ROMANUL SECOLULUI XX

ERNESTO SÁBATO

abaddón, exterminatorul

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI

ERNESTO SÁBATO

Traducere
și prefață de
DARIE NOVĂCEANU

Abaddón, Exterminatorul

Editura
UNIVERS
București ● 1986

ERNESTO SÁBATO
Abaddón, el Exterminador
Editorial Sudamericana,
Buenos Aires 1975.

Toate drepturile
asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii UNIVERS.

Prefață

Îngropat mereu și dezgropat de fiecare dată, romanul este, probabil, singura pasăre Fenix care renaște cu adevărat și ne ajută, după felul cum bate din aripi, să măsurăm (fiecare pentru sine) cît spațiu mai rămîne aici, jos, pentru condiția umană și cît timp va mai fi acolo, nimeni nu știe unde, pentru a-l străbate de la margini pînă la nemargine.

Abaddón, Exterminatorul decupează din acest spațiu un fragment infim și foarte concret, perfect raportat geografic, și reține din inexorabila scurgere a timpului distanța dintre două după amiezi cu calendar precis (5 și 6 ianuarie 1973), obligîndu-ne să aflăm că suprafețele au și adîncimi, cu mult întuneric în ele și că deasupra există multă lumină de care uităm de multe ori, așa cum uităm că de multe ori clipele pot închide în ele eternitatea însăși.

Un parc, o catedrală, un chioșc cu ziare și alte mărunțișuri, două-trei cafenele, un rîu și cîteva străzi. Acesta ar fi tot întinsul. Sus, un dragon care varsă foc și pe care nu-l vede decît o singură ființă, pentru că focul anunță distrugerea definitivă, iar omenirea nu vrea să vadă așa ceva. Jos, în adînc, un subteran care unește o casă cu o catedrală. O casă în care nu mai locuiește decît amintirea și un timp care nereușind să devină viitor refuză să devină trecut. Și tot jos, beciurile poliției. Cu camere de tortură inundate de lumină și cu celule pline de întuneric pentru ca cel adus aici să nu mai distingă mișcătoarele contururi ale speranței.

Între crepuscul și crepuscul, bătaia de aripi a păsării Fenix. Atît de îngrădită în mișcare, încît este nevoită să urce mereu, să coboare în subteran sau să se deplaseze în cerc și spirală, peste unul și același fragment de spațiu

infim, străbătîndu-l de multe ori într-un fascinant și misterios zbor invers, iar atunci, cînd nu mai are altă posibilitate, să zboare pe dinlăuntrul ei.

Este, din toate cîte au renăscut pînă acum, singura pasăre Fenix care reușește să zboare pe dinlăuntru. Zbor în zbor. Zbor în timp, fără spațiu. Zbor în spațiu, fără de timp.

Pentru că dinlăuntrul înseamnă imensitatea : planeta noastră și celelalte, mitul, legendele, arta, istoria, dragostea pură și ura cea mai concentrată. Ideile cele mai nobile, visurile cele mai frumoase și coșmarurile cele mai îngrozitoare tot aici se află. Dinlăuntrul este infinitul, sub presiune, în stare concentrată.

Romancierul care a făcut să renască o astfel de pasăre Fenix se numește Ernesto Sábato, nume care înseamnă, de mai multe ori, un privilegiu și, tot de atîtea ori, o obsesie. Privilegiu, odată, pentru că o persoană cu acest nume a ținut în mîinile sale de savant lumina și întunericul, legate în aceeași cătușă moleculară. Obsesie pentru că savantul știa că alte mîini pot rupe inelul, obținînd din lumină și întuneric substanța tenebrelor. Privilegiu, a doua oară, pentru că aceeași persoană, sub numele de Juan Pablo Castel, a reușit să străbată un tunel pe care nu-l va mai străbate nimeni fiind construit de imaginația sa. Obsesie, pentru că la capătul călătoriei nu a descoperit absolutul. Adevărul vieții nu se afla acolo. Privilegiu, a treia oară, pentru că mînat de cea de a doua obsesie, și-a schimbat numele în Fernando Vidal Olmos și a pătruns într-un alt subteran, și acesta inaccesibil celorlalți muritori, fiindcă trecea printre eroi și morminte și era tăiat în diamantul unei metafore, în lumea orbilor. Obsesie, pentru că orbii vedeau. Și mai mult : erau clarvăzători, iar privirile lor erau malefice.

Ernesto Sábato, privilegiu și obsesie. De data aceasta în formă de coșmar. Pentru că nu-i deloc ușor să porți numele fratelui pe care nu l-ai cunoscut, dar îl simți lîngă tine mereu, mai viu decît oricare om viu, chiar dacă a murit înainte de a te fi născut.

Abaddón, Exterminatorul *sau Ernesto Sábato de mai multe ori. Pentru că, în zborul ei pe dinlăuntru, această pasăre Fenix adună la un loc toate privilegiile și obsesiile*

de pînă acum : romancierul Sábato şi-a dat seama că personajele din romanele sale anterioare începeau să pună la îndoială propriul său adevăr, uneori să i-l depăşească. Numai zborul pe dinlăuntru mai rămînea posibil. Trimise în afară, prin paginile acelea, să afle şi să cerceteze lumea, ele au fost chemate, prin paginile acestea, obligate să se întoarcă, să intre în starea lor primară, de fantasme care-i multiplicaseră sinele. Un singur perşonaj putea provoca acest zbor pe dinlăuntru, Sábato însuşi.

Astfel, în Abaddón, Exterminatorul, *romancierul Sábato devine personajul Sábato, coborînd printre celelalte, lăsîndu-se umilit sau încercînd să se facă înţeles, refăcînd acţiuni pe care aceste personaje nu le duseseră pînă la ultima lor semnificaţie, obligîndu-le să le mai întreprindă odată, dintr-o altă vîrstă sau scrutînd împreună cu ele una şi aceeaşi condiţie umană şi civilizaţia acestui dublu sfîrşit de secol şi mileniu.*

Presupusul (şi de aceea atît de rar depăşit) ţărm dintre real şi imaginar este desfiinţat. Aripa păsării trece dintr-o parte într-alta nestingherită. Atît de uşor şi de pe nesimţite, încît uneori nu mai ştim care şi ce este. Este imaginară, oare, moartea şi durerea de cer a copilului Masumi Yamamoto, în ziua de 6 august 1945, la Hiroşima ? Ziua este foarte exactă şi e adevărat că atunci, la Hiroşima, s-au stins 60.000 de vieţi omeneşti. Înseamnă că nu s-au stins decît 59.999 ? Pe deasupra, era ziua Luminii, a Transfigurării de pe Muntele Tabor. Şi nici o altă zi n-a adus vreodată mai mult întuneric, prefigurînd grozăvia definitivă.

Tot astfel, Marcelo Carranza (cîtă sfială şi admiraţie are personajul Sábato faţă de el !) este personaj de ficţiune ? Mai ales dacă nu uităm că în ziua de 9 octombrie 1967, în Valea Mare din munţii Boliviei a fost asasinat Che Guevara. Cel care a tras gloanţele a mărturisit mai tîrziu că le-a tras închizînd ochii. Era firesc : poate că nimeni n-a purtat mai multă lumină în el precum Che Guevara.

Niciodată mai mult ca în acest dublu sfîrşit de secol şi mileniu viaţa nu s-a îndepărtat atît de mult de vis, lăsînd realitatea să săvîrşească atîtea atrocităţi şi înspăimîntătoare nedreptăţi, depăşind astfel pînă şi cele mai per-

fecte ficțiuni. Trecutul însuși se modifică mai repede sub presiunea acestora, iar viitorul, cu vorbele lui Valéry, nu mai e ce era. Posibilul de azi este imposibilul de ieri și e mai real decît oricînd, iar viziunea catastrofică, acea durere cosmică (Weltschmerz) *e și ea mai actuală decît pe vremea lui Schopenhauer. Aborigeni înarmați cu pari împotriva bombardamentelor atomice. Omul de astăzi se servește de tehnică, așa cum strămoșii lui se serveau de formule magice, dar aceasta nu-i deschide nici o ușă. Căutînd absolutul, descoperă un pumn de gunoi de plastic pe o tavă de plastic.*

Ernesto Sábato, un mare poet care s-a încăpățînat să fie un mare romancier. Sábato, cel care spune ceea ce alții refuză să gîndească și gîndește cu voce tare la ceea ce aceiași alții nu vor să spună. Asemeni lui Conrand Ferdinand Meyer, el bănuiește că a făcut ceva rău înainte de a se naște. Și o bănuială este mai chinuitoare decît o certitudine. Chiar și atunci cînd certitudinea poate suna astfel : „Adevărul se află în lume gata făcut, dar e desfăcut în bucăți".

Abaddón, Exterminatorul *își propune o misiune pe care romanul nu și-a mai asumat-o niciodată : să închidă în el, unificînd-o, întreaga lume. Măcar așa adevărul să fie la un loc.*

DARIE NOVĂCEANU

„Și aveau ca împărat al lor pe îngerul adîncului, al cărui nume, în evreiește, este Abaddón, ceea ce înseamnă Exterminatorul."

Apocalipsa după Ioan

„E posibil să mor chiar mîine și pe pămînt n-o să rămînă nimeni care să mă fi înțeles întru totul. Unii or să mă considere mai rău, iar alții mai bun decît sînt. Cîțiva vor spune că eram un om bun ; alții că am fost o canalie. Dar amîndouă aceste opinii vor fi la fel de greșite."

LERMONTOV : Un erou al timpului nostru

CÎTEVA ÎNTÎMPLĂRI PETRECUTE ÎN ORAŞUL BUENOS AIRES LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1973

ÎN DUPĂ-AMIAZA ZILEI DE 5 IANUARIE

stînd în fața cafenelei din strada Guido, colț cu Junin, Bruno l-a văzut venind pe Sábato și, cînd se pregătea să-i vorbească, și-a dat seama că avea să se petreacă un lucru inexplicabil : în ciuda faptului că se uita direct la el, Sábato a trecut mai departe, ca și cînd nu l-ar fi văzut. Era prima dată cînd se întîmpla așa ceva și, judecînd totul după prietenia care-i lega, trebuia exclusă ideea unui act deliberat, consecință a vreunei grave neînțelegeri.

L-a urmărit atent cu privirea și l-a văzut cum traversa strada plină de pericole, fără a se feri o clipă de automobile, fără acele uitături în dreapta și-n stînga, fără acele șovăiri care caracterizează o persoană atentă și conștientă de nenorociri.

Timiditatea lui Bruno era atît de mare, încît rareori îndrăznea să-i telefoneze. Acum însă, după ce a trecut mult timp fără a-l fi întîlnit în „Biela" sau în „Roussillon" și după ce a aflat de la chelnerii din cele două cafenele că în tot acest interval nu apăruse deloc, s-a hotărît să-l sune acasă. „Nu se simte prea bine", i s-a răspuns în doi peri.

„Nu, nu va ieși curînd din casă". Bruno știa că de mai multe ori pe lună Sábato cădea în ceea ce el însuși numea „un puț", dar niciodată mai mult ca acum nu și-a dat seama că acest fapt ascundea un adevăr teribil. A început să-și amintească de unele povești cu vrăjitori pe care i le spusese cîndva, de un anume Schneider și despre dedublare. O mare neliniște a pus stăpînire pe el, ca și cînd în mijlocul unui pămînt necunoscut, noaptea, brusc, s-ar fi prăbușit deasupra lui și ar fi fost nevoit să se orienteze după

micile lumini ce pîlpîiau în depărtare, în căsuțe cu oameni necunoscuți și după strălucirea unui incendiu care se agita în orizonturi mai îndepărtate și inaccesibile.

ÎN DIMINEAȚA ACELEIAȘI ZILE

Între nenumăratele întîmplări care au loc într-un mare oraș, se petreceau trei demne de a fi însemnate, căci aveau o legătură asemănătoare celei pe care o au întotdeauna personajele aceleiași drame, chiar dacă de multe ori nu se cunosc între ele, chiar dacă unul dintre acestea este un simplu bețiv.

În de demultul „Bar Chichín" din strada Amiral Brown colț cu Pinzón, patronul de acum, don Jesús Mourente, în timp ce se pregătea să-nchidă, i s-a adresat singurului mușteriu care mai rămăsese lipit de bară :

— Gata, Loco, trebuie să închid.

Natalicio Barragán a dat peste cap păhărușul cu rachiu de trestie și a ieșit legănîndu-se. În stradă, ca întotdeauna, a repetat miracolul zilnic de a traversa neatent marele bulevard străbătut la ora aceea de automobile și autobuze nebune. După aceea, ca și cînd ar fi mers pe puntea unui vas prins în largul mării de furtună, s-a îndreptat spre Dana Sud, tăind pe strada Brandsen.

Ajungînd în Pedro de Mendoza, apele din Riachuelo, în locurile în care reflectau lumina vapoarelor, i s-au părut pline de sînge. Ceva l-a făcut să-și ridice ochii pînă cînd, peste pădurea de catarge, a văzut un monstru roșiatic înălțîndu-se pe bolta cerului și curgînd, imens, pînă la gura rîului, unde își pierdea coada uriașă plină de solzi.

S-a proptit de peretele de zinc și s-a frecat la ochi, tulburat, încercînd să se odihnească. După cîteva clipe de zadarnică încercare de a reflecta, gîndurile lui învălmășindu-se mai rău, printre tot felul de nimicuri și amintiri palide, ca printre buruieni, și-a deschis iarăși ochii. Din nou, de data asta mai limpede, a văzut dragonul acoperind firmamentul dimineții, șarpe uriaș și flămînd care fierbea într-un abis de tuș sîngeriu.

L-a apucat groaza.

Cineva, din fericire, tocmai se apropia. Un marinar.

— Priveşte, a îngînat el cu glas tremurat.

— Ce să mai privesc ? l-a întrebat omul acela, cu bonomia pe care o au toţi oamenii cu suflet bun atunci cînd întîlnesc un beţiv.

— Priveşte acolo.

Omul a privit în direcţia în care i se arătase.

— Nu văd nimic.

— Nimic !...

După ce a mai privit o dată atent acea parte de cer, marinarul s-a îndepărtat, surîzînd cu bunăvoinţă. Loco l-a urmărit cîteva clipe, apoi s-a sprijinit din nou de peretele de zinc, a închis ochii şi a-ncercat să-şi adune gîndurile. Cînd a privit din nou, groaza l-a învăluit şi mai mult : monstrul scotea flăcări pe şapte guri. A căzut leşinat.

Cînd s-a trezit, trîntit pe trotuar, era în plină zi. Primii muncitori plecau la lucru. Cu mare greutate, fără a-şi mai fi amintit de ciudata apariţie, s-a îndreptat spre cămăruţa lui.

A doua întîmplare se referă la tînărul Nacho Izaguirre. Din întunecimea cu care-l ocroteau arborii din Avenida del Libertador, a văzut oprindu-se un mare Chevy Spòrt din care au coborît domnul Rubén Pérez Nassif, preşedinte la IMMOBILIARIA PERENÁS şi sora lui, Agustina Izaguirre. Era aproape două spre dimineaţă. Au intrat într-o casă cu mai multe etaje. Nacho a rămas la postul lui de observaţie pînă spre patru, cînd a plecat spre Belgrano, probabil spre casă. Mergea cu mîinile vîrîte adînc în buzunarele pantalonilor lui reiaţi, cu umerii strînşi şi capul în pămînt.

În acelaşi timp, în beciul sordid al unei chesturi de cartier, după ce fusese torturat zile în şir, sleit de puteri în urma loviturilor pe care le primise vîrît într-un sac, sub cheaguri de sînge şi salivă, murea Marcelo Carranza, de douăzeci şi trei de ani, acuzat de a fi făcut parte dintr-un grup de guerrilleros.

MARTOR, MARTOR NEPUTINCIOS

îşi spunea Bruno, oprindu-se în locul acela din Costanera Sur, unde cu cinsprezece ani în urmă, Martin îi spu-

sese : „aici am stat cu Alejandra". Ca şi cînd acelaşi cer încărcat de nori ameninţători şi aceeaşi căldură de vară l-ar fi condus inconştient şi pe tăcute pînă în locul acela pe care nu-l mai văzuse de atunci. Ca şi cum anumite sentimente ar fi vrut să reînvie dintr-o parte a spiritului său, în acest mod indirect în care obişnuiesc s-o facă, prin mijlocirea unor locuri de care cineva se simte atras şi le străbate fără să înţeleagă prea bine de ce o face. Dar, cum nimic din noi nu poate reînvia exact aşa cum a fost cîndva, se simţea tulburat. Căci nu mai sîntem cei care am fost, pentru că noi clădiri au fost ridicate peste dărîmăturile celor măcinate de foc şi bătălii, iar cele ce au mai rămas în picioare sînt pline de singurătate, au suferit şi ele trecerea timpului, în timp ce aceia care le-au locuit abia de mai trăiesc în amintirea confuză a cuiva sau în vreo legendă, stingîndu-se definitiv, uitaţi, înlocuiţi de noi pasiuni şi nefericiri : tragica soartă a unor copii ca Nacho, teroarea şi moartea unor inocenţi ca Marcelo.

Sprijinindu-se de parapet, ascultînd curgerea ritmică a rîului din spatele său, Bruno contempla Buenos Aires-ul prin ceaţa din care se ridicau siluetele zgîrie-norilor, decupate pe cerul cuprins de amurg.

Pescăruşii plecau şi veneau, ca întotdeauna, cu acea teribilă indiferenţă a forţelor naturii. Totul părea posibil. Pînă şi faptul că în acel timp, cînd Martin îi vorbea de dragostea lui pentru Alejandra, copilul acela care a trecut pe lîngă ei, dus de doică, ar fi putut să fie chiar Marcelo. Şi acum, în timp ce trupul lui de flăcău timid şi fără ocrotire, rămăşiţele trupului său, făceau parte din vreun stîlp de beton, ori erau numai cenuşă simplă într-un cuptor electric, pescăruşi identici executau într-un cer asemănător aceleaşi evoluţii ancestrale. Astfel trecea totul, totul era uitat şi în acest timp apele continuau să lovească ritmic în ţărmurile oraşului anonim.

Să scrii cel puţin pentru a eterniza ceva : o dragoste, un act de eroism precum cel al lui Marcelo, un extaz. Să fii de acord cu absolutul. Sau, poate (se gîndea el cu îndoiala-i caracteristică, cu acea cinste excesivă care-l făcea să fie şovăitor şi, în cele din urmă, ineficace), poate că acest absolut era necesar numai pentru oameni ca el, in-

capabili de astfel de acte absolute ale pasiunii şi eroismului. Pentru că nici tînărul acela care într-o zi şi-a dat foc într-o piaţă din Praga, nici Ernesto Guevara, nici Marcelo Carranza nu au simţit nevoia să scrie. Poate că scrisul, s-a gîndit pentru o clipă, era un subterfugiu pentru neputincioşi. Oare nu aveau dreptate tinerii care acum repudiau literatura ? Nu-şi dădea seama, totul era foarte complicat, căci altfel, cum spunea Sábato, ar fi trebuit să repudieze şi muzica şi aproape toată poezia, pentru că nici acestea nu ajutau revoluţia pe care tinerii o doreau cu preţul vieţii lor. În plus, nici un personaj adevărat nu era un simulacru făcut din cuvinte : personajele au sînge, iluzii şi speranţe, nelinişti şi dorinţe adevărate, care, într-un fel obscur şi misterios, par să servească pentru ca toţi, în mijlocul acestei vieţi confuze, să putem găsi un sens al existenţei, sau cel puţin o bănuială îndepărtată.

Încă o dată, în viaţa lui zbuciumată, simţea nevoia să scrie, chiar dacă acum nu putea să-nţeleagă de ce această nevoie venea după întîlnirea lui cu Sábato din strada Guido, colţ cu Junin. În acelaşi timp, însă, trăia din nou simţămîntul acela de neputinţă cronică în faţa imensităţii. Universul era atît de vast. Catastrofe şi tragedii, iubiri şi neînţelegeri, speranţă şi moarte, toate îi dădeau acea aparenţă a incomensurabilului. Despre ce ar fi trebuit să scrie ? Care dintre aceste nesfîrşite întîmplări erau esenţiale ? Cîndva îi spusese lui Martin că în pămînturi îndepărtate se puteau întîmpla cataclisme care să nu însemne nimic pentru unii oameni : pentru acest copil, pentru Alejandra, pentru el însuşi. Deodată, însă, un simplu cîntec de pasăre, privirea unui om care trece pe lîngă noi, ori sosirea unei scrisori pot căpăta greutate, sînt fapte care există cu adevărat şi care pentru aceşti oameni au o importanţă pe care nu o are ciuma din India. Nu, nu era vorba de nepăsare în faţa lumii, nici de egoism, cel puţin în ceea ce-l priveşte pe el ; era ceva mult mai subtil. Cît de ciudată este condiţia omului pentru ca un fapt atît de înspăimîntător să fie adevărat. Chiar în clipa asta, îşi spunea, în Vietnam, sub focul bombelor de napalm, continuă să moară copii nevinovaţi ; nu era, oare, o dovadă de uşurătate infamă ca în acest timp să scrii despre fiinţe dintr-un alt colţ al lumii ?

Descumpănit, Bruno s-a reîntors la zborul pescărușilor. Oricare istorie a speranțelor și nefericirilor unui singur om, a unui tînăr necunoscut, putea cuprinde în ea întreaga umanitate, putea servi pentru a găsi un sens vieții și chiar pentru a consola într-un anume fel pe una din mamele vietnameze care-și strigă disperarea copiilor carbonizați. Bineînțeles, era îndeajuns de cinstit pentru a înțelege (pentru a se teme) că ceea ce ar fi putut să scrie nu ar fi ajuns la o astfel de valoare. Dar acest miracol rămînea posibil. Mai mult, alții ar fi putut să realizeze ceea ce el nu se simțea în stare să ducă pînă la capăt. Sau poate că da. Niciodată nu se știe prea bine. Ar fi putut să scrie despre unii adolescenți, ființe ce suferă mai mult decît oricine pe această lume neîndurătoare și care ar trebui să se bucure de mai multe drepturi decît toți oamenii, descriind în același timp drama și sensul suferințelor lor, dacă, într-adevăr, acestea ar avea vreun sens. Nacho, Agustina, Marcelo. Dar ce știa despre ei ? Abia de descifra din mijlocul cîtorva umbre semnificația cîtorva episoade din propria sa viață, din propriile sale amintiri de copil și adolescent, melancolic drum al sentimentelor.

Ce știa, în definitiv, nu despre Marcelo Carranza sau despre Nacho Izaguirre, ci despre Sábato însuși, cel care, întotdeauna, a rămas unul din oamenii cei mai apropiați ? Enorm de mult și, în același timp, enorm de puțin. Uneori, îl simțea ca pe ceva care făcea parte din propriul său spirit și putea să-și închipuie, pînă la amănunt, modul în care acesta ar fi reacționat în fața unor anumite evenimente. Alteori însă, redevenea opac și numai datorită unei străluciri fugare surprinsă în priviri putea să presupună ceea ce se petrecea cu adevărat în străfundul sufletului său. Dar numai să presupună, alunecînd deci, pe terenul periculos al supozițiilor, de unde, cu atîta suficiență, ne considerăm stăpîni pe universul secret al celorlalți. Cît cunoștea, de exemplu, din adevărul legăturilor lui cu acel violent Nacho Izaguirre și, mai ales, cu sora acestuia ? Cît privește prietenia lui cu Marcelo, da, aceasta-i era limpede, știa cum a apărut dintr-o serie de episoade care păreau întîmplătoare, dar care, după cum spunea întotdeauna Sábato, erau întîmplătoare doar în aparență. În sfîrșit, putea merge cu închipuirea pînă la moartea acestui

tînăr sub tortură, pînă la furia nestăvilită a lui Nacho împotriva sorei sale şi chiar pînă la această cădere a lui Sábato : putea să-şi închipuie că acestea nu numai că aveau o legătură între ele, ci şi că această legătură se datora unor cauze atît de puternice încît ele însele puteau constitui motivul secret al acestor tragedii care rezumă totul sau sînt metafora unică a ceea ce s-ar putea întîmpla cu întreaga omenire într-o vreme ca aceasta.

Un roman despre această căutare a absolutului, această nebunie a adolescenţilor, dar şi a oamenilor care nu vor sau nu pot să renunţe la ea ; fiinţe care din mijlocul murdăriilor şi al noroiului strigă cu disperare sau mor făcînd să explodeze bombe într-un anume colţ de lume. O istorie despre aceşti copii ca Marcelo şi Nacho şi despre un artist care în ascunzişurile lui simte cum se agită aceste suflete, cerînd eternitate şi absolut. Pentru ca martirajul unora să nu se piardă în tumult şi haos, ci să poată cuceri sufletul altor oameni, să-i cutremure şi să-i salveze. Istoria cuiva, poate a lui Sábato însuşi, stăpînit în faţa acestor tineri neiertători nu numai de propria sa dorinţă de absolut, ci şi de demonii care-l urmăresc din trecutul lui, acele personaje care apar uneori în cărţile sale, dar care se simt înşelate de nepriceperea sau laşitatea intermediarului lor ; ruşinat el însuşi, Sábato, pentru că supravieţuieşte acestor fiinţe capabile să moară sau să omoare din dragoste ori din ură, ori poate datorită încăpăţînării de a dezlega misterul existenţei. Ruşinat nu numai pentru că le supravieţuieşte, ci şi pentru că o face cu josnicie şi nepăsătoare compensaţii.

Da, dacă prietenul lui ar muri şi dacă el, Bruno, ar putea să scrie acest roman. Dacă nu ar fi cum spre nefericire era : slab, abulic, un om al purelor intenţii neîndeplinite.

S-a reîntors încă o dată la zborul pescăruşilor pe cerul coborît. La obscurele siluete ale zgîrie-norilor izbucnind peste splendori de purpură şi catedrale de fum, pentru ca, încet-încet, să se lase învăluite în melancolii violacee, cele care anunţă cortegiul funerar al nopţii. Întreg oraşul agoniza asemeni unei fiinţe care în timpul vieţii a fost mai mult decît zgomotoasă, iar acum se sfîrşea într-o dramatică

liniște, singură, întoarsă cu fața la ea însăși, gînditoare. O liniște ce devenea mai gravă în măsura în care se apropia noaptea, o liniște cu care sînt așteptați întotdeauna îngerii întunericului.

Și astfel a apus încă o zi la Buenos Aires, ceva irecuperabil pentru totdeauna, ceva care îl apropia mai mult de propria sa moarte.

CONFESIUNI, DISCUȚII
ȘI CÎTEVA VISE ANTERIOARE
ÎNTÎMPLĂRILOR AMINTITE,
DAR CARE POT SĂ FIE
LUATE DREPT ANTECEDENTELE LOR,
CHIAR DACĂ NU ÎNTOTDEAUNA
LIMPEZI ȘI UNIVOCE.
PARTEA PRINCIPALĂ SE PETRECE
ÎNTRE ÎNCEPUTUL ȘI SFÎRȘITUL ANULUI 1972.
CU TOATE ACESTEA,
APAR ȘI EPISOADE MAI VECHI,
CARE AU AVUT LOC ÎN LA PLATA,
ÎN PARISUL DE DINAINTEA RĂZBOIULUI,
ÎN ROJAS ȘI ÎN CAPITAN OLMOS
(AȘEZĂRI, ACESTEA DOUĂ,
DIN PROVINCIA BUENOS AIRES)

CÎTEVA CONFIDENȚE FĂCUTE LUI BRUNO

Am publicat romanul împotriva voinței mele. Faptele (nu cele legate de tipărirea cărții, ci altele, mult mai ambigui) aveau să-mi confirme mai apoi acea bănuială instinctivă. Ani în șir am fost nevoit să suport ca pe o vrăjitorie răul acela. Ani de tortură. Ce puteri au pus stăpînire pe mine nu pot să știu cu exactitate : fără îndoială însă, ele proveneau din acest teritoriu guvernat de Orbi și timp de zece ani mi-au făcut viața un adevărat infern, infern căruia a trebuit să mă predau legat de mîini și de picioare, în fiecare zi, cînd mă deșteptam, ca un coșmar pe dos, simțit și îndurat cu luciditatea celui ce se află complet treaz și cu disperarea celui care știe că nu poate face absolut nimic pentru a-l îndepărta. Iar pe deasupra, trebuind să țin pentru mine toate acele grozăvii. Pe bună dreptate, îndată ce a citit traducerea romanului, Madame Normand mi-a scris de la Paris, înfricoșată : *„Que vous avez touché un sujet dangereux ! J'espère, pour vous, que vous n'y toucherez jamais !"*. Cît de stupid și de slab am putut să fiu !

În mai 1961 a venit la mine acasă Jacobo Muchnik să-mi smulgă (verbul nu-i deloc excesiv) promisiunea de a-i da lui manuscrisul. Eu mă încăpățînam să dau paginile acelea, scrise într-o bună parte cu spaimă, ca și cînd instinctul m-ar fi avertizat asupra pericolului la care mă expuneam odată cu publicarea lor. Mai mult, și dumneata o știi foarte bine, de nenumărate ori am considerat că trebuie să distrug Raportul despre Orbi, așa cum în alte împrejurări am ars fragmente și chiar cărți întregi care-l prefigurau. De ce ? Nu am știut-o niciodată. Întotdeauna am crezut, și asta e și ceea ce am declarat în mod public,

într-o anume propensie autodestructivă, aceeaşi care m-a făcut să ard o mare parte din ceea ce am scris de-a lungul vieţii mele. Îţi vorbesc de ficţiuni. Nu am publicat decît două romane, dintre care numai *Tunelul* a fost publicat cu toată aprobarea mea, fie pentru că pe atunci mai aveam destulă candoare, fie pentru că instinctul de conservare nu era suficient de puternic, ori, în sfîrşit, fie pentru că în această carte nu pătrunsesem atît de adînc în continentul interzis : abia dacă un personaj enigmatic (enigmatic pentru mine) îl anunţa, aproape imperceptibil, ca şi cum într-o cafenea cineva rosteşte adevăruri fundamentale care se pierd printre zgomote sau printre alte adevăruri ce par mai importante.

Cu toate acestea, nu i-am dat chiar în ziua aceea manuscrisul. E o zi de care-mi amintesc foarte bine prin ceea ce aveam să-i spun după aceea despre ziua mea de naştere. Muchnik n-a reuşit să plece cu manuscrisul, dar a plecat cu promisiunea mea, făcută în faţa unor prieteni care erau de partea lui, de a i-l înmîna peste o lună, după ce voi fi refăcut unele pagini. Era o încercare de a-mi crea o pauză de respiraţie, întîrziind posibilitatea ca romanul să intre în mecanismele editării.

La 24 iunie, Muchnik mi-a telefonat, amintindu-mi promisiunea. Mi-a fost ruşine să mă dezic, ori poate că, împotriva instinctului, conştiinţa mea lupta, considerînd o astfel de atitudine absurdă. Astfel că acceptînd presiunea amicală ca pe un pretext faţă de mine însumi, ca şi cînd aş fi spus „vedeţi dumneavoastră (dumneavoastră ? care ?), eu nu-mi asum toată răspunderea", i-am spus că mă voi duce chiar în ziua aceea pentru a-i înmîna manuscrisul. Îndată ce-a auzit acest lucru, Muchnik m-a întrebat dacă mai ţin minte că în ziua aceea era şi ziua mea de naştere, adăugînd ca de obicei că din acest motiv aveau să mai vină cîţiva prieteni. Ziua mea de naştere ! Era singurul lucru care mai lipsea pentru a mă preveni întru totul. Şi, cu toate acestea, nu i-am spus nimic. Cînd m-am născut, mama era bolnavă şi, ca şi cînd le-ar fi fost greu să se hotărască, m-au înscris în registru pe 3 iulie. Nu am ştiut niciodată după aceea cu precizie dacă naşterea mea s-a produs pe 23 sau pe 24 iunie. Dar într-o zi, hărţuind-o

cu întrebările, mama mi-a spus că începuse să se înșereze și că se aprindeau focurile de Sfîntul Ion.

— În cazul acesta nu-i nici o îndoială : a fost în ziua de 24, ziua de Sfîntul Ion, i-am zis eu.

Mama a dat din cap :

— În unele părți, focurile se aprind o zi mai înainte.

Întotdeauna m-a chinuit această incertitudine, cea care m-a împiedicat să-mi cunosc cu precizie horoscopul. Astfel că am sîcîit-o de nenumărate ori cu tot felul de întrebări, bănuind că-mi ascunde ceva. Cum era cu putință ca o mamă să nu-și amintească ziua de naștere a copilului ei ?

O priveam fix în ochi, dar ea se limita la răspunsuri dubitative.

Trecuseră cîțiva ani de la moartea ei cînd, citind o carte de ocultism, am aflat că ziua de 24 iunie era o zi nefastă, pentru că e și una din zilele din an în care se adună vrăjitoarele. Conștientă sau inconștientă, mama încerca să nege această zi, chiar dacă nu putea nega și înserarea : oră teribilă.

N-a fost singurul amănunt nefast legat de nașterea mea. Cu puțin înainte murise fratele meu imediat mai mare, la vîrsta de numai doi ani. Mi-au dat același nume ! Toată viața am trăit în obsesia morții acestui copil care se numea ca mine și, pe deasupra, era amintit cu un respect sacru, pentru că, după mama și doamna Eulogia Carranza, prietena mamei și rudă cu don Pancho Sierra, „acest copil nu putea să trăiască". De ce ? Întotdeauna mi s-a răspuns cu lucruri vagi, vorbindu-mi de privirea și neobișnuita sa inteligență. După cît se pare, venise pe lume cu un semn funest. Prea bine, dar în acest caz de ce făcuseră prostia de a-mi pune același nume ? Ca și cînd nu ar fi fost de-ajuns prenumele, derivat din Saturn, Îngerul singurătății din Cabală, Spiritul Răului după unii ocultiști, Sabath-ul vrăjitorilor.

— Nu, am mințit eu față de Muchnik. Nu am uitat că e ziua mea. Am să vin devreme.

În după-amiaza aceea s-a petrecut un fapt care, într-o oarecare măsură, avea să mă liniștească. În clipa cînd i-am înmînat lui Muchnik dosarele cu manuscrisul, i-am spus că am să-l reții pe ultimul pentru a corecta cîteva fragmente. S-a supărat, mi-a spus că e o prostie, că așa o

să-mi petrec toată viața fără să public nimic, secătuindu-mi talentul. I-am cerut atunci să-mi dea voie să corectez pe loc cîteva pagini. Și astfel luînd loc la masa unui corector, am deschis ultimul dosar la întîmplare, exact acolo unde comandantul Danel se pregătește să curețe de carne cadavrul lui Lavalle. Am început să tai adjective și adverbe. Adjectivul modifică substantivul și adverbul schimbă adjectivul : modificarea modificării — m-am gîndit între melancolic și ironic, aducîndu-mi aminte de îndepărtatele ore de gramatică ale lui Henríquez Ureña. Atîta trudă pentru a nuanța prezența unui cal, a unui copac sau a unui mort, pentru ca după aceea să renunți la toate aceste determinări, pentru a lăsa acești cai, acești copaci ori acești morți întristător de singuri, atît de aspri și duri, lipsiți de orice podoabe, ca și cînd adjectivele și adverbele acelea ar fi fost niște măști rușinoase care i-ar fi alterat sau ascuns. Făceam acest lucru cu toată neîncrederea și aș fi procedat întocmai cu oricare altă pagină : toate erau imperfecte și proaste, într-o oarecare măsură pentru că atunci cînd scriu ficțiuni acționează asupra mea forțe care mă obligă s-o fac și altele care mă împiedică sau mă fac să am îndoieli. De unde și aceste asperități, aceste inegalități, aceste fragmente contrafăcute pe care le poate descoperi orice cititor avizat.

Sătul, am închis dosarul deznădăjduit și l-am dat corectorului.

Am ieșit. Era o zi rece și tristă. Ploua mărunt.

Era încă devreme și mi-a venit ideea s-o iau pe Juan de Garay, în direcția Parcului Eroilor. Nu-l mai văzusem de cînd eram copil, din 1924, cînd am sosit pentru prima dată la Buenos Aires. Și dintr-o dată mi-am adus aminte că în noaptea aceea dormisem într-o casă din strada Pedro Echagüe, același Echagüe care apărea în Legiunea lui Lavalle. Nu era o minune faptul că mi-aminteam acest amănunt după ce corectasem o pagină despre Legiune, exact cînd treceam la numai cîțiva pași de acest cartier pe care nu-l mai văzusem niciodată din anul acela al copilăriei mele ?

Am ajuns la parc și m-am hotărît să cobor pentru a mă plimba pe sub arbori. Cînd ploaia măruntă s-a transformat într-un adevărat potop, m-am refugiat într-un

chioşc de ziare şi ţigări, şi în timp ce aşteptam să treacă ploaia, l-am privit pe proprietarul care-şi sorbea ceaiul de mate dintr-un vas de pămînt. Era un om care în tinereţe trebuie să fi fost foarte puternic.

— Vreme urîtă, mi-a zis el, arătîndu-mi ploaia cu ceaşca.

Umerii lui laţi se încovoiaseră odată cu anii. Avea părul alb, dar ochi de copil. Pe vitrină, scris cu litere stîngace, am putut citi :

CHIOŞCUL LUI C. SALERNO

Înghesuiţi în interiorul lui se mai aflau un copil de opt sau nouă ani şi unul dintre obişnuiţii ciini de stradă, de culoarea cafelei cu lapte şi cu pete albe. Pentru a-i întoarce într-un fel modesta sa observaţie prietenească despre vreme, l-am întrebat dacă puştiul era copilul sau nepotul său.

— Nu, domnule, mi-a răspuns. Puştiul acesta mi-e prieten. Se cheamă Nacho. Mă ajută din cînd în cînd.

Puştiul părea să fie copilul lui Van Gogh cel cu urechea tăiată, şi mă privea cu aceiaşi ochi misterioşi şi verzui. Un puşti care într-un anume fel îmi amintea de Martin, un Martin revoltat şi violent, în stare să arunce într-o zi în aer o bancă sau un stabiliment. Sumbra seriozitate a expresiei sale mă impresiona cu atît mai mult cu cît era vorba de un copilandru.

(Să opreşti timpul în copilărie, se gîndea Bruno. Îi descoperea îngrămădiţi în cîte un colţ de stradă, în una din conversaţiile acelea care pentru cei vîrstnici nu au nici un sens. Ce joc jucau ? Nu mai existau nici spîrnele, nici mingi, nici şotroane. Unde dispăruseră figurinele acelea care se numeau Dolar şi se puteau fuma ? Şi cele din Bidoglio, Tesorieri sau Mutis ? În ce tainic paradis al spîrnelelor şi zmeielor de hîrtie se aflau acum figurinele din Genoa Fotbal Club ? Totul era altfel, dar poate că în fond totul era acelaşi. Vor creşte, vor avea iluzii, se vor îndrăgosti, îşi vor disputa existenţa cu toată cruzimea, soţiile lor se vor îngrăşa şi vor deveni vulgare, iar ei se vor întoarce la cafenea şi la barul de demult, între prieteni (cu părul alb de acuma, graşi, cheli şi sceptici), pentru ca după aceea copiii lor să se căsătorească şi, în sfîrşit să-i

ajungă ceasul morții, clipa singuratică în care unul își părăsește țărîna aceasta confuză. Singuri. Cineva (poate Pavese ?) spusese că era foarte trist să îmbătrînești și să cunoști lumea. Între ei, bătrînii, va fi existat unul asemenea lui, asemenea lui Bruno, și totul o va lua de la capăt: aceeași reflexie, exact aceeași neschimbată melancolie, aceeași privire a copiilor care se joacă într-un colț de stradă, cu toată candoarea : cel puțin pentru unul ca Nacho care observa totul din adîncul unui chioșc, grav și misterios, ca și cînd o experiență prematură și neîndurătoare îl smulsese din lumea copilăriei pentru a privi lumea vîrstnicilor cu toată mînia.

Da, simțea nevoia să paralizeze curgerea timpului. Oprește-te ! a șoptit cu nevinovăție, încercînd să instaureze o magie necunoscută. Oprește-te, oh, timpule ! a murmurat din nou, ca și cînd forma poetică ar fi reușit să obțină ceea ce simplele cuvinte nici n-ar fi cutezat. Lasă-i pe acești copii aici, în acest colț de stradă, pentru totdeauna, în acest univers de vrajă curată ! Nu le îngădui oamenilor și blestemăților lor să-i facă să dispară. Oprește chiar în punctul acesta viața. Lasă să existe pentru totdeauna liniile de înaintare ale Expediției spre Peru-ul cel Înalt. Fă ca generalul José de San Martin să rămînă imaculat, în uniforma lui de paradă, arătînd cu degetul, cu toată energia lui, spre Chile ! Să nu se afle niciodată că în clipa aceea călătorea, bolnav și înfrînt, pe un amărît de măgar și nu pe un frumos cal alb, acoperit cu un simplu *poncho*, încovoiat și plin de frămîntări. Să rămînă pururi în picioare, în fața Adunării, poporul acela din 1810, așteptînd sub neîndurarea ploii Libertatea Popoarelor. Fă în așa fel ca Revoluția aceea să rămînă pură, desăvîrșită și eternă, iar conducătorii ei fără pete : să nu existe niciodată slăbiciuni și trădări, să nu moară insultat și părăsit generalul Belgrano, iar Lavalle să nu primească nici un sprijin din afară și să nu-l împuște pe vechiul său camarad de arme. Să nu moară, singur și înșelat, într-un oraș necunoscut din Europa, privind spre America, sprijinit într-o cîrjă de neputincios, generalul José de San Martin.)

Ploaia încetase să cadă și chiar dacă ceva inexplicabil îmi dădea ghes să stau de vorbă cu puștiul acela, fără a ști că într-o zi avea să apară în viața mea (și încă în ce

fel !), am salutat și am ieșit, îndreptîndu-mă spre locul unde se afla mașina mea. Am apucat-o spre centru, pe prima stradă transversală. Conduceam atît de neatent, poate din cauza înmînării manuscrisului și a privirilor acelui copil, că, fără să înțeleg cum, m-am trezit într-o fundătură. Căzuse întunericul, nu vedeam aproape nimic și a trebuit să luminez cu farurile pentru a vedea numele străzii. M-am cutremurat : strada se numea *Alexandru Danel*.

Timp de cîteva clipe n-am reușit să fac nimic. Pentru că niciodată nu-mi imaginasem să mă întîlnesc cu numele acelei figuri secundare din trecutul nostru, nume atribuit acum unei străzi, oricît ar fi fost de neînsemnate. Și chiar dacă aș fi știut-o, cum să atribui întîmplării faptul că, într-un oraș cu un diametru de 50 de kilometri, și exact după ce corectasem paginile din roman în care Alexandru Danel curăță de carne cadavrul lui Lavalle, mă aflam pe o stradă cu acest nume ?

Cu optimismul său de neînvins, cînd i-am povestit toate acestea Matildei, ea m-a asigurat că trebuia să le iau drept un semn favorabil. Comentariile ei, cel puțin pentru moment, m-au liniștit. Chiar dacă mai tîrziu am început să cred că semnul acela ar fi putut să însemne ceva exact contrariu a ceea ce considera ea. Atunci însă interpretarea sa m-a ușurat, ușurare ce avea să se transforme într-un fel de euforie în lunile următoare, cele care au venit după tipărirea cărții în Argentina și, mai apoi, în Europa. O euforie care m-a făcut să dau uitării semnele ce mă sfătuiseră ani în șir să păstrez în jurul meu o tăcere absolută.

Miopie, cel puțin, s-ar putea chema acest lucru. Niciodată nu vedem suficient de departe, și asta-i totul.

După aceea, una după alta, cu o persistență perfidă, au început să se petreacă întîmplările care aveau să-mi tulbure ultimii ani din viață. Chiar dacă-i exagerat să le consider astfel pe toate, căci unele dintre ele erau aproape imperceptibile, asemeni scîrțîiturilor neliniștitoare pe care le auzim noaptea, cînd nu putem dormi.

Am început să mă închid din nou în mine însumi și timp de aproape zece ani n-am vrut să știu nimic despre ficțiune. Pînă cînd s-au produs alte două sau trei întîmplări care mi-au dat o oarecare speranță, ca niște lumini mici

şi tremurătoare pe care un aviator singuratic, după ce s-a luptat cu furtuni neobişnuite şi tocmai cînd combustibilul e pe sfîrşite, le vede (sau crede el că le vede) în depărtare, prin ceaţă, şi crede că ar putea semnaliza ţărmul unde, în sfîrşit, va putea să aterizeze.

Da, am putut să aterizez, chiar dacă locul îmi era necunoscut şi neospitalier şi chiar dacă luminile care m-au condus aici, trezind în mine o umbră de speranţă, ar fi putut aparţine unui teritoriu de canibali. Astfel am început să mă simt din nou bine printre oameni şi să merg, exact atunci cînd credeam că n-o să mai pot face niciodată acest lucru. Mă întreb însă pentru cît timp şi în ce mod.

NU ŞTIA PREA BINE CUM APĂRUSE GILBERTO, nici cine l-a adus sau l-a recomandat. Aveau nevoie de cineva care să le repare o uşă. Dar cum venise ? Mai tîrziu, plin de bănuială, a încercat s-o afle, dar nimeni nu era prea sigur pe ceea ce spunea. La început, soţiei sale nu i-a plăcut deloc : se învîrtea în jurul lui, părea cam greu de cap şi alerga dintr-o parte într-alta. Avea faţa enigmatică, fără expresie, dar asta n-avea prea mare importanţă pentru că toţi cei care se nasc din încrucişarea cu indieni sînt la fel. După aceea a început să lucreze, încet dar eficace, într-o tăcere şireată, asemenea unora dintre creoli. Prin el au mai venit şi alţii. Şi abia atunci şi-a dat seama că n-a fost nimic întîmplător şi că-l observaseră cu atenţie de foarte mult timp.

Puţin cîte puţin, omul acela a pătruns în lumea sa. Într-o convorbire cu soţia a lăsat să se înţeleagă că „ei" îi cunoşteau situaţia şi erau dispuşi să-l ajute, să lupte împotriva „entităţilor" care îl ţineau imobilizat. Domnul Aronoff, a mărturisit el, era hotărît să facă orice pentru ca domnul Sábato să înainteze în scrierea cărţii. Poate că îşi închipuiau că era vorba de o operă fundamentală în favoarea Binelui, se gîndea Sábato. Şi gîndul acesta l-a făcut să se simtă asemeni unui intrigant care îi înşela pe nişte provinciali. Dar dacă aveau dreptate ? La urma urmelor, după cum rezulta din unele mici bravuri din cartier, erau nişte clarvăzători.

Şi dacă, fără s-o ştie, el îşi propunea să apere Binele, trecînd de partea forţelor luminoase ? A început să se cerceteze pe el însuşi, nereuşind să înţeleagă cum era cu putinţă aşa ceva, din ce punct de vedere şi în virtutea căror consideraţii existenţa lui interioară s-ar fi putut manifesta într-o operă binefăcătoare. Cu toate acestea, ori poate chiar de aceea, îl emoţiona purtarea plină de solicitudine a acestor oameni. Şi cînd Gilberto îl întreba, cu discreţia sa caracteristică, „cum merge treaba", îi răspundea că mai bine, că începea să-şi dea seama că face un lucru bun şi că, în mod sigur, foarte curînd va reîncepe să scrie. El aproba în tăcere, cu o expresie între modestie şi subtilitate, asigurîndu-l că ei vor continua să lupte, dar că „el trebuia să-i ajute".

Într-o zi a coborît la subsol, să revizuiască nişte ţevi, aşa a zis el. Fără să ştie de ce, Sábato a coborît cu el. Gilberto a cercetat totul în jur, ca şi cînd ar fi făcut un recensămînt la prima vedere, apoi şi-a oprit privirile îndelung asupra pianului abandonat aici şi asupra portretului lui Jorge Federico.

Cîteva zile mai tîrziu, i-a adresat lui Sábato nişte întrebări curioase, încercînd să afle unele amănunte despre „ceva întîmplat în 1949" şi despre un individ, aşa şi aşa, un străin. Schneider, s-a gîndit Sábato.

— Portretul acesta-i al copilului ? a întrebat Gilberto. Dar ce importanţă are asta ? Nici una, pur şi simplu vroia să ştie cine l-a făcut. Domnul Aronoff îi vorbise ceva despre Olanda. „Bob Gesinus !", s-a gîndit Sábato, înfricoşat. Dar nu, sigur că se înşelau, Gesinus era autorul portretului, era olandez, însă nu putea fi „individul acela, aşa şi aşa, străinul" care conducea acele forţe. Se înşelau pentru că imaginea acestuia nu era clară, şi pentru că atît Bob cît şi Schneider erau străini şi erau din aceeaşi epocă.

Ar fi o mare surpriză, s-a gîndit el (ar fi îngrozitor), ca Bob să fi fost agentul acelor forţe tenebroase.

Dar de ce au insistat atît de mult să-şi ţină adunarea în subsol ? Da, e adevărat că Valle îl renovase, făcînd din el un mic apartament. Don Federico Valle ! Pentru prima oară îi veni în minte numele lui în directă legătură cu toată povestea asta : străin, om în vîrstă. Dar nu purta niciodată pălărie. Şi dacă era vorba de un amănunt in-

ventat de lumea aceasta din cauza tulburărilor pe care astfel de viziuni le provoacă în mod obişnuit ? Chiar dacă Valle n-ar fi putut să fie un agent al forţelor rele, era îndeajuns de semnificativă înclinaţia lui dintotdeauna pentru peşteri şi tuneluri. Gîndindu-se la asta, şi-a amintit de vremea cînd lucrase cu Méliès în subsolul din Paris, iar după aceea de anii din Córdoba, unde-şi construise (îşi săpase) un refugiu în munte, calificat de el însuşi drept „peşteră". Şi mai tîrziu, cînd îi închiriase casa din Santos Lugares, nu-şi rezervase pentru el subsolul ? Indiferent cum ar sta lucrurile, Aronoff a insistat foarte mult pentru ca adunarea să aibă loc în subsol. În acelaşi loc unde se păstrează pianul la care cînta Jorge Federico pe cînd era mic. Un pian închis pentru totdeauna de atunci, dezacordat şi plin de umezeală. Deasupra lui, portretul pe care Bob i l-a făcut în 1949. Abia acum îşi dădea seama că era tocmai anul pe care-l menţionase Gilberto. Deşi era absurd pentru că nu existase absolut nimic în acel timp care să te poată face să te gîndeşti la Bob ca la unul din membrii Sectei, nici măcar indirect.

Lucrul cel mai îngrozitor s-a petrecut în clipa în care blonda a căzut în transă, iar Aronoff i-a poruncit cu glas imperios să facă să-i ajungă un semn din timpurile acelea. Fata se împotrivea, plîngea, îşi frîngea mîinile, transpira şi-abia de murmura cîteva cuvinte, explicîndu-i că îi era imposibil. Numai că domnul Aronoff îi repeta porunca la modul imperativ, spunîndu-i că trebuia neapărat să facă să-i ajungă domnului Sábato un semn cu ajutorul pianului, ca o dovadă că puterile maligne se vedeau nevoite să dea înapoi. În vreme ce blonda continua să plîngă şi să-şi frîngă mîinile, omul acela uriaş, impunător prin piciorul tăiat şi sprijinit în cîrjă, s-a întors cu faţa spre celelalte femei, cele care se găseau în diferite faze ale transei şi de asemenea spre tînărul Daniel, care tremura din tot trupul prins de convulsii, avea privirile rătăcite şi ţipa mereu, spunînd că ceva îngrozitor i se mişca în burtă. Da, da, îi spunea domnul Aronoff, trecîndu-şi mîna dreaptă peste creştetul băiatului, da, da, trebuie să-l scoţi, trebuie să-l scoţi afară. Tînărul Daniel se răsucea în toate felurile, gata să verse în orice moment, ceea ce s-a şi întîmplat, trebuind să-l spele şi să treacă o cîrpă cu apă peste duşu-

mele. Între timp, blonda deschisese pianul şi lovea clapele prosteşte, cu pumnii strînşi, gemînd în continuare şi spunînd că-i cu neputinţă să facă să ajungă semnul cerut. Dar domnul Aronoff şi-a trecut iarăşi mîna dreaptă pe deasupra ei, repetîndu-i cu voce gravă şi puternică porunca de a face să ajungă pînă la domnul Sábato mesajul dorit. Doamna Esther respira din ce în ce mai profund şi mai zgomotos, iar faţa îi lucea de transpiraţie. Vorbeşte ! Vorbeşte ! îi ordona Aronoff. Dumneata te afli în mîinile Entităţii care luptă împotriva domnului Sábato. Vorbeşte ! Spune ceea ce trebuie să spui ! Dar ea continua să se agite şi să respire zgomotos, ca şi cînd şi-ar fi dat duhul, pentru ca în cele din urmă să se prăbuşească într-o isterie frenetică, doi dintre cei mai apropiaţi asistenţi la adunare trebuind s-o imobilizeze între ei pentru a nu distruge lucrurile din apropiere. Abia s-a liniştit puţin că domnul Aronoff i-a repetat încă o dată blondei porunca sa : trebuie să cînţi la pian, îi spunea cu glasul lui autoritar. Trebuie să-i transmiţi domnului Sábato mesajul de care are atîta nevoie. Numai că oricît se chinuia biata fată să-şi desfacă degetele, pumnii rămîneau strînşi de o putere superioară voinţei sale. Lovea clapele, dar sunetele pe care reuşea să le smulgă erau stridente, asemănătoare celor ale unui copil care nici nu ştie ce este un pian. Mai încearcă ! îi ordona Aronoff, care (Sábato n-a reuşit să-şi ascundă surpriza) construia frazele ca un spaniol. Poţi şi trebuie s-o faci ! Trebuie să faci efortul pe care în numele lui Dumnezeu ţi-l cer şi ţi-l ordon. Lui Sábato îi era milă de fată pentru că o vedea cum geme, îi vedea privirile rătăcite şi capul legănîndu-se dintr-o parte într-alta, timp în care se chinuia să-şi desfacă degetele. Chiar în clipele acelea însă, Betty s-a ridicat în picioare, întinzîndu-şi braţele în lături, ca şi cînd ar fi aşteptat să fie crucificată. Cu faţa spre tavan şi ochii închişi, îngîna cuvinte de neînţeles. Da, da, da, a exclamat Aronoff, îndreptîndu-se spre ea şi aranjîndu-şi cîrja în aşa fel încît să-şi aşeze mîna dreaptă pe fruntea femeii. Da, Betty, aşa ! Asta era ! Spune-mi ceea ce trebuie să-mi spui ! Spune-i domnului Sábato ceea ce trebuie să afle. Dar cuvintele ei continuau să nu aibă nici un înţeles.

Pînă cînd, dintr-o dată, s-au auzit acorduri clare de pian şi atît Sábato, cît şi Aronoff s-au apropiat de tînăra blondă care, puţin cîte puţin, pe măsură ce degetele începeau să se mişte libere, executa *In der Nacht* de Schumann. Era una din piesele pe care le interpretase cîndva Jorge Federico ! Aşa, aşa ! ţipa Aronoff foarte excitat. Cîntă ! Cîntă ! Pentru ca domnul Sábato să primească acest mesaj luminos. Şi îşi aşeza dreapta încărcată de fluid pe fruntea Silviei, cea care cu fiecare clipă cînta din ce în ce mai bine, astfel că a terminat printr-o formă absolut precisă, ceea ce nu mai aştepta nimeni de la un pian părăsit de douăzeci de ani într-un subsol plin de umezeală.

Sábato şi-a închis ochii fără să vrea, simţind un fior care-i cutreiera trupul, obligîndu-l să se clatine. Au fost nevoiţi să-l sprijine, împiedicîndu-i căderea.

REAPARE SCHNEIDER ?

A doua zi s-a trezit ca şi cînd s-ar fi scăldat într-un rîu cristalin de munte, după ce timp de secole se bălăcise într-o mlaştină plină cu şerpi. Siguranţa că totul va merge bine era totală, astfel că a răspuns la scrisorile care rămăseseră uitate de mult timp, i-a comunicat lui Forrester că primeşte invitaţia universităţii americane şi a rezolvat cîteva întîlniri şi interviuri amînate mereu. Abia după ce şi-a îndeplinit aceste treburi secundare, şi-a dat seama că se putea întoarce din nou la masa de scris pentru a-şi continua romanul.

Tocmai plecase de la Radio Naţional şi păşea sprinten pe strada Ayacucho, cînd i s-a părut că pe trotuarul din faţă se afla doctorul Schneider, foarte aproape de colţul cu Las Heras. A intrat repede în prima cafenea. Îl văzuse, oare ? Poate îl aştepta ? Era într-adevăr Schneider, sau cineva care îi semăna ? La distanţa aceea era uşor să te înşeli, mai ales cînd eşti înclinat să presupui tot felul de chipuri obsesive de manechini, aşa cum i se mai întîmplase de atîtea ori.

S-a apropiat cu multă atenţie de colţul străzii, şovăind între ceea ce vroia şi nu vroia să facă. La numai cîţiva paşi de cafenea, s-a oprit şi, răsucindu-se-n loc, a început să

înainteze în sens contrar. Aproape că a fugit. Pentru că asta a şi făcut.

Dacă omul acesta se întorsese la Buenos Aires, ori, cel puţin, dacă locuia aici un anume timp, indiferent care ar fi fost călătoriile sale, fiind atît de cunoscut de persoane pe care le cunoştea şi el, cum de nu aflase nici un fel de ştire despre el, chiar şi în mod indirect ?

Oare, era cu putinţă ca reapariţia lui să fi avut vreo legătură cu şedinţa lui Aronoff şi a oamenilor săi ? Părea destul de exagerată o astfel de posibilitate. Pe de altă parte, dacă atîta amar de ani rămăsese, cel puţin pentru el, de nevăzut, iar acum îi apărea dinaintea ochilor, lăsîndu-se descoperit înadins, nu era vorba de un semn deliberat ? Ca un fel de avertisment, oare ?

Analiza pe rînd toate posibilităţile, pentru ca, în cele din urmă, gîndindu-se mai mult, să-şi spună că în nici un fel nu putea fi sigur că persoana aceea corpolentă ar fi putut să fie într-adevăr Schneider.

Exista un singur mod de a se convinge. Astfel că, învingîndu-şi teama, s-a întors spre cafenea, dar cînd era pe punctul de a intra pe uşă, s-a oprit în loc, a trecut pe cealaltă parte a străzii şi, la adăpostul unui platan, a început să observe împrejurimile. A rămas nemişcat preţ de o oră, pînă în clipa cînd l-a văzut apropiindu-se pe Nene Costa, cu trupul lui cartilaginos, de copil bolnav care crescuse ca un burete, reuşind în cele din urmă să-şi formeze o crustă enormă şi moale, fără ca oasele să se fi dezvoltat în acelaşi timp sau nereuşind să ajungă la dimensiunile firești, ori, în caz că da, păstrîndu-se într-un stadiu elastic, aproape cartilaginos : întotdeauna îţi lăsa impresia (nu teama, pentru că nu-l iubea nimeni) că dacă nu se sprijină de ceva, de un perete ori de un scaun, s-ar fi prăbuşit, ca o piftie mult prea înaltă în raport cu consistenţa şi greutatea ei. Deşi poate că greutatea — se gîndise el — nu avea cum să fie prea mare, dată fiind calitatea buretoasă a materiei din care era alcătuit, cantităţea excesivă de elemente lichide şi gazoase, atît în porii lui, cît şi în intestine, stomac, plămîni şi, în general, în toate cavităţile de care dispune corpul omenesc. Impresia aceasta de enormitate gelatinoasă era accentuată şi de faţa lui ca de copil. Ca şi cînd pe unul dintre copilaşii aceia blonzi şi grăsuţi, cu

pielea albă şi ochii de un albastru apos, pe care-i întîlnim în Naşterile pictorilor flamanzi, l-ar fi îmbrăcat în haine de adult, după care l-ar fi pus în picioare cu mare greutate şi l-ar fi privit printr-o lupă colosală. După părerea sa, un singur amănunt îi descoperea greşeala : expresia feţei. Nu semăna întocmai cu a unui bebeluş, ci cu a unui depravat, ingenios, enciclopedic şi cinic bătrîn care trecuse din leagăn direct la bătrîneţea sufletească, fără a fi cunoscut credinţa, tinereţea, entuziasmul şi candoarea. Aceasta dacă nu cumva se născuse deja cu aceste ultime atribute, în virtutea cine mai ştie cărei transmigraţii teratologice, astfel că alăptîndu-se la sînul mamei ar fi putut s-o observe cu aceste priviri de pervers şi cinic scepticism.

L-a văzut apropiindu-se de cafenea cu mersul lui uşor într-o parte, cu capul blond înclinat şi privind pieziş, ca şi cînd pentru el realitatea nu s-ar fi aflat niciodată în faţă, ci în partea stîngă şi puţin mai jos. Cînd a intrat, Sábato şi-a amintit brusc de legăturile sale cu Hedwiga. Una din legăturile acelea ale lui Costa, care, mai mult sau mai puţin sexuale, erau determinate de nesfîrşitul său snobism, atît de puternic şi plin de fervoare (poate că era unica fervoare din spiritul lui), încît îl putea face apt pentru actul sexual, pentru că îţi era greu să-ţi imaginezi o femeie într-un pat, împreună cu masa aceea de materie lăptoasă. Deşi, se gîndea Sábato, niciodată nu poţi fi atît de sigur, pentru că sufletul fiinţei omeneşti ne este atît de necunoscut, iar puterea spiritului asupra cărnii, un miracol. Oricum ar fi fost, în legăturile acestea cu femeile, cele ce se terminau întotdeauna cu despărţirea familiei, nu se putea ca trupul să fi avut întîietate, ci spiritul în sine : o perversitate, un sadism, ceva diabolic, pe care oricum l-ai fi înţeles, nu putea fi caracterizat decît ca un fenomen spiritual. Dar dacă atari atribute ar fi ispitit o femeie sofisticată, era greu să crezi că ar fi reuşit s-o atragă pe Hedwiga, care nu era deloc sofisticată, nici frivolă şi nu şi-ar fi creat niciodată probleme personale. Rămînea, deci, o singură explicaţie : că nu era decît un simplu instrument (dar, vă rog, asta între ghilimele) al doctorului

Schneider. Snobismul lui Costa, germanofilia și antisemitismul său consolidau sau înviorau această legătură enigmatică.

CUGETĂRI, UN DIALOG

S-a întors acasă într-o stare de puternică depresiune. Dar n-a vrut să se dea bătut atît de repede, astfel că și-a propus să-și continue munca la roman. Numai că îndată ce a deschis sertarele biroului și a început să frunzărească hîrtiile, a exclamat cu scepticism și ironie *ce mai roman !* A răscolit sutele acelea de pagini, schițe, variante de schițe, variante de variante, totul contradictoriu și incoerent, ca însuși sufletul său. Zeci de personaje așteptau închise în semnele acelea ca niște reptile care-și dorm somnul catatonic în perioada anotimpului rece, intrînd într-o imperceptibilă și tainică viață latentă, gata oricînd să-și verse veninul în clipa în care căldura le-ar fi adus la o existență deplină.

Ca întotdeauna cînd făcea o astfel de revizie a hîrtiilor, a sfîrșit prin a ține în mîini dosarul cu banda aceea a lui Calsen Paz. Și a rămas din nou pe gînduri înaintea acelui chip dostoievskian. De ce-l întărîta, oare, individul acesta ? Și-a adus aminte clipe asemănătoare, provocate de revizii și neliniști asemănătoare, acum cincisprezece ani, cînd a simțit că din privirile acelea de intelectual delincvent răsăreau monștrii ambigui urlînd în întuneric și noroaie. Ceva i-a șoptit atunci că acesta era negrul herald al unui unui monarh al întunecimilor. Și cînd a sosit Fernando Vidal Olmos, criminalul acela de provincie, terminîndu-și, parcă, misiunea anunțării lui, s-a reîntors în dosarul din care ieșise.

Și-acum ce mai urma ? I-a contemplat chipul bîntuit de pasiuni reci, încercînd să-nțeleagă în ce sens era legat de romanul pe care, atît de greu, încerca să-l scrie. Greu, așa cum îi era întotdeauna : în sufletul său totul era confuz, se prăbușea și se reconstruia de la sine, nereușind să înțeleagă ce dorea și nici încotro se îndrepta. Personajele se conturau puțin cîte puțin, pe măsură ce ieșeau din penumbră, căpătau claritate și dispăreau din nou, reîntorcîn-

du-se în lumea de umbre din care răsăriseră. Ce vroia să spună prin ficțiunile sale ? După aproape zece ani de cînd publicase *Eroi și morminte*, continuau să-i pună întrebarea aceasta studenții, doamnele, funcționarii din ministere, tinerii care-și elaborau tezele lor de examen la Michigan sau Florența, chiar și dactilografele. Inclusiv ofițerii de marină care intrînd în Clubul Naval îl priveau cu provocătoare neîncredere pe acest Orb cu înfățișare de cavaler englez, mereu mai bătrîn și mai încovoiat, vînzîndu-și balenele de plastic pînă ce dispărea pentru totdeauna. Pentru totdeauna ? Mort ? În ce loc ? Da, pînă și marinarii aceștia doreau să afle ce vroise să spună prin acel Raport despre Orbi. Iar cînd le răspundea că nu era în măsură să adauge ceva în plus față de ceea ce scrisese în paginile acelea, se arătau nemulțumiți și-l priveau ca pe un mistificator. De ce, oare, autorul însuși ignora anumite lucruri ? N-avea nici un rost să le explice că unele adevăruri nu se pot explica decît prin simboluri inexplicabile, așa cum cel care visează nu înțelege ce semnificație au coșmarurile sale.

Cerceta dosarele și își dădea seama de ridicolul minuțiozității sale, precum cea a unui ceasornicar nebun care ar fi muncit cu meticuloasă răbdare la un ceasornic care, în cele din urmă, ar fi indicat trei și douăsprezece minute în timp ce pe toate celelalte ceasuri era douăsprezece din zi. Parcurgea din nou știrile din ziarele îngălbenite, privea fotografiile, citea declarațiile încîlcite și acuzațiile reciproce : va fi fost Calsen însuși cel care înfipsese și răsucise țepușa în inima copilului legat fedeleș, se va fi aflat Godas sub ordinele acestuia, iar acea Dora Forte, de 18 ani, era sau nu amanta lui Calsen, iar Calsen nu era, oare, homosexual ? Oricum ar fi stat lucrurile, Dora îl seducea pe turcitul Sale, îl ducea la Calsen, îl obliga să intre în bandă și în cele din urmă simulau sechestrarea sa (așa a crezut Sale) pentru a-l stoarce de bani pe tatăl său. Mai tîrziu, cînd îl leagă și-i vîră o cîrpă în gură, își dă seama că, într-adevăr îl vor asasina. Halucinat, privește scena aceea de coșmar, în timp ce aude glasul sec al lui Calsen care le poruncește să sape groapa în spatele casei. Apoi semnează scrisoarea pe care o avea gata întocmită.

Sábato se întreba de ce nu era semnată dinainte această scrisoare de către turcitul Sale, din moment ce era convins că era vorba de un sechestru simulat. Şi de ce o semna chiar el, acum, cînd înţelegea că va fi ucis. Poate că adevăratele crime oferă întotdeauna astfel de incoerenţe prosteşti. Două amănunte care vorbesc despre sadismul ironic al lui Calsen : pînă în momentul acela păstrase scrisoarea ascunsă în spatele reproducerii după ÎNGERUL lui Millet, iar banii aveau să fie înmînaţi în atriul de la biserica Pietăţii. Ce om ! A privit din nou fotografia şi deşi acest chip nu avea nimic în comun, s-a gîndit la Nene Costa.

În timp ce parcurgea declaraţiile, totul începea să se amestece în mintea sa, fotografiile îşi schimbau trăsăturile, încet dar inevitabil, începînd să configureze alte chipuri care-l obsedau, în mod deosebit odiosul chip al lui R., cel care părea că judecă greşelile acelor criminali de duzină ca un expert pervers.

R., întotdeauna în spatele tuturor, în umbră. Iar el întotdeauna obsedat de ideea exorcizării lui prin scrierea unui roman în care acesta să fie personajul principal. Încă din 1938, la Paris, cînd reapărea încă o dată, tulburîndu-i viaţa. Cu acel avortat proiect, intitulat MEMORIILE UNUI NECUNOSCUT. Niciodată nu avusese curajul să-i vorbească lui M. despre acest individ, îndrugîndu-i întotdeauna poveşti despre un personaj aşa şi aşa, un fel de anarhist reacţionar, un tip căruia avea să-i spună Patricio Duggan. Ficţiunea aceea pleca de la crima lui Calsen, dar se alterase puţin cîte puţin, ajungînd să fie de nerecunoscut : Dora Forte nu mai era săraca frumuseţe a cartierului, ci o fată sofisticată. Iar Patricio, şeful bandei, era la început amantul ei, după aceea îi devenea frate şi, poate, şi amant. A lăsat totul baltă. Mult timp după aceea, mereu pîndit de înfăţişarea lui R., a scris EROI ŞI MORMINTE, unde Patricio se convertea în Fernando Vidal Olmos, iar fata, mai întîi, în sora sa, apoi în fiica naturală, fără nimic comun cu Calsen, nici cu acea crimă îngrozitoare.

Acum, încă o dată, începea să pătrundă în acel fetit labirint de incesturi şi crime, labirint care îl prăbuşea treptat în mlaştina de unde se considera ieşit de mult datorită acelor nevinovate vrăji ale croitoreselor şi instala-

torilor. Şi iarăşi monştrii aceia uşor vicleni îi făceau semne sarcastice cu ghearele lor din întunecimile de nepătruns, scufundîndu-l din nou în lumea sa de confuzii şi nelinişte, de fantezii vinovate, în tainicul său viciu de a-şi imagina pasiuni infernale. Monştrii arhiştiuţi apăruseră încă o dată, cu aceeaşi lipsă de limpezime din coşmaruri, dar cu aceeaşi putere, în frunte cu figura ambiguă dintotdeauna, cea care-l observa din întuneric cu ochii săi verzi şi privire de nictalop, ca o pasăre de pradă nocturnă. Hipnotizat de reapariţia sa, a adormit pe îndelete în sînul acelei familii funeste, ca sub efectul unui drog malign. Citeva ore după aceea, trezindu-se la viaţă, nu mai era omul care fusese în urmă cu puţine zile, plin de încredere şi optimism.

A început să se plimbe prin cameră, frunzărind revistele în tăcere, pentru a-şi îndepărta gîndurile acelea. Culmea însă, chiar în aceste pagini se găsea figura acelui animal, cu surîs de om franc care priveşte cu ochii larg deschişi, dispus să înţeleagă şi să ajute pe oricine : în timp ce dedesubt, ca un specialist în cifru care decodează mesajul autentic dintr-o scrisoare de dragoste, vedea cum izvorăsc trăsăturile adevărate de curvă bătrînă şi mîrşavă, mincinoasă şi ipocrită curvă. Ce putea să declare despre Premiul Municipal ?

Ce scîrbă ! Şi cîtă tristeţe ! S-a simţit ruşinat : la urma urmelor, el însuşi aparţinea acestei adominabile rase.

S-a întins în pat lăsîndu-se încă o dată în voia fantaziei dintotdeauna : să dea dracului literatura şi să-şi deschidă un mic atelier lucrativ într-un cartier mai puţin cunoscut din Buenos Aires. Un cartier mai puţin cunoscut din Buenos Aires ? Ce glumă proastă ! Şi ce drum fără ieşire ! Şi peste toate acestea, amărăciunea de a fi vorbit în salonul de la Alliance şi de a fi suferit timp de două ceasuri, iar după aceea întreaga noapte, ca şi cînd s-ar fi dezbrăcat în public pentru a-şi arăta buboaiele, culmea culmilor, chiar şi în faţa atîtor persoane frivole.

A început să vadă iarăşi totul în negru, iar romanul, faimosul roman, i se părea tot mai fără de rost şi mai deprimant. Ce sens avea să mai scrie o ficţiune în plus ? O făcuse în alte două momente cruciale sau, cel puţin, acestea fuseseră singurele două împrejurări în care se ho-

tărîse să publice ceea ce scrisese, fără să ştie prea bine de ce. Acum însă simţea că avea nevoie de ceva deosebit, ceva care părea să fie o ficţiune la puterea a doua. Da, ceva necunoscut îl apăsa, obligîndu-l să se descătuşeze. Dar ce putea să fie ? În astfel de clipe se reîntorcea plin de nemulţumire la aceste pagini contradictorii cu care nu mai era de acord, părîndu-i-se că nu erau ceea ce trebuiau să fie.

Şi, în cele din urmă, această sfîşiere între lumea sa conceptuală şi cea din subteran. Abandonase ştiinţa pentru a scrie ficţiuni, exact ca o femeie de mare cinste care pe neaşteptate trece de partea drogurilor şi prostituţiei. Ce îl va fi împins, oare, să-şi imagineze aceste poveşti ? Şi ce reprezentau ele cu adevărat ?

În general, ficţiunile erau considerate drept un mijloc de mistificare a adevărului şi, deci, un lucru absolut neserios. Nu întîmplător, aflînd de hotărîrea sa, profesorul Houssay, Premiu Nobel, a încetat să-l mai salute.

Fără să-şi dea seama, s-a trezit înconjurînd cimitirul din Recoleta. Îl fascinau micile crîşme de pe strada Vicente López şi, mai ales, gîndul că R. ar fi putut locui în una din mansardele de aici, poate chiar în aceea ascunsă de rufele puse la uscat.

Dar ce amestec avea Schneider în romanul său ? Şi ce era această „Entitate" care-l împiedica să-l termine odată?

Bănuia că Schneider era una din forţele care acţionau dintr-o anume parte şi că, în ciuda faptului că dispăruse de mulţi ani, obligat poate să se retragă pe o perioadă bine determinată, continua să-şi exercite puterea sa. La început pîndindu-l de la distanţă, iar acum, după toate semnele, iarăşi din Buenos Aires.

Cealaltă prezenţă o ştia foarte bine.

Brusc, şi-a dat seama că presupunerile sale în ceea ce-l privea pe Sartre nu erau o simplă întîmplare, ci chiar rezultatul acestor forţe care-l torturau din toate părţile. Nu era, aşadar, vorba de priviri, de ochii lui ?

OCHII. Victor Brauner. Pînzele sale pline de ochi. Ochiul pe care i-l scosese Domínguez.

În timp ce înainta fără nici o ţintă, începea să nu mai aibă încredere în nimeni. Spionii îşi începeau munca dintr-un anume loc din Anglia, vorbind engleza la perfec-

ţie, îmbrăcîndu-se şi bîlbîindu-se ca nişte proaspeţi absolvenţi de la Oxford.

Dar cum să-ţi descoperi duşmanul ? De exemplu, băiatul acela care vinde îngheţată : trebuia să-l observe cu toată atenţia. I-a cumpărat o îngheţată cu ciocolată şi a dat să plece, ori s-a făcut că pleacă, pentru a se întoarce pe negîndite şi a-l privi direct în ochi. Băiatul a rămas surprins. Dar această surpriză putea foarte bine să fie atît rezultatul inocenţei sale, cît şi cel al unei învăţături mai mult decît subtilă. Era o treabă fără sfîrşit : individul acela oprit la jumătatea scărilor, dactilografa sau funcţionara aceea, chiar şi copilul acela care se juca sau *simula* că se joacă, toţi puteau fi nişte spioni. Nu foloseau, în definitiv, regimurile totalitare astfel de trucuri ?

S-a trezit în faţa casei lui Carranza, deşi nu-şi amintea să-şi fi propus să ajungă pînă aici.

S-a aşezat pe o sofa şi a auzit vorbindu-se ceva despre. Pipina. Cum, cum ? Despre ea şi conferinţa de la Alliance. Alliance şi Pipina ? Ce dracu' mai însemna şi asta ?

Beba a izbucnit în rîs : nu, prostule, se referea la Sartre.

Bine, dar nu-i vorbiseră de Pipina ?

Nu, domnule, era vorba de Sartre.

Bine, fie şi aşa.

Dar dacă vorbeau de rău ?

Descurajat, şi-a scos ochelarii, şi-a trecut mîna peste frunte şi s-a frecat la ochi. După aceea a căutat să descopere defectele parchetului, timp în care Beba îl sorbea cu ochii ei inchizitoriali. Mama ei, cu înfăţişarea dintotdeauna, lăsînd impresia că abia se ridicase din pat, cu părul despletit, medita asupra afluenţilor Gangelui, cefalopodelor şi pronumelor.

Schneider, s-a gîndit, cercetînd pardoseala.

— Chiar a sosit la Buenos Aires ?

— Cine ? a întrebat, uluită, Beba.

— Schneider.

— Schneider ? Cum dracului de te mai preocupă şarlatanul acesta după atîta amar de ani ?

— Cînd s-a întors ?

— Cînd s-a sfîrşit războiul. Aşa cred.

— Şi Hedwiga ?

— La fel.

— Mă întreb dacă se vor fi cunoscut acolo, în Ungaria.

— Se pare că s-au întîlnit într-un bar din Zürich.

S-a enervat : se pare, se pare ; întotdeauna aceleaşi ambiguităţi.

Beba îl privea perplexă. Paiaţa aceea, zicea ea. Nu-i mai lipsea decît şarpele în jurul gîtului şi unul din nimicurile acelea care servesc în acelaşi timp la băgat aţă în ac, la curăţatul cartofilor şi la tăierea geamurilor. Şi zgripţuroaicele acelea bătrîne care se ţineau după el. Da, aşa era, părea un şarlatan de bîlci. Şi ce dacă ?

— Cum şi ce dacă ?

Pentru Sábato mînia Bebei nu era altceva decît subprodusul mentalităţii ei carteziene. Se certa cu doctorul Arrambide, deşi în fond aveau aceeaşi mentalitate. Nu aveau chef să explice absolut nimic.

— Cum şi ce dacă ? a insistat Beba.

Sábato a dat totul pe seama oboselii. Baudelaire, partea dracului.

— Baudelaire ?

Dar nu i-a explicat nimic, simţind că nu-şi avea rostul. Cea mai urîtă faptă rea : să faci în aşa fel să creadă că nu există. Schneider era grotesc dar sumbru, gălăgios dar tenebros de tainic. Hohotele lui ascundeau un spirit la pîndă, aşa cum o mască rizibilă ascunde un chip dur, mărginit, aparţinînd infernului. Ca unul care, în timp ce pregăteşte cu sînge rece o crimă calculată, îi spuse viitoarei victime bancuri macabre. Maruja întreba ceva despre celenteratele cu cinci litere. Şi-l închipuia conducînd din umbră firele acelei bande. Dar cum putea să se gîndească la aşa ceva ? Patricio şi Christensenii erau imaginaţii pure: cum ar fi putut acest om de carne şi oase să conducă sau să stăpînească una din închipuirile sale ? Gustavo Christensen. Se gîndea din nou la faptul că Nene Costa ar fi putut perfect de bine să fie Gustavo Christensen. De ce nu ? Şi-l închipuise slab, iar Nene era gras şi moale. De ce nu ?

— Nene Costa, a pronunţat el.

Beba l-a privit cu ochi scînteietori. Ce mai era şi cu individul ăsta ?

— L-am văzut. Intra în cafeneaua din Las Heras, colţ cu Ayacucho.

Dar la ce ar fi interesat-o pe ea ? Ştia foarte bine că nu-i mai dădea nici un fel de atenţie. Îi pusese cruce de foarte mult timp.

— Îţi spun ca să ştii.

— Nu mă interesează nici cît negru sub unghie, ştii foarte bine.

— Îţi spun pentru că mi se pare că a intrat ca să-l vadă pe Schneider.

— Cum poţi să crezi aşa ceva ? Schneider e în Brazilia. De cînd, nici nu mai ţin minte.

— Mie mi s-a părut că tocmai intrase în cafenea. Şi, în plus, erau prieteni foarte buni.

— Cine cu cine ?

— El cu Nene Costa, nu ?

Beba a rîs : Nene prieten cu cineva !

— Vreau să zic că pe atunci se vedeau foarte des.

— Mă întreb care dintre ei era cel păcălit.

— Nu-i obligatoriu să fie prieteni. Pot fi complici.

Beba l-a privit uimită : dar Sábato n-a mai adăugat nici un cuvînt la ceea ce spusese. Mai apoi, privind paharul din faţa sa, a întrebat :

— Aşa că, după părerea ta, Schneider a plecat în Brazilia.

— Asta mi-a spus-o Mabel. Ştia toată lumea. A plecat împreună cu Hedwiga.

Continuînd să-şi privească paharul, Sábato a vrut să ştie dacă Quique se mai vedea cu Nene Costa.

— Îmi închipui că da. Nu văd cum s-ar lipsi de o astfel de plăcere. E un fel de tezaur.

— Şi nu ţi-a spus nimic în ultima vreme despre Schneider ? Dacă s-a întors din Brazilia şi se întîlneşte cu Nene Costa, e mai mult ca sigur că Quique ştie totul.

Nu, nu-i spusese niciodată nimic. Mai ales că ştia foarte bine că lui Quique nu-i plăcea să i se amintească de Nene. Sábato s-a neliniştit şi mai mult, pentru că toate astea îi dovedeau că dacă omul acela se întorsese din Brazilia sau de altundeva, întoarcerea nu era deloc publică, ci pur particulară. Şi în cazul acesta, întîlnirile cu Costa aveau vreo legătură cu problema pe care o îndura ? La

prima vedere părea absurd să ți-l imaginezi pe frivolul Costa într-o combinație de acest tip, dar dacă te gîndeai la partea sa demoniacă, totul era posibil. Și-atunci, de ce se întîlneau tocmai într-un bar din centru ? E drept că el, Sábato, nu intra niciodată în localul acela. Ar fi putut să fie o simplă coincidență. Chiar o coincidență ? Nu, așa ceva trebuia înlăturat din capul locului. Mai degrabă trebuia acceptată ideea că Schneider știa într-un fel sau altul că el se ducea la Radio Național și l-a așteptat în stradă pînă cînd l-a văzut (sau l-a întrevăzut) și abia după aceea a intrat în local. Dar pentru ce ? Ca să-l înfricoșeze ? Marea sa îndoială se făcea simțită din nou : cine pe cine îl urmărea ? A încercat să-și aducă aminte cum se petrecuseră lucrurile, dar totul era îndeajuns de confuz. Da, Mabel îl prezentase lui André Téleky, iar Téleky îl prezentase lui Schneider. Tocmai intrase în librării *TUNELUL*, așa că trebuie să fi fost prin 1948. În momentul acela nu dăduse atenție întrebării pe care i-a pus-o în legătură cu Allende : de ce era orb ? Părea un fapt absolut inocent. Încornorat și orb — comentase Schneider rîzînd prostește.

Ce va fi putut să facă în toți anii aceia dintre 1948 și 1962 ? Și nu era semnificativ faptul că reapăruse în 1962, exact cînd publicase *EROI ȘI MORMINTE* ? Într-un oraș atît de mare pot să treacă ani în șir fără a te vedea cu un cunoscut. Cum de s-au reîntîlnit tocmai în zilele cînd abia i se publicase noul roman ?

Încerca să-și amintească vorbele acelei reîntîlniri : au discutat despre Fernando Vidal Olmos :

— Cum, nu avea nimic de spus ?

— Ce trebuie spus ?

Dacă îl vorbise de rău pe Sartre. Da sau nu.

Beba, cu mania alternativelor ei și veșnicul pahar de whisky în mînă, cu ochișorii inchizitoriali și strălucitori.

Să-l fi vorbit de rău pe Sartre ? Cine îi mai spusese și tîmpenia asta ?

Nu-și amintea. Cineva.

Cineva, cineva ! Întotdeauna dușmanii aceștia fără chip. Se întreba pentru ce mai vorbea încă în public.

Vorbea pentru că așa avea chef. Asta era.

De ce nu renunța la a mai spune prostii ? Vorbea din slăbiciunea de a vorbi, pentru că i-o cerea un prieten, fiindcă nu-i plăcea să treacă drept un arogant, pentru că pe tinerii aceia amărîți din ateneul lui José Inginieros, din Villa Soldati sau din Mataderos nu-i putea umili. Întreaga zi lucrau ca electricieni, iar noaptea îl descifrau pe Marx.

Să fim serioși. Sala Alliance nu se afla în Villa Soldati și aici veneau mii de doamne foarte grase.

— Perfect. Ai ghicit, am vorbit pentru aceste doamne foarte grase. În viața mea n-am făcut nimic altceva. Și-acum, lasă-mă să-mi beau liniștit paharul cu whisky, căci de asta am venit.

— Nu țipați, lăsați-mă să mă pot gîndi. Rîu din Asia, patru litere.

— Așa că singurul lucru pe care ți l-au spus este că l-am vorbit de rău pe Sartre.

S-a ridicat, a făcut cîțiva pași prin cameră, s-a apropiat de bibliotecă, a cercetat vechile săbii de cavalerie, citind în trecere titlurile unor cărți. Era furios pe toată lumea și pe el însuși. Gînduri amare sau ironice despre mese rotunde, conferințe, canastă uruguayană, Punta del Este, Alliance Française, amintiri din copilărie, cît de slabă era Beba în ultimul timp, titluri de romane (*La umbra fetelor în floare !* cum de era posibil ?), idei despre praf și legătorie de cărți. În cele din urmă s-a reîntors la sofa, așezîndu-se zgomotos, ca și cînd ar fi avut o greutate dublă sau triplă.

Ceva la limita dintre Kenya și Etiopia, care se aseamănă cu un sebú dar care nu e sebú : șase litere.

— Ai vorbit sau nu de rău ?

Sábato a făcut explozie. Beba, cu severitate, i-a spus că în loc să țipe, ar fi mai bine dacă ar da amănunte. Nu mai părea un intelectual, ci un nebun.

— Dar cine-i cretinul care ți-a îndrugat povestea asta ?

— Nu-i cretin deloc.

— Și spuneai că nu-ți amintești cine e.

— Da, dar acum mi-am amintit.

— Și cine-i ?

— Nu văd de ce ți-aș spune. După aceea iar începi cu întrebările tale.

— Sigur, sigur, de ce să-mi spui ?

S-a scufundat din nou într-o tăcere amară. Sartre. Exact pe dos, pentru că întotdeauna i-a luat apărarea. Și nu era semnificativ faptul că întotdeauna trebuise să-i apere pe oamenii adevărați ? Ca pe vremea revoltei din Ungaria, ca pe atunci cînd staliniștii l-au acuzat că e un micburghezcontrarevoluționar în serviciulimperialismului-yankeu. După aceea împotriva maccartiștilor care l-au acuzat de prostfolositorintereselorcomunismuluiinternațional. Și, bineînțeles, homosexual, se știa bine, pentru că nu-i găsiseră nici o înrudire cu evreii.

Nu-i găsiseră, dar chiar și așa, acum își amintea de Lezama, cel care o ținea mereu cu numele de Schweitzer, nume care după înțelegerea ilustrului etnolog nu putea să fie decît evreesc.

— O timpenie n-o spune decît..., a murmurat Sábato, ca și cînd ar fi făcut un rezumat al întregii gîndiri.

— Nu-i deloc timpit, ți-am spus. Și pînă acum nu mi-ai spus în ce a constat conferința ta. Mi-ai argumentat că te-au acuzat de una sau de alta, că ești apărătorul săracilor și studenților, dar nimic din ceea ce te-am întrebat. Și, apropó : sigur că le-ai vorbit despre martirul acela, despre martirul vremurilor noastre.

— Bineînțeles. Nu văd de ce ai fi ironică,

— Sigur. Nu trebuie să-mi mai explici niciodată teoria ta. Mai ales mie, că te cunosc de parcă te-aș fi născut eu însămi. Această etimologie a martirului. Unul din caii tăi de bătaie.

Sábato nu i-a răspuns.

— Și-atunci, dacă nu ai vorbit rău despre nimeni, ce minuni ai putut să spui ? Și de ce cineva poate să susțină că ai vorbit de rău ?

A privit-o cu ironie. Mai trebuie să mai pună astfel de întrebări ? Animalele astea trag concluzii din alte motive și nu prin raționamente.

— De exemplu.

— Știi foarte bine : din prejudecăți, din resentimente, din ură, din meschinărie sau din rea-voință.

— Gata, apare și paranoicul cu mania persecuției.

— Dar spune-mi, nu crezi că în loc să-ți fi pierdut timpul cu micile tale furii, ar fi fost mai bine dacă mi-ai fi explicat ceea ce ai spus ?

— La ce ţi-ar folosi ?

— A, ţi se pare că nu merit să ştiu ?

— Dacă te-ar fi interesat atît de mult, ai fi putut să vii la conferinţă.

— Nu puteam pentru că Pipina avea diaree.

— Bine, ajunge.

— Cum adică ajunge ? Mă interesează foarte mult această problemă.

— Ai vrea să-ţi explic în trei cuvinte ceea ce acolo am analizat în două ore. Şi după aceea tot tu vorbeşti de frivolitate.

— Nu pretind să-mi spui totul. O idee, măcar. Ideea fundamentală. Mai ales că, trebuie să fii de acord, în capul meu am ceva în plus faţă de aceste doamne foarte grase care s-au excitat ascultîndu-te.

— Ce vorbeşti ? sala era plină de studenţi.

— Dacă-mi amintesc bine, într-o zi mi-ai spus că întreaga filozofie nu-i decît dezvoltarea unei intuiţii centrale, chiar o metaforă : *panta rei,* rîul lui Heraclit, sfera lui Parmenide. Da sau nu ?

— Da.

— Perfect. Acum îmi vii cu povestea că teoria ta asupra lui Sartre are nevoie de două ore. Ce, e mai important Sartre decît filozofia lui Parmenide ?

— Poţi să crezi ce vrei.

— Cum ?

— Acest reportaj al lui Sartre despre *GREAŢA,* a explicat el, obosit.

— Reportaj ? Ce reportaj ?

Ceva care se publicase cu mult timp în urmă. Mai mult ca sigur drept rezultat al sentimentului său de vinovăţie.

— Sentiment de vinovăţie ?

— Sigur, mai există copii care mor de foame pe undeva. Şi să scrii un roman în vreme ce...

— Care copil moare de foame ?

— Nu, mamă, nu-i vorba de mine. Şi, mai departe ?

— Am pornit de la ideea aceasta.

— Şi o astfel de idee ţi se pare rea ?

— Nu începe iarăşi.

— Atunci ?

— Atunci, ce ? Ai putea să-mi spui cînd s-a întîmplat ca un roman, nu neapărat *GREAȚA* sau un roman oarecare, ci cel mai bun roman din lume, DON QUIJOTE, ULYSSES, PROCESUL, a reușit să salveze viața unui copil ? Dacă n-aș fi sigur de sinceritatea lui Sartre, ar trebui să cred că e fraza unui demagog. Mai mult : în ce fel și cînd, în ce fel un cuartet de Beethoven sau o pînză de Van Gogh au făcut ca un copil să nu moară de foame ? Pentru asta trebuie să renegăm toată literatura, toată muzica și toată pictura ?

— Acum cîțiva ani, într-o vizită în India, copiii mureau de foame în stradă.

— Da, mamá.

— I-ai văzut pînă și tu ?

— Nu, mamá.

— De asemenea, am citit o carte a unui scriitor francez, Jules Romains... nu, stai puțin... Romain Rolland, poate să fie el ? confund mereu numele, sînt o catastrofă... în sfîrșit, ceva exact despre asta.

— Despre ce, mamá ?

— Despre un copil care murea de foame. Cum îi spunea ?

— Cui, mamá ?

— Scriitorului.

— Nu știu, mamá. Sînt doi scriitori. Și din cei doi nu-l citesc pe nici unul.

— În loc să vorbești atîta și să înghiți atîta whisky, ai putea citi ceva mai mult. Și nici tu, Ernesto, nici tu nu-l cunoști ?

— Nu, Maruja.

— Atunci, ți se pare că Sartre se înșală. Vezi că acela care mi-a adus vestea mi-a spus adevărul ? Da sau nu ?

— Proasto, asta nu înseamnă că am vorbit de rău. E ca și cînd l-aș fi apărat împotriva unei slăbiciuni. Vreau să spun că-l apăr pe cel mai bun Sartre.

— Așa că Sartre care suferă pentru moartea unui copil e un Sartre rău.

— Ăsta-i un sofism cît un dulap. După un astfel de criteriu, Beethoven era o persoană rea pentru că în timpul Revoluţiei Franceze în loc de marşuri militare compune sonate. Să nu coborîm discuţia.

— Perfect, să ne întoarcem la argumentele tale. Vrei să spui că Sartre judecă prost. Că nu-i capabil de vigoare raţională.

— Nu am spus asta. Nu-i vorba de cum judecă, ci că se simte vinovat.

— Vinovat de ce ?

— Amestecul acesta de protestant bîntuit de demoni.

— Nu-i ceva nou.

— Nu, poate că, totuşi, un indiciu al numelui, acest Schweitzer. Altul ar fi urîţenia.

— Urîţenia lui. Ce legătură ar mai avea şi asta cu reportajul ?

— Un copil urît, ca o broască. Ai citit CUVINTELE ?

— Da, şi ce ?

— Îi era frică dacă se uitau la el.

— Da...

— Ce puteau să-i vadă ? Trupul. Infernul nu-i decît privirea celorlalţi. A ne privi înseamnă a ne pietrifica, a ne sclaviza. Nu sînt astea temele filozofiei şi literaturii lui ?

— Cît eşti de arbitrar ! Îmi reduci la aceste trei cuvinte toată gîndirea lui Sartre.

— Acum cîteva clipe, adu-ţi aminte, mi-ai cerut s-o fac. *Pantha rei.*

— Lasă, acum vrei să-mi faci dintr-un complex psihic baza unei filozofii. E cam deocheată.

— Ruşinea nu-i o trivialitate, mai ales ruşinea unui copil. Poate să aibă o uriaşă înrîurire existenţială. Mi-e ruşine, deci exist. De aici izvorăşte totul.

— Totul ? Mi se pare că te cam pripeşti.

— De ce ? Partea esenţială din opera unui scriitor izvorăşte dintr-o obsesie din copilărie. Gîndeşte-te la literatura lui. Se lasă careva dezbrăcat ?

— Tu crezi că n-am nimic de făcut decît să-mi amintesc personajele lui Sartre şi să le văd cum se îmbracă sau dezbracă. De un secol nu citesc nimic.

— Îţi spun asta pentru că mă chinuieşti. Omul vrea să-i privească pe ceilalţi de sus. Aşa se simte puternic. Altcineva vrea să-şi vadă prietena fără ca ea să ştie că e văzută. Un alt tip se desfată închipuindu-şi că-i invizibil şi una din marile lui plăceri este să spioneze prin gaura cheii. Altul îşi închipuie că infernul e o privire care pătrunde peste tot. Într-o operă, infernul e privirea unei femei, o privire pentru care, culmea, trebuie să sufere o întreagă eternitate.

— Bun, e suficient. Unde vrem să ajungem ? Dar filozofia...

— Mi se pare că citeşti cărţile pe deasupra. Sau n-ai citit FIINŢA ŞI NEANTUL.

— Cum să nu, dar asta a fost în secolul al XIX-lea.

— Asta şi spun.

— Nu ştiu ce spui.

— Că citeşti pe deasupra. Altfel, ţi-ai aminti de invizibilitate, trecere, clipă de clipă. Pagini despre trup, privire, ruşine.

Moment în care a intrat Quique şi a spus Maruja eşti din zi în zi mai frumoasă, *et tout et tout*. Şi apoi, adresîndu-i-se lui Sábato, a spus „Bună ziua, maestre". Aşa că Sábato şi-a dat seama că întîrziase şi a plecat.

Imediat ce a ieşit, Beba s-a îndreptat indignată spre Quique :

— Te-am avertizat să nu te legi de el, cel puţin în prezenţa mea !

— Nu pot să ocolesc, scumpo. De cînd m-a obligat să lucrez în romanul acela, măcar aşa să mă uşurez şi eu. E plictisitor. Un pedant, o pocitanie. Într-o zi, cînd o să am timp, o să-ţi spun nişte lucruri, Doamne, Doamne. Despre tot acest *potinage*, pentru că, să ştii, e superdocumentat.

— Nu văd pentru ce în loc să faci lucruri neplăcute, nu i-ai povestit cîteva din bîrfele tale.

— De faţă cu el ?

— Sigur.

— Aha. Ca după aceea frazele mele să apară în romanul lui. Romanul acesta la care spune că scrie de o sută douăzeci de ani.

QUIQUE ERA POSOMORÎT

După părerea Bebei, a-i interzice să vorbească rău despre oameni era ca și cînd i-ai fi interzis lui Galileo să-și enunțe celebrul aforism. Dar sosirea Silviei cu colegele ei de la școală a înviorat-o brusc, cînd i-au spus că-l văzuseră pe băiatul lui Molina cu motocicletă și scurtă din piele.

— Foarte bine ! Fiecare popă cu sutana lui ! Popă în pantaloni scurți, călugărițe în slip. Și gata cu misa în latină, atunci cînd există o limbă atît de populară precum cea a mexicanului de la televiziune. Vă asigur că pînă și catolicismul va fi la fel de popular ca buletinele de pronosport, chiar și pentru clasele sărace. Cu acești preoți liniștiți care in loc să-ți citeze din Sfîntul Toma îți umplu urechile cu fenomenalele fraze din Marx și Engels. *Après tout*, creștinismul a căutat întotdeauna să fie popular. Dacă nu credeți, fetelor, gîndiți-vă la botezul în apă. Ce poate fi mai ieftin ? Cel puțin cît timp nu le vine ideea să facă botezul în Sahara. Amintiți-vă de neciopliții aceia care au inventat botezul în sînge de taur. Ce fel de cult poți propovădui cu o astfel de risipă, dacă trebuie să lichidezi un taur ori de cîte ori se naște un copil ? Un cult pentru superoligarhia romană. Iar aici, pentru bebelușii lui Anchorena sau, cel puțin, pentru proștii îmbogățiți precum Bevilaqua.

— Ce s-a întîmplat cu Bevilaqua ? a întrebat Maruja, ridicîndu-și nasul din jocurile de cuvinte încrucișate. Și-a cumpărat un taur ?

— Dar unui oarecare ce altceva-i rămîne decît Sacra Biserică Apostolică Romană ? Cel puțin e o religie de supermarket, omule.

PUȚINE SINGURĂTĂȚI PRECUM CEA A ASCENSORULUI ȘI A OGLINZII SALE,

(se gîndea Bruno), acest tăcut, dar implacabil confesor, acest mișcător confesionar al lumii desacralizate, lumea Plasticului și a Computerelor. Și-l imagina pe Sábato pri-

vindu-şi chipul, fără nici un fel de pietate. Încet, dar inexorabil, peste el îşi lăsaseră urmele sentimentele şi pasiunile, afecţiunile şi mînia, credinţa, iluzia şi dezamăgirea, morţile pe care le trăise sau le prevestise, toamnele care îl întristaseră sau îi pulverizaseră orice curaj, iubirile care îl vrăjiseră, fantasmele care îl vizitau sau stăteau la pîndă în visurile sau în închipuirile sale. În ochii aceştia care au plîns de durere, în aceşti ochi care s-au închis din cauza somnului, dar şi din pudoare sau viclenie, în aceste buze care s-au strîns din încăpăţînare, dar şi din cruzime, în aceste sprîncene care s-au contractat din nelinişte sau uimire, ori s-au ridicat sub întrebare sau îndoială, în aceste artere care se umflau din furie sau senzualitate, în toate acestea se conturase încet-încet geografia mişcătoare pe care sufletul reuşeşte s-o construiască pe subtila şi maleabila carne a feţei. Arătîndu-se în felul acesta pe el însuşi, după o fatalitate care îi este proprie (pentru că nu poate exista decît încarnat), prin mijlocirea acestei materii care este în acelaşi timp şi închisoarea şi unica sa posibilitate de dăinuire.

Da, era aici : chipul prin care sufletul lui Sabato observa (şi suferea) Universul, precum un condamnat la moarte încă neexecutat şi privind printre gratii.

SE ÎNDREPTĂ SPRE RECOLETA

pentru ca discuţiile şi conferinţele
totul nu era decît o formidabilă neînţelegere
imbecilul acesta, cum îi spunea ?, explicînd religia prin plusvaloare
să vedem cum explică faptul că muncitorii din New York îl sprijineau pe Nixon împotriva studenţilor aflaţi în grevă.
Sartre sfîşiat de pasiune şi viciu
dar apărînd dreptatea socială
Roquentin şi glumele sale împotriva Autodidactului şi umanismului socialist !
S-a aşezat pe o bancă.
Îl priveau. Un tînăr i-a şoptit ceva fetei de lîngă el, arătîndu-l printr-un gest pe care-l considera impercepti-

bil, dar pe care Sábato l-a observat așa cum păsările îl deosebesc pe omul care se plimbă pur și simplu față de cel care înaintează spre vînatul său. Și-a amintit cu melancolie de anii cînd era precum tînărul acesta și putea să meargă într-un parc și să citească o carte, ca oricare necunoscut, fără ca nimeni să-l privească sau să-l controleze. Socrate și Sartre. Amîndoi urîți, amîndoi urîndu-și corpul, fiindu-le scîrbă de carnea lui, dorindu-și o lume transparentă și veșnică. Cine poate să inventeze platonismul decît unul cu mațele pline de rahat ?

Creăm ceea ce nu avem, ceea ce dorim cu necesitate.

Sigur, nu toate doamnele erau grase și nu toate doamnele grase veniseră aici. Pentru ce să vorbim atîta ? Veniseră studenți, foarte mulți studenți, oameni într-adevăr interesați să afle ceva.

Oameni într-adevăr interesați ? Aiurea.

Trebuia să se decidă și să se retragă în faimosul său atelier.

Dar nu, nu era posibil. Ar fi fost un semn de lașitate, o fugă din fața unor nenorociți.

Negrul din *GREAȚA*, în cămăruța aceea murdară, sub vara din New York. Salvat pentru totdeauna prin melodia eternă a blues-ului său. Eternitatea prin murdărie. A pornit spre cimitir. Citind încă o dată acel REQUIESCAT IN PACE, așa cum se privește a doua oară într-o vitrină obiectul care ne fascinează și care, chiar dacă e foarte scump, știm că într-o zi va trebui să-l cumpărăm.

A ocolit zidul înalt care dă spre strada Vicente López și s-a oprit să spioneze în trecere interiorul unei case cu chirie : rufe atîrnînd pe frînghie, cîini vagabonzi, copii plini de rapăn. Tipic, pentru R., s-a gîndit. Să trăiești într-un pod cu ăsta, acolo sus.

Visurile lui M.

Închis într-o cutie de sticlă și căutînd mereu cu mîinile un punct slab pe suprafața aceea transparentă dar inexorabilă, se agita un homuncul nu mai mare de douăzeci de centimetri, reducția unui englez de către un film american : slab, cu o haină de tweed și o lavalieră subțire, de felul celor ce nu se mai văd decît în Anglia. Mișcările lui aveau ceva amenințător. Se deplasa dintr-o parte

într-alta, cu violență și furie, dar dintr-o dată rămînea împietrit, privind în sus, de unde M. îl observa cu atenție. Brusc a strigat ceva, dar bineînțeles, ea nu l-a auzit pentru că totul se desfășura ca într-un film mut. A rămas însă îngrozită de țipătul acela teribil și de neauzit, precum și de expresia feței. O expresie „înspăimîntătoare", a explicat ea.

Ce vroia să spună prin cuvîntul acesta ? A întrebat-o ca și cînd nu i-ar fi dat nici o importanță visului, cu o neliniște pe care a încercat să și-o ascundă.

Nu știa, nu știa cum s-o explice. Singurul lucru de care era sigură era această expresie înspăimîntătoare.

— Era exact personajul de care mi-ai vorbit, Patricio. Sînt absolut sigură — a adăugat ea. Și a continuat să-l privească de parcă ar fi așteptat ceva de la el.

— Da, bine, o să mă ocup de asta.

O spusese însă fără convingere, pentru că nu era în stare să-i explice nimic în legătură cu forțele care-l înlănțuiau. Ea nu știa decît datele exterioare : calomniile, bîrfele, zvonurile ambigui etc. Nu știa că toate acestea erau conduse de o putere subtilă și tocmai de aceea mai de temut.

Așa au trecut mai multe luni. Pînă cînd M. i-a povestit un alt vis : Ricardo trebuia să opereze pe cineva. Acest cineva stătea întins pe un pat cu rotile, sub luminile proiectoarelor din sala de operație. Ricardo a smuls pătura de pe el și atunci a văzut că era înfășurat în niște bandaje de mumie. A făcut o tăietură în pînza prăfuită și veche, după aceea în pielea pergamentoasă de-a lungul pieptului și peste stomac, fără să curgă măcar o picătură de sînge. Din cavitatea în care trebuiau să se afle intestinele, a ieșit un uriaș vierme negru, exact atît cît fusese făcută tăietura, adică în jur de 30 centimetri, începînd să se miște, scoțîndu-și un fel de picioare care s-au preschimbat brusc în extremități foarte nervoase. În cîteva secunde, viermele s-a metamorfozat în miniatura unui diavol negru care a sărit pe fața lui M.

M. și-a dat cu părerea că *asta* avea legătură cu Patricio.

Sábato a privit-o perplex, pentru că îşi cunoştea foarte bine însuşirile în interpretarea viselor. S-a tulburat foarte mult.

Se afla în faţa cafenelei LA BIELA.

S-a aşezat într-un colţ izolat şi a început să-şi facă un fel de bilanţ, închipuindu-şi că între timp era observat, că vroiau să-l cunoască (ce verb, atît de arogant şi de înşelător !) şi, mai mult, că îl urmăriseră şi-i aflaseră vicisitudinile din interviuri şi reportaje (fantezie a lumii moderne care crede că un om poate fi cunoscut pe baza unei convorbiri de o oră şi aceasta transmisă prost). Toate acestea nu aveau nici o semnificaţie. În adînc, ca toţi ceilalţi, îşi trăia visele lui, viciile secrete pe care nimeni sau foarte puţini i le bănuiau. Mai apoi, ca într-un subsol, tumultul grotesc, acea îngrămădire scelerată. Sus, mergea la Ambasada Franţei, unde, cu toată curtoazia, se emiteau şi se primeau minciuni şi locuri comune care pot şi trebuie să fie rostite într-o ambasadă : cu amabilitate, cu înlegere, cu maniere alese. Bine că, cel puţin, nu era un spirit ingenios şi strălucitor. Pentru că atunci, pregătindu-se de culcare şi scoţîndu-şi pantalonii, ar fi trebuit să-şi amintească de Kierkegaard făcînd acelaşi lucru şi exclamînd „am subjugat toată concurenţa şi aflîndu-mă singur, în camera mea, am fost tentat să-mi trag un glonţ în tîmplă".

Pînă cînd i-a văzut pe băieţi.

O TRAGERE LA RĂSPUNDERE

Se aşezase într-un colţ, ca de obicei, şi îi observa de aici pe cei care ocupaseră măsuţa de unde se vede bulevardul Quintana. O vedea foarte bine pe fată pentru că se afla faţă în faţă cu ea, iar lumina după-amiezii îi cădea direct pe chip. Pe băiat, însă, îl vedea din spate, deşi prin mişcările capului i-a văzut, în fugă, şi profilul.

Era prima dată cînd îi vedea. De asta era sigur, pentru că expresia fetei era de neuitat. De ce ? La început nu putea să-şi explice.

Purta părul foarte scurt, de culoarea bronzului, un bronz nelustruit. La prima vedere, ochii păreau de ase-

meni de culoare închisă, dar după aceea îți dădeai seama că aveau o lumină aproape verde. Fața îi era osoasă, puternică, maxilarul bine strîns și o gură ușor țuguiată, consecință sigură a unei danturi pronunțate. O gură pe care, privind-o, ai certitudinea încăpățînării și dîrzeniei, capabilă să păstreze un secret chiar și sub cea mai cruntă tortură. Putea să aibă nouăsprezece ani. Nu, douăzeci. Aproape că nu vorbea, limitîndu-se să-l asculte pe băiat, cu o privire profundă și îndepărtată, ușor distrată, ceea ce o făcea de neuitat. Ce se afla oare în privirea aceea ? S-a gîndit că s-ar fi putut să aibă o ușoară deviație a ochilor.

Nu. Nu o mai văzuse niciodată. Și cu toate acestea avea senzația că vedea pe cineva pe care-l cunoscuse bine. Va fi cunoscut-o cîndva pe sora ei ? Ori pe mamă ? Senzația de „văzut", ca întotdeauna, îi provoca o puternică neliniște, accentuată de certitudinea că vorbeau despre el. Sentiment trist pe care numai scriitorii pot să-l îndure și pe care numai ei îl pot înțelege, se gîndea el cu amărăciune. Pentru că nu-i suficient să fii cunoscut (ca un actor sau un politician) pentru a trăi această nuanță de neliniște : e absolut necesar să fii autor de ficțiuni, adică cineva care este judecat nu numai prin amănuntele cu care este judecată o persoană publică, ci și prin ceea ce sînt sau reprezintă personajele unui roman.

Da, vorbeau despre el. Sau, mai exact spus, era evident că băiatul era cel care făcea acest lucru. Într-atîta, încît începuse să-l privească pe furiș, cu coada ochiului, clipe în care Sabato a reușit să-i cerceteze mai îndeaproape profilul : avea aceeași gură cu a fetei (ușor pronunțată înainte), același păr de culoarea bronzului nelustruit, același nas osos, puțin coroiat, chiar și aceleași buze mari și cărnoase.

Fără nici un fel de îndoială, erau frați. Și el putea să aibă un an, cel mult doi mai puțin decît ea. Expresia feței lui i s-a părut batjocoritoare, iar mîinile, lungi și osoase, contractîndu-se sub o „putere disproporționată : exista ceva disproporționat în el, mișcările îi erau abrupte, repezi și pline de stîngăcie.

Pe măsură ce se scurgea timpul, Sábato devenea tot mai agitat. Începuse chiar să se înfurie, cînd i s-a lămurit

unul din mistere : Van Gogh şi urechea tăiată. Brusc se interpuseseră diferenţa de sex, vîrstă, bandaj, şapca de piele şi pipa. Aceeaşi privire rătăcită, acelaşi mod distrat şi sumbru de a cerceta realitatea. Şi abia acum îşi explica prima impresie de ochi negri, care în realitate erau verzi.

Descoperirea aceasta l-a neliniştit şi mai mult, dublîndu-i curiozitatea de a şti despre ce vorbeau.

Vor fi trăit, oare, alţi scriitori sentimentul pe care-l trăia el în faţa unui necunoscut care-i citise cărţile ? Un amestec ciudat de ruşine, curiozitate şi teamă. Uneori, precum în momentul acesta, necunoscutul era un tînăr, un student care-şi duce, nevinovat, însemnele căutărilor şi amărăciunilor lui, caz în care încerca să-şi imagineze de ce îi citea cărţile, ce pagini l-ar fi ajutat în necunoaşterea lui şi care dintre acestea, dimpotrivă, i-ar fi sporit neliniştea ; care dintre pasaje l-ar fi marcat cu ferocitatea sau bucuria lor, dovadă clară a propriei sale mînii împotriva universului, ori confirmare directă a unei bănuieli asupra iubirii sau singurătăţii. Alteori necunoscutul era un om matur, o femeie de casă, ori o femeie de lume. Ceea ce îl uimea în mod deosebit era această varietate de oameni care pot să citească aceeaşi carte, ca şi cînd ar fi fost vorba de mai multe cărţi, absolut diferite. Un singur text care, cu toate acestea, oferă un nesfîrşit număr de interpretări, deosebite şi chiar opuse, asupra sensului existenţei, asupra morţii şi vieţii. Altfel n-ar fi putut înţelege cum e cu putinţă că paginile sale ar fi putut să-l intereseze pe un tînăr care se gîndeşte la modul de atacare a unei bănci, ori a unui antreprenor care triumfase în afaceri. E ca o sticlă aruncată în valurile mării, s-a gîndit el. Mesaj neclar, ce poate fi interpretat în atîtea feluri, încît naufragiatul nu mai putea fi găsit la timp. Ori, ca o mare proprietate cu un castel arătos, dar cu dependinţe complicate pentru servitori şi supuşi (într-una din acestea se putea afla lucrul cel mai important), cu parcuri îngrijite, dar şi cu păduri de nepătruns, cu lagune şi mlaştini, cu peşteri înfricoşătoare. Astfel că fiecare vizitator este atras în mod diferit de vastul şi complexul domeniu, fascinat de peşterile întunecate, dezgustat de parcurile bine îngrijite, sau străbătînd cu o patimă temerară nesfîrşitele

mlaştini pline cu şerpi, în vreme ce alţii ascultă frivolităţi în saloanele grele de stucărie pictată.

Într-un anume moment i s-a părut că lucrurile spuse de tînărul acela au neliniştit-o pe sora sa, pentru că i-a şoptit ceva la ureche, ca un fel de sfat. Atunci, el a dat să se ridice, dar ea l-a apucat de braţ şi l-a obligat să se aşeze din nou pe scaun. Din gestul acesta şi-a dat seama că şi ea avea mîinile puternice şi osoase, dovedind o mare forţă a muşchilor. Discuţia a continuat pe mai departe, sau mai bine zis, el a continuat să-i aducă noi argumente, iar ea să se opună la ceea ce se afla în joc. Pînă cînd, în sfîrşit, tînărul s-a ridicat brusc şi înainte ca ea să-l poată opri, s-a îndreptat spre masa unde se afla Sabato.

De multe ori, prin cafenele, observase şovăielile cîte unui student care, în cele din urmă, se hotăra să-i vorbească. Din această lungă experienţă a dedus că acum se producea un fapt neplăcut.

Pentru vîrsta sa, băiatul era prea înalt, iar felul de a se mişca i-a confirmat impresia pe care şi-o făcuse cît timp îl observase şezînd pe scaun : era dur şi violent, din întreg comportamentul său ghicindu-se mînia. Nu numai împotriva lui Sabato : împotriva întregii realităţi.

Cînd a ajuns lîngă el, cu un glas excesiv de puternic pentru a fi vorba de o conversaţie, aproape strigînd, i-a spus :

— V-am văzut fotografia în revista aia, *GENTE*.

Expresia feţei în momentul în care a rostit „revista aia" era exact expresia anumitor persoane cînd trec foarte aproape de excremente. Sabato l-a privit ca şi cînd l-ar fi întrebat ce vroia să spună prin observaţia sa.

— Iar de curînd s-a publicat şi un interviu, a adăugat ca şi cînd l-ar fi acuzat de ceva.

Lăsîndu-l să creadă că n-a înţeles tonul, Sabato a admis :

— Da, e adevărat.

— Iar acum, în ultimul număr, am văzut că aţi luat parte la inaugurarea unui magazin în pasajul Alevar.

Sabato era pe punctul de a face explozie. Cu toate acestea, i-a răspuns calm, făcînd un ultim efort pentru a se stăpîni :

— Da, este magazinul unei prietene pictoriţe.

— Prietene care au magazine, a adăugat cu furie băiatul.

Sabato a explodat, în clipa aceea, ridicîndu-se şi ţipînd :

— Şi cine eşti tu ca să mă judeci pe mine şi pe prietenii mei ? Cu ce drept ?

— Cu ce drept ? Am mai mult drept decît îşi poate imagina o persoană ca dumneata.

Fără să-şi dea seama, Sábato s-a trezit dîndu-i o lovitură prin care era aproape gata să-l trîntească la pămînt.

— Mucos obraznic ! a strigat el, în timp ce lumea care era de faţă s-a interpus între ei, cineva tîrîndu-l pe băiat spre masa lui. Se ridicase pînă şi sora lui, alergînd spre locul cu pricina. După aceea, fiecare la masa lui, Sabato a observat că-i spunea ceva fratelui ei, tot în şoaptă, dar cu multă severitate. Cu mişcările lui iuţi, caracteristice, tînărul s-a ridicat şi-a ieşit din cafenea mai mult fugind. Sábato s-a simţit ridicol şi deprimat. Toată lumea se uita la el, iar cîteva femei începuseră să clevetească. A plătit şi a ieşit fără a se mai uita în jurul lui.

S-a plimbat prin parcul Recoleta, încercînd să se liniştească.

Îl rodea o mînie fără margini, dar, curios lucru, nu era vorba de o mînie împotriva acelui băiat, ci împotriva lui însuşi şi împotriva întregii realităţi. „Realitatea !“ Care realitate ? Care dintre multele care există ? Poate că cea mai rea, cea mai superficială : cea a magazinelor şi a revistelor populare. I-a fost scîrbă de el însuşi, dar era şi indignat de atitudinea aceea uşuratică şi spectaculoasă a tînărului : scîrba împotriva propriei persoane părea să-l atingă şi pe băiat, intrînd în el, murdărindu-l într-un fel pe care nu reuşea să-l priceapă, pentru ca după aceea să revină, lovindu-l din nou, direct în faţă, violentă şi umilitoare.

S-a aşezat pe banca circulară care înconjura rădăcinile uriaşului eucalipt.

Parcul începea să se stingă sub umbrele înserării.

A închis ochii şi a început să mediteze asupra întregii sale vieţi, cînd a auzit glasul unei femei care i se adresa

cu timiditate. Deschizînd ochii, a văzut-o stînd înaintea sa, într-o atitudine nehotărîtă, ca şi cînd s-ar fi simţit vinovată. S-a ridicat.

Fata l-a privit cîteva secunde cu expresia aceea din portretul lui Van Gogh, iar după aceea a cutezat să-i spună :

— Atitudinea lui Nacho nu exprimă tot adevărul.

Sabato a privit-o nedumerit, rostind cu furie :

— Drace, cu atît mai rău.

Ea şi-a muşcat buzele, dîndu-şi seama că fraza pe care o rostise fusese cam nelalocul ei. A încercat s-o atenueze :

— Să vedeţi, de fapt n-am vrut să spun asta. Ştiţi, toţi ne putem înşela şi spunem cuvinte care nu ne exprimă cu exactitate... Vroiam...

Sabato s-a simţit foarte jenat, mai ales pentru că fata continua să-l observe cu privirile acelea de nepătruns. Se crease o situaţie uşor neplăcută, pînă cînd ea a rostit din nou :

— Bine, îmi pare foarte rău... eu... Nacho... La revedere.

Şi a dat să plece.

După primii paşi, s-a oprit în loc şi s-a întors spre el pentru a adăuga :

— Domnule Sabato, — glasul era nesigur, tremurător, — vroiam să vă spun... eu şi fratele meu... personajele dumneavoastră... adică Alejandra şi Castel...

S-a oprit din mers şi cîteva clipe au rămas privindu-se. După aceea, ea a adăugat cu aceeaşi voce şovăitoare :

— Să nu mă înţelegeţi greşit... Aceste personaje n-au nimic... vă daţi seama... dar interviurile şi revistele de tipul acela...

A tăcut.

Şi fără nici o trecere, precum o făcuse fratele ei, a ţipat : „E oribil !“ Şi a plecat cît se poate de repede. Sábato a rămas paralizat de atitudinea şi cuvintele ei, dar şi de sumbra şi aspra-i frumuseţe. După aceea, aproape mecanic, a început să se plimbe din nou prin parc, apucînd-o pe aleea care trece pe lîngă zidul Azilului.

— se gîndea Bruno — statuile îl priveau de acolo, de sus, cu intolerabila lor melancolie şi, mai mult ca sigur, începea să pună stăpînire pe el sentimentul acela de neputinţă şi neînţelegere pe care îl simţise uneori şi Castel, străbătînd aceeaşi alee. Şi totuşi, tinerii aceştia care desluşeau întru totul neajutorarea din nefericitul acela, nu erau în stare să bănuiască, cel puţin, că acelaşi lucru îl trăia el însuşi ; nu reuşeau să înţeleagă că singurătatea aceea şi sensul acela al absolutului continuau într-un anume mod să existe într-un colţ oarecare din propria sa fiinţă, ascunzîndu-se, ori luptîndu-se împotriva altor fiinţe, caractere oribile sau canalii pure, care trăiau tot în el, luptînd pentru a-şi face loc, cerînd îndurare sau înţelegere, oricare ar fi fost să fie soarta lor în romanele pe care le scria, în timp ce inima lui Sabato continua să suporte această vieţuire tulbure şi superficială pe care oamenii simpli o numesc „realitate".

NACHO A INTRAT ÎN CAMERA LUI,

a căutat fotografia lui Sabato de la ambasada franceză, a decupat-o cu foarfecele şi a fixat-o cu două pioneze pe perete, alături de altele două : una a lui Anouilh intrînd în biserică, într-o jachetă, la braţ cu fiica lui îmbrăcată în rochie albă de mireasă, dedesubtul căreia, ca în desenele pentru copii, scrisese cu pixul : *COPILUL CURVEI DIN CREON ;* cealaltă îl reprezenta pe Flaubert, cu un Nacho mărunţel lipit alături pentru a-i striga : *DAR EA S-A SINUCIS, DOBITOCULE !*

Cu acelaşi pix colorat, în mîna unui bărbat care se afla alături de Sábato, a desenat un balon, scriind în interiorul lui un singur cuvînt : *CANALIUŢA !* Un singur cuvînt care i se părea, însă, semnificativ de două ori, pentru că ilustra foarte bine arsenalul verbal al acestui cavaler. S-a retras puţin de la perete, pentru a-l privi şi judeca precum o pînză dintr-o expoziţie. Buzele strînse, cu colţurile în jos, vorbeau în acelaşi timp de un dispreţ

fără margini și de o scîrbă amară. A scuipat, și-a trecut dosul palmei peste buze și s-a aruncat în pat, gînditor, cu ochii în tavan.

Spre miezul nopții a auzit pașii Agustinei pe coridor și, imediat, cheia răsucindu-se în broască. S-a ridicat și a aprins lumina.

— Stinge-o, a spus ea, intrînd. Știi că-mi face rău.

L-a neliniștit tonul, între poruncă și neliniște. Numai sub lumina de pe noptieră nu-i putea deslușî expresia feței, chiar dacă îi știa atît de bine chipul și îl putea parcurge dintr-o parte într-alta, așa cum un asin, noaptea, merge pe creasta unei prăpăstii fără să se prăbușească în abis. Fără să se dezbrace, Agustina s-a aruncat în pat, întorcîndu-se cu fața la perete.

Nacho a ieșit.

În timp ce se plimba, a încercat să se liniștească spunîndu-și că ca se iritase din cauza scenei petrecute în LA BIELA, considerînd purtarea lui cu acest tip drept grotească și spectaculară, ridicolul cu care reușise să-l acopere pe Sábato făcînd-o să se rușineze.

Dar, s-a întrebat brusc (și gîndul acesta fugar a fost ca bănuiala unui pericol din întuneric), s-ar fi simțit, oare, la fel de rușinată dacă ar fi fost vorba de un alt individ ?

A rătăcit mult timp pe străduțele întunecoase care dau spre marele bulevard, apoi s-a întors. Departe de a-l fi liniștit, cîntărirea anumitor amănunte terminase prin a-l tulbura și mai mult, în mod deosebit un cuvînt pe care ea îl spusese (ca pe o exclamație) pe cînd citiseră împreună romanul lui Sábato.

Intrînd în casă, a observat că Agustina adormise fără să stingă lampa de pe noptieră, îmbrăcată așa cum sosise. Dar acum nu mai stătea cu fața la perete.

S-a așezat jos, pe dușumele, aproape de ea, și a privit-o îndelung. Somnul ei era agitat, a dat să murmure ceva, încrețindu-și fruntea, și părea că are dificultăți de respirație. Cu grijă, cu dragoste și teamă pentru ceea ce s-ar fi putut întîmpla, Nacho și-a apropiat mîinile de fața ei și cu vîrful degetelor i-a mîngîiat buzele mari și cărnoase. Ea s-a înfiorat pentru o clipă, a murmurat iarăși

ceva de neînțeles, apoi s-a întors spre perete, continuîndu-și solitara-i călătorie nocturnă.

Vroia s-o sărute. Dar pe cine ar fi sărutat ? În astfel de momente sufletul ei îi părăsise trupul. Spre care îndepărtate teritorii ?

Oh, Electra ! — a rostit el. Nu te uită nici Apolo,
regele din Crisia, bogat în turme,
nici negrul monarh din întunecatul Akeront !

DOCTORUL LUDWIG SCHNEIDER

Mi se pare că ți-am povestit cum m-am întîlnit pentru prima dată cu acest individ, puțin timp după ce apăruse TUNELUL, în 1948. Știi care a fost singura lui întrebare ? Despre orbirea lui Allende.

Nu i-aș fi dat nici un fel de importanță acestei întrebări dacă după mulți ani în care nu l-am mai văzut, cred că prin 1962, nu m-aș fi întîlnit iarăși cu el, în stradă. Întîlnit... E un fel neatent de a vorbi, dumneata îți dai seama. Pentru că nu era vorba de o întîlnire în sensul obișnuit pe care-l dăm acestui cuvînt. Nu, individul acesta *mă căuta*. Înțelegi ? Mai mult : mă urmărea din umbră, cine mai știe de cît timp. De unde știu că mă urmărea ? E o chestiune de miros, un instinct care nu mă înșală niciodată. Probabil că mă urmărea chiar din clipa în care citise primul meu roman. Fără probabil. Mi-am adûs aminte de cuvintele lui de atunci, comentînd descrierea pe care Castel o face orbilor : — Așa că au pielea rece, nu ?

O spusese rîzînd, bineînțeles. Dar cu trecerea anilor, rîsul acela căpătase un sens sinistru. Tipul ăsta rîdea așa cum dansează un schilod.

Doisprezece ani mai tîrziu apăruse din nou în drumul meu, pentru a-mi spune ceva. Pentru a-mi spune ce ? Ceva despre Fernando Vidal Olmos. Îți dai seama ? Dar, mai înainte, vreau să-ți explic cum l-am cunoscut.

Rezultă că persoanele care iubesc foarte mult pe cineva pot fi folosite de forțele maligne pentru a-i face rău. Dacă

ne gîndim doar o clipă, e de înțeles. Pe doctorul Schneider l-am cunoscut prin Mabel, sora Bebei. Zic doctor pentru că așa mi l-au prezentat, chiar dacă n-a știut nimeni, niciodată, ce fel de doctorat deținea și unde și-l obținuse. De fapt, n-a fost Mabel însăși cea care mi l-a prezentat, ci unul din oamenii aceia care fac parte din ceea ce noi spunem că este Legiunea Străină a lui Mabel : o adunătură de unguri, cehi, polonezi, nemți și sîrbi (sau croați : aici nimeni nu-i poate deosebi, dar, acolo, se sfișie tocmai datorită acestei deosebiri). În sfîrșit, tot felul de oameni care s-au abătut peste Buenos Aires ca niște parașutiști în timpul sau imediat după cel de al doilea război. Aventurieri, conți adevărați și apocrifi, actrițe și baronese care făceau spionaj (în mod voluntar sau din obligație), profesori români, colaboraționaliști sau naziști etc. Între ei se aflau și persoane excepționale tîrîte de vîltoare. Dar exact acest amestec de lume bună și aventurieri făcea ca situația să fie și mai periculoasă.

Unul din tipii aceștia din Legiunea Străină a lui Mabel, care după aceea dispăruse, se presupune că în jungla din Matto Grosso, a fost cel care a insistat (acesta e cuvîntul) ca eu să-l cunosc pe doctorul Schneider. Cum ți-am spus, romanul meu abia apăruse, așa că trebuie să fi fost în anul 1948. Unul din amănuntele care, mulți ani după aceea, cînd am publicat EROI ȘI MORMINTE, mi-a revenit mereu în memorie, neliniștindu-mă, era faptul că un străin care nu avea nici un fel de legătură cu literatura argentiniană îi spusese prietenului lui Mabel că „îl interesa în mod deosebit" să-l cunoască pe autorul TUNELULUI.

Ne-am întîlnit în ZUR POST. La început mi-a făcut impresia unuia dintre indivizii aceștia din Orientul Mijlociu care pot la fel de bine să fie sefarzi, armeni sau sirieni. Era deosebit de corpolent, cu umerii căzuți, încît părea pe jumătate cocoșat. Spatele foarte lat, brațele puternice și mîinile păroase, cu mult păr negru pe dosul palmelor. Proaspăt bărbierit, dar cu o barbă care începea să-i crească imediat după trecerea briciului, pentru că din toate părțile răsăreau perii negri, groși și răsuciți. Chiar și din urechi, de pildă. Sprîncenele erau foarte mari, aproape împreunate, acoperind ca un balcon plin

de buruieni prăfuite ochii negri, mari şi migdalaţi. Firește, buzele nu puteau fi altceva decît continuarea acestor date : dacă n-ar fi fost groase şi senzuale, te-ai fi putut gîndi că era vorba de o nedreptate. Cînd rîdea, lăsa să se vadă nişte dinţi mari, îngălbeniţi, în mod sigur din pricina ţigărilor aprinse una de la alta. Nasul îi era coroiat şi mare. În sfîrşit, nu-i mai lipsea decît taurul înaripat. Un satrap oriental din poveştile lui Malet. Un membru din brigada lui Karadagian : Baronul Armean, Piratul Sirian sau Evreul Mascat.

Bea berea cu setea şi plăcerea proporţională buzelor, nasului uriaş şi ochilor de catifea desfrînată.

După ce şi-a trecut dosul palmei păroase peste buze, curăţindu-şi spuma de la o jumătate de litru de bere pe care o băuse pe nerăsuflate, mi-a pus mai multe întrebări în legătură cu TUNELUL. De ce îl făcusem orb pe soţul Mariei ? Avea, oare, o semnificaţie specială acest amănunt ? Misterioşii săi ochi negri mă cercetau de dincolo de balconul plin de buruieni al sprîncenelor, ca nişte fiare ce stau la pîndă între lianele junglei. Şi pielea e rece, nu ? În momentul acela, nu am dat nici un fel de importanţă întrebărilor sale. Era atît de departe de adevăr ! După aceea, cu rîsul acela care putea fi un rîs de bucurie aşa cum e o plăcere amorul cu o prostituată, a exclamat :

— Încornorat şi orb !

Au trebuit să treacă mulţi ani pentru ca să-mi aduc aminte de această glumă de prost-gust şi să-mi dau seama că în acest fel vroise să-mi spulbere orice neliniște pe care mi-ar fi putut-o provoca întrebările sale.

Uitasem să-ţi spun că exclamaţia ultimă fusese făcută de faţă cu o femeie care tocmai sosise : Hedwiga Rosenberg. Îi cercetam cu o curiozitate sporită trăsăturile frumoase deşi obosite, dar, asemeni unei figuri bătute pe o monedă de aur care a circulat o sută de ani, contemplînd-o, încă îţi mai vorbeau de ceea ce putuse să fie splendoarea de la începuturi. Cînd Schneider, cu rîsul său grotesc, rostise „încornorat şi orb", mi-am dat seama că s-a tulburat. Îndată după acest incident, Schneider s-a scuzat pentru cîteva clipe, pentru că avea de vorbit ceva urgent cu ungurul. S-au aşezat amîndoi la altă masă,

lăsîndu-mă singur cu femeia. Mai tîrziu am început să cred că această manevră nu fusese deloc întîmplătoare.

Am întrebat-o dacă se afla de mult timp în țară.

— Am sosit în 1944. Am plecat din Ungaria îndată ce au intrat trupele rusești.

Am fost surprins, chiar dacă mi-am amintit că mulți evrei bogați fugiseră de teama comunismului, după ce reușiseră să se ascundă de naziști.

— Vă mir ? m-a întrebat ea.

— Cînd au intrat trupele sovietice ?

— Da.

Am privit-o îndelung.

— Credeam că ați fugit mai înainte, am adăugat.

— Cînd să fi fugit ?

— Cînd a intrat armata hitleristă.

Și-a lăsat privirile în pahar, iar după o clipă mi-a spus:

— Niciodată n-am fost naziști, dar ne-au lăsat în pace.

Surpriza mea devenea uluială.

— Ce vi se pare ciudat ? N-am fost singurul caz. Probabil aveau de gînd să le fim de folos.

— Să le fiți de folos ? Cui ?

— Lui Hitler. Întotdeauna a căutat sprijinul anumitor familii. Dumneata o știi foarte bine.

— Sprijin de la o familie de evrei ?

S-a roșit.

— Iartă-mă. n-am vrut să te ofensez, pentru mine asta nu-i un motiv de rușine. m-am grăbit să-i spun.

— Nici pentru mine. Dar nu-i vorba de asta.

Mai apoi, după o clipă de șovăială, a adăugat :

— Eu nu sînt evreică.

Chiar în clipa aceea, Schneider a revenit împreună cu ungurul, care și-a luat la revedere și a plecat.

Schneider auzise ultimele cuvinte ale femeii și, cu hohotele acelea vulgare, m-a lămurit că aceasta era contesa Hedwiga von Rosenberg.

Nu m-am simțit deloc la largul meu. Dar chiar și așa, mi-am dat seama de un fenomen ciudat, pe care întîlnirile de după aceea aveau să mi-l confirme : în apropierea lui Schneider, femeia aceea devenea altă persoană. Chiar dacă nu se ajungea la starea de hipnoză provocată de magul care o domina, simțeam că în sufletul ei se petrecea ceva ase-

mănător. Confirmată în împrejurările ulterioare, impresia aceasta a început să mi se pară nu numai neplăcută, ci de-a dreptul scîrboasă, pentru că asistam la subjugarea unei ființe de o extremă delicatețe de către un individ vulgar pînă în vîrful degetelor. Care era secretul acestei legături ?

Ani după aceea, în 1962, cînd individul a reapărut în calea mea, am avut posibilitatea să mă conving de adevărul existenței acelui fenomen, să-l aprofundez și să ajung la concluzia că între cei doi nu putea exista nici un fel de legătură în afara celei dintre hipnotizator și medium. Era suficient un singur semn din partea lui Schneider, pentru ca ea să execute ceea ce dorea el. Ciudat rămîne faptul că el nu prezenta nici una din acele calități deosebite presupuse la cei care au asemenea puteri mintale : ochi pătrunzători, frunte încrețită, gura bine strînsă. Își manifesta invariabil ironia prostească, buzele groase și întredeschise. De dragoste, nici vorbă. Oricare ar fi putut să fie aceste legături între ei, era evident că Schneider nu iubea pe nimeni. Cuvîntul instrument era cel care părea s-o caracterizeze cel mai exact pe Hedwiga. Un instrument, însă, servește la ceva anume, și eu m-am întrebat (imediat după întîlnirea din 1962), la ce o folosea Schneider pe contesă. La început, mi-era imposibil să-mi imaginez așa ceva. Pentru a obține bani de la anumiți oameni ? Mai degrabă înclinam să cred în relațiile care pot exista între șeful unui serviciu de spionaj și unul dintre agenții săi. Dar ce fel de spionaj ? Și în favoarea cărei țări ? Nu era posibil, într-un astfel de caz, ca șeful să-i permită atîta pierdere de vreme cu o persoană ca mine, care nu l-ar fi putut interesa nicicum în privința unui război. Și era limpede că nu numai că-i îngăduia, ci chiar căuta să consolideze relațiile cu mine. În primii ani, m-am gîndit mult la lucrul acesta, ajungînd la concluzia că nu existau decît două alternative : fie că nu exista nici un fel de spionaj, ci era vorba de un viciu foarte curios și bine ascuns, fie că exista un spionaj, dar nu unul de război, ci în legătură cu ceva absolut deosebit, caz în care era posibil ca eu să fi fost vîrît într-o rețea mai mult decît subtilă și foarte puternică.

Așadar, cea de a doua întîlnire cu Schneider s-a produs în 1962, la cîteva luni după apariția în librării a romanului

meu EROI ŞI MORMINTE, prin intermediul Hedwigăi. Am fost foarte surprins pentru că nu o mai revăzusem şi presupuneam că, asemeni multor altor emigranţi, se întorsese în Europa. Da, într-adevăr, mi-a spus, trăise cîţiva ani la New York, unde avea nişte veri. Întîlnirea a avut loc într-o cafenea unde nu mă duc niciodată, astfel că, la prima vedere, se poate spune că a fost o simplă întîmplare. Abia apoi am înţeles că era o întîmplare mult prea deosebită pentru ca să fie şi posibilă : era evident că mă urmăreau. La cîteva minute, a sosit şi Schneider, care, aşa cum ţi-am spus, mi-a vorbit de romanul meu. Despre *Raportul despre Orbi* nu mi-a vorbit decît după ce a comentat alte lucruri : cazul Lavalle, de exemplu. După aceea, ca şi cînd ar fi fost vorba de ceva curios, m-a întrebat de Vidal Olmos.

— Mi se pare că dumneata ai un fel de obsesie faţă de Orbi, a zis el, izbucnind în aceleaşi hohote groteşti.

— Vidal Olmos un paranoic, i-am răspuns eu. Nu cred că aveţi ingenuitatea de a-mi atribui mie tot ceea ce gîndeşte şi face acest om.

A hohotit iarăşi. Hedwiga avea o faţă ca de somnambul.

— Să fim serioşi, prietene Sábato, mi-a tăiat-o el. Veţi fi citit pînă şi pe Chestov, nu-i aşa ?

— Pe Chestov ?

Am rămas surprins de faptul că îl cunoştea pe un autor atît de puţin citit.

— Bineînţeles, am admis eu, ruşinat.

A înghiţit odată din bere, trecîndu-şi dosul palmei peste gură.

Ridicîndu-şi iarăşi ochii spre mine, mi s-a părut că străluceau aşa cum nu străluciseră niciodată. A fost vorba doar de o zecime de secundă, aşa cred, pentru că imediat au redevenit surîzători, glumeţi, vulgari.

— Sigur, sigur, a adăugat el, uşor enigmatic.

M-am simţit iarăşi destul de incomod, am pretextat o obligaţie oarecare, iar după ce l-am întrebat cît e ceasul, m-am ridicat de la masă, cu promisiunea (pe care nu mă gîndeam s-o îndeplinesc) de a mă reîntîlni cu ei. Despărţindu-mă de Hedwiga, mi s-a părut că se uită la mine ca şi cînd mi-ar fi cerut s-o ajut. La ce s-o ajut ? Poate că am săvîrşit o greşeală, dar tocmai datorită acestei priviri a fost c-am revăzut-o. I-am cerut telefonul.

— Da, da, a zis Schneider cu un ton ce mi s-a părut sarcastic. Dă-i telefonul tău.

Imediat ce am ieşit din cafenea, am alergat la prima librărie pentru a cerceta un dicţionar Gotha : dacă mă minţise în legătură cu adevărata personalitate a Hedwigăi, trebuia să mă pun cu şi mai mult temei la adăpost. În cea de a doua parte a dicţionarului figura familia respectivă : catolici, descendenţi din Conrad ab dem Rosenberg, 1322. Urma lista baronilor, conţilor, seniorilor din Austria de Jos, principii din Imperiul cel Sfînt etc. Între ultimii descendenţi, contesa Hedwig-Marie-Henriette-Gabrielle von Rosenberg, născută la Budapesta în 1922.

Aceste referinţe m-au liniştit, dar numai pentru puţin timp. Pentru că imediat m-am gîndit că Schneider nu putea fi atît de prost, înşelîndu-mă cu ceva atît de uşor de verificat. Da, ea era într-adevăr contesa Hedwig von Rosenberg. Şi ce-mi dovedea asta ? Indiferent ce, cînd am reîntîlnit-o, primul lucru pe care i l-am reproşat de la bun început a fost de ce îmi ascunsese identitatea ei.

— Da, şi ce ? Ce importanţă avea asta ? mi-a spus ea.

Bineînţeles, nu-i puteam mărturisi ce însemna pentru mine certitudinea absolută asupra persoanelor cu care intram în contact.

— În privinţa evreilor, a adăugat surîzînd, e drept că Rosenberg, de obicei, e un astfel de nume. În afară de asta, una din rudele mele, contele Erwin, la începutul secolului, s-a căsătorit cu o nordamericană, Cathleen Wolff, despărţită de un anume Spotswood, amîndoi evrei.

Timp de cîteva luni am trăit sub obsesia ipotezei pe care mi-o formulasem singur. Era îngrozitor să mă ştiu urmărit de un om ca Schneider, şi într-un anume fel mi se părea de preferat posibilitatea unui viciu. Droguri ? Putea fi şeful unei organizaţii de acest tip, iar contesa un instrument. Da, era preferabilă această situaţie. Dar calmul acesta era doar relativ, pentru că, dacă era vorba de droguri, de ce mă căutau pe mine. Schneider mă neliniştea pentru ceea ce ar fi putut face din mine în timpul somnului sau într-un somn provocat. Cred în dedublarea trupului şi a sufletului pentru că altfel nu mi-aş putea explica presimţirile (despre aceasta, ştii foarte bine, am scris un eseu).

De asemenea, reminiscențele. Acum cîțiva ani, în Betleem, cînd l-am văzut apropiindu-se pe un bătrîn cu barbă albă, îmbrăcat într-un burnus, m-a încercat senzația confuză dar stăruitoare că această scenă o mai trăisem odată : și totuși, nu mai fusesem niciodată în Betleem. Cînd eram copil, brusc, am simțit că vorbeam și mă mișcam ca și cînd aș fi fost altcineva. Există indivizi care pot provoca dedublarea, mai ales asupra acelora care, asemenea mie, sînt înclinați să sufere în mod spontan. Văzîndu-l pe Schneider, am avut siguranța că el avea o astfel de putere. E drept, pentru un neavizat părea un șarlatan de bîlci. În schimb, pentru mine, era încă un motiv de prevedere.

Ce m-a făcut să am această siguranță ? Și de unde consideram că făcea parte dintr-o sectă periculoasă ? Cîteva cuvinte în aparență nevinovate și, mai ales, altele cîteva pe care nu le-a rostit. De asemenea, privirile și gesturile grăbite. Într-o zi l-am întrebat de mai multe ori dacă îl cunoștea pe Haushofer. M-a privit îngrijorat, apoi a privit-o pe Hedwiga.

— Haushofer ?

A părut că face efortul de a-și aduce aminte. Apoi a întrebat-o pe ea :

— Nu era profesorul acela de filozofie din Zürich ?

Hedwiga avea o față la fel de îngrijorată. Poate pentru că nu-l cunoșteau sau poate pentru că îi luasem pe nepregătite într-o situație foarte importantă.

Schneider m-a întrebat dacă, totuși, nu era vorba de un profesor de filozofie.

— Nu, i-am răspuns eu. E o altă persoană. Mi s-a părut că dumneata sau Hedwiga l-ați pomenit odată.

S-au privit ca niște parteneri la jocul de cărți, iar după aceea el a adăugat :

— Nu cred. Nu sînt sigur nici măcar dacă profesorul de la Zürich se numea Haushofer.

I-am spus că n-avea nici o importanță. Întrebasem pentru că era vorba de un subiect care mă interesa despre un general cu acest nume.

S-a răsucit pe scaun pentru a-i cere chelnerului încă o bere, în timp ce prietena lui a căutat ceva în poșetă. Nici unul din cele două gesturi nu mi s-au părut firești.

Doctorul Arrambide aparține grupului de persoane care-l iau pe Schneider în derîdere. Își propune să-l ducă la una din ședințele de spiritism organizate de Memé Varela și sînt sigur că în spatele meu își rîd de mine. Acest Descartes de buzunar nu va înțelege niciodată că pentru a-i demasca pe agenții aceștia trebuie să fii un credincios ca mine și nu un sceptic ca el (am spus Descartes, dar trebuia să fi spus Anatole France de buzunar : mai mult ca sigur că este unul din scriitorii săi preferați). Pentru a-l demasca nu cum obișnuiește el, bineînțeles, ci pentru a-l demasca în sens invers, în unicul și teribilul sens posibil : pentru a dovedi că nu este un șarlatan de bilci, ci că se află în mod sigur în legătură cu forțele tenebrelor.

Numele, nu încape nici o îndoială, putea să fie fals. În plus, chiar dacă ar fi fost autentic, nu avea de ce să fie evreesc, oricît de mult s-ar fi asemănat cu un astfel de nume. Există mii de elvețieni și alsacieni cu acest nume. Însă în situația că ar fi fost, putea să pară ciudat faptul că un evreu s-ar fi aflat în relații atît de strînse cu o contesă, fiica unui general din trupele hitleriste. Chiar dacă eu nu văd nici un inconvenient. Există evrei mai antisemiți decît cei mai puri germani, situație care, psihologicește, se poate explica. Nu se spune că Torquemada era evreu ? Hitler însuși a avut un bunic sau o bunică semită. În cazul lui Schneider, începînd cu faptul că niciodată n-am știut unde locuiește, totul era ambiguu. Ori de cîte ori l-am urmărit, i-am pierdut urma. Un timp am crezut că locuia în Belgrano R. Mai apoi am presupus că e vorba de Olivos, așa cum mi-o dovedea autobuzul 60 pe care îl lua de multe ori.

Din clipa cînd am început să-l bănuiesc, m-am pus serios pe studiu, citind tot ce am putut găsi despre logii și secte secrete sub regimul nazist, mai ales după ce am descoperit reacția în privința numelui lui Haushofer. Gesturile amîndurora, privirile schimbate între ei, absolut totul m-a făcut să cred că nu ignorau în nici un fel cine fusese acesta. Cred că atunci a fost momentul în care Schneider s-a dat de gol pentru prima dată. Pentru că lucrul cel mai viclean pe care ar fi trebuit să-l fi făcut era să ia taurul de coarne și să răspundă că, bineînțeles, cunoștea numele generalului Haushofer, dar că nu avusese ocazia să-l întîlnească niciodată. Absolut normal, căci cine ar fi putut crede că un

individ ca el ar fi ignorat cu desăvîrşire un personaj de o aţît de mare importanţă ? Greşeala aceasta a fost lucrul care m-a alarmat cel mai mult, determinîndu-mă să fac cercetări în acest sens.

Haushofer trăise mult timp în Asia, mai mult ca sigur în contact cu societăţile secrete. În timpul războiului din 1914 s-a făcut cunoscut pentru prima oară datorită unor preziceri care s-au împlinit întru totul. După aceea s-a dedicat geopoliticii şi studierii lui Schopenhauer şi lui Ignacio de Loyola. Se cunoaşte că tot pe atunci a fondat în Germania o lojă, introducînd vechiul simbol al crucii gamate. Într-o carte de ştiinţe oculte am descoperit un amănunt curios despre acest om, în legătură cu o legendă : cu mii de ani în urmă, pe locul unde acum se află deşertul Gobi, o supercivilizaţie îşi trăia apogeul ei, curînd după aceea fiind pulverizată de un şir de explozii atomice, transformînd în pustiu una din cele mai fertile regiuni de pe planetă. Autorii acelei distrugeri erau membri ai unei secte intitulate Secta Mîinii Stîngi, un fel de intelligentzia obscură care a sfîrşit prin a se retrage în marile peşteri de sub Himalaia, mai mult ca sigur în perioada care a premers catastrofei. Că s-au refugiat înainte, în mod preventiv, e logic. Dar numai la o analiză superficială. Pentru că, dacă într-adevăr erau nişte genii, nu aveau de ce să recurgă la un mijloc atît de primitiv : ar fi putut emigra înaintea exploziilor, ar fi putut construi un alt tip de apărare etc. Şi dacă trebuie să credem în ceea ce ne spune legenda (ca şi miturile, legendele ne spun întotdeauna ceva adevărat şi semnificativ), singura explicaţie rămîne aceea că înalţii conducători ai acestei secte aparţineau împărăţiei întunericului şi, mai mult ca sigur, erau orbi. Nu vreau să spun, Bruno, că *toţi* membrii Sectei ar fi fost orbi. Mă refer numai la ierarhia acesteia.

Oricum ar sta lucrurile, e curios şi nu se poate să nu ne reţină atenţia faptul că mulţi dintre cei care în timpul regimului nazist s-au grupat în logii ocultiste, începînd cu Hitler în persoană, au avut legături cu persoane care, asemeni generalului Haushofer, aparţineau Sectei Mîna Stîngă. Hitler a avut contact cu aceasta pe cînd era un sergent necunoscut, prin mijlocirea unui fost asistent al lui Haushofer, un anume Rudolf Hess. Aminteşte-ţi că Hess

este unul din personajele cele mai ermetice ale hitlerismului, pentru că în decursul deceniilor de temniță a păstrat cel mai desăvîrșit secret în privința ideilor, intențiilor și soartei sale. E, poate, omul cel mai impunător dintre toți conducătorii naziști, pentru că în timp ce Goering aparține genului de clovn de tipul Schneider, Hess face parte din specia tragică și stoică.

Haushofer este încă una din piesele enigmatice ale acelui proces demoniac și nu am reușit să aflu despre el decît cîteva date fragmentare. Una dintre aceste date este poemul găsit în buzunarul jachetei lui Albrecht, fiul său, executat în urma participării la un complot al generalilor împotriva lui Hitler. După literele șovăitoare și inegale, poemul fusese scris, în mod sigur, în momentele dinaintea execuției :

Destinul a vorbit prin tatăl meu.
De el depindea încă o dată
Închiderea Demonului în temnița sa.
Tatăl meu a rupt Pecetea.
Nu a simțit mirosul Malignului
și l-a lăsat liber în lume.

Cînd generalul a aflat de moartea fiului său, și-a făcut harakiri, nu înainte de a-și ucide soția. Astea sînt faptele. Interpretările posibile sînt multe și contradictorii. Le-am examinat și cred că le pot rezuma astfel :

1. „De el depindea încă o dată închiderea Demonului în temnița sa." Acest vers e destul de echivoc. Dacă Haushofer era un simplu agent al forțelor Răului, nu avea puterea să-l respingă pe Demon, nici să-l întemnițeze : trebuia să i se supună. Totuși, cuvintele ne spun că l-a respins o dată sau de mai multe ori („de el depindea încă o dată"), ceea ce dovedește că Haushofer avea o putere foarte mare. Dar pe cine a respins ? Cred că fiul său nu se referă la adevăratul Demon, ci la Hitler, care era unul din agenții acestuia.

2. Dacă e vorba de adevăratul Demon și Haushofer deținea puteri atît de mari încît îl putea respinge și chiar închide, este evident că nu aparținea Sectei Mîna Stîngă, ci Sectei Mîna Dreaptă sau Drumul Binelui. Ipoteză care

cad de la sine dacă ne gîndim că Haushofer avea un agent ca Hitler.

3. Da, e posibil să fi trăit, în ultimul timp, o puternică dramă interioară, culminînd cu executarea fiului său. Ceea ce înseamnă că nu era un simplu agent al Răului, ci un om în carne şi oase, supus greşelii şi şovăielilor.

4. O altă posibilitate ce pare să se desprindă din acelaşi vers (respingerea Demonului) şi din versurile următoare („Nu a simţit mirosul Malignului şi l-a lăsat liber în lume") ar putea fi următoarea : Haushofer aparţinea evident Drumului Drept şi descindea din arienii care reuşiseră să scape de explozia atomică provocată de sectariştii retraşi în caverne. Avizaţi din vreme de vreo putere pozitivă, scăpaseră în regiunile din nordul european, cu mult înainte de explozie sau protejaţi de haine din azbest şi cu rezervoare de oxigen. Şi totuşi, în mod pervers, oamenii Mîinii Stîngi îşi rîd de ei, apropiindu-i de Hitler şi făcîndu-i să fie văzuţi din perspectiva nu întru totul dezagreabilă a rasei şi tradiţiei. Faptele ulterioare semnate de Hitler le arată îngrozitoarea greşeală a acestei apropieri şi atunci cîţiva sectarişti, precum fiul lui Haushofer, încearcă să-l ucidă pe acest agent al Demonului, pe care tatăl „îl lăsase liber în lume".

Cu toate acestea, este îndreptăţită şi întrebarea de ce un iniţiat şi un clarvăzător precum Haushofer s-a lăsat atît de uşor înşelat în clipa cînd Hess i l-a prezentat pe acel sergent necunoscut. Cum de a fost incapabil să vadă drumul pe care îl va străbate în viitorul său atît de sîngeros ?

Înclin deci să cred că Haushofer era într-adevăr o unealtă a Demonului şi că Hitler era mediumul său, simplu şi îngrozitor. Ocultismul ne spune că după ce au reuşit, printr-un pact, să-şi atragă de partea lor forţele Răului, membrii grupului pot acţiona prin intermediul unui Magician, cel care, la rîndul său, acţionează printr-un medium. A fost, oare, Hitler medium al acestei secte tenebroase ? Dacă generalul Haushofer nu era un Magician Negru, de ce s-a folosit de un astfel de personaj ca medium ? E greu de crezut că nu-i văzuse şi prevăzuse caracterul demoniac.

Şi, odată detectat acest caracter, e de necrezut că nu l-a putut controla.

Îndată ce puterea hitleristă a intrat în colaps, membrii acestei societăţi secrete s-au risipit prin lume. Nu numai secta lui Haushofer, ci şi altele, precum cea condusă de colonelul Sieves. Ordine legate între ele printr-o supraierarhie secretă, deşi e posibil că s-au înfruntat şi nu s-au înţeles. De ce trebuie să fie monistă puterea malignă ? Risipiţi după sfîrşitul războiului, mulţi dintre ei au ajuns pe ţărmurile Patagoniei în submarine, precum Eichmann şi Mengele. Dar nu ştim cum au sosit alte persoane, mult mai misterioase. Şi, prin urmare, Schneider ar putea foarte bine să fie una dintre aceste persoane, iar contesa ar putea fi mediumul său. Chiar dacă tatăl său a fost executat de către naziști, să nu uităm că tot aşa a pierit şi fiul lui Haushofer. Cum îţi spuneam, în puterea diabolică nu trebuie să căutăm nici un fel de coerenţă. Coerenţa este specifică numai cunoaşterii luminoase, în mod deosebit maximului ei exponent, matematicile. După opinia mea, puterea demoniacă este pluralistă şi ambiguă.

Şi aceasta este lucrul cel mai îngrozitor, Bruno.

PE AFIŞUL ACELA

Marcelo nu vedea decît numele tatălui său, deşi acesta nu figura cu aceleaşi litere mari, precum cele ce indicau numele lui Krieger Vasena şi ale celorlalţi avocaţi ai trustului : pierdut între multe altele, numele tatălui său abia de se vedea. Dar el nu citea decît Dr. Juan Bautista Carranza Paz.

S-a îndreptat spre casă, deşi avea un drum greu : trebuia să treacă peste o mlaştină, cu o încărcătură de plumb şi bălegar, cu fotografii de la prima comuniune şi fişii din steagul argentinian. Înainta printre deşeuri şi lăzi de gunoaie, pierdut pe gînduri, ca şi cînd ar fi mers prin întuneric, pe bîjbîite. Poate că asta — a reuşit să-şi rotunjească o idee — nu era decît atît de dificila datorie de a trăi. (Mai tîrziu se va întreba : „numai atît ?")

A făcut un popas aproape de piaţa Grand Bourg. S-a întins pe iarbă, a privit casa generalului San Martin şi şi-a

amintit, privind-o aievea, imaginea aceea din manualul şcolar : şezînd pe scaun, bătrîn, gînditor, undeva în Franţa ; de sub fruntea lui se desprindea un nor uşor de fum în care se ghiceau crestele Anzilor, bătăliile date.

Dincolo de Automobil Club şi sus, în cer, stăruia o atmosferă în agonie, ceva gata să se stingă dintr-o clipă într-alta. Ziua începea să coboare şi totul părea ca un sfîrşit de lume, deloc catastrofal, ci domol, împăcat cu sine. Dar total, planetar. Un cîmp de cadavre iminente, oameni neliniştiţi în clinica unui oncolog faimos, sub o bănuitoare tăcere reciprocă, fără mari speranţe de viaţă, dar respirînd încă o boare palidă a existenţei.

Şi-a reluat marşul greoi. Cînd a ajuns acasă, a luat ascensorul de serviciu şi a intrat în camera sa prin spate. Aşezat pe marginea patului, a ascultat zgomotul petrecerii. Cîţi ani împlinea mama sa ? Brusc, fără să ştie de ce, s-a gîndit la ea cu duioşie, la cuvintele ei încrucişate, la căpşorul acela plin cu rîuri din Asia Mică, celenterate cu patru litere şi o mare dragoste pentru copiii săi, chiar dacă părea nesocotită şi mereu neatentă : mîngîind-o pe Beba ca şi cînd ar fi fost Silvina şi pe Silvina ca şi cînd ar fi fost Mabel. Confundînd de fiecare dată numele, prenumele şi profesiile.

De ce se gîndea la mama şi nu la tatăl său ?

Camera se scufundase aproape în întregime în întuneric. Pe perete abia de se mai putea distinge fotografia lui Miguel Hernández pe front, masca mortuară a lui Rilke, Trakl în demodata şi absurda sa uniformă militară, portretul lui Machado, Guevara pe jumătate gol, cu capul căzut într-o parte şi cu ochii larg deschişi, privind umanitatea, Pietatea lui Michelangelo cu trupul lui Isus în poala Mamei şi de asemeni cu capul căzut pe spate.

Privirile i s-au oprit pe masca lui Rilke, acest reacţionar, cum spunea Araujo cu dispreţ. Aşa să fi fost ? Spiritul său era mereu confuz, ori, cel puţin aşa susţinea Araujo. Era posibil să-i admiri în acelaşi timp pe Miguel Hernández şi pe Rilke ?

Şi-a cercetat în trecere biblioteca sa de elev : Jules Verne, *Călătorie spre centrul pămîntului, Casa de aburi, Douăzeci de mii de leghe sub mări.* O durere puternică i-a zguduit pieptul şi s-a întins pe pat.

UN COCKTAIL

Doctorul Carranza privea mereu spre ușă, așteptîndu-l pe Marcelo cu un sentiment amestecat de neliniște și tristețe. Între timp, Beba insista asupra diamantului Hope :

Două milioane.

Și cum se chema femeia aceea ?

McLean, Evelyn McLean. Ce, erau surzi ?

Așa că au găsit-o în baie, putredă.

Da, au găsit-o vecinii. Îngrijorați că nu o mai vedeau conducîndu-și mașina.

Să mori în baie. E un mod foarte nordamerican.

Nici un semn de violență, nici somnifere, nici Martini. Cu o viață deosebit de liniștită pînă cînd a avut diamantul. Și după aceea, ajunsă în Statele Unite, a vrut să-l binecuvînteze.

— Ce să binecuvînteze, Beba ? a întrebat doctorul Arrambide, cu scepticismul său apriori, în timp ce-și servea o porție triplă de jambon cu salată.

— Briliantul, bineînțeles.

Să binecuvîntezi un briliant ? Dar ce, erau nebuni ?

Cum adică nebuni ? Nu se știa că era faimos pentru că era purtător de nenorocire ?

Și de ce, în cazul acesta, îl cumpărase neisprăvita asta ?

De unde să știu ? Nebunie texană.

Nu înțeleg. Nu era vorba că aparținea celei mai distinse societăți din Washington ?

Da, și ce ? O persoană din Washington poate sau nu să aibă o fermă în Texas ? Ori trebuie să-ți repet mereu de cîte două ori fiecare lucru, ca în programele ODOL ?

Bine, fie și așa. Pot să binecuvînteze și un briliant. La urma urmelor, preoții de azi pot face și asta.

A, uitasem : îl cumpărase pentru că după cum spunea ea, această McLean, lucrurile care altora le aduceau ghinion, ei îi aduceau noroc. Nu v-ați dat seama că dinadins locuia în apartamentul cu numărul 13 ?

— Prea bine, a obiectat, implacabil, Arrambide, continuînd să-și mănînce sandvișul, dar atunci de ce a stăruit să fie binecuvîntat ?

Ce întrebare plictisitoare !

S-a vorbit de binecuvîntări și blesteme, de exorcisme.

— Perfect, a insistat doctorul Arrambide, cu expresia sa de surpriză stereotipă dintotdeauna, de parcă mereu ar fi asistat la desfășurarea unor fenomene înspăimîntătoare —, dar ce s-a întîmplat cu nordamericana asta isterică ?

Cum adică ce s-a întîmplat ? I se părea puțin lucru să moară așa cum murise ?

— Gata, gata. Toți sîntem muritori. Murim fără să avem nevoie de astfel de briliante blestemate.

— Nu-i adevărat, nepriceputule. Ea a murit în mod *misterios*.

— Misterios ? a revenit Arrambide, pregătindu-și un al doilea sandviș.

Nu-i spusese că au găsit-o în baie, goală ? Și fără nici un semn de otrăvire ?

— Deci, după tine, oamenii mor îmbrăcați și otrăviți. Să fim serioși, mai bine ai renunța să faci glume proaste, susținînd că întîmplarea e foarte ciudată. În definitiv, nu totul e ciudat ?

Totul ? Ce însemna *totul ?*

Nu luase otravă, nu există urme de alcool, nici de pastile tranchilizante, nici semne de violență. E puțin lucru ? Lăsînd la o parte faptul că, după ce cumpărase briliantul, primul ei copil murise într-un accident de automobil.

— La cît timp după ce-l cumpărase ? a întrebat, sîcîitor, doctorul.

— La cît timp ? După opt ani.

Drace, după toate semnele, blestemul acționa cu destulă întîrziere. Și de ce trebuie pus accidentul în seama briliantului ? Aici, în Buenos Aires, în fiecare an mor mii de oameni în accidente de automobil și nici unul nu-i posesorul briliantului Hope. Pentru a nu mai vorbi și de cei săraci, care n-au nici măcar automobil.

Cei care sfîrșesc sub roțile mașinilor celorlalți.

Beba simțea că ia foc de furie. Și asta nu era *totul !*

Ce mai era ?

Soțul ei fusese internat la un sanatoriu de boli mintale.

— Știi ce, Beba. Dacă soția mea ar fi în stare să cheltuiască două milioane de dolari pe un briliant, care pe deasupra mai este și blestemat, chiar și pe mine ar trebui

să mă ducă la ospiciu. Mai mult, dacă într-o zi ai să vii la Vicytes, ai să vezi şapte mii de nebuni care nici n-au auzit de briliantul Hope. Şi, în treacăt fie spus, pentru un briliant care nu produce decît accidente şi accese de schizofrenie are un nume destul de curios.

— Îţi continui povestea : fiica cealaltă a murit înghiţind somnifere.

— Dar în Statele Unite moartea aceasta este aproape o moarte naturală. La fel de răspîndită ca şi base-ball-ul.

Beba scăpăra scîntei ca o butelie de Leyda ajunsă la limita sarcinii. I-a enumerat toate nenorocirile provocate mai înainte de acelaşi briliant : prinţul Kanitovitsky fusese asasinat, sultanul Abdul Hamid îşi pierduse tronul şi favorita...

— Abdul al cîtelea ? a întrebat Arrambide ca şi cînd numele complet ar fi fost ceva decisiv.

Hamid. Abdul Hamid.

— Ce a pierdut ?

Tronul şi favorita. Să fim serioşi şi să nu sporim calamităţile cu cele care nu demonstrează nimic. Cu pierderea tronului e suficient. De asta l-a părăsit turcoaica.

Şi lista continua : celebra Zubaya, asasinată ; Simón Montharides, mort alături de soţia şi copilul său, cînd caii au rupt hulubele...

Unde citise astea ? Şi cum ştia că-i adevărat ? În joc era foarte multă lume cunoscută. Pe deasupra mai era şi cazul Tavernier.

Tavernier ? Cine mai era şi domnul acesta ?

Toată lumea ştia cine e. Cel care scosese briliantul, în 1622, din ochiul unui idol indian.

Absolut toată lumea ştie povestea asta.

El, Arrambide, făcea parte din toată lumea şi nu ştia absolut nimic. Aşa că putea să-şi dea seama cum se nasc astfel de legende. Cît despre Tavernier, nu-i auzise niciodată numele. De unde era atît de sigură de existenţa acestui domn ?

Era un aventurier francez cunoscut pînă şi de servitoare. Şi care nu citea decît cărţi de gastroenterologie. Ceea ce s-a petrecut cu el este de necrezut.

Ce s-a petrecut ?

A fost devorat de o haită de cîini flămînzi în stepele ruseşti.

Doctorul Arrambide a rămas interzis, cu o bucată de sandviş în mînă şi cu gura căscată, ca într-o fotografie la moment, din cele ce se publică mereu prin revistele săptămînale. Nu, era prea mult : cîini flămînzi, stepe ruseşti, troikă, idoli din India.

MARCELO, A SPUS SILVINA, ŞI FAŢA EI ERA NUMAI O RUGĂ

Da, da, bineînţeles.

Pătrunsese în salon în mod prostesc. Inabilitate care-l făcea să săvîrşească tot felul de lucruri nelalocul lor. Şi-a sărutat mama, apoi s-a retras într-un colţ al acelui tumult neostenit, cu ochii în pămînt, neştiind cum trebuie să se poarte. Puţin după aceea, încet-încet, pentru a nu atrage atenţia nimănui, a plecat.

Doctorul Carranza a dat să-l ajungă, dar n-a reuşit decît să-l contemple de la distanţă, peste zgomot şi lume, simţind un nod în gît. Şi-a amintit de anii în care se scula de dimineaţă pentru a studia împreună materiile de admitere la facultate.

La fel de pe nesimţite s-a retras şi el, închizîndu-se în dormitor.

PUR ŞI SIMPLU DIN SLĂBICIUNE, SE GÎNDEA SĂBATO,

iritat de la bun început, simţindu-se încă o dată vinovat pentru toate : pentru lucrurile realizate şi pentru cele nerealizate. Bineînţeles, i-ar spune Beba, face pe interesantul, nu ia parte la nici o petrecere şi nu vrea să aibă de a face cu persoane inaccesibile. Aşa că, din cînd în cînd, trebuia să meargă. Mai ales pentru biata Maruja.

Privea oamenii aceştia adunaţi de Maruja cu atîta ingenuitate. Pentru că adunarea unor oameni care se detestau atît de mult nu ţi-o puteai explica decît printr-o desăvîrşită şi impasibilă candoare.

— Pentru că nu-l cunoşti, te lămurea ea.

N-avea rost să-i explici că individul acela era detestat tocmai pentru că îl cunoşteau foarte bine. Ea mai continua să creadă că multe din scandaluri se produceau fiindcă oamenii nu se cunoşteau între ei şi ar fi fost inutil să-ncerci să-i demonstrezi cruzimea de nedepăşit a războaielor civile, soacrelor şi fraţilor Karamazov, aşa că prefera să-şi bea paharul de whisky retras într-un colţ, în vreme ce doctorul Arrambide privea lumea cu invariabila surpriză pe chip (ochii larg deschişi, sprîncenele ridicate, fruntea brăzdată de cute adînci orizontale), ca şi cînd chiar în clipa aceea s-ar fi anunţat decernarea Premiului Nobel unui pitic. Brusc, fără să ştie cum, s-a trezit participînd la o discuţie aprinsă, poate numai pentru că cineva spusese că viaţa e mare lucru, iar Margot, cu aerul ei de femeie tristă şi cu sprîncenele arcuite, adusese vorba despre cancer, atacuri în plină stradă, droguri, leucemie şi moartea lui Parodi.

— Da, dar ştiinţa nu stă pe loc, a obiectat Arrambide. Mai înainte vreme mureau sute de mii de oameni dintr-o simplă ciumă sau de friguri galbene.

Sabato pîndea un moment propice pentru a pleca fără s-o jignească pe Maruja, dar n-a reuşit să-şi stăpînească temperamentul şi s-a trezit făcînd exact ceea ce jurase să nu facă niciodată : să discute cu Arrambide. Bineînţeles, aşa este, a spus el, spre norocul nostru, vremea aceea s-a dus. Dar acum, în loc de holeră avem gripa asiatică, infarcturile şi cancerul. Doctorul Arrambide se pregătea să răspundă cu un surîs ironic, dar chiar atunci cineva a început să facă un inventar al calamităţilor din lagărele de concentrare. S-au dat numeroase exemple.

O doamnă şi-a adus aminte că în TUNELUL se vorbea de cazul unui pianist obligat să înghită o broască. Firește, o broască vie.

— Ce scîrboşenie ! a exclamat un glas feminin.

— Va fi fost o scîrboşenie, dar e singurul lucru bun din romanul acesta, a adăugat doamna care citise acest roman, presupunînd că autorul s-ar fi aflat în altă parte. Sau bănuind că era de faţă.

Atunci a intervenit un alt individ. Lui Sábato i s-a părut că îi fusese prezentat ca profesor de nu-şi mai amintea ce materie la facultatea de filozofie.

— Aţi citit articolul lui Gollancz din revista SUD ?

— Te rog să nu-mi vorbeşti de Victoria, i-a retezat-o doamna care elogiase singurul merit al romanului.

— Dar eu nu vorbesc de Victoria, a insistat profesorul. Vorbesc de articolul lui Victor Gollancz.

— Şi ce spune domnul acesta ?

— Spune ce se întîmplă în Coreea cu bombele din napalm.

— De unde ?

— Din Napalm.

— Bombele din Napalm, a intervenit doctorul Arrambide, nu s-au folosit numai în Napalm, ci pretutindeni.

— Perfect, şi ce se întîmplă ? a întrebat doamna cu broasca. Tonul ei nu era deloc încurajator pentru că, mai mult ca sigur, nu era dispusă să afle ceva interesant într-un articol care, într-un fel sau altul, avea legătură cu Victoria.

— Povesteşte cum, la un moment dat, în faţa lor, s-au trezit cu o fiinţă ciudată, stînd în picioare, uşor înclinată înainte, cu picioarele deschise larg şi mîinile întinse în lături, ferindu-se să nu se atingă de nimic. Ceva asemănător cu o figură clasică din gimnastica suedeză. Nu avea ochi. Era îmbrăcat doar pe jumătate în nişte zdrenţe arse. Trupul, care se vedea în mare parte, era acoperit cu o crustă groasă şi neagră, pătată de cercuri galbene. Era puroiul.

— Ce groaznic ! a exclamat iarăşi doamna cu broasca.

— Şi de ce stătea aşa, nemişcat, şi cu braţele ridicate ? a vrut să ştie doamna care nu o simpatiza pe Victoria Ocampo.

— Pentru că nu putea să-şi atingă nici o parte a corpului. S-ar fi rupt într-o clipă, la cel mai mic contact.

— Ce s-ar fi rupt, mă rog ? a întrebat acecaşi, cu credulitate.

— Pielea. Nu înţelegeţi ? Se formează o crustă deosebit de uscată şi foarte fragilă. Victima nu poate sta jos şi nici nu se poate culca. Trebuie să rămînă pentru totdeauna în picioare, cu braţele în sus.

— De necrezut ! a comentat doamna care ţinea să-şi manifeste oroarea.

Dar doamna care n-o iubea pe Victoria Ocampo s-a arătat curioasă în continuare :

— Dacă nu poate sta jos şi nici nu doarme, ce face cînd oboseşte ?

— Doamnă, i-a răspuns profesorul, am impresia că în cazul acesta lucrul cel mai îngrozitor nu-i oboseala.

Şi mai apoi a continuat :

— Bomba e făcută din petrol gelatinos. Cînd explodează, petrolul se lipeşte de trup atît de puternic, încît om şi petrol ard ca un tot indivizibil. Asta e. Şi cum vă spuneam, Gollancz dă un exemplu : a văzut două uriaşe salamandre, îngrozitoare, ce se tîrau încet, gemînd şi ţipînd. Altele veneau în urma lor. Cîteva clipe, Gollancz a rămas paralizat de scîrbă şi groază. De unde puteau să vină aceste reptile murdare ? Mărind puţin lumina, enigma s-a lămurit de la sine : erau nişte biete fiinţe omeneşti, jupuite de foc şi căldură, cu trupurile pline de plăgi în locurile unde se loviseră de ceva tare. Puţin după aceea, pe drumul care înainta pe malul rîului, a văzut apropiindu-se un şir de fantasme care semănau cu nişte curcani fripţi. Mulţi dintre ei, cu un glas pierdut şi răguşit, cereau apă. Erau absolut goi şi nu mai aveau piele. Smulsă de la coate, pielea de pe mîini flutura ca nişte mănuşi sfîşiate. Sub penumbră, în una din curţi, i s-a părut că se afla un grup de copii, în aceeaşi condiţie.

.S-au făcut auzite mai multe exclamaţii de groază. Cîteva doamne s-au retras din discuţie, vizibil dezgustate de demonstraţia de prost-gust a acestui individ care, pe deasupra, părea foarte satisfăcut de impresia produsă.

Mulţumirea sa era certă, dar abia perceptibilă. Sábato l-a observat cu multă atenţie : avea ceva neplăcut în el. L-a intrigat aspectul său general şi l-a întrebat pe unul dintre cei din apropiere, în şoaptă, dacă-i ştie numele.

— Cred că e un inginer, pe nume Gatti sau Prati, cam aşa ceva.

— Bine, dar alţii zic că-i profesor la facultăte de filozofie.

— Nu, nici vorbă. Cred că e un inginer italian.

Acum se întorcea asupra lagărelor de concentrare germane.

— Se cuvine să știm ce-i adevărat și ce este propagandă a aliaților, și-a dat cu părerea L., cunoscut pentru ideile sale naționaliste.

— Ar fi mai bine s-o recunoască fără ocoluri, a răspuns doamna cu broasca. Cel puțin în felul acesta ar fi consecvenți cu doctrina lor.

— Ceea ce a povestit domnul, a revenit L., arătîndu-l cu o mișcare a capului pe inginerul sau profesorul acela, nu s-a întîmplat în lagărele germane. E vorba de grozăviile produse de bombele democrației nordamericane. Și ce părere aveți, doamnă, de atrocitățile săvîrșite de parașutiștii francezi în Algeria ?

Dialogul devenise confuz și violent. Pînă cînd cineva a spus :

— Barbaria nu-i decît barbarie. Așa a fost dintotdeauna. De cînd există omenirea. Amintiți-vă de Mohamed al II-lea, de Baiazid, de asirieni, de romani. Mohamed al II-lea îi tăia de vii pe prizonieri, cu fierăstrăul. În lungul trupului. Și ce părere aveți de miile de ființe răstignite de-a lungul Viei Appia ? Cînd cu răscoala lui Spartacus. Și ați uitat piramidele de capete construite de asirieni ? Dar de nesfîrșitele ziduri tapetate cu piele smulsă de pe trupurile prizonierilor încă în viață ? S-au înșirat tot felul de torturi. De exemplu, clasica tortură chinezească de a așeza victima, goală, pe o oală de fier : în oală se afla o enormă broască înfometată. Oala era încălzită, treptat, la foc. Și broasca își făcea drum prin trupul victimei.

S-au auzit noi exclamații de groază, mulți erau de părere că lumea e din ce în ce mai urîtă, dar de data aceasta nimeni nu s-a mișcat : evident, se așteptau alte exemple. Inginerul sau profesorul a menționat torturile mai cunoscute : cuie sub unghii, tragerea în țeapă, ruperea trupului. Adresîndu-i-se doctorului Arrambide, campion al Științei și Progresului, Sábato a adăugat cleștele electric, atît de apreciat în comisariatele poliției argentiniene. Fără a mai vorbi, bineînțeles, de amplificatoarele de radio permise în saloanele de dans din Buenos Aires sau de unificarea spiritelor.

Lulú, care tocmai sosea în mijlocul grupului şi reuşise să audă numele cîtorva din ultimele atrocităţi enumerate, s-a mîniat foarte tare.

— Nu văd de ce trebuie să vorbim doar de lucruri urîte. Viaţa are şi momentele ei frumoase : copiii, prietenii, lupta în comun pentru un ideal, clipele de mîngîiere, de bucurie, de fericire...

— E posibil ca tocmai această parte a existenţei să fie lucrul cel mai pervers — a insinuat inginerul sau profesorul. Poate dacă am trăi veşnic numai sub cruzime, groază şi spaimă, am sfîrşi prin a ne obişnui.

— Vreţi să spuneţi că aceste clipe de fericire nu există decît pentru a face şi mai mari grozăviile războaielor, torturile, catastrofele, ciuma ?

Inginerul a surîs, ridicîndu-şi sprîncenele ca şi cînd ar fi vrut să spună „firește că da".

— În cazul acesta viaţa ar fi un adevărat infern ! a ţipat Lulú.

— Şi vă mai îndoiţi că nu ar fi ? a întrebat-o inginerul.

— Faimoasa Vale a plîngerii.

— Nici mai mult, nici mai puţin.

— Nu, nu-i chiar aşa, a adăugat inginerul, ca şi cînd ar fi fost înţeles greşit.

— Cum adică ?

— E vorba de altceva, a răspuns cu un aer misterios, ridicînd mîna.

— Cum adică e vorba de altceva ? a întrebat femeia care murea de curiozitate. A fost întreruptă, însă, de Lulú, care a pledat fără drept de replică :

— Poate că-i aşa cum spune domnul, chiar dacă pentru mine viaţa are aspecte minunate.

— Nimeni nu neagă că are aspecte minunate, a intervenit iarăşi inginerul.

— Da, da, da, fie cum vrei dumneata. Dar chiar dacă viaţa ar fi în întregimea ei oribilă, ceea ce nu-i adevărat, întotdeauna va exista consolarea unui paradis pentru cei în stare să-şi ducă existenţa pămîntească în mod caritabil, cu credinţă şi speranţă. În ochii inginerului sau profesorului a apărut o lumină ironică.

— Am impresia că dumneata te îndoieşti de asta, a spus Lulú cu amărăciune.

— Mai există și o altă posibilitate, doamnă.

— Ce posibilitate ?

— Că sîntem de mult morți și condamnați. Că acesta este infernul la care sîntem condamnați pentru totdeauna.

— Bine, dar sîntem vii, a intervenit unul care nu deschisese gura pînă atunci.

— Asta crezi dumneata. Asta o credeți cu toții. Să fiu înțeles : e ceea ce credeți cu toții în cazul că ipoteza mea ar fi corectă. Înțelegeți ?

— Nu, nu înțelegem nimic. Cel puțin eu.

— Această iluzie că am fi vii. Această speranță în moarte. Chiar dacă pare o glumă să vorbești de speranță în moarte. Iluzia și speranța aceasta aparțin aceleiași farse infernale.

— Mi se pare destul de exagerat să ne imaginăm că nu sîntem vii, a rostit doctorul Arrambide. Atunci ce mai e moartea ? Și comerțul pompelor funebre ?

Pe chipul inginerului care reușise să devină antipatic tuturora prin pedanteria lui a apărut o umbră de dispreț.

— Acesta-i un argument spectaculos dar palid, a replicat el. De asemenea în vise există lume care moare și chiar înmormîntări. Pînă și pompe funebre.

S-a făcut un moment de tăcere. Apoi inginerul a continuat :

— Gîndiți-vă că pe cineva atotputernic nu l-ar costa nimic să organizeze o comedie ca asta, pentru a continua să credem în posibilitatea morții și, prin urmare, într-o odihnă veșnică. Ce l-ar costa să simuleze morți și înmormîntări ? Ce l-ar costa să simuleze moartea unui mort ? Să facă să iasă un cadavru pe o ușă, ca să spunem așa, și apoi să-l facă să intre pe alta, într-o altă parte a infernului, pentru a reîncepe comedia asta cu un alt cadavru proaspăt născut ? Ca un leagăn în loc de sicriu ? Hindușii, care erau mai puțin știutori decît noi, bănuiseră ceva, susținînd că în fiecare existență se plătesc păcatele săvîrșite într-o viață anterioară. Asta e. Poate că nu-i chiar exact. Numai că ei au fost foarte aproape de adevăr.

— Perfect, a comentat persoana care n-o simpatiza pe Victoria Ocampo, dar chiar dacă ar fi ceva, ce mă interesează dacă e realitate sau iluzie ? La urma urmelor, dacă nu sîntem conștienți de toate acestea, dacă nu ne aducem

aminte de existența noastră anterioară, e ca și cînd ne-am naște și am muri cu adevărat. Ceea ce ar ucide speranța ar fi deplina conștiință a acestei comedii infernale. E ca și cînd unul ar visa un vis frumos și nu s-ar mai trezi niciodată.

S-a simțit o oarecare ușurare în oamenii aceia care se declarară de acord cu ceea ce în filozofie se cheamă realism naiv. Inginerul sau profesorul italian s-a bucurat de privirea răutăcioasă a partizanilor acestei acreditate doctrine filozofice.

Inginerul a înțeles, în sfîrșit, că reuniunea îi devenise absolut ostilă. A tușit și s-a uitat la ceas, dînd semne că-i grăbit. Despărțindu-se, cu o ușoară grimasă de dispreț pe față, a ținut să adauge :

— Așa este, doamnă, exact cum ați spus. Dar s-ar mai putea ca personajul care pune la punct acest simulacru sinistru să trimită din cînd în cînd pe cineva pentru a-i trezi pe oameni, făcîndu-i să priceapă că visau. Nu credeți că-i posibil ?

ÎN TOATĂ NOAPTEA ACEEA
MARCELO A CĂLĂTORIT LA ÎNTÎMPLARE,

a intrat prin cafenele, s-a reîntors în străzile pustii și s-a odihnit pe băncile din piețele mute. Se arătau zorii, cînd a revenit în cameră și s-a culcat. Pe după-amiază, trezindu-se, s-a gîndit la Amancio. În timp ce se îndrepta spre casa acestuia, i-a fost teamă că prezența sa îl va surprinde foarte mult pe unchiu-său și n-o să fie în stare să-i răspundă, spunîndu-i adevărul, pentru a nu-l întrista. S-a gîndit să invoce alte motive : trăiește mai liniștit, are timp să se gîndească mai mult la el însuși, pentru că lumea o știa el foarte bine.

A urcat scara veche de lemn, bîntuit de îndoială și gînduri contradictorii, încercînd din nou să priceapă cum de se resemnase acel biet bătrîn să trăiască aproape zidit în fragmentul acela de spațiu din fața uneia din casele cu două etaje construite la sfîrșitul secolului trecut, iar acum împărțite în apartamente mici și sordide.

L-a găsit pierdut sub fulare, pulovere și paltoane. Pusese pe el pînă și pardesiul cu guler de catifea verde. Arătîndu-i în jos, i-a spus :

— E din cauza vîntului, Marcelito. În noaptea asta se lasă frigul. Or să înghețe fructele.

Marcelo a privit prin fereastră, jos, în stradă, ca și cînd acolo s-ar fi aflat pomii fructiferi. Curtoazia lui era mai puternică decît logica.

Enigmatic, don Edelmiro Lagos a spus ca și cînd ar fi rostit o sentință :

— Omul pampei e omul pampei și gata.

În costumul său negru, cu gulerul tare și înalt, cu manșetele apretate, părea gata pregătit pentru semnarea unui act din biroul său de notar (1915). Cu palma stîngă pe capul de argint al bastonului, părea un totem indigen somnoros, cu ochii abia întredeschiși. Chipul pămîntiu amintea de o vastă întindere geografică plină cu movilițe de păr și aluniță risipite printre accidente geologice. Celebra sa tăcere era întreruptă din cînd în cînd de aforismele acelea care, după don Amancio, îl făceau „om plin de sfaturi".

— Nici într-o parte, nici în alta. Exact la mijloc.

— Timpul șterge totul.

— Nu trebuie să ne pierdem încrederea în Națiune.

Sentințe care nu erau rostite pe neașteptate, ci precedate de indicii aproape imperceptibile, dar care nu puteau să-i scape celui ce le urmărea atent. Ca și cînd totemul acela obscur ar fi început să dea brusc semne de viață, terminînd printr-un tremur ușor al mîinilor de uriaș și al nasului foarte mare. După rostirea aforismelor se fereca în tăcerea-i ceremonioasă. Cu destulă greutate, don Amancio a dat să se ridice, dar Marcelo nu i-a îngăduit. Ceea ce vroia era ceaiul de mate.

— Mi-e greu din cauza genunchiului, a explicat el, reașezîndu-se.

A pregătit ceaiul cu multă parcimonie, în timp ce vorbea :

— Așa este, Edelmiro. Nu mi-a fost niciodată așa de rău.

După cîteva minute de tăcere, şi-a exprimat uimirea pentru cît se plătise pe o palmă de pămînt din Punta del Indio.

Banii îi dăduse, se pare, un anume Fischer.

O aflase de la turculeţul de Gosen.

Don Edelmiro şi-a ridicat pleoapele, uşor intrigat.

— Turculeţul acesta care deschisese prăvălie în Magdalena.

— Bine, dar era o adevărată vîlcea. Urma să pună nu-şi amintea bine ce pomi, în orice caz nişte pomi importanţi. O mare afacere, ce să mai vorbim. O mare afacere. O lovitură.

A dat din cap, privind iarăşi strada.

Aşa au trecut, în tăcere, zece-cincisprezece minute. Nu se auzea decît foşnetul ceaiului de mate sorbit din luleaua aceea mare din argint. După aceea, don Amancio avea să întrebe :

— Ţi-aminteşti, Edelmiro, de flăcăul acela Jacinto Insourralde ?

Don Edelmiro şi-a ridicat privirile.

— Sigur că ţi-aminteşti, a insistat don Amancio. Flăcăul acela uriaş.

Prietenul său a închis ochii, căutînd parcă în amintire.

— E bolnav de cancer. La ficat, ca să vezi. O să moară.

Don Edelmiro Lagos şi-a ridicat pleoapele pe jumătate, rămînînd nemişcat, amintindu-şi-l, poate, în clipele acelea, pe Insourralde. Surprins parcă, deşi nu se putea deduce nimic din peisajul deşertic şi tăcut al chipului său. Totuşi, după un moment, a rostit :

— Cancelarul este flagelul civilizaţiei.

Şi-a scos din buzunarul de la vestă ceasul Longines cu trei capace, legat cu lanţ de aur, s-a uitat cît e ora, ca şi cînd ar fi fost vorba de semnarea unui foarte important document în biroul său, i-a închis capacele unul cîte unul, l-a pus din nou în buzunar, cu multă grijă, şi s-a ridicat gata să plece. Se întunecase.

— Bunicule Amancio, s-a trezit Marcelo vorbind ca împins de la spate.

— Da, băiete.

A simțit cum un val de sînge îi inundă obrajii și și-a dat seama că n-o să-i poată vorbi niciodată de cămăruța aceea nelocuită din fundul casei.

Don Amancio îi aștepta cuvintele cu atenție și uimire, ca și cînd într-o regiune faimoasă prin seceta ei ar fi început să cadă primele picături de ploaie.

— Nu... adică... dacă o să înghețe, cum spune...

Bătrînul l-a privit îndelung, preocupat, în timp ce-i repeta aproape mecanic : „ți-am spus, pentru omul pampei", dar în adîncul lui se gîndea „ce se întîmplă cu Marcelo ?"

Timp în care Marcelo se gîndea, la rîndul lui „Bunicul Amancio, cu pardesiul său ponosit, cu sărăcia sa demnă și curată, cu generozitatea sa de hidalg sărac, cu discreția dintotdeauna".

Din delicatețe, don Amancio schimbase discuția, arătîndu-i ziarul *LA PRENSA* și întrebîndu-l dacă citise editorialul despre bomba atomică. Nu, nu-l citise. „Și candoarea lui", s-a gîndit cu duioșie. Ca și cînd l-ar fi întrebat dacă citise discursurile lui Belisario Roldán din ultimele luni.

Bătrînul a dat din cap cu tristețe.

— Totul depinde... vreau să spun că, bunicule Amancio...

Bătrînul l-a privit cu interes.

Marcelo a făcut un mare efort și a zis :

— Vreau să spun că... poate că într-o zi s-ar putea folosi pentru ceva bun.

— Ceva bun ?

— Nu știu... vreau să spun... într-un deșert, de exemplu...

— Într-un deșert ?

— Da... pentru a schimba clima...

— Și asta e ceva bun, Marcelito ?

Tînărul se simțea din ce în ce mai rușinat, nu-i plăcea deloc să lase impresia că ar fi știut ceva mai mult decît alții, nici să dea lecții, nici să explice. I se părea o prostie, mai ales în fața unuia ca don Amancio, atît de fără apărare. Dar nu putea să dea înapoi.

— Mă gîndesc... poate că... în ţările care suferă de foame... am citit odată... în regiunile acelea unde aproape că nu plouă... la frontiera cu Etiopia... aşa cred...

Don Amacio a privit din nou ziarul, ca şi cînd acolo s-ar fi aflat cheia acestei probleme atît de vaste.

— Da, bineînţeles ; eu sînt un biet bătrîn ignorant, a spus el.

— Nu, nu, nu-i vorba de asta, bunicule ! s-a grăbit Marcelo să se corecteze, mîhnit. Am vrut să spun că...

Don Amancio l-a privit stăruitor, dar acum Marcelo n-a ştiut ce să mai spună.

După un răstimp, tăcerea s-a instaurat din nou, iar bătrînul s-a întors să contemple încă o dată strada.

— Fischer, acum mi-aduc aminte, a spus dintr-o dată.

— Ce-ai spus, bunicule ?

— Cel cu pămîntul cumpărat. Un neamţ sau aşa ceva. Lumea asta care a venit aici după ultimul război. Oameni harnici, cu multe idei...

A privit îndelung arborii de la capătul străzii, pierdut în amintiri.

— Da, oamenii aceştia ştiu ce fac. Fără îndoială, sînt oamenii progresului.

A tăcut, pentru a reveni iarăşi pe firul gîndului :

— Şi totuşi, vremurile acelea erau foarte frumoase... Nu exista atîta ştiinţă, dar era mai multă bunătate... Nimeni nu se grăbea ca acum... Ne omoram timpul bînd ceai de mate şi privind înserarea din balcoanele caselor. Nu existau atîtea distracţii, nici radio, nici televiziune. Dar existau alte lucruri frumoase : botezurile, ziua marcării animalelor, ziua de naştere a unuia sau altuia...

Liniştea s-a aşezat din nou.

— Lumea nu ştia atîtea lucruri, dar era mai dezinteresată de cîştig. Pămîntul era sărac, mai ales al nostru, fîşia aceea din Magdalena. Dar era măreţ şi nobil. Chiar şi oraşele erau altfel. Iar lumea era politicoasă şi îşi ţinea cuvîntul.

Pe măsură ce se întuneca, întreruperile se făceau mai lungi, iar liniştea mai profundă. Marcelo privea silueta bătrînului din rama ferestrei. La ce se va fi gîndind în lungile lui nopţi solitare ?

— Lumea s-a umplut cu minciuni, fiul meu. Nimeni nu mai are încredere în cineva. Cînd a murit unchiul Saturnino şi m-am dus cu tata în Uruguay, la înmormîntare, nici n-am avut nevoie de paşapoarte de călătorie.

A tăcut din nou. După aceea, lovind ziarul cu dosul palmei, a adăugat :

— Şi azi, bombardamentele acestea... oamenii aceia din Vietnam... Şi tu, Marcelito, tu ce crezi de asta ?

— Eu... poate că într-o zi... ştiu eu, or să se schimbe lucrurile...

Bătrînul îl cerceta cu o grijă melancolică. Apoi, ca şi cînd ar fi vorbit pentru el însuşi, a spus :

— S-ar putea să ai dreptate, Marcelito. Dar mi-e greu să cred că pămîntul o să mai fie ceea ce a fost cîndva. Cu lagunele sale, cu lişiţele şi raţele sălbatice...

Noaptea căzuse de-a binelea.

PAIAŢA

L-a imitat pe Quique vorbind despre necrologie, a făcut glume, a spus bancuri, şi-a amintit anecdote din vremea cînd preda matematica. Îl găseau mai bine ca oricînd, plin de vitalitate şi bună dispoziţie.

Brusc însă şi-a dat seama că starea aceea va reveni, cu o putere de neînfrînt, pentru că odată iniţiat procesul acela, nimic nu-l mai putea opri. Nu era vorba de ceva groaznic, nu apăreau monştri de nici un fel. Şi totuşi îl încerca aceeaşi groază pe care o trăim numai în vise. Încet-încet, senzaţia aceea că toţi încep să fie ciudaţi a pus stăpînire pe el. Ceva asemănător cu ceea ce simţim cînd privim o petrecere prin ferestre : îi vedem cum rîd, dansează în tăcere, vorbesc, fără să ştie că sînt observaţi din afară. Adică nu chiar exact aşa : poate că lumea nu rămînea despărţită de el doar prin geamul unei ferestre sau prin simpla distanţă care poate fi depăşită mergînd sau deschizînd o uşă, ci printr-o dimensiune de netrecut. Ca o fantasmă care-i poate vedea şi auzi pe cei din jurul ei, dar aceştia n-o văd şi nici nu o aud. Şi încă nu-i acelaşi lucru. Pentru că nu numai că îi auzea, ci şi ei îl auzeau pe el, vorbeau cu el, fără a simţi nici cea mai mică ciudă-

ţenie, neştiind, mai exact ignorînd că cel carę le vorbea nu era Sábato, ci un substitut, un fel de paiaţă uzurpatoare. În vreme ce celălalt, cel adevărat, se izola treptat, în mod definitiv. Se izola chiar dacă îi era teamă, ca un naufragiat care vede cum se îndepărtează ultimul vas ce l-ar mai fi putut salva, dar e incapabil să facă măcar un semn, cît de mic, din cauza disperării, neînţelegînd cum creştea în jurul lui depărtarea şi singurătatea. Şi astfel, în timp ce vaporul se îndepărta de insulă, a început să le spună o poveste hazlie din timpurile studenţiei, cînd au inventat un poet ungur, protejat de o prinţesă, de asemenea inexistentă. Erau sătui pînă în gît de Rilke şi de snobismul rilkean. Pregătiseră totul cu grijă şi în momentul cînd au fost siguri de izbîndă, au publicat două poeme în franceză în TESEO, cîteva fragmente din amintirile poetului, la sfîrşit anunţîndu-şi cititorii că era lepros. Făcuseră totul pentru a-l determina pe Guillermo de Torre să publice o notă în LA NACIÓN.

Toată lumea se prăpădea de rîs, pînă şi paiaţa, în timp ce, neştiut, celălalt privea cum vaporul devenea din ce în ce mai mic.

APARIŢIA FRAŢILOR

Între minciuni şi flăcări, între extaz şi vomă, îi făcea şi mai confuză existenţa, transformînd marele cocktail în ceva neliniştitor. Unde rămăseseră apărătorii absolutului ? Din interior simţea cum îl apăsau cei revoltaţi ; vroiau să acţioneze, să rostească fraze decisive, să lupte, să moară ori să omoare mai înainte de a fi tîrîţi în carnaval. Insolenţii Nachos, neîmblînzitele Agustinas. Şi Alexandra ? Va fi trăit cu adevărat ? Şi dacă da, unde ? În casa aceea, în alta, în cea cu terasă ? Întîrziau în arhive, citind ziarele. Vroiau să afle ce nelinişte bîntuie lumea acestui carnaval pentru absolut, ce fel de sete o stăpînea şi nu putea fi stinsă cu nimic. Era adevărată ştirea aceea ? Ca şi cînd în arhive nu s-ar fi adunat decît datele cele mai veridice. Dar asta n-avea nici un fel de importanţă : întrebările continuau, din ce în ce mai multe şi mai complicate. Vroiau

să știe dacă personajele acelea au trăit, cum au trăit și unde. Fără a înțelege că nu muriseră niciodată, că din redutele lor subterane îl priveau mereu, îl căutau și-l insultau. Ori, poate că dimpotrivă, era el cel care avea nevoie de ele pentru a supraviețui. Astfel, cu neliniște și speranță, aștepta să reapară Agustina.

Masca unui conferențiar care vorbește în fața unor doamne, surîzînd și simulînd mereu

buna creștere,
politețea de cavaler corect,
de om bine îmbrăcat și hrănit normal.
Să nu vă temeți, doamnelor și domnilor,
această fiară a fost îmblînzită,
colții ei au fost pilițl cu grijă,
extrași, umpluți cu carii, slăbiți,
pregătiți pentru dineuri obișnuite.
Nu mai este un animal care sfîșie carnea crudă,
care atacă și ucide în mijlocul junglei.
Și-a pierdut maiestuoasa lui sălbăticie.
Poftiți, doamnelor și domnilor,
Un spectacol întocmit cu rigoare pentru familie,
aduceți-vă mătușile de ziua mătușii,
aduceți-vă mamele de ziua mamei.
Azi o puteți vedea cu adevărat.
Așa, jumătate la dreapta,
hop !
Salută Onoratul Public !
Așa,
foarte bine,
poftim bucățica de zahăr.
Hop, hop !
Doamnelor și domnilor,
numai pentru familii,
puternicul leu al junglei :
execută cu docilitate piruetele
prestabilite
cu o ușoară, duioasă și secretă ironie.

Sărmanii, la urma urmelor
există copii care mă iubesc,
așa, o tumbă, salt prin inel, unu, doi, hop !
excelent
și visez pădurea
cu amurgurile ei străvechi,
în timp ce indiferent îmi fac numărul
saltul corect prin cercul de flăcări,
mă așază pe un biet taburet,
rag fără să-mi pese,
amintindu-mi de lagunele palide
din mijlocul cîmpului
unde mă voi întoarce într-o zi
pentru totdeauna
(o știu, o cred, trebuie s-o fac)
devorînd un îmblînzitor
la modul simbolic
drept cea mai potrivită despărțire
într-un acces de furie
spun ziarele
capul său a dispărut pe neașteptate între fălcile mari
din care sîngele curgea șiroaie. Groaznic !
Frica pune stăpînire pe toți
în timp ce pentru o clipă
visez
patria aceea violentă dar plină de candoare
orgoliosul principat
sărbătoarea uraganului și a morții
transfug al rușinii
smuls din murdăria porcului
din castitatea păsării și a ploii
din culmile singurătății.
Poftiți, doamnelor și domnilor,
fiara aceasta a fost îmblînzită
un spectacol riguros pentru familie
numai aici o puteți vedea, hop !
salută Onoratul Public
în timp ce mă gîndesc la jungla neîndurătoare dar splendidă
la nopțile cu lună din adîncurile ei
la mama mea.

SE SĂRBĂTOREȘTE APARIȚIA UNEI CĂRȚI A LUI T. B.

despre moarte și singurătate. În fotografiile din revistă a văzut o mulțime de persoane care își beau paharele, mănîncă sandvișuri și rîd. A reușit să deosebească mutrele dintotdeauna, inclusiv pe cele ale dușmanilor de moarte al lui T. B., cei care înaintea cocktailului, și după aceea, chiar și în timpul desfășurării lui, făceau bancuri despre poemele sale.

Nietzsche, s-a gîndit el.

Necesitatea de a sta de vorbă cu un analfabet, de a lua aer proaspăt și pur, de a face ceva cu mîinile : o măsuță, repararea tricicletei unei fetițe ca Erika. Ceva umil și folositor. Curat.

A stins lumina.

Și precum în alte astfel de clipe de scîrbă și tristețe pentru oameni (pentru el însuși), amintirea aceea a revenit. De ce ? Ce avea atît de important pentru viața sa ? Se prezenta, în amurg, cu exercițiile de calcul infinitezimal la dr. Grinfeld. Cupolele argintate ale observatorului se decupau cu misterul lor limpede în întunericul care se lăsa încet, ca niște legături tainice cu cosmosul. Străbătea potecile șerpuitoare printre arborii meditativi din Pădurea la Plata. Universul armonios al aștrilor pe ecliptica lor. Teoremele precise ale mecanicii celeste.

A SIMȚIT NECESITATEA REVENIRII ÎN LA PLATA,

în casa acum străină, pentru a o spiona ca un intrus, ca un hoț de amintiri. Și și-a reamintit după-amiaza aceea de vară, cînd a sosit și a intrat pe tăcute, și a văzut-o acolo, stînd cu spatele, așezată la masa uriașă și solitară din sufragerie, cu privirile pierdute în niciunde, adică în amintirile ei, sub întunericul jaluzelelor trase, însoțită numai de titacul vechiului ceas din perete.

Vremuri ferice cînd îi sărbătoream ziua de naștere
și eu eram fericit și nimeni nu murise

și toți erau așezați în jurul uriașei mese Chipendale, și bufetul la fel de uriaș și cuțitele acelea mari din alte timpuri cu care se tăia carnea, și tatăl la un cap al mesei, iar mama la celălalt, și hohotele de rîs cînd Pepe își repeta poveștile lui, nevinovatele minciuni ale acelui folclor de familie

și să-mi supraviețuiesc eu mie însumi
ca un chibrit stins
masa așteaptă cu mai multe scaune, cu farfurii pictate mai frumos
cu mai multe pahare

— Cum o duci, mamă ? i-am spus.

— Mă gîndeam, a zis ea. Și am văzut cum i se umezeau ochii.

Da, bineînțeles.

— Cel care a spus că viața e vis, fiule.

El o privise în tăcere. Ar fi vrut s-o mîngîie, dar nu știa cum. Ar fi dus-o însă în urmă cu nouăzeci de ani plini cu fantasmagorii.

După aceea a căutat ceva în dulapurile acelea mari, închise întotdeauna cu chei multe și bine ascunse.

— Inelul acesta, uite, cînd o să mor. Îl păstram pentru tine.

— Bine, mamă.

— E de la străbunica mea : Maria San Marco.

Era un inel mic, din aur, cu un sigiliu emailat, avînd gravate două litere, un M și un S.

Mai apoi au rămas față în față, fără a-și vorbi. Din cînd în cînd, ea socotea : Fortunata, o mai ții minte ? La ferma lui don Guillermo Boer. Unchiul tău, Pablo, guta.

Trebuia să plece. Să plece ? Ochii ei s-au întunecat din nou. Dar știa să se stăpînească, descindea dintr-o familie de războinici, chiar dacă nu o iubea, chiar dacă îi nega întotdeauna.

O mai revedea în pragul ușii, făcîndu-i semne cu mîna dreaptă, ușoare dar limpezi : să nu crezi în poveștile astea. De departe, și-a întors capul : iarăși singură.

Oprește-te, sufletul meu,
nu te gîndi.

În strada 3, arborii începeau să-şi impună enigma lor tăcută asupra înserării.

Şi-a mai întors capul încă o dată. Cu dreapta ridicată, timidă, îi repeta semnele.

REÎNTÎLNIREA

Cele două bătrînele se întorceau obosite din cauza căldurii şi, poate, şi a aşteptării din Recoletas. S-au aşezat şi au cerut ceai şi prăjituri.

— Bietul Julito, a spus una, încă agitată puţin, să mori în februarie, cînd în Buenos Aires nu mai există nici un suflet.

Cîte unul, leneş, sfîrşeşte prin a se acomoda realităţii, căutînd o fărîmă de Artă. Da, sigur, un altul se agită. Şi atunci îşi imaginează un tip absolut ca R., un personaj închis şi teribil. Dar altcineva continuă să trăiască şi să vină la cafeneaua LA BIELA, avînd încă succes (lăturile astea au întotdeauna mare căutare pentru că lumea simte nevoia să se descarce) şi deci însuşi R. va ajunge să fie scriitor, e posibil că va sfîrşi prin a merge şi el la Ambasada Franţei şi va ţine conferinţe ca oricare altul. E o chestiune de aşteptare, domnilor. Ce altceva puteau să facă tinerii aceştia ? Să se scuipe între ei, să se ucidă, să se prostitueze. Cînd nu există Dumnezeu, orice e posibil.

Nu încetase de a se gîndi la ea, pînă cînd îşi pierduse speranţa de a o reîntîlni. Iar acum, dorinţa fierbinte de a o vedea şi de a-i vorbi devenea insuportabilă. A ieşit şi după ce a urcat pe colină, s-a aşezat pe o bancă, aproape de statuia lui Falcón.

Şi-atunci a văzut-o traversînd pasajul Schiaffino şi apropiindu-se. Paşii ei erau nehotărîţi, ca şi cînd terenul ar fi fost plin de pericole sau s-ar fi putut scufunda.

A şovăit cîteva clipe, dar după aceea s-a hotărît să-i vorbească. În tot timpul lunilor acelora se gîndise că o să-l caute, şi această întîlnire îi dovedea că nu se înşelase, că ea ştia foarte bine că el venea mereu prin locurile acestea, plimbîndu-se prin parc, sorbindu-şi cafeaua în LA BIELA sau odihnindu-se pe cîte o bancă. Poate că din timiditate nu avusese curajul să intre în bar, preferînd să

rătăcească pe alei pînă cînd va da de el, pentru ca întîlnirea să fie, ori să pară, întîmplătoare.

S-a apropiat, şi-a potrivit paşii după mersul ei, dar cum ea continua să înainteze fără a-l privi, a apucat-o de mînă. L-a privit tăcută, dar fără să se arate mirată, ceea ce-i confirma ideea că îl căutase.

— Locuieşti pe aici, pe aproape ? a întrebat-o.

— Nu, i-a răspuns, luîndu-şi privirile de la el. Locuim în Belgrano R.

— Şi ce cauţi pe aici, prin Recoleta ?

A întrebat-o aproape fără să vrea, căindu-se imediat : era ca şi cînd ar fi obligat-o să-şi recunoască dorinţa de a-l reîntîlni.

— Toată lumea are dreptul să se plimbe pe aici, i-a răspuns.

S-a simţit uşor stingherit. Stăteau faţă în faţă, într-o atitudine aproape ridicolă, ea cu privirile în pămînt.

— Iartă-mă, a spus ea. Am fost cam obraznică.

— N-are importanţă.

Şi-a ridicat ochii, l-a privit hotărîtă, strîngînd din buze, în timp ce roşea. După aceea, în şoaptă, i-a mărturisit :

— Nu numai obraznică. Şi mincinoasă.

— Ştiu şi asta, şi n-are importanţă.

— Cum adică ştii şi asta ?

Nu avea ce să-i spună pentru a nu o răni iarăşi. A luat-o de mînă şi a dus-o aşa pînă la o bancă, aşezîndu-se şi tăcînd mult timp. Fata, puţin jenată, părea că studiază iarba, hotărîndu-se în cele din urmă să-i vorbească.

— Ceea ce-i adevărat e faptul că dumneata ştii că eu vroiam să te văd. Că săptămîni în şir am trecut pe aici.

El nu i-a spus nimic, pentru că nici nu era nevoie. Amîndoi ştiau că întîlnirea lor era inevitabilă. Şi că ar fi fost mai rău dacă nu s-ar fi întîlnit.

CÎND AGUSTINA S-A ÎNTORS ACASĂ ERA ÎN PUTEREA NOPŢII

Se întorcea abătută, străină şi nu mai era Agustina cea dîrză din alte timpuri. Din ce întunecate lumi se întorcea ? Nacho şi-a ridicat mîna dreaptă cu palma des-

chisă spre ea, în timp ce cu stînga își acoperea fața, ca cineva care refuză să contemple un lucru foarte trist.

— Ce nouă nenorocire s-a mai abătut peste această casă ? Mă uit la tine și parcă o văd pe Electra pășind înveșmîntată în doliu.

Agustina s-a aruncat pe pat.

— Oprește dracului discul ăla odată, i-a poruncit sec. M-am săturat de Bob Dylan.

Fratele său a întins mîna în jos, căutînd în stînga și în dreapta, apoi a îngenuncheat și a oprit picupul așezat pe dușumele printre cărți, ziare și farfurii murdare. După aceea, de jos, și-a privit sora cu neliniște, murmurînd cu duioșie și timiditate :

— Sînt Oreste. Nu căuta un prieten mai bun.

S-a apropiat de pat mergînd în genunchi, ca un credincios în fața catedralei Sfintei Fecioare din Luján.

— Vezi ? Am făcut un jurămînt.

La marginea patului, i-a luat mîinile și le-a dus în dreptul inimii.

— Ți-ai uitat, Electra, că eu eram cel mai iubit dintre oameni de tine. I-ai spus-o tatălui nostru în fața mormîntului. Vărsînd vinul împărtășaniei. Cînd l-ai invocat pe Hermes cel din Adîncuri, mesagerul zeilor superiori și inferiori. Cînd diavolul care veghează căminul patern a auzit rugăciunile tale...

— Taci, Nacho. Sînt distrusă.

— Oh, Zeus ! Privește, aici, privește neamul vulturului preferat al tatei înlănțuit de inelele îngrozitoare ale șarpelui ! Privește-ne, copii fără tată, aruncați din casa părintească !

— Ți-am spus, Nacho. Sînt dărîmată.

Cu un glas brusc schimbat, jignitor și plin de mînie, Nacho a adăugat :

— Preacurata ! Am văzut-o în mașina lui Pérez Nassif.

— Ți-am spus să taci.

— Mi se pare că nici nu-ți pasă, a cercetat-o Nacho.

Înfuriindu-se, fratele său a început să țipe, întrebînd-o dacă nu trebuia să-i fie rușine pentru că această curvă îl dăduse de lucru în biroul acestui animal.

— Foarte bine, o să trăim din mila publică.

Aruncîndu-se peste ea, Nacho a continuat să țipe, spunîndu-i că-i vorbea serios.

— Nu mai urla ! Ajunge.

Chipul Agustinei împietrise.

— Ție trebuie să ți se explice totul, înapoiatule. Nu poți pricepe că i-am cedat exact atunci cînd îl uram mai mult. Și nu-mi mai vorbi de femeia aceea —, a terminat cu o amenințare sumbră.

Sarcastic, fratele ei i-a amintit că femeia aceea era mama lor și că mamă nu există decît una singură. Apoi s-a ridicat și s-a dus pînă într-unul din colțurile camerei, de unde s-a întors cu un pachețel ambalat în hîrtie colorată și șnur roșu „pentru cadouri".

— Și asta ce tîmpenie mai e ? a întrebat Agustina înfrîntă.

— Ai uitat că e Ziua Mamei ?

Era un pachețel foarte mic. Agustina și-a ridicat privirile spre fratele ei.

— Știi ce ți-a trimis ?

Chipul lui radia sub o fericire nedumerită.

— Un prezervativ.

După aceea s-a dus la locul lui, s-a așezat în pat și un timp n-a mai scos nici un cuvînt.

— Vreau să-ți propun un pact, a spus în cele din urmă.

— Nu mă mai bate la cap cu pacturile tale.

— Unul singur. Foarte mic.

Agustina nu i-a răspuns.

— Un minipact. Un pact cît un pitic.

— Pentru ce ?

— E o probă.

— Ce fel de probă ?

— Știu eu, i-a răspuns Nacho ușor ambiguu.

— Prea bine. Spune-l odată, pentru că vreau să dorm un secol.

Nacho i-a adus un disc cu fotografiile lui Joh Lennon și Yoko pe copertă. Arătîndu-i-l, i-a propus :

— Să nu ascultăm niciodată discul acesta.

— De ce ?

— Vezi ? Asta era proba ! Nu înțelegi nimic. Ești complet în afară ! i-a strigat el, trecîndu-i de mai multe ori discul peste față.

Agustina l-a privit plictisită.

— Nu înțelegi ? Japoneza asta nemernică e de vină ! Descurajat, s-a așezat pe dunga patului, lîngă sora lui, continuînd să bîiguie — „șopîrla asta, acest fetus plin de microbi" — ca pentru sine. După aceea a revenit la discuția inițială.

— Ești de acord ?

— Fie. Lasă-mă să dorm.

A dat cu discul de pardoseală, l-a călcat în picioare, cu o furie neașteptată, făcîndu-l bucățele. Cînd s-a potolit, și-a privit sora direct în ochi, ca și cînd ar fi vrut să vadă un semn anume. În cele din urmă s-a întors în pat, s-a întins și a stins lumina. Mai apoi însă, cu un glas care părea să fi traversat prin întuneric niște drumuri tainice, știute doar de ei, dar acum pline cu obstacole și capcane bine ascunse, puse de un invadator pervers, abia de a reușit să spună :

— S-a întîmplat ceva, Agustina.

Ea nu i-a răspuns, limitîndu-se doar să stingă lumina. Cu o uimire care s-a transformat repede în disperare, Nacho și-a dat seama că *stinsese lumina* pentru a se dezbrăca. Sub lumina neclară ce bătea prin ferestre, a reușit s-o vadă cum își scotea hainele.

Puțin mai tîrziu s-a dezbrăcat și el, încercînd să adoarmă. Un timp ce i s-a părut fără sfîrșit (amintiri din copilărie, cîini, ascunzișuri în Parcul Patricienilor, caramele, sieste solitare, nopți cu lacrimi și îmbrățișări), în care simțea că și ea era trează, pierdută în gînduri, neliniștită, cu o respirație ce nu era de om care doarme, făcînd un efort a întrebat-o dacă dormea.

— Nu, nu dorm.

— Vin ? a întrebat el, tremurînd.

Ea nu i-a răspuns.

Șovăind, după un moment, Nacho s-a ridicat și s-a îndreptat spre patul ei.

S-a așezat și a început să mîngîie fața sorii lui, dîndu-și seama că avea ochii plini de lacrimi.

— Lasă-mă, i-a spus ea cu destulă dulceață, dar cu un glas pe care nu i-l mai auzise niciodată.

Și după aceea a adăugat :

— Aș vrea să nu intri.

Nacho a rămas nemișcat, neștiind ce trebuie să facă lîngă trupul acela pe care abia îl atingea cu mîinile, simțind că se afla la o mare depărtare de el.

S-a ridicat și s-a întors la patul lui, prăbușit.

Trupul tău și firul de mătase conducînd
la plantațiile
țărmului
sudoarea părului aprins de nori
în clipele de neuitat
atîtea mutații de nomad și clandestinitate
atîtea omagii aduse unei frumuseți sălbatice
imperios cerînd dezordinea
Toate pantele vieții schimbătoare
viteza iubirii
magicul filtru al excomunicării
însetata lumină a neîntîlnirii din venele noastre
biciuindu-ne
și solitara frenezie a palmierilor
sub cerul absenței
crescînd spre pieptul meu
adîncul pămîntului îmi restituie dintr-o dată
toate mîngîierile noastre
nodul dezlănțuit al pasiunii
din negrele verigi ale timpului
mobilierele acelea ale jafului și ploii
lumina sînilor în mare
muzica, pescărușii și ei
pe albastrul neunirii cu fascinația marilor aștri
fără nici o altă cîmpie decît ochii tăi
țară incoruptibilă
țară narcotică
cu hohote de alcool în vînt
și părul tău peste fața mea.

S-A TREZIT ȚIPÎND,

văzînd-o cum înaintează prin mijlocul focului, cu părul ei lung și negru fluturînd sub flăcările care mistuiau cu furie Terasa, precum o delirantă torță vie. Părea că aleargă spre el, cerîndu-i ajutorul. Și, brusc, a simțit focul

acela în propria sa carne, a simţit cum trosnea carnea încinsă şi cum se zbătea sub pielea lui trupul Alejandrei. Durerea ascuţită şi neliniştea l-au făcut să se trezească. Prorocirea se împlinea încă o dată.

Dar aceasta nu era Alejandra pe care cu melancolie şi-o închipuiau unii, nici cea pe care Bruno a crezut că o intuieşte cu spiritul său abulic şi contemplativ, ci Alejandra din vis şi foc, victimă şi ucigaşă a tatălui ei. Iar Sábato se întreba din nou de ce oare reapariţia Alejandrei părea să-i aducă aminte datoria sa de a scrie, chiar şi împotriva tuturor forţelor care i se opuneau. Ca şi cînd ar fi fost necesar să mai încerce o dată să descifreze cifrurile mai de nepătruns cu fiecare zi. Ca şi cînd de această frenezie complicată şi îndoielnică ar fi depins nu numai salvarea sufletului acelei fete, ci propria lui salvare.

Dar ce fel de salvare ? Şi de ce ? a ţipat el în liniştea camerei.

TÎNĂRUL MUZZIO

păstra, cum se spune, o tăcere religioasă. Uriaşele fotolii din piele, aşteptarea, importanţa domnului Rubén Pérez Nassif, paşii grăbiţi ai funcţionarilor îi produceau un fel de teamă amestecată cu ruşine şi ură, printre expresii şi rămăşiţe de expresii de următorul fel :

Societatea de Consum
Capitalism, Ţapi Burghezi
Schimbări de Structură etc.

În spatele lor, prin deschizăturile uşilor, i se părea că distinge chipul neplăcut, de închizitor glumeţ, al lui Nacho Izaguirre, acest mic burghez contrarevoluţionar, acest reacţionar putred.

A încercat să îndepărteze o astfel de apariţie dezagreabilă, strivind-o în gînd cu fraze lapidare: trebuie să schimbăm structurile ! Să te revolţi împotriva cuiva în mod deosebit cum ar fi Pérez Nassif e ca şi cum ai da de pomană la colţul străzii ! Ori Revoluţia Socială, ori nimica!

Dar chipul lui Nacho apărea după fiecare cuvînt şi, culmea, de fiecare dată mai sarcastic decît înainte.

A făcut un nou efort pentru a şi-l şterge din imaginaţie, concentrîndu-se asupra lecturii unei pagini de carte pe care cineva o decupase şi o pusese într-o ramă pe perete: *OBSERVAŢII PENTRU CEI CE VOR SĂ SE ÎMBOGĂŢEASCĂ*, de Benjamin Franklin :

Gîndeşte-te că timpul înseamnă bani.

Gîndeşte-te că orice credit înseamnă bani. Dacă cineva lasă în mîinile mele banii cu care îl îndatorez, îmi lasă în plus şi dobînda şi tot ceea ce poate cîştiga în acest timp.

Dacă cineva are un credit bun şi ştie să-l folosească bine, poate să cîştige o sumă considerabilă.

Gîndeşte-te că banii sînt rodnici şi reproducători. Banii pot produce bani, descendenţa lor poate produce la rîndul ei alţi bani şi aşa mai departe, în mod succesiv. Cinci şilingi bine investiţi se transformă în şase, aceştia în şapte şi astfel, progresiv, se ajunge la o sută de lire. Cu cît ai mai mulţi bani, cu atît produc mai mult dacă sînt investiţi şi cîştigul creşte neîntrerupt. Cine taie o scroafă îi anihilează toată descendenţa pînă la cifra 1000. Cine cheltuieşte o monedă de cinci şilingi ucide tot ceea ce ar fi putut să obţină de la ea : coloane întregi de lire sterline. Trebuie avute în vedere cele mai neînsemnate acţiuni care pot influenţa creditul. Lovitura ciocanului tău pe nicovală, auzită de creditorul tău la 5 dimineaţa şi la 8 seara îl face să fie mulţumit pe timp de 6 luni.

Dar dacă te vede la biliard sau îţi aude glasul în cîrciumă, la ora cînd ar trebui să munceşti, a doua zi îţi va cere datoria şi te va obliga să-i restitui banii mai înainte ca tu să poţi dispune de ei. Ţine evidenţa cheltuielilor şi veniturilor tale. Dacă îţi dai osteneala şi-ţi opreşti atenţia asupra acestor amănunte, ai să descoperi cum cheltuielile foarte mărunte se adună în sume impresionante şi ai să-ţi dai seama cît ai fi putut să economiseşti şi cît mai poţi economisi în viitor. Cine cheltuieşte în fiecare zi numai o centimă, aruncă în foc şase lire pe an, lire ce i-ar permite să dispună de o sută. Cel care îşi pierde în fiecare zi timpul său în valoare de o centimă pierde, prin urmare, privilegiul de a folosi o sută de lire pe an.

DATE INTERESANTE DIN INTERVIU

Vîrsta, domnule Pérez Nassif ?

42 de ani, căsătorit.

Copii ?

Trei, de 15, 12 şi, respectiv, 2 ani. Primul, băiat, Rubén, ca pe tatăl său. Al doilea, fată, Mónica Patricia. Al treilea, iarăşi fată, Claudia Fabiana, s-a născut pe neginditc, cînd soţia şi dl. Pérez Nassif se declaraseră satisfăcuţi de patul conjugal.

Cum îşi începuse cariera ?

Era de domeniul public faptul că începuse ca băiat de prăvălie la întreprinderea SANIPER şi era mîndru de modestia primilor paşi. Argentina, graţie Celui de Sus, are această mare calitate de a-i îngădui cuiva să ajungă pe cele mai înalte trepte dacă are perseverenţă şi încredere în viitorul său strălucit. Ca amănunt, dacă îl consideraţi sugestiv, vă mărturisesc — dar aş dori ca aceasta să rămînă *off the record* — că domnul Lambruschini l-a ales pe el dintre cei şase băieţi care i se prezentaseră pentru că a citit pe faţa lui ceva care l-a făcut să se gîndească că va avea o mare carieră. Cuvinte textuale. Mai apoi şi-a amintit mereu că domnul Lambruschini a avut încredere în el chiar din prima clipă.

Cine ar fi putut crede că într-o zi se va afla mai sus de poziţia pe care o ocupa pe atunci domnul Lambruschini!

Dar, aşa este, tinere Muzzio. Aşa sînt legile vieţii. Trebuie spus, totuşi, că domnul Lambruschini constituia un exemplu de contractare a muncii şi era om de o cinste şi onestitate pe care întreprinderea i le-a recunoscut în întregime. Numai cu oameni de calitatea şi priceperea lui a reuşit firma SANIPER să ajungă acolo unde a ajuns. Şi chiar dacă nu mai aparţine staff-ului, după ce s-a bucurat de avantajele unei pensii cîştigate pe merit, figura sa caracteristică şi, am putea spune, patriarhală, este prezentă mereu în această casă. I-a făcut plăcere să-l evoce într-o astfel de împrejurare, subliniindu-i abnegaţia, onestitatea nedezmînţită, spiritul de sacrificiu şi dragostea sa pentru marea familie care constituie firma SANIPER. Corectitudinea sa mersese pînă acolo încît el însuşi în persoană s-a văzut nevoit să-i ordone să lipsească o singură

dată în cei treizeci de ani de serviciu neîntrerupt, pentru a-şi face un control medical indispensabil, cînd sănătatea sa se şubrezise. Acest gen de oameni sînt cei care dau măreţie patriei. Şi chiar în aceste zile ultime fusese prezent la inhumarea mamei sale, cînd, trecînd peste o astfel de tristă circumstanţă, se bucurase că-l vede atît de drept ca în timpurile sale cele mai bune.

Ce alte întreprinderi contau pe activitatea de conducere a domnului Pérez Nassif ?

În afară, firește, de SANIPER, era președinte la IMOBILIARIA PERENAS şi vicepreşedinte pentru publicitate la PROPART. Responsabilităţi mari, din cîte ne dăm seama, dar care nu-l împiedică să desfăşoare şi alte activităţi în afara acestora, dar care, nu ne îndoim, slujesc interesele întregii naţiuni. Lasă, lasă, nu trebuie să exagerăm, pentru că aceste sarcini în afara serviciului reprezintă o obligaţie pentru toţi oamenii, în mod deosebit pentru noi, cei ajunşi la o astfel de poziţie socială. E cazul, ca să dăm un exemplu, de Clubul Leilor din localitatea Lomas, condus pînă în 1965.

Îl întrebăm după aceea pe domnul Pérez Nassif dacă au vreun temei zvonurile cu privire la sporirea şi diversificarea activităţii întreprinderii şi în alte ramuri economice. Mai concret, se vorbeşte de o posibilă comasare a firmei SANIPER cu o întreprindere de obiecte sanitare.

Domnul Pérez Nassif afirmă că e încă prematur să se vorbească de o astfel de perspectivă, dar nu exclude o atare posibilitate în ceea ce priveşte planurile de viitor ale întreprinderii pe care o conduce. Nu, nu are de ce să-şi ceară scuze, o întrebare perfect îndreptăţită şi consideră că nu săvîrşeşte nici un fel de infidelitate dacă face această anticipare. În definitiv, nu-i o problemă deloc simplă, pentru că trebuie precedată de un marketing adecvat, avînd în vedere împrejurările dificile prin care trece industria naţională, în general, şi obiectele sanitare, în special.

Motivele ?

Destule şi complexe. Dar nu-i încă oportun să ne referim la tot felul de amănunte. La timpul potrivit nu va exista nici un inconvenient în a le enumera. Totuşi, un element poate fi anticipat : concurenţa neloială şi poli-

tica națională incertă în ceea ce privește domeniul industrial. Domnul Pérez Nassif e una din persoanele care au mare încredere în viitorul patriei, dar actuala situație politică impune expectativa.

Influențează, deci, după opinia domnului Pérez Nassif, circumstanțele politice ale patriei asupra acestei panorame descurajante ? Și de aici, această incertitudine ?

Fără nici un fel de îndoială. Este, așadar, imperios necesară găsirea unei soluții în cadrul respectului pentru instituțiile care ne-au caracterizat în mod tradițional. Nu-i cazul să repetăm aici faptul că idiosincrazia noastră este străină oricărei inspirații din afară, oricărei intenții de a angaja națiunea în aplicarea unei ideologii care nu coincide cu temperamentul și tradiția noastră. Idealurile occidentale și creștine trebuie să constituie temelia pe care se va înălța Argentina viitorului. Exact pe această temă, domnul Pérez Nassif a ținut recent o conferință la filiala pe care Clubul Leilor a deschis-o de curînd în localitatea Boulogne.

Etc.

DRAGUL ȘI ÎNDEPĂRTATUL MEU TÎNĂR :

îmi ceri să-ți dau sfaturi, dar nu sînt în stare s-o fac într-o simplă scrisoare, nici măcar folosind ideile din eseurile mele, care nu reprezintă întru totul ceea ce sînt, ci ceea ce *aș fi dorit* să fiu, dacă nu aș fi încarnat în acest stîrv putred sau pe cale de a putrezi care e trupul meu. Nu te pot ajuta numai cu ideile acestea ce se agită în tumultul ficțiunilor mele asemeni geamandurilor de lîngă țărmurile lovite de mînia furtunii. Mai degrabă ți-aș putea fi de folos (și, poate, chiar am făcut-o) cu amestecul de gînduri și fantasme gălăgioase sau tăcute ce au ieșit din sufletul meu, scriindu-mi romanele, ființe care se urăsc și se iubesc, se ajută sau se distrug, ajutîndu-mă sau distrugîndu-mă pe mine însumi.

Nu refuz să-ți întind mîna pe care mi-o ceri de atît de departe. Dar ceea ce pot să-ți spun într-o scrisoare e puțin lucru, uneori mai puțin decît ți-ar putea ajuta o

privire ori o cafea pe care am lua-o împreună, după o plimbare prin acest labirint din Buenos Aires.

Ţi-ai pierdut încrederea în tine pentru că nu ştiu cine ţi-a spus nu ştiu ce. Dar acest prieten sau cunoscut (cît de înşelător este cuvîntul acesta !) e prea aproape de tine pentru a te putea judeca, simţindu-se înclinat să creadă că dacă mănînci precum o face el, îţi este egal. Sau desconsiderîndu-te, cum se pare că o face, într-un fel se crede superior. Este o purtare uşor de înţeles : dacă cineva stă la masă cu o persoană care a escaladat Himalaia, observînd cu superficialitate modul în care ţine cuţitul, e tentat să i se considere egal sau superior, uitînd (sau încercînd să uite) că ceea ce contează în această judecată este Himalaia şi nu cuţitul.

Va trebui să treci cu vederea de mii de ori, în viaţă, astfel de obrăznicii.

Adevărata judecată nu o poţi primi decît de la oameni excepţionali, înzestraţi cu modestie şi sensibilitate, cu luciditate şi generoasă înţelegere. Cînd veşnic nemulţumitul acela de Sainte-Beuve a susţinut că în toată viaţa lui clovnul de Stendhal nu va putea scrie o capodoperă, Balzac a susţinut contrariul. Şi era firesc : Balzac a scris *Comedia umană,* iar acest domnişor o cărţulie al cărei titlu nu mi-l mai amintesc. De Brahms şi-au bătut joc indivizi de tipul lui Sainte-Beuve: cum o să facă un lucru deosebit un grăsan ca ăsta ? Un anume Hugo Wolf, cînd a avut loc prima audiţie a Simfoniei a patra, şi-a pronunţat sentinţa în felul acesta : „Niciodată, pînă azi, într-o compoziţie muzicală nu au fost mai prezente trivialitatea, vidul şi înşelăciunea. Arta de a compune fără idei şi fără inspiraţie şi-a găsit în Brahms reprezentantul său cel mai demn". În acelaşi timp, însă, Schumann, minunatul Schumann, atît de nefericitul Schumann, a afirmat că se născuse compozitorul secolului. Aşadar, chiar dacă pare paradoxal, pentru a putea admira e nevoie de măreţie. Tocmai de aceea, un creator este recunoscut foarte rar de contemporanii săi : îl recunoaşte posteritatea sau, cel puţin, acest tip de posteritate contemporană care este străinătatea. Lumea care se află departe. Cea care nu te vede cînd te îmbraci sau îţi bei cafeaua. Dacă astea li s-au putut întîmpla lui Stendhal şi Brahms, cum poţi să te descu-

rajezi pentru ceea ce ţi-a spus un simplu cunoscut care locuieşte la doi paşi de casa ta ? Cînd s-a publicat primul volum de Proust (după ce Gide aruncase manuscrisul la coş), un anume Henri Ghéon a scris că autorul „se încăpăţînase să facă exact ceea ce este absolut contrariu într-o operă de artă, inventarul senzaţiilor sale, recensămîntul cunoştinţelor pe care le avea, totul în nişte tabele succesive, niciodată la un loc, niciodată în întregime, mereu printr-o mişcare de peisaje şi suflete". Se ataca, deci, de către prea înfumuratul critic, exact esenţa geniului proustian.

La ce Bancă a Dreptăţii Universale i se vor plăti lui Brahms durerea pe care a simţit-o, pe care în mod inevitabil trebuie s-o fi simţit în seara aceea cînd el însuşi a cîntat la pian primul său concert pentru pian şi orchestră ? Atunci cînd l-au fluierat şi au aruncat în el cu tot felul de murdării. Nu mai era Brahms, în spatele unei unice şi modeste compoziţii a lui Discépolo, atunci cînd se adunase în el atîta durere, atîta tristeţe şi atîta dezolare.

Mi-a fost de-ajuns să citesc o singură povestire de a ta. Da, cred că vei reuşi să faci, cîndva, ceva măreţ. Dar eşti dispus să înduri toate grozăviile acestea ? Îmi spui că nu te găseşti, că eşti nehotărît, că nu ştii ce să faci, şi că eu sînt obligat să-şi spun cîteva vorbe.

Cîteva vorbe ! Ar trebui să tac, şi ai putea să consideri asta ca o crudă indiferenţă, ori ar trebui să-ţi vorbesc zile în şir, să rămîn lîngă tine ani de zile, uneori să-ţi vorbesc, alteori să tac, să păşim alături fără să ne spunem nimic, aşa cum ni se întîmplă cînd moare cineva la care am ţinut mult şi ne dăm seama că vorbele sînt fără rost sau pur şi simplu nelalocul lor şi ineficiente. Numai arta altor artişti te poate salva în aceste momente, numai ea te poate consola şi-ţi poate fi de ajutor. Numai suferinţa marilor creatori care te-au precedat în acest calvar, numai ea îţi poate fi utilă (groaznic !).

Abia atunci te vei afla în situaţia cînd, în afară de talent şi geniu, vei avea nevoie şi de alte atribute sufleteşti : curajul pentru a spune adevărul tău, tenacitatea de a-ţi continua munca, un amestec ciudat de încredere în ceea ce trebuie să spui şi repetata neîncredere în pute-

rile tale, o combinație de modestie în fața giganților și de aroganță în fața imbecililor, nevoia de afecțiune și curajul de a rămîne singur pentru a respinge ispita, dar și pericolul bisericuțelor și narcisismului. În astfel de momente te va ajuta numai amintirea celor ce au scris în singurătate : Melville, pe un vapor : Hemingway, într-o pădure : Faulkner, într-un sat. Dacă ești dispus să suferi, să te sfîșii, să suporți meschinăria și răutatea, neînțelegerea și prostia, resentimentul și nesfîrșita singurătate, atunci da, dragul meu B., abia atunci vei fi pregătit pentru a depune mărturie.

Culmea, însă, nimeni nu-ți va putea garanta viitorul, viitorul care, în orice caz, va fi trist : dacă ratezi, pentru că ratarea este întotdeauna un chin, iar pentru un artist este tragică ; dacă triumfi, pentru că triumful este întotdeauna un fel de vulgaritate, o sumă de neînțelegeri, un fel de pipăit nerușinat ; transformîndu-te în această scîrboșenie care se cheamă om public, pe care pînă și un copil precum erai tu însuți la început are dreptul (ce drept mai e și ăsta) să-l scuipe. Va trebui să suporți pînă și această injustiție, să-ți apleci spinarea și să continui să-ți realizezi opera, ca și cînd ai ridica o statuie într-o cocină. Citește-l pe Pavese : „Să te golești în întregime de tine însuți, pentru că ai scos în afară nu numai ce știi despre tine, ci și ceea ce bănuiești și presupui că ești, fiorurile, fantasmele și viața ta cea inconștientă. Și să faci toate astea cu oboseală continuă și tensiune, cu grijă și teamă, cu descoperiri plăcute și amare înfrîngeri. S-o faci ca și cînd întreaga viață s-ar fi concentrat în acest punct, dîndu-ți seama că nu prețuiește nimic dacă nu o ocrotește și nu-i dă căldură un semn omenesc, un cuvînt, un suflet. S-o faci murind de frig, vorbind în deșert, rămînînd singur, zi și noapte, precum un mort".

Da, dacă vei auzi dintr-o dată acest cuvînt — precum acum, oriunde ar fi, Pavese îl aude pe al nostru — vei recunoaște și vei simți atît de dorita prezență, semnul așteptat de la o ființă care de pe o altă insulă aude strigătul tău, cineva care înțelege gesturile tale, cineva care va fi în stare să-ți decodifice cifrul tău. Numai așa vei avea puterea să-ți continui munca, nemaiauzind pentru

un timp guiţatul porcilor. Şi chiar dacă aceasta va dura numai cîteva clipe, vei putea privi eternitatea.

Nu ştiu cînd, în ce moment de deziluzie, Brahms a făcut să se audă melancolicele trompete pe care le auzim în prima mişcare din Simfonia întîia. Poate că n-a avut încredere în răspuns, pentru că a întîrziat treisprezece ani (treisprezece ani !) pînă să revină asupra acestei opere. Îşi va fi pierdut speranţa, va fi fost scuipat de cineva, va fi auzit hohote de rîs batjocoritor în spatele său, va fi crezut că vede priviri dezamăgite. Dar chemarea aceea de trompete a străbătut timpul şi, dintr-o dată, tu sau eu, abătuţi de tristeţe, o auzim şi înţelegem că, din datorie faţă de acel suferind, trebuie să-i răspundem prin ceva, printr-un semn care să-i indice că l-am înţeles.

Mă simt rău acum. Mîine sau peste cîteva zile voi continua să-ţi vorbesc.

LUNI, DIMINEAŢA

M-am dus în grădină cînd începea să se lumineze. Liniştea aceasta din pragul dimineţii îmi face bine. Simt prietenia cipreşilor şi a arborelui de araucaria. Chiar dacă, brusc, mă întristez văzînd gigantul acesta aici, ca un uriaş leu într-o cuşcă, tocmai cînd ar trebui să se afle pe înălţimea munţilor din Patagonia, pe nobila şi solitara frontieră cu Chile. Recitesc ceea ce ţi-am scris cu zile în urmă şi mă ruşinez un pic pentru patetismul meu. Dar aşa mi-a ieşit şi aşa o să las totul. Recitesc, de asemenea, scrisorile pe care mi le-ai trimis între timp, aceste cereri de ajutor. „Nu ştiu prea bine ce vreau." Dar cine ştie mai dinainte ce vrea ? Şi chiar şi după aceea. Delacroix spunea că arta se aseamănă cu contemplaţia mistică, mergînd de la rugăciunea confuză către un Dumnezeu invizibil pînă la viziunile precise ale momentelor telepatice.

Pleci de la o intuiţie globală, dar nu ştii ceea ce doreşti cu adevărat pînă nu termini, iar uneori nici atunci. În măsura în care porneşti de la această intuiţie, tema precedă forma. Dar înaintînd, vei vedea cum expresia înfrumuseţează totul, creînd la rîndul ei tema, astfel că la sfîrşit îţi va fi imposibil să le mai separi. Cînd se încurcă,

totuşi, această separare, ceea ce rezultă este fie literatură „socială", fie literatură bizantină. Două calamităţi. Ce sens ar avea să desparţi forma de conţinut în HAMLET ? Shakespeare îşi lua subiectele de la autori de mîna a treia. Care ar fi conţinutul ? Care e subiectul nefericitului său precursor ? Este exact ce ni se întîmplă cu visele : cînd ne trezim, ceea ce ne amintim destul de vag este „subiectul", ceva atît de diferit de visul cel adevărat precum tema acestui biet diavol faţă de opera lui Shakespeare. Adică exact ceea ce îi face pe anumiţi psihanalişti să nu reuşească în încercările lor, atunci cînd vor să-ţi descifreze enigmaticul mit al nopţii după bîiguielile pe care i le îndrugi tot tu. Închipuieşte-ţi că s-ar încerca să se cerceteze tainele sufletului lui Sofocle după relatările unui spectator. A spus-o nu de mult Hölderlin : sîntem nişte zei cînd visăm şi nişte cerşetori cînd gîndim.

În acelaşi fel se explică şi nereuşita anumitor adaptări (sinistru cuvînt !) de opere esenţialmente literare la film. Ai văzut SANCTUARUL? N-a mai rămas decît povestea, adică ceea ce de obicei se cheamă subiectul romanului. Şi spun se cheamă de obicei pentru că subiectul este romanul însuşi, în întregimea lui, cu bogăţiile şi splendorile lui, cu implicaţiile sale ascunse, cu infinitele reverberaţii ale cuvîntului, sunetului şi culorilor şi nicidecum aceste faimoase şi presupuse „întîmplări".

Nu există teme mari şi teme mici, nici subiecte sublime şi subiecte triviale. Oameni sînt cei care sînt mici, mari, sublimi, triviali. *Aceeaşi* poveste a studentului sărac care o ucide pe cămătăreasă poate să fie o simplă nuvelă poliţistă sau poate să fie CRIMĂ ŞI PEDEPSĂ.

După cum vei fi observat, ghilimelele, parantezele şi sublinierile sînt frecvente şi aproape inevitabile în acest gen de false probleme, dovedind că nu sînt nimic altceva decît ceea ce, realmente, sînt : false probleme. Şi dacă am fi riguroşi, după cum ne este existenţa de complicată, iar limbajul gol şi ipocrit, ar trebui să uzăm de ele în tot timpul. Sau să inventăm, cum a făcut Xul Solar, un mijloc mai subtil pentru a sugera că avem o ironică neîncredere în cuvînt sau pentru a face astfel o aluzie perversă la deteriorarea lui semantică : vocale intermediare, precum ü sau ö din germană, ceea ce face ca Golda Meir

să fie müiere, iar Paul Bourget un măre scriitor. Xul a fost un spirit generos care şi-a lăsat geniul său în vorbire, geniu pe care mulţi l-au plagiat fără s-o recunoască, exact ca hoţii care îi fură pe cei ce le dau găzduire.

Că n-o să fii în stare, după cum îmi spui, să scrii despre „orice temă" e un semn bun, nu un motiv de descurajare. Să nu crezi în cei care scriu despre orice lucru. Obsesiile îşi au rădăcinile lor foarte adînci şi cu cît sînt mai adînci, cu atît sînt mai puţine. Şi cea mai profundă dintre ele este şi cea mai obscură, dar, în acelaşi timp, unica şi atotputernica rădăcină a celorlalte, cea care reapare de-a lungul tuturor operelor unui creator adevărat : pentru că nu-ţi vorbesc despre fabricanţi de poveşti, de „fecunzii" fabricanţi de teleromane sau best sellers-uri de acelaşi tip, aceste prostituate ale artei. Aceştia da, îşi pot alege temele. Cînd se scrie cu seriozitate, lucrurile se inversează : tema e cea care îşi alege autorul. Şi nu trebuie să scrii nici măcar un rînd care să nu fi ţîşnit din obsesia aceasta care te pîndeşte mereu, care te urmăreşte din cele mai întunecate adîncuri, uneori ani în şir. Rezistă, speră, pune-ţi la încercare ispita : dar să nu fie ispita facilului, cea mai periculoasă dintre toate pe care va trebui să le respingi. Un pictor are „uşurinţa" de a picta, atît cît o are şi un scriitor de a scrie. Ai grijă cînd cedezi. Scrie cînd nu mai poţi suporta, cînd simţi că altfel ai înnebuni. Şi atunci scrie „la fel", acelaşi lucru, vreau să spun cercetează din nou, mergi pe alt drum, cu mijloace mai puternice, cu mai multă experienţă şi disperare, la fel ca întotdeauna. Căci, cum spunea Proust, opera de artă este o dragoste nefericită pe care, în mod fatal, o presimt uneori ceilalţi, din afară. Fantasmele care urcă din grotele noastre subterane, mai devreme sau mai tîrziu, se vor prezenta din nou, şi nu le va fi greu să obţină o lucrare mai potrivită pentru condiţia lor. Şi atunci, planurile părăsite, schiţele şi ciornele aruncate vor reveni pentru a se alcătui cu mai puţine defecte decît înainte.

Şi să nu iei în seamă ceea ce-ţi vor putea spune cei vicleni, cei care fac pe deştepţii, obiectîndu-ţi că scrii mereu despre acelaşi lucru. Sigur că da ! Este ceea ce au făcut Van Gogh şi Kafka şi toţi cei care sînt într-adevăr mari,

severii (dar duioşii) părinţi care îţi veghează sufletul. Operele succesive se aseamănă cu oraşele care se ridică pe ruinele anterioare : deşi sînt noi, materializează o anume nemurire, nemurire alimentată de vechile legende, de oamenii aceleiaşi rase, de amurguri şi răsărituri asemănătoare de priviri şi chipuri care, ancestral, se reîntorc mereu.

De aceea este o tîmpenie ceea ce se crede, de obicei, despre personaje. Va trebui să spunem odată pentru totdeauna, cu mîndrie, „Madame Bovary sînt eu" şi punct. Dar aşa ceva nu se poate, şi nici tu nu ai să poţi : în fiecare zi va veni cineva pentru a se informa, pentru a te întreba dacă acest personaj a apărut de aci, ori de acolo, dacă e portretul acestei femei sau al alteia, dacă, în schimb, tu eşti „reprezentat" de omul acesta care pare doar un spectator melancolic. Aceasta face parte din pipăitul nerușinat la care m-am referit mai înainte, din infinita şi aproape labirintica vulgaritate a neînţelegerii oricărei opere de ficţiune.

Personajele! Într-o zi din toamna lui 1962, cu dorinţa unui adolescent, am căutat locul în care „a trăit" madame Bovary. Că un tînăr caută locul unde a suferit un personaj de roman e un lucru uimitor, dar că lucrul acesta îl face un romancier, cineva care ştie pînă în ce punct aceste fiinţe nu au existat decît în sufletul creatorului lor, dovedeşte că arta este mai puternică decît faimoasa şi reputata realitate.

Astfel, cînd de pe înălţimea unui deal din Normandia am întrezărit, în cele din urmă, biserica din Ry, inima a început să-mi bată ca niciodată : prin engimatica putere a creaţiei literare, satul acela devenea culmea pasiunilor omeneşti şi, în acelaşi timp, atingea vîrfurile ei cele mai tenebroase. Aici trăise şi suferise cineva care, dacă n-ar fi fost însufleţit de spiritul năvalnic şi torturat al unui artist, ar fi trecut de la nimic la nimic, precum atîţia alţii. Aşa cum un medium insignifiant, într-un moment de transă, posedat de spirite mai puternice decît el, rosteşte cuvinte şi e cutreierat de pasiuni pe care micul său suflet ar fi fost incapabil să le simtă.

Se spune că Flaubert a vizitat satul acesta, că a stat de vorbă cu oamenii de aici, că a intrat în farmacia din

care personajul său îşi va cumpăra într-o zi otrava. Îmi închipui de cîte ori a venit şi a stat pe înălţimea unuia dintre dealurile acestea, poate chiar pe locul unde m-am aşezat eu pentru a contempla pentru prima dată acest sat absolut neinteresant. Şi de cîte ori se va fi gîndit la viaţă şi la moarte, în legătură cu fiinţa aceea hărăzită să dea trup propriilor sale frămîntări ! Această dulce şi amară voluptate de a-şi imagina un destin nou : *dacă* el ar fi fost femeie : *dacă* ar fi fost privat de alte însuşiri (un anume cinism amar, o anume luciditate feroce): dacă, în sfîrşit, în loc să fie romancier ar fi fost condamnat să trăiască şi să moară ca o mic burgheză de provincie.

Pascal afirmă că viaţa e o masă de joc pe care destinul pune naşterea, caracterul şi circumstanţa noastră, cele pe care nu le putem evita. Numai creatorul poate să mai parieze o dată, cel puţin în lumea spectrală a romanului. Nereuşind să fie nebuni, sinucigaşi sau criminali în viaţa ce le-a fost ursită, creatorii pot fi toate acestea, măcar în aceste simulacre intense.

Cîte nelinişti proprii avea să întrupeze corpul acelei biete romantice de ţară ! Să ne închipuim pentru o clipă sumbra ei copilărie în Hôtel-Dieu, în acel spital din Rouen. L-am cercetat cu atenţie, cu înfiorată meticulozitate. Amfiteatrul dă spre grădina aripii de clădire pe care o ocupa familia ei. Căţărîndu-se pe grilajuri împreună cu surorile ei, fascinat, Gustave contempla cadavrele acelea putrede. Aici, în momentele acelea, va fi încolţit pentru totdeauna în sufletul său această nelinişte a trecerii timpului, aici va fi fost marcat definitiv, în mod macabru şi sordid, de acest rău metafizic care-i tulbură pe mai toţi marii creatori care încearcă să se salveze prin artă : singura putere care ne lasă iluzia că sîntem deasupra trecerii şi inevitabilei morţi : *que j'ai gardé la forme et l'essence divine de mes amours décomposés...*

Poate că din vîrful acelui grilaj, observînd corupţia, Gustave a devenit copilul timid şi gînditor care se spune că ar fi fost : distrat şi ironic, cu conştiinţa precarităţii dar şi a puterii lui. Citeşte-i cele mai bune opere, nu aceste expoziţii de epitete, aceste bijuteri plictisitoare de cuvinte, ci paginile cele mai dure din acest neiertător roman, şi ai să observi că este exact copilul acesta cel care,

sensibil şi deziluzionat, descrie cruzimea existenţei cu un fel de voluptate a mîniei. Melancolia şi tristeţea nu sînt decît fundalul. Lumea îi repugnă, îl rănește, îl obosește. Cu aroganţă, se hotărăşte să construiască alta, după chipul şi asemănarea sa. Nu va face concurenţă statului civil, precum cu inocentă injustiţie faţă de propriul său geniu a încercat să facă Balzac, ci lui Dumnezeu însuşi. De ce să creezi dacă realitatea ce ne-a fost dată ne satisface? Dumnezeu nu scrie romane. Acestea se nasc din imperfecţiunea noastră, din lumea plină de defecte în care ne-a fost dat să trăim. Eu nu am cerut să mă nasc, nici tu. Ne-au adus pe lume cu forţa.

Şi să nu crezi că Flaubert a scris povestea acelei biete nefericite pentru că i-ar fi cerut-o. A scris-o pentru că a intuit de la prima vedere că în acea naraţiune poliţistă putea să-şi scrie propria şi secreta lui naraţiune poliţistă, ridiculizîndu-se pe el însuşi cu cruzimea de care numai un nebun e în stare s-o facă, caricaturizîndu-se în acea insignifiantă paranoică de provincie, care, ca şi el, iubea ţările îndepărtate şi locurile necunoscute. Reciteşte capitolul IV şi ai să-l vezi pe el însuşi în această plăcere pentru *alte* timpuri şi locuri, pentru călătorii şi cai de poştă, cu răpiri şi mări exotice : iluzia romantică în toată puritatea ei, aşa cum a simţit-o pentru totdeauna copilul acela proţăpit în vîrful grilajului. Tema romanului său este, prin urmare, propria sa existenţă, distanţa din zi în zi mai mare între viaţa reală şi fantezia sa. Visurile transformate în realităţi simple, iubirile sublime preschimbate în derizorii locuri comune. Ce putea face biata nefericită decît să se sinucidă ? Şi prin sacrificiul acestei sărmane, acestei neajutorate, acestei ridicole fiinţe romantice de ţară, Flaubert (în mod trist) se salvează.

Se salvează... E un fel de a spune, un mod grăbit de a vedea lucrurile, aşa cum ni se întîmplă mereu, cînd nu sîntem atenţi. Eu ştiu, în schimb, ceea ce cu lacrimi în ochi va fi murmurat mama mea, gîndindu-se nu la Emma, ci la el, la bietul supravieţuitor de Flaubert : „Dumnezeu să-l ajute !"

Şocul sufletului romantic cu lumea îşi asumă astfel sarcastica nepotrivire şi o face cu o mîndrie sadică. Pentru a-şi distruge sau pentru a-şi ridiculiza propriile iluzii,

se urcă pe scena de bîlci, caricatură a existenței burgheze : acolo, jos, discursurile municipale ; sus, în camera sordidă a hotelului, o altă retorică, cea a lui Rodolphe, cel care o cucerește pe Emma cu fraze gata făcute. Dialectica atroce a trivialității prin care romanticul Flaubert, cu o mutră groaznică, își bate joc de falsul romantism, așa cum un spirit religios e în stare să vomite într-o biserică plină de credincioși. Acesta e Flaubert ! Patronul obiectiviștilor.

Și, în trecere fie spus, te rog să nu mai pronunți cuvîntul acesta : e ca și cînd mi-ai vorbi de subiectivismul științelor. Fii mîndru că aparții unui continent în care țări mici și sărace, ca Nicaragua și Peru, au dat poeți uriași, precum Rubén Darío și César Vallejo. Odată pentru totdeauna, să fim noi înșine ! Să nu vină domnul Robbe-Grillet pentru a ne spune cum se scrie un roman. Să ne lase în pace. Și, mai ales, tinerii de talent ca tine să renunțe, în sfîrșit, la a mai asculta cu un sacru respect ceea ce ne poruncește această încrucișare de bizantini și teroriști. Dacă primitivii au avut creatori atît de mari, asta se explică prin aceea că s-au aflat departe de aceste curți atît de rafinate. Gîndește-te la ruși, la scandinavi, la nord-americani. Uită-ți, prin urmare, de aceste ordine care ne vin de la Paris, în directă legătură cu parfumurile și moda vestimentară.

Obiectivism în artă ! Dacă știința poate și trebuie să se lipsească de *eu*, arta nu o poate face și este inutil să și-o propună ca pe o datorie. Această „impotență" este tocmai virtutea ei. Mai mult sau mai puțin exact, Fichte spunea că obiectele de artă sînt creații ale spiritului, iar Baudelaire considera arta drept o magie care amestecă, într-un singur tot, creator și lume. Aceste peșteri misterioase în care trăiesc ființele lui Leonardo, acești enigmatici dolomiți albăstrui pe care-i întrezărim, ca într-un fund de mare, dincolo de chipurile ambigue, ce altceva sînt dacă nu expresia spiritului lui Leonardo ?

Sătui de emoția pură și fascinați de știință, s-a vrut ca romancierul să descrie viața oamenilor așa cum descrie un zoolog obiceiurile la furnici. Numai că un scriitor profund și adevărat nu poate descrie pur și simplu viața unui om de pe stradă. Îndată ce nu-i atent (și niciodată nu-i), omul acela va începe să simtă și să gîndească ca un

delegat dintr-un ţinut obscur şi sfîşiat al scriitorului. Numai scriitorii mediocri pot face o simplă cronică, descriind cu fidelitate (ipocrit cuvînt !) realitatea externă a unei epoci ori a unei naţiuni. În cazul celor mari, potenţa lor este atît de năvalnică, încît nu o pot face chiar dacă şi-ar propune-o cu tot dinadinsul. Ni se spune că Van Gogh vroia să copieze pînzele lui Milet. Nu a reuşit, bineînţeles : apăreau mereu teribilii săi sori şi arbori, arbori şi sori care nu sînt altceva decît descrierea spiritului său halucinant. N-are importanţă ce a spus Flaubert despre nevoia de a fi obiectiv. Tot el, în corespondenţa lui, ne spune că s-a plimbat prin pădure într-o zi de toamnă şi a simţit că era un bărbat şi amanta lui, calul şi frunzele pe care călca, vîntul şi ceea ce îşi spuneau îndrăgostiţii aceia. Personajele mele — spunea — mă urmăresc pretutindeni sau, mai exact, eu însumi mă aflu în sufletul lor.

Personajele se nasc din adîncul fiinţei, sînt ipostaze care îl reprezintă şi, în acelaşi timp, îl trădează pe creatorul lor, pentru că îl pot depăşi în bunătate şi inechitate, în generozitate şi avariţie. Rezultînd surprinzătoare pînă şi pentru propriul lor creator care le observă, perplex, pasiunile şi viciile. Vicii şi pasiuni care pot ajunge să fie exact contrare celor pe care acest mic zeu semiputernic le are în viaţa sa cotidiană : dacă este un spirit religios, va vedea născîndu-se în faţa sa un ateu nerușinat : dacă e cunoscut pentru bunătatea sau generozitatea sa, va recunoaşte în unul din personajele sale atitudinile extreme ale răutăţii şi meschinăriei. Şi, ceea ce e încă şi mai înspăimîntător, privindu-le, îl va încerca o ciudată satisfacţie.

Madame Bovary c'est moi, bineînţeles. Dar de asemenea erau Rodolphe, cu cinica lui incapacitate de a suporta acest romantism al amantei sale. Şi bietul Bovary şi acest M. Homais, acest ateu de farmacie. Pentru că datorită faptului că este un romantic disperat, datorită căutării şi negăsirii absolutului, Flaubert poate înţelege foarte bine ateismul şi de asemenea şi acest tip de ateism al iubirii profesat de cănăliuţa de Rodolphe.

Contemporanii lui Balzac ne spun (cu această plăcere desfrînată pe care o au cei mici cînd se simt mari descoperind minciunile giganţilor) că „adevăratul" Balzac era vulgar şi vanitos, ca şi cînd ar dori să ne facă să credem

că măreţele sale creaturi sînt simple fantezii ale unui mitoman. Nu : sînt cele mai pure emanaţii ale spiritului său. Spre binele sau spre răul său. Pînă şi castelele şi priveliştile pe care le alege pentru ficţiunile sale sînt simboluri ale obsesiilor lui. Stephen Dedalus, din PORTRETUL, ne asigură că artistul, precum Dumnezeu Creatorul, rămîne deasupra operei sale, indiferent, curăţindu-şi unghiile. Irlandez mincinos ! Din ceea ce ştim despre acest geniu, atît această operă cît şi ULYSSES nu sînt decît proiecţia lui Joyce însuşi. A pasiunilor, a dramei, a tragicomediei personale şi a ideilor sale.

Creatorul se află peste tot, nu numai în personajele sale. El alege drama, locul, peisajul. În REPUBLICA, Platon afirmă că Dumnezeu a creat arhetipul mesei, tîmplarul creează simulacrul acestui arhetip, iar pictorul simulacrul acestui simulacru. Aceasta este unica posibilitate a unei arte imitative : o deşertăciune la cub. În timp ce marea artă este însufleţire. Nu imitarea unei biete mese de tîmplar, ci descoperirea realităţii cu ajutorul sufletului artistului.

Aşa că, în toamna aceea din 1962, cînd din vîrful unui deal, cu inima înfiorată, am contemplat bisericuţa din Ry ; cînd am intrat, tăcut şi gînditor, în farmacia care fusese cîndva a lui M. Homais ; cînd am privit locul de unde Emma, patetică şi plină de dorinţă, lua diligenţa pentru a se duce la Rouen, nu vedeam nici biserica, nici farmacia, nici ulicioara aceea, ci fragmentele unui spirit nemuritor pe care-l simţeam palpitînd dincolo de nişte simple obiecte ale lumii exterioare.

LUNI, SEARA

Am avut o zi foarte grea, dragul meu B., mi se întîmplă lucruri pe care nu mi le pot explica, dar între timp, poate chiar de aceea, încerc să trăiesc în acest univers diurn al ideilor. Ispita universului platonic ! Cu cît e mai mare tumultul interior, cu atît sînt mai mari presiunile care ne apasă şi cu atît mai mult ne simţim înclinaţi să căutăm o ordine a ideilor. Întotdeauna mi se întîmplă asta, dar ar trebui să spun că aşa se întîmplă întotdeauna. Cercetea-

ză-l pe acest celebru şi armonios grec cu care ne-au umplut capul în liceu : este o invenţie a secolului al XVIII-lea şi face parte din arsenalul de locuri comune în care vei afla şi flegma englezilor şi spiritul de măsură al francezilor. Îngrozitoarele şi neliniştitoarele tragedii greceşti ne-ar ajunge pentru a anihila astfel de tîmpenii dacă nu am dispune de dovezi mai filozofice şi, în special, de invenţia platonismului. Fiecare caută ceea ce nu are şi dacă Socrate caută Raţiunea, aceasta-i pentru că are urgentă nevoie de ea împotriva pasiunilor sale : îţi aminteşti, pe faţa sa se citeau toate viciile. Socrate a inventat Raţiunea pentru că era un smintit, iar Platon a repudiat arta pentru că era un poet. Frumoase antecedente pentru aceşti îmblînzitori ai Principiului Contradicţiei. După cum observi, logica nu serveşte nici celor care au inventat-o.

Cunosc foarte bine această ispită platonică şi nu pentru că mi-ar fi povestit-o. Am suferit-o, mai întîi, pe cînd eram adolescent, cînd m-am trezit singur, masturbîndu-mă într-o realitate murdară şi perversă. Atunci am descoperit acest paradis, cu sentimentul celui care după ce s-a tîrît printr-un cîmp plin de bălegar, dă peste un lac transparent în care se poate îmbăia. Şi l-am redescoperit mulţi ani mai tîrziu, în Bruxelles, cînd m-am gîndit că pămîntul se deschidea sub picioarele mele, atunci cînd francezul acela tînăr ce avea să moară în mîinile Gestapoului mi-a vorbit de ororile stalinismului. Am fugit la Paris, unde nu am îndurat numai foamea şi frigul din iarna lui 1934, ci şi dezolarea. Pînă cînd am dat peste portarul acela de la Ecole Normale, din rue d'Ulm, care m-a lăsat să dorm în patul lui. În fiecare noapte trebuia să intru pe fereastră. Am furat atunci, din librăria Gibert, un tratat de calcul infinitezimal şi încă îmi mai aduc aminte de clipa în care, în timp ce îmi luam cafeaua caldă, am deschis înfiorat cartea, ca cineva care pătrunde într-un sanctuar tăcut după ce se salvase, murdar şi înfometat, dintr-un oraş jefuit şi devastat de barbari. Teoremele acelea m-au îmbrăţişat aşa cum nişte infirmiere delicate îmbrăţişează trupul cuiva care are coloana vertebrală fracturată. Şi astfel, puţin cîte puţin, printre crăpăturile spiritului meu sfîşiat, am început să întrezăresc gravele şi splendidele turnuri.

Am rămas mult timp în acea redută a tăcerii. Pînă cînd într-o zi m-am trezit ascultînd (ascultînd și nu auzind, ascultînd cu patimă) rumoarea oamenilor, undeva, jos, în stradă. Începeam să simt nostalgia sîngelui și a murdăriei pentru că este singurul mod de a simți viața. Și ce altceva ar putea înlocui viața, chiar așa, cu chinul și sfîrșitul ei ? Cine și cîți sînt cei care se sinucid într-un lagăr de concentrare ?

Așa sîntem făcuți și așa trecem de la o extremă la alta. Chiar și în aceste zile de final ale existenței mele, în multe împrejurări m-a reispitit acel teritoriu absolut. Niciodată n-am reușit să văd un observator fără să simt nostalgia inversă a ordinii și purității. Și chiar dacă nu am dezertat din această bătălie cu monștrii mei, chiar dacă nu am cedat ispitei de a mă reîntoarce într-un observator precum un războinic într-un schit, uneori am făcut-o în mod rușinos, refugiindu-mă în ideile despre ficțiune : la jumătatea drumului între năvala sîngelui și mănăstire.

SÎMBĂTĂ

Îmi vorbești despre ceea ce s-a publicat în revista columbiană. Este genul de calamități care te vor obliga într-o zi să-ți lași brațele în jos, predîndu-te, sau să strigi cu toată indignarea de care ești în stare. Se publică numai gunoiul interviului. Extirpată cea mai mare parte din ideile mele, ceea ce se întîmplă acum nu mai are nici un fel de legătură cu mine. Știi ce am făcut într-o zi, eu și prietenul meu Itzigsohn, pe cînd eram studenți ? Combaterea lui Marx cu fraze din Marx.

Din cîte înțeleg, treci printr-o criză din cauza unor probleme pe care și le pune în aceste momente literatura latino-americană. Și pentru că mă întrebi ce poți face, trebuie să-mi rectific aici afirmațiile aproape comice pe care ți le-am îndrugat. Am spus întotdeauna că noutățile de formă *nu sînt indispensabile* pentru o operă revoluționară, din punct de vedere artistic, așa cum o demonstrează cazul lui Kafka : și am mai spus că *nu sînt suficiente*, așa cum o demonstrează atîtea cazuri săvîrșite de manipulatorii semnelor de punctuație și ai tehnicii de

legătorie. Poate că nu-i nepotrivit să comparăm opera literară cu șahul : din piesele care au mai rămas, un geniu poate reface întregul. Este *întreaga operă* a lui Kafka cea care reprezintă un nou limbaj și nu clasicul său vocabular, nici sintaxa-i domoală.

Ai citit cartea lui Janouch ? Ar trebui s-o citești pentru că în epoci de felul acesteia se cuvine să ne întoarcem privirile, din cînd în cînd, spre sfinți precum Kafka sau Van Gogh : nu te vor dezamăgi niciodată, te vor ajuta să-ți găsești drumul, te vor obliga (moral) să-ți regăsești o atitudine gravă. În una din convorbirile sale, Kafka îi amintește lui Janouch de virtuosul care se ridică deasupra temei cu ușurința unui prestidigitator. Dar, ne avertizează el, adevărata operă de artă nu este un act de virtuozitate, ci o naștere. Și cum s-ar putea vorbi de o lehuză care naște cu virtuozitate ? Acesta e patrimoniul comedianților care continuă din punctul în care adevăratul artist se oprește. Acești indivizi, susține el, fac vrăji cu cuvintele unei magii de salon : un mare poet, însă, nu face trafic cu emoția : el suferă vizionara încleștare a omului cu destinul său.

Aceste avertismente sînt deosebit de potrivite pentru noi, spanioli și latinoamericani, întotdeauna dispuși verbalismului și minciunii. Îți amintești de Mairena * cînd vorbește cu ironie de „evenimentele consuetudinare care se petrec în stradă" ? Acum obișnuiesc să treacă drept elemente ale artei de avangardă. Borges, care nu poate fi bănuit că ar disprețui limba, spune despre Lugones că „geniul său a fost fundamentalmente verbal", iar contextul ne relevă sensul peiorativ al acestei aprecieri. Și despre Quevedo că „a fost cel mai mare maestru al limbii", pentru a adăuga „dar Cervantes...", exact așa, cu aceste trei melancolice puncte de suspensie. Dacă ești de acord că a căutat zile în șir epitetul optim (o recunoaște el însuși), vei conchide împreună cu mine că în acest tip de contraargumentări există multă și dureroasă autocritică, cel puțin pentru prețiozitatea care conviețuiește în el, alături de atîtea virtuți ; exact tendințele elogiate (și caricaturizate) de imitatorii săi, cele pe care el le disprețuiește prin

* *Mairena.* Personaj inventat de Antonio Machado pentru a-și susține tezele sale de critică literară (n.t.).

aceste lamentări laterale. Pentru că un mare scriitor nu este un maestru al cuvîntului, ci un mare om care scrie și o știe foarte bine. Dacă nu, cum de-l preferă pe primitivul Cervantes în locul virtuosului Quevedo ?

La timpul său, Machado l-a admirat pe Rubén Darío, calificîndu-l drept maestru incomparabil al formei, pentru ca, ani mai tîrziu, să-l considere „un mare poet și un mare corupător", pentru nefasta influență exercitată asupra imitatorilor, cei care nu au făcut altceva decît să-i sublinieze și să-i multiplice defectele. Pînă au ajuns la frenezia verbală, la emfaza grotescă și la caricatură : ceea ce reprezintă, de fapt, pedeapsa pe care zeul literaturii o rezervă elevilor. Gîndește-te la Vargas Vilas, la deliranta lui gonoree, descendent tarat al fondatorului unei dinastii.

Există o reînnoită dialectică între viață și artă, între adevăr și artificiu. O manifestare de tipul acelei enandiotromii a lui Heraclit : în lumea spiritului, tot înaintează împotriva contrariului său. Și cînd literatura devine periculos de literară, cînd marii creatori sînt înlocuiți de manipulatori de cuvinte, cînd marea magie se transformă în magie de music-hall, survine un impuls vital care o salvează de la pieire. Ori de cîte ori Bizanțul ne amenință cu sfîrșitul artei din exces de sofisme, sînt primitivii cei care vin în ajutorul său : cei de la periferie, precum Hemingway, ori autohtonii, precum Céline : tipi care intră călări, cu lănciile însîngerate, în saloanele unde marchizii pomădați dansează menuete.

Nu. Cum de am putut săvîrși precaritățile acestui reportaj ? Nu am negat reînnoirea artei. Am spus numai că trebuie să fim cu băgare de seamă la anume înșelătorii și, mai ales, la cuvîntul „nou", probabil cel care oferă cele mai multe false valențe semantice. În artă nu există un progres în sensul celui care există în știință. Matematica noastră este superioară celei a lui Pitagora, dar sculptura noastră nu este mai „bună" decît cea din timpurile lui Ramses al II-lea. Proust face caricatura unei doamne care numai din snobism considera că Debussy e mai bun decît Beethoven doar pentru faptul că se născuse după acesta. În artă nu există tot atîtea înnoiri cîte cicluri, cicluri care corespund unei concepții a lumii și a existenței. Egiptenii nu sculptau aceste monumentale statui geometrice pentru

că ar fi fost incapabili de naturalism ; dovadă, figurile de sclavi descoperite în morminte ; pentru ei, însă, „adevărata realitate" era cea de dincolo, acolo unde timpul nu există, şi ceea ce se aseamănă cel mai mult cu eternitatea este geometria hieratică. Aminteşte-ţi momentul în care Piero della Francesca introduce proporţii şi perspective : nu este un „progres", în ceea ce priveşte arta religioasă : nu-i decît manifestarea spiritului burghez pentru care „adevărata realitate" e cea din lumea aceasta, spiritul oamenilor care cred mai mult într-o poliţă decît într-o liturghie, într-un inginer mai mult decît într-un teolog.

De aici pericolul cuvîntului „avangardă" în artă, mai ales cînd se aplică în mod strict problemelor de formă. Ce sens are să spui că sculpturile naturaliste ale grecilor reprezintă un progres faţă de acele statui geometrice ? Dimpotrivă, în artă se întîmplă de obicei ca autorul să devină brusc revoluţionar, aşa cum s-a întîmplat în Europa supercivilizată cu arta neagră şi cea polineziană. Atenţie, deci, la acest fetişism al „noului". Fiecare cultură are un simţ al realităţii şi în interesul acestui ciclu natural fiecare artist îşi are simţul său. Noul pentru Kafka nu e ceea ce înţelegea prin nou John dos Passos. Fiecare creator trebuie să caute şi să găsească propriul său instrument, cel care îi va îngădui să-şi rostească într-adevăr adevărul *său,* viziunea sa asupra lumii. Şi chiar dacă în mod inevitabil orice artă se construieşte pe arta ce a precedat-o, dacă creatorul este înnăscut, va face ceea ce îi este propriu, uneori cu o încăpăţînare rizibilă pentru cei care merg după modă. Nu te întrista : aceasta e valabil pentru îmbrăcăminte şi coafură, nu pentru romane sau catedrale. Se întîmplă, de asemenea, că e mai uşor să recunoşti noutatea în ceea ce este exterior, fapt pentru care John dos Passos a impresionat mai mult decît Kafka. Dar aşa cum ţi-am spus, numai opera lui Kafka, în întregimea ei, este cea care reprezintă un nou limbaj. Încă de pe vremea romantismului german a existat un teolog care se numea Schleiermacher, şi care considera cunoaşterea întregului ca un examen premergător examinării părţilor, ceea ce este, mai mult sau mai puţin, ceea ce susţin acum structuraliştii. Totalitatea este cea care conferă un sens nou fiecărei fraze, chiar şi fiecărui cuvînt. Cineva a observat

că atunci cînd Baudelaire spune : „În altă parte, foarte departe de aici", un cuvînt ca „aici" scapă de trivialitatea sa prin perspectiva pe care Baudelaire o are asupra condiției pămînteşti a omului : semnul gol, în aparență lipsit de valență poetică, este valorizat de aura stilistică a întregii opere. Şi în ceea ce-l priveşte pe Kafka, e de-ajuns să te gîndeşti la infinitele reverberații metafizice şi teologice care emană dintr-un cuvînt atît de ponosit, un simplu clişeu al procurorilor, precum cuvîntul „proces"...

Nu înseamnă, prin urmare, că nu accept noutatea : ceea ce nu accept este să nu-mi vină cu ursul, ceea ce nu-i acelaşi lucru. În afară de aceasta, e adevărat că din zi în zi suport tot mai puțin frivolitatea în artă, mai ales cînd este amestecată cu Revoluția. (Reține, în trecere, că de obicei cuvintele încep prin majusculă. Trista experiență le coboară la minusculă pentru ca în final să termine prin cea mai tristă experiență, ajungînd între ghilimele.) Că o femeie urmează moda, e ceva natural ; că un artist face acelaşi lucru, e abominabil.

Observă ceea ce se întîmplă cu artele plastice. Cu dramatice excepții, s-au transformat într-o artă de elită în cel mai rău sens al cuvîntului, o specie de rococó asemănător celui care domina saloanele din secolul al XVII-lea. Adică, departe de a fi o artă de avangardă, e o artă de ariergardă. Şi cum se întîmplă în astfel de situații, a devenit o artă minoră : e bună pentru a te distra, pentru a te destinde cîteva clipe, făcînd cu ochiul celor din jur. În saloanele de care-ți vorbesc se întîlneau domni sătui de viață, pentru a spune bancuri şi pentru a-şi bate joc de orice. Se scriau acrostihuri neruşinate, epigrame şi jocuri de cuvinte, parodii după ENEIDA, se propuneau teme şi trebuiau să se scrie versuri. Odată s-au scris 27 de sonete despre (ipotetica) moarte a unui papagal. O activitate care pentru adevărata artă este ca un foc de artificii față de incendierea unui orfelinat. Muzică de mort, nimic care să ne tulbure digestia. Seriozitatea era ridiculizată, inventivitatea se substituia geniului, ceea ce este întotdeauna de prost gust. În timp ce bieții oameni mureau de foame sau erau torturați în celule, o artă de o astfel de natură nu

poate fi considerată decît o perversitate a spiritului şi o decadenţă putredă.

Trebuie să recunoaştem, totuşi, că aceasta nu se consideră drept conducătoarea Revoluţiei care se apropia. Mai aveau încă un bun-simţ, ceea ce nu se poate spune despre cei care azi fac acelaşi lucru. Azi, pentru a nu merge mai departe, în Buenos Aires, tinerii care se pretind revoluţionari (cel puţin pretindeau că sînt în acele zile, chiar dacă acum e posibil să aibă slujbe foarte bune şi să se fi căsătorit onorabil) au primit cu mare gălăgie proiectul unui roman care se putea citi de la *a* la *zet* sau invers. Tot ei sînt cei care vorbesc despre mase şi cocioabe, dar ca şi marchizii de odinioară, sînt nişte distinşi putrezi şi decadenţi. La ultima bienală de la Veneţia cineva a expus un mongoloid aşezat pe un scaun care, la rîndul său, era pus pe un pat de campanie. Cînd se ajunge la astfel de extreme, e de înţeles că toată civilizaţia noastră se prăbuşeşte.

Prin urmare, îţi dai seama despre ce fel de noutăţi am vorbit cu acest domn în timpul interviului. Cred că era un reacţionar pentru că îi venea să verse. Dar tocmai în faţa acestei Academii a Antiacademiei va trebui să apelezi încă odată la curajul de care ţi-am vorbit de la început, fortificîndu-te cu amintirea marilor nefericiţi ai artei, precum Van Gogh, care au îndurat pedeapsa singurătăţii din cauza revoltei lor, în timp ce falşii revoluţionari sînt adulaţi de revistele de specialitate şi trăiesc foarte bine pe spezele bietului burghez pe care îl insultă, indivizi creaţi de această societate de consum pe care pretind că o combat, terminînd prin a fi cîntăreţii ei!

Îşi vor rîde de tine. Dar tu rămîi tare şi aminteşte-ţi că *„ce qui paraîtra bientôt le plus vieux c'est qui d'abord aura paru le plus moderne"*. În acest fel, poate nu ai să fii un scriitor al vremuşoarelor tale, dar vei fi un artist al Timpului tău, al apocalipsului despre care, oricum, va trebui să-ţi laşi mărturia ta, salvîndu-ţi sufletul. Romanul se situează între începutul timpurilor moderne şi sfîrşitul acestui început, înaintînd paralel cu profanarea (cuvînt semnificativ !) în creştere a fiinţei umane, cu acest înspăimîntător proces de demistificare a lumii. Tocmai de aceea încercările de a judeca romanul de azi în termeni

pur formali sînt absolut sterile. Romanul de azi trebuie judecat în contextul acestei formidabile crize totale a omului, în raport cu acest uriaş arc care începe odată cu creştinismul. Pentru că fără creştinism n-ar fi existat conştiinţa neliniştită, iar fără tehnica ce caracterizează aceste timpuri moderne nu s-ar fi produs nici desacralizarea, nici nesiguranţa cosmică, nici singurătatea, nici alienarea. Astfel, Europa a injectat în naraţiunea legendară sau în simpla aventură epică neliniştea psihologică şi metafizică, pentru a produce un gen nou (acum da, trebuie să folosim acest calificativ!) care avea drept scop revelarea unui teritoriu fantastic : conştiinţa omului.

Marii dramaturgi greci, a spus Jaspers, ofereau prin operele lor o înţelepciune tragică, în stare nu numai să-i emoţioneze pe spectatori, ci să-i şi transforme, convertindu-i astfel în educatori ai poporului. După aceea însă, această înţelepciune s-a transmutat, spune Jaspers, în fenomen estetic şi, atît poetul, cît şi auditoriul au abandonat această gravă atitudine de la origini pentru a realiza imagini fără sînge. Lucrul acesta nu-i adevărat pentru că o operă ca PROCESUL nu-i mai puţin gravă decît OEDIP REGE. În schimb, e adevărat pentru arta care în fiecare moment de rafinament s-a transformat într-o simplă manifestare a estetismului şi bizantinismului. Numai în lumina acestei doctrine trebuie să judeci literatura continentului nostru.

VISELE ACESTEA OR SĂ MĂ ÎNNEBUNEASCĂ

îi spunea, privindu-l fix, ca şi cînd ar fi vrut să descifreze gîndurile nemărturisite. Da, da, îi răspundea el, o să mă ocup de asta, n-ai teamă.

Homunculul o privea din borcanul lui, cu o expresie înspăimîntătoare. Trebuia să-l fi lăsat să iasă ? Bine, dar viermele negru, diavolul negru care se arunca spre faţa lui M. cînd Ricardo îi opera pîntecul ?

Amîndouă posibilităţile erau îngrozitoare şi şovăiala sa devenea eternă. Între timp, hîrtiile sale apăreau în mod misterios, ca nişte negre sarcasme care soseau din cele mai neaşteptate ascunzişuri. Le „lăsa" în locuri întîmplă-

toare, dar cu siguranță că, mai devreme ori mai tîrziu, el ar fi dat peste ele și le-ar fi cercetat. Aici se aflau, de exemplu, aceste puține cuvinte, veninoase, cu litera neregulată, aproape neinteligibilă : „Du-te și te împreună cu matrimoniul Sartre-Simone de Beauvoir. Lume cumsecade".

DIFERITE FELURI DE DIFICULTĂȚI

Va începe să scrie a doua zi. Este o hotărîre fondată, însoțită de o anume bună dispoziție. Se duce la plimbare cu multă plăcere și chiar dacă observă spre apus desenul unui nor care îl neliniștește, deși nu știe de ce, uită de acest incident destul de repede și, odată ajuns în centru, străbate strada Uruguay, aproape de Tribunal, examinînd vitrinele care-i atrag atenția întotdeauna, suscitînd, poate, amintiri din copilărie. Cu mult interes, încercînd să nu-i scape nici un amănunt, le parcurge în mod sistematic, pentru că e foarte ușor să te pierzi în cantitatea aceea de obiecte amestecate : creioane colorate, gumă de lipit, benzi de scotch de diferite dimensiuni și culori, compase, cleme japoneze, lupe. Sînt foarte multe librării și cercetarea lor îi produce o anume euforie pe care o consideră drept un semn bun pentru lucrul pe care va trebui să-l înceapă în ziua următoare. Mai apoi își bea cafeaua în EL FORO, cumpără ziarul LA RAZÓN și citește cu multă atenție știrile, începînd de la urmă, căci așa cum a reușit să-și dea seama de-a lungul vieții, ziarele și revistele sînt foarte pe dos, lucrurile cele mai interesante aflîndu-se pe ultimele pagini.

În noaptea aceea s-a dus la culcare cu un sentiment care chiar dacă nu era de bucurie, se asemăna cu bucuria: aceeași legătură care poate să existe între culoarea unei flori de mușcată și amintirea sa. Cînd s-a trezit, a simțit o durere acută în brațul stîng, împiedicîndu-l să-l folosească. Imposibil să scrie la mașină.

După mai bine de o săptămînă, durerea a devenit suportabilă, dar tocmai atunci a sosit profesorul doctor Gustav Siebenmann de la Universitatea din Erlangen.

Cînd a plecat profesorul, se adunase atîta corespondenţă, încît s-a hotărît să-şi dedice două sau chiar trei zile pentru răspunsuri, astfel ca să nu mai fie sîcîit în momentul în care se va apuca de scris. Apropiindu-se de sfîrşitul acestei îndeletniciri, a sosit scrisoarea de la doctorul Wolfgang Luchting, în care i se enumerau ultimele dificultăţi pe care le avusese cu doamna dr. Schlüter, în legătură cu traducerea. Cum trebuia să procedeze. El, personal, Luchting, era de părere că trebuia căutat un alt traducător.

Nu efortul de a aplana aceste conflicte, nici cel impus de scrisorile ce trebuiau trimise lui Luchting şi doamnei dr. Schlüter pentru a suaviza situaţia, nu aceasta îl neliniştește, ci certitudinea că *ceva* reapare iarăşi, cu perfidie, interpunîndu-se în planurile sale. Cu toate acestea, deci cu mare greutate, începe să scrie. Moment în care Noemi Lagos îi telefonează pentru a-i spune că Alfredo i-a comunicat că cineva i-a spus că G. a spus (unde ? cum ?) că el, Sabato, a spus nu ştiu ce, aşa că Noemi consideră că el trebuie să arate clar (cui ? cînd ? în ce fel ?) că această versiune este inexactă.

Intră într-o criză de depresiune care-l ţine cîteva zile, timp în care se gîndeşte că a) nu merită să-i explice lui G. nimic despre ceea ce nici nu a spus ; b) că nu merita să-i explice nimănui nimica despre nici un fel de problemă prezentă, trecută sau viitoare ; c) că e mult mai bine să nu fii o persoană publică şi d) că cel mai bine ar fi fost să nu se fi născut. Program atît de vast şi de dificil în îndeplinirea lui, mai ales în ceea ce priveşte naşterea, încît de îndată ce şi-l formulează, depresiunea ce se anunţase odată cu durerea braţului devine şi mai puternică.

Dar, aşa cum prevăzuse în virtutea unei experienţe îndelungate, lucrurile nu aveau să se termine aici :

După nenumărate tatonări şi nereuşite, ales fiind domnul Ralph Morris pentru sarcina de a traduce EROI ŞI MORMINTE în engleză, şi după aproape zece ani de conflicte cu Heinemann, din Londra, în aceeaşi problemă, rezultă că paginile de probă ce fuseseră aprobate nu erau traduse de numitul domn Morris, după cum o dovedesc capitolele pe care continuă să i le expedieze. Trebuie refuzat. Dar, în cazul ăsta, cum rămîne cu contractul încheiat cu HOLT ET RINEHRT ? Conflictul cu Heinemann a

întîrziat cu zece ani apariția cărții în engleză și dificultatea de acum amenință cu întîrzierea altor cîțiva ani publicarea ei la New York. În timp ce se gîndește la posibilitatea că toată povestea asta ar putea să aibă o legătură cu Orbii (unul dintre cei care s-a oferit cu entuziasm să citească paginile de probă ale lui Morris se numește Augen !), are loc un foarte activ schimb de scrisori :

Sábato către Morris
Morris către Holt
Holt către Morris și Sábato
Morris și Sábato către Holt,

schimb care, după neplăcute, confuze și triste negocieri, ia sfîrșit cu promițătoarea prietenie a domnului Morris, cu angajamentul de a traduce cartea într-un timp pe care nu-l poate aprecia și cu încrederea parțială a editorilor Holt, care abia acum sînt de părere că *nimeni* nu va putea traduce acest roman în engleză.

În decursul acestui proces, profesorul Egon Pavelici îi confirmă faptul că versiunea sîrbo-croată a doctorului Schwartz are greșeli foarte mari, unele dintre ele absolut compromițătoare, anulînd cartea. Sábato comunică numai în parte observațiile lui Egon Pavelici editurii ATENEUM, iar editura, firește, transmite aceste observații domnului Ștefan Andrici, care, imediat, pune în mișcare puternica sa mașină de scrisori către critici, ziariști, profesori și prieteni, vorbindu-le despre traducerea sa, despre meritele sale literare și personale, despre sacrificiu și aplicația sa, precum și despre defectele morale, intelectuale și fizice ale domnului Sábato.

Aproape în același timp, doctorul Luchting expediază un nou rechizitoriu împotriva editurii și amenință cu renunțarea la traducerea eseurilor dacă LIMES nu cedează în exigențele sale. Scrisori corelative trimise de Sábato lui Luchting și doamnei Schlüter, lămuriri, incriminări bilaterale și trilaterale între doctorul Luchting și editură, între edituri și autor, între autor și doctorul Luchting și între acesta și editură, toate în decursul mai multor săptămîni care pentru Sábato se complică și mai mult cu înmormîntarea lui K., cu o întîlnire în casa lui Basaldúa, unde P. afirmă că Sábato și-a uitat definitiv și în mod semnifi-

cativ de prietenii săi, cu o îngrozitoare discuţie din cauza lui H. care spune că G. a spus ceva în legătură cu lămurirea pe care Sabato a refuzat s-o facă, apoi cu o scrisoare către revista RAZÓN y FÁBULA, din Bogotá, rectificînd cîteva afirmaţii groteşti dintr-un interviu pe care acceptase să-l dea unui individ cu maniere plăcute şi, în sfîrşit, cu un atac de gută care-l ţine la pat alte două săptămîni, după care îşi promite că în orice condiţii, fie ce-o fi, se va întoarce la roman şi va începe să-l scrie.

Dar atunci soseşte studentul Richard Ferguson care îşi elaborează o lucrare asupra operei sale în cadrul universităţii din Washington.

Nu apucă să termine şi cu afacerea aceasta, că i se spune că trebuie să se dedice de urgenţă revizuirii operei complete pentru editura LOSADA şi să arunce o privire şi asupra criptogramei pe care i-o trimite domnul Ahmed Moussa : versiunea arabă a romanului TUNELUL. Între timp e obligat să semneze sau să facă declaraţii despre :

situaţia evreilor din Rusia
torturi
deţinuţii politici
televiziunea argentiniană
peronism
antiperonism
evenimentele din Paris, Praga, Caracas şi Ceylon
problema palestiniană,
momente în care începe şi o foarte dificilă corespondenţă privind traducerea în ebraică, în care se propune, se acceptă şi, în cele din urmă, după diferite alternative, se refuză traducătorul propus de editură.

Exact atunci soseşte un profesor de la Universitatea McGill, Montreal, care predă un curs de literatură hispano-americană şi doreşte să înregistreze o conversaţie cu el.

Bineînţeles, între timp s-a adunat o nouă cantitate de corespondenţă, pe care, parcurgînd-o, se vede nevoit să refuze, fără a ofensa pe nimeni, invitaţiile făcute de către

Universitatea din Santiago de Chile
Întîlnirea scriitorilor din Caracas

Societatea Ebraică din Rosario
Comisia de Cooperare a Şcolii Industriale Nr. 3 din Córdoba
Comitetul pentru Conservarea Ierusalimului
Clubul din Roma
Universitatea Catolică din Salto
Revista Bibliotecii Almafuerte
Asociaţia Gradaţilor de la Lincoln (provincia Buenos Aires)
Institutul Postuniversitar Mariano Moreno din Bell Ville
Institutul pentru Literatură de pe lîngă Universitatea din Cuyo
Societatea Scriitorilor din Rio Cuarto
Festivalul din Manizales, Columbia

Faţă de unii dintre aceştia se scuză, pretextînd atacul de gută, inexistent în acel moment, dar care se produce de îndată ce a fost invocat. Acută, durerea îl ţintuieşte timp de cincisprezece zile, chiar şi peste, timp pe care-l foloseşte citind cu glas tare DON QUIJOTE şi promiţîndu-şi că, imediat ce se va simţi mai bine, va începe să scrie.

Plan care trebuie amînat din nou datorită unui motiv care cade ca un fulger într-o zi cu soare : *cineva* vrea să-i vorbească despre o *problemă*, dar în mod personal, vă rog foarte mult, nu pot prin telefon. Subliniază de cîteva ori această condiţie. O problemă ? Necunoscutul ocoleşte discuţia, dar în cele din urmă e nevoit să recunoască în mod aluziv despre ce este vorba : ceva în legătură cu ceea ce a scris despre Orbi. Drace, îi pare foarte rău, dar el nu se poate întîlni pentru a discuta o astfel de problemă, din foarte multe motive, în mod deosebit pentru că el nu poate fi răspunzător pentru ceea ce spune sau face unul din personajele sale. La început, Necunoscutul pare să fie de acord cu explicaţia primită, dar cîteva zile mai tîrziu revine asupra rugăminţii sale şi vorbeşte circumstanţial cu femeia din casă. După aceea mai face două încercări să-i vorbească lui Sábato, dar acesta refuză. Din cauza acestor telefoane

însă, renunță încă o dată la planul său de a se apuca de scris.

Se mărginește la a rămîne pe scaun în camera sa, privind ore în șir în același colț.

NACHO A URMĂRIT-O PE SORA SA DE LA DISTANȚĂ

și astfel au ajuns la colțul străzilor Cabildo cu Echeverria. Aici, Agustina a traversat prima dintre străzi și a continuat pe Echeverria, ajungînd în piață, cînd a început să meargă încet, cu pașii ei mari, caracteristici, numai că de data aceasta o făcea ca și cînd terenul ar fi fost minat. Ceea ce îl întrista cel mai mult însă era faptul că uneori se oprea și privea în jur, de parcă ar fi pierdut pe cineva. Mai apoi s-a așezat pe o bancă, în fața bisericii : la lumina felinarelor, îi vedea fața preocupată și privirile îndreptate cînd în pămînt, cînd în lături. Atunci l-a zărit apropiindu-se pe S. Ea s-a ridicat brusc, iar el a luat-o de braț cu hotărîre, îndreptîndu-se spre strada Arcos.

Nacho a rămas mult timp cu ochii închiși, în întuneric, sprijinindu-se de un copac. Cînd și-a venit în fire, a privit înapoi și s-a întors acasă.

DESPRE SĂRACI ȘI CIRCURI

Trîntit în pat, abătut, Nacho privea girafele care pășteau libere și domoale în cîmpiile din Kenya. Nu vrea să se gîndească la nimic. Nu vrea să aibă șaptesprezece ani. Are numai șapte și privește cerul din Parcul Patricienilor.

— Privește, Carlucho, spune, norul acela e o cămilă.

Sorbindu-și ceaiul de mate, Carlucho își ridică ochii spre cer și aprobă cu un mormăit slab.

Se apropie amurgul și în parc se lasă pacea și liniștea.

Pe Nacho îl încîntă această oră alături de prietenul său : pot să discute atîtea lucruri interesante. După un moment de tăcere, îl întreabă :

— Carlucho, vreau să-mi spui adevărul. Tu crezi în Moș Crăciun ?

— În Moș Crăciun ?

Nu-i place că i se pune această întrebare și, ca întotdeauna cînd e preocupat, începe să-și aranjeze caramelele și bomboanele de ciocolată.

— Hai, Carlucho, spune-mi.

— În Moș Crăciun, ai spus ?

— Da, spune-mi.

Fără a-l privi, murmură ca pentru el :

— De un' să știu eu, Nacho ? Eu sînt un prost, un inorant, n-am făcut nici patru clase. Niciodată n-am fost bun decît pentru munca a mai grea. Salahor, stivuitor, săpător, de toate.

— Spune-mi, Carlucho.

Aproape că s-a înfuriat.

— Ce muscă te-a pișcat ! De ce trebuie să știu eu lucruri din astea ?

Trăgînd cu coada ochiului, l-a văzut pe Nacho lăsîndu-și ochii în pămînt, îndurerat.

— Ascultă, Nacho, iartă-mă, eu sînt prietenul tău, dar trebuie să știi că am o fire de te scoate din minți.

A aranjat din nou șirurile de caramele și bomboane de ciocolată, după care a spus :

— Ascultă, Nacho. De-acum ai făcut șapte ani și trebuie să ți se spună odată pentru totdeauna adevărul. *Nu există Moș Crăciun.* Totu-i o poveste, o minciună. Viața e foarte tristă, de ce să ne înșelăm ? Ți-o spune Carlo Americo Salerno.

— Bine, dar atunci ce-i cu jucăriile ?

Glasul lui Nacho era disperat.

— Jucăriile ?

— Da, Carlucho, jucăriile.

— Totu-i o poveste, ți-am spus. N-ai văzut că apar numa în ghetele ălor bogați ? Cînd eu eram un țînc, numa atît de mare, Moș Crăciun n-a venit niciodată în casa noastră. Se ducea numa la ăi ghiftuiți. Acum înțelegi ? E clar ca bună ziua : Moș Crăciun e părinții.

Nacho și-a lăsat capul în pămînt și a început să deseneze cu degetul pe nisipul de lîngă lespezile aleii. Apoi, apatic, a luat o piatră și a țintit trunchiul unui copac. Carlucho, sorbindu-și ceaiul de mate, îl observa cu multă atenție.

— Bine, de un' să știe unu cum este lucrurile. E o părere. Defuntul Zaneta, fie-i țărîna ușoară, zicea că lumea e un mister. Și știa el ceva.

A venit un client și a cumpărat țigări. După un timp, Carlucho a spus ca pe o taină :

— Băga-mi-aș... ! Dacă ar fi fost lanarhismu...

— Lanarhismul ?

— Da, Nacho. Lanarhismul.

— Și ce-i asta ?

Carlucho s-a așezat pe scăunașul pliant și a surîs, meditativ și nostalgic. Era clar că se gîndea la ceva foarte îndepărtat, dar frumos.

— Aici ar trebui să se afle Luvi, a spus.

— Luvi ?

— Da, Luvi. Luvi sau Ludwig, că-i tot el.

— Și cine-i acest Ludwig ?

În clipele sale deosebite, cînd Carlucho se pregătea să rostească unul din gîndurile sale profunde, schimba ceaiul de mate cu altul proaspăt, aranja frunzele fără grabă, făcîndu-și timp pentru a spune ceea ce avea de spus după lungi momente de tăcere, așa cum statuile se așază în piețe, înconjurate de spațiu liber pentru a se vedea mai bine, în toată frumusețea lor.

— Cine era Ludwig, a rostit el, mereu nostalgic.

După ce s-a ridicat și s-a așezat din nou pe scăunașul pliant, același care aparținuse tatălui său, i-a explicat :

— Ți-am spus că în '18, imedia ce s-a terminat războiul, eu lucram ca zilier la ferma DON JACINTO, ferma doamnei Maria Unzué de Alvear. Lucram împreună cu Custodio Medina. Atunci a sosit Luvi. Ai auzit vorbindu-se de linyera * ?

— Linyera ?

— Da, linyera. Știau să vină de oriunde, cu bagajele în spinare. Călătoreau cu trenul, apoi pe jos. Veneau la fermă și întotdeauna se găsea mîncare și un pat pentru linyera, ăsta-i adevărul.

— Dar atunci erau tot peoni, ca tine și Medina.

---

* *Linyera*, oameni rătăcitori care străbăteau nesfîrșitul cîmpiilor argentiniene, absolut liberi, muncind cu ziua, fără contract, de obicei fără a primi bani. Oameni pașnici, cinstiți, de multe ori anarhiști *(n.t.)*.

— Nu, dom'le, nu erau peoni. Linyera erau linyera, nu peoni. Noi, peonii, eram angajaţi să lucrăm.

— Angajaţi ?

— Desigur, tontule. Munceam ca să cîştigăm bani, înţelege odată.

— Şi linyera nu munceau ?

— Ba munceau, dar nu ca să cîştige bani. Nu-i obliga nimeni.

Nacho nu înţelegea. Carlucho îl privea înciudat, şi-a trecut palma peste frunte şi a făcut un efort în plus pentru a fi mai clar.

— Linyera erau liberi ca pasările cerului, înţelegi ? Veneau la fermă, făceau cîte ceva dacă aveau chef şi apoi plecau aşa cum veniseră. Îi văd şi acum, îl văd pe Luvi cînd îşi strînsese lucrurile şi le legase pe toate la un loc, gata să plece. Don Busto, arendaşul, i-a spus că dacă-i place poate să rămînă la noi. prietene Luvi, ai ce să lucrezi şi o să te simţi bine. Dar Luvi a zis nu, don Busto, vă mulţumesc, dar trebuie să-mi urmez drumul.

— Trebuia să-şi urmeze drumul ? Dar unde ?

— Cum unde ? Unde se duc pasările. Ştii unde ?

— Nu.

— Vezi, asta e, tontule.

A rămas pe gînduri, tăcut şi plin de dor.

— Mi se pare că-l văd cum vine, a zis. Înalt, slab, cu barba stufoasă şi ochii albaştri ca cerul. Cu bagajul în spinare. Ne-am uitat toţi cum se duce, ocolind gardul şi ieşind la drum. Cine ştie unde

Carlucho privea spre parc, ca şi cînd l-ar fi văzut îndepărtîndu-se printre arbori, spre infinit.

— Şi nu l-ai mai văzut niciodată ?

— Niciodată. Cine ştie dacă n-a murit.

— Ce nume ciudat, Ludwig, nu ?

— Da, nume de strin. Era german sau italian, dar nu ştiu, că nu era italian ca tatăl meu. Zicea că era dintr-un loc rar, acum nu ştiu. Luvi. Asta-i. A venit, a făcut cîte ceva, ca mecanic, ştii, a reparat un motor, a pus ceva la treierătoare. Ştia de toate. Apoi, noaptea, în hambar, cu peonii, esplica lanarhismul.

— Lanarhismul ?

— Da, citea o cărţulie pe care o avea la el şi esplica.

— Şi ce-i lanarhismul, Carlucho ?

— Eu sînt un prost, ţi-am spus. Ce vrei să fie ? Să esplic ca Luvi ?

— Nu, dar spune-mi ceva. Era o poveste ca aia de mi-ai spus-o despre Carol cel Mare ?

— Nu, tontule. E altceva.

Şi-a pregătit ceaiul şi s-a concentrat cu toată puterea.

— O să te întreb ceva, Nacho. Ascultă-mă bine.

— Da.

— Cine a făcut pămîntul, arborii, rîul, norii, soarele ?

— Dumnezeu.

— Bine, e foarte bine. Atunci sînt pentru toţi, toţi avem dreptul să avem arbori şi să stăm la soare. Spune-mi, pasărea trebuie să ceară voie cuiva ca să zboare ?

— Nu.

— Poate să plece şi să vină prin aer, să-şi facă cuib şi să-şi crească puii, nu-i aşa ?

— Bineînţeles.

— Şi cînd îi e foame sau trebuie să dea mîncare la pui se duce şi caută. Nu-i aşa ?

— Aşa e.

— Prea bine, omul, esplica Luvi, e ca pasărea. Liberă să vină şi să plece. Dacă are chef să zboare, zboară. Dacă vrea să-şi facă cuib, îl face. Pentru că seminţele şi paiele pentru cuib şi apa pentru a se scălda sau bea sînt ale lui Dumnezeu şi Dumnezeu le-a lăsat pentru toţi. Înţelegi asta ? Că dacă nu înţelegi, nu putem merge mai departe.

— Da, am înţeles.

— Foarte bine. Atunci, de ce cîţiva se fac stăpîni pe pămînt, şi noi, ceilalţi, trebuie să muncim ca zilieri ? De unde au pămîntul ăsta ? L-au făcut ei ?

După ce s-a gîndit un moment, Nacho a zis că nu.

— Foarte bine, Nacho. Atunci înseamnă că l-au furat.

Nacho a rămas foarte surprins. Cum adică, dar hoţii nu sînt închişi ?

Carlucho a surîs cu amărăciune.

— Aşteaptă, tontule, ai răbdare. Îţi spuneam că pămîntul acesta l-au furat.

— Dar de la cine l-au furat, Carlucho ?

— De un' să ştiu eu... De la indieni, de la lumea veche. Nu ştiu. De cîte ori să-ţi spun că sînt un prost ? Dar

Luvi știa totul. În plus, ia gîndește-te puțin. Să presupunem (e o presupunere) că mîine dispar toți peonii din cîmp. Vrei să-mi spui ce s-ar întîmpla ?

— Nu ar avea cine să lucreze pămîntul.

— Izact. Și dacă nimeni nu muncește pămîntul, nu mai e grîu și dacă nu mai e grîu, nu se mai face pîine și dacă nu-i pîine, oamenii n-au ce să mănînce. Nici stăpînul. De unde să facă pîine, îmi poți spune ? Acum, fii atent, că mergem mai departe. Să presupunem că dispare și cismarul. Ce s-ar întîmpla ?

— N-or să mai fie pantofi.

— Izact. Și acum să presupunem că ar dispărea și zidarul.

— N-ar mai fi case.

— Foarte bine, Nacho. Acum te întreb, ce s-ar întîmpla dacă mîine ar dispărea stăpînul ? Stăpînul nu pune porumb, nu seamănă grîu, nu face pantofi, nu construiește case și nu seceră. Ai putea să-mi spui ce s-ar întîmpla, pot să știu ?

Nacho l-a privit destul de mirat. Carlucho îl măsura cu un surîs de triumf.

— Hai, spune-mi ce s-ar întîmpla dacă mîine ar dispărea stăpînul ?

— Nimic, a răspuns Nacho, surprins de ceea ce spunea. Nu s-ar întîmpla nimic.

— Asta e. Nici mai mult, nici mai puțin. Acum fii atent la un lucru pe care îl esplica Luvi : cismarul, ca să facă pantofi, are nevoie de piele, zidarul are nevoie de cărămidă, peonului îi trebuie pămîntul, sămînța și plugul. E adevărat?

— Adevărat.

— Dar cine are pielea, cărămida, sămînța, plugul ?

— Stăpînul.

— Izact. Totul e în mîinile stăpînului. De asta noi săracii n-avem nimic. Pentru că el are totul și noi nu avem nimic decît brațele de muncă. Și acum să mai facem un pas, așa că urmărește-mă cu atenție.

— Da, Carlucho.

— Dacă noi, cei săraci, punem mîna pe pămînt, pe mașină, pe piele și pe cuptorul de cărămidă, putem face pantofi și înălța case, putem semăna și secera, pentru că

pentru asta avem brațele, să muncim. Și nu ar mai fi sărăcie, nici sclavie. Nici boală. Și toți am putea merge la școală.

Nacho îl privea din ce în ce mai uluit.

Carlucho își aranja revistele și țigările, dar gîndul îi era la ceea ce urma să spună. Făcea un efort foarte mare de gîndire, dar vocea îi era senină, dulce, deloc mînioasă.

— Ascultă, Nacho, a continuat. Totul e simplu. Luvi esplica totul cu cartea în mînă și așezînd pe jos ce întîlnea. Uite așa : pietricica asta e fabrica, ceașca asta e mașina, ciumagul ăsta sîntem noi, peonii. Îți spun că știa să esplice orice, cum n-o să mai fie boală, nici tuberculoși, nici mizerie, nici isploatare. Toată lumea trebuie să muncească. Și cel care nu muncește, nu are dreptul să trăiască. Așa, îți vorbesc de bărbatul și femeia sănătoasă. Nu-ți vorbesc de copii, nici de bolnavi și nici de bătrîni. Dimpotrivă, spunea Luvi, toți cei care muncesc au datoria să-i întrețină pe copii, pe bolnavi, pe bătrîni. Așa că unul face pantofi, altul făina, altul pîinea și altul se duce la secerat. Și tot ceea ce fac se păstrează la un loc, în magazie. În magazie găsești de toate : tu mîncare, tu haine, tu carte de școală. Tot ce îți poți imagina. Pînă și jucării și bomboane pentru copii, că și asta-i necesar așa cum pentru noi e necesar calul sau pălăria. În fața magaziei există unul care muncește și el, are grijă de magazie. Și atunci vin eu și îi zic îmi dai o pereche de pantofi număru cutare sau cutare, altul cere un kil de carne, altul un sfert de ciocolată, și altul o haină că i s-a rupt la coate. Fiecare ce are nevoie. Dar nimic altceva decît ce are nevoie.

— Și dacă un bogat vrea mai multe lucruri și le cumpără ?

Carlucho îl privește sever.

— Un bogat ai zis ?

— Da.

— Bine, dar despre ce fel de bogat îmi vorbești, tontule ? Nu ți-am esplicat că nu mai este bogați ?

— Dar de ce, Carlucho ?

— Pentru că nu mai este bani !

— Dar dacă-i aveau mai dinainte ?

Carlucho a surîs, făcînd un gest de refuz.

— Dacă-i avea, s-a păcălit, pentru că acum nu-i servește la nimic. La ce-i trebuie banii dacă acum ia tot ce vrea din magazie ? Banu e un petec de hîrtie. E murdar și plin de microbi. Știi ce sînt microbii ?

Nacho a dat din cap că știe.

— Așa. Banii s-a terminat. Cel care-i prost, să-i păstreze, dacă vrea. Nimeni nu-l oprește. Tot nu-i servește la nimica, blestematii.

— Și cel care vrea să ia din magazie mai mulți pantofi?

— Cum adică mai mulți pantofi ? Nu te înțeleg. Dacă am nevoie de o pereche de pantofi, mă duc la magazie și gata.

— Nu, eu te întreb dacă unul vrea trei sau patru perechi.

Carlucho lasă ceaiul deoparte, mirat.

— Trei sau patru, zici ?

— Da, trei sau patru perechi.

Carlucho se prăpădește de rîs.

— Dar de ce au nevoie de trei sau patru perechi de pantofi dacă nu avem decît două picioare ?

E drept, Nacho nu se gîndise la acest lucru.

— Și dacă cineva se duce la magazie și fură ?

— Fură ? Pentru ce ? Dacă are nevoie de ceva, cere și i se dă. Ce, e nebun să fure ?

— Înseamnă că n-o să mai fie nici poliție.

Carlucho, foarte grav, a dat din cap în semn că nu, n-o să mai fie.

— N-o să mai fie poliție. Poliția e lucrul cel mai rău dintre toate. Îți spun din isperiență.

— Din experiență ? Ce experiență ?

Carlucho s-a retras în el însuși, repetînd în șoaptă, ca și cînd n-ar dori să vorbească despre așa ceva, ca și cînd ceea ce spusese mai înainte îi scăpase.

— Isperiență și gata, a bîiguit el, ambiguu.

— Și dacă cineva nu vrea să muncească ?

— Dacă nu vrea, să nu muncească. Să vedem ce face cînd i-o fi foame.

— Și dacă nu vrea nici guvernul ?

— Guvernul ? Ce nevoie avem de guvern ? Cînd eram mic și ne-au aruncat în stradă, morți de foame, tatăl meu ne-a salvat pentru că don Pancho Sierra l-a angajat la mă-

celărie. Cînd m-am dus să lucrez ca zilier, n-am avut nevoie de guvern. Nici cînd m-am dus la circ. Iar cînd am intrat la frigorificul lui Berisso, singurul lucru la care a servit guvernul a fost pentru a trimite poliția ca să ne tortureze.

— Să vă tortureze ? Ce-i asta, Carlucho ?

Carlucho l-a privit cu tristețe.

— Nimic, băiete. Ți-am spus asta fără să vreau. Nu-i o treabă pentru copii. Și, în plus, eu sînt ceea ce se cheamă un inorant.

Carlucho a tăcut și Nacho și-a dat seama că n-o să-i mai vorbească despre lanarhism. După aceea s-a apropiat un client și a cumpărat țigări și chibrituri. Cînd a plecat, Carlucho s-a așezat pe scăunelul pliant și și-a reluat ceaiul de mate, tăcînd.

Nacho privea norii și se gîndea. După un timp, i-a spus :

— Ai văzut, Carlucho. A venit un circ pe maidanul din Chiclana.

— În Chiclana ?

— Da, azi împărțeau afișe. Mergem și noi ?

— Nu știu, Nacho. Ca să fiu sincer, circul de acum nu face doi bani. Timpul marelui circ s-a dus...

A rămas pe gînduri, cu ceaiul în mînă, visător și nostalgic.

— Cu mulți ani în urmă...

După aceea, întorcîndu-se la realitate, a adăugat :

— Trebuie să fie un circ nenorocit.

— Dar și cînd erai tu copil existau circuri mici. Nu mi-ai povestit tu ?

A surîs cu toată bunătatea :

— Da, sigur... circul lui Fernando... Dar un circ mare, ca pe vremea mea, nu mai există. S-a terminat... L-a omorît otograful.

— Otograful ? Ce-i otograful ?

— Acum îi spun cinema. Ăsta l-a omorît.

— Dar de ce, Carlucho ?

— E o problemă complicată pentru un copil ca tine. Dar îți dau cuvîntul meu că așa a fost. A venit otograful și noapte bună.

Şi-a pregătit încă un ceai, întorcîndu-se la gîndurile lui. Pe faţă i se putea citi un surîs vag, dar un surîs plin de tristeţe.

— În '18 a venit Toni Lobandi... ocupa toată piaţa Spania.

— Mai bine mi-ai vorbi de circul lui Fernández.

A sorbit din ceai ca şi cînd ar fi sorbit gînduri.

— Cînd cu lăcustele... Ehe... Tata muncea un petec de pămînt al lui don Pancho Sierra, între Cano şi Basualdo. Era un om foarte bun. Nu numai că ştia să vindece, dar da şi leacuri la cei săraci. Avea o barbă mare şi albă, pînă aici. Era pe jumătate sfînt. Cînd i se năşteau copiii, mama se ducea la el să-i boteze şi el îi spunea ista are să trăiască, ista n-o să trăiască. Am fost treisprezece fraţi, ţi-am povestit. Bun, şi don Pancho i-a spus că trei n-or să trăiască : nici Norma, nici Juana, nici Fortunata.

— Şi au murit ? a întrebat Nacho foarte mirat.

— Sigur că au murit, i-a răspuns Carlucho cu tonul cel mai firesc de pe lume. Nu ţi-am spus că era pe jumătate sfînt ? Aşa că mama se resina dinainte, pentru că don Pancho îi spunea, să nu plîngi, Feliciana, nu plînge şi resemnează-te, că aşa vrea Dumnezeu. Dar mama plîngea şi le îngrijea, şi degeaba, că ele tot mureau. Aşa e viaţa, Nacho.

— Acum povesteşte-mi de ce aţi plecat la ţară.

— Tata era italian. Prin 16 a pierdut totul, pîn la ultimul ban. Ca să fiu sinţer, nu există spectacol mai trist şi mai măreţ ca norii de lăcuste. Se întuneca tot cerul şi noi, copiii, ieşeam afară şi băteam în tigăi şi aprindeam focurile. Dar degeaba. Pe lăcuste nu le învinge nimeni. Cum spunea mama, rugaţi-vă să treacă mai departe şi gata. Dacă se coboară... noapte bună. Îmi amintesc ca în vis, să fi avut şase ani, loveam în toate crătiţele, în tot ce întîlneam. Pentru noi, copiii, era o sărbătoare, dar mama a început să plîngă cînd a văzut că lăcustele coborau. Aşa că pînă la urmă, cu zgomote sau fără zgomote, n-am mai avut ce face. Atunci, tata a strigat ajunge nenorociţilor şi le-a poruncit lui Panchito şi lui Nicolá care tot alergau dintr-o parte într-alta, să se potolească şi să nu se mai mişte... Bătrînul părea că nu mai există, şi nouă ne era

foarte frică pentru că se aşezase ca un mut pe scăunaşul ăsta pe care-l păstra numai ca să-şi bea ceaiul. Stătea sub streaşina casei ca un schilod şi se uita cum mîncau lăcustele totul. Nici măcar nu clipea şi preţ de cîteva zile n-a rostit nici un cuvînt. Şi după aceea, brusc, a spus babo, plecăm la ţară, asta s-a terminat, încărcaţi totul în căruţă şi toţi ne-am grăbit să facem ce ni se poruncea fără să crîcnim pentru că era ca un nebun chiar dacă nu ridica glasul. Şi cînd totul era încărcat şi eram gata de drum, mama nu vroia să iasă din casă şi atunci tata s-a dus şi i-a spus cu calm hai, babo, ieşi de acolo odată că s-a terminat, nu mai avem ce face aici, n-avem încotro, am ajuns la sapă de lemn, şi mergem să vedem dacă n-avem mai mult noroc la ţară. Şi mama tot nu vroia să iasă de lîngă foc, plîngea mereu şi în cele din urmă tata a apucat-o de mînă şi a tîrît-o pînă la căruţă. Cînd am ieşit în drum şi am închis porţile, tata a rămas mult timp în loc privind casa fără să spună nimic deşi eu cred că-i venea să plîngă, apoi s-a întors spre noi şi a spus hai să mergem şi aşa am plecat cu căţeaua legată în urma căruţei. Te asigur că n-a rămas nici un păduche.

Un timp Carlucho a rămas tăcut, sorbindu-şi ceaiul şi privind în pămînt. După aceea a continuat.

— Şi cum îţi spuneam, tata s-a băgat măcelar la don Pancho, şi locuiam într-un şopron în curtea care era tot a lui don Pancho.

— Şi atunci a venit circul.

— Izact. Şi tata a închiriat curtea pentru cincizeci de naţionali.

— Cincizeci de naţionali ?

— Păi, cincizeci de pesos. Dar îţi vorbesc de cincizeci de pesos din timpurile acelea, bani buni. Şi atunci au instalat circul. Avea o cupolă de cinci stînjeni şi dădea spectacole joia, sîmbăta şi duminica. Sîmbăta şi duminica matineu şi alte două spectacole după masă şi seara. Bineînţeles, cînd ezista public. Uneori nu veneau decît cinci sau zece persoane şi atunci don Fernando stingea felinarele, închidea intrarea şi se întrista, bea rachiu şi o bătea pe doña Esperanza, care era muierea lui şi era echilibristă şi pe Marialú care era era fiica lor şi era dansatoare. Mai era cineva carè era fratele doñei Esperanza, dar el nu se

băga atunci cînd don Fernando o bătea. Don Fernando făcea un număr periculos, dînd la țintă cu cuțitele.

— Și munceai și tu, nu-i așa ?

— Cînd nu mă vedea tata. Aprindeam felinarele, le duceam lucrurile, de toate, nu ? Mie îmi plăcea circul și vroiam să plec cu el.

— Și ai plecat cu don Fernández ?

— Nu, cum să plec dacă n-aveam decît treisprezece ani și eram al treilea la școală... Și peste astea, bietului don Jesús i-a mers atît de rău că nu și-a putut plăti nici datoriile. Tata îi dădea cîte puțină carne și ei cumpărau pîine și așa o duceau cîteva zile, dar nu aveau ce face, călcaseră cu stîngul. Așa că atunci cînd au strîns cortul, nu avea cei cinzeci de naționali și a vrut să-i lase tatei pușca cu care-și făcea numărul de tras la țintă, dar tata i-a spus nu don Fernando dumneata păstrează-ți pușca, eu n-o primesc, n-am cum dacă e pentru numărul de tras la țintă. Așa că s-au dus și nu i-am mai văzut niciodată. Într-o zi, cînd eu lucram la alt circ și frate-meu Rivero la altul, la Pergamino, am aflat că s-au unit între ei, au vîndut cortul, pușca și vagonul, doña Esperanza murise de dublă pneumonie, Marialú și unchiu-său găsiseră de lucru la circul Fassio care lucra aproape de Chacabuco, iar don Fernando s-apucase de băut și de asta nu-și mai putea face numărul cu cuțitele și nici nu mai trăgea la țintă.

Aici, Carlucho a tăcut, pierdut în gîndurile sale, dar Nacho nu l-a lăsat, rugîndu-l să-i povestească și cum a fost cînd s-a dus la circ. Pe fața lui Carlucho a apărut un surîs ușor, ca și cînd s-ar fi aflat în vis și i-a spus :

— Ce vremuri, Nachito, ce vremuri... Ca să fiu sincer, asta-i epoca de care-mi amintesc cel mai bine, epoca cea mai frumoasă din viața mea. Era în 22 și lucram la ferma doamnei Maria Unzué de Alevar, dar cînd am aflat că a sosit circul lui Toni Lobandi, n-am mai putut sta locului și m-am dus să-l văd. Nelia Nelki apărea îmbrăcată în bărbat, pe un cal alb, cu o coadă pînă la pămînt. Și după aia apărea Toni Lobandi, niciodată n-am mai văzut un om ca el, se urca pe cal din spate și în timp ce calul ocolea arena în ritmul muzicii, el scotea douăzeci și cinci de veste colorate în toate felurile. Și Scarpini, faimosul clovn argentinian... Și după aia venea un număr tare cu o cușcă

aproape cît toată arena cu un leu african în libertate cu un dresor și un cal negru ca tăciunele... Apoi venea faimoasa Piramidă umană a fraților Lopresti... Așa că mi-am spus mă duc cu circul și fie ce-o vrea Domnul.

— Și te-au băgat la Piramida umană ?

— Asta nu, Nacho. Cum o să mă bage pe mine la Piramidă dacă nu știam să fac nimica ? Ce crezi tu că e un circ ? Un circ e un lucru foarte serios. Nu, pe mine m-au angajat de peon. Rîneam la cai, măturam cortul, cîte puțin din toate, îți închipui. Peon, ce să fac ? Dar cînd începea spectacolul, îmi puneam uniforma cu fireturi aurii și capela și ne așezam pe două rînduri într-o parte și într-alta, ca un coridor și pe coridorul ăsta veneau atleții, caii, cîinii dresați și Toni. Mai apoi, văzînd că eu învățam repede și aveam trup bun, m-au băgat să fac parte din Piramidă. Dar asta după trei ani, cînd a murit unul din frații Lopresti. Ne aflam în Pergamino, îmi amintesc de parcă ar fi astăzi cînd Lobandi mi-a spus Carlucho, asta e marea ta ocazie că eu sînt cu un picior în groapă. M-am dus într-un colț ca să nu mă vadă nimeni că plîngeam. Marea iluzie a vieții mele. Așa a început epoca cea mai importantă din viața mea.

Aici Carlucho s-a ridicat în picioare, cu fața iluminată de amurg, în vreme ce o strălucire magică flutură peste tricoul alb ca zăpada. Lîngă el se află cei cinci frați Lopresti, puternici și radioși sub reflectoarele colorate. Se urcă de parcă ar zbura pe umerii de fier ai lui Juan Lopresti. Și în timp ce se înalță Piramida umană pe umerii lor herculieni, tobele bat incontinuu făcînd să fie totul mai dramatic, crescînd în intensitate pînă se ajunge la vîrf. După aceea, unul cîte unul, oamenii care o înălțaseră sar cu grație, iar tobele bat stins, pînă nu se mai aud deloc. Acum, cu toții, unul lîngă altul, aliniați, salută publicul care-i aplaudă frenetic și după aceea lumina scade treptat pînă dispare și circul redevine chioșcul de ziare și țigări, iar Carlucho este iarăși omul învins de ani și tristețe, ca și cînd un formidabil resort s-ar fi rupt în el pe neștiute.

— Ehe, Nacho... Acelea au fost vremuri minunate... Și circul acela mare s-a dus ca să nu mai vie niciodată...

Nacho îl cercetează îndelung în timp ce tăcerea devine tot mai profundă. După aceea, chiar dacă o ştia foarte bine, îl mai întrebă o dată de ce a părăsit circul.

— Ne aflam în Córdoba cînd mi-am rupt şalele.

Aici glasul sună dogit şi mîna s-a întins după ceai.

— Lobandi mi-a spus tu, Carlucho, ai să găseşti întotdeauna de lucru la noi, dar eu i-am zis mulţumesc don Lobandi, însă prefer să plec. Pentru că muncă de peon, aşa din milă, nu pot să fac. Aşa că m-am întors dar nu vroiam să mă vadă în sat şi atunci Custodio Medina mi-a zis vino cu mine la frigorifice...

A pus în ordine teancurile de ziare, a potrivit bomboanele de ciocolată cîte două în rînd şi s-a ferit pentru ca Nacho să nu-i vadă faţa. Amîndoi au rămas tăcuţi, fiecare adîncit în gîndurile lui.

Întunericul se făcuse de nepătruns. Noaptea coborîse peste toate.

VISELE COMUNITĂŢII

În timp ce-şi aştepta rîndul, un tînăr îl observa aşezat la o masă. În cele din urmă s-a ridicat şi, încă şovăind, s-a apropiat de el.

Vroia să-l salute, nimic altceva.

— V-am citit cărţile, a mai spus el, surîzînd, încă nesigur. Mă numesc Bernardo Wainstein.

Era o coadă lungă, avea mult de aşteptat şi situaţia devenea neplăcută. Amîndoi erau tulburaţi. Era student ? Nu, funcţionar. Tînărul a continuat să-l privească.

— Dumneata vrei să-mi spui ceva.

Sigur, ar avea *atîtea* lucruri să-l întrebe. A repetat cuvîntul *atîtea* aproape cu emfază, dar şi cu nelinişte. Şi brusc, ca şi cînd s-ar fi hotărît să facă un lucru deosebit, a spus „despre cruzime".

Sábato l-a privit iscoditor şi Wainstein s-a tulburat.

— Spune, spune ce ai de spus.

— Dumneata eşti partizanul unei schimbări sociale.

Da, bineînţeles, o ştia toată lumea.

Dialogul a părut să fi ajuns la final, deşi abia începuse. Tînărul nu ştia cum să concilieze cele două observaţii, cum să facă o legătură logică între ele.

Iar Sábato, chiar dacă bănuia această relaţie, nu ştia nici el cum să înainteze în discuţie. S-a întristat.

— Dumneata, mi se pare, vrei să spui că romanele mele sînt pline de cruzime şi chiar de episoade îngrozitoare, nu-i aşa ?

Wainstein s-a rezumat la a-l privi.

— Ai observaţii şi idei despre Castel şi Vidal Olmos, nu ? Despre învăţătoarea din Raportul despre Orbi, e adevărat ?

Da, dar vă rog, să nu i-o ia în nume de rău, nu avea o astfel de intenţie, vroia să fie bine înţeles, cum să-i explice. El nu era unul din aceia.

Se simţea destul de jenat şi era evident că-i părea rău.

Dar, făcîndu-i un gest cu mîna, de parcă ar fi vrut să-l liniştească, Sábato a continuat :

— Şi vrei să ştii cum se împacă această cruzime, aceste sarcasme ale lui Vidal Olmos împotriva progresului, cu o poziţie de stînga, nu-i aşa ?

Wainstein a lăsat capul în pămînt, ca şi cînd el s-ar fi simţit vinovat de această contradicţie.

— Da, de ce să-ţi fie ruşine ? Dumneata mi-ai pus o întrebare foarte bună. Eu însumi m-am întrebat de nenumărate ori, rămînînd perplex şi chiar mînios, pentru ce sînt în stare de idei atît de perverse.

— Da, aşa e, dar mai există şi altele, vă rog, s-a grăbit tînărul. Sergentul Sosa, Hortensia Paz, ştiu eu...

Sábato l-a oprit cu un gest.

— Da, da, sigur... Dar pe mine mă interesează prima întrebare. Pentru că e ceva greu de explicat. Toţi sîntem contradictorii, însă romancierii par mai contradictorii decît ceilalţi oameni. Poate de aceea sînt romancieri. Pe mine m-a frămîntat mult această dualitate şi de curînd, mai exact în ultimii ani, am impresia că am început să înţeleg cîte ceva.

Femeia care ajunsese la telefon, întreba de sănătatea unei fete (sau doamne) pe care o chema Meneca şi de asemenea despre cum era vremea în Ciudadela. După aceea

şi-a amintit, povestindu-l în întregime, analizîndu-l şi în cele din urmă calificîndu-l, de un incident cu un vecin din cauza unei pisici.

Coada începea să se agite.

— După aceea, cînd îţi vine rîndul — a explicat Sábato —, nu mai funcţionează, îţi dă alt număr, ori îţi mănîncă monedele şi rămîne mut.

Femeia de la telefon şi-a schimbat poziţia şi toţi au crezut că acesta era semn că dialogul se apropia de sfîrşit. Dar nu, acum se sprijinea pe celălalt picior. Protestele au devenit mai muşcătoare. Dar ea era impermeabilă la presiunile morale. Abia acum părea să fi intrat în partea importantă a convorbirii, ceva în legătură cu o tumoare, dar după glas se putea deduce că nu-i face plăcere să discute prea mult despre aşa ceva şi toţi au răsuflat uşuraţi. Numai că dintr-o dată tonul acela (dintr-un motiv necunoscut, poate din ceea ce-i spusese cealaltă, din Ciudateļa), s-a înviorat din nou şi au apărut variante neaşteptate despre avantajele şi dezavantajele intervenţiei chirurgicale (după cum se exprima ea), după care glasul a coborît din nou, terminînd cu salutări pentru o serie de persoane cunoscute de o parte şi de alta a telefonului. În sfîrşit, a pus receptorul în furcă şi a plecat fără să privească în jur, orgolioasă. Coada a dat să înainteze în momentul acela cu nepriceperea şi încetineala unui animal cu prea multe picioare care escaladează un munte lovindu-se de tot felul de greutăţi, greutăţi aproape de neînfrînt din cauza nefericitei anatomii a acestui vierme : un sistem nervos pentru fiecare inel, toate acţionînd în mod independent.

În ochii lui Wainstein perplexitatea era vizibilă.

— Şi cum îţi spuneam, în ultimii ani m-am neliniştit mult, gîndindu-mă la această problemă. S-au făcut cercetări cu encefalograful pe persoane care dorm. Bineînţeles, la o universitate nordamericană. Cînd unul visează, undele înregistrate sînt deosebite şi atunci se ştie că subiectul visează. Dar, vezi, îndată ce acesta începe să viseze, îl trezesc. Ştii ce se întîmplă ?

Wainstein îl privea ca şi cînd ar fi aşteptat o revelaţie definitivă.

— Individul poate ajunge la marginea nebuniei.

Wainstein părea să nu înțeleagă.

— Îți dai seama ? Ficțiunile seamănă mult cu visele care pot să fie crude, îngrozitoare, cu omucideri, cu sadici, chiar și în cazul persoanelor normale care în timpul zilei sînt dispuse să facă numai bine. Poate că visele astea sînt o descărcare. Iar scriitorul visează pentru comunitate. Un fel de vis colectiv. O comunitate care ar împiedica visele s-ar expune unui pericol deosebit de grav.

Tînărul continua să-l privească tăcut, deși privirea nu mai era cea dinainte.

— Nu știu, este o simplă ipoteză. Nu sînt sigur.

S-a indispus din nou : femeia de la telefon, convorbirea ei despre pisici și fibroame, despre unchi și starea vremii în Ciudadela. Dintr-o dată, viața i se părea destul de smintită. Doamna aceea cu tumoare avea să moară, neîndoielnic. Dar ce însemna tot acest amestec ? Iar coada, acest vierme lent, neliniștit și policerebral. Așteptînd. Cu toții. Pentru ce toate acestea ? Să dormi, să visezi.

Dormind, închidem ochii și prin urmare NE TRANSFORMĂM ÎN ORBI. S-a oprit din gînduri, uluit.

Sufletul ridică ancora pe marele lac nocturn și începe călătoria tenebroasă : *„cette aventure sinistre de tous les soirs“*. Coșmarurile vor fi viziuni ale acestui univers abominabil. Și cum să exprimi aceste viziuni ? Prin intermediul unor semne în mod inevitabil ambigui ? Aici nu există „un pahar cu vin“, nici „stimate domnule“, nici „pian“. Există cupevaginuri, vagipiane, cvasipiane, cvasidiavoli, mutrohohote, ochiomîini, cupedraci. „Analize“ ale viselor, psihanaliști, explicații ale acestor simboluri ireductibile față de orice limbaj. Să nu-l facă să rîdă, scuzați, pentru că se simțea rău de la stomac. Ontofanie și punct.

Și cîtă candoare ! Pentru că Orbii rămîn liniștiți. Explicînd asta, totul se reduce la cîteva cuvinte inofensive și false : cum o să-i explice unui copil mongoloid teoria relativității prin gesturi ? Sigur, se pot construi simboluri din cuvinte. N-a făcut-o Kafka ? Dar aceste cuvinte, în mod separat, nu sînt simboluri. Și ce durere de stomac, Doamne !...

UN NECUNOSCUT

Era un om brunet și slab, în fața unui pahar, gînditor, străin. Putea să-i vadă o parte a feței, o față ascuțită, cioplită parcă dintr-un catarg, cu buzele căzute în semn de amărăciune.

Acest om, se gîndi Bruno, este absolut și definitiv singur.

Nu știa de unde, dar i se părea cunoscut și mult timp și-a frămîntat memoria, încercînd să-l lege de o fotografie din ziarele și revistele din ultima vreme. Pe de altă parte, i se părea de necrezut ca un individ cu niște haine atît de ponosite, o ființă ajunsă pe ultima treaptă, ar fi putut să fie un personaj pentru gazetărie. Dacă nu cumva, s-a gîndit o clipă, nu s-ar fi întîmplat să aibă vreo legătură cu vreun caz de poliție. După o oră, o oră și ceva, necunoscutul s-a ridicat și a plecat. Să fi avut șaizeci de ani, mergea aplecat, era înalt și slab. Avea chipul dur, hainele sfîșiate și rărite, și totuși exista în toate astea o anume distincție. Pășea indiferent : era limpede că nu avea nici o țintă, nu-l aștepta nimeni și nu-i păsa de nimic.

Bruno, obișnuit să-i miroasă pe oameni în singurătate, contemplativ și abulic cum era, se gîndi : „Ori e un criminal, ori e un artist". Luni în șir imaginea aceea i-a rămas întipărită în memorie, într-un mod inexplicabil de persistent. Pînă cînd, într-o zi, i s-a părut că și-a amintit de ceva. A căutat în fișierul-arhivă, care nu era fișierul-arhivă al unui filozof, scriitor sau ziarist, ci, mai degrabă, al unui om pentru care umanitatea reprezintă un dureros mister.

Da, fotografia se afla aici : necunoscutul era un anume Juan Pablo Castel, care în 1947 își ucisese amanta.

Absolutul, s-a gîndit Bruno Bassán, calm, cu o invidie melancolică.

I-A PRIVIT IRITAT, DESCURAJÎNDU-I

Cum ? Să mai vorbim încă o dată despre acest lucru ? Credeam că ne-am lămurit acum zece ani. Pseudomarxiștii aceia care împărțeau literatura în literatură politică

și literatură estetizantă. Și cum ULYSSES nu era nici politic, nici estetizant, nici nu exista. Aparținea unei faune teratologice. Poate că făcea parte din botanică. Poate că era un ornitorinc. Trebuie să continuăm să ne pierdem timpul cu tîmpeniile astea ?

Dar există tineri care întreabă, care acuză.

Devenise furios : după un astfel de criteriu, Bela Bartok putea fi acuzat că face muzică și Eliot că scrie poezie.

— Am mult de lucru și nu am timp. Nu vorbesc de ceas, vorbesc de calendar.

— Da, dar sînteți obligat.

Era un băiat cu o față aspră, un fel de Gregory Peck, scund și cu buze subțiri.

— Cine ești tu ? Cum te cheamă ?

— Araujo.

— Acum zece ani am scris despre toate astea.

— Da, dar tinerii de azi nu știu ce ați spus acum zece ani.

— Nu am spus-o. Am scris-o. Puteți citi cărțile.

— Noi le-am citit, a intervenit o fată îmbrăcată într-un jerseu galben și blugi ponosiți. Nu-i vorba de noi, vrem să înregistrăm astea, ca să le publicăm.

— Sînt sătul pînă în gît de înregistrări și interviuri !

BRUNO VROIA SĂ PLECE,

se simțea jenat, îl vedea în colțul acela, scoțîndu-și ochelarii și trecîndu-și mîna peste frunte, cu gestul lui de oboseală și descurajare, în timp ce tinerii aceia discutau între ei. Pentru că nici ei înșiși nu erau de acord și alcătuiau un amestec absurd (ce rost avea aici Marcelo, de exemplu, ca și prietenul său smolit și tăcut ? în virtutea cărei combinații trăsnite se găseau de față ?) Și această discordie, această violentă și ironică discordie, tocmai ea descoperea semnele acestei îngrozitoare crize ale prăbușirii doctrinelor. Se acuzau între ei ca niște dușmani de moarte și, totuși, cu toții, la un loc, făceau parte din mișcarea ce se chema de stînga. Dar fiecare dintre ei părea să aibă suficiente motive pentru a-l privi cu neîn-

credere pe cel din fața lui sau de alături, ca și cînd, pe față sau cu multă subtilitate, s-ar fi aflat în legătură cu serviciile de informații, cu CIA și tot imperialismul. Le cerceta fețele. Cîte lucruri deosebite se aflau dincolo de aceste fațade, cîte ființe diferite în mod esențial ! Umanitatea Viitorului ! Ce canoane, ce fel de oameni ! Omul Nou ! Dar cum să-l construiești cu acest ipocrit carierism, cu acest Puci, pe care începea să-l presupună și cu acest Marcelo ? Ce fel de merite, care unghie a acestui mic cățărător de stînga ar fi putut să contribuie la formarea Omului Nou ? Îl privea pe Marcelo, cu geaca lui ponosită și cu pantalonii suflecați, cu prezența lui aproape imperceptibilă, cea care îl făcea totuși atît de prezent și de impunător pe Sábato. Pentru că, îi explica Sábato, în fața lui se simțea întotdeauna vinovat, așa cum i se întîmplase mai demult cu Arturo Sánchez Riva. Și nu pentru că ar fi fost intransigent, ci dimpotrivă : pentru bunătatea, pentru tăcerea-i rezervată și pentru delicatețea sa. Nu credea că sufletul lui ar fi fost liniștit ; mai mult ca sigur, era răvășit. Dar tulburarea sa nu se vedea, era aproape o politețe. Și i se părea ciudat să recunoască pe fața lui aceleași trăsături cu cele ale doctorului Carranza Paz, nasul osos și proeminent, fruntea înaltă și îngustă, ochii mari, catifelați, ușor umezi : parcă era unul din cavalerii care luau parte la punerea în mormînt a contelui de Orgaz. Și-atunci, de unde deosebirile ? Încă o dată își dădea seama că oasele și carnea unui chip nu erau mare lucru. Subtilitățile erau cele care produceau deosebirile, uneori abisale. Și fapt este că lucrurile se deosebesc prin ceea ce se aseamănă, după cum o descoperise Aristotel, partea proustiană a acelui geniu multifațetic. Și, într-adevăr, ochii aceștia și gura aceasta și nasul osos, proeminent, erau datele ce se apropiau și care, în același timp, dovedeau groapa deschisă între tată și fiu. O groapă, poate, firească, dar pe care anii o măriseră. Linii aproape vizibile la marginea ochilor, a pleoapelor, la colțul buzelor, modul de înclinare a capului și de împreunare a mîinilor (în cazul lui Marcelo cu timiditate, ca și cînd și-ar fi cerut scuze că ale are, neștiind unde să le ascundă) constituiau datele care separau

într-un fel trist şi definitiv aceste două fiinţe care erau, totuşi, atît de apropiate şi care chiar (s-ar fi putut spune) aveau nevoie una de alta.

FOARTE BINE, ACUM STRUCTURALISMUL !

ţipa fata cu jerseul galben : — Criticul Iniţiat înlocuia cuvîntul istorie prin diacronie, susţinînd că o descriere sincronică era ireconciliabilă cu o descriere diacronică, decretînd astfel valabilitatea universală a descrierilor sincronice şi, de aici, negînd posibilitatea de a-i da un sens descrierii istorice.

— Cum ai spus ? a strigat la fel de înţepat un uriaş cu o faţă ca de cazac, pe care în Argentina nu o pot avea decît evreii. Sábato a privit-o foarte atent pe faţă :

— Cum te cheamă ? gîndindu-se la nume ca Silverstein, Grinberg, Edelman.

— Silvia.

— Bravo, Silvia şi mai cum ?

— Silva Gentile.

Perfect, la urma urmelor. Nu observase, în definitiv, don Jorge Itzigshon că nu întîlnise niciunde altundeva mai multe feţe de evrei ca în Italia ? Mai mult, ar fi putut să fie sarazină, cu feţele acestea care se pot vedea în Calabria şi în Sicilia. Îşi purta capul puţin înainte, cu atitudinea aceasta exploratoare a miopilor, cei care, fără să ştie, s-ar putea întîlni la primul pas cu o fîntînă sau cu o cămilă. Greşeala lui, recunoscută, l-a făcut mai înţelegător. Foarte bine. Că nu-i citeau cărţile, era cel mai bun lucru pe care-l puteau face. Numai că cel care se chema Puch, s-a grăbit să-i spună că el le citise pe toate.

— Nu mai spune ! a bîiguit Sábato, cu o ironie indiferentă.

Tinerii continuau să discute şi să se acuze între ei în legătură cu structuralismul, Marcuse, imperialismul, Sartre, revoluţia, Chile, Cuba, birocraţia sovietică, Borges, Marechal.

— Şi-atunci ?

— Atunci ce ?

Ceea ce vroia să spună Cazacul, cu glasul lui atît de neplăcut din cauza subţirimii, era dacă, în acest caz, nu era mai bine să renunţi la scris.

— Şi tu cine eşti ?

— Mauricio Sokolinski, cu *i* latin, atenţie, 23 de ani, fără semne particulare.

Sábato l-a cercetat îndelung. Din întîmplare, nu cumva scria ?

— Trebuie să recunosc că da.

Şi dacă e aşa, ce scria ?

Aforisme. Aforismele unui sălbatic. Eu sînt un necioplit, vă daţi seama ?

Ce fel de aforisme ?

— Dumneavoastră mi-aţi spus că erau excelente.

— Eu ? Cînd am mai spus şi asta ?

— Cînd v-am trimis cartea. Cu fotografie pe ultima copertă. Se vede că nu v-a impresionat prea mult.

Da, sigur, bineînţeles, Sokolinski cu *i* latin, firește.

Foarte bine şi atunci ?

Larrain. Îşi amintea de Larrain ?

Care ?

Cel care pusese întrebarea era o specie de bebé indigen, foarte tuciuriu şi destul de înalt. Cu ochii mici, mongolici, rămăsese tot timpul tăcut şi retras, poate pentru a confirma astfel opinia cea mai des acceptată despre rasa lui. Abia acum îl văzuse. Cum îl chema ? Vargas.

— Al indiencei, a comentat Cazacul.

Al indiencei ? Sábato nu înţelegea.

— E simplu, din Fîntîna lui Vargas. El e cel care a făcut fîntîna.

Deci era vorba de Larrain. Ce se întîmpla cu Larrain ?

Nimic. A declarat că renunţă la literatură, la toată opera lui. Că scrisul nu avea nici un sens.

Nu era un băiat aşa şi aşa ?

Bineînţeles, aşa şi aşa.

Şi ce scrisese ?

O poveste în EL ESCARBAJO DE ORO, cînd avea 17 ani.

— Aşa că a renunţat la toată opera lui, adică la o povestioară, a intervenit iarăşi Cazacul.

Vă rog, trebuie să vorbim serios.

De acord, să vorbim serios. Ei cred că vorbesc serios. Există mii de reviste în chioșcurile de pe strada Corrientes care fac același lucru întotdeauna.

Și ce-i cu asta ?

Nimic. Că literatura n-are nici un sens.

— Scuzați, a intervenit Sábato, dar cine sînt tinerii aceștia ? Muncitori, constructori, metalurgiști ?

Nu, bineînțeles că nu. Scriitori. Cel puțin scriau în reviste.

Și atunci ?

Cum adică atunci ?

— Nimic, a spus Silvia, logic ar fi să renunțe și la revistele astea. Mai ales că nu așa or să ridice populația din nord-est. Mai bine să ia o pușcă și să devină *guerrilleros*. Așa era logic.

— Nu-i atît de simplu, i-a răspuns Araujo, aproape fără să deschidă gura. Tu simplifici lucrurile ca să le poți satiriza mai bine.

— Cred că ceea ce a spus Silvia nu-i ceva rău, a zis Sábato. E ceea ce a făcut Guevara. Nu a negat medicina : a părăsit-o. A lăsat-o pentru alții. Mai mult, a declarat răspicat : datoria unui revoluționar adevărat este să facă revoluția. Pantofarul e pantofar atîta timp cît face pantofi, altfel e un mistificator. Dar trebuie să admitem, de asemenea, că revoluția nu se face numai cu arme, ci și cu cărți, începînd cu cele scrise de oameni ca Marx sau Bakunin. Și, în treacăt fie spus, sînt sătul de cuvîntul demistificare, despre care mulți cred că e același lucru cu des-mitificare, ca și cînd mitul și falsificarea ar fi totuna. Teoreticienii sînt cei care vorbesc de demistificarea literaturii. Și, mă rog, pe ei cine îi demistifică ?

Cu glasul lui ascuțit, Cazacul autor de aforisme a spus : cel care demistifică pe demistificatori va fi un bun demistificator.

— Nu rîdeți, a zis Silvia, că ăsta ar putea fi titlul unui roman la modă.

— Dar admițînd că ar deveni guerrilleros, a continuat Sábato, ceea ce ar fi o treabă foarte bună pentru cei care se hotărăsc s-o facă, asta n-ar invalida cărțile de tipul celor scrise de Marx și Bakunin și nici pe cele de literatură în sensul ei strict și adevărat. Ar însemna că medi-

cina ar fi fost descalificată de atitudinea lui Guevara. Și altceva : a servit un cvartet de Beethoven pentru promovarea Revoluției Franceze ? Și pentru asta putem nega muzica, spunînd că nu-i eficace ? Și nu numai muzica : poezia, aproape toată literatura și toate artele. Înțeleg că Scari, care e un băiat foarte bun, s-a hotărît să-și sacrifice *opera omnia*. E un sacrificiu pe care trebuie să-l respectăm. Dar că, după această incinerare vrea să ne oblige să ardem în piața publică opera completă a lui Homer, Dante, Vergiliu, Horațiu, Cervantes, Shakespeare, Tolstoi, Musil, Proust, Joyce, Thomas Mann și Kafka, mi se pare exagerat. Și n-am terminat. Dacă nu mi-am uitat dialectica marxistă, o societate nu este matură pentru o revoluție dacă nu e capabilă să înțeleagă ce are valoare, și merită să fie păstrat, în societatea pe care vrea s-o schimbe.

Înclin să cred că a spus-o chiar Marx. Tinerii aceștia sînt mai marxiști decît Marx ? Din unele concluzii...

— Mai întîi, a stabilit Silvia, că acești tineri din strada Corrientes...

— Și tu de unde ești ? a întrerupt-o Araujo.

— Că acești tineri din strada Corrientes care se aprind și se ceartă între ei, cu aceste reviste atît de simetrice, să se lase de scris și să pună mîna pe pușcă. În al doilea rînd...

— Un moment, a întrerupt-o Sábato, eu nu citesc aceste reviste. Dar insist : revoluțiile nu se pregătesc numai cu arme. Și cine poate spune dacă vreuna din aceste reviste nu-i de ajutor ?

— În al doilea rînd, cît timp fac Revoluția să lase în pace arta și literatura.

— Da, a avertizat-o Cazacul, numai că majoritatea nu va intra în guerrilla și or să vină să ne spună că datoria lor de luptători este să ajute din tranșee.

— Tranșee. Care tranșee ?

Literatura.

Dar cum vine asta ?, nu ne înțelesesem că literatura nu are nici un sens ? Că nu ajută la dărîmarea acestei societăți putrede ?

Bineînțeles. Însă numai literatura *aceasta*.

Care, mă rog frumos ?

Cea pe care a enumerat-o Sábato. Dante, Proust, Joyce etc.

Adică, toată literatura.

Firește că da.

— În cazul acesta, s-a decis Sábato să intervină, care este *cealaltă* literatură ?

— O să vă explic, i-a răspuns Silvia. Tinerii aceștia s-au hotărît pentru literatură, continuă să fie scriitori și susțin, ori simulează, că de aici, de pe acest Front vor invada Garnizoana Moncada. De aici, principiile lor : posibilitatea scrierii unei Cărți Revoluționare, model absolut care se află în cerul unde Platon, între alte Obiecte Ideale, reține chipul lui Fidel. Pornind de aici stabilesc care cărți se apropie cît de cît de acest arhetip și care nu au nimic comun cu el.

— Dacă am înțeles bine, a adăugat Sábato, *cele care nu au nimic comun* reprezintă întreaga literatură.

— Așa este. Această literatură, deci întreaga literatură, este pusă de acești revoluționari la un loc, în același sertar cu șaradele și cuvintele încrucișate. În altă parte, în alt sertar, s-ar afla Literatura Revoluționară, cea care are eficiența unui mortier.

— Singurul inconvenient al acestei literaturi, a observat Sábato, este acela că ea nu există.

— Credeți ? a întrebat cu răceală Araujo.

— Cel puțin în cazul în care nu considerați că ar fi literatură revoluționară proclamațiile, discursurile de pe tribune și pamfletele. Și aceste opere de teatru în care Tractoristul Fruntaș se căsătorește cu Stahanovista Premiată pentru a face ca Fiii Revoluției să fie absolut puri. (Au făcut-o, nu o să credeți, pînă și francezii.) Existau opere (se spune așa, pentru că au dispărut, fiind de-a dreptul proaste) intitulate Fecioara și Republica.

Araujo și Silvia și-au strîns mîinile cu putere.

— Dar acești teroriști ai criticii de stînga, a spus Silvia, continuă să caute a cincea roată la căruță și văd un colonialist în oricare autor de povestiri științifico-fantastice.

Și lucrul cel mai comic dintre toate este că se consideră cu tot sufletul.

— Pentru că nu renunță la scris nici măcar o secundă, a adăugat Cazacul.

— Și nu-i lasă nici pe ceilalți să scrie.

Și ce spunea Sábato ?

Sábato îi asculta : i se părea neverosimil faptul că se mai discutau anumite lucruri. Uitaseră că Marx îl ştia pe Shakespeare pe dinafară ?

— Adică Shakespeare, a subliniat Silvia, a scris această Carte Revoluţionară, dar tinerii din strada Corrientes nu ştiu acest lucru.

E bine, dar să-l lase în pace pe bietul Karl Marx, cel care, din cîte îşi putea da seama, pentru ei nu era decît un incurabil micburghezromanticcontrarevoluţionarînserviciulimperialismuluiyankeu.

— În cazul acesta, a întrebat pe neaşteptate tînărul cu înfăţişare de indian, cel care se păstrase în tăcerea lui hieratică, în afară de a deveni *guerrilleros* nu se poate face nimic în ceea ce priveşte cărţile Revoluţiei ?

— Vorbim de ficţiune, de poezie, tinere, a spus Sábato, iritat. Bineînţeles că se poate face foarte mult pentru Revoluţie cu ajutorul cărţilor de sociologie şi de critică, am spus-o de la început. MANIFESTUL COMUNIST este o carte, nu o mitralieră. Vorbim de scriitori în sensul cel mai adevărat şi cel mai strict. Că cineva vrea să ajute revoluţia printr-un manifest, printr-o critică a instituţiilor, printr-o lucrare de jurnalistică sau de filozofie, nu numai că e posibil, ci şi trebuie să facă aşa ceva dacă pretinde că este un revoluţionar. Grav e doar amănuntul că se confundă planurile. Ca şi cînd s-ar susţine că cel mai valoros lucru în Picasso ar fi celebrul lui porumbel al păcii, în vreme ce femeile lui din profil cu doi ochi sînt o putredă artă burgheză. Aşa cum încă o mai susţin criticii sovietici. Această poliţie a realismului socialist.

Cineva a vorbit despre o expoziţie Picasso la Moscova.

Cine ? Cum ?

S-a produs o discuţie confuză între tineri, cu strigăte.

— Să nu pierdem timpul cu discuţia asta inutilă, a spus Sábato. Nu ştiu dacă, în cele din urmă, s-a deschis sau nu această expoziţie. Eu vorbesc despre doctrina oficială, adică de lucrul cel mai grav. Nu cred că porumbelul păcii a îndepărtat măcar un bombardament în Vietnam, dar, cel puţin, e un porumbel natural. Legitim. Ilegitim este să susţii că numai aceasta este artă, că acest gen de afişe este ceea ce trebuie să facă un pictor dacă vrea să ajute la schimbările sociale. Ilegitim este să confunzi

aceste planuri : arta cu afișele. Mai mult, adeseori ni se spune că *acum* arta nu-și poate îngădui să facă ce vrea, cît timp lumea se duce de rîpă. Și în timpul Revoluției Franceze lumea se prăbușea, iar un artist ca Beethoven era un revoluționar pînă într-atîta încît a fost gata să rupă dedicația pentru Napoleon atunci cînd s-a simțit defraudat. Totuși, n-a scris marșuri revoluționare. Scria marea lui muzică. Nu Beethoven a fost cel care a scris MARSEIEZA.

— E clar ! aproape că a țipat Puch.

PE BRUNO ÎL FASCINA ACEL CHIP,

și îi era rușine pentru fiecare frază servilă, înțelegînd că ar fi putut deveni un turnător al poliției sau ar fi fost capabil să se tîrască oricum pentru a fi un funcționar al acestui regim sau al altuia, complet opus. Și atunci, cu ușurare, se gîndea la Carlos. Chiar dacă era o ușurare dureroasă, pentru că știa cît de mult îi costa pe acești oameni, precum Carlos, existența unor viermi ca Puch. Nu se afla iarăși alături de Marcelo ? Pentru că spiritele se repetă, aproape reîncarnate în același chip arzător și concentrat cum era al lui Carlos în 1932. Chipul unui tînăr care îndură ceva adînc și tainic ce nu poate fi mărturisit nimănui, nici măcar lui Marcelo, cel care este ultimul lui prieten, neîndoielnic o prietenie făcută din tăcere și fapte. Odată cu Carlos își amintea de alte nume din vremurile acelea : Capablanca și Alekhine, Sandino, Al Jolson cîntînd în filmul acela grotesc, Sacco și Vanzetti. Ciudată și melancolică împreunare ! Îl revedea pe Carlos, al cărui nume adevărat nu l-au știut niciodată, citind pe nerăsuflate ediții ieftine din Marx și Engels, mișcîndu-și buzele încet, în tăcere, susținîndu-și capul între pumnii bine strînși, în cămăruța aceea din strada Formosa, ca cineva care se chinuiește să afle și în cele din urmă dezgroapă tezaurul în care descoperă cheia nefericitei sale existențe, cutia aceea de zinc, sicriul mamei sale înconjurat de copii mici și înfometați. Era un spirit religios și pur. Cum să-i înțelegi, în general, pe oameni ? Prăbușirea, încarnarea ? Cum să înțelegi condiția otrăvită a omului ? Cum reușea

să înţeleagă şi să accepte, uneori, existenţa unor comunişti ca Blanco ? Îi revedea ochii arzînd pe faţa aceea palidă şi îngîndurată. Îndurase pînă la limită tot ce se poate îndura, devenind spirit pur, ca şi cum carnea sa s-ar fi calcinat din cauza febrei ; ca şi cum trupul lui, torturat şi ars, s-ar fi redus la un minim de oase şi piele, şi la cîţiva muşchi bine întinşi pentru a suporta existenţa. Nu vorbea aproape niciodată, precum o face acesta acum, dar ochii lui ardeau în focul indignării, în timp ce buzele, pe chipul lui rigid, se strîngeau pentru a-şi păstra tainele neliniştii. Şi acum revenea la chipul cestuilalt tînăr, de asemeni brunet şi palid, despre care nu reuşea să înţeleagă de ce se afla aici, între atîtea cuvinte de neînţeles pentru el. Poate numai din fidelitate pentru Marcelo ? Şi, amănunt curios, se repeta pînă şi cealaltă simbioză. Căci în prietenia lui Carlos cu Max, atît de inexplicabilă în aparenţă, bunătatea lui Max (chiar dacă celălalt nu era replica lui Marcelo) era indispensabilă pentru a potoli din cînd în cînd tensiunea şi nervozitatea lui Carlos, ca apa pentru cel care străbate deşertul.

PERFECT, E BINE,

trebuie să fii un idiot ca să respingi întreaga literatură în numele Revoluţiei, a admis Araujo. N-au făcut-o nici Marx, nici Engels. Nici chiar Lenin. Dar cred că un anume tip de literatură trebuie respins.

— Şi care ar fi acesta ? a întrebat Sábato.

— Literatura de introspecţie, pentru început. Hernández Aregui arată cum ţărilor cu monocultură le corespunde acest tip de literatură. Un mod pe care îl folosesc intelectualii micburghezi de a respinge problemele sociale.

— HUASIPUNGO *, de exemplu, a intervenit Sábato.

* În romanul *Huasipungo* (Groapa cu indieni), scriitorul ecuadorian Jorge Coronel Icaza (n. 1906) descrie exploatarea violentă a populaţiei indigene de pe plantaţiile marilor moşieri. Personajul Sábato, prin acest exemplu, dovedeşte astfel că literatura ţărilor monoculturale nu respinge problemele sociale şi nu-i o literatură de introspecţie, după cum, demonstrează cîteva rînduri mai jos, scriitori ca Henry James şi Proust, care nu aparţin unor astfel de ţări, sînt partizanii unei literaturi de introspecţie *(n. t.)*.

Sau vrei să spui că Ecuadorul nu-i o țară tipică prin monocultura sa ?

Araujo l-a privit în tăcere.

— Și în ceea ce-i privește pe alții, ca Henry James și Marcel Proust, știm cu toții că aparțin unor țări cu monocultură ! Țări cu banane sau cafea, a continuat Sábato implacabil. Și, brusc, a făcut explozie : Sînt sătul de acest fel de imbecilități. De ce nu ridicăm puțin nivelul filozofic al discuției ? Firește, paralogismul * pe care-l aveți în minte este, mai mult sau mai puțin, acesta : introspecția înseamnă scufundarea în eu, eul solitar este un egoist pe care nu-l interesează lumea, ori un contrarevoluționar care încearcă să ne facă să credem că răul se află în suflet și nu în organizarea socială etc. Dar pierdeți din vedere un amănunt : nu există un eu solitar. Omul există în interiorul unei societăți, suferind, luptînd și chiar ascunzîndu-se în această societate. A trăi, a vieții înseamnă a convieții. Eu și lumea, adică. Nu atitudinile sale voluntare și mărunte sînt consecința acestei convieții. Pînă și visele și coșmarurile sale. Chiar și delirul său de nebun. Din acest punct de vedere, cel mai subiectiv roman este social, depunînd, într-un fel sau altul, mărturie despre întreaga realitate. Nu există romane de introspecție și romane sociale, prietene. Există romane mari și romane mici. Există o literatură bună și o literatură proastă. Liniștește-te : acest scriitor, chiar dacă e numai atît de mic, va vorbi întotdeauna numai despre lume.

Araujo asculta concentrat.

— Nu mi se pare chiar atît de limpede, a bîiguit el. Marx avea un motiv să prețuiască un scriitor ca Balzac. Romanele acestuia sînt o mărturie socială.

— Romanele lui Kafka nu descriu grevele feroviare din Praga și, totuși, vor rămîne ca unele dintre cele mai profunde mărturii despre omul contemporan. Altfel, ar urma să-i ardem întreaga operă, precum pe cea a lui Lautréamont sau Malcolm Lowry. Vedeți, prieteni, v-am spus că îmi mai rămîne puțin timp și nu sînt dispus să-l pierd cu acest fel de nimicuri filozofice.

---

* Paralogism, raționament fals făcut din neștiință, fără intenția de a induce în eroare *(n. t.)*.

— Da, cred că ne pierdem vremea, a intervenit Silvia.

— Şi eu cred asta, a zis Sábato. Am vorbit despre aceste lucruri pînă nu mai pot, dar observ că întotdeauna se invocă aceleaşi argumente. Şi nu numai aici. Vedeţi ce spune Asturias.

— Despre ce ?

— Despre noi, anumiţi scriitori argentinieni. Susţine că nu sîntem reprezentativi pentru America Latină. Ceva asemănător a spus de curînd şi un critic nordamerican : că Argentina nu are o literatură naţională. Bineînţeles, lipsa unei puternice culori locale îi nedumereşte pe aceşti cenzori, care nu-ţi cer decît o scenografie pitorească pentru a-ţi semna certificatul de scriitor naţional. Pentru aceşti ontologi, un negru într-o plantaţie de bananieri e ceva real, dar un student care meditează la singurătatea lui într-o piaţă din Buenos Aires nu-i decît o palidă entelehie *. Şi acestei superficialităţi i se spune realism. Pentru că naţionalul este raportat întotdeauna şi întotdeauna în mod greşit la realism. Acest cuvînt, care... Cum ne mai înşală şi cuvintele ! Ca şi cînd dacă dorm şi visez droguri, avînd în vedere lipsa absolută a drogurilor în Argentina, înseamnă că visele mele nu sînt patriotice. S-ar cuveni să fie întrebat acest critic nordamerican dacă inexistenţa balenelor metafizice din teritoriul Statelor Unite nu-l face pe Melville un apatrid. Să ne lăsăm de idioţenii, vă rog. Sînt pînă aici.

Sábato şi-a scos ochelarii, trecîndu-şi mîna peste frunte, în timp ce Silvia discuta cu Cazacul şi cu Araujo. Dar el nu-i asculta şi nici nu-i auzea. Brusc, a revenit la atac :

— Astfel de idioţenii provin din aceea că se presupune că, în definitiv, misiunea artei constă în copierea realităţii. Atenţie, însă : cînd această lume vorbeşte de realitate, vrea să spună realitate exterioară. Cealaltă, realitatea interioară o ştim foarte bine, are o presă proastă. Se încearcă să se transforme arta într-un simplu aparat de fotografiat. În orice caz, pentru cei care cred că realismul constă în descrierea lumii exterioare, formarea Argentinei în baza

* Entelehie. De la Aristotel, noţiune filozofică susţinînd perfecţiunea ca scop lăuntric al dezvoltării tuturor lucrurilor (*n. t.*).

emigrației europene, puternica ei clasă de mijloc, industria ei, îndreptățește o literatură care să nu se ocupe de imperialismul bananier. Dar există și motive mai serioase, pentru că arta nu are menirea pe care i-o atribuie acești oameni. Numai un inocent ar încerca să se documenteze asupra agriculturii de lîngă Paris la sfîrșitul secolului trecut, cercetînd cîteva pînze de Van Gogh. Este clar că arta este un limbaj mai înrudit cu visul și mitul decît cu statisticile și cronicile din ziare. Și cum visul și mitul sînt o ontofanie...

— O onto și mai cum ? a țipat Cazacul, alarmat.

— O ontofanie, o revelare a realității. Dar, atenție, a *întregii* realități. *A întregii !* Nu numai a celei exterioare, ci și a celei interioare. Nu numai a raționalului, ci și a iraționalului. Înțelegeți, odată ! E o problemă foarte complexă. Pentru că, neîndoielnic, presupune o puternică impregnare obiectivă, dar întreține cu lumea obiectivă o relație foarte subtilă și foarte complicată. Chiar și contradictorie. Dacă societatea ar fi lucrul decisiv, unicul decisiv, cum s-ar putea explica deosebirea dintre o literatură ca a lui Balzac și cea a contemporanului său Lautréamont ? Ori cea a lui Claudel de cea a lui Céline ? În definitiv, orice artă este individuală pentru că reprezintă viziunea unei realități printr-un spirit unic.

— Ne îndepărtăm de problemă, l-a întrerupt cu asprime Araujo.

— Cel care se îndepărtează de problemă ești dumneata ! Și te avertizez că nu am terminat. Vă spuneam că orice artă este individuală și în asta constă deosebirea esențială față de știință. În artă, ceea ce interesează este tocmai această diagramă personală, unică, această expresie concretă a individualității. Ce sens ar avea să vorbim despre stilul lui Pitagora în teorema ipotenuzei ? Limbajul științei poate și, de fapt, trebuie să constea în semne abstracte și universale. Știința este realitatea văzută de un subiect independent. Arta este realitatea văzută de un subiect dependent. Această incapacitate, incapacitate între ghilimele, reprezintă tocmai bogăția ei. Și ceea ce îi permite să exprime totalitatea experienței umane, această interacțiune a eului cu lumea, adică exact realitatea inte-

grală a omului. Din acest punct de vedere este o tîmpenie să-l acuzi pe Borges că nu ar fi reprezentativ. El reprezintă, ca nimeni altcineva, realitatea Borges-lumea. Această realitate nu are de ce să fie cea pe care, prin fotografie, o avem despre Argentina. Acest mod unic de a vedea lumea se exprimă, de asemenea, şi printr-o limbă unică. Limbă pe care, nu avem încotro, trebuie s-o numim limbolect. Cuvînt oribil, care ar putea să fie sinonim cu stilul. Ar fi oportun, în consecinţă, de la acest nivel al dezvoltării literaturii noastre (şi să nu uităm că nu avem doar o sută cincizeci de ani, ci o mie de ani, fiindcă descindem din Cîntecul Cidului, ca oricare scriitor din Madrid), ar fi oportun, aşadar, ca de pe această înălţime a dezvoltării literaturii noastre să terminăm cu toate aceste amăgiri şi falsităţi. Şi să acceptăm, odată pentru totdeauna, că între noi pot să existe, fără probleme de rea conştiinţă, artişti atît de opuşi ca Balzac şi Lautréamont.

S-a ridicat să plece, dar era destul de excitat. S-a oprit pentru a adăuga :

— Îi fac un prost serviciu lui Marx, aceşti epigoni de bîlci, făcîndu-l răspunzător de toate tîmpeniile care le trec prin minte, precum această relaţie direct proporţională dintre bananieri şi literatura de introspecţie. Faptul că el, Marx, îl prefera pe Balzac, e demn de tot respectul, dar sper să nu-mi spuneţi că Marx este unicul om din lume care poate să aibă preferinţe. Ar însemna ca toţi să-l preferăm pe Balzac, pentru că asta a fost preferinţa lui. Atunci, un poet ca Lautréamont ar fi un individ care dă de bănuit, pentru că prin delirurile lui i-a scăpat realităţii franceze din acel timp şi, deci, n-a avut papă. Un vîndut capitalismului. După un astfel de criteriu, atunci cînd Revoluţia Franceză se auzea în toată Europa, Beethoven trebuia să fi scris mărşuleţe pentru soldaţi sau, cel puţin, muzici precum acel 1812 de Ceaikovski, şi nu cvartetele pe care le-a scris. Nu ştiu unde am citit, probabil că e vorba de unul din epigonii aceştia de trei parale, că în Franţa unul ca Lautréamont ar fi putut face aşa ceva. Dar dacă o facem noi, aici, nu vom fi decît nişte imitatori ai literaturii europene. Şi să nu uităm că dacă avem în vedere acest gen de artă care are o mare legătură cu visul, rezultă că nu se poate visa decît în Franţa. Aici nu tre-

buie să dormim, iar dacă dormim, totuşi, trebuie să visăm numai creşterea salariilor şi grevele metalurgice. Cît despre moarte, nici nu deschid gura. Din nou nu ştiu cine m-a criticat că mă ocup cu o astfel de tematică europeană. Pentru că, e clar, aici nu se moare. Aici sîntem doar nişte nemuritori pitoreşti. Moartea e un subiect care are legături suspecte doar cu Wall Street-ul. Înmormîntările sînt puse în slujba imperialismului. Pentru Dumnezeu, ajunge ! Ajunge cu atîta demagogie filozofică.

S-a ridicat iarăşi, dînd să plece.

— Nu, vă rog să nu plecaţi, a insistat Silvia.

— De ce să nu plec ? Discuţiile astea n-au nici un rost. Iar gîndurile mele le veţi găsi mult mai limpezi în cărţile pe care le-am scris.

— Da, dar vă rugăm să mai rămîneţi, pentru că există cîteva lucruri despre care am vrea să vă auzim vorbind.

— Ce lucruri ?

Bruno l-a rugat să se liniştească, apucîndu-l uşor de mînă.

Bine, în sfîrşit, deşi nu vede ce sens ar mai avea.

— Ceea ce se întîmplă — a început îndată ce s-a mai calmat —, este că oamenii aceştia nici măcar n-au înţeles marxismul. Dacă literatura ar fi fost adversara revoluţiei, ori, în cel mai rău caz, un fel de masturbare solipsistă, nu s-ar explica faptul că Marx îl admira pe Shakespeare. Sau pe curtezanul şi monarhicul Goethe. Mai mult ca sigur că aceşti minigînditori or să-mi spună că astăzi situaţia este mult mai gravă şi cere soluţii urgente, şi, deci, mai ales în Lumea a treia nu e momentul să faci literatură. În cazul acesta i-aş întreba dacă pe vremea cînd Marx studia în Biblioteca Londrei, cînd în minele de cărbuni erau exploataţi cu sălbăticie copiii de şapte ani, era sau nu momentul pentru a scrie poezie şi proză. Pentru că exact atunci nu scria numai Dickens. Mai scriau Tennyson, Browning şi Rosetti. În plină revoluţie industrială, poate că unul din cele mai nemiloase evenimente înregistrate de istorie, au existat artişti ca Shelley, Byron sau Keats. Iar Marx îi citea şi-i admira pe mulţi dintre ei. Aşa că nu-i faceţi nici o favoare maestrului vostru adjudecîndu-i astfel de tîmpenii. Fără a mai vorbi de cealaltă idee, falsă şi superficială, a artei ca reflectare a societăţii şi clasei căreia

îi aparţine. După un astfel de criteriu, Marx nu putea să fie marxist, pentru că era un burghez. Marxismul s-ar fi cuvenit să-l întemeieze un miner din Cardiff. Am impresia că nu înţelegeţi dialectica. Presupun că aţi citit CE-I DE FĂCUT ? de Lenin, nu-i aşa ? Perfect, atunci trebuie să ştiţi că prin ea însăşi clasa muncitoare n-ar fi fost capabilă să ajungă la socialism şi nici să treacă dincolo de breslele galbene. Socialismul l-au creat burghezi ca Marx şi Engels, aristocraţi ca Saint-Simon şi Kropotkin sau intelectuali ca Lenin şi Troţki.

— Şi Che Guevara.

— Che Guevara. Ceea ce v-am spus despre gînditori e valabil, într-o şi mai mare măsură pentru poeţi şi scriitori. Pentru că ficţiunea, ca şi visul, din aceleaşi motive, este, în general, un act antagonic al realităţii şi nu un simplu reflex pasiv. Aşa se explică de ce, de multe ori, este ostilă societăţii din timpul său. E vorba, trebuie să v-o spun, mai degrabă de dialectică, de o dialectică în sensul lui Kierkegaard.

— Cum, cum aţi spus ? a întrebat Araujo, surprins.

— Da, tinere. Kierkegaard. Aî auzit bine. Nu văd motivul pentru care trebuie să te alarmezi. La urma urmelor, reacţia împotriva acestei entelehii a omului şi gîndirii iluministe n-a fost numai opera lui Marx, ci şi a lui Feuerbach şi Kierkegaard. Apărarea omului concret. Dar, aşa cum vă spuneam, arta este de obicei un act antagonic. Şi, precum visul, se opune adeseori realităţii, chiar în mod violent. Vedeţi Statele Unite. În culmea alienării şi a dat una din cele mai mari literaturi din toate timpurile. La fel Rusia ţaristă. Şi reţineţi mecanismul secret al acestor două culmi : la contele Tolstoi, aristocrat pînă în vîrful unghiilor, care ne-a lăsat una din cele mai zguduitoare mărturii asupra condiţiei omului. Şi la celălalt mare scriitor rus, acel ţarist numit Dostoievski.

— Dar arta proletară, a început Araujo.

— Ce-i asta ? Unde se află ? Te referi, cumva, la cărţile poştale ilustrate cu Stalin pe cal, conducînd bătălii pe care nu le-a văzut niciodată ? La aceste vulgare cărţi poştale pe care acest om le considera culmea esteticii revoluţionare şi care nu erau decît culmea celui mai plat naturalism burghez ? Ciudat, dar demn de reţinut : revoluţiile

par să prefere întotdeauna arta reacționară și superficială. Faimoșii pompieri ai Revoluției Franceze. Ca să vedeți unde ajungem cu faimoasa teorie a reflectării societății. Nu Delacroix este artistul revoluției, ci David și alții, mai răi chiar și decît acest academician. Și atenție : pe cînd se extazia în fața cărților poștale, Stalin interzicea marea artă occidentală.

— Da, dar dacă ne aflăm în plină desfășurare a revoluției — a insistat Araujo —, tot ceea ce împiedică sau pune în pericol revoluția nu poate fi tolerat. E ca în război. Se învinge sau se moare. Și dacă o operă îi dă apă la moară dușmanului, ori potolește sau distrage atenția luptătorului, avem dreptul istoric de a o interzice.

— În rezumat, vorbești de arta contrarevoluționară ? a întrebat Sábato.

— Da.

Silvia îl privea în tăcere.

Dar n-au fost cuvintele lui Araujo, nici tăcerea ei ceea ce l-a liniștit pe Sábato, ci privirea prietenului lui Marcelo, pe care a surprins-o la un moment dat ațintită asupră-i. Tot timpul se simțise neliniștit din cauza acelei priviri pătrunzătoare prin simpla ei puritate, ori prin aceea că-i aducea aminte de chipul lui Carlos din 1932. Pe fața lui austeră și concentrată pînă la durere, ochii aceia străluceau ca doi tăciuni aprinși pe o vatră de pămînt bătătorit și uscat. Alături de el, Marcelo era ca un înger al bunătății care avea grijă de o ființă dîrză dar lipsită de apărare într-o lume apocaliptică și putredă. Da, își amintea de chinurile îndurate de Carlos și de cele pe care, mai devreme sau mai tîrziu, le va îndura și tînărul acesta, dacă nu cumva le și cunoscuse. Și astfel, toate cuvintele pe care le rostise, toată sclipirea aceea filozofică se transforma într-un motiv de rușine în fața reticenței solitare a unuia care apăruse cine mai știa din ce provincie mizerabilă, martir și victimă a unor nedreptăți fără capăt și al nesfîrșitelor umilințe. Cu vocea lui coborîtă brusc, ca și cînd ar fi vorbit pentru sine, privind în pămînt, Sábato a spus :

— Da, băieți... Dar aveți grijă cînd rostiți cuvîntul acesta, aveți grijă cînd îl rostiți cu ură sau cu indiferență, pentru că atunci oameni precum Kafka...

Era din nou foarte neliniştit. Pe de o parte, se gîndea că orice lucru pe care l-ar spune ar putea să-l rănească sau să-l deziluzioneze pe tînărul acela. Pe de alta, se simţea dator să se explice cît mai clar cu putinţă. Să-l împiedice, măcar pe unul dintre ei, pe cel mai pur, de a săvîrşi într-o zi o mare nedreptate, chiar dacă ar fi să fie o sacră nedreptate.

— Dilema nu o reprezintă literatura socială şi cea individuală, tinerilor... Dilema constă între ceea ce e serios şi grav şi ceea ce este uşuratic şi superficial. Cînd copii nevinovaţi mor sub bombele din Vietnam, cînd sufletele cele mai curate sînt torturate în trei sferturi ale pămîntului, cînd foamea şi disperarea stăpînesc cea mai mare parte din lume, înţeleg că e firesc să se protesteze împotriva unui anume tip de literatură... Dar trebuie să ştim care este acest tip... Care este ? Mă gîndesc că e drept să fie respins jocul frivol, invenţia simplă, digresiunea verbală... Dar trebuie să fim atenţi faţă de marii şi mereu neliniştiţii creatori, pentru că ei reprezintă cea mai sfîşietoare mărturie a omului. Şi, de asemenea, pentru că tot ei luptă pentru apărarea demnităţii şi salvării acestui om. Da, e adevărat, marea majoritate a scriitorilor scrie din motive inferioare acestora. Unii scriu pentru glorie sau pentru bani, alţii scriu pentru că au o mare uşurinţă de a se exprima, pentru că nu rezistă vanităţii de a-şi vedea numele tipărit, iar alţii pentru că le place acest joc şi se distrează. Mai rămîn însă alţii, puţinii care contează, cei care îndură această grea condamnare de a-şi mărturisi drama lor, perplexitatea în faţa unui univers neliniştit, speranţele pîndite de groază, de război sau de singurătate. Aceştia sînt adevăraţii martiri ai timpului lor, băieţi. Sînt fiinţe care nu scriu cu uşurinţă, ci sfîşiindu-se. Oameni care întrucîtva visează visul colectivităţii, exprimînd nu numai dorinţele şi neliniştile lor personale, ci pe cele ale întregii umanităţi... Aceste vise, precum în Lautréamont ori Sade, pot fi înspăimîntătoare. Dar sînt sacre. Şi servesc toçmai pentru că sînt înspăimîntătoare.

— Catarsisul, a subliniat Silvia.

Sâbato a privit-o fără să spună nimic. Părea foarte îngrijorat şi nemulţumit. Şi-a scos ochelarii, apăsîndu-şi tîmplele, într-o linişte absolută. După aceea a rostit ceva ce nu s-a înţeles prea bine şi a plecat.

SĂ MORI PENTRU O CAUZĂ DREAPTĂ

se gîndea Bruno, în timp ce îl privea pe Marcelo îndepărtîndu-se împreună cu prietenul său pe strada Apărării. Să mori pentru Vietnam. Sau chiar aici. Sacrificiu pur şi inutil, pentru că în cele din urmă noua ordine va încăpea pe mîinile neguţătorilor şi a cinicilor. Bietul Bill, voluntar în forţele RAF, acum fără picioare, plin de arsuri, privind prin fereastra care dă spre strada Morán ; pentru ca impresarii germani, mulţi dintre ei nazişti sau criptonazişti, să sfîrşească prin obţinerea unor mari afaceri cu impresarii englezi, în timpul unor mese bogate, cu schimburi amabile de surîsuri. Or să facă afaceri toată viaţa ? Dar, la urma urmelor, nu colaborase, oare, în plin război, Hitler cu ITT * ? Iar General Motors nu-i vînduse tot acestuia, ilicit, motoare pentru tancuri ?

Sigur, Guevara are dreptul la toată admiraţia. Dar ceva surd, trist şi neclar îi şoptea că şi Revoluţia Rusă din 1917 fusese romantică, mari şi cunoscuţi poeţi cîntînd-o în versurile lor. Aşa că, orice Revoluţie, oricît ar fi de pură, mai ales dacă este pură, este sortită să se transforme într-o birocraţie murdară şi poliţienească, în timp ce spiritele cele mai alese sfîrşesc în închisori sau ospicii.

Da, spre nefericire, totul era adevărat.

Dar hotărîrea de a se înrola în RAF fusese absolută, eternă, neinfluenţată de nimic : nici unul, nici o mie de fabricanţi de conserve nu i-ar fi putut smulge acest diamant lui Bill. Ce importanţă avea atunci ceea ce putea să devină, într-o zi, oricare revoluţie ? Mai mult (se gîndea uimit, amintindu-şi-l pe Carlos torturat nu de Isus ori Marx, ci de Codovilla) : nu avea importanţă nici dacă doc-

* ITT — Companie nordamericană de telefonie şi telegraf, existentă şi azi (n. t.).

trina era falsă ori adevărată. Sacrificiul lui Carlos a fost absolut, demnitatea omului salvîndu-se încă o dată printr-un singur act. În ciuda faptului că fusese un visător, mai exact tocmai de aceea, Carlos răscumpăra întreaga umanitate de la cinism și comoditate, de la mîrșăvie și putregai.

Cei doi, îndepărtîndu-se împreună. Alături de acel aristocrat timid care renunța la toate privilegiile clasei sale, mergea celălalt, pipernicit și umil. Sortiți, poate, să moară într-o zi pentru cineva care avea să-i trădeze după aceea, defraudîndu-i.

Îndepărtîndu-se acum pe strada Apărării. Spre ce înfiorător dar splendid destin ?

TRECUSERĂ MULȚI ANI

de cînd Sábato nu se mai plimbase prin Parcul Lezama. S-a așezat pe o bancă lîngă statuia zeiței Ceres, scrutîndu-și destinul. După aceea a intrat în dugheana dintre străzile Brazilia și Balcarce, unde mai mult ca sigur că Alejandra venise de multe ori cu Martin, și a băut o cafea. A privit în jurul său cu nepăsare, nedînd atenție discuțiilor. Panzeri * era un exagerat. Nu, domnule, e un tip care nu se vinde, asta-i totul. Panzeri vede peste tot numai dezastre, dar PRODE ** își are partea sa bună, să nu ne înșelăm. Un om tînăr, aproape un flăcău, după toate semnele destul de înalt, citea un ziar care-i acoperea fața. Nu i-ar fi atras atenția dacă nu ar fi observat (nu-i era greu, trăind într-o permanentă alarmă) că, din cînd în cînd, îl cerceta pe deasupra ziarului. Firește, putea să fie un fapt fără nici o transcendență, individul fiind unul dintre mulții tineri care-l cunoșteau. Prin micul fragment de frunte pe care reușea să-l vadă îl încerca senzația de a-l fi văzut în alte împrejurări. Dar unde ? Și cum ?

---

* *Panzeri*, celebru comentator de fotbal la televiziunea argentiniană *(n. t.)*.

** PRODE, replică argentiniană la Pronosportul nostru *(n. t.)*.

NU-L VĂZUSE NICIODATĂ,

dar nu avea nici o îndoială, era el, l-ar fi recunoscut dintr-o mie, nu numai după fotografiile lui, ci pentru că inima i-a bătut violent cînd l-a văzut în colțul acela, ca și cînd între el și Sábato ar fi existat un semn tăcut și secret care ar fi putut duce la această recunoaștere în oricare loc din lume, între milioane de persoane. Ruşinîndu-se pe neașteptate doar la gîndul că ar fi putut fi recunoscut, Martin * s-a ascuns după ziarul pe care abia îl cumpărase. Dar din clipă în clipă, ca unul care săvîrșea o faptă urîtă și interzisă, îl spiona. Încerca să afle izvorul acelui sentiment, dar îi era greu, ca și cînd ar fi trebuit să parcurgă rîndurile unei scrisori de uriașă transcendență, aproape de neînțeles din cauza luminii și ambiguității liniilor, consecință a învechirii și ruperii hîrtiei sub curgerea timpului. Vroia cu toată tăria să-și definească această stare de nedefinit, pînă cînd l-a străfulgerat gîndul că ar putea fi asemănător celui al unui tînăr care, după o lungă călătorie prin țări îndepărtate, observă chipul cuiva despre care se spunea că ar fi tatăl său, dar pe care nu-l văzuse în viața sa.

Căuta să descopere ce se afla dincolo de masca aceea de oase și carne obosită, pentru că Bruno îi spunea că nu sînt de-ajuns oasele și carnea pentru a construi un chip care e ceva infinit mai puțin fizic decît restul corpului, fiind definit de acest ansamblu de atribute subtile prin care sufletul se manifestă sau încearcă să se manifeste cu ajutorul cărnii. Motiv pentru care, gîndea Bruno, în aceeași clipă în care cineva moare, corpul se transformă în ceva ce se deosebește în mod misterios, atît de deosebit, încît am putea spune că „parcă nu-i aceeași persoană", în ciuda faptelor că are aceleași oase și aceeași materie pe care a avut-o cu o secundă mai înainte, o secundă înainte de această clipă în care sufletul se desparte de trup și acesta rămîne tot atît de mort ca și o casă, atunci cînd au plecat din ea pentru totdeauna (luîndu-și lucrurile personale) cei care locuiseră, suferiseră și iubiseră în ea.

* Martin, personaj din romanul *Despre eroi și morminte* (n. t.).

Da, se gîndea Martin : subtilităţile buzelor, micile zbîrcituri din jurul ochilor, aceste înfăţişări neclare ale locuitorilor dinlăuntru, aceşti necunoscuţi care se apropie şi privesc prin ferestrele ochilor, într-un fel ambiguu şi aproape translucid : figuri ale fantasmelor interioare.

Era dificil, aproape imposibil să descoperi toate acestea de la distanţă. Şi astfel, omul acela, chipul lui, îi apărea mai mult ca un murmur al unei discuţii îndepărtate, discuţie pe care o bănuim foarte importantă şi pe care dorim din tot sufletul s-o putem descifra.

Sînt un orfan, şi-a spus Martin lui însuşi, fără să ştie de ce, dar cu multă tristeţe.

A IEŞIT DIN DUGHEANĂ ŞI S-A ÎNTORS ÎN PARC

Aici se afla, maiestuos şi crud, don Pedro de Mendoza, arătînd cu sabia spre oraşul pe care pofta inimii lui hotărîse să-l fondeze aici : SANTA MARIA DE LOS BUENOS AYRES, 1536. Ce oameni ! era calificativul care-i venea întotdeauna pe buze. Şi femeile acestea : Isabel de Guevara, Mari Sánchez, Elvira Pineda...

Aceste idioţenii inventate de umanismul abstract : toţi oamenii sînt egali, toate popoarele sînt egale. Existau oameni mari şi pitici, popoare uriaşe şi popoare mici.

Cruzimea conchistei. A celor care vor virtuţi în stare pură.

Şi Conchista Americii de Aur !

Ca şi cînd ai presupune că jucătorul joacă pentru bani şi nu din patimă.

Banul era mijlocul, dar nu scopul.

Cînd a văzut-o apropiindu-se cu multă grijă pe fata cu pulover galben, s-a aşezat pe o bancă.

Adică, îl urmărise ?

Întrebarea îl enerva : detesta faptul de a se şti urmărit, producîndu-i teamă.

Da, îl urmărise, îl văzuse intrînd în dugheana aceea şi l-a aşteptat în parc pînă cînd a ieşit.

De ce ?

I se părea mai mioapă decît în timpul discuției și, de asemenea, mai timidă : nu mai era fetița strălucitoare de acum cîteva ore.

Dar, într-adevăr, se numea Gentile ?

Da.

Și nu era sefardă sau ceva asemănător ?

Cum adică ceva asemănător ? Bunicul ei era napolitan.

— Napoli e poi morire, a rostit Sábato, rîzîndu-și de aceste cuvinte.

De aproape părea mai slabă, cu pielea măslinie și nasul coroiat.

— Ai fața de sarazină.

Nu i-a răspuns.

— Și ești mioapă. Adevărat ?

Da, dar cum își dăduse seama ?

Ar trebui să-și schimbe meseria dacă n-ar fi un bun observator. Din modul de a privi, de a merge, de a-și duce capul în față.

Da, cînd era mică se lovea de toate ușile.

Bine, dar de ce nu purta ochelari ?

— Ochelari ?

I s-a părut că nu aude bine.

— Da, ochelari.

A întîrziat mult pînă să-i răspundă. După aceea a murmurat : pentru că era destul de urîtă și fără ochelari.

Urîtă ? Cine i-a spus așa ceva ?

Ea își spusese. Și oglinda.

— Parcul acesta, mai demult, era mult mai frumos. Acum s-a ruinat — a spus Sábato —, și pe deasupra au mai ridicat și monumentul ăsta din spate. L-ai văzut ?

Da, îl văzuse. Era un fel de rachetă spre Marte, montată pe un șasiu de camion.

— Ai un foarte ascuțit simț al umorului. De exemplu, ceea ce ai spus azi despre structuralism.

Nu i-a răspuns.

Nu era adevărat ?

Da, de față cu alții.

Cum ?

Cînd era singură cu altcineva, era foarte timidă.

— Drace, exact pe dos !

Da.

Şi de ce-l urmărise ?

Nu era prima dată.

Sábato s-a îngrijorat. Şi din ce cauză, a vrut să ştie.

— Să nu vă supăraţi. Mi s-a părut că discuţia de azi v-a enervat. Nu vroiam aşa ceva. Cel puţin, eu nu vroiam.

— Aşa că ceilalţi o vroiau ?

Ea a tăcut.

Prea bine, totul era limpede. Dar pentru ce trebuie să dea el examen în faţa unor persoane ca Araujo ? El nu-i ceruse acestui tînăr să-i citească cărţile, nici să fie de acord cu el. Cînd Araujo mai sugea încă, el îl studiase nu numai pe Marx, ci şi pe Hegel. Şi nu în cafenele. Îi studiase în timp ce-şi punea viaţa în pericol, ani în şir.

Da, ea ştia acest lucru.

Foarte bine, atunci să-l lase în pace. Ce dracului, viaţa era destul de dură chiar şi fără acest tip de indivizi.

— Vino, să ne plimbăm puţin, i-a spus cu o afecţiune bruscă, apucînd-o de braţ. Nu cumva să te loveşti de vreo statuie.

S-au oprit să contemple leii de bronz.

— Reuşeşti să-i vezi ? a întrebat-o Sábato, cu sadismul acesta care-i ieşea uneori pînă şi în faţa celor pe care-i stima.

Da, cît de cît. „Leii gînditori", nu ?

— Da, dar trebuie să fie scris „cu toată severitatea gînditori". Îndată ce unul nu-i atent, scrie cu aproximaţie, comite tîmpenii. Eu, cel puţin. Trebuie să ai grijă să te exprimi exact.

— Cum, cum ? a întrebat ea, uşor ironică. Trebuie să vin mai aproape.

— Atunci, crede ceea ce-ţi spun : expresia lor este severă şi, în acelaşi timp, gînditoare. Ce curios ! Ce va fi vrut să spună sculptorul ?

— Alejandra — a murmurat ea, nehotărîtă.

Ce-i cu asta ?

Trăia ? Trăise cîndva ?

Sábato i-a răspuns îndeajuns de aspru. Pînă şi ea punea astfel de întrebări ?

— Vino, ia loc. Mai demult, băncile acestea erau din lemn. Încă puţin, şi o să ne aşezăm pe altele, din terilenă,

și o să mîncăm numai pastile. Spre norocul meu, n-o să mai apuc să văd așa ceva. Îți dai seama că sînt un reacționar ? Cel puțin asta e ceea ce credeți dumneavoastră, marxiștii, despre mine.

— Nu toți marxiștii.

— Drace, cel puțin atîta. E suficient să pronunț mit sau metafizică pentru ca imediat să mă acuze că primesc bani de la ambasada americană. Și, fiindcă veni vorba de americani, știi ceva ? Un tip de la nu știu care universitate a reținut în teza lui faptul că romanul meu începe în fața statuii zeiței Ceres. Parcă e pe aici.

— Și ce-i cu asta ?

— E zeița fertilității. Oedip rege.

Dar o făcuse înadins ?

Ce adică ?

Povestea cu zeița Ceres.

— Vorbești serios ?

Da, bineînțeles.

— Nu, prostuțo. Pe vremea aceea, aici se aflau o mulțime de statui. Îmi amintesc că mai întîi o alesesem pe Atena. În cele din urmă, nu știu de ce, nu mi-a plăcut. Și am ales-o pe Ceres.

— În cazul acesta, e posibil că v-a influențat subconștientul.

— Posibil.

— De asemenea TUNELUL începe cu o maternitate.

— Mi-au spus și asta. Indivizii ăștia care scriu teze de doctorat descoperă totul. Vreau să spun că descoperă lucruri pe care nici tu nu le bănuiai.

— Atunci înseamnă că sînteți de acord.

— Într-un sens strict, nu. Dar cred că dacă scrii lăsîndu-te sub stăpînirea impulsului, ți se întîmplă ceva asemănător cu visul. Obsesiile cele mai din adînc ies la suprafață. Mama mea era foarte puternică și pe noi doi, ultimii, pe Arturo și pe mine, ne-a ținut, ca să spun așa, legați. Aproape că ne-a închis. Se poate spune că am descoperit lumea prin fereastră.

— Mama supraprotectoare.

— Te rog, să nu folosești un astfel de limbaj. Da, poate că în mod inconștient m-am rotit în jurul mamei mele. Dacă facem o analiză la modul lui Jung, oprindu-ne

asupra cutărui sau cutărui simbol. Şi sînt mulţi care fac lucrul acesta. Atunci înseamnă că tot este ceva. Uneori, însă, nu e ceea ce se crede, sau, cel puţin, ceea ce cred unii : simbolurile nu sînt o consecinţă a lecturii. După un astfel de criteriu, vreau să fiu înţeles, ar însemna că atunci cînd visăm adîncimi submarine, se datoreşte faptului că l-am citit pe Jung. Că înaintea lui Jung nimeni n-a visat adîncurile mării. Este exact pe dos, omule : Jung există graţie acestui tip de vise.

— Dumneata ai spus adeseori că arta şi visul se înrudesc, au ceva comun.

— Bineînţeles. Cel puţin în prima lor parte. În momentul în care artistul se scufundă în subconştient, ca atunci cînd adormi. După aceea urmează cel de al doilea moment, cel al expresiunii, reţine : al ex-presiunii, adică al presiunii în afară. De aceasta arta este eliberare, iar visul nu, pentru că visul nu iese în afară. Arta da, ea este un limbaj, o încercare de comunicare cu alţii. Îţi strigă obsesiile tale în faţa celorlalţi, chiar dacă o faci prin simboluri. Şi lucrul cel mai important este că eşti treaz şi atunci cu aceste simboluri se amestecă lecturile, ideile, voinţa creatoare, spiritul critic. Acesta este momentul în care arta se deosebeşte de vis în mod radical. Înţelegi ? Dar nu poţi face artă adevărată dacă nu ai coborît mai înainte în subconştient. De aceea este ridicol ceea ce-şi propun toţii aceştia : datoria unei arte naţionale şi populare. Ca şi cînd înainte de a te culca ţi-ai propune : aşa, acum să visăm vise naţionale şi populare.

Silvia a izbucnit în rîs.

— Vorbesc foarte serios. Dacă există ceva autentic în om, acestea sînt exact visele. Şi arta, din acelaşi motiv. A tăcut şi a privit-o atent : Aşa că descinzi din napolitani.

Nu. Din partea mamei era spaniolă.

— Perfect. Italieni, spanioli, arabi, evrei. Teoria mea despre noua Argentină.

Nu cunoştea teoria aceasta.

— Rezultanta celor trei mari forţe, celor trei mari popoare : spanioli, italieni şi evrei. Dacă te gîndeşti puţin, ai să descoperi că virtuţile şi defectele noastre izvorăsc de aici. Da, bineînţeles, mai există bascii, francezii, iugoslavii, polonezii, sirienii, nemţii. Dar partea fundamentală vine

din cele trei izvoare. Trei mari popoare, dar ce defecte mari și deosebite. Îmi spunea la Ierusalim un evreu : nu-i o minune ? în mijlocul unui deșert ? înconjurat de trilioane de arabi ? Nu, domnule, ci dimpotrivă, numai așa se explică minunea. În ziua în care o să fie pace, ceea ce Iehova nu vrea, într-un minut se termină totul. Îți poți imagina, Silvia, 2 milioane de evrei fără nici un război ? Două milioane de președinți de republică. Fiecare cu propriile lui idei despre locuințe, armată, învățământ, limbă. Poftim, guvernează. Tipul care vinde sandvișuri îți ține o prelegere despre Heidegger. Ce ai de spus, în cazul acesta, despre individualismul spaniol ? Dar despre cinismul italian ? Da, trei mari popoare. Dar ce amestecătură, Doamne! Aici, singurul lucru care ne-ar fi putut salva era un foarte binevenit și salutabil război național, să zicem acum cincizeci de ani.

— Mi se pare un lucru foarte pesimist.

— Da.

— Și atunci de ce vă încăpățînați să luptați ? Și să rămîneți aici ?

— De unde să știu eu ?

A privit-o cu interes.

— Ești înscrisă în vreo organizație peronistă ?

Ea a șovăit.

— Mă refer la o organizație marxistă a peronismului.

— Da, adică nu... Nu m-am hotărît... am prieteni... o să văd eu...

— Dar ești marxistă.

— Da.

— Ascultă. Continui să cred, ca în timpurile acelea de, cum să spun, ...de catecumenie, că Marx este unul din filozofii care au tulburat gîndirea contemporană. Mai apoi, însă, am început să mă îndepărtez, să nu fiu de acord cu unele lucruri... Cu acele reminiscențe ale „gîndirii iluministe" care l-au împiedicat să înțeleagă legătura dintre artă și structurile sociale.

— Vi se pare ?

— Nu-ți amintești de surpriza, mai exact spus, de perplexitatea lui Marx în fața tragicilor greci ?

— Nu.

— Rămîne pe gînduri, ca să spunem așa, în fața modului prin care poeții aceștia continuă să ne emoționeze, în ciuda faptului că structurile în care au trăit au dispărut. Ar trebui să admită că în artă există valori „metaistorice", dar așa ceva l-ar face de rușine. Există valori care rezistă oricărei încercări de reducere la epoca lor. Studiezi filozofia, nu ?

— Nu, studiez literele, a spus ea ca și cînd ar fi fost vorba de ceva ridicol.

— Mi s-a părut că te interesa filozofia.

— E adevărat. Citesc mai mult filozofie decît literatură. Și totuși, am citit foarte puțin și, mi se pare, fără să înțeleg.

— Nu-ți face griji. Nici eu nu am studiat prea mult. Nu sînt decît un scriitor care de mai bine de treizeci de ani se preocupă de condiția omului. De criza omului. Puțina filozofie pe care o știu, am învățat-o pe sărite, prin cercetări personale din știință, suprarealism și revoluție. Nu-i vorba, prin urmare, de o bibliotecă anume, ci de propriile mele sfîșieri. Am multe lacune, aceleași pe care le am în literatură, și, mai exact spus, în toate. Nu știu cum să-ți explic.

A rămas pe gînduri.

— E ca și cînd aș fi un explorator în căutarea unui tezaur din inima junglei. Ca să ajung la el, a trebuit să traversez munți plini de pericole, rîuri torențiale, deșerturi. Am pierdut de multe ori, neștiind cum să încep. Cred că m-a salvat numai instinctul de conservare. Am cîștigat, totuși, ceva : cunosc acest drum, l-am trăit și nu l-am învățat din cărțile de geografie. Dar nu cunosc mii de alte lucruri care se află în afara acelui drum. Și nici nu mă interesează. Nu am putut să învăț decît ceea ce m-a pasionat în mod vital, numai ceea ce avea legătură cu acest tezaur.

Silvia părea să-și întindă capul înainte mai mult ca de obicei, observîndu-l.

— Da, înțeleg, a spus ea, pe un ton foarte scurt.

Sábato a privit-o cu duioșie.

— Bravo, a zis el. Te-ai salvat de facultatea de litere. De fapt, unui om ca tine facultatea i-ar prinde foarte bine.

S-a ridicat.

— Vino, să facem cîţiva paşi. Băncile acestea de ciment au fost inventate pentru a tăia pofta celor tentaţi să se aşeze.

În timp ce se plimabu, i-a explicat :

Aproape în acelaşi timp cînd m-am apucat să studiez fizica, am început să învăţ şi marxismul. În felul ăsta am putut trăi cele două experienţe mai tulburătoare din epoca noastră. În 1951 am publicat ceea ce s-ar putea numi bilanţul acestor două experienţe : HOMBRES Y ENGRANAJES *(Oameni şi angrenaje).* Aproape că mi-am scuipat plămînii :

Rîsul său era dureros.

— Îţi dai seama ? Am încercat să vorbesc de cealaltă alienare, cea a tehnologiei. Şi despre tehnolatrie. Şi m-am trezit că mă acuză că aş fi plătit de nordamericani.

Cine îl acuzase ?

— N-are importanţă. Unul care nu suporta faptul că eu vorbeam în această operă de crimele lui Stalin, acelaşi pe care mai apoi avea să le denunţe Hruşciov cu documentele în mînă. Dar acesta n-a fost atacul cel mai rău, chiar dacă rămîne cel mai urît, pentru că în anii aceia eu nu aveam nici măcar ce să mănînc. Cel mai urît atac a venit din partea celor ce mă acuzau că atentam la ştiinţă. O moştenire a gîndirii iluministe. Ar rezulta că dacă eşti un partizan al dreptăţii rasiale, trebuie să cazi în genunchi înaintea pilei electrice a lui Volta.

S-a aplecat, a luat o pietricică şi a aruncat-o asupra leului. După cîteva clipe, a continuat :

— Acum, după Marcuse, după revolta tinerilor nordamericani şi cea a studenţilor de la Paris, nu mai este un lucru atît de dezonorant. Numai că, firește, eu nu eram decît un biet scriitor sudamerican.

Glasul lui era foarte amar.

— Numai că alienarea tehnologică se datorează proastei folosiri a maşinii, a spus Silvia. Maşina este amorală, ea se află în afara valorilor etice. Este la fel ca orice armă : poate fi folosită într-o direcţie sau în alta. Într-o societate care-şi propune ca scop omul, această alienare tehnologică nu va avea loc niciodată.

— Pînă azi nu s-a născut societatea care să confirme ceea ce spui tu. În marile țări colectiviste funcționează aceeași robotizare ca în Statele Unite.

— Poate să fie ceva trecător. Pe de altă parte, cum să rezolvi problema omului și pe cea a creșterii exponențiale a populației fără a produce alimente și bunuri de consum în masă ? Producția masivă presupune știință și tehnologie. Poate fi respinsă tehnica atît timp cît trei sferturi din omenire îndură foamea ?

— Sărăcia și nedreptatea socială trebuie să fie abolite. Ceea ce susțin eu este că nu trebuie să se treacă de la calamitatea subdezvoltării la calamitatea supradezvoltării. De la mizerie la societatea de consum. Gîndește-te la tineretul nordamerican. O servitute mai rea decît mizeria. Nu știu dacă nu e mai bună foamea decît drogurile.

— Dar atunci ce propuneți ?

— Nu știu. Ceea ce știu este că trebuie să atragem atenția asupra acestei probleme atît de grave. Și fiindcă ne aflăm la jumătatea dezvoltării, nu trebuie să fim atît de stupizi și să repetăm catastrofa hiperdezvoltării.

— Dar țările sărace nu se pot dezvolta, printr-o astfel de încercare nu fac decît să-și cultive pe mai departe sclavia. Nu vi se pare că e o delicatețe inoportună să vorbești împotriva bunurilor materiale în fața minerilor bolivieni ?

— Știi foarte bine că niciodată n-am aprobat exploatarea. Ceea ce am spus și voi continua să spun, chiar dacă acum nu-i un lucru ușor și nici pe placul nimănuia, este aceea că nu merită să faci revoluții sîngeroase pentru ca într-o bună zi să-ți umpli casa cu fleacuri inutile și cu copii idiotizați de televiziune. Dacă e să judecăm după unele rezultate, există țări foarte sărace dar care sînt mai bune decît Statele Unite. Vietnamul, de pildă. Cu ce a învins țara cea mai tehnificată din lume ? Cu credința, cu spiritul de sacrificiu, cu dragostea pentru pămînt. Valori spirituale.

— Da. Dar nu-mi spuneți cum poate să hrănească (nu vorbesc de acele fleacuri inutile) o populație care crește în proporție geometrică.

— Nu știu. Poate că ar trebui să se stabilizeze populația lumii. În orice caz, știu ceea ce *nu* vreau. Nici supracapitalism, nici suprasocialism. Nu vreau superstate ro-

botizate. În Israel mi s-a vorbit cu mult dispreț despre un kibuț : confecționa pantofi la un preț de trei sau patru ori mai mare decît nu știu care fabrică din Tel Aviv. Dar cine a spus că misiunea unui kibuț este să confecționeze pantofi ? Misiunea acestuia este să facă oameni. Înțelegi acum ?

Silvia și-a apropiat ochii pînă gata să atingă ceasul cu pleoapele.

Era 7 și 10. Ajunseseră pe terasa unei vechi clădiri. Sprijinindu-se de balustradă, Sábato i-a explicat că, mai demult, rîul ajungea pînă aici, jos, unde acum alergau urlînd automobilele. *Parc melancolic și bătrîn,* a recitat Sábato ca pentru el însuși.

Ce-i asta ?

Nimic. Mă gîndeam.

— Marele mit al Progresului, a spus, în cele din urmă. Revoluția industrială. Cu Biblia în mînă (întotdeauna e convenabil să săvîrșești porcării sub pretexte onorabile) au distrus civilizații întregi, au trecut prin foc și sabie vechile comunități africane sau polineziene, nelăsînd piatră pe piatră. Pentru ce ? Pentru a umple după aceea aceste lucruri cu vulgaritățile fabricate în Manchester, pentru a le exploata fără milă : în Congo belgian retezau mîinile celor care furau un lucru de nimic ; ei, cei care furau o țară întreagă. Și nu numai că i-au sclavizat : le-au răpit pînă și vechile mituri, armonia lor cu cosmosul, fericirea plină de candoare. Barbaria tehnocratică, aroganța europeană. Și acum păcatul acesta îl plătim noi. Îl plătesc tinerii drogați și terminați din New York și Londra.

— Vă încearcă nostalgia romantică a leprei, a deznutriției și a dezinteriei ? .

Sábato a privit-o cu o duioșie ironică.

— Să lăsăm asta, Silvia. Mai bine să vorbim despre o altă problemă care a rămas suspendată în timpul discuției. Bineînțeles că marxismul și-a atins ținta în ceea ce privește unele fapte sociale și politice din această societate. Dar există alte elemente care rezistă.

Rezistă ? Silvia și-a aruncat iarăși în față capul ei de sarazină.

Bineînțeles : arta, visele, mitul, spiritul religios. Cu timiditate (era ciudat contrastul dintre Silvia îndrăzneață,

ironică şi strălucitoare din timpul discuţiilor şi Silvia de acum, din parc), ea i-a argumentat că ateismul marxist era mai degrabă politic decît teologic. Nu şi-a propus ca obiectiv moartea lui Dumnezeu, ci distrugerea capitalismului. A criticat religia în măsura în care aceasta reprezenta un obstacol împotriva revoluţiei.

Sábato a privit-o cu o neîncredere liniştită.

Adică nu era de acord ?

— Ştim că Biserica a sprijinit exploatarea. Aminteşte-ţi ceea ce ţi-am spus despre Biblie în Africa. Dar eu vorbesc despre cu totul altceva, nu despre atitudinea politică a Bisericii, ci despre spiritul religios.

După aceea a surîs.

— Televiziunea este opiul popoarelor. Acesta este cel mai adevărat aforism. Nu te înfuria. Am toată admiraţia pentru Marx ; împreună cu Kierkegaard a iniţiat revendicarea omului concret. Acum însă mă refer la credinţa lui în ştiinţă.

Aici e punctul în care mă despart de teoria lui. Acelaşi lucru mi se întîmplă cu neomarxişti de mare prestigiu, precum Kosik. Pentru că, în fond, sînt raţionalişti.

— Da, dar raţiunea dialectică nu este simpla raţiune dinainte.

— Dialectică sau nu, continuă să fie abstractă. Vor să arate totul, să explice totul. Nu mă refer la cei care îl „explică" pe Shakespeare prin acumularea primitivă de capital. Asta-i o glumă.

S-a aşezat, rămînînd o clipă pe gînduri. După aceea a adăugat :

— Observă ce s-a petrecut cu mitul. Enciclopediştii şi-au bătut joc : e o pură mistificare. Şi, ce să vezi, de aici confuzia actuală : des-mistificare e acelaşi lucru cu desmitificare. Oamenii de ştiinţă se prăpădeau de rîs. Tu nu ai cunoscut astfel de oameni, aşa cum i-am cunoscut eu, care am lucrat alături cu laureaţi ai premiului Nobel, în marile centre de cercetare. Şi există un caz ce mi se pare patetic : cel al lui Lévy-Bruhl. Ai auzit de el ?

— Nu. M-am limitat la Lévi-Strauss. Sînt rude ?

— Nu. Cel despre care-ţi vorbesc se scrie cu y grec. A început elaborarea unei lucrări pentru a *demonstra* ascensiunea mentalităţii primitive la conştiinţa ştiinţifică.

Ce crezi că i s-a întîmplat ? Bietul om a îmbătrînit încercînd să demonstreze acest lucru. Dar era un om cinstit şi a sfîrşit prin a-şi mărturisi înfrîngerea, recunoscînd că faimoasa mentalitate „primitivă" nu era un stadiu inferior al omului. Şi că în omul de azi subzistă cele două mentalităţi. E groaznic, nu ? Reţine că această mentalitate „pozitivă" (adjectivul mă face să rid, dar nu-l pot evita) este cea care a injectat în Occident ideea că cultura ştiinţifică este superioară, să zicem, culturii polineziene. Cum ţi se pare ? Bineînţeles, că ştiinţa este superioară artei. Cînd am abandonat fizica, profesorul Houssay a încetat să mă mai salute. Ştiai asta ?

— Nu.

— Pentru enciclopedişti, omul progresa în măsura în care se îndepărta de starea mito-poetică. A spus-o într-un mod celebru, în 1822, un cretin, Thomas Lowe Peacock : în timpurile noastre, un poet este un sălbatic într-o societate civilizată. De asta ce mai spui ?

Silvia căzuse pe gînduri.

— Cercetările sărmanului Lévy-Bruhl au arătat cît de greşită este, dincolo de extraaroganţa şi aroganţa ei, această pretenţie. Şi s-a întîmplat ceea ce trebuia să se întîmple : expulzat (exilat) din gîndire, mitul s-a refugiat în artă, ceea ce nu înseamnă decît o profanare a sa şi, în acelaşi timp, o revendicare. De unde rezultă două lucruri : mai întîi, că este imbatabil, reprezentînd o necesitate profundă a omului. În al doilea rînd, că arta ne va salva de la alienarea totală, de această segregaţie brutală a gîndirii magice şi gîndirii logice. Omul este şi una şi alta, în acelaşi timp. Un singur tot. De aceea, avînd un picior pe fiecare ţărm, romanul rămîne modalitatea care poate exprima cel mai bine fiinţa totală. S-a aplecat şi a desenat din pietricele litera R.

— În urmă cu cîtva timp, un critic german m-a întrebat cum se face că noi, latinoamericanii, avem mari romancieri dar nu şi mari filozofi. Pentru că sîntem nişte sălbatici, i-am răspuns eu, pentru că, din fericire, ne salvăm de la marea sciziune raţionalistă. Aşa cum s-au salvat ruşii, scandinavii, spaniolii, adică popoarele periferice. Dacă doriţi să aflaţi care este Weltanschauung-ul nostru,

i-am mai spus, căutați-l în romanele noastre, nu în gîndirea noastră.

A rearanjat pietricelele sub forma unui pătrat.

— Bineînțeles, mă refer la romanele totale, nu la niște simple narațiuni. Din Europa, firește, ni se spune că în romane nu trebuie să existe idei. Obiectiviștii ! Ferește-ne, Doamne ! Cum omul este centrul oricărei ficțiuni (nu există romane despre mese sau gasteropozi), această obiectivare e o tîmpenie. Ezra Pound spunea că nu ne putem permite luxul de a ignora ideile filozofice și teologice ale lui Dante, după cum nu putem pierde din vedere pasajele din romanul său și pe cele din poemul metafizic, acestea exprimîndu-le cu cea mai mare claritate. Și nu sînt legitime numai ideile materialiste, ci și cele mai pure idei platonice. Nu sînt tot oameni cei care au gîndit astfel ? Nu s-ar putea face, în acest caz, un roman cu Platon drept personaj, decît dacă am lichida o bună parte din spiritul său ? Romanul din zilele noastre, cel puțin în cele mai ambițioase dintre exprimările sale, trebuie să încerce descrierea totală a omului, de la delir pînă la logică. Ce lege mozaică interzice așa ceva ? Cine e posesorul Regulamentului absolut care ne spune cum *trebuie* să fie un roman ? *Tous les écarts lui appartiennent*, a spus Valéry cu o scîrbă reprobatoare. Prin aceasta credea că îl demolează și, de fapt, nu făcea decît să-l elogieze. Bucățică de rațională ! Și-ți vorbesc despre roman pentru că nu există ceva mai hibrid. În fapt, ar trebui să se inventeze o artă care să amestece ideile pure cu dansul, urletele cu geometria. Ceva care să se săvîrșească într-un spațiu ermetic și sacru, un ritual în care gesturile să fie unite cu gîndirea cea mai pură, iar un discurs filozofic să fuzioneze cu dansurile războinicilor zuluși. O combinație dintre Kant și Jerónimo Bosch, dintre Picasso și Einstein, dintre Rilke și Gingis Han. Cît timp nu sîntem în stare de o artă atît de integratoare, să ne apărăm cel puțin dreptul de a face romane monstruoase.

A revenit asupra pietricelelor și le-a dispus iarăși în formă de R.

— Numai arta surprinde realitatea, adică *toată* realitatea. Și vin unii ca să ne spună că această mitizare (mitografiere) a artei este reacționară, depășită, că ar fi din

secolul al XVIII-lea, adică a romanticilor. Bineînțeles. Geniul protoromantic al lui Vico a văzut limpede ceea ce mult timp după aceea alți gînditori n-au reușit nici măcar să înțeleagă. El e cel care începe ceea ce mai apoi va face Jung și, în mod paradoxal, pentru că sînt adepții științificizării, Lévy-Bruhl și Freud. Ideile romantismului german au fost uitate sau disprețuite de această cultură pretențioasă. Și atunci trebuie să vină cineva și să le facă să strălucească din nou. Schopenhauer a spus că există situații cînd reacția este progres, după cum progresul poate fi reacție. Astăzi, progresul constă în revendicarea acestei idei de demult. Filozofii romantismului german au fost, după Vico, cei dintîi care au văzut acest lucru în mod clar. După cum au intuit și ideea de structură. Idee corectă pe care oamenii de știință au aruncat-o peste bord. Privește.

I-a arătat una din pietricele.

Mentalitatea științei operează în felul următor : această piatră este feldspat, la rîndul său, feldspatul poate fi descompus în molecule, aceste molecule se descompun în atomi care sînt așa și așa. Deci, de la complex la simplu, de la totalitate la parte. Analiză și descompunere. Așa ni s-a întîmplat.

Silvia l-a privit cu multă atenție.

— Nu mă refer, să fie clar, la progresul tehnic. Bineînțeles, cînd e vorba de pietre și atomi, totul e în ordine. Mă refer la ceea ce a însemnat calamitatea de a presupune că aceeași metodă rămîne valabilă și în cazul omului. Un om nu este o piatră și nu poate fi descompus în ficat, ochi, pancreas și metacarpiene. Este o totalitate, o structură, unde fiecare parte nu are nici un sens în afara întregului, unde fiecare organ le influențează pe toate celelalte și toate celelalte îl influențează pe acesta. Te îmbolnăvești de ficat și vezi că ai ochii galbeni. Ce pot să știe, în cazul acesta, specialiștii, doctorii de ochi ? Știința a scindat totul. Și ceea ce e și mai grav este că a scindat trupul de suflet. Mai demult, dacă nu aveai un flegmon sau un picior rupt, nu erai bolnav, erai doar *un malade imaginaire.*

A rearanjat încă o dată pietrele la locul lor.

S-a oprit și s-a rezemat de balustradă.

— Acolo, jos, poți vedea lumea la care am ajuns, produsul științei. În curînd va trebui să trăim în cuști de

sticlă. Doamne, cum se poate ca un astfel de lucru să fie idealul cuiva ? !

Silvia se gîndea. El s-a așezat iarăși pe bancă.

— Ca artă, mitul este un limbaj. Exprimă un anume tip de realitate în unicul mod în care această realitate se poate exprima, fiind *ireductibilă* la un alt limbaj. Îți dau un exemplu foarte simplu : termini de ascultat un cvartet de Bella Bártok și, îndată după aceea, cineva îți cere să i-l „explici". Bineînțeles, nimeni nu comite o atare idioțenie. Și totuși, în cazul mitului, o facem. Sau în cazul unei opere literare. Nu există prilej în care cineva să nu-mi ceară să-i explic *Raportul despre Orbi*. Ce vrea să-i explic ? Ceea ce am vrut să spun, ceea ce am putut să spun am spus în acest Raport. Același lucru se întîmplă cu visele. Lumea vrea să-i explici coșmarurile. Dar visul exprimă o realitate în *unicul* mod în care aceasta se poate exprima.

A tăcut.

— E ciudat, a reluat mai apoi, că un om precum Kosik admite această funcție revelatoare pentru artă, dar nu și pentru mit. Aici se află punctul în care îi apare reminiscența gîndirii enciclopediste. Cînd vorbește de mit susține, mai mult sau mai puțin exact, că grație rațiunii dialectice putem trece de la simpla opinie la știință, de la mit la adevăr. Îți dai seama ? Mitul ar fi un fel de minciună, o mistificare. Iarăși dăm peste Lévy-Bruhl. Se „progresează" trecînd de la gîndirea magică la gîndirea rațională. Același lucru i se întîmplă lui Freud, cu tot geniul lui. În treacăt fie spus, întotdeauna mi-a atras atenția o dualitate în Freud. Un geniu bifront : intuiția subconștientului, a întunecimilor, îl înrudește cu romanticii ; pe de alta, formația sa pozitivistă îl face un fel de dr. Arrambide.

— Arrambide ?

— Nu, mă gîndeam pentru mine însumi.

A rămas din nou pierdut în gîndurile sale, apoi a revenit :

— Lumina contra întunericului. E inutil, nu le-o scoate nimeni din cap. Un vis, de exemplu, este întotdeauna un adevăr pur. Cum poate să mintă ? Același lucru se petrece și cu arta, atunci cînd e profundă. O doctrină juridică poate să fie o mistificare, poate să fie instrumentul

folosit de o clasă privilegiată pentru a se eterniza în mod legal. Dar cum poate să fie o mistificare DON QUIJOTE ?

Pentru prima dată, după lungul răstimp în care păruse închisă în ea însăşi, cugetînd, Silvia a intervenit :

— Sînt de acord. Dar eu cred că există o parte de adevăr în marxism, atunci cînd consideră că arta nu este produsul unui neant, ci al unui tip de societate. Există, indiferent cum, o legătură între artă şi societate. O omologie.

— Bineînţeles. Există o *anume* legătură între artă şi societate, după cum există o *anume* legătură între un coşmar şi viaţa zilnică. Dar acest cuvînt *anume* e cel pe care trebuie să-l examinăm cu lupa, pentru că de aici izvorăsc toate erorile. Ţi se spune că literatura lui Proust, *fiindcă* era un copil bun, este expresia putredă a unei societăţi nedrepte. Înţelegi ? Există o legătură, dar nu-i neapărat nevoie să fie o legătură directă. Poate să fie contrarie, antagonică, o revoltă. Nu un reflex, acest faimos reflex. Este un act *creativ* prin care omul îmbogăţeşte realitatea. Marx însuşi afirmă că omul e cel care produce omul. Ceea ce este atît de contrar acestui celebru reflex, încît seamănă cu o piatră pocnind o oglindă. Şi aici, ca în atîtea alte manifestări ale marxismului, trebuie să ne scoatem pălăria în faţa lui Hegel şi a ideii sale despre autocrearea omului. Această fiinţă care se creează pe ea însăşi, o face pe baza a tot ceea ce este capabil să facă spiritul subiectiv : de la o locomotivă pînă la un poem. Vino, să intrăm să bem o cafea.

S-au îndreptat spre strada Brazilia colţ cu Defensa.

— În discuţia asta absurdă n-am avut dispoziţie, nici răbdare, nici poftă să explic toate astea. Şi, în definitiv, nu am de ce să dau examene în faţa unor puşti înfumuraţi ca Araujo, care par să fi descoperit marxismul în urmă cu 27 de minute într-o cărţulie de clasa a doua. Aceşti revoluţionari nu văd decît interese de clasă deghizate în orice operă de artă produsă de clasa privilegiată. Şi fac mult rău pentru că după aceea apar oameni care presupun că îl combat pe Marx combătînd astfel de caricaturi. Marx îl admira pe monarhicul Balzac şi, în schimb, îşi rîdea de un comunist numit Vallès, care scrisese o operă intitulată, cred, L'INSURGÉ. Şi ar fi disprețuit, neîndoielnic, această

literatură „proletară" pe care în Rusia o susţin cu toate forţele. Între astfel de producţii şi operele acestui snob din Districtul VI care leşina după ducese, nu încape nici o îndoială : cel care va supravieţui va fi acest domnişoraş.

Au trecut din nou prin faţa leilor.

— Creaţia artistică izvorăşte din *întreaga* fiinţă omenească. Înţelegi ? Din *toată* fiinţa, nu numai din partea conştientă a ideilor care pot fi greşite, şi care, în general, sînt greşite (pînă şi Aristotel a greşit teribil de mult), ci şi din regiunile pe care n-au reuşit să le altereze relaţiile economice. Precum în vremurile lui Sofocle, şi astăzi mai există oedipi. Pentru că oedipii nu au nimic de a face cu relaţiile economice greceşti. Aici se află punctul în care s-a oprit Marx, numai pentru că a vrut să-şi extindă teoria sa şi asupra problemelor care sînt infra-istorice. Probleme ale morţii şi vieţii, ale finitului, neliniştii şi speranţei. Limite ale condiţiei umane, cele care există de cînd omul e om. De aceea, chiar dacă nu mai există structurile epocilor care le-au generat, operele tragicilor greci continuă încă să ne emoţioneze.

Cînd au ajuns în faţa cafenelei şi a văzut că trecuse de 8, Sábato i-a spus că trebuie să plece. Poate că într-o altă zi vor putea să mai stea de vorbă.

Cînd ?

Nu ştia prea bine.

Dar putea să-i scrie ?

Da.

Îi va răspunde ?

Da.

UN FEL DE NEMURIRE A SUFLETULUI

şi nu o adevărată nemurire, se gîndea Bruno. Pentru că Alejandra aceea care dăinuia în sufletul lui Martin, cea care, chiar şi fragmentar, rămăsese incandescentă în inima şi memoria băiatului, ca jeraticul ascuns sub cenuşă, va exista cît timp va trăi Martin, cît timp va trăi el însuşi, Bruno, şi, poate, Marcos Molina şi chiar Bordenave şi alte fiinţe (mărinimoase ori sinistre, îndepărtate sau apropiate) care cîndva au făcut parte din sufletul ei, dintr-un frag-

ment minunat sau infam al spiritului ei. Dar după aceea ? Ştergîndu-se cu anii, devenind din ce în ce mai confuz şi ambiguu, convertindu-se odată cu trecerea anilor în parcele tot mai tulburi şi mai îndepărtate, asemeni amintirii ţărilor străbătute în tinereţe care, după aceea, au fost devastate de furtuni şi tot felul de catastrofe, de războaie, de moarte şi de deziluzii ; anihilîndu-se mari regiuni din amintirea aceea prin dispariţia treptată a celor ce s-au aflat cîndva în contact cu Alejandra, sufletul ei se va micşora din ce în ce mai mult, îmbătrînind odată cu vîrsta supravieţuitorilor, murind odată cu moartea celor care, într-un fel sau altul, au făcut parte din magia aceea împărtăşită : în dragoste sau în dorinţă, într-un sentiment delicat sau în prostituţia josnică. Şi atunci, puţin cîte puţin, va fi să survină moartea ultimă. Nu a corpului aceluia care s-a dezbrăcat cîndva în faţa unui Martin cutremurat, în vechea Verandă din Barracas, ci a acelui spirit care mai dăinuia fragmentar în sufletul lui Martin sau în propria sa memorie, a lui Bruno. Deci nu o imoralitate autentică, ci doar o moarte amînată şi împărtăşită de fiinţe care au reflectat ori au refractat spiritul Alejandrei. Şi cînd va fi să moară şi ei (Martin şi Bruno, Marcos Molina, Bordenave şi chiar şi acel Molinari care l-a făcut pe Martin să vomite) şi vor muri şi confidenţii lor, va dispărea pentru totdeauna ultima amintire a unei amintiri, pînă şi reflexele acestor amintiri în alte persoane necunoscute, precum şi semnele minunăţiilor şi ticăloşiilor, împreună cu cele ale dragostei pure şi sexului depravat.

— Cum, cum ? a întrebat Bruno, atunci, răspunzîndu-i Martin că era dimineaţă şi a simţit cum cineva îl zgîlţîia puternic de umeri. Şi a văzut, crezînd că e încă în vis, chipul halucinat al Alejandrei aplecat peste el, cînd Martin nu mai aştepta nimic de la ea. Şi cu un glas sumbru şi sfîşietor a spus că i-a zis :

— Nu, nu-i nimic, vroiam doar să te văd. Mai bine spus, aveam nevoie să te văd. Îmbracă-te, să ieşim de aici.

În timp ce Martin se îmbrăca, cu mîinile-i tremurînde ea şi-a aprins o ţigară şi a pus de cafea. Fascinat, Martin nu putea să renunţe de a observa nici o clipă : ea purta un palton de piele şi părea să vină de la un chef, dar nu se aranjase, avea faţa trasă şi în jurul ochilor nefăcuţi

cearcăne mari. Mai mult, părea să se fi îmbrăcat în grabă, în mod dezordonat, ca cineva care a fost nevoit să fugă de undeva fără întîrziere, precum în cazul incendiilor sau cutremurelor. S-a apropiat de ea şi a încercat s-o mîngîie, dar ea a strigat la el nu mă atinge şi el a rămas ca paralizat. Ţipase la el, aprinzîndu-i-se ochii de fulgerele acelea sălbatice pe care el le cunoştea atît de bine, cînd ea era încordată ca un resort gata să plesnească. Imediat însă, i-a cerut iertare şi apele s-au liniştit.

— Vezi ? a spus ea, ca şi cînd ar fi fost vorba de o explicaţie.

Mîinile îi tremurau în continuare, ca şi cînd ar fi avut friguri. Martin a ieşit din cameră pentru a se spăla pe ochi şi, mai ales, pentru a-şi pune gîndurile în ordine. Cînd s-a întors, cafeaua era gata şi Alejandra se aşezase pe scaun, frămîntată de grijile ei. Martin ştia că lucrul cel mai bun era să nu o întrebe nimic, aşa că şi-au băut cafeaua în tăcere. După aceea, ea i-a cerut o aspirină şi, ca de obicei, a mestecat-o fără apă, continuînd să bea din cafea. S-a ridicat brusc, ca şi cînd s-ar fi neliniştit din nou şi i-a spus să iasă împreună.

— Să ne plimbăm pe ţărm. Sau, mai bine, pe pod, a adăugat ea.

Un marinar şi-a întors capul şi Martin s-a gîndit, îndurerat, că omul acela, privindu-i paltonul de piele şi faţa obosită la ceasul acela al dimineţii, o luase drept o prostituată.

— Nu-ţi face griji, i-a spus ea, sec, bănuindu-i gîndurile. S-a şi fistîcit.

Au urcat pe pod şi s-au aşezat cu coatele pe parapet, la mijlocul rîului, privind cum apele se vărsau în mare : ca mai demult, ca în vremurile infinit mai fericite, vremuri care în aceste clipe (se gîndea Bruno) lui Martin i se păreau ca aparţinînd unei vieţi anterioare, mai îndepărtate, reîncarnări despre care-ţi aminteşti în mod ambiguu, ca în vise. Noaptea aceasta de august era una din acele nopţi reci şi înnorate, iar vîntul din nord-est îi biciuia cu putere dintr-o parte. Alejandra însă îşi desfăcuse paltonul ca şi cînd ar fi vrut să îngheţe şi respira adînc, cu tot plămînul. În cele din urmă şi-a închis paltonul, l-a strîns de braţ şi, privind învolburarea apelor, i-a spus :

— Toate astea îmi fac foarte bine : să mă aflu cu tine, să privim un cartier ca acesta, cu lume care muncește și face lucruri simple, sănătoase și sigure : un șurub, o roată. Brusc simt că mi-ar plăcea să fiu bărbat, să fiu ca oricare dintre ei, să am un scop, oricît de neînsemnat.

A rămas pe gînduri, aprinzîndu-și o țigară de la focul celei care se termina.

— Am putea face plimbări și exerciții spirituale.

Martin a privit-o fără să înțeleagă ce spune. Ea a rîs, cu rîsul ei aspru și ușor macabru.

— N-ai auzit vorbindu-se de părintele Laburu ? Ne descria iadul cu atîtea amănunte, încît ne îngrozeam. Eternitatea pedepsei. O sferă de mărimea Pămîntului și o picătură de apă care cade și o distruge încet. Și cînd sfera aceea se termina, se năștea o alta, la fel. Și apoi alta și alta, mai mici, milioane de sfere de mărimea planetei. Sfere fără număr. Închipuiește-ți, foarte mici. Și între timp te ard în catran. Azi totul mi se pare atît de inocent. Iadul e aici, pe pămînt.

A tăcut încă o dată, trăgînd din țigară cu poftă.

Departe, în susul rîului, un vapor își făcea auzită sirena.

Cît de departe era acum de ei gîndul de a părăsi Buenos Aires-ul !

Martin se gîndea că în aceste clipe Alejandra nu se gîndea la călătorii, ci la moarte.

— Mi-ar plăcea să mor de cancer , a spus ea, și să sufăr mult. Un cancer dintre acelea care te chinuiește un an de zile și vezi cum putrezești.

A rîs iarăși cu rîsul ei aspru, apoi a tăcut și după un răstimp i-a spus : „Să mergem".

S-au îndreptat spre Vuelta de Rocha, fără să-și vorbească. Ajungînd în strada Australia, ea s-a oprit în loc, l-a obligat să se întoarcă spre ea și privindu-l în față cu ochii aproape aprinși, ca de febră, l-a întrebat dacă o iubea.

— Întrebarea ta e idioată, i-a răspuns Martin mîhnit și neajutorat.

— Bine, acum ascultă atent ce-ți spun. Faci rău că mă iubești. Și mult mai rău e că eu te rog să mă iubești. Dar nu pot altfel, înțelegi ? Nu pot. Chiar dacă ar fi să nu te mai văd niciodată. Simt nevoia să știu că într-un colț din

orașul acesta murdar, într-un colț din iadul acesta, te afli tu și că mă iubești.

Ca și cînd niște picături de apă ar fi putut țîșni dintre crăpăturile unei pietre fierbinți, așa i-au țîșnit lacrimile din ochi, scurgîndu-se pe fața aspră și palidă.

Între Alejandra pe care o cunoscuse acum cîțiva ani într-un parc din Buenos Aires și cea de acum se deschidea un abis de secole tenebroase.

Și, dintr-o dată, fără a se despărți, aproape fugind, s-a îndreptat pe strada Australia, către casa ei.

Bruno și-a dat seama că Martin se uita la el cu privirile acelea întrebătoare, ca de obicei, ca și cînd el ar fi putut deține cheia acestui document cifrat care reprezenta legăturile lui cu Alejandra. Dar Bruno n-a răspuns acestei interogații mute, adîncindu-se în gîndul reîntoarcerii lui Martin, după cincisprezece ani, în locurile acestea care-i împrospătau amintirea atît de prezentă mereu. Cînd era aproape un copil de optsprezece ani, împins de singurătatea adolescenței lui, străbătuse aceleași cărări din Parcul Lezama pe care le străbătea acum, la treizeci și trei de ani, cînd era un bărbat întreg, fără a fi reușit să se elibereze de povara aceea, cea care într-un anume mod se manifesta prostește dar cu duioșie pînă și în briceagul alb pe care îl deschisese și închisese de atîtea ori în fața Alejandrei și chiar în fața sa, în timp ce rostea cuvinte nedeslușite de dragoste și disperare. Asfaltaseră de mult bătrînele și modestele cărări de pămînt bătătorit și piatră măruntă, desființaseră statuile (cu singura excepție a acelei còpii a zeiței Ceres, în fața căreia începuse toată vraja), înlocuiseră băncile de lemn, cu această înclinație stupidă a argentinienilor de a nu lăsa nici măcar o sămînță, oricît de mică din trecut, dar tocmai de aceea atît de emoționantă, se gîndea Bruno. Nu, nu mai era Parcul Lezama din adolescența lui și, cu melancolie, trebuia să se așeze în gol, pe una din băncile acestea de beton rece, pentru a privi de departe aceeași statuie care într-o după amiază din 1953 a fost martora chemării mute a Alejandrei. Nu, nu-i va spune asta, sigur că nu. Pudoarea lui îl împiedică să vorbească despre lucruri atît de semnificative pentru

timp și moarte. Dar Bruno le putea bănui, pentru că acest copil (acest om ?) era ca și propriul său trecut și-i putea citi gîndurile cele mai tainice dincolo de cuvinte atît de triviale precum la dracu, ce păcat, băncile acestea de ciment, aceste drumeaguri de asfalt, nu știu, eu cred, în timp ce își deschidea și își închidea briceagul alb, strălucitor, ca și cînd i-ar fi verificat starea de funcționare. Astfel că prin intermediul acestor vulgarități, Bruno îi reconstruia sentimentele adevărate, imaginîndu-și-l în după-amiaza aceea contemplînd statuia zeiței Ceres ore în șir, pînă cînd, încă o dată, noaptea cobora peste ființele solitare care își revedeau în acest loc soarta, precum și peste îndrăgostiții care-și descoperă violența secretă, ori află modesta vrajă a iubirii. Poate că (sigur) a auzit sirena răgușită a unui vapor îndepărtat, ca în acel de necrezut timp al primei întîlniri. Poate că (sigur) ochii i s-au întunecat și a căutat-o, absurd și îndurerat, printre acele umbre.

QUIQUE

— Și acestui Sabato care m-a făcut să lucrez în ditamai romanul lui fără a-mi plăti, spuneți-i că ar fi mai bine dacă ar scrie un Raport despre Porumbei, în loc de discursul acesta retoric despre nevăzători. Ați mai văzut vreodată un animal mai antipatic și mai murdar ? Și toți ăștia care se duc în Plaza Mayo să le dea semincioare și firimituri de pîine, biata porumbiță, porumbița păcii, zglobiul acesta de Picasso și, de asemenea, acest *millardaire du communisme*. Într-o zi, cînd nu se afla nimeni în preajmă, a început să dea cu bastonul în toate părțile, nici nu știa de unde să înceapă, *l'embarras du choix*, reușind, totuși, să scoată din luptă mai mulți volatili care n-or să mai supere pe nimeni, mai înainte de a fi urmărit de glonte.

— Ești exact ca în romanul lui Sabato.

— Bravo ! Asta mai lipsea ! De cînd individul ăsta m-a vîrît în roman, toată lumea mă sîcîie cu caricatura lui. Ordinar și fără pic de milă. Ar trebui să se interzică prin lege existența celor de teapa aceasta. Și ar trebui să mulțumească cerului că multiplele mele îndatoriri în cea de

a patra putere mă împiedică să fac literatură, că ar vedea ei adevărata lui caricatură. Ma che caricatură : este suficient să-l descrii așa cum este. O batjocură.

În clipa aceea Sábato a intrat în cameră și Quique a spus :

— Ți-am ascultat intervenția atît de ponderată de la TV, mon chér...

Apreciere la care acesta, privindu-l cu neîncredere și într-un mod ambiguu, a rostit doar un „lasă-te de astea".

Da, domnule : era necesar să se spună adevărul despre maimuțărelile astea. Unde era să ajungem ! Vă imaginați o combinație de Georgie* cu Silvina Bullrich ? Capul lui Borges și trupul Silvinei. Ca să nu mai vorbim de reciprocă. Flagelantă poveste ! Se jura pe viața mamei lui că dacă n-ar avea această pleașcă — *pane lucrando* — de la RADIOLANDIA și GENTE, le-ar fi spus ceva acestor hibrizi literari de le-ar fi pocnit urechile, începînd cu combinația menționată ca *ballon d'essai* pentru a continua după aceea cu experimente și mai îndrăznețe, dacă doriți, conglomerate ca fața lui Mallea, monoclul lui Manucho, trupul grăsanului de Mitre (odihnească-se-n pace !), totul la un loc, trăind în conacul Victoria **.

Cei prezenți și-au dat seama că Sabato nu-i intra în joc.

Quique a ridicat dreapta la înălțimea capului, ca și cînd ar fi făcut salutul nazist, prevenind astfel vreo intervenție neplăcută. Ferească-ne Dumnezeu ! Îngrijească-i cerul mulți ani inima, ficatul și rinichii ! Fie ca prea distinsul medic și *play boy* internațional să rămînă cît mai departe, dansînd într-o *boîte* din Roma, ori prăjindu-se la soare pe o plajă din Córcega, ca să nu-și mai poată vîri nasul în toate !

Dar citise sau nu EROI ȘI MORMINTE ?

— Un roman remarcabil ! a răspuns cu gravitate.

---

* Georgie — nume sub care e cunoscut Jorge Luis Borges în cercurile sofisticate de la Buenos Aires. Toate celelalte nume de mai departe sînt ale unor scriitori argentinieni foarte cunoscuți *(n. t.)*.

** Victoria — evident, Victoria Ocompo, scriitoare argentiniană, fondatoare a revistei *SUR* (SUD), prezentă și într-un capitol anterior *(n. t.)*.

Dar îl citise sau nu-l citise ?

Ce întrebare și asta ! Și ce bine făcuse că-i pusese un astfel de titlu, adică atît de important. Că încă din asta începeai să te gîndești că e vorba de ceva profund. Despre Eroi si Morminte ! Pasionații de lecturi facile erau zdrobiți de la bun început, asta-i sigur. Era bine, chiar foarte bine : trebuie să-i dai la o parte de la prima frază.

Și nu aveai de ce să le dai atenție celor care zic că e un titlu grandilocvent. Nu, domnule ! Sau, mai exact spus, da, domnule ! Nu trebuie să-ți fie teamă de grandilocvență precum acestor mediocrități care de atîta frică vorbesc în șoaptă și nu spun decît lucruri fără importanță. Ce, la urma urmei, lumea nu moare ? Și eroii, ce pot să-mi spună ei despre eroi ? Ce, nu există eroi în istorie ? Toată critica asta aparține mediocrităților și neputincioșilor.

Sábato s-a ridicat, hotărît să plece. „Vroiam să vorbesc cu tine", i-a spus cu răceală Beba.

A plecat și Beba a ieșit în urma lui, apucîndu-l de braț. Că-i bine să nu-și mai bată joc de ceilalți prin solemnitatea pe care o arborează el.

— Nu-i nici o solemnitate, a țipat el, ajungînd în camera cealaltă. Ți-am spus, e vorba de Marcelo.

— Cînd mi-ai spus ?

— De cum am intrat. Dar tu nu mai auzi nimic în clipa cînd își face apariția paiața asta.

I-A FĂCUT BINE AERUL NOPȚII

pentru că exista în el ceva rece care-i amintea de puritate.

Acum e și mai frig
există multe stele
și plutim în derivă.
Vă rog (dacă cineva deschide acest plic)
să rostiți cu buzele voastre cuvintele
care au fost numele noastre.
Vă voi spune tot ceea ce am învățat.
Vă voi spune totul.

ÎNAINTA FĂRĂ GRABĂ
SPRE PIAŢA BOULOGNE-SUR-MER

cînd a simţit-o în spate pe Beba, strigîndu-i numele : „Ascultă, diavole !"

Nu, trecuse mult timp de cînd plecase Marcelo.

Nu, nimeni nu ştia ce s-a întîmplat.

Totul era foarte complicat pentru că el, tu ştii foarte bine, nu vorbea niciodată cu nimeni.

A tăcut şi s-a uitat la el, întristată : nu mai era Beba cea strălucitoare de altă dată sau, cel puţin, cea din alte locuri. Nici măcar cea de acum cîteva clipe, pentru a nu merge mai departe.

— Trebuie să-l văd.

Bine, îndată ce are să apară, o să-i spună, ori o să-l cheme la telefon.

Nu, n-avea idee unde s-ar fi putut afla, nici unde locuieşte. De cînd şi-a părăsit camera, luîndu-şi lucrurile.

Îi era teamă.

Teamă ? De ce să-i fie teamă ?

Nu ştia prea bine de ce, dar într-o zi cineva aşa şi aşa venise să-i vadă camera.

Sabato şi-a amintit de băiatul acela din timpul discuţiilor : era scundicel, era oacheş şi prost îmbrăcat ?

Da, aşa era.

Beba avea o părere.

Care ?

Că acest băiat era un guerrillero.

De ce să fie un guerrillero ?

Aşa avea impresia. După unele amănunte.

Dar Marcelo nu era omul care să fi aparţinut unei organizaţii de guerrilleros, i-a explicat Sabato. Şi-l putea imagina omorînd pe cineva, purtînd pistol ?

— Nu, firește că nu. Dar ar fi putut face alte lucruri.

Ce fel de lucruri ?

Să-l ajute pe cineva aflat în pericol, de exemplu. Să-l ascundă. Lucruri de felul acesta.

IMEDIAT CE A PLECAT SABATO,

Quique şi-a ridicat ochii şi braţele spre cer, în semn de mulţumire.

— Hai, povesteşte-ne despre transplanturi.

— Vă daţi în vînt după anecdote, uşuratecelor. Eu însă sînt tipul marilor teorii. Vă dau un exemplu didactic :

Crapă tînărul negru Jefferson Delano Smith şi cu inima lui se face un transplant minerului John Schwarzer, care din această clipă se va numi Schwarzer-Smith pentru că altfel dreptul ştiinţei nu-i decît un rahat. Bineînţeles se poate face o transcriere cu litere mai mici, asta-i posibil, pentru cel de al doilea nume :

SCHWARZER-smith

în directă relaţie cu volumul pe care-l ocupă în ditamai trupul minerului menţionat. *Ensuite*, această specie de centaur cardiac primeşte un rinichi de la Nancy Henderson, astfel că numele lui devine Schwarzer-Smith-Henderson, cu o uşoară schimbare de sex, ceea ce l-ar obliga să figureze în documente cu menţiunea MASCULIN-feminin sub. 2. *Puis*, i se transplantează un ficat de maimuţă (modificare parţială a condiţiei zoologice).

Quique, dar cum poţi spune asta...

Shutup. I se mai transplantează carnea lui Nick Minelli, proprietarul pizzeriei din strada Dallas, oraşul Toledo, Ohio (o mică schimbare nu numai de nume, ci şi de profesie şi *indirizzo*), apoi un metru şi douăzeci de centimetri din intestinele măcelarului Ralph Cavanagh, din Trurox, Mass. (nouă schimbare de *indirizzo* şi profesie), pancreasul şi splina jucătorului de basse-ball Joe di Pietro, din Brooklyn hipofiza ex-profesorului Sol Shapiro de la Dayan Memorial Hospital, din New Jersey

metacarpienele lui Seymour Sullivan Jones, funcţionar superior la COCA-COLA Corp., din Cincinnati.

În mod succesiv, primitivul miner Schwarzer care de-acum se numeşte, pentru a simplifica, Mr. John Schwarzer-Smith et Co. Inc. (Inki, *pentru prietenii apropiaţi*), mai suportă : transplantarea unui ovar de la domnişoara Geraldine Danielsen, din Buffalo, Oklahoma, în baza senzaţionalei *decouverte* a prof. Moshe Goldenberg de la Universitatea din Palo Alto, California, care a demonstrat că implantarea unui ovar în corpul unui bărbat (ori a unui

testicul în corpul unei femei) este, de la o anumită vîrstă (și compania Schwarzer-Smith a ajuns de acum la 172 de ani), unica modalitate pentru reflexibilizarea arterelor creierului, fără necesitatea transplantării acestuia, cea care, pentru moment, nu se consideră indispensabilă.

— Quique, termină cu astea.

— *Cazzo di niente !* Datorită complicațiilor care se produc în cel de al doilea an datorită ultimului transplant, Companiei Schwarzer-Smith începe să i se dezvolte sînii și, ca o dovadă a remarcabilei tinereți provocate de acest transplant, dorește să întrețină, cum se zice, relații sentimentale cu domnul sau Compania Dupont, din Ohio. În acest scop caută, roagă și în cele din urmă cere să i se transplanteze vaginul domnișoarei Christine Michelson, care tocmai murise din cauza unui transplant (nereușit) al glandei suprarenale aflată într-un stadiu de degradare.

Datorită refuzului familiei Michelson care practică asprele convingeri ale Noii Biserici Baptiste din cea de a Treia Zi, trupului organizației Schwarzer i se încorporează un organ din terilenă fabricat ad-hoc de către prestigioasa firmă Plastic-Opotherapic International Co., făcut pe măsură pentru Domnul sau Compania, ori Corporația Dupont. Cu rezultate pozitive, după trei săptămîni, operația permite unirea celor două Corporații, *marriage* din rațiune, dacă doriți, dar care culminează cu o de neuitat (prin impactul ei) ceremonie industrială și teologică în Templul Christian Science Reformade, din mica localitate Praga, statul Illions, unde prima din cele două Companii deține principalul pachet de acțiuni ale fabricii de COCA-COLA, pachet obținut prin dreptul de moștenire parțială ce i s-a cuvenit ca urmare a transplantării pancreasului lui Mr. D. D. Parkinson, mult stimatul și nefericitul ex Președinte al întreprinderii în statul Illions.

Totul, prin urmare, absolut pozitiv, din punctul de vedere al Dezvoltării Științei și Tehnologiei și absolut emoționant din punctul de vedere al Democrației Americane, căci i-a permis unui grăsan precum primitivul miner John Schwarzer să urce, grație viscerelor în perfectă stare, la categoria de Președinte al unei întreprinderi respectată în toată lumea, iar grație necioplitei condiții de taur pur să atingă atît de subtila categorie de Unisex *et* Societate Ano-

nimă. Condiție care-i îngăduie, dacă are chef, să-i tortureze pe leneșii săi tovarăși de echipă cu rochiță *te la voglio dire*, desenată nici mai mult nici mai puțin decît de Rudi Monokini Gernereich, adevărată senzație chiar și în cercurile claselor privilegiate, precum și cu un costum bărbătesc (după împrejurări sau după felul petrecerilor) croit de Saville Road, ceva extraordinar.

Între timp, cei mai întreprinzători conducători de întreprinderi s-au grăbit să creeze Băncile de Organe. Am putut să citesc, în felul acesta, următoarele anunțuri de Cereri :

Joe Felicello din Salt Lake City : duoden în stare foarte bună.

Joshua Loth Marshall, din Truro, Massachusetts : 2 yarzi de intestin subțire și o valvă de ventricol.

Sol Shapiro, Vicepreședinte la Panoramic Movies Pictures Co., urgent, ficat.

Thomas Jefferson Smith, muncitor constructor, din Roma, Arkansas, nas negru, de preferință subțire.

Mike Massuh, detectiv particular, Zuion, Utah, lăcrimar dreapta.

Gene Loiacono, pizzero, la Junta, Colorado, testicole.

Iar în coloana de Oferte am dat peste :

Edison Weinberg, 40 de ani, muzician, mort în accident de mașină, din Brooklyn, New York, diverse viscere în stare bună.

Paroh Junipero Villegas Misiones, California, 37 ani, mort de inimă, diverse viscere în stare perfectă.

Cornelius Coghlan, 32 de ani, Paris, Iowa, mort în incendiul de la Carterpillar Co., organe salvate de la sinistru.

Și Rodney Munro, zidar, 25 de ani, căzut de pe schele de la etajul cinci, diferite organe în stare excelentă.

ȘI POVESTEA CU CONGELATUL, QUIQUE ?

Asta v-am spus-o de mult, de cîte ori trebuie să vă repet aceleași chestii, înapoiatelor ?

Celui dintîi milionar i-a venit ideea să fie vîrît într-un congelator pentru a i se menține cancerul înghețat pînă în

clipa descoperirii leacului. După aceea, doar știți cum e lumea asta, nebunia a prins. Așa că imediat s-a construit CANCER KELVINATOR ING., din inițiativa lui H. B. Needham, președinte al consiliului de direcție de la South-Kelvinator din East Hartford, Connecticut, în cooperare cu domnul William W. Sebeson, ex președinte la Majestic Television Co., din New Jersey (cancer de ficat) și Sam Kaplan, administrator la Movies Co., din Los Angeles, California (cancer de laringe). S-au construit niște hangare uriașe în care s-au instalat congelatoarele cu milionarii vîrîți înăuntru și aceștia nu sînt scoși de aici decît pentru a rezolva situații urgente, cazuri în care sînt dezghețați cu grijă în *bain-marie*, fiind înghețați imediat după aceea și vîrîți iarăși, fiecare în cușca lui antarctică. Cum sînt superocupați și trebuie să fie punctuali, s-au inventat congelatoare cu ceas deșteptător : trezește-mă în februarie și un sfert. Mai mult, grație unor interesante invenții brevetate de Radio-Electronic Corporation din Toledo, Ohio, congelații pot păstra legătura cu lumea din afară printr-un sofisticat sistem de amplificare a intercomunicațiilor. În acest fel există posibilitatea ca șoaptele milionarilor înghețați să ajungă în mod obișnuit la secretarele lor, precum și la ceilalți membri din consiliul de conducere. O altă alternativă, tot o invenție suplimentară, permite congelarea milionarilor împreună cu secretarele lor. Și dacă și acestea au cancer, cu atît mai bine (se împușcă doi iepuri dintr-un foc), exact cum stau lucrurile în cazul lui Sam Kaplan, congelat împreună cu secretara lui, Lucile Nurenberg, 27 de ani, afectată de o tumoră intestinală. Așa că acum sînt obișnuitele anunțurile prin care se caută secretară care să vorbească spaniola și germana, cu cancer de sîn, drăguță și înțelegătoare, asigurîndu-se salariu foarte bun. Primul Congres Anual al Congelaților a și avut loc în Hilton Hotel, Washington, cocarde și surîsuri lungi, sub președinția temutului Marele Cancer Noath H. Pedersen (splină, pancreas și parte din stomac) care a strălucit în intervenția sa de la televiziune, însoțit de secretara sa preferată (așa a spus el, numai surîs), care are un mic cancer de uter.

Și cu asta basta, că mă reclamă obligațiile mele din cea de a Patra Putere.

DIFERITE PROPUNERI ADRESATE WELTAN-SCHAUUNG-ULUI LUI QUIQUE

E rugat să mai rămînă.

Să le povestească totul despre interviul cu Bonavena *.

Să le spună cum se scriau necroloagele la ziarul LA NACION.

Dar, mai ales, să le spună tot ceea ce știe despre dialogul lui Logiacomo cu ziaristul englez.

Gata, fetelor, nu fiți rele, pentru că drăguțul de el a învățat engleza la un curs din Floresta **, cu unul din profesorii aceștia care în anunțurile publicitare fumează pipă și seamănă cu Sherlock Holmes, pentru ca în cele din urmă să afli că se numesc Passalaqua, Rabinovich sau Gambastorta ***.

Să prețuim efortul, ce Dumnezeu !

Nu vreți voi să apreciați ce înseamnă curajul de a trece de la s-eurile italienești la r-eurile de la Oxford. Într-un moment al Crizei Totale a Omului, cum zice Maestrul Sábato, voi plictisiți lumea cu astfel de prostii.

În afara faptului că pronunția engleză a fost inventată de piraţi analfabeți care scriau Londra dar pronunțau Constantinopol. Și altceva, dragele mele, se știe foarte bine că în engleză abia deschide unul gura că și apare altcineva (dintr-un alt comitat, altă școală, alt club, altă casă și chiar din aceeași cameră) care are motive temeinice pentru a protesta. N-are sens să disprețuim fonetica pentru că ne vine de foarte departe. Să nu uităm că există atîta lume care pronunță Plotino în loc de Platon. Exact aceeași diferență de pronunție care există între neutron și neutrino. *N'exagerons donc pas !*

Atunci să le vorbească despre *boom*-ul latinoamerican !

---

* Bonavena, celebru pugilist argentinian *(n. t.)*.

** Floresta, precum Villa Soldati, Villa Crespo, Villa Martelli și Villa Insuperable sînt cartiere foarte populare din Buenos Aires, locuite de oameni săraci.

*** Passalaqua și Gambastorta, nume inventate de autor, avînd un evident sens ironic sau peiorativ : Treceapă și Omletă-decreveți...

Ceea ce mi se pare mie că se întîmplă este faptul că voi sînteţi nişte exploatatoare şi nişte supersomere din cadrul stablishment-ului.

În cazul acesta, să le spună ceva măcar despre romanul tînărului acestuia care se numeşte Pèrez di Fulvio.

IDEILE LUI QUIQUE DESPRE NOUL ROMAN

Din clipa în care vulgul a putut să-i citească pe Joyce şi Henry Miller în spaniolă şi şi-a dat seama că aceştia au lăsat uşa deschisă, s-a produs o reînviorare generală, crezîndu-se că totul consta în a muta pe hîrtie albă pereţi întregi din closetele capitalei argentiniene, porcării pe care snobii le apreciază foarte mult în vespasienele din Ville Lumière, şi care aici, la noi, sînt mult mai bogate dacă doriţi, nu numai din punct de vedere semantic şi semiologic, ci şi din perspectiva artelor plastice. Ceea ce nu trebuie să ne mire, pentru că în mod fundamental ţara aceasta e făcută din italieni şi galicieni, cele două neamuri de pictori care există pe lumea asta. Ce bogăţie ! Cîtă satisfacţie şi bucurie pentru industria naţională ! Şi ce mai bobîrnac în nasul cosmopoliţilor care nu cred decît în arta străină !

Şi astfel, doar cu un pix şi o foaie de hîrtie (e suficient să ştii să citeşti şi să scrii) sau cu un casetofon japonez instalat într-o pizzerie din *faubourg*, plus o descriere amănunţit făcută, asta neapărat, *con ostinato rigore*, de pe vremea cînd logodnica viitorului *best-seller* a fost violată pe un maidan din Villa Soldati, se obţine un roman extraordinar care, odată tipărit şi difuzat de Jorge Alvarez *, devine cel mai răsunător succes din ultimele 57 de minute. Pentru că totul durează numai 57 de minute, aşa cum corespunde legii proporţiei : James Joyce, în faţa acestui james joyce de buzunar, este acelaşi lucru cum sînt cincizeci de ani faţă de X. Dar să nu fim galanţi *et parlons chiffres* : socoteala dă exact 57 de minute pentru acest james joyce redus de către jibari **. Dar trebuie să plec,

* Jorge Alvarez, scriitor şi editor argentinian *(n. t.)*.

** Jibaros (portugheză), trib din Amazonia care, cu ajutorul unor plante ştiute numai de ei, reuşesc să reducă şi astăzi capul unui om la dimensiunile unui pumn, păstrîndu-i întreaga fizionomie *(n. t.)*.

fetelor, am de scris un reportaj cu Mirtha Legrand * despre coafură.

— Nu, nu, nici vorbă ! Vorbește-ne de Joyce. Quique !

— Ce vreți să vă spun ? Individul și-a patentat invenția acestui *jet* și, timp de cincizeci de ani, 236 de scriitori de statură descrescătoare s-au dedicat introducerii de modificări în ceea ce privește scrumierele și pălăriuțele stewardeselor. Și asta se cheamă Participare la Dezvoltarea Noii Aviații. Firește că momentul cel mai emoționant se petrece atunci cînd se trimite o scrumieră care era la modă în 1922 și acum toți cred că e o noutate. Precum aceștia care la fiecare unsprezece ani (trebuie că au legătură cu petele solare) redescoperă literele minuscule și se cred niște genii nemaipomenite pentru că publică o schițișoară fără majuscule și fără punctuație. O infinitate de moștenitori rahitici ai lui Joyce, zămisliți din legături consanguine dintre fiii și verii acestui periculos nas, nepoți și nepoți de veri, strănepoți și nepoți de frate. Așa că în mod săptămînal se ivește (verbul nu-mi aparține) un hemofilic din aceștia care, inevitabil, vin să demistifice limbajul și cred că o fac cu adevărat. lăsînd paginile albe, invenție inutilizabilă după ce a descoperit-o Sterne în secolul al XVIII-lea, sau făcînd jocuri grafice, inutile și acestea după ce le-a distrus Apollinaire. *Et ce pauvre Monsieur* Szulbery care le ia în serios și tipărește antologii cu acești nenumărați atila de tipografie care acolo unde calcă nu mai crește nici o majusculă, nici punct, nici virgulă, și trebuie să scrii totul așa cum o fac eu acuma pentru că după cum spunea Hegel înotul se învață înotînd căci asta e dialectica și de aceea traversează mao riul yangtse înainte de micul dejun ca să-și păstreze forma și pentru a servi de exemplu fiilor revoluției culturale așa că vă puteți închipui ce harababură se iscă dacă se purcede la suprimarea punctelor și virgulelor așa cum face antonio je march, acesta care și-a scris cărțulia în acest fel și peste care dai fără să vrei pentru că nevinovata de titita colecționează toate exemplarele și îi curg balele după căpșorul ăsta de muscă pe care îl are sărmanul *darling* și am fost nevoit chiar să iau parte

* Mirtha Legrand, actriță argentiniană *(n. t.)*.

la un fel de masă rotundă foarte rustică prezidată de propria lui *hôtesse* care la fiecare două secunde spunea cum ia lăsat cuvîntul lui puricelli care sa vîndut cu un proiect plin cu lucruri admirabile sesiune în care de asemenea mia fost dat să observ prezența emitei yolanda mastrandea pentru că *anche io son pittore* pentru că de cînd Charlie ia scris prefața no mai suportă nimeni nici chiar titita pentru că ar fi o redusă mintală însă neîndoielnic că e o femeie sfîntă de parcă nu am ști că Charlie e în stare să scrie o prefață pentru oricare ființă de sex feminin și chiar și lui miguelito rosenthal care sa dus săl vadă îmbrăcat în femeie pentru că cineva ia spus puneți fustă și Charlie o săți promită cîteva cuvinte preliminarii și pe sfîntul cuvînt cum zicea delicata de lucrecia odihneascăse în pace și observați cît de modern rezultă totul dacă e scris în felul acesta numai că eu am păstrat hașurile * și accentele fiindcă sînt un reacționar pur și continui să fiu orice s-ar întîmpla.

Bineînțeles, afacerea e destul de mare și dacă lăsăm la o parte raționalismul acesta rău înțeles, te poți muta la Paris și poți intra în Noua Stîngă. Ce rost are să fii guerrillero în pădurile boliviene ? *Never de never !* Lasă pădurile pentru cei ca Che Guevara. Astfel că, în epoca aceasta de criză și instrucție judiciară, cum susține Maestrul Sábato (care, sincer vorbind, și-a petrecut viața trăind din ideile mele), acești emigranți sînt niște exemple minunate pentru tinerii argentinieni plini de neliniști care umplu cartierele Villa Crespi, Villa Martelli și chiar și Villa Insuperable. În acest Mare Buenos Aires care geme de agerii copii de italieni, galicieni, turci și ruși. Formula aceasta e la îndemîna oricărui suburban din aceștia cu talent : pizza și Mallarmé, evadarea și muzica dodecafonică, Joyce și Julian Centeya, Rimbaud și De la vulg la sofisticare, *quoi !* Și în timp ce îți întocmești actele pentru ca Ambasada Franței să-ți acorde o bursișoară din acelea care servesc mai apoi pentru a vorbi rău de Franța, urmezi un curs audiovizual ca să te poți descurca în Cartierul Latin și îți pregătești un rezumat cu inovațiile literare pe care urmează să le trimiți de acolo. Căci dacă aici un tip scrie un

* În spaniolă litera *h* nu se pronunță niciodată (*n. t.*).

roman unde în loc de eu pune întotdeauna dumneata, nu se întîmplă nimic, dar dacă o faci acolo, intri în istoria literaturii şi ţi se dedică eseuri în Melbourne şi Roma, Tel Aviv şi Addis Abeba, Singapur şi Veneţia (Wisconsin), vorbind pe larg despre marele eveniment. Cu generozitatea care mă caracterizează în mod public, dau în continuare cîteva reţete care pot fi folosite de amintiţii şi atît de viii *boursiers :*

1. Romanul cu noi în loc de eu. (Prima lucrare practică, la îndemîna bursierilor taraţi.)

2. Cu subjonctivul în locul indicativului. Bunăoară : în loc de „Marchiza a ieşit la cinci", ceea ce-l înfuria pe Valéry, „Marchiza să iasă la cinci", construcţia care conferă în ochii lor bolînzi un anume aer de mister şi ambiguitate.

3. Romanul cu schimbări de timpuri verbale : mai mult ca perfectul în loc de prezent sau romanul cu tot timpul la viitor, în mod deosebit la viitorul al doilea.

4. Romanul demontabil, cu capitole scrise la cerere, prin corespondenţă : într-o variantă, cerută de domnul Humberto Apicciafuoco, protagonistul îşi ucide mama ; într-o alta, la cererea monseniorului Primatesta, din Córdoba, îi aduce daruri de Ziua Mamei ; în altă variantă, la cererea lui Bernardo Gorodisky din Moisesville, nu o ucide pe autoarea zilelor sale, dar o torturează citindu-i tot timpul din Trotsky. *

5. Romanul — cărţi de joc : fiecare joacă ce vrea el împotriva unui partener care joacă alt roman. Variante : romanul cu cărţi de joc spaniole, cu cărţi de joc pentru poker, cu cărţi de joc pentru ghicit, cu jocuri în doi sau în patru. Exemplu de partide : jucător cu romanul CRIMĂ ŞI PEDEAPSĂ contra jucătorului cu romanul ŞAPTE NEBUNI. Reţineţi că eu sînt întemeietorul romanului-jocdenoroc.

---

* Ca şi în alte locuri, Quique satirizează aici emigraţia italiană şi evreie. Atît numele italieneşti cît şi cel de origină evreiască abundă în toate domeniile de activitate socială din ţară. Moisesville este un mic orăşel evreiesc din cîmpie. Inaugurat ca o colonie agricolă, descendenţii acelor ţărani emigranţi se află acum în universităţile din marile oraşe, reprezentînd nume importante din ştiinţă, politică şi artă *(n. o.)*.

6. Romanul „cap și coadă" : se poate citi la fel de bine de la început spre sfîrșit sau de la sfîrșit spre început. Capicúa ! *

7. Romanul care se citește în diagonală.

8. Romanul care se citește sărind cîte un cuvînt după altele două (după altele trei sau patru, după fiecare număr prim ori după fiecare multiplu de 7). De asemeni, sărind fiecare verb intranzitiv.

9. Romanul în care cititorul trebuie să înlocuiască cuvîntul papá, ori de cîte ori îl întîlnește, prin cuvîntul televizor (ori prin alte cuvinte : broască, ghirlandă, stereofonie, manglitor, japiță etc.). Variantă mai complicată : substantivul papá trebuie să fie înlocuit printr-un verb, ceea ce complică foarte mult construcția, dar tocmai în aceasta constă gluma și de aici se poate vedea și îndemînarea cititorului.

10. Romanul-loterie : se vinde împreună cu un loz emis de Loteria Națională. Numărul cîștigător indică ordinea în care urmează să fie citite capitolele. Cîștigurile mai mici oferă posibilitatea realizării altor romane, evident de o valoare inferioară. Dacă din toate numerele numai unul singur e cîștigător, în loc de roman se obține o povestire atît de scurtă.

11. Romanul cu soluții propuse de cititor : în acest scop se lasă 27 de pagini albe pentru ca cititorul să le umple cu ce dorește și-i face plăcere.

12. Romanul-paraşută : se ia un roman foileton de Corin Tellado ** și se lasă să cadă pe el, ca niște paraşutiști, patru personaje sofisticate din opera lui Huxley, aşteptîndu-se să se vadă ce se întîmplă, ce fel de romanță se naște între țigăncuşe și studenții de la Oxford, între grăjdari și Lady Tantamount, între lordul Tantamount și o hoață de baltă.

13. Romanul cu piese de rezervă : într-un plic alăturat se află paginile care pot înlocui alte pagini. Variante :

---

* Capicúa, cuvînt de origine italiană care înseamnă „cap și coadă". Un număr capicúa, de exemplu, este 617716 *(n. t.)*.

** Corin Tellado, arhicunoscută autoare spaniolă de romane-foileton publicate în diferite gazete sau scrise anume pentru radio ca niște seriale fără sfîrșit *(n. t.)*.

romane vechi şi bine cunoscute cu plicuri în care se găsesc pagini proaspete. MUNTELE MAGIC, de exemplu, cu piese de schimb de fabricaţie naţională.

14. Romanul arhicunoscut, dar cu o prefaţă în care se transcriu cheile renovatoare. De pildă, unde se spune „Settembrini l-a privit pe Hans Castorp" nu trebuie să se înţeleagă în nici un fel că Settembrini l-a privit pe Hans Castorp, decît dacă cititorul este un om depăşit şi cade în cursa întinsă de acest reacţionar de Thomas Mann.

15. Romanul în combinaţie cu Intelligence Service-ul : citit aşa cum e scris e o idioţenie, dar citit cu cheia care se vinde separat, este o foarte interesantă revelaţie a noului val.

16. Romanul cu nouă semne de punctuaţie, indicînd surpriza, şovăiala sau frica. De exemplu : Stimatul meu domn nu înseamnă în nici un caz că acest domn ar fi domn, nici stimat, ci mai degrabă o pocitanie. Sau : Voi cumpăra inelul mîine unde, în ciuda aspectului foarte ferm al frazei, vrea să spună că există o strălucire în ochii clientului care arată că e vorba de o simplă formulă salvatoare pentru a nu pleca din prăvălie într-un fel care nu i-ar conveni deloc, după ce l-a făcut pe proprietar să-şi deranjeze toată marfa.

17. Romanul-telefonic : în carte se indică telefonul autorului, căruia cititorul îi poate propune variante şi modificări care, chiar dacă sînt strict particulare, se dovedesc a fi de o extremă fertilitate pentru hermeneutică.

Şi totul numai pentru a-l face pe cititor să participe în mod nemijlocit, întrucît, se ştie, mai înainte nu se întîmpla aşa ceva, acesta limitîndu-se la lectură, ca şi cînd ar fi fost vorba de un stîlp de telegraf, un totem sau o cărămidă, pentru că povestea cu catarsisul aristotelic şi tragedia e o minciună gogonată.

Et ainsi de suite.

Aşa că, *mes enfants,* grăbiţi-vă şi cereţi-vă bursa. Că după aceea o să căderi peste noi cu VOGUE şi TEL QUEL şi nimic nu vă mai poate sta în cale.

Dar ajunge cu prostiile. Să vorbim serios. Să nu credeţi cumva că refuz să apreciez virtuţile limbajului sau că sînt lipsit de spiritul dreptăţii. Vedeţi cîte se pot face numai

cu un cuvînt ca salutul. Încercaţi să vă daţi seama ce s-ar întîmpla dacă am începe să vorbim cu adevărat, în loc să repetăm la nesfîrşit nenorocitele de locuri comune. „Mă bucur că v-am cunoscut" şi blestemată să fie plăcerea pe care am avut-o de a fi cunoscut pe acest domn, domnişoară, conferenţiar pentru babe, învăţător sau contabil care vine să ne emmerdeze. Variante adevărate :

— Am o anume bucurie de a vă fi cunoscut (domnule, domnişoară, profesor sau sergent).

— Nu am nici o plăcere să vă cunosc.

— Am mai puţină plăcere să vă cunosc decît am avut în urmă cu două luni în casa lui Medrano unde l-am întîlnit pe profesorul Caminos (pe episcopul Barbagelata, pe jokeul Leguisamo).

— Dumneata, domnule, nu mă interesezi nici într-un fel nici într-altul. Iartă-mă, dar nu vreau să te supăr.

— De ce nu-mi faci plăcerea să te duci dracului ?

— V-aş minţi dacă v-aş spune că mi-a făcut plăcere să vă cunosc. De asemenea, ar fi exagerat să vă spun că nu mi-a făcut nici o plăcere. În realitate, stimate domnule (şi nu mă mai opresc asupra cuvîntului stimate pentru a nu complica şi mai mult lucrurile), dumneata îmi laşi, mai mult sau mai puţin, impresia mîncărurilor de spital, acele piureuri lungi sau supa de arpacaş.

Sau o altă formulă care trebuie revăzută : „Condoleanţele mele". Iată o parte din variante :

— Primeşte condoleanţele mele speciale (vorbeşte domnişoara Sagan).

— Condoleanţele mele într-un anume sens.

— Primiţi un strop de condoleanţă (domnule, domnişoară, monsenior).

— Primiţi 26,5% de condoleanţe din ceea ce i s-ar cuveni fiului (ginerelui, cumnatului, tatălui, cuscrului) dumneavoastră dacă ar fi fost un om bun.

— Condoleanţele mele cele mai profunde ? Fii serios, domnule.

— Plictisitoarele mele condoleanţe.

— Condoleanţele mele ambigui.

— Condoleanţele mele discutabile.

— Condoleanţele mele bănuitoare.

— Condoleanţele mele smintite.
— Condoleanţele mele deteriorate.
— Condoleanţele mele piezişe.
— Condoleanţele mele plurisemantice.
— Condoleanţele mele repugnante.
— Condoleanţele mele provizorii.
— Condoleanţele mele interesate.

După aceasta, Quique a spus ajunge exploatatoarelor, tipice expresii de *dolce vita*, că o să vedeţi voi cînd s-o întoarce peronismul şi va trebui să-mi îndeplinesc obligaţiile de Cavaler al Presei. Trebuie să aflu dacă între Mirtha Legrand şi Bonavenu există o romanţă adevărată sau, aşa cum o repetă ea mereu, „între mine şi Ringo nu există decît o frumoasă prietenie".

NU, CUM AR FI PUTUT SĂ-L ÎNTREBE MARCELO ?

A fost el cel care a vorbit, simţind nevoia că trebuie să-i vorbească, cu pronunţia sa tucumană, spunîndu-i ruşinat te-am minţit, numele nu e Luis, ci Nepomuceno, iar după un răstimp, roşindu-se tot, Marcelo a murmurat ceva care ar fi vrut să însemne tu n-ai ce să-mi povesteşti mie. Dar nu i se spunea nici măcar aşa, i se spunea Palito, poate pentru că era din Tucuman şi era subţire ca o scobitoare şi avea chip de indian, precum celălalt, cel care cînta la radio şi, mai ales, pentru că era aşa, „vezi ?", l-a întrebat el pe Marcelo, suflecîndu-şi pantalonii cu sfială şi cu un surîs vag, ca de vinovăţie, arătîndu-i picioarele subţiri şi scheletice, numai piele şi os, pentru că deşi locuiau de multe zile împreună, avusese grijă să nu se dezbrace în faţa lui cînd era lumină. Fuseseră opt fraţi într-o casă săracă de ţară, mama sa spălînd rufele altora, acasă la ei, nespunînd, însă, nimic despre tatăl lui, poate fiindcă nu mai trăia, ori lucra undeva, departe, şi toate acestea, se gîndea Marcelo, numai pentru a-şi justifica într-un fel picioruşele acelea ridicole.

Sorbeau ceaiul de mate în tăcere.

— Am multe să-ţi spun, Marcelo, vreau să ştii.

— Eu...

— Despre Che, despre Che Guevara.

Marcelo a început să se enerveze, îi era ruşine, intuind brusc ceea ce avea să-i spună şi considerîndu-se fără nici un merit pentru a auzi astfel de lucruri.

— Am fost acolo, tot timpul cît a durat campania, am reuşit să scap împreună cu Inti şi am avut mai mult noroc decît el.

După aceea a tăcut şi n-a mai scos o vorbă toată după-amiaza.

Alte locuri din lumea aceasta reclamă sprijinul modestelor mele puteri. Eu pot să fac ceea ce ţie îţi este interzis datorită răspunderii pe care o ai faţă de Cuba şi a sosit momentul să ne despărţim. Îmi las aici sperantele mele cele mai pure de constructor al vieţii şi îmi las aici cele mai dragi fiinţe din viaţa mea. Absolv Cuba de orice responsabilitate, în afara celei care emană din propriul său exemplu. Şi dacă îmi va sosi ultimul ceas sub alte ceruri, ultimul meu gînd va fi la acest popor şi în special la tine, Fidel. *

Întîi Peredo. Auzise de el ? Nu... adică da... Îi era ruşine să-i spună că îi văzuse jurnalul într-o librărie, i se părea nedrept să vorbească de librării în faţa unuia ca Palito, care era aproape analfabet, dar care, în schimb, se aflase acolo, în infern, cunoscînd toate suferinţele. Inti era un om mare, i-a spus, iar Che îl iubea foarte mult, deşi era greu să-ţi dai seama cînd Che Guevara iubea pe cineva, chiar dacă ei bănuiau acest lucru. Într-o zi, se odihnea, şi, mai exact, stătea pe gînduri rezemat de trunchiul unui copac. Luna lui august fusese grea, înduraseră foamea şi setea; unii dintre tovarăşi bîndu-şi urina, ceea ce, aşa cum îi avertizase Comandantul, a pricinuit multe necazuri. Culmea culmilor a fost că pe Moro, singurul medic dintre toţi, l-au apucat durerile de lumbago şi nu putea merge şi n-avea cum să se vindece. Descurajarea şi frica creşteau în fiecare zi. Pînă şi frica. Ca în cazul lui Camba, de exemplu. Atunci, în noaptea aceea, în jurul focului, Che le-a vorbit calm, dar cu asprime. Numai aşa vă puteţi cîş-

* Fragment din scrisoarea pe care Che Guevara i-o scrie lui Fidel Castro, părăsind Cuba *(n. t.)*.

tiga gradul de oameni adevărați. le-a spus. Cei care nu se simțeau în stare să reziste, trebuiau să abandoneze lupta chiar din clipa aceea. Dar cei care au rămas au simțit cum dragostea și admirația lor pentru comandant era din ce în ce mai puternică și s-au angajat să învingă sau să moară. Treceau prin momente foarte grele pentru că întreg grupul lui Joaquin căzuse într-o ambuscadă, pe malul rîului Yeso, la 31 august, fiind denunțați de un mizerabil numit Honorato Rojas, un țăran. Honorato nu venea de la onoare? Ba da, venea de la onoare.

Bun, armata a așteptat pînă cînd mizerabilul ăsta i-a dus pînă la locul unde li se întinsese cursa, pentru ca în clipa cînd au început să treacă pe malul celălalt, să-i împuște din spate, ucigînd foarte mulți, între aceștia pe Tania, o fată foarte curajoasă, rămînînd numai 22 de bărbați. Cîțiva, precum Moro, în situații foarte grave, iar alții, deși îi era rușine, trebuia s-o spună, înfricoșați. Așa că, în nopțile următoare, Che Guevara a reinceput munca de educație, cu discuții și sfaturi, iar uneori cu mustrări paterne, deși foarte severe. În una din nopțile acelea, l-a văzut singur, așezat sub un copac și privind pămîntul. Nu și-a dat seama ce impuls l-a făcut să se apropie. Mă gîndeam, i-a spus Che, ca și cînd s-ar fi dezvinovățit. Se gîndea la Celita, fetița pe care o lăsase în Cuba.

Palito a tăcut iarăși. Și-a aprins o țigară și Marcelo îi vedea prin întuneric chipul luminat puțin cu fiecare fum tras din țigară.

> Dragii mei părinți * : simt iarăși în călcîie coastele Rosinantei și pornesc iarăși la drum cu lancea în mînă. În urmă cu zece ani v-am trimis o scrisoare, precum aceasta, de despărțire. Dacă-mi amintesc bine, vă spuneam că îmi pare rău că nu sînt un soldat mai bun și un medic mai bine pregătit. Cel de al doilea lucru nu mă mai interesează, ca soldat se pare că nu sînt atît de rău... Poate că de data aceasta se va sfîrși totul. Nu vreau, nu caut așa ceva, dar sfîrșitul intră în jocul lui

* Ca și cazul anterior, Sábato reproduce fragmente dintr-o scrisoare a lui Che Guevara, de data aceasta către părinții săi. Mai departe se vor da fragmente din *Jurnalul* acestuia, precum și extrase din ziarele vremii (*n. t.*).

logic. Dacă așa se va întîmpla, vă îmbrățișez pentru ultima oară. V-am iubit mult, dar nu am știut cum să-mi exprim iubirea și cred că uneori nu m-ați înțeles. Pe de altă parte, nu era ușor să mă înțelegeți. Credeți-mă, măcar, acum.

— Da, Marcelo, uneori noi îl înțelegeam. De exemplu, cînd a murit Benjamin, un băiat mai slab decît mine (a surîs), dar cu o credință extraordinară. Sufeream foarte mult în timpul marșurilor acelora, de la început ne-a fost foarte greu, mulți dintre noi, încă din primele zile, rămînînd aproape fără încălțăminte și cu hainele sfîșiate. Numai mărăcinișuri, buruieni, pietre colțuroase și rîuri pe care trebuia să le trecem. Gîndul lui Che era să ajungem la rîul Masicuré, pentru ca să vedem armata pentru prima dată, dar fără a intra în luptă. Mărșăluiam de aproape o lună de zile, cu mulți bolnavi, cu țîntari și tot felul de gîngănii, frînți de oboseală, cu armele și rănițele din ce în ce mai grele. La sfîrșitul acestei luni aproape că nu mai aveam ce să mîncăm. Cînd am ajuns la Río Grande, Benjamín a avut probleme cu rana, pentru că, așa cum ți-am spus, era foarte firav și nu mai avea putere, era complet epuizat și te-apuca mila să-l vezi cum se tîrăște. Înaintam pe o buză de mal foarte îngustă și nu știu ce fel de mișcare greșită l-a prăbușit în apele rîului care veneau repezi și umflate, că n-a mai avut timp să încerce măcar să înoate. Rolando s-a aruncat după el, dar nu l-a putut ajunge și nu l-am mai văzut. Îl iubeam cu toții pe Benjamín pentru că era un foarte bun tovarăș. Comandantul n-a spus nimic, n-a scos o vorbă toată ziua, mergînd tăcut și cu capul plecat. Ori de cîte ori făceam un popas sau ne adunam în jurul focului să îmbucăm ceva, ne vorbea și ne învăța multe lucruri. În noaptea aceea ne-a spus că principalele arme ale unei armate revoluționare erau morala și disciplina. Un guerrillero nu trebuia să jefuiască niciodată un sat, nu avea voie să-i chinuiască pe localnici și cu atît mai mult pe femei. Și mai presus de orice trebuia să-și păstreze intactă voința de a învinge, de a lupta pînă la moarte pentru idealurile pe care le îmbrățișaserăm. Disciplina, ne-a spus, era lucrul fundamental, dar nu cea care ni se impune în armată, ci disciplina oamenilor care știu pentru ce luptă

şi ştiu că lupta aceasta înseamnă ceva drept şi măreţ. N-a rostit nici un cuvînt despre Benjamín, dar glasul lui era schimbat în noaptea aceea şi, în plus, noi toţi ne dădeam seama că tot ceea ce ne spunea avea o legătură cu acesta, cu felul în care Benjamín îşi purtase suferinţa şi neputerea. Pentru că de multe ori îl văzuserăm ajutîndu-l pe Benjamín, uşurîndu-i sarcina, chiar dacă el, El Che, ducea raniţa cea mai grea şi îndeplinea lucrurile cele mai riscante. Pînă cînd astmul a început să-l gîtuiască mai rău ca oricînd şi asta exact cînd nu mai avea nici un fel de medicament. Tu ştii ce înseamnă astmul.

În întuneric, Marcelo l-a văzut cum îşi aprindea altă ţigară.

— Vrei ? Una singură nu-ţi face rău.

Tăceau, fiecare în patul lui, privind tavanul.

— Cînd l-am văzut prima dată nu-mi venea să cred. Ne aflam în munţi şi se înnoptase. Părea unul în plus... Imediat, însă, îţi dădeai seama că nu-i aşa...

A tăcut, continuînd să fumeze.

— Să nu crezi, a spus în cele din urmă, că şi-ar fi dat aerul că ar fi deosebit. Nu, nu asta vroiam să-ţi spun. Vroiam să spun că nu era un om aspru, aşa cum poate să fie un conducător sau un şef de armată. Era altfel. Uneori făcea glume. Dar alte lucruri nu le tolera. Nu suporta delăsarea, de exemplu, nici neglijenţa. Îţi dai seama : cînd trăieşti mult timp în pădure, în liniştea munţilor, încet-încet începi să nu-ţi mai pese de nimic, şi dacă te laşi la voia întîmplării, rămîi foarte repede numai în zdrenţe, pentru că ploile, marşurile şi, mai ales, mărăcinişurile, tot felul de hăţişuri, sfîşie totul. Şi pentru că n-ai unde să te speli şi mănînci direct cu mîinile. Aşa că, îndată ce te laşi în voia întîmplării, fără să-ţi dai seama, eşti ca un animal oarecare. Asta-i, exact aşa ceva nu putea să suporte El Che. Trebuia să ai grijă şi să fii curat, să-ţi coşi hainele, să-ţi aranjezi raniţa, să ai grijă de cărţi. De puţine ori l-am auzit ţipînd, iar cînd o făcea, avea dreptate. Prefera să te îndrepte cu vorbă bună, chiar dacă era aspru în ceea ce îţi spunea. Imediat ce ajungeam în punctul ales pentru odihnă, începea să se ocupe de ceea ce, în glumă, numea lucrări publice : se improvizau bănci, se făcea un cuptor

pentru pîine, adăposturi și tot felul de lucruri de acest gen. La anumite ore ordona curățenie generală. În toată unitatea. Și în fiecare zi, de la 4 la 6 aveam cursuri. Cei mai instruiți erau profesorii, ceilalți eram elevii lor. Învățam de toate : gramatică, matematică, istorie, geografie, politică și limba quechua. Chiar și noaptea continuam să învățăm, deși acestea erau cursuri facultative, numai pentru cei care vroiau să învețe mai mult și erau mai rezistenți. Noaptea, Che Guevara preda un curs de franceză. Noi nu trebuie să tragem numai gloanțe, spunea el. Dacă o să fim victorioși, unii dintre dumneavoastră or să fie conducători. Un astfel de cadru, spunea el, trebuie să aibă nu numai curaj, ci să fie bine pregătit din punct de vedere ideologic, în măsură să analizeze repede măsurile cele mai bune, capabil de fidelitate și disciplină. Dar mai ales, spunea el, trebuie să fie exemplu omului nou, pe care vrem să-l avem într-o societate mai dreaptă.

A făcut o nouă pauză, fumînd în tăcere.

— Omul nou — a rostit ca pentru el însuși. Ne-a spus multe lucruri despre acest om nou. Eu nu ți le pot explica pentru că nu am atîta carte. Dar în timp ce vorbea și încerca să ne explice acest lucru, eu îl priveam foarte atent și mă gîndeam că acest om nou era chiar el, Comandantul Che Guevara. Deși el vorbea ca și cînd ar fi fost vorba de ceva deosebit, ceva măreț pe care aveam să-l descoperim, ori să-l construim noi înșine într-o bună zi. Dar eu mă gîndeam, și cred că și alții, că omul nou era cineva ca el, ca Che Guevara : cu un neabătut spirit de sacrificiu pentru ceilalți oameni, cu mult curaj și în același timp cu milă și...

Un moment a părut că șovăie, în afară de aceasta lăsînd impresia că îi era greu să vorbească, ca și cînd amintirile ar fi fost o apă în care se scufunda cu toată durerea, înecîndu-se. În cele din urmă s-a hotărît să spună cuvîntul în fața căruia se oprise și, aproape rușinat, l-a rostit : cu dragoste.

Iar a tăcut. Apoi s-a simțit obligat să explice :

— Dragoste... nu știu... nu era dragostea aceasta din romanele romantice... nu vreau să mă înțelegi greșit... Era altceva... Spunea că nu se poate lupta pentru o lume mai bună fără această dragoste pentru om și că aceasta era un lucru sfînt și nu o chestiune de cuvinte simple, că trebuia

s-o dovedești zi de zi ori de cîte ori ar fi fost nevoie. Și de cîte ori nu l-am văzut îngrijindu-i fără mînie pe soldații care cu puțin timp mai înainte trăseseră în noi să ne ucidă. Cu cîtă grijă le pansa rănile, cheltuind medicamentele noastre, din ce în ce mai puține. Ți-am spus că la un moment dat a rămas fără doctoriile împotriva astmului și suferea ca un cîine. Uneori, cînd se simțea foarte rău, se ascundea ca să nu-i vedem suferința. După aceea își revenea, continuîndu-și marșul, enervîndu-se dacă încercam să-l ajutăm ori să-i ușurăm povara din spate sau cînd bucătarul îi dădea o porție mai bună, iar noi încercam să-i schimbăm ora de gardă cu o alta mai comodă pentru el.

S-a scufundat încă o dată în tăcerea lui, continuînd să fumeze.

— Prima oară cînd a trebuit să luptăm a fost cînd cu ambuscada din Nancahuazú. Am luat mulți prizionieri, între aceștia un maior Plata. Ți-era scîrbă să vezi de cîtă lașitate era în stare. Pînă și soldații din subordinea sa ne cereau să-l împușcăm pentru că era un om fără pic de milă. I-am obligat să se dezbrace și le-am dat haine civile. I-am îngrijit pe răniți, în timp ce Inti le explica ce urmărim și care sînt obiectivele noastre. Pentru că Che nu putea s-o facă, trebuia să-și tăinuiască prezența sa în Bolivia. Le-am explicat că noi nu-i împușcăm pe prizionieri, chiar dacă sînt dușmanii noștri. Așa că pe individul acela l-am tratat după cum ne spusese El Che : cu demnitate și respect, ca pe un om. Un alt caz : locotenentul Laredo. În jurnalul lui de campanie am dat peste o scrisoare de la soție. O prietenă a soției sale îi cerea să-i facă rost de pielea unui guerrillero ca să-și împodobească livingul. Exact așa spunea : să-și împodobească livingul. Și totuși, El Che a hotărît ca jurnalul acestui sublocotenent, pentru că acum îmi amintesc, era sublocotenent, nu locotenent, să fie trimis mamei sale, căci ofițerul dușman cerea acest lucru în jurnalul său. Che l-a purtat în raniță sa, așteptînd să i-l poată trimite. I l-au găsit cînd și-a pierdut viața, după ambuscada din Yuro. Îți mai spun un caz. Pe 3 iulie ne aflam încă foarte aproape de drumul petrolifer, unde avuseserăm o întîlnire dură cu armata. El Che ordonase o ambuscadă și așteptam trecerea camioanelor militare. Din punctul lui de observa-

ție, Pombo trebuia să facă un semn cu batista în momentul în care primul camion s-ar fi aflat în bătaia puștilor noastre. Camionul a apărut după cinci ore și jumătate de așteptare, dar Che, care trebuia să tragă primul foc cu M-2-ul lui, n-a făcut-o, astfel că nu s-a întîmplat nimic, camionul trecînd liber, întreg și nevătămat. Și știi de ce ?

A tăcut, așteptînd părerea lui Marcelo, care n-a zis nimic.

— M-asculți sau ai adormit ?

— Te aud, Palo, aud tot ceea ce-mi spui.

— Știi de ce n-a tras ? Pentru că în camion sus, în spate, nu se aflau decît doi soldați care dormeau acoperiți cu o pătură, alături de caprele pe care le duceau cu ei. Erau doi soldățel care dormeau tun, s-a dezvinovățit El Che. Ți se pare că a fost o slăbiciune ?

— Eu...

— În aceeași noapte, în jurul focului, ne-a explicat că o astfel de atitudine putea să fie considerată drept o slăbiciune și că în anumite situații slăbiciunile de felul acesteia puteau fi fatale pentru guerrilla. Dar aici apare iarăși omul nou. Să ucizi fără nici un risc doi soldați fără apărare, adormiți și nevinovați, numai pentru că luptau supunîndu-se ordinelor, era, oare, o slăbiciune ? Putea, oare, să fie acesta omul nou, cel pentru care luptam, pe baza unor atrocități de acest tip ? Puteau fi atinse nobilele noastre scopuri prin mijloace atît de ignorabile ? E o problemă foarte dificilă. Și tu știi că după aceea mulți l-au criticat pentru atitudinea sa.

— Cine ?

— Eu de unde să știu ?... revoluționari mai duri, mai realiști... parcă așa se spune, nu ? Eu am auzit de multe ori astfel de critici făcute lui El Che... idealist mic-burghez, așa-i spuneau, și multe alte lucruri de același fel. Odată nu m-am putut abține și l-am pocnit pe un individ care a spus cuvintele acestea, plin de dispreț. Am tăbărît pe el. Cred că aș fi fost în stare să-l ucid... pentru că în întîlnirea aceea numai eu știam cine era Che Guevara și nu puteam suporta să aud astfel de jigniri aduse de oameni care nu făcuseră nici a mia parte din ceea ce fusese capabil să facă El Che... Dar, cum ți-am spus, eu nu pot să-mi dau seama, nu sînt prea învățat... Cel care mi-a spus asta era

comunist și îl studiase bine pe Marx și pe Lenin. Asta nu-i marxism-leninism, mi-a zis el. Tu ce crezi. Așa e ?

Ca de obicei, Marcelo a întîrziat să răspundă :

— Eu nu sînt în măsură să vorbesc de marxism-leninism... Dar consider că El Che avea dreptate...

— Așa consider și eu. Pentru că dacă luptam, era tocmai pentru ca să nu mai existe oameni în stare să tragă din umbră împotriva a doi tineri adormiți care mergeau la moarte fără să știe de ce. Așa spune și în *Jurnalul* lui. Ai citit ?

— Da, am citit.

— În *Jurnal* spune că n-a avut curajul să tragă. Dar tu știi că exact curajul era ceea ce nu-i lipsea lui Che Guevara. Altceva vrea să spună cu povestea asta. În plus, cînd faci parte dintr-un grup de guerrilleros și te afli în adîncul pădurilor, trăiești sentimente pe care oamenii de la oraș nu le pot înțelege. Cînd l-au împușcat pe Tuma în stomac, a trebuit să-l transportăm kilometri și kilometri, pînă la Piray, pentru ca Moro să-l poată opera. Dar Tuma avea ficatul sfîrtecat și intestinele perforate de mai multe ori. Și n-am avut ce să-i facem. A fost o zi de mare durere pentru noi toți pentru că Tuma era unul dintre tovarășii noștri cei mai veseli și mai supuși. În afară de asta era un luptător cu un curaj deosebit. El Che îl iubea ca pe un copil, așa spune în *Jurnal*, și poate că el a suferit cel mai mult. Chiar dacă, după cum îi era obiceiul, a făcut totul ca să nu se vadă acest lucru. Cînd Tuma a fost împușcat, a crezut că o să moară pe loc și ne-a dat ceasul ca să i-l dăm lui Che. Așa se obișnuia. Comandantul urma să-l înmîneze sau, după caz, să facă să ajungă în mîinile soției sau mamei. Tuma avea un copil pe care nu l-a cunoscut niciodată pentru că se născuse cînd noi eram deja în munți. Che a hotărît să i se păstreze ceasul pentru cînd are să fie băiat mare.

Am patrulat timp de patru zile cu primul batalion din divizia a patra prin această pădure sălbatică, plină de șerpi, boa, păianjeni giganți și jaguari. (Din reportajul lui Murray Dayle, corespondent de război la LONDON TIMES)

Septembrie a fost mai rău decît august. Am fost nevoiți să facem marșuri îngrozitoare, am pierdut oameni, am purtat multe bătălii și au început să ne lipsească pînă și cele mai indispensabile lucruri. Pe deasupra, ne-am dat seama că grupul lui Joaquin fusese decimat și nu avea să se mai întoarcă niciodată. Moro avea dureri insuportabile și Comandantului îi era din ce în ce mai rău pentru că i se terminaseră doctoriile pentru astm. Continua să se ascundă ca să nu-l vedem în momentele cele mai grele. Primul nostru obiectiv era La Higuera. Dar știam cu toții că armata ne cunoștea poziția. Coco găsise o telegramă în casa telegrafistului din Valle Grande, în care subprefectul îi anunța judecătorului prezența noastră. Cam pe la amiaza zilei de 26 mica noastră avangardă a încercat să ajungă la Jagüey. După o jumătate de oră, cînd noi, grupul din centru și cel din ariergardă, porniserăm în aceeași direcție, am auzit împușcături puternice aproape de La Higuera. Comandantul a ordonat imediat trecerea în defensivă pentru a aștepta avangarda sau ceea ce mai rămăsese din ea, pentru că nu aveam nici o îndoială : căzuseră într-o ambuscadă. Așa că am așteptat cu neliniște primele știri. Cel care a venit primul a fost Benigno, cu umărul perforat de un glonț. Lucrurile se petrecuseră în felul următor : mai întîi îl răniseră pe Coco. Benigno a alergat să-l salveze și în timp ce îl tîra, i-a ajuns o rafală de mitralieră : pe Coco l-au ucis pe loc, iar un glonț, după ce trecuse prin el, l-a rănit pe Benigno. Ceilalți erau morți sau răniți. A fost o lovitură foarte grea, mai ales pentru Inti, căci pentru el Coco era mai mult decît un frate : împreună luptaseră, împreună stătuseră la închisoare și împreună intraseră în guerrilla. Într-o zi, ca să-ți faci o părere, în munte sus, discutau despre moartea lui Ricardo și despre cît de mult suferise din această cauză fratele lui, Arturo. Coco i-a spus atunci lui Inti : n-aș vrea să te văd niciodată mort, pentru că nu știu cum o să mă comport. Din fericire, însă, știu că o să mor cel dintîi, așa i-a spus. Și, într-adevăr, așa a și fost. Coco era un tovarăș generos și de un foarte mare curaj, dar a plîns în ziua cînd l-au ucis pe Ricardo. Inti nu-l văzuse murind. El nu era un om care să plîngă, dar din ziua aceea a devenit mult mai tăcut.

Glasul lui Palito, pe măsură ce înainta în bilanțul acela de nenorociri, devenea tot mai stins, poticnindu-se la fiecare pas, ca și cînd ar fi suferit a doua oară aceeași durere în creștere a marșului micii sale trupe de condamnați.

S-a ridicat și a spus „mă duc la baie". O făcea des, Marcelo știa foarte bine, rinichii lui Palito nu mai erau ca cei de om sănătos. Cînd s-a întors, s-a întins iarăși în pat și a continuat :

— Ambuscada din La Higuera a fost o lovitură teribilă. De fapt, a fost începutul sfîrșitului.

27 septembrie. — La orele 4 reîncepem marșul, încercînd să găsim un loc pentru a putea urca, descoperindu-l abia pe la 7, dar nu pe partea pe care vroiam noi ; în față se afla o creastă fără vegetație, în aparență inofensivă. Am urcat puțin mai sus, pentru a ne pune la adăpost de aviație într-o pădurice destul de rară și de aici am văzut că pe creastă există un drum, însă n-a trecut nimic pe el în tot cursul zilei. Spre seară, un țăran și un soldat au urcat pînă la jumătatea crestei și și-au făcut puțin de lucru, fără să ne fi văzut. Ancieto tocmai se întorsese din cercetare și văzuse într-o casă din apropiere un grup numeros de soldați ; acesta ar fi fost cel mai bun drum pentru noi, dar nu-l mai puteam folosi. A doua zi, în zori, am văzut o coloană urcînd creasta de alături și am putut distinge strălucirea în soare a obiectelor pe care le transportau. La amiază am auzit împușcături izolate și cîteva rafale de mitralieră, iar puțin după aceea am am deslușit și cîteva glasuri strigînd „e aici", „ieși de acolo", „ai să ieși sau nu ?", toate însoțite de împușcături. Nu știm ce s-a întîmplat cu cel somat, dar am bănuit că ar putea să fie Camba. Ne-am pus în mișcare înainte de căderea întunericului, încercînd să coborîm la rîu pe partea ecalaltă, adăpostindu-ne într-un crîng mai des decît primul. A trebuit să căutăm apă în același canion, pentru că malul înalt ne tăia calea. Am aflat de la radio că ne întîlnirerăm cu compania lui Galindo și că aveam trei morți care fuseseră transportați la V. G. pentru identificare. Din cite se

pare. Camba şi Leon reuşiseră să se salveze. Pierderile noastre sînt foarte mari de data aceasta. Cea mai grea dintre ele este cea a lui Coco, dar Miguel şi Julio erau nişte luptători minunaţi şi valoarea umană a celor trei e de neînlocuit. Leon picta foarte frumos. — Altitudine, 1800 metri. (Din JURNALUL lui Che Guevara.)

Comandantul căuta o zonă unde terenul să ne fie mai puţin dezavantajos pînă cînd aveam să reuşim să ne aprovizionăm cu alimente şi să ne refacem forţele. Dar pentru aceasta trebuia să rupem două cercuri. Pe cel dintîi îl aveam aici, aproape, în faţa ochilor. Cel de al doilea era mult mai mare şi, aşa cum aflaserăm de la radio, era plin cu soldaţi. Între ultimele zile din septembrie şi primele din octombrie am rămas ascunşi tot timpul zilei, deşi mai făceam cîte o tentativă, încercînd să descoperim o ieşire. Nenorocirea e că nu mai aveam apă. Doar o apă foarte amară, pe care ne-o procuram cu multe riscuri, în timpul nopţii, ştergînd cu grijă urmele. Simţeam paşii soldaţilor din ce în ce mai aproape de noi şi din ce în ce mai numeroşi şi mai bine echipaţi. Cînd făceam focul, aproape că eram obligaţi să-l acoperim cu mantalele, ca să nu fim văzuţi.

Se apreciază că Comandantul Ernesto Che Guevara va fi prins dintr-un moment într-altul, fiind înconjurat de mai multe zile într-un cerc de fier. Pămîntul şi înţepăturile de ţînţari transformă în această zonă pielea oricărei fiinţe omeneşti într-o adevărată mizerie. Vegetaţia de nepătruns, uscată şi plină de spini, face imposibilă orice deplasare, chiar şi în timpul zilei, putîndu-se înainta numai pe firul apelor, toate supravegheate cu mare atenţie. E de necrezut cum reuşesc guerrillierii să îndure cercul de sete, de foame şi groază. „Omul ăsta nu mai iese viu de aici", ne spune unul dintre ofiţeri. (Din relatările unui corespondent de război.)

Aşa am reuşit să ajungem în 8 octombrie. Cu o zi mai înainte împliniserăm unsprezece luni de guerrilla. Dimineaţa era foarte frig. Iar marşul era lent pentru că Chino

nu putea merge noaptea, Moro abia își tîra piciorul de durere, iar Comandantul suferea mult din pricina astmului și nu mai avea nici un fel de medicament. La 2 noaptea, am făcut un popas. Și ne-am continuat drumul începînd de la 4. Eram 17 oameni, mergînd printr-un întuneric de nepătruns, tăcuți și îngrijorați, prin canionul Yuro. Cînd a ieșit soarele, Comandantul a studiat situația, căutînd o creastă de munte pe unde am fi putut ajunge la rîul San Lorenzo. Numai că vîrfurile erau aproape pleșuve și ieșirea devenea imposibilă. Comandantul a hotărît atunci trimiterea a trei perechi de cercetași : una la dreapta, alta drept înainte și cea de a treia la stînga. S-au întors repede, confirmîndu-ne bănuiala că eram încercuiți din toate părțile. Nu puteam nici să ne întoarcem pentru că drumul pe care-l străbătuserăm numai noaptea nu putea fi folosit în timpul zilei. Tot Comandantul a decis să ne ascundem în pereții laterali ai canionului și să amînăm orice înaintare sau altă acțiune atît cît ne-ar fi fost posibil, întrucît dacă nenorocirea ar fi început după orele 3, am fi putut rezista pînă la apusul soarelui, cînd ar fi existat o anume posibilitate de a ne salva.

La orele 8 dimineața, un cetățean numit Victor s-a prezentat la postul militar din La Higuera pentru a ne informa că observase oameni necunoscuți mișcîndu-se prin crîngul din apropierea casei sale. Ofițerul i-a dat bani și imediat a transmis știrea către unitățile de Rangers care erau dispuse în zonă. Maiorul Miguel Ayoroa, comandantul companiilor de Rangers care operau în zonă, a ordonat prin radio blocarea ieșirilor din canioanele San Antonio, Yagüey și Yuro. Căpitanul Prado s-a deplasat cu un detașament pînă la canionul din Yuro și în punctul acesta, spre amiază, oamenii săi au luat contact cu guerrillerii. Doi soldați au murit la prima întîlnire. Împușcăturile au continuat în mod sporadic timp de trei ceasuri. Treptat, unitățile de Rangers au cîștigat teren, ajungînd la circa 70 metri de dușman. La orele 15 și 30, guerrillerii au avut prima pierdere vizibilă. (Din comunicatul militar.)

A fost o mare nenorocire faptul că atacul a început la amiaza zilei, căci, așa cum ți-am spus, speranța lui El Che era să se producă cel mai devreme la orele 3. Am auzit țăcănitul mitralierelor care, spre norocul nostru, măturau drumul pe care-l străbătuseră în timpul nopții. Se vede treaba că se așteptau să fim înapoi de unde ne aflam. Și asta ne-a permis să cîștigăm ceva timp. Comandantul a împărțit forțele în trei grupuri, stabilindu-se un loc unde să ne întîlnim la căderea nopții. Dar cînd grupul meu a ajuns în punctul acela, nu am găsit pe nimeni. Ne-am privit unii pe alții fără să ne vorbim și ne-am prăbușit de oboseală și neliniște, cu speranța, totuși, că grupul în care mergea El Che, nereușind să ajungă în locul unde ne aflam noi, va fi optat pentru salvare spre rîul San Lorenzo.

Palito a tăcut. În patul lui, trîntit pe spate, Marcelo își simțea pieptul apăsat de astm. „De astmul meu", s-a gîndit ca cineva care se trezește săvîrșind cea mai rușinoasă faptă din viața lui. După o lungă și teribilă tăcere a lui Palito, l-a auzit spunînd cu un glas aproape de neînțeles : „Nu știam că întregul grup fusese împușcat, iar Comandantul Che Guevara era rănit și prizonier și că foarte repede aveau să-l ucidă în modul cel mai...", ultimul cuvînt Marcelo nereușind să-l audă bine. În noaptea aceea nu a mai vorbit nici unul.

Ne-am desfășurat forțele pentru a-i prinde pe guerrilleri în clește și imediat am trecut la asalt. Primul dintre ei pe care l-am văzut era cel pe care mai apoi aveam să-l identificăm sub numele de Willy, urmat de cel care a fost identificat ca fiind El Che. Am deschis focul pe loc, rănindu-l pe El Che cu o rafală de mitralieră. Atunci, Willy și ceilalți au încercat să-l ia cu ei, în timp ce atacul continua. O altă rafală a smuls bascul Comandantului, rănindu-l în torace. În timp ce era acoperit de ceilalți tovarăși, Willy a reușit să-și ducă șeful pînă în apropierea unei coline, unde s-a întîlnit cu alți patru din Rangers-ii noștri. Willy ajunsese aici aproape fără să mai poată respira, cu trupul șefului său în spinare. Cînd s-a oprit să-și recapete forțele și să-i dea un prim ajutor lui Guevara, soldații

din ambuscadă i-au ordonat să se predea. Înainte de a-şi fi putut pregăti armele, ai noştri au deschis focul! După aceea s-au dus la ei. El Che avea răni grave şi nu putea să respire din pricina astmului. Atunci am transmis mesajul cifrat : „Salut, Saturno ! Papá e cu noi." (Raportul căpitanului Prado.)

Guevara a fost transportat într-o pătură de către patru soldaţi, pînă în La Higuera, localitate aflată la mai mulţi kilometri distanţă de punctul în care fusese capturat. Aici, căpitanul Prado l-a predat pe prizonier colonelului Selich, comandantul zonei. S-a făcut un inventar al lucrurilor purtate de Guevara în raniţă : două jurnale cu însemnări zilnice, un cod, o carte de însemnări cu mesaje cifrate, o carte cu poeme copiate de mînă de către El Che, un ceas şi alte trei sau patru cărţi. (Din comunicatul Armatei boliviene.)

Colonelul Selich a fost cel care a vorbit cu El Che. Atît noi, soldaţii răniţi, cît şi Guevara, ne aflam într-un hangar. El se afla însă în partea opusă şi nu înţelegeam bine ceea ce îşi spuneau, chiar dacă îl auzeam foarte clar pe colonel, pentru că ţipa. Vorbea de America. Colonelul a stat mult cu Guevara, poate că preţ de o oră, dacă nu şi mai mult. Discutau despre ceva pe care colonelul vroia să-l afle, iar El Che refuza să. i-l spună. Pînă în clipa în care El Che i-a dat un dos de palmă colonelului cu mîna dreaptă. Atunci colonelul s-a ridicat şi a plecat. Maiorul Guzman a vrut să-l transporte pe Guevara la spital, cu un elicopter, dar colonelul s-a opus şi am fost transportaţi numai noi. (Din declaraţia soldatului Giménez.)

Îndată ce elicopterul s-a ridicat în aer şi a plecat transportîndu-i pe soldaţii răniţi şi pe cei morţi, durerile guerrillero-ului au început să crească. A şoptit ceva. M-am aplecat deasupra lui şi am înţeles că spunea „mă simt foarte rău, vă rog faceţi ceva să mă mai slăbească durerile". Eu nu ştiam ce să fac, dar mi-a spus el însuşi în ce fel de mişcări trebuia să-l ajut. „Aici, în piept, vă rog", mi-a spus. După aceea şi-a petrecut întreaga noapte văitîndu-se. (Declaraţia locotenentului însărcinat cu paza prizonierului.)

El Che a fost dus împreună cu ceilalți prizonieri la o școală mică din La Higuera, rămînînd toată noaptea aceea într-una din sălile de clasă. (Din reportajul unui ziarist.)

Iată-mă aici, lăsînd vastele-ntinderi : fără uitarea solitară

Duminică 9 octombrie, la orele 2 după-amiază, președintelui Barrientos și generalului Ovando li s-a adus la cunoștință capturarea. A avut loc o ședință la cel mai înalt nivel. Au mai fost de față generalii Torres și Vázquez, cei care au prezentat propunerea să fie executat. Au tăcut, dar nu s-a opus nimeni. Puțin după aceea generalul Ovando a transmis pentru Valle Grande următorul ordin : „Salutați-l pe papá". Ordinul a fost recepționat în La Higuera de colonelul Miguel Ayoroa. L-a transmis mai departe locotenentului Pérez iar acesta, la rîndul lui, subofițerului Mario Terán și sergentului Huanca. Ucigașii și-au pregătit armele. În locul în care se afla El Che, zăcea, de asemenea legat, Willy, un alt guerrillero. Cînd Terán și-a făcut apariția, Willy l-a înjurat și atunci Terán l-a împușcat în cap. Huanca a făcut același lucru cu Reynaga care se afla în clasa de alături. Mario Terán a fost ales de destin pentru a-l ucide pe Comandantul Guevara. Îndată ce a ieșit din sala de clasă unde îl executase pe Willy, înfricoșat, s-a hotărît să schimbe arma cu una mai puternică. S-a îndreptat spre locul în care se afla locotenentul Pérez pentru a-i cere carabina M-2, care poate să tragă rafale în mod automat. Terán e un om scund, mititel. (Versiunea lui Antonio Arguedas, ex ministru de relații externe în guvernul Barrientos, comunicat agenției Prensa Latina.)

Expus și pregătit pentru moarte :
priviți-mă, nefericirilor, sărbătorilor, definitiv învins.
Vîrste, zile, nori, ce-o să faceți cu mine !

Cînd am intrat în sala de clasă, El Che s-a ridicat și mi-a spus :

— Dumneata ai venit să mă ucizi.

Mi-a fost jenă şi mi-am plecat fruntea fără să-i răspund.

— Ce-au spus ceilalţi ? m-a întrebat el,

I-am răspuns că n-au spus nimic.

Nu aveam curajul să trag. În momentul acela l-am văzut pe El Che foarte mare, enorm. Ochii săi aveau o strălucire aparte, intensă. Mi s-a părut că se aruncă asupra mea şi am amuţit.

— Calmează-te, mi-a spus el. Şi ţinteşte bine.

spune-ne unde ai ascuns, oh ! moartea aceasta
că nimeni nu te-a putut vedea,
imposibilă şi tăcută.

Atunci am făcut un pas înapoi, spre uşă, am închis ochii şi am tras prima rafală. El Che, cu picioarele sfărîmate, s-a prăbuşit la pămînt, zvîrcolindu-se şi pierzînd mult sînge. Mi-am venit în fire şi am descărcat a doua rafală, care l-a nimerit într-un braţ, în umăr şi, în sfîrşit, în inimă. (Declaraţia subofiţerului Terán făcută lui Arguedas.)

Cadavrul lui El Che, cald încă, a fost tîrît pînă lîngă o targă, în locul de unde avea să fie luat cu elicopterul. Pardoseala şi pereţii sălii de clasă au rămas plini cu pete de sînge, dar nici unul dintre soldaţi n-a vrut să-i spele. A făcut-o un preot german care a şters petele în tăcere şi a păstrat într-o batistă gloanţele care trecuseră prin trupul lui Guevara.

Îndată ce a sosit elicopterul, targa a fost legată de una din tălpile acestuia. Trupul, purtînd încă scurta de guerrillero, era înfăşurat într-un giulgiu. Eddy González, un cuban care pe vremea lui Batista avusese un cabaret în Havana, s-a apropiat de elicopter şi i-a dat o palmă comandantului mort peste chipul împietrit.

Ajuns la destinaţie cu elicopterul, trupul i-a fost pus pe o masă, cu capul atîrnînd în jos şi pe spate, cu

ochii deschiși. Aproape gol, întins pe rezervorul de apă al unui spălător, era fulgerat continuu de flash-urile fotografilor.

Mîinile i-au fost tăiate cu securea pentru a împiedica orice identificare. De asemenea trupul a fost mutilat în mai multe locuri. Carabina lui a fost luată de colonelul Anaya, iar ceasul a fost reținut de generalul Ovando. Unul dintre soldații care luaseră parte la acțiunea de capturare i-a scos ghetele pe care i le făcuse unul dintre tovarășii săi pe cînd se aflau în munte. Dar, cum erau distruse de purtare și umezeală, nu i-au servit la nimic. (Din relatările publicate în ziare.)

Vor răsări flori, și cuvinte și ceruri care să te amintească:
ploi precum aceasta, și vei trăi neschimbat
după cele întîmplate.
Dormi, liber de orice dușmănie, cu toată mîndria
tristeții.

NU, SILVIA, SCRISORILE TALE NU MĂ PLICTISESC

dar nu am timp și nici nu mă interesează să mă întîlnesc cu Araujo. Să se apuce să-l citească pe Hegel și va vedea că există un Hegel „marxist" și un altul „existențialist" și atunci are să înțeleagă de ce poate existențialismul de azi să întreprindă un dialog rodnic și integrator cu marxismul, cu condiția să lase deoparte amenințările și insultele.

Cît privește povestea cu „metafizicul", e vorba de o altă acuzație tipică. Dar, ca să fim drepți cu prietenul tău, aici vina nu este a lui, ci chiar a marxismului. Acesta-i punctul în care eu însumi trebuie să mă despart de marxism și să-mi asum condiția de lepros cu clopoței, lucru care-i face pe copii să fugă de mine îndată ce mă apropii de ei.

Araujo nu caută să redescopere stigmatele precum acei vînători de vrăjitori care încearcă să afle semnele dia-

volului în cutele cele mai ascunse. Dar eu ți-am spus că folosesc cuvîntul acesta pentru a mă referi la anumite probleme de azi ale condiției umane. Explicabilă prin aceea că dorința de absolut, voința de putere, impulsul de revoltă, neliniștea în fața singurătății și morții reprezintă astfel de probleme care nu sînt niște manifestări numai ale burgheziei putrede, întrucît îi pot ataca (și îi atacă) și pe locuitorii Uniunii Sovietice.

Totalitatea concretă a omului include aceste probleme. Și ea nu poate fi obținută decît prin artă. În treacăt fie spus, acest lucru nu-l spun numai leproșii ca mine : îl susțin marxiști de talia lui Kosik. Toți filozofii, cînd au tratat absolutul, au fost nevoiți să recurgă la o formă sau alta a mitului, ori a poeziei. Despre existențialiști nici nu are rost să mai vorbim. Dar chiar și în cazul filozofilor tradiționaliști : gîndește-te la miturile lui Platon și amintește-ți-l pe Hegel recurgînd la miturile lui Don Juan sau Faust pentru a face intuibilă drama conștiinței nefericite.

Sînt obosit, Silvia. Sînt orele 2 noaptea și mă simt foarte rău. Dacă reușesc să-mi scriu romanul cu tot tumultul acesta, atunci ai să poți intui ceva din *toată* realitatea mea ; nu din cea pe care o vezi în amintitele discuții filozofice.

Vino mîine, dar fără Araujo.

A DESCHIS CARTEA ȘI I-A RECUNOSCUT SCRISUL,

cu litera lui minusculă dar teribilă, pe marginea albă a acelei cărți de ocultism : „Să treci prin zid !", sună ca un avertisment.

Va trebui să-l elibereze, chiar dacă ar fi să sară pe fața aceea ca un animal negru și înnebunit, direct din pîntecul aceleia momîi. Dar pentru ce să-l elibereze ? Nu știa. Vroia să-l liniștească pe R. ? Era asemeni unei divinități teribile căreia trebuiau să i se aducă mereu sacrificii. Mereu nesătulă, pîndindu-i întotdeauna din întuneric. Încerca să-l uite, dar știa că se află aici, aproape. O combi-

naţie de poet, filozof şi terorist. Şi ce sens aveau aceste cunoştinţe atît de amestecate ? Un anarhist aristocratic sau un reacţionar care ura această civilizaţie, o civilizaţie care descoperă aspirina „pentru că nu era capabilă să suporte nici măcar durerile de cap".

Nu îl slăbea deloc. Nu putea să deschidă o carte fără să dea peste litera sa minusculă şi odioasă. Într-o zi, cînd l-a năpădit nostalgia anilor închinaţi matematicilor, a deschis o carte de Weyl despre teoria relativităţii : pe margine, alături de una din teoremele fundamentale a dat peste comentariul lui : IDIOŢII ! Şi nu-l interesa nici politica, nici revoluţia socială, pe care le considera nişte subrealităţi sau realităţi de gradul doi, cele care fac să existe ziaristica. „Realul !", scria între ghilimele, cu un sarcastic semn de mirare. Realul nu erau umbrelele, lupta de clasă, zidăria, nici măcar Cordiliera Anzilor. Toate acestea erau forme ale fanteziei, iluzii ale unor nebuni mediocri. Singurul lucru real era legătura între om şi zeităţile sale, între oameni şi demonii săi. Ceea ce era adevărat era întotdeauna simbolic, iar realismul poeziei era singurul lucru valabil, chiar dacă ar fi fost ambiguu, ori tocmai de aceea : legăturile dintre oameni şi zei erau întotdeauna greşite. Proza nu era bună decît pentru întocmirea cărţii de telefon, a unui prospect despre funcţionarea unei maşini de spălat rufe sau cronica unui consiliu de conducere.

Lumea aceasta se prăbuşea acum, iar piticii alergau îngroziţi printre şobolani şi profesori, purtînd în mîini tăvi de plastic pline cu gunoaie de plastic.

ERA AICI,

cu impermeabilul ei colorat şi decolorat de atîta purtare, cu capul întins înainte, peste ceaşca de cafea, apropiindu-se de o realitate care se afla întotdeauna puţin mai departe de vederile ei. Miopia, lentilele groase şi, în general, modul ei de a se comporta, îl emoţionau.

— Ai putea să-ţi aranjezi puţin faţa, s-a trezit spunînd fără să vrea.

Ea și-a aplecat capul spre pămînt.

Și-au băut cafeaua în tăcere. După aceea el i-a spus că e bine să facă puțină mișcare.

— Da, dar afară-i frig.

A luat-o de braț și au ieșit fără altă explicație.

Începuse toamna, o toamnă cu ploi mărunte, monotone și cu mult vînt. Au străbătut parcul pornind dinspre Belgrano, printre arbori melancolici, pînă au ajuns la o bancă de lemn așezată sub un uriaș eucalipt. Mesele de șah erau pustii.

— Vă plac parcurile, a zis ea.

— Da. Cînd eram tînăr veneam să citesc aici. Dar e bine să mergem, pentru că, într-adevăr, e frig.

Au înaintat pe sub platanii înalți, peste frunze arse, aproape putrede. Cînd au ieșit din parc au luat-o pe Echeverria, către Primărie (Cabildo). El privea vitrinele de parcă ar fi vrut să cumpere totul. Silvia îi simțea frămîntarea, oarecum sumbră și ermetică. În cele din urmă și-a luat inima în dinți și l-a întrebat unde mergeau.

În nici un loc anume. Dar cuvintele lui nu păreau adevărate.

— Romanul ca poem metafizic, a murmurat el deodată.

Poftim ?

Nu, nimica. Dar în adîncul lui continua să-și rumege gîndul : scriitorul ca încrucișare între realitatea cotidiană și fantezie, ca frontieră între lumină și tenebre. Iar aici, Schneider. Aici se afla, lîngă ușile unei lumi interzise.

— Biserica din Belgrano, a rostit ea.

Da, Biserica din Belgrano. Sabato a cercetat-o încă o dată cu sacra lui bănuială și s-a gîndit la criptele din interior.

— Cunoșteai cafeneaua aceasta ?

Au intrat în ÉPSILON și au luat ceva pentru a se încălzi. După aceea a luat-o iarăși de braț și au ieșit, traversînd Juramento, în timp ce îi arăta casa lui Larreta și îi spunea „Privește-o, chiar dacă ar fi numai o dată".

Poftim ?

Casa de acolo. I-a arătat-o din nou, iar ei i s-a părut că rîde : de ce ?

— Să scăpăm odată de infernul acesta, i-a spus el, grăbind pasul.

Au trecut dincolo de Primărie și au continuat să meargă pe Juramento, pînă cînd a început pavajul cel vechi, cu pietrele lui mari și cu misterul bătrînului cartier Belgrano. La colț cu strada Vidal s-a oprit să privească o clădire veche, rămășiță a unui conac de odinioară. O cerceta ca și cînd ar fi vrut s-o cumpere. Silvia a observat acest lucru, i l-a spus, iar el a surîs.

— Da, cam așa ceva.

— Am citit undeva că obișnuiți să căutați case pentru roman. E adevărat ? Și e neapărat nevoie de așa ceva ?

A surîs iarăși, lăsînd întrebarea fără răspuns. Ca și cînd ar fi fost un regizor de film. La urma urmelor, de ce neapărat roman ? Păreau niște personaje în căutarea unui autor, case în căutare de personaje care bat la ușile lor.

Clădirea de la colțul străzii Cramer fusese transformată într-un restaurant basc. Cerințele modei.

— Jură că n-ai să iei niciodată masa într-un restaurant ca acesta, i-a spus el cu o sobrietate aproape comică.

— Dar e adevărat că scrieți un roman ?

— Un roman ? Da... adică... nu știu ce să-ți spun. Da, mă obsedează unele lucruri, dar totul e foarte dificil, sufăr mult din cauza acestor povești și în plus...

După cîțiva pași, a adăugat :

— Știi ce s-a întîmplat cu fizica la începutul acestui secol ? S-a pus totul la îndoială. Adică, vreau să spun, principiile. Era ca o clădire care troznea din toate părțile și trebuia revăzută temelia. Și astfel, în loc să se facă fizică, s-a început să se mediteze asupra ei.

S-a rezemat de un zid și a rămas o clipă contemplînd restaurantul basc.

— Cu romanul s-a petrecut un lucru asemănător. S-a început cu revizuirea temeliilor. Nu întîmplător,, pentru că romanul se naște odată cu civilizația occidentală și parcurge întregul arc respectiv pînă cînd, în momentul acesta, se ajunge la prăbușire. Există o criză a romanului sau un roman al crizei ? Cred că și una și alta. Se cercetează esența, misiunea și valoarea lui. Numai că totul s-a făcut din afară. Au existat tentative de a face acest lucru din interior, dar ar trebui mers mai în adîncime. Un roman în care să se afle în joc romancierul însuși.

— Mi se pare că am citit așa ceva. Nu există un romancier în CONTRAPUNCT ?

— Da. Dar eu nu mă refer la asta. Nu-i vorba de un scriitor în interiorul ficțiunii. Eu vorbesc de posibilitatea extremă : chiar autorul romanului respectiv să se afle în interiorul romanului său. Și nu ca un observator, nu ca reporter și nici ca martor.

— Și atunci, cum ?

— Ca un personaj oarecare, în aceeași calitate cu toate celelalte personaje, cele care, totuși, ies din propriul său suflet. Ca un om înnebunit care ar conviețui cu propriile lui dedublări. Dar nu din spirit acrobatic, ferește-mă Doamne, ci pentru a vedea dacă măcar așa putem pătrunde mai mult în acest mare mister al ființei omenești.

A rămas pe gînduri, mergînd în tăcere. Da, da, acesta era drumul. Să pătrunzi în propriile tale tenebre.

Cum se spune, totul „îi stătea pe limbă", și, totuși, exista o interdicție enigmatică, o poruncă secretă, o forță sacră și represivă care-l împiedica să vadă totul cu claritate. Trăia sub o revelație iminentă și, totodată, imposibilă. Dar poate că această taină avea să i se dezlege pe măsură ce va înainta cu lucrul, și, poate, va reuși s-o vadă în cele din urmă, sub lumina teribilă a unui soare nocturn, atunci cînd călătoria însăși va ajunge la capăt. Condus de propriile lui fantasme către un continent unde numai ele l-ar fi putut conduce. Și astfel, cu ochii închiși, simțea cum îl duc dintr-o dată pe marginea unui abis, în ale cărui adîncime se afla cheia care continua să-l îngrozească.

Din Cramer merseseră pe Mendoza, fără de grabă, ajungînd pînă la întretăierea cu calea ferată. Sub amurg, colțul acela din oraș căpăta o melancolie funestă : maidanele, arborii, felinarul clătinat încontinuu de vîntul din sud-est, terasamentul, toate purtau în ele această tristețe amară, o mare părăsire punînd stăpînire pe împrejurimi. Sábato privea locul aproape fascinat. S-a sprijinit de parapetul trotuarului, înregistrînd totul, cu grijă, ca un recenzor. Dar cînd a trecut, gălăgios și cu toată viteza, trenul electric, melancolia s-a prăbușit brusc, ca un cortegiu funebru sub rafale de mitralieră.

Începea să plouă mărunt și frigul se făcea simțit.

— E un loc frumos unde un tînăr se poate sinucide, a spus Sábato, în șoaptă, ca și cînd ar fi vorbit numai pentru el.

Silvia l-a privit cu uimire.

— Nu-ți face griji, omule, a adăugat, surîzînd trist. Un tînăr dintr-un roman, dintre aceia care caută absolutul și nu află decît gunoaie.

Ea a murmurat ceva neclar.

— Poftim ?

Că îl urmărea gîndul sinuciderii, i-a spus fata. Se gîndea la Castel...

Da, era adevărat.

— Dar, în cele din urmă nu se sinucide, a spus el.

— De ce ?

— Nu știu nici eu. Romancierul nu cunoaște de ce-urile personajelor sale. Eu am avut intenția să-l duc pe Martin pînă la sinucidere. Îți dai seama.

— Poate că, în fond, nu erați de acord.

A părut să admită această posibilitate.

— Și personajul acesta..., a continuat Silvia, dar a tăcut, căindu-se.

— Cum ai spus ?

— N-am spus nimic.

— Cum nu. Vorbește.

— Tînărul acesta, vreau să spun. Și locul de aici. E ceva la care vă gîndiți acum și aveți de gînd să scrieți ?

Nu i-a răspuns imediat. A luat cîteva pietricele și le-a așezat pe pavaj, formînd litera R.

— Nu știu. În momentul acesta nu știu nimic, ori aproape nimic. Da, s-ar putea să scriu despre un astfel de tînăr, cineva care într-o zi are să vină pînă în locul acesta să se sinucidă. Dar poate că ar fi mai bine...

Nu și-a terminat fraza. S-a ridicat și i-a spus „să mergem", ducînd-o pînă la gara Belgrano R.

— Eu trebuie să rămîn aici, i-a spus el.

— O să vă mai revăd ?

— Nu știu, Silvia. Nu sînt în apele mele. Iartă-mă.

UN AVERTISMENT

Se pregătea să înceapă, introdusese hîrtia în maşina de scris, dar privirile continuau să înregistreze camera, fără o ţintă precisă. S-a reîntors la maşină, în mod mecanic : OLIVETTI. a citit. PRAXIS 48. Borio, s-a gîndit cu simpatie. Şi marele Agostino Rocca. În sfîrşit, a părut hotărît să-i dea drumul şi a scris : „Să nu uităm de sfaturile lui Fernando". În clipa aceea i-au adus corespondenţa. S-a uitat la plicuri, oprindu-şi atenţia asupra unuia de format mare, trimis din Statele Unite, de Lilia Strout, cu lucrarea ei, Despre Rău în EROI ŞI MORMINTE. Moto-ul era ales din Biblie (Ecl. 3, 22) şi spunea : „Ceea ce este minunat pentru tine, nu-l cerceta : iar ceea ce este dincolo de puterile tale. nu căuta să afli". A rămas pe gînduri. După aceea a scos hîrtia din maşina de scris.

UN INTERVIU

— Sînteţi mulţumit cu ceea ce aţi scris ?

— Nu sînt o astfel de canalie.

— Cine este Ernesto Sabato.

— Cărţile mele au fost o încercare de a răspunde acestei întrebări. Eu nu vă oblig să le citiţi, dar dacă doriţi să aflaţi răspunsul, va trebui s-o faceţi.

— Ne-aţi putea spune nouă, celor dintîi, la ce lucraţi acum ?

— La un roman.

— Are titlu ?

— De obicei, titlul îl ştiu abia cînd am terminat de scris. În clipa de faţă am unele îndoieli. S-ar putea să se numească ÎNGERUL TENEBRELOR. Mai sigur, ABADDÓN, EXTERMINATORUL.

— Ciudat, sînt titluri destul de înfricoşătoare, nu ?

— Da.

— Mi-ar face plăcere dacă aţi putea să-mi răspundeţi la cîteva întrebări : ce credeţi despre boom-ul latinoamerican ? Consideraţi că un scriitor trebuie să fie un om angajat ? Ce sfaturi i-aţi da unui tînăr care începe

să scrie ? Între ce ore scrieţi ? Preferaţi zilele cu soare sau pe cele înnourate ? Vă identificaţi cu personajel dumneavoastră ? Scrieţi despre propriile dumneavoastră experienţe, ori inventaţi ? Ce credeţi despre Borges ? Ur creator trebuie să aibă o libertate totală ? Sînt folositoar congresele scriitorilor ? Cum vă definiţi stilul ? Ce credeţ despre avangardă ?

— Uite, prietene, să ne lăsăm de prostii şi, odată pentru totdeauna, să spunem adevărul. Dar ştii, tot adevărul Vreau să spun că trebuie să vorbim despre catedrale şi case de prostituţie, despre speranţă şi lagăre de concentrare. Mie, cel puţin mie, nu-mi plac glumele.

Pentru că o să mor.

Cel care crede că-i nemuritor, să-şi permită luxul de a spune tîmpenii.

Eu nu : zilele mele sînt numărate (dar care om, domnule ziarist, nu are zilele numărate, spune-mi. Poţi să mi-o spui cu mîna pe inimă ?)

Şi vreau să-mi fac bilanţul
să văd ce rămîne din toate
(mătrăgună sau scribi)
şi dacă e adevărat că zeii sînt mai valoroşi
decît viermii
care se vor îngrăşa în curînd cu rămăşitele mele.
Eu nu ştiu, nu ştiu nimic (de ce trebuie să vă mint ?),
nu sînt într-atît de argonat şi nici de tont,
încît să proclam superioritatea viermilor.
(Las asta în seama ateilor de mahala.)
Vă mărturisesc că povestea mă impresionează
pentru că sicriul,
dricul
şi toate celelalte amănunte jalnice ale morţii
sînt martorii nemijlociţi ai precarietăţii noastre.

Dar cine ştie, cine ar putea să ştie totul, domnule ziarist ?

S-ar putea ca zeii să nu aibă bunăvoinţa de a se umili atît de mult,

încît să apeleze la demagogie
pentru a ajunge să fie înțeleși în mod grosolan,
așa că ne așteaptă cu spectacolele lor sinistre,
îndată ce s-a rostit și ultimul discurs funebru,
iar solitarul nostru trup
a fost abandonat sie însuși pentru totdeauna
(rețineți, însă, abandonat cu adevărat, nu așa, cu aceste imperfecte, dorite și, în cele din urmă, inutile părăsiri pe care ni le impune viața)
și așteaptă atacul viermilor fără de număr.
Să vorbim, deci, fără teamă,
dar și fără pretenții,
în mod deschis și simplu,
cu un anume simț al umorului
care să mascheze patetismul firesc al situației.
Să vorbim cît puțin despre toate.
Vreau să spun :
despre acești zei problematici,
despre viermi atît de evidenți,
despre chipurile schimbătoare ale omului.
Nu știu mare lucru despre aceste ciudate probleme,
dar ceea ce știu, știu foarte bine,
pentru că sînt lucruri trăite
și nu povești aflate din cărți,
așa că pot să vorbesc despre dragoste sau despre teamă
precum un sfînt despre extazurile lui
sau un magician de teatru (într-o întîlnire între prieteni, cu oameni de toată încrederea)
despre trucurile sale.
Nu așteptați altceva de la mine
și nu mă criticați după aceea, nu fiți perverși, ce dracului !
Și nici meschini.
Vă avertizez : fiți mai modești
pentru că și dumneavoastră sînteți sortiți (tralalá, tralalá, tralalá)
să hrăniți viermii menționați mai sus.
Așa că, exceptînd nebunii și zeii invizibili (poate, inexistenți),
toți ceilalți ar face bine să mă asculte, dacă nu cu respect, cu condescendență.

— Mulţi cititori se întreabă, domnule Sabato, cum a fost posibil ca dumneavoastră să vă fi dedicat ştiinţelor fizico-matematice.

— Nimic mai uşor de explicat. Cred că am spus undeva că m-am îndepărtat de mişcarea stalinistă în 1935, la Bruxelles, rămînînd fără bani şi fără nici un act. Guillermo Etchebehere m-a ajutat cum a putut, el era trotskist şi o vreme am putut să dorm în mansarda cunoscutei École Normale Supérieure, rue d'Ulm. Mi-amintesc de parcă ar fi azi. Avea un pat mare, dar pe atunci nu avea şi încălzire, iar eu intram pe fereastră la zece noaptea şi mă culcam fără griji în patul dublu al portarului, mare om, însă iarna era îngrozitor de rece şi cum nu existau calorifere, puneam peste noi cîteva rînduri de ziare din L'HUMANITÉ şi ori de cîte ori ne întorceam de pe o parte pe alta, se auzea un foşnet puternic (îl mai aud şi acum), mă simţeam absolut gol şi, nu odată, mergînd pe malurile Senei, m-am gîndit să mă sinucid, nu-ţi vine să crezi, însă îmi era milă de bietul Lehrmann, portarul alsacian, care-mi dădea mereu cîţiva franci să pot mînca un sandviş, din acelea lungi şi o cafea cu lapte, un adevărat lux, îţi dai seama, aşa că am dus-o de azi pe mîine, pînă cînd n-am mai putut răbda şi într-una din zile, cu multă grijă, am furat din librăria Gilbert un tratat de analiză matematică de Borel, pentru ca mai apoi, într-o cafenea, uitîndu-mă peste el, în timp ce afară era ger, iar eu beam o cafea cu lapte, să încep să mă gîndesc la cei care spun

că piaţa în care trăim
este formată dintr-o unică substanţă
care se transformă în arbori, criminali şi vîrfuri de munţi, încercînd să copieze un pietrificat muzeu

al ideilor.
Sîntem asiguraţi
(de călătorii antici, de cercetătorii piramidelor, de indivizii care l-au văzut în vis şi de cîţiva mistagogi) că e vorba de o înfricoşătoare colecţie de obiecte de neclintit, statice : arbori nemuritori, tigri pietrificaţi,
alături de triunghiuri şi paralelipipede.
De asemenea, un om desăvîrşit,
format din cristalele veşniciei,

căruia în mod prostesc vor să i se asemene
(ca în desenul unui copil)
o grămadă de particule universale
care mai înainte erau soare, apă, bactracian,
foc și nor,
balegă de taur și cal,
maţe putrezite pe cîmpuri de bătălie.
În acest fel (continuă să ne explice acești călători, deși acum o fac cu o ușoară ironie în priviri), din acest amestec de murdării,
din gunoaie, pămînt și resturi de mîncare,
purificate cu apă și soare,
îngrijindu-le cu tot sufletul
de forţele sarcastice și batjocoritoare,
de marile puteri terestre
(fulgerul, uraganul, marea furtunoasă, lepra) se încearcă un jalnic simulacru
al omului de cristal.

Dar acesta, chiar dacă crește și prosperă (îi merge bine, nu ?), dintr-o dată începe să șovăie,
să facă eforturi disperate
pentru ca în cele din urmă să moară,
caricatură ridicolă,
redevenind pămînt și balegă.
Nu ajunge, nici măcar, la demnitatea focului.

— Doriţi să mai adăugaţi ceva la ceea ce aţi spus pînă aici, domnule Sabato ? O preferinţă din teatru sau din muzică ? Ceva despre angajarea scriitorului ?

— Nu, domnule, mulţumesc. Nu doresc să adaug nimic.

PÎNĂ CÎND, ÎN SFÎRȘIT, S-AU ÎNTÎLNIT

Se plimbau aproape de rîpele de lîngă Belgrano, fără să-și vorbească. Ca întotdeauna cînd se afla cu Marcelo, se simţea jenat, confuz și nu știa prea bine ce să-i spună. Parcă ar fi vrut să se justifice în fața unui tribunal înţelegător, dar de necorupt. Cineva definise spovedania drept un tribunal paradoxal care îl iartă pe cel care se acuză. În

faţa lui Marcelo se simţea slab, se acuza fără milă şi chiar dacă ştia că va fi absolvit, sfîrşea prin a fi neîmpăcat cu el însuşi.

S-au aşezat să bea o cafea.

— Care este principala îndatorire a unui scriitor ? l-a întrebat deodată, ca şi cînd în loc de întrebare şi-ar fi început apărarea.

Tînărul l-a privit cu ochii lui pătrunzători.

— Mă refer la scriitorul de ficţiuni. Datoria lui nu-i nici mai mult nici mai puţin decît rostirea adevărului. Dar adevărul cu majusculă, Marcelo. Nu un adevăr dintre cele pe care le întîlnim în fiecare zi în ziare. Şi, mai ales, adevărul cel mai ascuns.

A aşteptat părerea lui Marcelo. Dar acesta, simţindu-se aşteptat, a roşit şi lăsîndu-şi privirile în jos, a început să amestece cu linguriţa în ceaşca de cafea.

— Dar tu — a continuat S., aproape iritat —, ţi-ai petrecut viaţa citind numai cărţi bune. Nu-i aşa ?

Tînărul a îngînat ceva.

— Cum ai spus ? Nu te aud bine, a insistat S., tot mai iritat.

În cele din urmă s-a auzit ceva care suna a afirmaţie.

Şi-atunci, de ce tăcea ?

Marcelo şi-a ridicat privirile cu sfiiciune şi i-a spus cu voce scăzută că el nu îl acuza cu absolut nimic, că nu împărtăşea punctul de vedere al lui Araujo, considerînd că avea tot dreptul de pe lume să scrie ceea ce scria.

— Dar şi tu eşti revoluţionar, nu ?

Marcelo l-a privit cîteva clipe nedumerit, apoi şi-a lăsat iarăşi privirile în pămînt, ruşinat de o atît de mare consideraţie. Sábato l-a înţeles şi s-a corectat : că sprijinea revoluţia, vroia să spună. Da, credea că aşa este, da... nu ştia bine... într-un fel...

Puţinele lui cuvinte erau însoţite mereu de adverbe care atenuau sau îi făceau verbele inofensive, ceea ce era ca şi cum ar fi tăcut. Altfel însă, timiditatea lui, dorinţa de a nu răni pe nimeni, l-ar fi împiedicat să deschidă gura în mod absolut.

— Dar tu ai citit nu doar poemele de luptă ale lui Hernández. Le-ai citit şi pe cele de moarte. Şi ceea ce e şi mai

grav, îl admiri pe Rilke și mi se pare că te-am văzut chiar și cu o carte de Trakl. Nu era volumul lui Trakl, în germană, cel pe care-l aveai în DANDY ?

A făcut un ușor gest afirmativ. I se părea o necuviință să vorbești despre astfel de lucruri în public. Toate cărțile pe care le purta cu el erau legate și îmbrăcate cu grijă.

Dintr-o dată, Sabato și-a dat seama că săvîrșea față de el un act de violare. Îndurerat și cu un sentiment de culpabilitate, l-a văzut pe Marcelo scoțîndu-și inhalatorul împotriva astmului.

— Iartă-mă, Marcelo. De fapt, nu vroiam să spun asta. Mă gîndeam...

Dar nu era așa. Grav era că tocmai acest lucru dorise să-l spună. A rămas confuz și furios, dar nu față de tînăr, ci față de el însuși.

— Prietenul tău, a continuat după aceea, nedîndu-și seama că iarăși comitea o nefericită provocare.

Marcelo și-a ridicat ochii.

— Sînteți prieteni buni, nu ?

— Da.

— E muncitor ?

I s-a părut că-l aude spunîndu-i că lucrase la FIAT.

— Locuiește cu tine în cameră, da ?

Marcelo l-a privit de data aceasta cu multă atenție.

— Da. Dar acest lucru nu-l știe nimeni.

— Bineînțeles, nici n-o să-l știe. Dar vezi, seamănă mult cu un prieten pe care l-a avut Bruno, cînd cu grevele din 1932. Carlos.

Marcelo s-a folosit de inhalator, strîngînd de cîteva ori de para de cauciuc. Mîinile îi tremurau.

Sabato s-a simțit vinovat de această scenă și făcînd un efort s-o șteargă din priviri, a început să vorbească despre filmele lui Chaplin, pe care le văzuse în San Martin. Marcelo s-a liniștit, ca cineva care era gata să fie dezbrăcat de un nebun în piața publică, iar după aceea vede cum nebunul se retrage. A fost însă ceva trecător.

— Omul este o ființă duală, a spus Sabato. Dual în mod tragic. Și ceea ce e grav și stupid e că de la Socrate pînă acum s-a încercat să i se interzică numai partea întunecată. Filozofii iluminiști au scos subconștientul pe ușă,

lovindu-l cu picioarele. Și el a revenit, intrînd pe fereastră. Aceste puteri sînt invincibile. De acea, cînd au încercat să-l distrugă, s-a chircit și s-a revoltat cu o și mai puternică violență și perversitate. Vezi Franța rațiunii pure. I-a dat pe cei mai vajnici revoltați din lume. De la de Sade pînă la Rimbaud și Genet.

A tăcut, cercetîndu-l.

— Bineînțeles, în ziua aceea nu puteam să spun lucrurile acestea. Mi s-a părut că prietenul tău... În sfîrșit... cum să-ți spun... Uneori mi-e greu să spun anumite lucruri în fața cuiva care...

Marcelo își cobora privirile.

— De aceea vorbeam despre îndatorirea scriitorului. E vorba de misiunea romanului. Să ne gîndim la Voltaire. Un campion al timpurilor moderne. Cred și eu. Ajunge să citești CANDID ca să-ți dai seama de ceea ce există sub această crustă a gîndirii iluministe.

Sabato a rîs, dar nu era un rîs sănătos.

— Iar celălalt e și mai grotesc. Însuși directorul Enciclopediei. Ce părere ai ? Ai citit LE NEVEU, nu ?

Marcelo a făcut un gest negativ.

— Ar trebui să-l citești. Știai că Marx l-a elogiat? Bineînțeles, cred că dintr-alte motive. Dar, în sfîrșit, n-are importanță. De aceea îți spuneam că au intrat pe fereastră. Nu-i o întîmplare faptul că afirmarea romanului coincide cu afirmarea timpurilor moderne. Unde puteau să se refugieze Furiile ? Se vorbește mult despre Omul Nou, cu majuscule. Dar nu-l vom putea crea dacă nu-l reintegrăm. Pentru că acum este dezintegrat de această civilizație rațională și de tehnica plasticului și computerilor. Marile civilizații primitive adorau forțele nevăzute.

Se întuneca și Marcelo se simțea ușurat de lipsa de lumină.

— Civilizația noastră este bolnavă. Nu-i vorba numai de faptul că există exploatare și mizerie. Există și o sărăcie spirituală, Marcelo. Și sînt sigur că tu trebuie să fii de acord cu mine. Nu-i vorba să facem ca toată lumea să aibă frigidere electrice. E vorba de crearea unui om adevărat. Și, între timp, datoria scriitorului este să spună adevărul și nu să ajute la degradarea sa prin minciună.

Marcelo nu intervenea deloc în discuţie şi S. se simţea din ce în ce mai jenat şi mai incomod.

Teoretic înţelegea foarte bine situaţia, dar partea sa moralistă şi chiar burgheză îl chinuia : bieţii orbi ! Astfel de lucruri. Şi ce vroia ? Ca Marcelo să-l aplaude pentru că scria despre tot felul de orori ? În acelaşi timp, în ciuda politeţei şi sfiiciunii sale, ştia că Marcelo credea cu fermitate în anume lucruri şi că nimeni nu era în stare să-i smulgă o opinie în care să nu creadă. Ori poate că era vorba de această cinste primordială, cea care-l făcea să-i dea ocol, încercînd în acest fel să obţină o anume aprobare ?

S-a simţit rău, şi-a cerut scuze şi a plecat. A luat-o pe Echeverria, trezindu-se brusc înaintea bisericii Preacuratei Fecioare. I se mai distingeau turlele proiectate pe cerul cenuşiu. Ploua mănunt şi era frig. Ce căuta aici, ca un prost ? Orbii, s-a gîndit el, cercetînd dimensiunile impresionante ale bisericii, imaginîndu-şi criptele şi tunelurile secrete. Ca şi cînd obsesiile lui întunecate l-ar fi condus pînă aici, la simbolul neliniştii. Se simţea într-adevăr rău, era agitat şi nu ştia ce să facă. Brusc i-a venit gîndul că nu se purtase corect cu prietenul său, că se despărţise de el în mod stupid, pe neaşteptate, ceea ce l-ar fi putut răni. S-a ridicat de pe banca pe care tocmai se aşezase şi s-a reîntors la cafenea. Se aprinseseră luminile. Şi, din fericire, Marcelo nu plecase. L-a văzut din spate, scriind ceva pe un petec de hîrtie. Dacă s-ar fi gîndit mai bine, se analiza el după aceea, nu s-ar fi apropiat de el atît de tăcut. Cînd l-a descoperit, Marcelo a ascuns petecul de hîrtie, îndoindu-l în mod grăbit sub palmă, şi a roşit. „Un poem", a gîndit Sabato, ruşinîndu-se de aparţia sa. S-a făcut că nu observase nimic şi i-a spus, lăsînd impresia că de fapt îşi continua discuţia de unde o lăsase:

— Vezi, m-am întors pentru că mi se pare că ţi-am spus altceva decît ceea ce vroiam să-ţi spun... Ştii... lucruri la care... Vreau să-ţi cer o favoare.

Înclinîndu-se înainte şi revenindu-şi în sine, tînărul a aşteptat cu politeţă s-audă ce i se cerea.

Sabato s-a înfuriat.

— Nu-ţi dai seama ? Nici n-am apucat să deschid gura şi te şi pregăteşti cu atîta respect să asculţi ce urmează să-ţi spun. Era exact această favoare cea pe care vroiam să ţi-o cer. Să nu mai fii aşa. Cel puţin faţă de mine. Te cunosc de cînd te-ai născut. Să-mi pui în discuţie cele ce-ţi spun, să-ţi exprimi rezervele pe care le ai. Ce dracului... Nu ştiu... Eşti una din puţinele persoane care... Şi atunci...

Chipul lui Marcelo, deşi nu foarte mult, exprima un fel de preocupare, foarte serioasă şi foarte atentă.

— Dar ştiţi foarte bine că eu..., a îngînat el.

Sabato l-a apucat de braţ, pe negîndite, dar cu delicateţea cu care se apucă un rănit.

— Marcelo, am nevoie...

Dar n-a continuat, şi dialogul a părut să se întrerupă definitiv. Marcelo a privit capul lui Sabato, aplecîndu-se deasupra mesei şi, considerînd că era rîndul lui să-l ajute, i-a spus :

— Vedeţi, eu sînt de acord... Cum să vă spun... adică... în general... desigur că...

Sabato şi-a ridicat capul, cercetîndu-l cu atenţie şi plictiseală.

— Vezi ? Întotdeauna se întîmplă la fel.

A fost rîndul lui Marcelo să-şi plece fruntea. Iar Sabato s-a gîndit „n-are nici un sens". Şi totuşi, simţea nevoia să stea de vorbă cu el.

— Bineînţeles, îmi dau seama că exagerez totul. Sînt un exagerat. Mi-am cheltuit viaţa trecînd dintr-o extremă într-alta, greşind din cauza furiei mele. M-a pasionat arta şi din cauza asta am studiat matematica. Şi cînd am ajuns la ultimul amănunt, am părăsit-o, ca de obicei, cu furie. Acelaşi lucru s-a petrecut cu marxismul şi cu suprarealismul. Adică, vezi... A părăsi e un fel de a spune. Dacă unul a iubit cu adevărat ceva, întotdeauna rămîn urme din această pasiune. În unele cuvinte, în unele gesturi, în vise. Mai ales, în vise... Revedem chipuri pe care le credeam uitate pentru totdeauna... Da, sînt un exagerat, Marcelo... Am spus într-o zi că poeţii se află întotdeauna de partea demonului, chiar dacă uneori nu o ştiu, şi am observat că tu nu erai de acord... Exagerarea aceasta aparţine lui Blake, dar asta n-are importanţă, eu o repet me-

reu și cred că nu-i o întîmplare. De asemenea, ți-am spus că din această pricină ne fascinează infernul lui Dante, în timp ce paradisul ne plictisește. Și că păcatul și condamnarea lui l-au inspirat pe Milton, în vreme ce paradisul i-a secătuit orice impuls creator... Da, mie îmi este clar acest lucru, aceștia sînt demonii lui Tolstoi, Dostoievski, Stendhal, Thomas Mann, Musil, Proust. Cel puțin pentru acest gen de oameni adevărul nu poate fi altul. De aceea ei sînt niște revoltați, dar foarte rar sînt revoluționari în sensul marxist al cuvîntului. Și această îngrozitoare condiție, pentru că este o îngrozitoare condiție, știu asta, nu-i face apți pentru o societate bine stabilită, chiar dacă ar fi chiar cea pe care o visează marxiștii. Ca revoltați, poate că sînt folositori numai în etapa romantică. Dar după aceea... Amintește-ți de Maiakovski. De Esenin... Dar nu asta vroiam să-ți spun. Cred că vroiam să-ți spun că nu trebuie să taci, că nu trebuie să accepți exagerările, nici brutalitățile mele, mania aceasta a mea de a-mi alege exemplele care îmi justifică obsesiile... Eu știu că îndată ce ți-am vorbit, te gîndești la Miguel Hernández, cel care chiar dacă era obsedat de ideea morții, multe dintre poemele sale avînd un conținut metafizic, el nu este un stăpînit de demoni, precum poate să fie, să zicem, Genet. Și aveai toată dreptatea de pe lumea asta să te gîndești nu exagera, Ernesto, nu-i întotdeauna la fel, poate să existe un mare poet care să nu se afle în banda demonilor... Și există alții, care pot fi dionisiaci, euforici, și care se pot simți în armonie cu cosmosul... și unii pictori...

A tăcut. Iarăși era nemulțumit de el însuși, de data aceasta simțind că, într-un anume fel, mințea. Dezgustat peste măsură, s-a ridicat și s-a îndreptat spre ieșire.

PAȘII L-AU PURTAT IARĂȘI CĂTRE PIAȚĂ

și așezîndu-se pe una din bănci, a contemplat volumul circular al bisericii, ridicat spre cerul înnourat și ploios. Și-l închipuia pe Fernando, spre dimineață, dînd tîrcoale intrării aceleia spre lumea interzisă și, în cele din urmă, pătrunzînd în universul subteran.

Criptele. Orbii.

Von Arnim, şi-a amintit el : sîntem alcătuiţi din multe spirite care ne pîndesc în vise, rostind ameninţări greu de înţeles, ne avertizează că sînt greu de înţeles, ne terorizează. Cum pot fi atît de străine de noi, încît sînt în stare să ne terorizeze ? Oare nu ies din propriul nostru suflet ? Şi atunci, ce înseamnă „noi" ? Şi, cu toate acestea, fascinaţia care ne face să le evocăm, să le implorăm, ştiind că ne pot aduce spaima şi pedeapsa.

Nu, nu reuşea să-şi amintească bine de von Arnim. Ceva care ne-ar spiona dintr-o lume superioară, fiinţe invizibile, perceptibile numai de imaginaţia poetică. Clarviziunea.

Dar dacă aceşti monştri invizibili, odată chemaţi, se aruncă asupra noastră şi nu-i putem stăpîni ? Ori, poate că implorarea noastră nu este cea exactă şi nu poate deschide porţile iadului : sau este exactă şi în acest caz ne asumăm riscul nebuniei sau pe cel al morţii.

Şi ce i se întîmpla lui von Arnim cu scrupulele lui morale ? Şi lui Tolstoi ? Mereu aceeaşi poveste. Dar ceea ce spunea, asta e, ceea ce spunea. Credinţa creatorului în ceva încă necreat, în ceva care trebuie scos la lumină după ce se va fi cufundat în abis, vînzîndu-şi inima caosului, era o credinţă sacră ? Da, trebuia să fie. Şi nimeni nu avea dreptul s-o conteste. Era îndeajuns pedeapsa pe care şi-o impusese singur, înaintînd spre o astfel de oroare.

Vîntul aducea pe aripile lui o ploaie măruntă şi rece.

Şi atunci a fost cînd a văzut-o păşind ca o somnambulă prin mijlocul pieţii, îndreptîndu-se spre una din intrările acelea vechi din apropiere de EPSILON. Cum să n-o fi recunoscut ? Înaltă, cu părul ei negru şi cu mersul acela. A alergat spre ea, vrăjit, a luat-o în braţe şi i-a spus (a ţipat) *Alejandra*. Dar ea l-a privit doar, cu ochii ei de un verde cenuşiu, cu buzele strînse. Din dispreţ, din dezgust?

Sabato şi-a lăsat mîinile să-i cadă pe lîngă trup, iar ea s-a îndepărtat fără a privi înapoi. A intrat în casa aceea, pe care el o cunoştea atît de bine, şi a închis uşa.

AMĂNUNTE CARE TREBUIESC AVUTE ÎN VEDERE

Un lanţ nesfîrşit de iniţiaţi, începînd din antichitate pînă la dezintegrarea atomului. Newton aparţine acestui lanţ şi ceea ce mărturiseşte în scrierile sale e abia suprafaţa din ceea ce ştia. „Acest mod de impregnare a mercurului — scrie el — a fost păstrat în mare taină de cei care îl cunoşteau şi reprezintă, probabil, cheia spre ceva mult mai nobil (decît fabricarea aurului), ceva care nu poate să fie comunicat fără ca lumea să-şi asume un pericol imens."

De aici limbajul ambiguu al alchimiştilor. Simboluri pentru iniţiaţi.

ANUMITE ÎNTÎMPLĂRI PETRECUTE LA PARIS PRIN 1938

Cred că ţi-am spus cîndva că apariţia romanului EROI ŞI MORMINTE a dezlănţuit dintr-o dată marile puteri. Ele începuseră însă să se manifeste cu mulţi ani mai înainte, deşi într-un mod mai disimulat şi mai insidios şi tocmai de aceea mai de temut. În război te poţi apăra pentru că duşmanul se află în faţa ta şi poartă altfel de uniformă. Dar cum să te aperi cînd el se află în mijlocul nostru şi poartă aceleaşi haine ? Sau cînd nici nu ştim că a izbucnit războiul, iar un duşman foarte periculos ne mineză teritoriul? Dacă în 1938 aş fi fost conştient de o astfel de mobilizare secretă, poate că aş fi reuşit să mă apăr cu destul succes. Numai că n-am observat semnele de început, pentru că atunci cînd e pace, nimeni nu se uită la un turist care fotografiază un pod. Ernesto Bonasso tocmai mă prezentase lui Dominguez, spunîndu-mi că acesta era pictorul care îi scosese un ochi lui Victor Brauner. Amănunt îngrozitor şi semnificativ, dar care nu mi-a sugerat nimic despre viitor. Al doilea semn, poate cel mai rău, a fost apariţia din umbră a lui R. Bineînţeles, era un semn din punctul de vedere al întîmplărilor posterioare. Cred că dacă ne-am cunoaşte viitorul, în fiecare clipă am vedea cum răsar ici-colo mici amănunte care ni-l anunţă şi chiar ni-l prefigurează. Cum însă nu-l cunoaştem, ni se par lucruri întîmplătoare, amănunte fără

nici o semnificaţie. Gîndeşte-te la teribila semnificaţie pe care ar fi avut-o pentru cineva, care şi-ar fi cunoscut sfîrşitul său apocaliptic, simpla apariţie într-o berărie din München a unui caporal cu mustăţi à la Chaplin şi cu priviri halucinante.

Abia acum înţeleg că nu întîmplător, exact în perioada aceea, începeam să părăsesc ştiinţa. Ştiinţa care este izvorul luminii !

Lucram în laboratoarele Curie, ca un preot care renunţase la credinţă, dar continua să-şi ţină slujbele în mod mecanic, neliniştit uneori din cauza neverosimilităţii.

— Văd că eşti destul de neatent, îmi spunea Goldstein, măsurîndu-mă cu privirile pătrunzătoare şi îndrăzneţe cu care un bun prieten al preotului, de credinţă ortodoxă, m-ar fi studiat în timpul celebrării misei.

— Nu mă simt prea bine, îi spuneam eu. Absolut deloc.

Ceea ce, într-un anume fel, era adevărat. Şi astfel, într-o zi, am ajuns pînă acolo încît am manipulat cu neatenţie actiniul, din cauza căruia, mulţi ani după aceea, am purtat ca pe un stigmat pe deget semnul acela mic, atît de periculos.

Am început să beau, descoperind o tristă şi amară voluptate în aburii alcoolului.

Într-o zi deprimantă de iarnă, mergeam pe strada Saint-Jacques, îndreptîndu-mă spre pensiunea unde locuiam, şi am intrat într-un bistro, să beau vin fiert. Am căutat un colţ mai retras, pentru că începusem să fug de lume şi pentru că lumina mi-a făcut întotdeauna rău (abia acum am observat acest lucru, deşi îl suport de toată viaţa), pregătit să mă predau viciului solitar care consta în a rumega fragmente de idei şi senzaţii pe măsură ce alcoolul îşi făcea efectul. Eram destul de ameţit în clipa cînd l-am observat. Mă privea cu o insistenţă aparte, pătrunzătoare (cel puţin aşa am avut impresia) şi uşor ironică, ceea ce m-a scos din sărite. Mi-am luat ochii de la el, sperînd că în felul acesta şi-ar fi schimbat atitudinea. Dar, fie pentru că nu puteam să-l evit, fie pentru că îi simţeam privirile aţintite asupra mea, m-am uitat iarăşi într-acolo. Mi s-a părut că-l recunosc cît de cît : eram de aceeaşi vîrstă (sîntem gemeni astrali, avea să-mi spună după aceea, de mai multe ori, cu rîsul acela sec care-ţi

îngheța sîngele) și totul în el îți sugera pasărea de pradă, un uriaș șoim nocturn (și, într-adevăr, nu l-am văzut niciodată decît în întuneric și singurătate). Avea mîini osoase, lacome, nemiloase și gata de jar. Mi s-a părut că avea ochi de un verde închis, în contrast cu pielea aproape neagră. Avea nasul fin, dar puternic și coroiat. Cu toate că stătea pe scaun, am calculat că trebuia să fie destul de înalt și ușor încovoiat. Purta haine ponosite, dar din calitatea țesăturii îi puteai ghici aristocrația.

Continua să se uite la mine, să mă *studieze*. Dar ceea ce m-a indignat, a fost modul ironic în care o făcea, mod care se accentuase.

Sînt impulsiv, o știi bine, așa că m-am ridicat să-i cer explicații. Dar singurul răspuns pe care mi l-a dat, fără ca măcar să se ridice de pe scaun, a fost o întrebare :

— Așa-i că nu mă mai recunoști, nu ?

Avea o voce caracteristică marilor familii : groasă, bărbătească, însă puțin greoaie, predispusă nazalizării. M-am uitat la el cu uimire. Ceva neclar, amestecat cu adversitatea, începea să mi se nască în suflet, ca atunci cînd, trezindu-ne din somn, începem să întrevedem trăsăturile ființei care ne-a chinuit cu coșmarul ei.

Considerînd că păstrase îndeajuns o tăcere destul de incomodă, s-a limitat la a rosti „Rojas". M-am gîndit la nume, parcurgînd în gînd pe toți Rojas pe care-i cunoșteam. Ca și cînd ar fi fost în stare să-mi citească în suflet, m-a întrerupt cu brutalitate.

— Nu, omule. Nici vorbă. De acasă.

De acasă ?

— Am plecat de acolo acum doisprezece ani, am adăugat eu, sec, ca și cînd prin asta aș fi dorit să-i spun că era o nesăbuință să-și închipuie că l-aș mai fi putut recunoaște după atîta timp.

— Știu, mi-a răspuns el. Nu trebuie să-mi explici. Cunosc foarte bine traiectoria ta. Te urmăresc îndeaproape.

Furia mea a crescut, pentru că astfel de vorbe presupuneau un amestec în viața mea. Am adăugat cu plăcere:

— Da, numai că eu, după cum vezi, nu-mi amintesc deloc de tine.

A schițat un surîs sarcastic.

— N-are importanță. În afară de asta, e logic că ai încercat să mă uiți.

— Că am încercat să te uit !?

Cu toate acestea m-am așezat alături, pentru că, după cum e de înțeles, n-avea sens să aștept o invitație din partea unui astfel de individ. Și nu numai că m-am așezat, dar am mai și cerut un vin fiert, cu toate că aveam glasul destul de neclar și începea să mi se învîrtă capul.

— Și de ce să fi încercat să te uit ?

Deveneam din ce în ce mai nervos și simțeam că întîlnirea avea să se termine în mod violent.

A surîs iarăși, ridicîndu-și sprîncenele și încrețindu-și fruntea, făcînd să i se observe dungile paralele, foarte adînci.

— Niciodată nu m-ai iubit, mi-a tăiat-o el. Mai degrabă cred că întotdeauna m-ai detestat. Ți-amintești chestia cu vrabia ?

Ființa care mă chinuise cu coșmarul ei îmi apărea acum în fața ochilor cu toată precizia. Cum aș fi putut să uit privirile acelea, și fruntea, și mutra aceea ironică?

— Vrabie ? De ce fel de vrabie îmi vorbești ? am mințit eu.

— Cea din experiență.

— Ce experiență ?

— Să vezi cum zboară fără ochi.

— Ideea a fost a ta, am țipat eu.

Mai multe persoane s-au întors către noi.

— Nu te excita, m-a admonestat el. Da, ideea a fost a mea, dar tu i-ai scos ochii cu vîrful foarfecelor.

Clătinîndu-mă, dar hotărît, m-am aruncat peste el și l-am apucat de gît. Mi-a îndepărtat mîinile calm, cu putere, și mi-a poruncit să mă potolesc.

— Nu fi tîmpit, mi-a spus. Singurul lucru pe care ai să-l cîștigi e că or să ne scoată de aici cu poliția.

M-am așezat iarăși pe scaun, îngrozit. O mare tristețe începea să pună stăpînire pe mine și, nu știu de ce, în clipele acelea am început să mă gîndesc la M., așteptîndu-mă în cămăruța din rue Du Sommerard și la copilul meu în leagăn.

Am simțit cum lacrimile îmi inundau obrazul, curgînd în șiroaie. Chipul lui a devenit și mai ironic.

— Foarte bine, plîngi, asta ușurează, a spus el, mînuind cu perversitate locurile comune, cele pe care le-a stăpînit de pe cînd era copil, anii de după aceea nefăcînd decît să-l ajute în a se perfecționa în atari lucruri.

Recitesc ceea ce i-am scris și îmi dau seama că nu am reușit să surprind întru totul întîlnirea aceea. Da, trebuie s-o recunosc, relațiile mele cu el au fost de la bun început pline de aversiune, întotdeauna reușind să mă-nfurie. Ceea ce am scris, modul în care i-am surprins felul de a se purta, ori de a vorbi, sînt mai degrabă o caricatură, și nu un portret. Totuși, chiar dacă aș încerca să schimb unele cuvinte, nu văd cum aș putea să-l descriu altfel. Trebuie să recunosc, măcar atît, că exista în el un fel de demnitate ; chiar dacă era ceva diabolic. Și un mod de a domina întîmplările, încît mă făcea să mă simt mic și neînsemnat. Avea ceva care-ți amintea de Artaud.

În fața tăcerii lui iscoditoare, am plătit consumația și m-am pregătit să plec, exact în clipa cînd a adăugat un nume care m-a paralizat : Soledad. A trebuit să mă așez. Am închis ochii ca să nu mai văd fața aceea de inchizitor, încercînd să mă liniștesc.

Eram în clasa a treia la colegiul național din La Plata și unul din colegii mei era Nicolás Ortiz de Rozas. Tatăl lui fusese guvernatorul provinciei și de atunci rămăseseră aici, trăind modest în una din casele acelea cu trei curți care s-au construit pe vremea cînd Dardo Rocha întemeiase orașul. În sala de clasă se distingea, ca o bombă într-o după-amiază plină de liniște, un portret în ulei al lui Juan Manuel de Rosas *, cu banderola roșie în diagonală.

Cînd l-am văzut prima dată, aproape că am leșinat : mitologia școlară propovăduită de unitariști își făcea efectul. Tiranul Sîngeros mă contempla (nu, verbul cel mai potrivit ar fi „observa") cu eternitatea privirilor sale reci și cenușii, cu gura pungă, aproape fără buze.

---

* Juan Manuel Ortiz de Rosas (1793—1877), general și om politic argentinian, președinte al țării între anii 1829—1832 și 1835—1852. Unul din primii dictatori din America Latină, mort în Anglia *(n.t.)*.

Tocmai învăţam o teoremă de geometrie, cînd am tresărit ca şi cînd în spatele meu ar fi apărut una din fiinţele acelea despre care se spune că sosesc pe pămînt în farfurii zburătoare şi au darul de a se face înţelese fără cuvinte. M-am întors şi am văzut-o stînd în cadrul uşii care dă spre curtea principală : cenuşii, privirile ei aveau exact aceeaşi expresie congelată cu cea a străbunului. Au trecut mulţi ani de atunci şi încă îmi mai aduc aminte de apariţia aceea din spatele meu, întrebîndu-mă dacă îl imita în mod inconştient pe Rosas, ori dacă nu cumva se repetau în ea aceleaşi atribute, configurînd-o aidoma, ca la cărţile de joc, unde, din cînd în cînd, se repetă aceleaşi combinaţii de regi şi valeţi.

În afara ochilor, Nicolás nu avea nimic comun cu ea. Era vesel, comic, vioi, imitînd uneori gesturile unei maimuţe agăţate de crengile copacului, scoţînd ţipetele ei stridente, în timp ce curăţă o banană. În faţa ei însă, se schimba brusc şi devenea tăcut, ca şi cînd prezenţa unui superior l-ar fi intimidat, luîndu-l prin surprindere. Cu un glas despre care acum aş putea spune că era uşor poruncitor, l-a întrebat ceva (e ciudat, dar nu mai ştiu despre ce era vorba), iar Nicolás, ca un supus anonim în faţa monarhului, comportîndu-se aşa cum nu-l cunoşteam, i-a răspuns că nu ştia nimic. Şi atunci, ea s-a retras, la fel de tăcută precum sosise, nefăcînd nici măcar efortul de a mă saluta.

După un timp ne-am reîntors la teorema de geometrie. Nicolás era foarte tulburat. Aproape speriat. Iar eu, sub forţa unei impresii neclare, impresie pe care aveam s-o analizez cu atenţie mai tîrziu, cînd eram om mare şi mă întorceam cu gîndul la apariţia aceea intempestivă din existenţa mea : Soledad apăruse în cadrul acelei uşi *numai pentru a mă face să ştiu că exista, că era.* Bineînţeles, în clipele acelea n-aş fi fost capabil să caracterizez scena şi personajele aşa cum o fac acum. E ca şi cum atunci aş fi fost fotografiat, iar acum aş studia vechea fotografie.

Am spus că mi se părea că se repeta în ea ceva din ceea ce fusese Rosas, dar de fapt n-am ştiut niciodată (ca şi cînd în jurul ei s-ar fi ţesut o taină de nepătruns) ce grad de rudenie exista între ea şi Nicolás, nici între ea şi familia Carranza. Nu ştiu nici dacă această înrudire a existat

cu adevărat. Mai degrabă sînt înclinat să cred că Soledad era fiica naturală a vreunui Ortiz de Rozas pe care nu l-am cunoscut și o femeie oarecare, așa cum se întîmpla în mod obișnuit pe vremea copilăriei mele. Îmi amintesc că tata îl angajase ca electrician pentru moara noastră de făină pe un băiat, Toribio, de care se ocupa în mod deosebit și abia cînd m-am făcut mare am aflat că era fiul natural al lui don Prudencio Peña, un vechi prieten al tatălui meu.

Cînd terminasem de învățat și eram gata de plecare, am îndrăznit să-l întreb dacă Soledad era sora lui.

— Nu, mi-a răspuns Nicolás, ferindu-și ochii.

Nu am avut curajul să-l mai întreb și alte amănunte, dar am socotit că putea să aibă aceeași vîrstă cu noi, adică în jur de cincisprezece ani. Acum îmi spun că ar fi putut avea o mie de ani și că ar fi trăit în timpuri foarte îndepărtate.

În noaptea aceea am visat-o. Înaintam cu greu de-a lungul unui coridor subteran care devenea din ce în ce mai îngust și înăbușitor, cu noroi pe jos și lumină puțină, cînd am văzut-o stînd în picioare, așteptîndu-mă în tăcere. Era înaltă, cu brațele și picioarele lungi, cu șoldurile mult prea mari pentru subțirimea ei. În întunericul aproape de nepătruns, se distingea printr-un fel de fosforescență. Și ceea ce o făcea să fie înfricoșătoare erau orbitele mari și goale, fără ochi.

În zilele următoare mi-a fost imposibil să mă concentrez asupra studiilor și nu am făcut decît să aștept, foarte agitat, momentul potrivit pentru a mă întoarce acasă la Nicolás. Numai că de îndată ce am intrat în vestibul, mi-am dat seama că nu se afla aici ; în aer plutea o liniște aparte, așa cum se întîmplă după ploile de vară, în zilele încărcate de electricitate.

Nu avea rost să-l mai întreb, dar am făcut-o.

Se reîntorsese la Buenos Aires.

Confirmîndu-mi bănuiala cu răspunsul său, Nicolás m-a făcut să mă simt bine, pentru că asta îmi dovedea că între ea și mine exista o comunicare invizibilă, dar foarte puternică.

Am vrut să știu dacă la Buenos Aires locuia împreună cu părinții. Mi-a răspuns după o anume șovăială, spunîn-

du-mi că deocamdată trăia cu familia Carranza. Cuvîntul „părinţi" fusese evitat, aşa cum face cineva cînd ocoleşte mult, pentru a nu trece, în timpul nopţii, printr-un loc în care e preferabil să nu pătrunzi.

Lunile următoare am trăit obsedat de ideea de a merge într-o bună zi la Buenos Aires, acasă la ea. A trecut iarna, a venit vara şi am terminat anul şcolar. Eram din ce în ce mai disperat, dorind din tot sufletul să o reîntîlnesc şi, iată că într-o zi, căutîndu-l pe Nicolás, acesta mi-a spus că tocmai se pregătea să plece la Buenos Aires, la familia Carranza. Era o zi de duminică şi puteam să-mi petrec timpul împreună cu ceilalţi copii. M-am gîndit că o astfel de întîlnire nu era deloc întîmplătoare, că intervenise aici voinţa mea, în mod conştient. Simţeam cum îmi bate inima de emoţie şi l-am întrebat dacă puteam să-l însoţesc.

— Bineînţeles, mi-a răspuns Nicolás, cu obişnuita şi neaşteptata lui bunătate.

El se mişca în interiorul unei alte dimensiuni, căreia îi aparţincam şi eu şi Soledad. Dar cum ar fi putut să-şi imagineze care ar fi fost gîndurile mele atît de tainice ? Îmi vorbea de multe ori de Florencio şi de Juan Bautista Carranza, şi întotdeauna ţinuse să-mi repete că m-ar încînta să-i cunosc, mai ales pe Florencio. Ceea ce, într-adevăr, s-a confirmat. Numai că el era complet străin de obsesiile mele.

Nu ştiu dacă dumneata cunoşti casa din strada Arcos 1854. Mi se pare că ţi-am vorbit odată despre ea şi ţi-am spus că mi-ar plăcea să pot face să trăiască aici personajele unui roman. Un roman a cărui semnificaţie n-o ştiam prea bine şi pe care, aşa cum mi se întîmplă mereu, nu ştiam dacă am să-l scriu cîndva. Acum casa aceea e nelocuită şi începe să cadă. Chiar şi atunci era destul de dărîmată, ca şi cînd stăpînii ei ar fi fost foarte săraci, ori total nepăsători. Datorită arborilor şi plantelor din grădina din faţă, grădină care se prelungeşte jur-împrejur, ceea ce înseamnă că la sfîrşitul secolului trecut clădirea aceea era o reşedinţă, casa nu se poate vedea din stradă. În după-amiezele de vară liniştea punea stăpînire pe toate şi casa aceasta părea părăsită de mult. Nicolás a deschis poarta de fier ruginit şi, înconjurînd edificiul din mijlo-

cul grădinii, am ajuns în spatele lui, unde se afla o căsuță care ar fi putut să fie locuită mai demult de servitorime.

Aici se aflau copiii, într-o harababură desăvîrșită. Azi îmi vine să rîd de îngrijorarea mea de atunci, neștiind dacă era bine sau nu să intru. Pentru că într-o astfel de casă și cu astfel de copii, aici ar fi putut veni orice vagabond necunoscut și s-ar fi putut instala într-una din camere, petrecindu-și aici toată viața fără ca cineva să se fi arătat surprins.

În bastionul acesta nesăbuit i-am cunoscut pe Florencio Carranza Paz, care ar fi putut să aibă exact vîrsta de cincisprezece ani și pe fratele acestuia, Juan Bautista, puțin mai mic. Semănau mult între ei și, într-un fel, îl prefigurau pe Marcelo : trăsături fine, piele foarte albă, aproape transparentă și păr castaniu. Amănuntul cel mai caracteristic erau ochii, mari, negri și foarte adînciți sub o frunte care ieșea în față proeminentă, aproape exagerată. Aveau fața îngustă și bărbia teșită.

Cu toate că se asemănau atît de mult fizic, exista ceva care îți atrăgea imediat atenția : privirile lui Florencio erau mereu neatente, ca și cînd s-ar fi gîndit la ceva străin de ceea ce-l înconjura, la un fel de peisaj frumos și odihnitor. Dar *altundeva*, nu aici, unde se afla. Dacă nu i-ai fi observat inteligența lui deosebită, evidentă de atîtea ori, ai fi putut crede, cum se spunea odată, că era „ușor plecat", expresie care în fond este ciudat de precisă pentru a defini anumite persoane.

Cu trecerea anilor, aveam să fiu prietenul nedespărțit al lui Florencio, cel care pentru mine era ca un judecător ale cărui maxime reproșuri constau în tăcere, tăcere pe care o rupea în cîteva clipe, bătîndu-mă cu palma cu multă afecțiune, ca și cînd ar fi vrut să micșoreze valoarea punitivă a acestei trăsături interpretată de mine drept o dezaprobare.

Mi-l amintesc întotdeauna împreună cu ghitara din care n-a scos niciodată decît cîteva sunete, de parcă n-ar fi avut voința sau mîndria să cînte cu adevărat : lăsa mai degrabă impresia amintirii unei ghitare îndepărtate, ceea ce insinua prin atingerea corzilor, fiind ecoul unor crîmpeie dintr-o baladă plină de lumină. Mai tîrziu, cineva mi-a spus că îl auzise în pensiunea din La Plata, cînd

credea că era singur, cîntînd admirabil. Delicateţea sau sfiiciunea sa îl împiedica să-şi pună în evidenţă virtuţile. Pentru că niciodată nu vroia să se arate superior celorlalţi. Cînd am intrat împreună la facultate, nu s-a prezentat niciodată la examene şi, bineînţeles, în ciuda aplicaţiilor spre matematică, nu şi-a luat niciodată licenţa. Nu-l interesau titlurile, nici onorurile, nici poziţia socială. A sfîrşit prin a se angaja ca ajutor de astronom la un observator modest din provincia San Juan, unde, mai mult ca sigur, continuă să bea ceai de mate şi să întărîte ghitara. S-a pierdut pe drum, ca şi cînd ceea ce l-ar fi interesat nu ar fi fost ajungerea la o anume ţintă, ci plăcerea de a se bucura de micile frumuseţi ale peisajului străbătut.

Completamente opus fratelui său, Juan Bautista, practic şi realist. Şi ceea ce-i ciudat, e faptul că Marcelo nu avea să-i semene tatălui, ci lui Florencio, unchiul său.

Nu ştiu de ce vorbesc atîta despre acest băiat, în loc să mă refer la Soledad. Poate pentru că în negura existenţei mele (şi Soledad este aproape cheia acestei neguri), Florencio era ca o luminiţă îndepărtată a unui refugiu locuit de fiinţe cinstite şi pline de bunătate. În după-amiaza aceea călduroasă din 1927, aproape că nu am luat parte la discuţii, neliniştit de apropierea misterioasă a Mariei de la Soledad. Unde ar fi putut să fie ? De ce nu se lăsa văzută ? Nu aveam curajul să-i întreb pe ceilalţi băieţi, dar în cele din urmă m-am hotărît s-o aflu pe ocolite. Cine locuia în casa cea mare ? Şi unde erau părinţii ?

— Bătrînii sînt la cîmp, a spus Florencio. Împreună cu Amancio şi Eulogio, fraţii cei mari.

— Aşa că acum nu se află nimeni în toată casa, am adăugat eu.

Mi s-a părut că observaţia mea n-a căzut deloc bine; ori, poate, totul se petrecea doar în închipuirea mea.

— Ba da, sigur că da, într-una din camere locuieşte Soledad, a răspuns Florencio.

Aceste cuvinte au sporit neliniştea mea. Florencio şi-a trecut de cîteva ori degetele peste corzile ghitarei, apoi s-a făcut lînişte. Îndată după aceea, Juan Bautista s-a dus să cumpere cornuri de la brutărie, iar Florencio a

pregătit ceai de mate pentru toată lumea, pentru aceasta ieşind din cameră, în grădină. Aproape că nu mai era lumină cînd Nicolás s-a urcat în eucalipt şi, agăţîndu-se de o creangă, a început să ţipe ca o maimuţă, mimînd curăţirea unei banane pe care o mînca din cîteva înghiţituri, distracţia lui cea mai plăcută. În acest răstimp am simţit ceva ciudat în spatele meu, ca un abur în ceafă, iar Nicolás, chiar în momentul acela, s-a lăsat să cadă de pe creangă, tăcînd cu toţii.

M-am întors încet, trăind cu toţi porii senzaţia care însoţeşte întotdeauna atari apariţii. Şi ridicînd ochii, ca şi cînd aş fi ştiut locul exact de unde provenea senzaţia aceea, am deslușit în penumbra înserării, la etajul de sus, în una din ferestrele din dreapta, imaginea împietrită a lui Soledad. Din cauza distanţei şi a luminii, atît de puţină, era foarte greu să ştii încotro îşi îndrepta privirile paralizante, dar eu nu aveam nici o îndoială : mă privea pe mine.

A dispărut în tăcere, aşa cum apăruse, încet-încet discuţiile reluîndu-şi cursul dinainte, numai că eu nu le mai auzeam.

Au început să ne supere ţînţarii şi am intrat în casă. Florencio s-a apucat să prăjească ouă şi foarte mulţi cartofi, pe care-i mîncam cu mîinile. După aceea am mîncat nişte prăjituri de casă care fuseseră trimise de la ţară în nişte cutii uriaşe. Între timp, eu mi-o închipuiam pe Soledad mîncînd acolo sus, ori în bucătăria casei, singură.

Nu mă simt în stare să povestesc acum (poate că am s-o fac vreodată) tot ceea ce mi s-a întîmplat în ziua aceea. Vreau să spun, totuşi, că Soledad era confirmarea anticei doctrine a onomasticii, căci numele îi corespundea întru totul fiinţei ei : părea că păstrează o taină sacră, din cele ce trebuie să le păstreze sub jurămînt membrii anumitor secte. Era reţinută, lăsînd impresia menţinerii violenţei interioare sub presiune, ca un cazan de aburi. Un cazan întreţinut însă cu un foc rece. Nu vorbea niciodată despre întîmplările zilnice şi obişnuite. Mai degrabă, prin cîteva cuvinte (uneori prin tăcere), sugera evenimente care nu corespundeau cu ceea ce de obicei se numeşte adevăr, ci mai ales cu faptele ce se petrec în coşmaruri. Era un personaj al întunericului. Însăşi senzualitatea ei

făcea parte din această condiție. Ar putea să pară absurd să vorbești despre senzualitatea unei fete cu buze aspre și privire paralizantă și, totuși, așa era, chiar dacă părea să fie o senzualitate ca de viperă. În fond, nu sînt șerpii simbolul sexului în mai toate înțelepciunile ancestrale ?

Știa „lucruri" care te uluiau și te făceau să te gîndești la telepatie și medium-uri, la „intermediari". Cuvîntul acesta mi-a venit în fuga condeiului și mi se pare revelator. Dar cine erau aceștia ? Unde-i vedea ? Și pentru cine era intermediară ?

Da, sinistrul personaj pe care-l aveam înaintea ochilor în barul din rue Sainte-Jacques se afla în mod nedesluşit în legătură cu ceea ce mi s-a întîmplat în adolescența mea cu Maria de la Soledad, pe cînd aveam în jur de șaisprezece ani. Și încă nu știu dacă lucrurile acelea au fost adevărate sau numai visate.

Îngăduiește-mi ca pentru moment să nu vorbesc despre așa ceva. Mă reîntorc la cafeneaua aceea murdară din Paris, la clipa în care R. a rostit numele de Soledad. Ți-am spus că a trebuit să mă așez pe scaun pentru a-mi reveni. Îndată ce m-am liniștit cît de cît, m-am ridicat și am ieșit. Frigul din stradă mi-a făcut bine și cînd am ajuns în cămăruța mea din rue Du Sommerard, cel puțin, nu mai tremuram.

M-am gîndit că o astfel de întîlnire n-o să se mai repete. Ignoram faptul că, dimpotrivă, nu numai că aveau să se repete, dar și că revenirea acelui personaj avea să fie decisivă pentru existența mea.

Nu i-am spus lui M. nici un cuvînt despre această apariție și acum îmi dau seama că era firesc. În schimb, ceea ce mi se pare ciudat e că niciodată nu aveam să-i spun nimic în anii care au urmat nici despre întîlnirea aceea, nici despre ceea ce mi se întîmplase în adolescență și nici despre ceea ce s-a petrecut după aceea. Poate pentru că ea a suferit mai mult decît oricine din cauza acelei influențe devastatoare pe care individul acesta a avut-o asupra mea. Ar fi de-ajuns să spun că *el a fost* cel care m-a obligat să părăsesc știința, fapt care i-a surprins pe aproape toți și despre care m-am văzut nevoit să dau nesfîrșite, repetate (și inutile) explicații. Am declarat, mai ales, că în OAMENI ȘI ANGRENAJE se află cea mai completă explicație spirituală și filozofică a acestei

părăsiri. Dar, de asemenea, am afirmat de mii de ori că omul nu este ceva explicabil şi că, în orice caz, tainele lui nu trebuiesc căutate în raţiunea, ci în visele şi delirul său. Tot intrusul acesta a fost cel care m-a făcut să scriu ficţiuni şi sub influenţa lui malefică am început să redactez în Paris, în perioada aceea din 1938, FÎNTÎNA MUTĂ. După aceea, într-un anume mod, s-a constituit ca protagonist în AMINTIRILE UNUI NECUNOSCUT, pe care nu le-am terminat şi nu le-am publicat niciodată, precum şi într-o operă de teatru, părăsită şi aceasta. Dar, pentru că apărea schimbat (în ficţiunile acestea îi spusesem Patricio Duggan), fie din cauza împrejurărilor, deosebite de cele reale, fie din cea a însuşirilor lui Patricio, care nu erau exact celor ale lui, individul a continuat să mă forţeze la tot felul de compromisuri, încît în anii aceia din urmă mi-a devenit insuportabil. Şi astfel a devenit Patricio din romanul acesta, personaj care, odată cu trecerea timpului, a început să mi se pară din ce în ce mai mult un miraj din deşert, unul din simulacrele acelea pe care le dorim cu atîta tărie şi care, abia întrezărite, se îndepărtează imediat ce însetatul se apropie de ele. (Deşi, în cazul de faţă, am putea vorbi mai degrabă de o oază ca destin invers.) Căci, din teamă sau dintr-un motiv necunoscut, cu cît îi refuzam eu prezenţa, cu atît mai mult i-o simţea M., ajungînd pînă acolo încît i-a apărut de cîteva ori chiar şi în vis. În astfel de situaţii eram tentat să-i vorbesc de existenţa şi interpunerile lui în viaţa mea, dar terminam mereu prin a tăcea. Pentru că odată cu trecerea anilor am început să cred că era un fel de coşmar şi cel mai bun lucru era să-l uit pentru totdeauna. Totuşi, cînd am publicat EROI ŞI MORMINTE, mi-a ieşit din nou în cale, ca un vechi creditor căruia îi plătiserăm o parte din datorie cu bani şi documente fără acoperire, iar el revine să ne încaseze încă o dată, punîndu-ne în faţă contul nerușinat şi secret, ameninţîndu-ne cu denunţul înaintea celor ce ne consideră oameni cinstiţi. Cînd această ultimă apariţie a sa a coincis cu prezenţa lui Schneider şi a maşinaţiunilor acestuia, am socotit că era timpul să-mi descarc conştiinţa, iar M. să afle totul. Dar nu am făcut-o. Şi cum simţeam nevoia să mă eliberez,

m-am obișnuit să-i mărturisesc (e drept, într-un mod destul de ambiguu) povestea aceasta Bebei, cea care, am impresia, mă asculta ca pe un copil mitoman.

Să revin, însă, la incidentul din rue Saint-Jacques. La puțin timp s-a petrecut o nouă întîlnire. Tocmai plecasem de la laborator și după o bucată de drum am intrat într-un bistrou (nu am mai intrat niciodată în cel care mi-l pusese înaintea ochilor pe acest individ) pentru a mă preda iarăși viciului solitar al paharelor și gîndurilor din ce în ce mai confuze despre destinul meu. Cred că se făcuse foarte tîrziu noaptea, cînd m-am hotărît să părăsesc refugiul acela și, apucînd-o pe rue des Carmes, m-am îndreptat spre camera mea, cînd am simțit cum m-a apucat liniștit de mînă. Știam cine era înainte de a mă uita. Și am reacționat cu violență :

— Nu am nici un interes să te văd, am strigat eu. Cred că ți-e clar.

— Da, foarte bine, mi-a răspuns el. Nu doresc decît să mai stau puțin de vorbă cu tine. După atîția ani. Și în afară de aceasta, vreau să-ți spun că avem multe interese în comun.

A rostit „interese în comun" cu tonul acela ironic pe care-l adopta ori de cîte ori era vorba de fraze gata făcute. Ton de bonomie care m-a iritat și mai mult pentru că îl știam incapabil de astfel de sentimente.

— Uite ce este — i-am spus eu —, nu știu ce înțelegi tu prin interese în comun, dar eu nu am nici cea mai mică intenție de a-ți accepta compania. Nici acum, nici într-un alt moment. Și, pe deasupra, îngăduie-mi să-mi rîd puțin de aceste „interese în comun".

A dat din umeri și a surîs.

— Perfect, să lăsăm deocamdată lucrurile așa cum sînt, a rostit el. Dar mi-ar face plăcere să bem ceva.

Eram destul de amețit și simțeam că venise timpul să mă culc. I-am spus-o.

— Acăsică, nu ? a observat el.

Recurs ieftin, dar care, ca întotdeauna, a dat rezultate. Și astfel m-am trezit bînd într-un alt bar, la fel de murdar și de sordid ca și cel din care ieșisem. Fumul, băutura și oboseala mă împiedicau să judec cu claritate, în timp ce el părea făcut dintr-un oțel bine ascuțit. Pentru că

vorbele lui mă sfîşiau fără milă, deschizîndu-mi buboaiele şi lăsînd să curgă în afară puroiul care se adunase în ultimii ani de ştiinţă şi cercetare în laborator. Din amor propriu, am apărat atitudini în care nu mai credeam, în vreme ce el mă strivea cu idei care într-un anume fel erau exact cele pe care eu, în mod tainic, începusem să le profesez. Dar am impresia că acestea sînt reflexii pe care le fac în clipa de faţă şi nu ştiu, nu sînt sigur cît de mult au fost discutate în noaptea aceea. Aşa că mi se pare absolut fals să vorbesc de idei, de discuţii şi analize. Pentru că n-au fost idei — în sensul adevărat al cuvîntului — şi n-a existat nimic sistematic şi coerent. N-a fost o iluminare sistematică bine organizată, ci un fel de explozii de rezervoare cu benzină în mijlocul unui maidan nocturn, unde eu încercam să mă apăr de arsuri şi unde îmi era imposibil să văd, orbit de explozii, simţind cum mă bălăceam în noroaie şi excremente. Cred că nu mă îndepărtez de adevăr dacă mi-l amintesc în unele clipe ca pe un Inchizitor uriaş şi sever, dialogul desfăşurîndu-se cam în felul următor :

— De cînd erai mic ţi-era frică de peşteri.

Din cîte se vede, mai mult decît întrebare, era o afirmaţie pe care eu trebuia s-o confirm.

— Da, i-am răspuns, privindu-l fascinat.

— Ţi-a fost scîrbă de tot ceea ce e moale şi noroios.

— Da.

— Şi de viermi.

— Da.

— De murdărie şi excremente.

— Da.

— De vietăţile cu piele rece care se ascund în găurile din pămînt.

— Da.

— Fie că e vorba de iguane, şoareci, viezuri sau nevăstuici.

— Da.

— Şi de lilieci.

— Da.

— Mai mult ca sigur pentru că sînt şoareci cu aripi şi pe deasupra vietăţi ale întunericului.

— Da.

— Şi atunci ai fugit spre lumină, spre curăţenie şi transparenţă, spre cristalin şi îngheţat.

— Da.

— Spre matematică.

— Da, da !

Dintr-o dată şi-a deschis braţele, şi-a ridicat faţa spre cer şi a exclamat privind în sus, ca într-o invocaţie enigmatică :

— Peşteri, femei, mame !

Nu mai eram în local. Nu ştiu nici cînd, nici cum ieşiserăm, dar ne aflam într-un loc solitar şi tăcut, pe un fel de colină. Ne apropiam de zorii zilei şi în singurătatea aceea obscură glasul lui căpăta o dimensiune cutremurătoare.

După aceea s-a întors spre mine şi, întinzîndu-şi mîna dreaptă, m-a ameninţat cu arătătorul, spunîndu-mi :

— Trebuie să ai curajul întoarcerii. Eşti un laş şi un ipocrit.

M-a apucat de braţ (eu mă simţeam ca un copil) şi m-a tîrît spre un loc unde ţxista o peşteră. Am intrat şi am mers pînă cînd am simţit sub tălpi pămîntul din ce în ce mai moale şi mai noroios. Atunci m-a obligat să mă aplec şi mi-a poruncit să-mi vîr mîinile în mocirla aceea.

— Aşa, a ţipat el.

Şi după aceea a adăugat :

— Şi asta nu-i decît începutul.

Cîteva zile mai tîrziu mi s-au întîmplat cele din Marché aux Puces. După ce am răscolit o grămadă de tablouri prăfuite fără să găsesc nimic care să merite munca, m-am hotărît să cumpăr un mandarin din lemn, mai mult o jucărie.

La întoarcerea spre casă, aproape că era să trîntesc la pămînt o ţigancă, pierdut în gîndurile mele, reţinînd doar că a murmurat ceva cu ghicitul în palmă. Mă şi îndepărtasem de ea, cînd mi-am dat seama că îmi vorbise în spaniolă. Era, oare, o clarvăzătoare ? Am alergat s-o regăsesc, dar în mijlocul acelei mulţimi mi-a fost imposibil să dau de ea. M-am oprit, descurajat, încercînd să-mi amintesc cuvintele pe care mi le spusese şi, brusc, mi s-au pă-

rut absolut deosebite, vorbindu-mi despre moarte. Dar nu am ajuns la nici o concluzie.

Am rămas foarte neliniştit, gîndindu-mă că dacă ar fi avut ceva important să-mi comunice, şi nu obişnuitele locuri comune, ar fi fost normal să nu mă piardă din ochi. Şi cum sînt predispus să văd lucruri care în cele din urmă se dovedesc a nu fi existat decît în închipuirea mea, aş fi terminat prin a mă convinge că şi aceasta fusese o iluzie. Numai că o senzaţie nelămurită dar persistentă continua să mă convingă exact de contrariu. Ar fi putut, oare, să fie vorba de un avertisment ?

Întrebarea aceasta mi-am pus-o mai tîrziu, ieşind din Metrou. Împreună cu o serie de variante a cuvintelor pe care mi le-ar fi putut spune ţiganca : văd moartea înaintea ta sau văd pe cineva care e mort şi ai să-l întîlneşti înaintea ta. Am luat metroul de întoarcere cam pe la 5 şi am rămas în picioare, aproape de uşi. După cîteva staţii nu mă simţeam bine de loc şi eram foarte neliniştit. Aveam senzaţia că cineva mă observa din spate. Şi cum se întîmplă în astfel de situaţii, în clipa cînd n-am mai suportat această stare, m-am întors să văd cine este. O femeie tînără se uita ţintă la mine : ochi mari şi negri. Dar nu mă privea : mă *observa*. Şi nu ca pe cineva pe care-l vezi pentru prima oară, ci ca pe unul cunoscut cu mulţi ani în urmă.

Totul a durat doar o secundă. Din timiditate, mi-am întors capul. Dar am continuat să-i simt ochii. Aveam certitudinea că nu o văzusem niciodată pe femeia aceasta, şi totuşi ochii aceia îmi aminteau ceva, neclar şi îndepărtat în timp, ca o amintire dintre acelea care răsar în noi cînd simţim un anume miros trecător sau un crîmpei dintr-un cîntec pe care-l credeam uitat.

Ajungînd în Montparnasse, m-am pregătit să cobor şi n-am mai avut curajul s-o privesc în faţă. Am făcut cîţiva paşi, mai mult la întîmplare, împins de mulţime, şi mai puţin de voinţa mea, atît de şovăitoare. Brusc, am simţit nevoia să mă urc iarăşi în vagon. Dar era prea tîrziu. În timp ce metroul se punea în mişcare, am observat că ea continua să se uite la mine, de data aceasta cu multă tristeţe. Cînd a trecut şi ultimul vagon, m-am lăsat năpădit de amărăciunea pe care am încercat-o întotdeauna atunci

cînd m-am întîlnit cu cineva important, absolut întîmplător, în marile oraşe : senzaţia că străbatem în mod prostesc un labirint, pentru ca atunci cînd norocul (?) ne scoate în cale o persoană care ar putea fi hotărîtoare pentru noi, un obstacol oarecare să împiedice întîlnirea. Ca şi cînd destinul ne-ar pune în drumul nostru fiinţa pe care trebuie s-o întîlnim şi, în acelaşi timp, cu perfidie, face tot posibilul pentru a ne împiedica să ajungem la ea.

Am rămas privind tunelul întunecat, gîndindu-mă că era foarte probabil să n-o mai întîlnesc niciodată. În timp ce mă îndreptam spre casă, negura se făcea din ce în ce mai deasă. În pasajul Odesa m-am lovit cu toată forţa de o pereche care-şi vedea de drumul ei. Mergeam ca un somnambul şi, brusc, am avut revelaţia : erau ochii Mariei Etcebarne !

A fost ca şi cînd, bîjbîind în întuneric, dintr-o dată aş fi dat cu mîinile de un monstru.

Mă îndrăgostisem de învăţătoarea aceea, o fată de cel mult 20 de ani, cu nişte ochi mari şi negri, gînditori.

Într-o noapte din vara lui 1923, cînd eram în ultima clasă, în timp ce băieţii mai mari se adunau în piaţa San Martin sau jucau cărţi în Clubul Social, noi cei mai mici ne jucam de-a v-aţi ascunselea printre tufele de oleandri şi palmieri. Pînă în clipa cînd am simţit un fior puternic, ca un cutremur : m-am trezit alergînd spre casa familiei Etcebarne. Era o casă mare cu două intrări : principala dădea în bulevardul 2 Mai : cealaltă era o intrare prin spatele clădirii. Instinctul m-a îndreptat spre aceasta din urmă, găsind-o deschisă. Era întuneric şi nu se afla nimeni înăuntru. Probabil ieşiseră în piaţă. Mi-amintesc că am auzit cotcodăcitul unor găini trezite, poate, din somn de trecerea mea, iar cînd am ajuns în grădină, am distins nişte gemete înfundate. Am alergat şi am dat peste învăţătoarea mea, trîntită la pămînt şi zvîrcolindu-se de durere. Am spus ceva, nu mai ştiu ce, am ţipat, dar ea continua să geamă şi să se zvîrcolească. Atunci am alergat la Clubul Social pentru a căuta un doctor, ştiind că se adunau cu toţii aici să joace cărţi.

Maria n-a vrut să spună niciodată cine îi aruncase vitriol în ochi. Întotdeauna fusese o fiinţă taciturnă, dar

nenorocirea aceea a făcut-o să fie şi mai retrasă, aproape mută. Astfel că nici măcar în sat, unde e aproape imposibil să se păstreze un secret, nimeni n-a putut afla cine o orbise pe Maria Etcebarne.

Au trebuit să treacă treizeci de ani pentru ca eu să mă gîndesc la o răzbunare a Orbilor. Dar cum ? Şi pentru ce ? Existau în satul meu doi orbi cunoscuţi de toată lumea: unul trebuia scos din discuţie de la bun început, pentru că era un om foarte umil şi cumsecade care bătea tobele în orchestra municipală şi nimeni nu-şi închipuia nici măcar că ar fi auzit de numele Mariei Etcebarne. Celălalt era un flăcău tomnatec care trăia izolat de lume, doar cu mama sa. În 1954, cînd am fost în Rojas pentru prima dată după treizeci de ani, am făcut unele investigaţii în legătură cu acest B*, fiindcă începuse să mă intereseze. Trăia încă, mama sa murise de mult, şi locuia în aceeaşi casă din strada Muñoz, aproape de casa spălătoresei. M-am dus să-l văd, împins de instinct şi furie, deşi nu aveam nici o dovadă sigură pentru a mă comporta în felul acesta. Am străbătut strada aceea a copilăriei mele, atît de lungă pe atunci şi atît de mică şi mizerabilă acum, mai ales după ce treceam dincolo de casa spălătoresei, unde încep casele vechi, din cărămidă şi chirpici. Am bătut în uşă şi după puţin timp mi-a deschis chiar B*, cel care, mai mult ca sigur, trăia singur.

Era un bărbat slab şi palid, ca cineva care locuise întotdeauna într-o peşteră fără pic de lumină. Şi, într-un anume fel, aşa arăta casa, căci cercetînd-o prin deschizătura uşii, am observat că nu avea nici un fel de lumină. Ceea ce era firesc, căci mama lui nu mai trăia, iar el era orb. Începea să se însereze şi abia de i-am putut distinge, destul de neclar, chipul.

— Ce doriţi ? m-a întrebat cu o voce neplăcută, ca de pustnic.

Nu i-am spus cum mă cheamă. M-am mărginit să-i explic că sînt un ziarist din Buenos Aires şi că doream să-mi răspundă la cîteva întrebări despre oamenii din sat.

— Dumneata eşti din familia Sabato, mi-a zis el.

Am înmărmurit.

— Acesta e glasul celor din familia Sabato. Închipuieşte-ţi.

— Acum, pentru că îmi cunoşti numele, am spus eu, recunosc că nu sînt ziarist, ci Ernesto Sabato, şi că vreau să scriu ceva despre Rojas. De asta stau de vorbă cu oamenii mai în vîrstă. Dumneata ştii că cei mai mulţi au plecat de aici între 1930 şi 1940.

— Aşa este.

I-am pus cîteva întrebări prosteşti, pentru a-l atrage în cursă : despre unele familii dispărute, despre treierătoarea familiei Perazzolo, despre bătrînul Almar. Mi-a dat răspunsuri scurte, scuzîndu-se că nu putea fi mai precis, „din cauza nenorocirii mele, domnule".

— Da, înţeleg, am spus eu, cu un ton demagogic de care imediat mi-a fost ruşine.

Deodată, cînd am simţit că era momentul potrivit, am rostit întrebarea pe care o rumegasem ani în şir.

— Şi familia Etcebarne ? A murit învăţătoarea mea ?

— Învăţătoarea ? a murmurat el cu un glas aparte, ca şi cînd glasul acesta ar fi trebuit să se strecoare printr-un coridor îngust şi plin de obstacole.

— Da, Maria, învăţătoarea mea din clasa a şaptea. E adevărat că a murit ?

Individul amuţise.

— Maria Etcebarne, am repetat eu, nemilos.

— Da, mi-amintesc, a spus el, părînd să se trezească. A murit în 22 mai 1934.

N-am vrut să mai continui, nici nu mai era nevoie. Şi nici nu era prudent : un om care aruncase vitriol peste ochii unei fete foarte frumoase este în stare de o crimă şi mai îngrozitoare, mai ales cînd e vorba de cineva care se presupune că vine să-l cerceteze.

Analizînd din toate punctele de vedere convorbirea aceea surprinzătoare pentru mine, o singură îndoială mi-a mai rămas în suflet : de ce, dacă era autorul crimei, aşa cum cred şi azi, a săvîrşit eroarea de a-mi spune cu atîta exactitate data morţii Mariei ? Poate, mă gîndesc acum, unde îl luasem pe nepregătite şi n-a avut timp să reflecteze asupra pericolului la care se expunea. Dar e posibil şi ca întîmplarea aceea să fi fost atît de îngrozitoare pentru viaţa lui, încît tot ceea ce era legat de ea să fi rămas

înscris în sufletul lui de singuratic cu litere de foc inexorabil. Oricine poate să-şi închipuie ce au putut să însemne acei treizeci de ani pentru acest individ (mort în 1965), ferecat în camera sa, veşnic în întuneric, cugetînd zi şi noapte la dragostea lui neînţeleasă şi la crima săvîrşită.

Mă întorc acum la întîmplările din 1938.

După cum îţi spuneam, străbăteam pasajul Odesa şi tocmai mă loviseм de o pereche de îndrăgostiţi, cînd am avut revelaţia aceea : ochii femeii din metrou erau exact ochii învăţătoarei mele. Nu vreau să spun că *păreau* aceiaşi, ci că erau literalmente ochii ei.

Am ajuns în camera mea într-o stare asemănătoare celor pe care le încercam în halucinaţiile din copilărie. Şi m-am aruncat pe pat să-mi pun gîndurile în ordine. Nu ştiu dacă ţi-am spus că în vremea aceea mă hotărîsem să trăiesc singur, părăsind-o pe M. şi pe copilul nostru, la modul cel mai crud cu putinţă, datorită anumitor cuvinte rostite de canalia de R. La puţin timp după aceea, ea a plecat în Argentina, iar eu am rămas cu coşmarurile mele, ca pe vremea copilăriei.

A fost o epocă ruşinoasă, mai ales, în ceea ce priveşte munca mea în laborator. Goldstein mi-a mărturisit, mai mult ca pe o insinuare, că Iréne Joliot-Curie era nemulţumită de mine. Mă preocupa foarte mult raportul pe care l-ar fi putut trimite profesorului Houssay, căci înţelegeam perfect efortul pe care-l făcuse pentru a mă trimite în Franţa. Asociaţia pentru Progresul Ştiinţei ! Sărmanul doctor Houssay ! Dacă ar fi ştiut el care erau preocupările şi gîndurile mele fundamentale din perioada aceea !...

Îţi povestesc acum principalele mele îndeletniciri, începînd cu faimoasa duminică : în fiecare zi, la ora la care coboriseм în Montparnasse, îmi scoteam bilet şi mă aşezam pe o bancă în staţia metroului, supraveghind trecerea trenurilor. Rămîneam pe loc un ceas, două, trei, uneori o după-amiază întreagă.

Şi dacă o întîmplare atît de teribilă poate deveni speranţa cuiva, încet-încet am început să-mi pierd această speranţă.

Pînă cînd, într-o noapte de iarnă, am intrat în biserica Saint-Eustache să ascult *Patimile* după Matei cu corul din

Leipzig. Ascultam concertul stînd în picioare, aproape de o coloană, cînd am simţit că ochii aceia erau aţintiţi din nou asupra mea. Emoţia era atît de mare, încît nu aveam curajul să privesc înapoi. Şi nici nu era nevoie. Din momentul acela mi-a fost imposibil să mai ascult muzica. Iar cînd s-a terminat concertul, m-am îndreptat spre ieşire şi m-am urcat în metrou ca un automat, convins în tot momentul că necunoscuta venea în urma mea. Cînd am ajuns la Porte d'Orléans — nici prin gînd nu mi-a trecut să cobor la Montparnasse, ori să am grijă ca ea să nu coboare în Raspail sau în altă staţie — am ieşit împins de mulţime şi am lăsat-o să treacă înainte, abia îndrăznind să-i observ mişcările cu coada ochiului. Am început să merg în urma ei. S-a îndreptat spre Parcul Montsouris, eotind de mai multe ori, pentru ca în cele din urmă să intre chiar pe străduţa Montsouris.

Am pîndit-o din colţul străzii. Ajungînd în faţa unei porţi mari, a scos cheia şi a dispărut înăuntru. M-am apropiat de îndată ce a închis poarta, preţ de cîteva clipe neştiind ce să fac. Pe de altă parte, ce rost aveau toate astea ?

Aşa că după aceste minute de aşteptare stupidă, am făcut cale întoarsă, încercînd să merg exact pe acelaşi drum pînă la staţia de metrou. Nu ştiu din ce motiv, probabil mai mult intuitiv, am întors capul pe negîndite şi am observat că cineva mă urmărise tot timpul. A dispărut cu toată viteza, ca cineva care e surprins făcînd un lucru neplăcut. Mi s-a părut că omul acela înalt şi puţin adus de spate care venise în spatele meu era R. Dar, bineînţeles că întunericul, ceaţa şi emoţia mea erau suficiente motive de îndoială. Oricum, m-am simţit atît de zăpăcit, încît am intrat în prima cafenea pe care am întîlnit-o în drum ca să beau ceva tare. M-am gîndit îndelung la întîmplările din noaptea aceea. Şi cu înclinaţia mea de a mă lăsa adormit de amintiri şi închipuiri, pe măsură ce alcoolul îmi trezea vechile fantasme, m-am văzut pe uliţele din Rojas, iar după aceea în şcoală, contemplînd ochii Mariei Etcebarne, pînă cînd mi-a defilat prin faţa ochilor tot ceea ce se petrecuse în noaptea de odinioară. Fuga aceea spre casa învăţătoarei era aţît de vie în sufletul meu, încît am simţit

că trebuia să alerg din nou către ea. Către ea ? Dar ce închipuire absurdă mai era şi asta ? Eram ameţit, ameţit bine de tot, dar am resimţit exact aceeaşi forţă irezistibilă care mă împinsese în noaptea aceea de vară spre casa Mariei Etcebarne. Aşa că m-am ridicat şi am străbătut din nou traiectul pe care-l făcusem mai înainte, urmărind-o pe necunoscută, pînă am ajuns la intrarea din străduţa Montsouris. Ultima distanţă am parcurs-o în fugă şi, fără să şovăi nici măcar o clipă, am apăsat pe clanţa acelei porţi uriaşe din secolul al XVII-lea. N-am fost surprins deloc că nu era închisă cu cheia, aşa că am intrat în curtea foarte mare şi, ca şi cînd aş fi fost condus de cineva, am urcat pe una din scările de lemn, neţinînd seama de scîrţîitul treptelor, pînă la etajul al doilea, cînd am apucat-o pe un coridor luminat de o mică lampă murdară şi meschină, pînă am ajuns în dreptul unei uşi. Am deschis-o. Încăperea se afla în întuneric complet, dar de undeva, dintr-un colţ, se auzea un geamăt sfîşietor. Am pipăit peretele de lîngă uşă, pînă am găsit întrerupătorul, am aprins lumina şi am văzut-o pe necunoscută trîntită pe o canapea ponosită. Îşi ţinea mîinile peste faţă ca pe nişte gheare, neîncetînd să geamă ca un animal muribund. Am rămas împietrit în prag, neîndrăznind să fac nimic, deşi ştiam foarte bine ce se întîmplase. Am fugit, clătinîndu-mă. Am ajuns în camera mea mai mult în salturi, m-am aruncat în pat şi cînd m-a luat somnul, m-au asaltat nişte coşmaruri îngrozitoare.

M-am trezit a doua zi, aproape la amiază. La început nu mi-am amintit amănuntele, dar încet-încet, am reuşit să-mi reconstitui momentele esenţiale de peste noapte : concertul din biserică, ochii din spatele meu, ieşirea etc. Cînd am retrăit amintirea acelei femei trîntite pe divan şi gemînd ca un cîine în agonie, cu mîinile crispate peste faţă, acoperindu-şi ochii, am început să tremur. M-am ridicat cu greutate, mi-am vîrît capul sub robinet şi mi-am pregătit cafeaua.

Simţeam nevoia să-i povestesc cuiva toate astea şi, în loc să mă duc la laborator, m-am dus la Bonasso. S-a trezit prost dispus. Că de unde pînă unde obiceiul acesta de a-l deştepta în zorii zilei. De fapt, glumea. M-am aşezat pe

marginea patului şi un timp oarecare am rămas tăcut. Bonasso căsca şi-şi trecea mîna peste faţă, ca şi cînd vroia să-şi măsoare exact barba de două zile.

— Există ani în care omul se trezeşte fără nici un chef.

S-a ridicat în capul oaselor, a mai căscat de cîteva ori şi în cele din urmă s-a dat jos din pat, şi-a pus papucii şi s-a dus la baia de pe coridor. Cînd s-a întors, a început să mă observe cu atenţie.

— Cu tine se întîmplă ceva, amice.

S-a spălat în grabă şi, în timp ce se ştergea cu prosopul, nu mă pierdea din ochi nici o clipă.

I-am povestit tărăşenia de peste noapte. Bonasso a rămas cu prosopul în mînă, nemişcat, uitîndu-se la mine uluit.

— Ce, nu mă auzi ? l-am întrebat cu acreală.

Şi-a pus prosopul la locul lui, privindu-mă mereu mai atent. Iritarea mea creştea din ce în ce mai mult.

— Bătrîne, a spus el, încruntat, — azi-noapte ai fost cu mine şi cu Alejandro Sux. N-o să-mi spui că nu-ţi aduci aminte.

Parcă m-a pocnit cu ceva în cap.

— Cum adică împreună cu voi ?

— Bineînţeles. Nebunul de Alejandro îţi cerea sfatul în legătură cu ideea lui dintotdeauna de a face o Societate de Protecţie.

— Societate de Protecţie ?

— Da, exact aşa. Una din societăţile inventate de el în fiecare zi. Societatea de Protecţie a Fizicienilor Atomişti, mi se pare.

Am rămas cu gura căscată. Bonasso mă urmărea, îngrijorat.

Am plecat cît mai repede, pretextînd că nu vreau să întîrzii de la laborator. Dar m-am dus glonţ pînă la Sux. Portarul mi-a spus că-l pot găsi în Dupont Latin. Şi-n-tr-adevăr, aici am dat peste el, stînd de vorbă cu un francez.

— Ca să vezi ce coincidenţă, a spus el, imediat ce m-a văzut, — chiar azi-noapte îi explicam lui Sabato cum stau lucrurile. Dumneata ştii, el lucrează în Laboratoarele Curie.

Am înmărmurit. Şi cum am plecat, am început să-mi revizuiesc buzunarele : nici urmă de bilet de intrare la concertul de la biserica Saint-Eustache. Bineînţeles, s-ar fi putut să-l fi aruncat de îndată ce am ieşit din biserică, aşa cum fac mereu, cu mania mea de a arunca tot ce nu mi se pare necesar, chiar dacă am avut destule de tras din pricina asta, mai ales cînd descopăr eu însumi că bucăţica de hîrtie zvîrlită se transformă pe negîndite într-un document de mare preţ.

M-am dus pînă la Saint-Eustache şi cînd am văzut biserica, am avut certitudinea absolută nu numai că în noaptea care trecuse ascultasem concertul de aici, dar şi că tremurasem de frig mai bine de o oră, stînd la coadă în faţa intrării.

Întreaga zi m-am gîndit la cele întîmplate şi n-am scăpat de această obsesie pînă cînd nu mi-a venit ideea să refac drumul pe care-l străbătusem urmărind-o pe necunoscuta aceea. Am ajuns din nou la colţul străduţei Montsouris, recunoscînd fără nici o dificultate poarta aceea uriaşă, din secolul al XVII-lea. Era deschisă. M-am oprit. Să intru ? Şi ce va urma după aceea ? În cele din urmă, m-am decis să caut scara : totul îmi era cunoscut, dovadă evidentă că fusesem aici, chiar dacă ar fi fost doar în vis.

Am urcat pînă la cel de al doilea etaj. Scîrţîitul treptelor de lemn m-a impresionat, chiar dacă acum eram în plină zi, ori poate tocmai de aceea. Am apucat-o pe coridor, apropiindu-mă fără grabă, şi din ce în ce mai temător, de uşa care dădea în camera sau în apartamentul „ei". Cîteva clipe am rămas nemişcat în faţa intrării. Am privit în toate părţile, asigurîndu-mă că nu mă vedea nimeni şi mi-am lipit urechea de tăblia uşii : nu se auzea nici cel mai mic zgomot. M-am dat înapoi, căutînd să recunosc un amănunt cît de cît important, dar nu am descoperit decît o mică plăcuţă de faianţă, veche şi murdară, pe al cărei fond celest se afla o singură literă albă : H. După cîteva clipe de şovăială, am coborît. La ieşire, dînd cu ochii de portăreasa căreia nu-i scăpa nimic, am avut inspiraţia s-o întreb :

— Domnişoara de la etajul doi, de la H. nu-i acasă ?

Bătrîna şi-a potrivit ochelarii care trebuie că aveau aceeaşi vîrstă cu plăcuţa de faianţă celestă şi m-a studiat îndelung, aşa cum o fac martorii la un proces, încercînd să-l recunoască pe cel bănuit.

— Doamna Verrier, vreţi să spuneţi, m-a corectat ea.

— Da, doamna Verrier.

— A avut un accident, domnule. Acum e la spital.

— Un accident ?

Mi-a fost teamă că-mi recunoaşte tremurul vocii. Aproape că am rostit „vitriol în ochi", dar mi s-au muiat picioarele. M-am sprijinit de canatul porţii.

— Nu vă simţiţi bine ? m-a întrebat.

— Ba da, nu am nimic.

Totuşi, am avut suficienta luciditate sau viclenie de a întreba la ce spital se afla, căci altfel harpia ar fi fost în stare să intre la bănuieli. M-am întors în camera mea pentru a mă confrunta cu realitatea. Am luat în mîini statueta mandarinului : cel puţin aceasta era ceva concret şi-mi dovedea că în duminica respectivă fusesem în Marché aux Puces. Dar restul ?

Şi tipul înalt şi slab care mă urmărise nu fusese, oare, acelaşi R. ?

Chiar în zilele acelea sosise Cecilia Mossin cu o scrisoare de recomandare din partea lui Sadosky. Vroia să lucreze în raze cosmice, dar n-am fost de acord. După părerea mea, trebuia să lucreze cu mine în laborator. O sclavă, m-am gîndit eu cu viclenie, în toată harababura gîndurilor de care nu mai scăpam. Fată bună. Am prezentat-o Irénei Joliot-Curie, a acceptat-o de la bun început şi imediat se prezentase la lucru în şorţuleţul alb şi scrobit. Mă vedea sosind la zece sau unsprezece dimineaţa, nebărbierit, şi încă somnoros. Asista la discuţiile mele cu madame Joliot cu o groază sacră.

Tot pe atunci s-a întîmplat să apară Molinelli cu cineva care arăta aşa cum trebuie să fi arătat Trotsky pe cînd era student : absolut la fel, doar că era ceva mai scund şi foarte slab din cauza foamei. Coroiat, nasul lui era foarte ascuţit, însă purta aceiaşi ochelari fără ramă ca şi

conducătorul bolşevic, avea aceeaşi frunte lată şi acelaşi păr răvăşit. Foarte vie, privirea lui ţîşnea din nişte ochi scăpărători, plini de lumină. Observa totul în jurul său, cu acea aviditate intelectuală pe care numai un evreu o poate avea, aviditate care face ca un evreu analfabet abia sosit din ghetoul de la Cracovia să fie în stare să asculte cu toată fervoarea, ore în şir, o expunere asupra teoriei relativităţii, fără să înţeleagă un singur cuvînt. Omul acesta era capabil să moară de foame, aşa cum o arătau şi hainele ponosite, moştenite de la cineva mai mare decît el, numai pentru a se putea preocupa de cunoaşterea celei de a patra dimensiuni, de cvadratura cercului sau de existenţa lui Dumnezeu.

Nu ştiu dacă ţi-am spus că Molinelli, uriaş cum era şi destul de gras, avea o oarecare asemănare cu Charles Laughton, cu guşa lui sforăitoare şi gura întredeschisă mereu, încît oricînd ar fi putut să i se scurgă un fir de bale. Contrastul cu cel care îmi amintea de Trotsky era atît de grotesc, încît dacă nu m-aş fi aflat în zilele acelea într-o stare psihică foarte bună, mi-ar fi fost greu să-mi stăpînesc hohotele de rîs, chiar şi cunoscînd foarte exact bunătatea lui Molinelli.

În mod ciudat, Molinelli a ţinut să stăm de vorbă într-un loc mai retras. Tabloul pe care îl formam împreună cu grăsanul, prea plăpîndul şi atît de nervosul său însoţitor, nu era cel mai potrivit pentru ca Cecilia şi Goldstein să-şi schimbe părerea pe care şi-o făcuseră despre viitorul meu în cele ale ştiinţei. Aşa că se uitau la mine cu atenţie, ca şi cînd ar fi privit pe cineva gata să leşine în mijlocul străzii.

Ne-am retras toţi trei într-un colţ în care, urmăriţi pe mai departe de Cecilia şi Goldstein, puteam să le părem o caricatură printre electrometre. Cu voce scăzută, de conspirator, Molinelli mi-a spus că prietenul său Citronenbaum (cu C, m-a avertizat el), vroia să mă consulte în legătură cu cîteva lucruri foarte importante de alchimie.

L-am privit cu nedumerire : ochii lui scăpărau de fanatism.

Sentimentele pe care le încercam erau foarte amestecate, căci pe de o parte îmi venea să rîd, ispitindu-mă ideea

de a-i asocia micimea cu automobilele Citroën, dar, pe de altă parte, prezența lui mă emoționa într-un mod aparte.

Alchimia, a repetat el cu glas neutru.

— Ce părere ai de Thibaud ? m-a întrebat Molinelli.

De Thibaud ? Nu știam prea multe despre el, citisem cîndva o cărțulie de popularizare.

Și despre Helbronner ?

Helbronner era un fizician și un chimist, da, bineînțeles.

— Expert la tribunale, m-a informat tînărul Citronenbaum, fără a-și lua ochii vioi de pe mine, ca și cînd ar fi vrut să mă prindă cu o greșeală.

Expert la tribunale ?

Da, expert în alchimie.

Expert în alchimie ? Nu știam ce atitudine să iau, dar m-am gîndit că cel mai bun lucru era să par foarte liniștit și indiferent. Molinelli a dat să mă ajute : întotdeauna dai peste oameni care inventează cîte ceva, mașini perpetuummobile, alchimie etc. Dar nu acesta era lucrul cel mai important : Citronenbaum (a făcut un gest în lături, arătîndu-mi-l) reușise pe această cale să intre în legătură cu o persoană deosebit de valoroasă. Citisem, cumva, cărțile lui Fulcanelli ? Nu, nu-l cunoșteam.

— Trebuie să-l citești neapărat, mi-a zis Molinelli.

Perfect, și dacă vă pot fi de vreun folos, cu plăcere. Molinelli a dat din cap, vroind să spună „asta n-are importanță" sau „e vorba de cu totul altceva". Individul dispăruse exact în momentul în care s-a anunțat fisiunea atomului de uraniu.

Cine dispăruse ? Fulcanelli ?

Nu, era vorba de alchimistul pe care Citronenbaum îl cunoscuse prin intermediul lui Helbronner, un tip misterios.

Și, în cazul ăsta, de ce-mi vorbeau de Fulcanelli ?

Pentru că, după părerea lor, putea să fie una și aceeași persoană, adică Fulcanelli și alchimistul.

— Tu știi, mi-a spus Molinelli, privind cu o oarecare teamă spre Cecilia și Goldstein, care se uitau la noi fascinați, fără a mai face ceva, — tu știi că există un mare mister în jurul lui Fulcanelli.

În momentul acela s-a produs un lucru neașteptat, de care mi-e rușine și azi, pentru că era în total dezacord cu neliniștea ce mă stăpînea pe atunci, răpîndu-mi pînă și somnul : am început să rîd ca un isteric.

Cu gura căscată și uriașa lui gușă, Molinelli s-a arătat foarte surprins de atitudinea mea.

— Ce-i cu tine ? m-a întrebat el.

Am săvîrșit greșeala cea mai tîmpită de care eram în stare : în loc să-i ascund motivul rîsului, i l-am mărturisit : Molinelli și Fulcanelli. Mi-am șters ochii cu batista și, pregătindu-mă să-i ascult din nou pe vizitatorii mei, mi-am dat seama de prostia pe care o săvîrșisem : Molinelli continua să rămînă cu gura căscată, într-o muțenie înfricoșătoare, iar prietenul său ajunsese la maxima tensiune electrică a ochilor săi. Imediat după aceea, s-au privit între ei și au plecat fără să-și ia la revedere.

În primele clipe nu știam ce să fac. M-am întors ca să-i pot vedea pe Cecilia și Goldstein care rămăseseră nemișcați, urmărind scena. După aceea am alergat spre ieșire. Strigîndu-l pe Molinelli. Dar nu m-a luat în seamă. Am stat pe loc, privindu-i cum se îndepărtau pe coridor: unul, uriaș și urît ; celălalt mărunțel, într-un costum moștenit.

M-am întors în laborator, m-am așezat și am rămas pe gînduri.

Timp de cîteva zile am fost foarte deprimat, nereușind să dorm, iar dacă adormeam totuși, îndată cădeam în visele mele îngrozitoare. Unul din visele acestea nu avea în aparență nimic grav, dar m-am trezit foarte agitat. Înaintam printr-unul din subsolurile Laboratorului, intram în camera lui Lecoin și îl vedeam din spate, aplecat asupra unor plăci. Numai că în clipa cînd l-am strigat și s-a întors spre mine, avea chipul lui Citronenbaum.

De ce m-am trezit agitat ? Nu știu. Poate că mă mustra conștiința pentru modul în care mă comportasem cu bietul Molinelli. M-am ridicat hotărît să-l caut pentru a-i cere iertare. Totuși, cînd s-a luminat de ziuă și m-am dat jos din pat, eram convins că visul acela nu era rezultatul sim-

plului sentiment de vinovăție, ci al unui fapt mult mai profund. Dar ce anume ?

M-am dus glonț pînă la vizuina sa plină de hîrțoage cabalistice. Era foarte devreme, căzuse brumă și sub sclipirea acesteia cupola Panteonului m-a făcut să mă simt mai mult melancolic decît preocupat. Conflictele cu R. păreau să fi rămas mult în urmă, sentimentului de teamă luîndu-i locul această melancolie pe care o simțeam din ce în ce mai puternică în Parisul acela din 1938. Am urcat pînă la camera lui și am ciocănit de mai multe ori, bănuind că încă dormea. Cînd mi-a răspuns și i-am spus cine eram, s-a produs o tăcere totală, care a durat peste așteptările mele. Nu știam cum trebuie să procedez. Pe de altă parte, nu vroiam să plec fără a-mi cere iertare.

În cele din urmă m-am apropiat de ușă și i-am spus cu glas tare că trebuia să mă ierte, că mă simțeam prost, chiar foarte prost și că rîsul acela fusese ceva isteric. Ți-am spus că era un om foarte bun (a murit acum cîțiva ani), incapabil să poarte mînie. Așa că a terminat prin a-mi deschide ușa și, în timp ce se spăla, m-am așezat pe o sofa cu trei picioare : un teanc de cărți de ocultism ținea locul celui de al patrulea picior. Am încercat să mă explic, dar cu un gest de mult tact, mi-a cerut să n-o fac.

— Îmi pare rău pentru Citronenbaum, a spus el, deși nu mi-a explicat de ce, lăsîndu-mă fără să știu ce stare anume provocase rîsul meu în ființa aceea măruntă și fanatică.

În timp ce se ștergea cu prosopul, a adăugat : numai pentru el.

Mi-era rușine, fapt pe care bănuiesc că l-a observat, pentru că a avut generozitatea să schimbe vorba, în timp ce pregătea cafeaua. Totuși, am insistat, rugîndu-l să-mi spună ce vroiau să afle de la mine de îmi făcuseră vizita aceea împreună. A ridicat mîna ca și cînd ar fi vrut să spună că nu era nimic important și s-a apucat să-mi vorbească despre ceea ce i se întîmplase o zi mai înainte, cu Bonasso.

— Te rog, am insistat eu.

Atunci, într-un mod incoerent, a revenit la Fulcanelli. A căutat una din cărțile acestuia și mi-a dat-o : trebuia s-o citesc.

— Tu știi, nu l-a mai văzut nimeni, niciodată. Vezi, cartea asta e din 1920. După douăzeci de ani nu există nimeni care să poată spune cine este.

Și editorul ?

A negat, dînd din cap. Îmi aminteam de cazul Bruno Traven ? Manuscrisele soseau prin poștă. În cazul lui Fulcanelli se știa, cel puțin, că acestea erau aduse de un anume Canseliet.

În cazul ăsta, era ușor de aflat cine era autorul.

Nu, pentru că acest Canseliet refuzase în mod sistematic să spună cine era. Îmi dădeam, deci, seama cît de importantă era întîlnirea mea cu Citronenbaum ?

Nu, nu-mi puteam da seama.

Păi bine, omule, Helbronner era expert la tribunal și cunoscuse în mod direct mai mulți alchimiști, adevărați sau presupuși. Într-o zi l-a trimis pe Citronenbaum să stea de vorbă cu un domn care lucra în laboratorul de experiențe al Societății de Gaz. Acest domn l-a avertizat că atît Helbronner, cît și Joliot și colaboratorii săi, pentru a nu vorbi decît de francezi, se aflau pe marginea abisului. I-a vorbit de experiențele pe care le făcea cu deuterin și i-a spus că lucrurile acestea erau cunoscute de anumiți oameni cu secole în urmă și că dintr-un motiv necunoscut, cînd au ajuns cu experiențele la un anume punct, au arhivat totul, păstrînd această taină și spunînd ceea ce descoperiseră într-un limbaj care părea absurd, dar care, în fond, era un limbaj cifrat. I-a explicat că, mai mult, nici nu era nevoie de electricitate și acceleratori, fiind suficiente anumite dispuneri geometrice de substanțe extrem de pure pentru a dezlănțui puterea nucleară. De ce fusese trecut totul sub tăcere ? Pentru că, spre deosebire de fizicienii moderni, moștenitori ai acelor saloane iluministe și libertine din secolul al XVIII-lea, alchimiștii aceia aveau un interes fundamental religios. Bineînțeles, nu era vorba de absolut toți alchimiștii : existaseră, în marea lor majoritate, destui gură-spartă și șarlatani, oameni care îndrugau verzi și uscate unui rege, ori unui oarecare duce, terminînd, de obicei, cu funia de gît. Nu, el vorbea despre alchimiștii cei mari și cinstiți, despre cei inițiați cu adevărat, despre șirul acesta de oameni precum Paracelsus ori

contele de Saint-Germain și chiar de Newton. Cunoșteam, m-a întrebat el, cuvintele atît de ambigui, dar atît de semnificative rostite de Newton la Academia Regală ? În ele se afla toată istoria alchimiei, cel puțin cea care ajunsese pînă la noi, oameni materialiști, precum sîntem cu toții, în această civilizație. Tot aici era vorba de transformarea cuprului în aur și alte născociri, în fond niște simple aplicații a ceva mult mai amețitor și mai profund. Esențialul consta în însăși transformarea cercetătorului. secret foarte vechi, rezervat în fiecare secol pentru unul sau doi privilegiați. Marea Operă.

Am rămas pe gînduri, sorbindu-ne cafeaua în tăcere.

— Și omul acesta a dispărut de puțin timp ? am întrebat.

— Da, imediat ce ziarele din toată lumea au început să vorbească de fisiunea atomului de uraniu.

Dar de ce să fi dispărut ? Nu înțelegeam nimic.

A dat din umeri. Ipoteza lui Citronenbaum era că omul de la Societatea de Gaz era tocmai Fulcanelli. Un alt prieten al lui, un anume Berger, era de aceeași părere.

Mă gîndeam la tot ce aflasem, dar nu reușeam să înțeleg de ce veniseră să mă vadă.

— Asta e o poveste foarte lungă, mi-a spus el. Și îl privește foarte mult pe Citronenbaum. Dar, din nefericire, acum e prea tîrziu. Nu cred că mai vrea să te vadă.

M-am enervat : îi dădusem toate explicațiile comportării mele.

Da, e drept. Dar Citronenbaum era o persoană deosebită. Și, privindu-mă în ochi, a adăugat cu gravitate :

— Un geniu.

L-am întrebat dacă avea să-l vadă în scurt timp. Bineînțeles. Dar mi-am dat seama că, cel puțin deocamdată, nu mai aveam ce face pentru a îndrepta lucrurile.

În zilele următoare am rătăcit dintr-o parte într-alta, încercînd să-mi pun gîndurile în ordine, dar nu am ajuns la nici un rezultat. Atunci am hotărît să mă îndepărtez cît de cît de obsesiile mele și m-am apucat să caut în librăriile din Bulevardul Saint-Michel o gramatică franco-albaneză.

Cînd i-am povestit asta lui Bonasso, s-a uitat la mine ca la un nebun.

— Gramatică spaniolo-albaneză nu există, mi-a zis el. Tocmai de aceea, i-am răspuns eu.

A continuat să mă privească fix, cu multă atenție, poate că unde se răspîndise zvonul că nu prea eram sănătos la minte. Am izbucnit în hohote de rîs.

— Nu, bătrîne. Gramatica asta o caut din cauza mamei. Jumătate din sîngele ei este albanez, dar întotdeauna ne-a spus că nu cunoaște limba albaneză. Iar eu știu că nu-i adevărat.

A rămas surprins de obîrșia mamei mele, dar a adăugat că nu i se părea un motiv prea serios pentru a studia această limbă atît de inutilă. Ca și cînd ai învăța gaelica.*

— Ascultă, întotdeauna mi-au plăcut limbile străine. Poate că într-o altfel de viață m-ar fi pasionat lingvistica. Dar nu numai pentru asta. Poate că e vorba de o problemă psihologică și familiară. Mama urăște originea ei albaneză, iar pe mine mă pasionează. Albanezii nu au dat nici un inventator, nici un mare învățat sau un mare artist.

— Mai rău ca bascii.

— Exact. E foarte bine că-i asemeni cu bascii.

— Și-atunci, în afară de faptul că te-a născut pe tine, ce alt merit găsești că ar avea poporul acesta ?

— E un popor de războinici pe care nu l-a putut subjuga nimeni niciodată. Să nu uităm, ei sînt vechii iliri și macedoneni. Se aflau aici înaintea grecilor. Filip și Alexandru cel Mare erau albanezi și e foarte probabil ca și Aristotel să fi fost albanez. Așa că, vezi, nu erau chiar niște proști. Dar nu lucrul acesta mă fascinează, ci curajul lor. Cunoști povestea lui Skanderbeg ?

Bonasso, care pe vremea aceea umbla cu ESTETICA lui Croce sub braț, mi-a spus că avea lucruri mai importante pentru a citi.

— Prințul George Castriotu, supranumit Skanderbeg, a ținut la distanță un sfert de secol armatele turcești din Balcani. Grație lui a supraviețuit republica Veneția și, poate, chiar întregul Occident.

---

* Dialect celtic din nordul Irlandei și Scoției *(n. t.)*.

— Foarte bine, bătrîne, dar ăsta nu-i un motiv pentru a umbla ca un apucat după o gramatică franco-albaneză.

— Nu de asta umblu după ea, ţi-am spus că e din cauza mamei. Întotdeauna m-a pasionat istoria albanezilor şi ura pe care o are mama împotriva lor. Am încercat s-o conving că nu-i bine, dar a fost inutil. Din cauza tatălui.

— Ce s-a întîmplat cu tatăl ei ?

— Mama îl detesta. A făcut să-i moară soţia, adică bunica mea, la numai treizeci de ani. Femeile şi vinul, înţelegi ?

— Şi ce legătură are asta cu Skanderberg ?

— Skanderbeg şi nu Skanderberg. Bunicul meu era de origine albanez, iar bunica era italiancă.

— Cum era *de origine* ? Era sau nu era albanez ?

— Ai răbdare. Cînd Skanderbeg şi-a simţit sfîrşitul aproape şi şi-a dat seama că luptătorii feudali, pe care numai el era în stare să-i ţină uniţi, aveau să se despartă, ceea ce, mai mult ca sigur, le-ar fi îngăduit turcilor să radă absolut totul, i-a cerut aliatului său, regele de la Neapole, să-i permită să-şi stabilească ofiţerii şi luptătorii cei mai buni în teritoriul italian, mai exact în Sicilia şi Calabria. Aşa se explică prezenţa lor aici la jumătatea secolului al XV-lea. Şi ca să-ţi dai seama ce înseamnă astfel de oameni, află că îşi păstrează limba pînă în zilele noastre şi că nu şi-au predat niciodată armele. Bineînţeles, în general, italienii îi dispreţuiau. Erau ca un buboi. Şi acum închipuieşte-ţi drama din casa bunicii mele, care nu numai că era italiancă, dar mai era şi dintr-o familie foarte importantă. Cînd străbunica mea, care era văduvă şi se purta ca o tigroaică, donna Giuseppina Cavalcanti, a aflat că fata ei era curtată cu neobrăzare de individul acela înalt şi mîndru, a început să urle. Numai că fratele bunicului era un preot cu multă influenţă, prieten cu marchizul de Santo Martino (era preceptorul copiilor lui), şi chiar sub sumbrele ameninţări ale donnei Giuseppina, s-a hotărît căsătoria. Aşa că albanezul a pus la un loc viile, măslinii şi pămîntul cu femeile şi vinul. Vezi ?

— Ce să văd ?

— Din ce cauză îi detesta mama pe albanezi şi din ce motiv umblu după o gramatică franco-albaneză.

— Ai o logică de fier. Și cum sună limba asta ?

— Într-o zi am spionat-o pe mama vorbind cu un unchi. Dacă, să zicem, te afli la Anvers și vezi un anunț care zice uitgang, presupui că e ceva în germană. În albaneză nu există nici un indiciu de recunoaștere, un astfel de anunț putînd însemna fumatul interzis sau ieșire. Din cite se pare, e o limbă înrudită cu lituaniana. Dar are foate multe cuvinte din greacă și turcă.

— Toate astea le-ai aflat lipindu-ți urechea de tăblia ușii.

— Șapte cazuri de declinație.

— Minunat, o timpenie. Și cum nu ai altceva de făcut, ai găsit asta. Dacă te prinde bătrînul Houssay, nu te văd bine.

— Închipuiește-ți că din pricina celor patru cazuri din germană simț am că înnebunesc. Și asta nu-i totul.

— Cum adică nu-i totul ?

— Nu uita fonetica. Îți dau un exemplu : llotchka înseamnă un fel de gogoașă friptă în ulei. Acum, ca să pronunți cuvîntul, mai întîi te pregătești ca și cînd ai pronunța ll-ul nostru, apoi apropii limba de dinții de sus. Așa. După aceea, strîngi mandibulele, dar nu de tot, pentru ca sunetul să poată ieși prin această deschizătură, în timp ce îți tuguiești buzele. Uite așa.

Bonasso mă privea cu ochii mari, plin de gravitate.

— Ai răbdare, i-am spus.

Pe vremea aceea citeam cu toții LES MAMELLES DE TIRESIAS. Am căutat în bibliotecă LA FEMME ASSISE.

— Uite ce spune Apollinaire despre Canouris, prietenul său albanez : vitalitate supraomenească și predispoziție spre sinucidere. Cele două trăsături par incompatibile, nu ? Ei bine, după părerea mea, aceasta este una dintre caracteristicile rasei.

Bonasso a verificat citatul cu toată atenția, ca și cînd ar fi fost vorba de o clauză contractuală. După aceea a continuat să se uite la mine de parcă aș fi fost bolnav de o boală incurabilă.

— Mă duc la DÔME, a adăugat într-un tîrziu.

M-am hotărît să-l însoțesc.

Erau aici Marcelle Ferry, Tristan Tzara şi Domínguez. Îşi petreceau timpul jucîndu-se cu cuvintele :

— Ce reprezintă o cutie de sardele de o sută de metri lungime ?

Un camuflaj mongol.

— Ce este minutul tragic ?

Iubirea unei flori uitate.

— Ce înseamnă minotaurul prînzului ?

Pustiul.

De la o masă apropiată, Alejandro Sux continua să se vaiete : războiul e la doi paşi şi voi vă ţineţi de prostii.

Dominguez l-a privit cu duioşia lui de bou adormit.

Sux m-a întrebat despre povestea cu uraniul. Trebuia organizat urgent un comitet. Avea pînă şi sigla : DEFENSA. Aceasta era slăbiciunea lui, să organizeze comitete şi societăţi. Pe hîrtie, bineînţeles. Ultima dintre ele fusese Liga împotriva Folosirii Chiuvetei de Aluminiu în Bucătărie. Îndată ce i-am vorbit de uraniu, s-a şi gîndit la o societate.

— Importantă este o siglă bună, ceva care să fie reţinut uşor. DEFENSA : Defensa Eminenţilor Fizicieni, Electricieni şi Naturalişti, Societate Anonimă.

Faptul că un lucru atît de absurd se organiza sub forma unei Societăţi Anonime (nebunia combinată cu un bun-simţ comercial) mă făcea să rîd.

Ceea ce l-a enervat mult pe Sux.

Dar de ce electricienii ? Şi asta mă făcea să rid : ideea cea mai simplă despre ceea ce poate să fie un laborator atomic.

La dracu, asta e pentru siglă. Nu-mi explicase că sigla trebuie să-ţi sară în ochi şi să se reţină cu uşurinţă ?

Aha, da, în cazul ăsta e bine.

Cei trei renunţaseră la jocul lor. Dominguez, ca şi cînd ar fi îndeplinit un ritual foarte trist şi foarte plictisitor, cu privirile lui de bou melancolic şi buzele căzute, descurajat, începuse să-i înjure pe trecătorii cu înfăţişare de francezi. Sîmbăta şi duminica (explica el), aici, la DÔME, se umple totul cu francezi şi burghezi scîrboşi. În cele din urmă s-a ridicat cu multă greutate, uriaş şi cu mers clătinat, pentru a-l înjura cît mai de aproape pe un bătrînel cu barbă albă şi Legiunea de Onoare la rever. Împreună

cu soţia sa, îşi consuma în linişte un Richard. Dominguez s-a înclinat în faţa lor, într-o reverenţă asemănătoare cu cele pe care le fac la circ elefanţii dresaţi, rostind în franceza lui detestabilă Madame, Monsieur, iar apoi luînd una din mănuşile doamnei, a început să muşte din ea, ca şi cînd ar fi vrut s-o mănînce. Paralizat de spaimă, bătrînelul nu avea curajul să facă nici cea mai mică mişcare. Deodată, însă, s-a ridicat în picioare cu o violenţă în contrast cu statura sa : era scund şi pipernicit. Dominguez s-a oprit din îndeletnicirea aceea, privindu-l cu acea duioşie exagerată de care numai el era în stare, datorită ochilor mari şi albi şi feţei sale acromegalice aplecată într-o parte, cu delicateţe.

Sux, care privea evoluţia inevitabilă a scandalului, plătise consumaţia şi apucîndu-mă de mînă, m-a obligat să ies împreună cu el, amintindu-mi ce s-a întîmplat cu noi toţi cînd, într-un caz asemănător, îşi făcuse apariţia pugilistul peruan.

Nici n-am apucat să ieşim bine, că scandalul se aprinsese de-a binelea.

Sux era indignat.

— Maimuţoiu ! a exclamat el, imediat ce am luat loc la o masă din LA COUPOLE. Vine războiul şi ei se ţin numai de tîmpenii.

A scos o bucată de hîrtie şi a notat cîteva cifre.

— Toţi cei care aderă trebuie să achite un dolar pe an.

Am profitat de sosirea lui Wilfredo Lam pentru a mă face nevăzut. Nu aveam nici o ţintă anume, duminicile fiind zilele mele de tristeţe. Am mers la întîmplare, dar m-am trezit pe strada Grande Chaumière. Fără să-mi dau seama, paşii mă purtaseră spre casa lui Molinelli. Am urcat şi l-am găsit, ca de obicei, preparîndu-şi cafeaua. Părea să fi auzit conversaţia cu Sux.

— Se anunţă sfîrşitul, a rostit el.

— Sfîrşitul ? Şi ce anunţă sfîrşitul acesta ?

— Fisiunea uraniului. Cel de al doilea Mileniu. Iar tu ai avut privilegiul de a te afla atît de aproape de acest eveniment.

Molinelli, ca şi fratele meu, Vicente, obişnuia să poarte în buzunare tot felul de bucăţi de hîrtie care mai de care

mai învechite, îndoite la întîmplare sau mototolite de-a binelea. Dar nimic la întîmplare : aici avea scrisori, planuri, schiţe, însemnări şi note privind diversele cheltuieli. A căutat printre ele o diagramă şi mi-a pus-o în faţă : aici se află Constelaţia Peştilor, iar aici Soarele. Cînd Soarele intră în Peşti, apare Isus Cristos iar evreii îşi încep Exodul. Acesta ţine 2000 de ani. Acum, cînd se apropie sfîrşitul acestei perioade, se întorc la pămînturile lor. Şi acest lucru prevestea un altul, fundamental, pentru că poporul evreu are un destin misterios, supranatural.

Fără să i-o fi spus, m-am gîndit la Citronenbaum.

Cu un creion scurt şi ros în dinţi, Molinelli a continuat să-mi indice alte amănunte din diagramă : acesta e Vărsătorul. Acum, după 2000 de ani, intrăm sub Vărsător.

După aceasta, ridicîndu-şi privirile spre mine şi ţintindu-mă cu creionul, a adăugat :

— Intrăm sub zodia Marilor catastrofe.

Ce fel de catastrofe ? Pentru început, un război înfiorător şi o mare încercare pentru evrei. Numai că n-or să poată să-i extermine pe toţi fiindcă le mai rămîne de îndeplinit încă o misiune deosebită. Cu creionaşul bont a scris pe dosul uneia din multele hîrtii, cu litere de tipar, înconjurîndu-le cu un chenar apăsat, două cuvinte :

MISIUNEA ULTIMĂ

după care a continuat să se uite la mine grav, dar liniştit.

Aceste catastrofe aveau o legătură directă cu puterea atomului. Marii înţelepţi Lama preziseseră mai demult că aceste cataclisme vor fi începutul Luptei Decisive pentru stăpînirea lumii. Atenţie, însă : nu au vorbit de politică. Ar fi fost o mare greşeală să fi presupus că era o simplă acţiune politică. Nici vorbă. Puterile politice (Franţa, Germania, Anglia) erau numai modul în care această LUPTĂ (a trecut şi acest cuvînt cu litere mari) se va manifesta în faţa oamenilor. Pentru că dincolo de această aparenţă se afla ceva mult mai grav : Hitler era Anticristul.

Umanitatea se găsea acum în cea de a Cincea Rundă.

A Cincea Rundă ?

Da, adică momentul în care ştiinţa şi raţiunea ajungeau la puterea lor maximă. O măreţie sinistră. Pe nesimţite, însă, se pregăteau bazele unei noi concepţii spirituale des-

pre univers. Continuind să-mi indice semnele din diagramă, mi-a spus :

— Sfîrșitul civilizației materialiste.

Eram din ce în ce mai tulburat, pentru că tot ceea ce îmi spunea părea să aibă o legătură cu întîlnirea mea cu R. și cu scena care se produsese între noi.

Știam eu cu ce corespunde cea de a Cincea Rundă în profeția orientală ?

Nu, nu știam.

Corespundea, după Ioan, cu Cel de al Cincilea Înger al Apocalipsului.

Mesagerii Noilor Timpuri erau, mai întîi Uranus, apoi Pluton. Ei se vor face prezenți cu vulcani în erupție și vor marca limitele dintre cele două ere. Marea răscruce.

— Pluton — a rostit el, lovind cu creionul bucățile de hîrtie — va stăpîni reînnoirea prin distrugere.

După un răstimp de tăcere în care mi s-a părut că vrea să vadă pînă în adîncul ochilor mei, a adăugat aceste cuvinte surprinzătoare :

— Eu știu că tu știi ceva important. Poate nu încă foarte limpede. Dar există ceva în ochii tăi.

N-am spus nimic, m-am aplecat peste masă și am început să amestec cu linguriţa în ceașca de cafea. L-am auzit continuîndu-și discursul :

— Pluton stăpînește lumea interioară a omului. El va fi cel care va destăinui marile taine ale sufletului, abisurile mării și misterioasele lumi subpămîntene ce se află sub jurisdicția lui.

Mi-am ridicat privirile spre el, iar el, după cîteva minute de tăcere, ațintindu-mă iarăși cu creionașul bont, mi-a spus :

— În clipa de față străbatem cel de al treilea și ultimul decanat al Peștilor, aflat sub stăpînirea Scorpionului, sub care Uranus e un exaltat. Sex, distrugere, moarte !

A scris și aceste ultime cuvinte cu litere mari pe o hîrtie murdară, apoi a continuat să mă privească atent, ca și cînd eu aș fi fost implicat în tot ceea ce îmi spusese.

Începuse să se întunece. I-am explicat că mă simțeam foarte obosit și că vroiam să dorm.

— Foarte bine, mi-a spus el, punîndu-mi o mînă pe umeri. Foarte bine.

M-am dus acasă, dar n-am putut să adorm. Cuvintele lui Molinelli, întîmplările din strada Montsouris şi chipul lui Citronenbaum mă urmăreau din toate părţile. Ţi-am spus mai înainte că faţa lui Citronenbaum semăna cu cea pe care o avea, probabil, Trotsky în perioada cînd era student. Acum, asemănarea aceasta nu mi se mai părea atît de mare. Poate că mă impresionaseră asemănarea fizică şi fanatismul privirilor acelora care fulgerau în spatele ochelarilor fără ramă. Nu, nu putea fi numai asta. Sau, cel puţin, aceasta nu era totul. Dar ce însemna pentru mine acest tot ? Costumul ponosit, moştenit de la cineva mult mai corpolent, umerii ascuţiţi şi înguşti, pieptul tras înapoi, mîinile slabe şi nervoase. Dar în homunculul acela posedat de un adevăr suprem mai exista ceva, ceva pe care chiar dacă îl bănuiam nu eram în stare să mi-l definesc. Ceea ce îi conferea acel aer teribil putea să fie exact acest „adevăr suprem", cel care îl înzestra cu un tip de revelaţie care depăşea simpla politică.

Am sfîrşit prin a mă ridica, pregătindu-mă să plec la laborator. Aici am întrebat-o pe Cecilia dacă făcuse măsurătorile pe care i le cerusem. Da, bineînţeles. Privirea ei era scrutătoare şi plină de reproşurile cu care mama se uită la îmbrăcămintea spălată şi călcată cu grijă a copilului atît de dezordonat.

— Ce s-a întîmplat ? am ţipat eu.

Cecilia s-a înspăimîntat şi s-a dus la electrometru.

Am căutat recipientul cu actiniu şi l-am scos din tubul de plumb. Eram foarte neatent şi mi-am dat seama că nu fac bine. Am reintrodus recipientul în tub şi am plecat să beau o cafea.

Pe coridor m-am întîlnit cu Bruno Pontecorvo, simpatic ca întotdeauna, dar foarte agitat. M-a întrebat de von Halban. I-am spus că nu-l văzusem. Se purtau ca nişte isterici, luptîndu-se pentru paternitatea fisiunii.

Frigul din stradă m-a trezit de-a binelea.

Simţeam cum se reîntorc la mine obsesiile care, pe cînd eram copil, mă îngroziseră. Acum mă îngrozeau şi mai mult pentru că eram un om în toată vigoarea, înconjurat de alţii care nu credeau decît în formule matematice, în particule atomice şi în explicaţii clare, raţionale.

Mi-am amintit de Frazer, de sufletul care călătorește în timpul somnului și de dedublări. Noi, occidentalii, sîntem niște brute. Oare oameni precum Hoffmann, Poe sau Maupassant nu erau decît niște simpli mitomani? Și, într-un sens mai profund, coșmarurile nu erau, oare, adevărate ? Iar personajele unei ficțiuni (cele autentice, cele care se nasc precum visele și nu cele prefabricate) nu ajung în regiuni necunoscute, așa cum se întîmplă cu sufletul în timpul coșmarurilor? Somnambulismul. Încotro mă îndreptam pe cînd eram copil și mă ridicam din pat ? Ce continente străbătusem în călătoriile acelea ? Trupul mi se îndrepta spre camera în care se aflau părinții mei. Dar sufletul unde mi se ducea ? Trupul o ia într-o parte, ori rămîne în pat, însă sufletul rătăcește în toate părțile. De exemplu, cui i s-a întîmplat povestea aceea cu privirile moartei ? Cea din copilărie mi s-a întîmplat mie însumi. Și acum mă întreb ce putea să fie întîmplarea din strada Monsouris. (*Souris !* Șoarece ! Abia acum îmi dau seama !)

Încă de pe cînd eram copil, am încercat să descifrez intrigile secrete și chiar dacă uneori cred că le deslușesc, rămîn în expectativă, pentru că experiența îndelungată mi-a dovedit că în spatele fiecărei urzeli se afla una mult mai subtilă și mai puțin vizibilă. Cu toate acestea, în ultima vreme am încercat să înnod firele rupte, și am impresia că labirintul își pierde din taină. Deocamdată, mi-e limpede că episoadele acelea s-au petrecut în clipa cînd am abandonat știința, adică universul luminii. După aceea, prin 1947, mi-am dat seama că la Sartre totul izvora din vedere și că și el se refugiase în gîndirea pură, în timp ce sentimentul de vinovăție îl obliga să săvîrșească fapte bune. Oare vinovăția = orbirea ? În sfîrșit, le Nouveau Roman, școala privirii, obiectivismul. Adică, iarăși știința, viziunea pură a obiectului, după cum spunea inginerul Robbe-Grillet. Nu întîmplător Natalie Sarraute își rîde de „pretinsele abisuri ale conștiinței". În sfîrșit, își rîde... E un fel de a spune. În fond, tuturor le este frică și absolut toți, fără excepție, resping universul tenebrelor. Pentru că puterile nopții nu-i iartă pe cei care încearcă să le smulgă secretele. De aceea mă urăsc și pe mine : pentru același motiv pentru care colaboraționiștii

îi detestă pe cei care, cu riscul vieţii lor, se luptă cu duşmanul care le cotropeşte patria.

Aici e ceva confuz, recunosc, nu-i nevoie să mi se spună. Şi multora li se va părea o fantezie a unuia intrat în delir. Puteţi crede ce vreţi : pe mine nu mă interesează decît adevărul. Şi astfel, chiar dacă e un mod fragmentar, ca nişte fulgere care îmi îngăduie să întrezăresc o zecime de secundă marile abisuri fără fund, încerc să-l exprim în unele din cărţile mele.

Toate astea le gîndesc acum. Pentru că în iarna aceea din 1938 nimic nu-mi era limpede. Perioada mea de Laborator a coincis cu această jumătate a drumului din viaţa noastră, cînd, după opinia anumitor ocultişti, se întîmplă ca sensul existenţei să ni se inverseze. S-a întîmplat cu oameni celebri ca Newton, Swedenborg, Pascal sau Paracelsus. De ce nu s-ar întîmpla şi cu oameni mai umili ? Fără s-o ştiu, din partea luminată a existenţei, mă îndreptam spre zonele întunecate.

Exact într-un astfel de moment, aflîndu-mă sub o puternică criză spirituală, l-am cunoscut pe Domínguez, graţie lui Bonasso. Pînă azi n-am spus niciodată ce s-a întîmplat cu adevărat în împrejurările acelea şi n-am vorbit nici despre pericolul pe lîngă care am trecut, pericol pe care Domínguez n-a vrut sau poate n-a putut să-l ocolească, terminînd prin a se sinucide. (În noaptea de 31 decembrie 1957 şi-a tăiat venele în atelier, umplînd cu sîngele său pînza pe care o avea întinsă pe şevalet.) Eu ştiu ce puteri s-au aflat în joc. Cu mult înainte de a-i fi scos ochiul lui Victor Brauner, episod care n-a fost decît una din manifestările acestor forţe.

Fiecare se întîlneşte cu ceea ce, conştient sau inconştient, caută. Vorbesc despre întîlnirile care au un scop precis, nu despre prostii. Căci dacă ne întîlnim în stradă cu o persoană oarecare, această întîlnire nu poate avea o consecinţă decisivă asupra vieţii noastre. Dar poate să aibă o astfel de urmare atunci cînd întîlnirea nu a fost întîmplătoare şi, mai ales, atunci cînd această întîlnire a fost provocată de puterile nevăzute care acţionează asupra noastră. Eu nu l-am întîlnit întîmplător pe Domínguez şi nu în mod întîmplător acest lucru s-a petrecut atunci cînd trebuia să părăsesc universul ştiinţei. Întîl-

nirea noastră, chiar dacă în momentul acela nu părea, a avut o importanţă enormă. După aceea timpul îşi face datoria de a aşeza faptele în ordinea cuvenită, astfel că lucruri care la început par să nu aibă nici un rost, îşi dovedesc mai apoi întreaga lor transcendenţă. Prin urmare, trecutul nu este ceva cristalizat, aşa cum presupun unii, ci o configuraţie care se schimbă pe măsură ce înaintăm în viaţă şi care îşi realizează adevărata semnificaţie în clipa în care ne punem mîinile pe piept, clipă cînd acest trecut ne pietrifică pentru totdeauna. Dacă în momentul acela ne-am putea întoarce privirile spre el (şi, probabil, muribundul o face), am vedea, în sfîrşit, priveliştea reală în care ni s-a pregătit destinul. Mici amănunte pe care le-am desconsiderat cîndva s-ar dovedi acum ca nişte avertismente definitive sau ca nişte melancolice despărţiri pentru totdeauna. Pînă şi cele mai nesărate glume sau simple mistificări din existenţa noastră s-ar putea arăta, în această perspectivă a morţii, drept nişte preziceri sinistre.

În parte, cam aşa se petreceau lucrurile pe atunci cu suprarealismul.

Eu mă duceam la atelierul lui D. pentru a lucra (te rog să-i dai acestui verb cea mai grotescă accepţie) la gluma aceea pe care am botezat-o litocronism şi de care avea să se ocupe Breton, mai tîrziu, în ultimul număr din MINOTAURE. Aceasta, apoi „manfragii" pe care-i inventam zilnic, tăvălindu-ne de rîs, scrisoarea lui Daladier despre Papa, precum şi glumele din subtext păreau nişte simple distracţii, ca atîtea altele săvîrşite de alţii, ceea ce i-a făcut pe mulţi să creadă că suprarealismul era o şarlatanie. Fapt este însă că pînă şi în momente în care autorii acestora credeau că ceea ce fac sînt nişte simple bufonerii, ne aflam, fără s-o ştim, în mijlocul unor pericole de moarte; ca nişte copii care se joacă pe un fost cîmp de bătălie, cu proiectile pe care le cred inofensive, dar care explodează brusc, semănînd distrugerea şi moartea. Grandilocventele declaraţii teoretice ale mişcării afirmau că suprarealismul îşi propunea să deschidă porţile lumii necunoscute şi secrete, porţile spre teritoriul interzis. Şi, mai întotdeauna, astfel de afirmaţii erau dezminţite de piruete inutile şi tot felul de aiureli. Numai că, pe neaş-

teptate, apăreau demonii. Şi cine altcineva era mai potrivit decît D. pentru a ilustra acest paradox atît de sumbru ?

Nu ştiu dacă dumneata cunoşti povestea lui Brauner, un evreu român preocupat de fenomenele premoniţiei şi clarviziunii. Sosise la Paris în 1927 şi cred că datorită lui Brâncuşi, un alt român, i-a cunoscut pe Giacometti şi Tanguy. Aceştia i l-au prezentat lui Breton. Şi acum fii atent la ceea ce-ţi spun. Timp de zece ani, adică din 1927 pînă în 1937, Brauner a pictat imagini ale subconştientului, obsesii referitoare la ochi, unele de o extremă gravitate. Tablouri în care ochiul era substituit de sexul feminin şi se transforma într-un corn de taur, lucrări în care personajele erau lipsite de ochi parţial sau în întregime. Dar cel mai îngrozitor dintre aceste tablouri este unul din autoportretele sale, lucrat în 1931, autoportret în care se prefigurează cu toată exactitatea tragedia pe care avea s-o protagonizeze Domínguez în 1938. Brauner începuse să picteze o serie de autoportrete în care apărea cu un ochi înţepat sau pur şi simplu numai cu orbita. Cel din 1931 este şi mai înfricoşător : ochiul drept apare smuls de o săgeată de care atîrnă litera D. Şi mai există un amănunt neverosimil : chiar în acel an 1931, Brauner a reprodus în tablou faţada clădirii care avea să fie scena acelei grozăvii : atelierul lui Domínguez din Bulevardul Montparnasse nr. 83. El credea că imaginea venea de la o ghicitoare instalată în faţa acestui edificiu, dar în realitate reproducea casa în care avea să aibă loc sacrificiul. Brauner s-a întors în România. Dar în 1938 a venit la Paris pentru a-şi suporta mutilarea. Cîţiva ani mai tîrziu avea să scrie : „Această mutilare mi-e vie şi azi, ca în prima zi, de-a lungul timpului, reprezintă lucrul esenţial din viaţa mea".

Transcriu în continuare relatarea sa : „În noaptea aceea eram foarte mulţi la un loc şi niciodată nu ni se întîmplase să ne adunăm atîţia, fără nici un fel de chef. Plictiseala pusese stăpînire pe noaptea aceea fierbinte din august. Personal, nu închisesem ochii de patruzeci şi opt de ore, eram foarte neliniştit, iar în urma unei lungi plimbări din ajun, împreună cu U., mă încerca o teamă inexplicabilă. Mulţi dintre prieteni începuseră să plece, iar

Domínguez, supraexcitat, discuta cu E. Dar cum totul era în spaniolă, ceilalţi nu înţelegeau mare lucru. Dintr-o dată, înroşindu-se şi tremurînd de mînie, s-au aruncat unul asupra celuilalt cu o violenţă pe care nu-mi amintesc s-o mai fi văzut în viaţa mea. Cu un neaşteptat sentiment al morţii, m-am grăbit să-l opresc pe E. Atunci însă, S. şi U. s-au repezit asupra lui D., în timp ce mulţi se făcuseră nevăzuţi pentru că lucrurile luau un aspect urît. Domínguez a reuşit să se smulgă din încăierare, dar abia am avut timp să-l văd cîteva clipe, pentru că am fost trîntit la pămînt cu o puternică lovitură în cap. Cîţiva dintre prietenii care mai erau de faţă m-au ridicat şi au vrut să mă spele. Eram sleit de puteri, simţeam cum mi se tulbură vederea, dar am reuşit să le spun că vreau să merg acasă, să mă culc. Am fost dus de prietenii care mai erau de faţă. Citeam pe feţele lor o mare durere şi nelinişte, însă nu am înţeles nimic din tot ce se întîmplase pînă în fracţiunea de secundă în care, trecînd prin faţa unei oglinzi, mi-am văzut obrazul plin de sînge, iar în locul ochiului stîng o rană enormă. În clipa aceea mi-am adus aminte de autoportretul meu şi, în confuzia în care mă găseam, asemănarea dintre acesta şi rana pe care o văzusem m-a trezit la realitate".

Mă întorc acum la sufletul care rătăceşte în timpul somnului şi poate să vadă lucruri din viitor, pentru că se eliberează de trup, trupul fiind ceea ce îl înlănţuie pe om, ţinîndu-l în închisoarea timpului şi a spaţiului. Coşmarurile sînt viziuni ale infernului nostru. Tot ceea ce vedem noi în vise reuşesc să vadă misticii şi poeţii prin intermediul extazului şi imaginaţiei. „Je dis qu'il faut être voyant, se faire VOYANT." Într-un astfel de extaz, graţie înfricoşătorului privilegiu de artist, Victor Brauner şi-a putut vedea viitorul său atît de sumbru. Şi l-a pictat. Astfel de viziuni nu sînt întotdeauna atît de clare şi aproape de fiecare dată în alcătuirea lor participă într-un mod misterios şi ambiguu lumea viselor. În parte, datorită caracterului obscur al acestor teritorii ale spaimei, pe care sufletul le vede, poate, ca prin ceaţă, datorită imperfectei lui desprinderi de trup, pentru că nu a reuşit să înfrîngă în întregime greutatea cărnii şi legăturile care-l ţin strîns de prezent, în parte pentru că omul nu

pare capabil să suporte cruzimile infernale, și pentru că instinctul vieții, instinctele trupului nostru care, împotriva tuturor, apasă cu toate forțele sale sufletul acesta atît de aproape de abis, ne îndepărtează de monștrii și supliciile acestora prin măști și simboluri.

M-am întors la Laborator foarte tîrziu. Goldstein plecase, iar Cecilia, care mai mult ca sigur mă așteptase pregătită pentru a se retrage, nu mai avea halatul pe ea. Privirile ei erau rugătoare, ochi îndurerați de mamă iudee.

— E în ordine, Cecilia, i-am spus. Nu s-a întîmplat nimic. Mă doare foarte tare capul.

Mi-a lăsat măsurătorile și a plecat. Cu mîna pe clanța ușii, m-a întrebat dacă nu vroiam să merg la un concert de orgă, la nu mai știu care biserică. Nu, mulțumesc, nu aveam chef. Am văzut-o dispărînd pe coridor, scundă și cu pașii ei mărunți. „O chinuiesc cam mult", m-am gîndit eu. De la bun început i-am dovedit că doamna Curie era o mediocritate și aproape că a plîns. Mi-am promis să-i dovedesc în ziua următoarele că femeia aceasta fusese un geniu.

Am scos încă o dată recipientul de actiniu din tubul de plumb și l-am așezat pe masă. Din cauza nesomnului nu vedeam prea bine, iar lumina mă deranja mai mult ca de obicei. Am stins becurile și am rămas în singurătatea tăcută a Laboratorului, luminat foarte vag de o lumină care venea din camera vecină.

M-am ridicat și m-am apropiat de fereastră, privind strada Pierre Curie. Începuse să plouă mărunt. Melancolică, neliniștea dintotdeauna îmi apăsa sufletul. M-am așezat pe scaun și am privit îndelung tubul de plumb în care se afla, ca într-o chiurasă, teribilul actiniu. Adormeam fără să-mi dau seama : chipul lui Citronenbaum, cu o privire indescifrabilă dar absolut de demon, m-a făcut să tresar.

Privirile mi s-au oprit iarăși pe tubul de plumb, cel care, într-un fel sau altul, avea o mare legătură cu neliniștea mea. Și avea un aspect atît de neutru ! Cu toate acestea, în interiorul lui se produceau îngrozitoare cataclisme în miniatură, invizibile microcosmosuri din Apocalips despre care îmi vorbise Molinelli și pe care, în mod direct sau sibilin, le prevestiră enigmaticii profeți de-a lungul

secolelor. Mă gîndeam că dacă aş putea să mă fac mic, atît de mic încît să devin un locuitor liliputan ai atomilor închişi în tub, şi dacă, în acelaşi fel, universurile acelea infinitezimale s-ar transforma în propriul meu sistem solar, în momentul acela, stăpînit de o spaimă sacră, aş fi reuşit să asist la catastrofe îngrozitoare şi aş fi privit înfricoşătoarele raze ale morţii. Acum, după treizeci de ani, îmi vin în minte zilele acelea de la Paris, cînd istoria şi-a îndeplinit o parte din prezicerile funeste. La 6 august 1945, americanii au prefigurat la Hiroşima grozăvia sfîrşitului. Ziua de 6 august ! Ziua Luminii, a Schimbării la Faţă a lui Isus pe Muntele Tabor !

Bietul Molinelli : grotesc purtător de cuvînt al adevărurilor superioare vieţii şi aparenţei lui, intermediar rizibil între zeii întunericului şi om. „Uranus şi Pluton sînt mesagerii Noilor Timpuri : îşi vor anunţa prezenţa cu vulcani în erupţie, marcînd frontierele dintre cele două Ere", îmi spunea el, privindu-mă fix. Şi să nu uităm că aceste lucruri mi le-a spus în 1938, cînd nimeni nu ştia că atomii de uraniu şi plutoniu vor fi scînteia catastrofei.

Dar cred că ajunge. Nu vreau să continui să-mi amintesc de vremurile acelea atît de neliniştite. Vineri, cînd ne vom vedea, prefer să vorbesc despre ceea ce mi se întîmplă acum.

UN REPORTAJ

Tocmai pe atunci venise tînărul del Busto să-i ia un interviu pentru SĂPTĂMÎNA GRAFICĂ.

De ce plecase din La Plata ?

De unde să ştie el ? Toată viaţa lui era făcută dintr-un şir de fapte absurde şi fără legătură între ele, dar cu siguranţă că exista o ordine în haosul acela, o ordine secretă, vroia să spună. Părăsirea oraşului La Plata însemnase renunţarea pentru totdeauna la universul ştiinţific ? Da, s-ar putea să fie astfel. Oricum, însă, fapt e că a venit la Buenos Aires. Enrique Wernicke avea să-i prezinte pe cineva care putea să-i închirieze pe o nimica toată o casă în munţii din Córdoba. Aşa l-a cunoscut pe Federico Valle, omul peşterilor. Şi aşa a fost că s-a dus

și a trăit ca un pustnic în locul acela singuratic, lîngă rîul Chorrillos, într-o cocioabă fără lumină electrică, fără apă și fără ferestre.

În timp ce vorbea cu tînărul del Busto, totul părea să se ordoneze în mod neașteptat, din haos începînd să apară lumina : soarele negru. Și, inevitabil, a venit vorba de peșteri, subsoluri și Orbi.

— Portarii, a spus del Busto.

Portarii ? Ce se întîmplă cu portarii ? Sábato a rostit această întrebare înfiorîndu-se, amănunt ce nu i-a scăpat lui del Busto, care l-a privit foarte atent. Povestindu-i ceea ce Sábato știa foarte bine, poveste însă pe care, mai devreme sau mai tîrziu, careva trebuia să i-o spună. Cu toate acestea, l-a ascultat cu toată considerația.

— De la parter în sus, apartamentele, aceste apartamente de-acum, atît de curate, făcute din ciment și plastic, din sticlă și aluminiu, cu aer condiționat. Impecabile.

— Abstracte, a adăugat Sábato, pierzîndu-și răbdarea și încercînd să-i scurteze din amănunte.

— Exact, abstracte. Iar dedesubt, șobolanii. Noaptea plimbîndu-se pe cazanele strălucitoare. Și portarii. O rasă misterioasă, oameni care învîrt ușile dintre cele două lumi. Sábato îl privea în liniște.

— Bineînțeles, a rostit într-un tîrziu, confirmîndu-i spusele lui del Busto.

Se înserase de-a binelea și se auzeau păsările în cuiburi pregătindu-se de culcare.

— Trebuie să mai vii pe aici.

— Da, sigur că da.

— Mai devreme sau mai tîrziu.

— Da. Orbii m-au fascinat dintotdeauna, a spus del Busto.

Aproape că nu i se mai vedea fața cînd a adăugat :

— Aș dori ca reportajul acesta despre portari și șobolani să apară sub numele dumneavoastră, ca să spun așa.

— Sub numele meu ?

— Da, dacă n-aveți nimic împotrivă. Pentru povestea cu Orbii. Din clipa cînd am citit paginile acestea, m-am simțit tulburat, devenind atent la unele zvonuri.

— Zvonuri ?

— Vreau să spun în propriul meu spirit.

— Dumneata scrii ?

— Nu, asta e prima mea încercare. M-a obligat Walker pentru că i-am vorbit despre tema asta şi pentru că vroiam să vă văd. În realitate sînt fotograf.

— Fotograf ?

„Mînuitor al luminii." Şi cu toate acestea, pînă şi el se hotărîse să părăsească lumea luminii.

Tînărul del Busto i-a mai povestit alte lucruri, rezultat al cercetărilor sale : lupta de la Casa de la Moneda împotriva şobolanilor care rod bancnotele. După ani de calcule, proiecte meticuloase şi lupte pierdute, au construit o formidabilă încăpere din beton armat. Trudă zadarnică. Să fi pătruns prin ţevi ? Sau, poate, s-au înmulţit înlăuntrul încăperii.

Au discutat despre posibilitatea de a duce pînă la capăt o cercetare completă a subteranelor, subsolurilor, haznalelor şi canalelor. Cercetare deosebit de complexă şi aproape sigur înfiorătoare.

În clipa cînd era gata de plecare, tînărul del Busto a fost pe punctul de a-i spune povestea cu portarii. S-a oprit iarăşi la timp, socotind că nu era bine.

Poate că nu era nici necesar.

MERGEA PE CORRIENTES

cînd l-a văzut apropiindu-se pe Astor Piazzolla. Se pregătea să stea de vorbă cu el, dar şi-a dat seama că se înşelase : era un fel de caricatură. Personajul s-a oprit surprins, iar S. s-a îndepărtat ruşinat. S-a pierdut la colţul străzii, aproape fugind. Intrînd în strada Suipacha, a rămas o clipă în faţa unei vitrine, prefăcîndu-se interesat de lucrurile expuse, iar cînd s-a liniştit, a căutat o cafenea să bea ceva. Se afla la doi paşi de UNCHIUL CARLOS. A intrat şi, pentru că la bar nu se afla Kuhn, a căutat o masă oarecare şi a luat loc, moment în care l-a văzut pe Piazzolla surîzîndu-i.

— Ce s-a întîmplat, ţi-e frică de barba mea ? a întrebat Astor.

— Nu, nu-i vorba de asta.

— Înseamnă că ţi se întîmplă ceva serios.

S-a hotărît cu greu să-i spună ce i se întîmplase în stradă, dar cînd i-a povestit, în cele din urmă, a făcut-o atît de agitat, încît Astor nu-l mai recunoştea.

— E o pură coincidenţă, omule, a adăugat el, încercînd să-l liniştească.

S. l-a privit enervat.

— Într-un oraş de aproape nouă milioane ?

Astor i-a vorbit despre un plan al lui de a face împreună un recviem pentru Buenos Aires.

— Cum ai spus, un recviem ?

— Da, un recviem. Un recviem pentru Buenos Aires.

Se simţea foarte rău cu sănătatea, era prea nervos. Îi părea rău, dar nu era bun de aşa ceva. Şi îndată s-a ridicat, pretextînd că nu mai avea timp, s-a despărţit şi s-a îndreptat spre CERBUL, cafeneaua cea mai apropiată.

Lui Bruno nu i-a plăcut cum arăta şi l-a întrebat cum se simte.

— Bine, foarte bine, i-a răspuns el, absolut absent.

Şi-a băut berea şi, după cîteva clipe, i-a spus lui Bruno :

— Dumneata crezi că am exagerat cînd ţi-am vorbit de Schneider ?

— În ce sens ?

— Aşa, în general. Mai ales despre puterea lui.

Bruno aranja, una lîngă alta, nişte scobitori.

— Sînt cîţiva ani de cînd l-am pierdut din vedere, a continuat S. —, dar n-a plecat. Sînt sigur. Probabil că e tot aici, în Buenos Aires.

(„Pierdut din vedere", s-a gîndit, înfiorîndu-se.)

Bruno şi-a ridicat ochii albaştri spre el şi a aşteptat să-i vorbească pe mai departe.

— Ţi-am povestit cum a reapărut în 1962, nu ?

— Da.

— Ţi-am povestit şi cum l-am urmărit în metrou ?

— Nu.

— Adu-ţi aminte că, după întîlnirea din 1962, l-am mai văzut de trei sau patru ori. Uneori, singur, alteori împreună cu Hedwiga. E drept, pe ea am văzut-o de mai

multe ori, pînă cînd a dispărut definitiv. Nu a fost în barul ZUR POST unde ne-am văzut cu dumneata ?

Bruno a făcut semn că da.

— Da, au dispărut definitiv. Numai că eu am avut întotdeauna senzaţia că sînt aici, într-un anumit loc din oraş. Pe el l-am zărit la colţul străzii Ayacucho şi Las Heras. Dar cînd m-a observat (cel puţin, aşa cred), a intrat în cafenea. — A rămas pe gînduri. „Era el, sînt sigur că era el", — a murmurat numai pentru el.

— În ceea ce o priveşte pe Hedwiga...

— N-ai mai văzut-o ?

— Nu, dar e aici, în Buenos Aires, cu toată certitudinea. E un instrument al lui. Deşi suferă din cauza asta. Ce putere să aibă ? Sau, poate că depinde într-un fel de el, o servitute pe care e nevoită s-o accepte. Da, asta e : o servitute. Acesta-i cuvîntul. Cu circumstanţa agravantă că în cazul acesta servitorul e superior stăpînului. Bineînţeles, nu ca rang social... În ciuda degradării ei fizice şi morale... Căci dacă te uitai la ea... — Cuvintele lui S. se stingeau treptat, ca şi cînd şi-ar fi vorbit lui însuşi, în timp ce Bruno îşi spunea că şi el avusese această impresie, pentru că, într-adevăr, nu era vorba doar de o decădere fizică, trup cheltuit într-atîta că abia de-i putea ghici splendoarea de altădată dincolo de părăsirea şi jefuirea frumuseţii (ca vechile parcuri senioriale pe care le priveşti ruinate printre grilajurile smulse şi grămezile de moloz), ci şi de o sfîrşire a sufletului corupt de timp, de timp şi de îngrozitoarele vicisitudini ale cărnii, de deziluzie şi de amărăciune şi, mai ales, de servitutea la care era supusă de personajul acela atît de abject : da, e adevărat, foarte rar, în clipele trecătoare, pline de tristeţe, puteai să-i bănuieşti frumuseţea sufletului printre atîtea gunoaie morale.

S. mai comandase o bere.

— Nu ştiu ce-i cu mine, sînt foarte deshidratat.

Se uita la bere, gînditor.

— Ţi-am povestit că pe vremea aceea, cînd s-a publicat EROI ŞI MORMINTE, m-am întîlnit cu el de cîteva ori şi am încercat să-i urmăresc mişcările. Pînă în ziua cînd, după multe eforturi sterile, am reuşit să ajung la un rezultat.

Privindu-şi prietenul, a continuat :

— Un rezultat înfiorător.

Şi după alte cîteva clipe de tăcere :

— A fost exact în ziua cînd a rămas să ne întîlnim. Cînd ne-am despărţit, l-am urmărit pînă a intrat în cafeneaua MÜNCHEN, din strada Constituţiei. Am rămas în piaţă, aşteptîndu-l să iasă. A rămas acolo preţ de două ceasuri. Cînd a ieşit, era aproape întuneric. A coborît în metrou, iar eu am intrat în vagonul următor, în faţă, ca să-l pot vedea. Cînd am ajuns la staţia de la Obelisc, s-a urcat în linia pentru Palermo, eu instalîndu-mă iarăşi în vagonul al doilea. Mi s-a părut că aştepta să se întmple ceva, chiar acolo, în metrou. A început să-mi fie teamă, gîndindu-mă că puterea lui îi îngăduia să ştie că eu mă aflam aproape de el şi m-ar fi putut surprinde. Perfect, dacă s-ar fi întîmplat aşa, i-aş fi spus că e o simplă coincidenţă. Iar dacă n-ar fi crezut (în virtutea puterilor lui), n-aveam ce pierde. Dimpotrivă, cel puţin şi-ar fi dat seama că eram la curent cu ceea ce se întîmpla şi că, în nici un caz, nu puteam fi o victimă uşoară. Şi poate că asta l-ar fi făcut chiar să mă stimeze mai mult. Exact cînd mă frămîntau astfel de gînduri, l-am văzut venind în sens contrar celui al mersului nostru pe orbul care vindea balene pentru cămăşi, mult mai bătrîn, dar la fel de spurcat şi mînios ca pe vremea cînd Vidal Olmos, a atras atenţia asupra personalităţii sale. M-am cutremurat, amintindu-mi de Fernando în acelaşi metrou şi în aceeaşi urmărire (cine pe cine urmărea ?) şi am ştiut sigur ce avea să se întîmple : orbul n-a trecut prin faţa lui Schneider ca prin faţa unei persoane oarecare. Mirosul, auzul ori poate un semn cunoscut numai de ei, l-a făcut să se oprească şi să-i vîndă balene. Schneider le-a cumpărat şi, în clipa aceea, iarăşi cutremurat, mi-am amintit de cămăşile lui, întotdeauna cu gulerele moi şi botite. După aceea, orbul şi-a continuat drumul lui. La prima staţie, Schneider a coborît, iar eu l-am urmat. Numai că l-am pierdut în mulţime.

Ajungînd aici, S. a tăcut, pierdut în gîndurile sale, lăsînd impresia că îşi uitase de Bruno. Iar acesta nu ştia ce să facă, întrebîndu-l în cele din urmă dacă nu consi-

dera că era mai bine să iasă, ori să caute o cafenea mai puțin zgomotoasă. Cum ? Ce ai spus ? Părea să nu fi auzit, ori să nu fi înțeles bine.

— Spuneam că aici e prea mult zgomot.

— A, da, e ceva îngrozitor. Mi-e din ce în ce mai greu să suport zgomotul din Buenos Aires.

S-a ridicat, explicîndu-i că trebuia să telefoneze. Bruno a observat că în timp ce se îndrepta spre telefon privea foarte atent în lături.

Cînd a revenit la masă, a continuat :

— Ți-am explicat că lucrurile aveau să se complice foarte mult după ce s-a publicat EROI ȘI MORMINTE ?

Da, îi povestisc.

— Îți mai amintești însă de amărîții aceia care s-au apropiat de mine cînd cu ședința din subsol ? Atunci păreau că se lămuresc niște lucruri... Bineînțeles, puterile de natura aceasta nu sînt ușor de învins. Și cred că ți-am spus că ei m-au avertizat : victoria va fi a mea numai dacă eu aș fi hotărît să le învinq pentru totdeauna. Am promis că așa voi face în clipa în care aproape că leșinam. Abia acum înțeleg că era prea devreme, iar faptul că ajunsesem să am încredere în astfel de oameni era o dovadă de candoare, chiar dacă eram atît de disperat : aborigeni înarmați cu pari apărîndu-se împotriva bombardamentelor atomice. Oricum însă, ei mi-au trezit dorința de a lupta și speranța în victoria luptei. M. mi-a mărturisit acum — mai înainte n-a avut curajul — că a văzut într-un vis o curte în miniatură, în care se agitau, ca în curtea unei închisori liliputane, niște pitici furioși dar fără nici o putere. Gesticulau tot timpul și păreau că țipă, dar țipetele lor rămîneau neauzite, ca într-un film mut. Priveau în sus, nervoși și plini de mînie, ca și cînd ar fi cerut ajutor. Sînt personajele romanului tău — mi-a spus M. — și dacă nu le eliberez, o să înnebunesc.

Am privit-o fără să-i spun ceva.

— Pentru Dumnezeu ! m-a rugat ea.

M-a impresionat modul în care se uita la mine : o privire de groază și dezolare.

— Dacă nu te apuci de scris, oamenii aceștia or să mă înnebunească. Pentru că iar o să-i visez. Sînt sigură.

Așa că mă închidea în camera mea de lucru, mă obliga să mă așez la masă și îmi punea dinainte paginile scrise, sute de pagini, contradictorii și absurde. Le aranjam cu mare greutate și le cercetam ore în șir, neputincios. Cînd, sub un motiv oarecare (sau *pretext*) M. reintra în cameră, eu răsfoiam maldărul acela de hîrtii sau mă făceam că le corectez. După ce ieșea din cameră, îi mai simțeam încă privirile ațintite asupra mea, rugătoare. Mă furișam în grădină cu capul între umeri, dar nu reușeam s-o păcălesc.

Asta se întîmpla mai ales înainte de a-i fi cunoscut pe oamenii aceștia. După aceea, așa cum ți-am povestit, am început să sper (cît de însemnat e acest verb !) într-o îmbunătățire a situației. Ocrotind această flacără de bătaia vîntului, trăgeam nădejde că focul va crește și se va extinde.

Ședința din subsol m-a impresionat în mod deosebit atunci cînd fata cea blondă a cîntat la pian piesa lui Schumann. A doua zi însă am meditat îndelung asupra disproporției dintre acești oameni atît de cumsecade și mărimea neobișnuită a acelei puteri care se afla în joc. Și-am început să desconsider întîmplarea din subsol : piesa aceasta din Schumann o pot interpreta foarte mulți copii după ce au exersat suficient. Era, oare, posibil ca ea s-o fi cunoscut și interpretat sub presiunea propriei mele neliniști transmisă telepatic ?

Nu trebuia să exagerez, nu însemna mare lucru. Și nu pentru că eu aș fi crezut că erau niște șarlatani : erau oameni serioși și de bună credință.

Mă întrebam, totuși, dacă nu erau absolut insuficienți. Simțeam o oarecare ușurare în suflet, ca unul care a fost grav bolnav și dintr-o dată începe să aibă poftă să mănînce ceva și să încerce cîțiva pași.

Pentru că aici e vorba de o luptă continuă și fără pic de milă, în care mereu avansezi și mereu dai înapoi. Trebuie păstrată o bătălie permanentă, n-ai voie să te oprești nici măcar o clipă și nu te poți încrede în cucerirea unei coline oarecare sau în retragerea dușmanului pentru că poate să fie vorba de o cursă. Și lupta asta o duc de ani de zile, cu hărțuieli la fel de ciudate ca și în cazul statuii.

Copiii din cartier se uitau la statuie cu frică (bine-înțeles, mi-am dat seama de acest lucru *după aceea*), chiar dacă era destul de retrasă sub crengi, aproape ascunsă, lîngă tulpina palmierului. Din clipa cînd am înțeles că mai toți, și în special don Diaz, o priveau cu teamă, poate și cu repulsie, nu mi-a fost greu să descopăr că avea ceva sinistru. Într-o zi am discutat despre asta cu Mario.

— Bine, papá — mi-a răspuns el, așa cum i se vorbește unui necunoscut —, dar tu nu știi că nici un actor nu urcă pe o scenă unde se află o statuie de ghips ?

— De ce ?

— De unde să știu eu ? Dar toată lumea o știe.

În noaptea aceea n-am putut să dorm deloc. Pînă cînd, brusc, totul mi-a fost foarte limpede. Cum de nu bănuisem ? A doua zi i-am povestit totul Matildei.

— Nu ți-a trecut prin cap nici măcar o singură clipă că apariția statuii în potecă, în dimineața aceea, era ceva foarte greu de explicat ? De să fi lăsat statuia aceea uriașă, din ghips, o femeie în mărime naturală, în drumul meu ? Era opera unui sculptor, nu a unui fabricant de cópii pentru parcuri. Opera unui sculptor din zilele noastre. Și cine putea să aibă un astfel de obiect în Santos Lugares, un cartier muncitoresc, cu oameni care își împodobeau casele, în cel mai bun caz, cu statuete de bazar ? Și, pe deasupra, de ce s-o fi lăsat în drumul nostru ? În timpul nopții. Nu te-ai gîndit la nimic ?

A rămas pe gînduri, pentru că întotdeauna mi-a combătut la acest mod ideile mele nebunești.

— Amintește-ți, i-am spus. Ani de zile am dorit să am o statuie în grădina mea. Măcar o copie după una din statuile grecești sau romane, așa cum există prin parcuri. Amintește-ți că am folosit toate mijloacele ca să obțin una din statuile care se aflau în parcul Lezama sau în casa din romanul meu, casa din Liniers și H. Yrigoyen. Mulți dintre prietenii noștri știau acest lucru. Și mulți dintre ei m-au asigurat că or să mă ajute ca să obțin ceea ce vroiam. Pînă și Prebisch, pe vremea cînd era administrator.

— Da, îmi amintesc.

— Perfect. Și ce am spus noi cînd am văzut statuia în potecă ?

— Că era o glumă. O glumă nevinovată a unuia dintre cunoscuții noștri. Ne adusese statuia în timpul nopții ca să ne facă o surpriză.

— Exact. Dar uiți un amănunt.

— Care ?

— Că prietenul acesta nu s-a lăsat văzut niciodată. De ce să se fi păstrat în anonimat ? Ce, era un lucru dezonorant ? Dacă lăsase statuia în potecă pentru a-mi face o surpriză plăcută, ce rost avea această tăcere ? Și, totuși, n-a apărut. Au trecut luni după luni și, treptat, atmosfera a devenit mai apăsătoare, lucrurile au mers din ce în ce mai rău, iar statuia, în colțul acela, ni s-a părut din ce în ce mai sinistră. De multe ori don Díaz m-a întrebat de ce o păstram în grădină.

— Da, așa este.

— Și-acum să judecăm invers. Să presupunem că cineva a vrut să-mi facă un rău printr-un obiect pe care să mi-l bage în casă. Cineva care cunoștea dorința mea de a avea o statuie. Și atunci procedează la modul cel mai simplu cu putință : aduce statuia și o lasă în potecă în timpul nopții. Aducătorul acestei vrăji știe că eu mă trezesc devreme și ies în grădină. Așa că nu-i e greu să-și închipuie că dau cu ochii de arătarea asta și înnebunesc. Poate să fie și așa ?

M. s-a mărginit la a mă privi. I-am cerut să-mi răspundă.

— Da, bineînțeles, a admis ea, în cele din urmă.

Mi-am petrecut restul nopții foarte nervos, fața aceea cu privire abstractă, ca de Oarbă, pe care o avea statuia, apărîndu-mi mereu înaintea ochilor, din ce în ce mai insistent, cu o expresie malignă.

În zorii zilei m-am ridicat din pat și m-am dus în grădină. Statuia se afla la locul ei, ascunsă sub crengi, privindu-mă cu mutra aceea de piază rea.

La început m-am gîndit s-o duc de aici eu singur, dar era destul de grea. Am așteptat cu nerăbdare să-l văd apărînd în potecă pe don Díaz, ca în toate diminețile, și i-am rugat să mă ajute. Împreună, am scos-o în stradă, după aceea el s-a dus acasă și a căutat o funie, legînd-o cum s-a priceput mai bine ca s-o poată duce în spinare

și mi-a cerut să-l las singur, că știe el unde trebuie s-o ducă.

Unde a dus-o ? N-am vrut să aflu niciodată. Și, lucru ciudat, nici don Díaz n-a mai adus vorba despre ea.

Aici Sábato și-a întrerupt povestirea și a rămas uitîndu-se la Bruno ca și cînd l-ar fi întrebat ce părere avea.

— Într-adevăr, e foarte ciudat.

— Vezi ?

Și a rămas pe gînduri. Castel și răzbunarea Sectei. În clipa cînd și-a dat seama cum stau lucrurile, Fernando s-a îngrozit și s-a hotărît să fugă cît mai repede. Dar în tot periplul acela atît de complicat, n-a reușit decît să se întîlnească iarăși, față în față, cu destinul lui. E curios, am prevăzut acest lucru, însă el continuă să fugă.

De asemenea și el vroia să dispară din fața destinului, dar puterea aceasta atît de ambiguă îl obliga să se scufunde, din zi în zi, exact în lumea din care vroia să fugă. Da, de multe ori s-a gîndit să lase totul baltă și să-și instaleze un atelier mecanic într-un cartier necunoscut, eventual lăsîndu-și barbă.

Și cu cît se simțea mai încolțit, cu atît mai mult îl ispitea această posibilitate nesăbuită. Acum intuia că în paginile pe care le avea în față culmina totul. Și chiar dacă nu știa foarte exact ce culmina, certitudinea răzbunării îi era absolut limpede.

Și totuși : viața îl interesa atît de mult ! Vroia să scrie despre atîtea lucruri !

Într-un anume fel o putea face, dar numai dacă nu era vorba doar de idei simple. Puterile nu se tem de idei, iar pe Zei nici nu-i interesează. Se tem, în schimb, de vise, de imaginile obscure.

— Și acum mai apare și doctorul Schnitzler, a rostit brusc.

— Cum ? Nu-l chema Schneider ?

— Nu, vorbesc de altcineva. De un profesor, un individ ciudat, *destul* de ciudat. Îmi trimitea niște scrisori.

— Scrisori ?

— Da, scrisori.

— De amenințare ?

— Nu, nici vorbă de așa ceva. E un profesor. A început să-mi scrie în legătură cu niște idei ale mele despre sex.

S-a căutat în buzunare.

— Poftim, asta e ultima pe care am primit-o.

La pian, dragă doctore, tonurile joase (obscure) se află la stînga. Cele înalte sau clare, la dreapta. Mîna dreaptă cîntă partea rațională, cea „comprehensibilă", melodia. Ai observat cum începe să capete importanță mîna dreaptă la compozitorii romantici ?

La început se scria de sus în jos, precum chinezii, sau de la dreapta spre stînga, precum semiții. Apoi, în templul Soarelui, cuvintele gnothi seauton sînt scrise de la stînga la dreapta. Reține, dr. Sábato : prima formă cobora spre pămînt ; cea de a doua, cea a semiților, mergea spre inconștient sau spre trecut, ultima, a noastră, se orientează spre conștiință.

La răscruce, Heraclit pornește pe drumul din dreapta. După opinia lui Platon, morții cei drepți o iau la dreapta și în sus ; cei necinstiți o pornesc la stînga și în jos. Gîndește-te, dragul meu doctor, reflectează la toate astea. Încă mai ai timp și e bine să crezi în cineva etc.

— Nu văd de ce trebuie să te alarmezi...

— Pentru că am trecut prin destule experiențe dureroase. Există ceva straniu în aceste scrisori, o anume insistență de a mă întîlni, ceva în legătură cu lumea științei, deci cu lumina, cea care, în sfîrșit... Trebuie să ai miros, înțelegi ? Scrisorile astea sînt din ce în ce mai ferme, dincolo de amabilitatea formală se ascunde ceva. Așa că m-am hotărît să iau taurul de coarne. Chiar astăzi — s-a uitat la ceas — am promis să-l văd. Pe la șase. Trebuie să plec. Ne vedem curînd.

DOCTORUL SCHNITZLER

Apăsînd soneria, și-a dat seama că cineva îl observa prin vizorul ușii mai mult decît s-ar fi cuvenit. După aceea, ușa s-a întredeschis atît cît să lase să se vadă un cap obținut din încrucișarea unei păsări cu un șobolan.

Cu un glas ascuțit și nervos și-a exprimat bucuria întîlnirii, bucurie de pasăre. Era slab, măcinat de anii petrecuți printre cărți. Ochii mici, de șoarece, străluceau în spatele ochelarilor cu lentile rotunde și ramă subțire de oțel, ochelari pe care i-au făcut să fie iarăși la modă tinerii *hippyes*, dar pe care el și-i cumpărase, mai mult ca sigur, în Germania, acum cincizeci de ani, păstrîndu-i cu aceeași grijă cu care își păstra cărțile din bibliotecă, aliniate ca o armată germană, curate, dezinfectate și numerotate.

Da, asta era : se mișca în salturi, cu rapiditatea păsărilor cînd coboară pe pămînt, salturi nervoase și scurte. Un fel de staccato dintr-o partitură grotescă de Haydn. Îi arăta cărțile deschizîndu-le cu precizie la pagina de care era vorba, apoi le punea la loc, cu o grijă deosebită. S-a gîndit : dacă individul acesta ar fi obligat de cineva, de o forță căreia nu i te poți opune (o dispoziție din partea guvernului german, de exemplu) să împrumute o carte dintre acestea, ar suferi la fel cum suferă o mamă exagerat de ocrotitoare al cărei fiu trebuie să plece în Vietnam.

Disimulînd pe cît era posibil, S. cîntărea încăperea, în timp ce i se arăta cîte un citat. În clipa aceea s-a întredeschis o altă ușă, făcîndu-și apariția o tavă cu două cești de cafea abia colorată, tavă pe care o aduceau două mîini muncite de femeie invizibilă. Dr. Schnitzler a luat tava fără să spună nici un cuvînt.

Unde mai văzuse fața aceasta de pasăre cu ochi de șoarece ?

I se părea cunoscut, nu ? Surîzînd mefistofelic, i-a arătat în bibliotecă o fotografie a lui Hesse, cu dedicație.

Da, asta era : aceeași față de criminal ascetic oprit în clipa asasinatului de filozofie, de literatură și, probabil, de o anume invincibilă, deși secretă, respectabilitate profesională.

Cum de nu-și dăduse seama de la început ? Mai mult ca sigur din cauză că sosia surîdea tot timpul : fratele pitoresc al asasinului sumbru.

— Ne scriam.

Ce păcat, ce păcat că nu se mai găsește nici un exemplar din HETERODOXIA ! Bineînțeles, el își fotografiase

la bibliotecă paginile care îl interesaseră. Explicîndu-i că în cele din urmă fusese de acord să i se reediteze cartea aceasta, Sábato l-a întrebat cum de era posibil să-l intereseze atît de mult așa ceva.

Cu salturile lui obișnuite, individul a deschis un dulap foarte ordonat și a luat în mîini un dosar dezinfectat.

— Poftim, aici e. Doctore, atitudinea dumitale m-a interesat întotdeauna.

Germania, s-a gîndit S. cu admirație. Dacă un german descoperă că cineva a fost doctor, chiar dacă aceasta s-a petrecut într-o incarnație anterioară, nimeni nu-l poate obliga (exceptînd guvernul, bineînțeles) să nu rostească acest titlu. Ușor ironic, S. a încercat să-i explice că asta aparținea protoistoriei sale, perioadei bactraciene, dar individul nu era de acord, mișcîndu-și arătătorul în sens negativ, foarte repede, ca un metronom care marchează un allegro vivace. Pentru Schnitzler explicația lui era ca și cînd ar fi sugerat inexistența unei mîini pentru că nu se vedea din mănușă. N-avea sens să-i ascunzi ceva. Știa totul dintr-o îndelungată experiență.

Da, așa cum îi spusese, l-a interesat dintotdeauna evoluția sa.

— Evoluție curioasă, doctore, foarte curioasă.

Și îl studia cu surîsul viclean de pasăre care ar fi putut aparține unei masonerii, își spunea Sábato. Expresia lui vroia să spună „pe mine nu mă înșală nimeni", iar Sábato, din ce în ce mai îngrijorat, se întreba de ce înșelare era vorba.

Mult mai curioasă i se păruse evoluția sa după ce citise EROI ȘI MORMINTE.

Aștepta să-i audă și explicația : de ce ?

Timp de o secundă a păstrat o liniște absolută. O secundă care i s-a părut neliniștitoare. Îndată însă a intuit ceea ce gîndea omul acela, dar a avut grijă să nu i-o spună. Mai mult, a așteptat să i se explice, ca și cînd s-ar fi întrebat cu toată ingeniozitatea ce-ar fi putut să găsească Schnitzler „foarte curios".

Cuvintele acestuia au răsunat cu o precizie seacă. Și chiar dacă le aștepta tocmai pe acestea, pronunțarea lor l-a cutremurat :

— Orbii, doctore.

I-a spus-o privindu-l în ochi.

De ce dracului primise să-l vadă ? Şi pe deasupra chiar în casa lui. Da, a conchis el, pentru că îi era teamă, pentru că din scrisorile lui emana ceva foarte subtil. Ce urmărea, oare, prin insistenţa de a-l întîlni ? Oricum, fusese de preferat să înfrunte pericolul, să sondeze obstacolele, stîncile invizibile de sub apă, să le miroasă şi să le facă cartografia. A fost o cercetare vertiginoasă, timp în care celălalt continua să-l privească fix în ochi. A avut o bruscă străluminare asupra femeii care adusese tava cu ceştile de cafea. De ce nu se arătase ?

— Dar dumneata eşti căsătorit, doctore, nu-i aşa ?

Mult timp după această primă întîlnire s-a întrebat ce a însemnat acel „dar".

Profesorul a devenit serios, părînd să calculeze poziţia inamicului. După aceea i-a răspuns cu un murmur afirmativ, controlînd reacţiile celuilalt.

Cu siguranţă că acel „dar" îl pusese în gardă, pentru că nu existase nimic din tot ceea ce spusese fiecare din noi în măsură să-l justifice. Asta îi revelase (se gîndea Sábato) faptul că creierul meu lucra pe două planuri : cel superficial, al dialogului, şi un altul de profunzime, secret. Şi asemenea unui cal sensibil care se opreşte din păscut atunci cînd simte o prezenţă ciudată în apropiere, Schnitzler a tresărit într-atîta, încît cu greu şi-a putut păstra permanentu-i surîs sub care îşi ascundea intenţiile.

— Da, sînt căsătorit, a rostit ca şi cînd şi-ar fi cerut scuze.

Şi imediat s-a reîntors la surîsul lui, în timp ce căuta în bibliotecă o carte a unui profesor de la Oxford.

Iat-o : problema mîinii drepte şi toate celelalte. Sábato îl aproba dînd din cap, absolut mecanic, creierul lui continuînd să lucreze cu rapiditate : apartamentul lui Schnitzler era mai mult o miniatură. Aici nu putea trăi decît el şi soţia lui, numai că multe din citatele pe care le rostea cu plăcere dovedeau că ura femeile sau, în cel mai bun caz, le dispreţuia cu o ironie satanică. Ceea ce nu reuşea să înţeleagă S. era starea de alarmă din ce în ce mai puternică, dincolo de elogiul pe care i-l aducea Schnitzler,

căci prin numeroasele cărți pe care i le arăta nu făcea decît să-i confirme ideile sale din OAMENI ȘI ANGRENAJE asupra civilizației abstracte. Chiar dacă uneori ajungea la extreme pe care nu le împărtășea. Instinctul său îi spunea că, oricum ar fi stat lucrurile, se afla mai degrabă în fața unui dușman decît a unui aliat.

— Dumneata ai susținut aceasta, doctore — repeta el foarte vesel —, să nu uităm.

O repeta stînd în picioare, ducîndu-și arătătorul la tîmplă și legănîndu-și capul de pasăre, ca un profesor histrionic de limbi străine care își arată pe rînd părțile trupului în timp ce pronunță cuvîntul care le desemnează.

Capul, nu ? O civilizație rațională și masculină.

Mîna dreaptă.

Ordinea abstractă, normele.

Dreptul (semnificativ cuvînt, dragul meu doctor Sábato !)

Obiectivitatea.

Etcetera etcetera etcetera.

În entuziasmul care-l cuprinsese, părea să-și fi uitat de cafea. Entuziasm ? Uitare ? A sorbit o gură de cafea rece și cu un tratat german în mîini, a început să enumere tot ceea ce ar fi fost suprimat de către această civilizație masculină : tot ceea ce era vital, inconștient, ilogic, paralogic, perilogic, subiectiv.

A mai sorbit o gură de cafea, lăsînd să i se vadă ochii strălucind pe deasupra cestii, ochi de șobolan nervos, dar parcă veseli încă, și foarte atenți.

Sabato gîndea cu toată viteza. De ce se alarma, oare ? Nu-i repeta ceea ce el însuși scrisese în două din cărțile sale ? Totul părea o glumă între filozofi și, totuși, teama continua să crească.

Fratele surîzător al lui Hesse, poate mai sinistru decît acesta prin surîsul atît de ascuțit, îl apucase acuma de reverul hainei și cu un gest de croitor care ia măsurile, îl întreba ca pe un elev la examen : care este partea dreaptă a unui gen ? Cea care are valoare, nu ? Cealaltă este cea pe care trebuie s-o ascundă.

Cu o satisfacție manifestă a înșiruit calamitățile posibile : ceea ce este sinistru are legătură cu nenorocirea; cu perversitatea, cu lucrurile funeste și nedrepte. Cu tot

ceea ce este feminin. Se jură cu mîna dreaptă, se înjură cu mîna stîngă.

— Se înjură ? a întrebat Sabato pentru a cîştiga timp.

— Bineînţeles, bineînţeles. Cît priveşte creştinismul, este o religie solară şi masculină care vede în partea stîngă ceva demonic.

S. a conchis că omuleţul ori vroia să-l salveze, ori era un agent al Sectei pus să descopere modul de a-l împiedica să-şi continue cercetările. Pe neaşteptate, chiar şi pentru el, s-a trezit întrebîndu-l dacă femeia care pregătise cafelele era soţia lui. Dar nu mai era nimic de îndreptat şi pasul pe care-l făcuse l-a înfricoşat. Pentru o clipă i s-a părut că observă o uşoară înăsprire a expresiei feţei de pasăre-şobolan, dar omuleţul şi-a reluat foarte repede surîsul deranjat :

— Da, da, e soţia — a răspuns ca şi cînd ar fi fost vorba de o taină sau de ceva comic, vocea înaintînd în aceeaşi direcţie cu surîsul —. Numai că e foarte timidă.

Minte, s-a gîndit Sabato.

— Bietele femei ! a exclamat profesorul, nepunînd în aceasta nici un fel de consideraţie personală.

A continuat să surîdă, dar era evident că îl încerca o repulsie fără margini.

S-a întredeschis uşa şi a reapărut tava cu alte cafele.

Era uşor ameţit. A băut cafeaua din cîteva înghiţituri, a pretextat că era tîrziu şi a ieşit. Schnitzler s-a despărţit de el lîngă ascensor. Ochii lui de şoarece volterian trădau o mare bucurie.

De ce, oare ? Pentru ce ? s-a întrebat S., îndată ce s-a văzut în stradă.

S-a dus s-o vadă pe Beba.

— Dă-mi un whisky — a rostit, imediat ce a intrat în casă.

— Ce-ai păţit ?

— Nimic. Am chef să beau un whisky. Sînt obosit, foarte obosit.

— Credeam că e Quique.

— Şi de ce credeai asta ?

— Pentru că trebuie să sosească.

Sabato s-a ridicat de pe scaun, hotărît să plece.

— Nu fi ridicol. Întinde-te pe canapea, acolo, în spate, dacă eşti atît de obosit. N-o să te deranjeze nimeni. Quïque vine împreună cu profesorul Gandulfo. Şi mai mult ca sigur voi avea nevoie de părerea ta.

— Gandulfo ?

— E un tip pe care l-a descoperit Quique.

— E prea de tot, îmi beau paharul de whisky şi mă car.

— Ţi-am spus că te poţi întinde pe canapea. Nu eşti obligat să vorbeşti cu Quique. Dar pe mine mă interesează foarte mult părerea ta.

Sabato s-a resemnat.

— Ceea ce vreau să aflu e dacă ai auzit cumva de un anume Schnitzler.

— În afară de a fi citit nişte povestioare de ale lui, nu. Nu mi l-au prezentat niciodată.

— Nu-mi arde de glume, Beba. Eu nu vorbesc de ăsta. Vorbesc de un neamţ care trăieşte aici, în Buenos Aires, la cîţiva paşi de tine.

Nu, Beba n-avea idee despre acest Schnitzler. Dar nu cumva ii rostise numele Schneider ? Să fim serioşi, domnule, de ani de zile nu l-am mai văzut pe acest intrigant internaţional. Sabato a privit-o cu o ironie obosită : „intrigant internaţional". Ce, ce s-a întîmplat ? Nu, nimic. Nici Nene Costa ?

— Poftim ?

— Ce mai face, pe unde mai umblă ?

— De unde să ştiu eu ? De cînd s-a putut întoarce, stă la casa lui, în Maschwitz.

Cum adică de cînd s-a putut întoarce ? Simplu, prostule : după ce soţul grăsanei de Villanueva l-a iertat. Bineînţeles, asta numai în cazul în care după aceasta n-a mai distrus şi o altă căsnicie şi s-ar afla la Caracas sau la Londra.

— Aşa că e în Maschwitz, a spus Sabato pentru el însuşi.

— Ce vrei să spui ?

— Nimic.

În clipa aceea a apărut Quique împreună cu un omuleţ de un metru şi jumătate, cu chip de bebeluş bine hrănit,

roşu şi sănătos, cu ochelari de aur şi foarte guraliv. Un fel de îngeraş tîmp dar cumsecade. Gata oricînd să-ţi sară în ajutor.

EXPUNEREA DOCTORULUI ALBERTO J. GANDULFO

— Poftim, profesore, să te auzim — l-a invitat Quique —. *Nous sommes tout oreilles.*

Sabato s-a retras în cealaltă parte a încăperii, prost dispus.

— Într-o epocă foarte îndepărtată umanitatea trăia în sfera celestială. Ea forma o familie imensă în jurul Tatălui Divin. Oamenii nu aveau trup, constituind o comunitate de îngeri. Aceşti îngeri erau conduşi de o ierarhie spirituală denumită Satana, o ierarhie cu o putere foarte mare. Aşa cum poate avea un general în vreme de război. Totuşi, ambiţia puterii este cea care duce la pierderea fiinţelor, oricare ar fi ele. Fiind spirituală, nu înseamnă că ierarhia aceasta ar fi fost lipsită de ambiţie. Tocmai ambiţia a început să tulbure conştiinţa Satanei care a ajuns să se considere omnipotent, precum Tatăl Divin, deşi în realitate era lipsit de virtutea creaţiei. Cu toate acestea, a început să lucreze cu multă viclenie pentru a face ca organizaţia de care răspundea să se revolte, promiţînd în stînga şi în dreapta ierarhii şi putere.

— Ca un militar ambiţios din orice ţărişoară, nu, profesore ?

— Nici mai mult, nici mai puţin. Trebuie să spun însă că nu toţi îngerii depindeau de Satana. Numai că cei care depindeau de el erau şi cei mai ambiţioşi, deci spiritualmente cei mai puţin puri.

— Iartă-mă, profesore. Presupun că Tatăl Divin ştia de complot. Asta avînd în vedere că era atotştiutor.

— Sigur, sigur că da. Ştia de complot şi îi urmărea mersul. Mai mult, în loc să-l împiedice, lăsa ca totul să prindă rădăcini, să crească şi să se coacă. Libertatea de gîndire şi de acţiune, instituită de Tatăl Divin, este la fel de sacră precum Creatorul însuşi. Dumnezeu nu a vrut să încătuşeze mintea şi voinţa noastră de putere, pentru că

asta ar fi însemnat să ne priveze de libertatea dezvoltării conştiinţei, adică exact de ceea ce ne face să progresăm în ordinea spirituală. Ştia, prin urmare, care era planul celor revoltaţi şi a anticipat evenimentele provocînd împărţirea infinitului în cer şi pămînt.

— Hop ! Cu ce scop, stimatul meu profesor ?

— O să vedeţi. Cerurile au fost împărţite în regiuni pentru a instala aici diferitele familii animiste, de acord cu calitatea lor spirituală. Pămîntul a fost rezervat fiinţelor egoiste. În realizarea acestei idei, Creatorul s-a ajutat de ierarhiile sale. Între acestea de Satana însuşi sau Iehova.

— Iehova ?

— Da. Este numele care mai apoi avea să devină faimos prin Scripturi. Aceste ierarhii erau dumnezei adevăraţi. Elohim, în ebraică, tradus greşit în spaniolă prin singularul Dumnezeu.

— Un moment, profesore —, a intervenit Beba. Vreau o lămurire.

— Poftim, cu plăcere.

— Dumneata ai spus că Satana şi Iehova erau una şi aceeaşi fiinţă.

— Fără îndoială. Trebuie să vă spun că este necesar să mărturisim un secret fundamental. Vechiul Testament nu este cuvîntul divin, aşa cum susţin toate doctrinele religioase, inclusiv cea catolică. Aici există numai o parte a adevărului, cea care se referă la etapele Creaţiei. Restul este opera Satanei, parte a adevărului impusă patriarhilor semiţi de sub stăpînirea sa, cei care erau purtătorii cuvîntului şi faptelor sale sub aparenţa Supremului Creator.

— Un déguisé ! Diabolic ! Îngrozitor !

— Dumneata ai spus-o. Un curaj care singularizează această entitate puternică şi invizibilă. Cel de a te face că eşti Dumnezeul Adevărat şi a face ca acesta să apară în locul său ca entitate satanică.

Glasul profesorului era puţin piţigăiat şi didactic : învăţător de şcoală primară care în loc să explice mecanismul împărţirii povesteşte mersul unei conjuraţii înspăimîntătoare. Tonul, în schimb, era imparţial şi liniştit. Nu părea că demonstrează faptul că lumea e guvernată de

Diavol, ci teorema lui Pitagora într-o sală însorită și curată, în timp ce se așteaptă clopoțelul pentru recreație.

— Jocul acesta a fost cu putință pentru Satana din clipa în care a fost aruncat din regiunea cerească pentru a fi făcut Dumnezeul Pământului. Pământ pe care îl guvernează prin intermediul pasiunilor și patimilor noastre, prin egoismul și ignoranța noastră. Acum o să aflați ce s-a întîmplat cu vitele.

— Cu ce, doctore ? a întrebat Beba.

— Cu vitele. Abel era îngerul păzitor al vitelor, după cum Cain era al agriculturii. Iehova, adică Satana, l-a pus pe Cain să-și ucidă fratele. O să mă întrebați in ce scop ?

— Într-adevăr, în ce scop ?

— Foarte simplu. Suprimînd îngerul păzitor al vitelor, acestea deveneau victime nevinovate pentru hrana omului. Prin acest act se anula alimentația vegetală, instituită de Tatăl Divin, înlocuind-o prin produse din carne, produse ale uciderii.

— Formidabil ! Deci Cain este protomăcelarul. Fără de el nu ar fi existat comerțul măcelăriilor, a subliniat Quique.

— Sigur că nu ar fi existat. Schimbarea aceasta urmărea neutralizarea Planului Divin, căci alimentația vegetariană conservă sănătatea și, în plus, ajută la spiritualizarea umanității. Alimentația animală sau cadaverică aduce bolile, scurtează viața, întunecă mintea, debilitează simțurile, dezvoltă pasiunile, sporește egoismul. În afară de faptul că reprezintă un produs imoral, căci tot ceea ce atentează la viața unei ființe este imoralitate, o crimă. La această situație se ajunge printr-un regim carnivor și aceasta e cea care face ca omenirea să trăiască în cel mai complet obscurantism, pentru că o împiedică să vadă adevărul.

— E o teorie interesantă, profesore.

— Nu e o teorie, ci un fapt demonstrat. Și mai e ceva care întărește demonstrația : Noe și Potopul. Cum Satana era incapabil să creeze oameni sau animale, l-a separat pe Noe, pe descendenții acestuia și un anume număr din toate speciile animale pentru reproducere. De cîtă necunoaștere dau dovadă oamenii cînd atribuie această monstruoasă, criminală și idioată operă Tatălui Divin ! Fi-

reşte, Satana nu avea nici cel mai mic interes pentru salvarea speciilor vegetale. Dar Pămîntul, care era plin de seminţe de la Facere, în virtutea esenţei sale spirituale, a repus la loc împărăţia vegetală.

— Bună festă pentru Satana.

— Absolut. Ceea ce, în trecere, demonstrează că este predispus să comită greşeli. Dar, revenind la ceea ce vă spuneam, atît scufundarea Atlantidei, cît şi distrugerea Sodomei şi Gomorei, precum uciderea lui Abel şi toate relele care au loc de atunci pe faţa Pămîntului sînt lucrările lui Satana. Tatăl Ceresc, chintesenţă a bunătăţii, nu a fost şi nu poate să fie în vecii vecilor o fiinţă sîngeroasă şi crudă, în stare să distrugă cu atîta cruzime ceea ce a creat cu atîta iubire. Savanţii şi ignoranţii, cei care îi atribuie lui Dumnezeu faptele acestea oribile, trăiesc înşelaţi de Satana.

Avea ceva de marionetă grotescă, părea păpuşa mînuită de sus (de cine şi din care sus ?). Ori dacă nu, păpuşa unui ventriloc care pare că spune ceea ce Celălalt rosteşte păstrîndu-şi chipul împietrit şi nepăsător. Şi mai exista în el ceva artificial sau ireal. Totuşi, simţeai că mesajul lui, chiar şi ambiguu, era adevărat ; teribil, chiar dacă putea fi luat ca o glumă.

— Foarte interesant, profesore. Dar cum putem şti că este Satana şi nu Tatăl Divin autorul acestor mîrşăvii ? Nu s-ar putea explica la fel de uşor toată harababura asta şi ca datorată unui Tată sîngeros ? a întrebat Beba.

— Nu. Pentru că Tatăl Divin este perfect, iar perfecţiunea presupune binele. Dar mai există şi o altă dovadă impresionantă. Relatarea asiriană a Potopului. Relatare care coincide punct cu punct cu cea iudee, dar demonstrează că spiritul răului e cel care stăpîneşte Pămîntul.

— Aşa că evreii au început să mintă încă de la Potop. Ceea ce înseamnă că tot ei sînt şi autorii ziaristicii răuintenţionate. Oribil ! a spus Quique.

— Fără îndoială, domnule. După Potop, Noe şi cei ai săi au fost folosiţi pentru înmulţirea speţei umane. Consangvinitatea a fost inevitabilă şi vă puteţi imagina singuri dacă aceste subrase noi pot fi comparate cu acei admirabili atlanţi. Satana a izolat una din aceste subrase şi

i-a exacerbat pasiunile şi egoismul pentru a o putea mînui după pofta lui.

— Evreii.

— Aşa este. Şi l-a ales pe unul dintre reprezentanţii ei drept purtătorul său de cuvînt pe Pămînt. Căci spune Iehova lui Abraham : „voi face din neamul tău un popor mare", luindu-i în acest mod minţile şi stăpînindu-i voinţa.

— Nu mi-o lua în nume de rău, profesore, dar aş dori să ştiu dacă dumneata eşti antisemit.

— Nici vorbă, domnule. Să recunoaştem, în onoarea acestei rase, că ea a fost înşelată de demon şi că această înşelare a servit pentru stabilirea legăturii dintre Israel şi Satana, legătură care s-a menţinut peste secole prin intermediul pactului circumciziei, liturghiei şi altor porunci luciferice, precum pasca în comemorarea celor petrecute în Egipt.

— În Egipt, profesore ?

— Bineînţeles, întîmplări evident satanice. Am văzut mai înainte cum Demonul a comis monstruozităţi precum Potopul, scufundarea atlanţilor sau distrugerea unor oraşe întregi prin foc. Pentru a nu mai vorbi de incesturi şi de repugnantele crime ale sodomiţilor. Dar toate acestea sînt nişte nimicuri în raport cu cele puse la cale în Egipt : a lăsat să cadă peste el broaşte şi păduchi, grindină şi lăcuste, iar peste vite a semănat muştele şi pesta. Ce părere aveţi ? Şi-acum să vedem ce se întîmplă cu Cristos. Cristos era una din ierarhiile spirituale din jurul Tatălui Divin. Mijloacele folosite de Satana pentru a face din poporul evreu sclavul său (în schimbul bogăţiei şi protecţiei) l-au determinat pe Tatăl Ceresc să-l trimită pe Cristos pe Pămînt, întrupîndu-l în Isus (de aici numele de Isus Cristos) pentru a elibera poporul acesta de sub teribila tutelă, deşi beneficiile misiunii aveau să se extindă asupra întregii omeniri. Misiune care trebuia să trezească conştiinţa prin faptele Mesiei. Dacă nu s-ar fi întîmplat acest lucru, am fi rămas în cea mai completă ignoranţă, ignorînd stăpînirea satanică, confundînd-o cu stăpînirea Divinităţii. Dîndu-şi seama de această manevră, Satan a încercat mai întîi să-l corupă pe Fiul lui Dumnezeu, oferindu-i împă-

răţia lumii şi gloria, aşa cum corupsese prin înşelăciune poporul iudeu. Dar cum Cristos avea să respingă oferta cu toată repulsia, Satana şi-a propus să-i destrame misiunea prin mijloace mult mai necinstite. Predica lui Cristos a deschis brazdă adîncă în poporul evreu şi această binevenită reacţie a reprezentat cel mai grav pericol pentru stăpînirea lui Satana. În momentul acela Dumnezeul Pămîntului a divizat opinia oamenilor şi a reuşit ca Isus să fie acuzat de erezie, alegîndu-l pe Iuda pentru a-l vinde. Argintul a fost mijlocul de care s-a folosit Satana pentru a corupe conştiinţa acestui discipol al lui Cristos, aşa cum mîrşavul metal a fost corupătorul tuturor timpurilor, şi aşa cum însăşi Biserica şi-a pierdut virtuţile propriei sale misiuni supunînd banului slujba religioasă. Revin însă la misiunea lui Cristos. În fapt, această misiune era destinată în mod special pentru a trezi conştiinţa poporului iudeu, căci el era cel mai supus robiei şi influenţei satanice, chiar dacă nu-şi dădea seama de aceasta. Aşa cum a rămas pînă azi. Tocmai de aceea Cristos s-a încarnat în trupul unui evreu, pentru a-şi exercita influenţa ca Spirit al Rasei şi pentru a provoca reacţia pe care o dorea cu atîta ardoare de la acest popor împotriva înşelării.

— Dar, îngăduieşte-mi, profesore. Cum se face că Tatăl Ceresc nu a prevăzut faptul că această misiune avea să fie destrămată ? Oare nu ştia că poporul evreu avea să persiste în greşeala sa ?

— Cum să nu ştie ? De aceea a fost doar o înfrîngere parţială, căci Adevărul a devenit limpede pentru o bună parte a poporului ales, precum şi pentru întreaga omenire. În ceea ce priveşte restul, poporul evreu care continuă să creadă în Iehova, continuă acelaşi drum pînă azi, sub sugestia lui Satana.

Nu ţipa, dar S. nu reuşea să-şi dea seama de ce i se părea că ţipă. Mai degrabă era vorba de un glas penetrant. Ca o bormaşină folosită de hoţii care atacă în puterea nopţii o casă de fier.

— Profesore, nu vi se pare că deşi a fost o rasă aleasă şi protejată de Dumnezeu Pămîntului, poporului evreu i-a mers destul de prost ? Lagărele de concentrare şi atîtea altele, de exemplu.

— Aici e buba : pentru că poporul evreu nu şi-a îndeplinit cu fidelitate religia, adică nu şi-a îndeplinit pactul făcut, Satana s-a hotărît să-l pedepsească prin inchiziţie, decapitare, lagăre de concentrare. Cred că aţi auzit de atîtea ori că Hitler a fost un trimis al lui Satana, un Anticrist. Nu aveţi idee cît adevăr inconştient se află în aceste afirmaţii !

— Ne-ai convins, profesore. Ce alte dovezi există despre robia poporului evreu de către Satana ? a întrebat Beba.

— Multe, foarte multe. Aduceţi-vă aminte de pasajul acela în care Saul reproduce cuvintele lui Cristos : Saul, devenit de atunci Apostolul Pavel, pentru a predica evanghelia printre evrei şi păgîni : „Pentru ca să le deschizi ochii, pentru ca să-i aduci din întuneric la lumină, din puterea Satanei la puterea lui Dumnezeu". Precum şi de cuvintele lui Cristos din Evanghelia Sfîntului Ioan, cînd le spune evreilor : „Voi sînteţi din tatăl vostru Diavolul şi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru. El, de la început, a fost ucigător de oameni şi nu a stat întru adevăr, pentru că nu este adevăr întru el." Mai clar nici nu se poate. Şi i-a spus Satana lui Cristos : „Îţi voi da toate acestea şi mă vei adora în genunchi". Adică exact ceea ce fac evreii fără s-o ştie. Îl adoră pe Satana, căci toată liturghia lor este făcută pentru a cere bogăţii materiale şi iertarea păcatelor zilnice. Tatăl Divin nu este un dătător de bunuri materiale. Şi aceasta ar trebui s-o aibă în vedere credincioşii de toate religiile, inclusiv catolicii : cînd cerem bogăţii sau răul cuiva ne adresăm lui Satana, căci el primeşte astfel de cereri şi el este cel care le dă celor înrudiţi cu răul, acţionînd ca nişte instrumente ale scopurilor sale perverse. Principalele mijloace de care se foloseşte Satana pentru a-şi exercita puterea sînt : mai întîi, medicina...

— Medicina ?

— Da, ştiinţa medicală. În al doilea rînd, clerul. În al treilea, catolicismul. Al patrulea, iudaismul.

— Profesore, ni-l poţi explica pe cel dintîi ?

— Cu multă plăcere. Răul pe care l-a făcut Satana cu ajutorul medicilor este, probabil, mai mare decît toate celelalte. Nici războaiele, nici ciuma, nici crimele, nici cutremurele trimise de Iehova nu depăşesc monstruozitatea

exterminării săvîrșite de medicină prin consumul de carne. Căci prin aceasta a întunecat conștiința individuală și a înmulțit bolile.

— Scuză-mă, profesore, dar, din moment ce sîntem aliații lui, pentru ce vrea Satana să fim bolnavi ? Nu i-am fi mai folositori fiind sănătoși ? O armată de paralitici sau leneși nu-i cea mai bună din lume.

— Foarte simplu, domnule. Lui Satana, în nici un caz, nu-i convine să fim sănătoși pentru că sănătatea fizică înseamnă și sănătate spirituală. Și, mai ales, pentru că fiind sănătoși putem să întrezărim adevărul. Mîncînd cadavrele fraților noștri inferiori nu săvîrșim doar un fel de antropofagie, căci sînt frații noștri, ci ne îndobitocim și devenim predispuși păcatului, așa cum o dovedește corupția sexuală, mult mai mare printre consumatorii de carne. Revenind însă la crima pe care o săvîrșim cu animalele, vreau să vă spun că am o experiență foarte interesantă. Animalele sînt ca niște copii, învață prin limba omului și prin disciplina educativă. Cercetările pe care le-am făcut mi-au adus rezultate splendide, reușind să dovedesc că toate animalele, fără excepție, se formează și se identifică cu omul îndată ce sînt supuse acestei discipline. Și pentru această educație nu trebuie să se folosească decît limbajul omenesc, la care răspund într-un mod care nu poate fi calificat decît drept admirabil. Ciinii, păsările, pisicile, porumbeii, găinile se identifică cu cel care le educă.

— O limbă anume, profesore ? a întrebat Quique.

— Nu, oricare. Oricare limbă. Cu condiția să li se vorbească precis și cu multă răbdare.

— Întreb pentru că germana sau rusa trebuie să fie limbi mai dificile decît spaniola. Mai ales pentru o găină, *disons*.

— Nici vorbă, domnule. E uluitor, uluitor să descoperi cît este de capabil să răspundă un ciine. Sau o găină.

— Deci nu sînt greutăți cu declinările din germană sau rusă ? Insist, profesore, nu pentru că aș pune la îndoială strălucitele dumitale experiențe, ci pentru că eu însumi, cînd mama mă obliga să învăț germana, aveam mari dificultăți cu acuzativul și dativul. Cît privește rusa, din cîte mi s-au spus, *n'en parlons pas*.

— Nici un fel de dificultăţi, domnule. E vorba doar de răbdare, de o dăruire acestui scop cu dragoste şi tenacitate. Cei care se folosesc de fluierături, interjecţii şi alte sunete guturale, crezînd că animalele nu i-ar înţelege, adresîndu-li-se într-o limbă corectă, săvîrşesc o mare greşeală. Lăsînd la o parte faptul că avem datoria de a-i înălţa pe fraţii noştri inferiori, folosindu-ne de cel mai ales instrument de care dispunem şi care nu este altul decît limbajul. Dumneata ţi-ai educa copiii numai cu fluierături şi interjecţii ?

— Nu.

— Poftim. Acelaşi lucru trebuie făcut şi cu fraţii noştri inferiori. Împărăţia animală reprezintă o mare taină veghează de Creatorul Divin. Şi mai trebuie să înţelegem că această împărăţie este atît de sacră, încît distrugerea fiinţelor care o compun este o crimă, un act monstruos, un atentat împotriva legii naturale a convieţuirii terestre şi evoluţiei. Ce am zice noi despre un monstru care ar sfîşia copiii care nici nu pot să vorbească ? Şi mai adaug că în timp ce carnea abrutizează conştiinţa, vegetalele o sensibilizează.

— Există o vegetală specială, profesore ? întreb, pentru că mie îmi place foarte mult salata.

— Salata ? Excelent, domnule. Dar nu există excepţii. Orice fel de verdeaţă : salata, bineînţeles, dar şi spanacul, ridichiile, morcovii. Totul e bun pentru sensibilizarea conştiinţei noastre. Observaţi animalele ierbivore, precum calul sau vaca : sînt blînde din fire.

— Şi taurii, profesore ? Mă refer la cei de corridă.

— Bineînţeles, şi taurii. Numai prin acest tip de sălbăticie, prin corridă adică, un animal atît de nobil şi de pacific cum e taurul poate fi împins spre atrocitate. Ar trebui să ne fie ruşine pentru faptul că rasa umană a putut ajunge la aceste extreme ale cruzimii şi sălbăticiei. Nu taurii sînt cei răi, credeţi-mă, ci spaniolii care se duc la corride şi ajută la săvîrşirea acestor crime. Vă repet, toate animalele ierbivore sînt pacifice. Comparaţi un cal cu un tigru sau cu un şoim. Carnea perverteşte simţurile şi face ca fiinţele care o consumă să devină agresive.

— Înseamnă că războaiele şi asasinatele sînt consecinţa consumului de carne.

— Să nu ai nici o îndoială, domnule, așa este. Consumul de carne nu numai că ne face insensibili la durerea altuia, dar ne și subjugă mai mult lumii fizice. Și acesta este scopul și planul lui Satana : să ne împiedice să vedem Adevărul, evitînd astfel emanciparea noastră.

— Așa că medicina, profesore...

— Aș putea să vă vorbesc zile în șir despre oribilele crime săvîrșite de această pretinsă știință medicală bazată pe consumul de carne, pe ideea microbilor și a vaccinurilor. Într-un pasaj din Vechiul Testament ni se spune că Iehova, adică Satana, a făcut păduchii, muștele și lăcustele pentru a pedepsi Egiptul. Isus Cristos, Învățătorul Învățătorilor, vindeca bolile scoțînd din trupul bolnav spiritul rău, deci demonii, cei care sînt adevărații responsabili ai bolilor. Toate aceste monstruozități pe care medicii le denumesc bacterii nu sînt decît creații ale Satanei, manifestări ale acestuia. Și microbii nu-i atacă decît pe cei care trăiesc în afara Legii Divine. Așa că știința medicală nu vindecă, ci se pretează jocului satanic, creînd și dezvoltînd bolile.

— Așa că dacă cineva e mușcat de un cîine turbat, nu trebuie să dea fuga la Institutul Pasteur, ci să caute pe unul care să-i scoată demonii ?

— Exact.

— Și dacă nu-l găsește, ce poate să facă ? Sau dacă nu mai e timp ?

— E o nenorocire, dar este singurul lucru care se poate face. Să trecem acum la cel de al doilea mijloc la care m-am referit : clerul. Acesta este cel mai puternic reazem pe care se sprijină Satana, datorită influenței pe care o are asupra unei părți din omenire.

— Bineînțeles, ca cel care are încredere în poliție și după aceea descoperă că aceasta merge mînă în mînă cu hoții. Chesterton. *Drôle de police !*

— Nici mai mult, nici mai puțin, domnule. E de ajuns o singură dovadă : totul se face pentru bani. De la botez la înmormîntare. Și banul este instrumentul tipic al lui Satana. Drace, s-a făcut opt și jumătate ! O să fiu scurt. Catolicii. Atitudinea majorității catolicilor demonstrează negarea absolută a doctrinei lor. Preoții și credincioșii catolici distrug virtutea religiei pe calea pasiunilor și a egois-

mului. Şi unii şi ceilalţi, avizi după bogăţiile materiale, nu se dau în lături din faţa nici unui mijloc pentru a le obţine. În ceea ce-i priveşte pe evrei, cred că ceea ce era important a fost spus. Semiţii sînt legaţi de Satana, căruia îi spun Iehova, prin pactul circumciziei. Ca în orice pact diabolic, sîngele nu putea lipsi. Îmi pare rău că trebuie să fiu scurt pentru că aveam să vă spun lucruri de importanţă covîrşitoare. Bătălia actuală este o bătălie satanică împotriva Divinităţii, o bătălie crudă şi nemiloasă menită să satanizeze lumea. Pămîntul ar deveni în acest fel o trambulină, o redută pentru disputa puterii universale. Ateismul este primul pas al satanizării. Din nefericire, triumful satanismului ar echivala cu eterna noastră pierzanie, fiind condamnaţi să supravieţuim în acest infern pe calea reîncarnării.

— *Que Dieu nous préserve !*

— La revedere, doamnă. La revedere, domnule. Cu altă ocazie mai bună vom continua să vorbim despre această temă care trebuie să ne preocupe pe toţi.

Cu paşi săltăreţi, doctorul Gandulfo a părăsit încăperea.

— Reîncarnările ! a exclamat Quique, ridicîndu-şi braţele spre cer. Frumos viitor ! Aşa cum ne comportăm noi, închipuieşte-ţi, o înaintare în grad, dar pe dos, a militarilor : începi ca mareşal şi sfîrşeşti reîncarnat în ciine al unei colonelese. Şi să nu uităm birocraţia. Un tip moare şi i se pare că aude spunîndu-i-se că trece la categoria berberi. Se pune omul la coadă şi aşteaptă două sau trei secole, iar cînd ajunge la ghişeu, trebuie căutat în toate registrele şi tot nu se află. Pentru că individul s-a înşelat, a auzit prost, trebuia să se aşeze la coada pentru *berberechos* *. Perfect, Bebuşca, trebuie să plec şi eu. Profesorul ăsta m-a umplut de nelinişte. Deocamdată mă duc să-mi mănînc porţia zilnică de salată. E sfîntă, n-aş da-o pentru nimic în lume. Şi tu ar fi bine să mai laşi whiskyşorul, ori poate vrei să te cobori la categoria *berberecho*.

Înclinîndu-se în direcţia lui Sábato, i-a spus „Maestre" şi a dispărut.

— Paiaţa !

— E un tip formidabil, prieten cu Mabel.

---

* *Berberecho*, specie de scoică *(n. t.)*.

— Nu mă refer la amărîtul ăsta.

S-a ridicat şi a privit absent rafturile de cărţi.

— Un nefericit. Ca şi cum autorul cărţii CĂSĂTORIA PERFECTĂ ar încerca să le explice nevestelor frigide aberaţiile sexuale ale lui Sade. Iar voi distrîndu-vă în draci. Rîzînd. Dracul poate sta liniştit. Se joacă de-a adevărul. Te face să rîzi cu amărîţii de diavoli ca acesta.

— Ai să-mi spui că dr. Gandulfo susţine un adevăr teologic ?

— Bineînţeles, proasto. Voi rîdeţi de sălăţică, dar în fond e adevărat. Îţi aminteşti ce spunea Fernando ?

— Fernando Cánepa ?

Sabato a privit-o cu răceală.

— Eu vorbesc de Fernando Vidal Olmos.

Beba şi-a ridicat ochii spre tavan cu o uimire plăcută.

— Numai asta îţi mai lipsea. Să citezi din propriile tale personaje.

— Nu văd de ce nu aş face-o. Dumnezeu a fost învins înainte de începutul timpurilor de către Prinţul Tenebrelor, adică de cel care avea să fie mai apoi Prinţul Tenebrelor. Te avertizez că vorbesc cu majusculă.

— Nu-i nevoie, te cunosc. Dar nu e chiar ceea ce susţine profesorul Gandulfo.

— Lasă-mă-n pace cu nefericitul ăsta. Există mai multe posibilităţi, ai să vezi. Odată învins Dumnezeu, Satana face să circule ştirea că Diavolul a fost cel învins. Şi în acest fel reuşeşte să-i distrugă orice prestigiu, făcîndu-l responsabil de această lume înfiorătoare. Teodiceele * inventate mai apoi de teologii disperaţi sînt nişte acrobaţii pentru a demonstra imposibilul : că un Dumnezeu bun îngăduie existenţa lagărelor de concentrare unde să moară persoane ca Edith Stein, copii mutilaţi în Vietnam, nevinovaţi transformaţi în monştri de bomba de la Hiroşima. Toate astea sînt nişte braşoave sinistre. Cert, indubitabil, este faptul că Răul stăpîneşte pămîntul. Firește, nu poţi înşela toată lumea, mai există şi oameni bănuitori. Sînt cei care, timp de două mii de ani au înfruntat tortura şi moartea pentru că au avut curajul să spună adevărul. Au

* Doctrină filozofico-religioasă care încearcă să demonstreze că existenţa răului, a nedreptăţii în lume nu infirmă bunătatea divină. *(Dex)*

fost risipiți, anihilați, torturați și arși de Inchiziție. Pentru că Demonul nu se încurcă cu nimicuri. Existența Inchiziției este suficientă pentru a dovedi cine guvernează lumea. Popoare întregi au fost anihilate sau împrăștiate. Adu-ți aminte de albigenzi. Din China pînă în Spania, religiile de stat (alte organizații ale demonului) au curățit planeta de orice intenție de revelație. Și putem spune că aproape și-au atins țelul.

— Bineînțeles, *aproape*. Cu excepția profesorului Alberto J. Gandulfo, de exemplu.

— Continuă să rîzi. Astea sînt micile drăcii ale Satanei. Să-l pui pe un personaj ridicol să-ți expună adevărul e o formă de a condamna acest adevăr la ridicol și, prin urmare, la ineficiență. Unora precum Gandulfo nu numai că li se îngăduie să trăiască, ci li se dă și inspirația de a vorbi. Dar vreau să-ți mai spun unele lucruri. Există și alte izvoare ale confuziei, mult mai diabolice. Unele secte care n-au putut fi anihilate sau pe care Satana nu le-a anihilat *ex profeso*, au devenit, la rîndul lor, izvoare ale minciunii. Gîndește-te la mahomedani. După gnostici, lumea sensibilă a fost creată de un demon căruia i-au spus Iehova. Mult timp, Dumnezeu lasă ca acest demon să acționeze nestingherit, dar în cele din urmă își trimite Fiul ca să locuiască în trupul unui evreu. În acest fel își propune să descătușeze lumea de înșelătoarele învățăminte ale lui Moise, acest profet al lui Iehova, adică al demonului. Amintește-ți, în treacăt, de ceea ce spune Papini despre Moise al lui Michelangelo. Va fi ajuns Michelangelo să descifreze această taină ? Dar să continuăm : dacă acceptăm că Iehova este demonul și că odată cu sosirea lui Cristos acest demon a fost înfrînt și îngropat în infern (cum cred mahomedanii și unii gnostici), atunci tot ceea ce se obține este consolidarea mistificării. De acum, o dublă mistificare. Căci continuăm să trăim într-o lume înfiorătoare. Hiroșima și lagărele de concentrare s-au produs după sosirea lui Cristos. Înțelegi ? Cu alte cuvinte : ori de cîte ori pălește minciuna, această specie de nefericiți o fortifică și Demonul domnește liniștit încă un mileniu, în timp ce adevăratul Dumnezeu se află în infern. De aceea le-a îngăduit Satana mahomedanilor să-și ridice și să-și dezvolte un astfel de imperiu. Trebuie să fii nebun

ca să crezi că ajunge un fanatic și un cal pentru a domina lumea occidentală timp de secole.

— Și în cazul ăsta ?

Privirea Bebăi era plină de ironie.

— Concluzia lui Fernando era inevitabilă. Prințul Tenebrelor continuă să guverneze. Și această guvernare se îndeplinește cu ajutorul Sectei Orbilor.

Concluzia i s-a părut atît de limpede, încît, dacă n-ar fi fost stăpînit de spaimă, ar fi izbucnit în hohote.

— Iar tu ?

Sabato a privit-o în tăcere.

Cînd a ajuns acasă, a găsit cea de

A TREIA COMUNICARE DE LA JORGE LEDESMA

Dă-mi un răgaz, nu uita că nu știu prea bine meseria, mă învîrt într-un mediu ciudat și într-o singurătate totală. Am puțin timp pentru scris, dar gîndesc mult. Acum vînd cîrnați pentru frigoriferul TREI CRUCI. Mă gîndesc la Gogol, beat, șezînd la o masă, cu picioarele atîrnînd, spunînd cît de tristă e Rusia, în timp ce plînge de atîta rîs cu Pușkin, iar după aceea plînge cu adevărat. În schimb, Argentina e incomparabilă. În răstimpurile pe care cîrnații mi le lasă libere, dau fuga și îmi însemnez totul.

Și acum, la subiect. Mi-a ieșit un animal mare și necunoscut. Trebuie să-i mai tai puțin din ceafă și să-l fac mai puțin incredibil. Picioarele îi sînt grele precum cele ale Leviatanului lui Hobbes și fără nici o consolare, precum opera lui Schopenhauer.

Îți explic cartea :

1. Voi face să fie clar că Dumnezeu nu există. Dacă există, asta nu-i treaba noastră.

2. Ce facem pe Pămînt.

3. Rațiunea metalurgică și strategică a morții. Rațiunea religioasă nu numai că a legat calul în urma căruței, ci a pus omul în locul calului. Acum nu mai lipsește nimic, doar calul să se urce în căruță. Trebuie să împiedicăm acest lucru cu toată hotărîrea. 4, 5, 6. De ce-urile. De ce sîntem lichizi. De ce există două sexe. De ce unicul lucru

care ne aparţine este ceva ce nu mai avem : trecutul. Voi descrie neliniştea, nonconformismul şi blestemata aceasta de insuficienţă. Schopenhauer a văzut-o la 30 de ani. Fantastic. Intelectul versus voinţă. Aceasta este marea luptă a omului, avionul desprinzîndu-se de pe portavioane, omul în căutarea fiinţei. Va părăsi grămada de nebuni, va pulveriza morala, va distruge totul, Cunoaşterea Adevărului va fi evenimentul acestui secol şi nu călătoriile în Lună, cum cred prostănacii. Nu ştiu de ce am fost unul dintre cei aleşi. Aş fi putut să fiu un hoinar, un matol, un scriitor de romane de dragoste, poate cu glorie şi bani. Totuşi, îmi voi cînta cîntecul. De mic am fost foarte bun la montarea de jocuri din fragmente. Aveam multe înclinaţii de muncă. Dar ori de cîte ori se ivea prilejul să se monteze sau să se descurce ceva, eram cel mai bun. Adevărul se află în lume gata făcut, dar desfăcut în bucăţi. Fiecare filozof şi-a adus contribuţia sa. Rămîne să-l montăm, nu să-i mai adăugăm alte cunoştinţe. De aceea au pierdut învăţaţii de azi : cu cît eşti mai înţelept, cu atît vezi mai întunecat şi mai amestecat. Mie mi-a rezervat soarta nefericirea de a monta Adevărul pentru că nu ştiu nimic despre nimic. Şi cum nu am profesori pentru a-i pune în dificultate, sînt un irresponsabil total.

ÎN TOATĂ NOAPTEA ACEEA SABATO
A STAT ŞI A MEDITAT,

iar în zori, cînd a început să se lumineze, reuşise să-şi înfrîngă toate temerile care îl stăpîniseră pînă atunci : îl va căuta pe Schneider oriunde s-ar afla. Deocamdată avea un indiciu : casa lui Nene Costa.

A privit calendarul : mai lipseau cîteva zile pînă duminică. A ieşit în stradă. Cerul era senin, aerul uscat. A rupt o bucată de hîrtie, a ridicat-o în vîrful degetelor şi a lăsat-o să cadă : vîntul bătea dinspre nord. A apreciat că în următoarele două zile o să fie mai cald, dar că era imposibil să se înnoureze şi să plouă. O zi cu soare, în februarie : toţi se vor afla la piscină.

Hotărîrea luată l-a liniştit, simţind din nou puterea pe care o pierduse din cauza atîtor frămîntări şi priviri înapoi.

COSTA ÎL PRIVEA

în felul lui caracteristic, cu capul înclinat pe jumătate în jos şi într-o parte, cu un surîs superficial pe care îl arbora construindu-şi astfel o crustă extremă de amabilitate diplomatică, sub care, graţie stăpînirii muşchilor faciali, exista un al doilea înveliş, abia perceptibil, dar care putea fi ghicit de un observator care îl cunoştea cu adevărat, înveliş al unei bunătăţi ironice, plin cu întrebări pentru sine însuşi de tipul „oare cunoaşte adevărul ?" sau „cum poate să fie atît de neştiutor ?", gîndindu-se, mai mult ca sigur, la inocenţa pe care o presupunea sosirea lui la Maschwitz, la sfîrşitul unei săptămîni obişnuite, cu soare şi piscină, pentru a afla ceva despre Schneider. Întrebări care, bineînţeles, erau supoziţii ale lui Sabato şi care, prin urmare, puteau sau nu să fie într-adevăr reale ; aşa că acea aranjare a muşchilor din cel de al doilea înveliş, care în mod sigur exista (pentru că sub surîsul său nu puteau să se afle decît sentimente de ironie şi chiar de resemnare sau ură), nu trebuia să fie neapărat o consecinţă a prezenţei lui Schneider în Buenos Aires ; ipoteză care pentru început nu putea să fie nimic altceva. Pentru că Sabato nu căuta nimic altceva decît să-şi dovedească lui însuşi, cercetînd casa, vorbind cu acest individ pe care îl detesta şi chiar însemnîndu-şi refuzurile sale, că Schneider se afla aici.

— Schneider ?

Îşi încreţea fruntea într-un mod interogativ care îi era caracteristic. Mod pe care îl folosea nu numai pentru a întreba sau pentru a asculta ceva care îl intriga, ci şi pentru a face afirmaţii de tipul „Nu cred că Lenin a fost un revoluţionar". Afirmaţii care îi dădeau o anume aură de înţelepciune misterioasă, pentru că le rostea fără nici un fel de bază, ca pe ceva atît de evident că nu încăpea nici un fel de discuţie. Numai că, rostite astfel, cu unele încreţituri interogative, i se destrăma orice ton de autoritate,

făcînd din ele simple propuneri pentru discuţii viitoare care nu mai aveau loc niciodată.

Nu, mai mult ca sigur că Schneider locuia încă în Brazilia. Erau ani de cînd nu-l mai văzuse. Cît despre Hedwiga, nu avea nici un fel de idee. Sigur, însă, se afla lîngă el, adică într-un loc din Brazilia.

ŞI ATUNCI, FETELOR,

fufa care se autobotezase Elizabeth Lynch a coborît dintr-o maşină sport, însoţită de un funcţionar încărunţit, şi s-a repezit în braţele lui Sergio Renán, care nu ştia unde să se ascundă, sărmanul de el, cu ochii lui visători. Obsesia rolişorului de la Tevé, fetelor, nu ştiu dacă mă fac înţeles. Dumneavoastră nu ştiţi cine este Elizabeth Lynch pentru că nu citiţi cu atenţie RADIOLANDIA, excelenta revistă de mondenităţi, unde cîştig şi eu o pîine în plus. Aşa că, îndeplinindu-mi datoria profesională, trebuie să fiu atent la Noile Valori, i-am luat un interviu acestei steluţe pline de promisiuni, care după ce s-a culcat cu portarii, mecanicii şi, în cele din urmă cu asistenţii de regie, a început să urce treptele succesului, devenind o figură importantă pentru viitor. Stimulat de un moment de nebunie care l-ar putea surprinde şi pe servitorul cel mai atent, am supus-o unui interogatoriu atît de sever, încît eram gata-gata să-mi pierd slujba de la această revistă deosebit de vîndută, pentru că promiţătoarea stea a protestat, zicînd că am vrut s-o pun într-o situaţie ridicolă. Şi în vreme ce Nardiello o fotografia arătîndu-şi picioarele lîngă băruleţul din apartamentul ei, iar mai apoi în faţa unor rafturi cu cărţi, am putut să disting cîteva volume din READER'S DIGEST legate frumos, nelipsitul volum NAŞUL şi PREVIZIUNILE ASTROLOGICE PE 1972. Mie, cred că aţi aflat, îmi place foarte mult să citesc, spunea, şi ca să fiu sinceră pînă la capăt, cele două pasiuni ale mele sînt cărţile şi muzica bună şi atunci eu am întrebat-o care compozitori o pasionează, iar ea, of course, mi-a răspuns că Geniul de la Bonn, pentru că întotdeauna ştie ce vrea. Dar cum eu am întrebat-o dacă nu-i place şi Pa-

lito Ortega *, crezînd că vreau să-i întind o cursă, foarte fermă şi luînd o mutră acră, mi-a răspuns că preferă muzica serioasă, în afară de menţionatul Gigant de la Bonn şi sub presiunea mea poliţienească de gradul trei (de aceea m-a denunţat direcţiei), a rostit bucăţile care o duc pînă la extaz, adică valsurile lui Strauss şi toată muzica lui Ceaikovski. Dar cum *je tiens beaucoup à ma peau*, în momentul în care Korn m-a acuzat de rea credinţă, i-am spus că pentru a-i dovedi că n-are dreptate eram dispus să-i mai iau un interviu, mult mai elogios, aşa că două numere mai tîrziu am fabricat un portret, mamă-mamă, subliniind figura ei atît de distinsă, încît era un mare păcat că nu lucrase ca manechin, pentru că era demnă să figureze între reginele de la International Best-dressed List, iar silueta ei de go-go putea servi de model pentru Marc Bohan. N-are rost să vă spun că atunci cînd e vorba de buzunarul meu sînt atît de generos cu laudele, încît chiar cred în ceea ce scriu, aşa că m-am gîndit bine ce trebuie să fac şi mă gîndesc şi acum (pentru că s-ar putea să mă cheme iarăşi Korn la ordine, de data asta definitiv) şi încep să cred că oloaga asta merita să fie ţiitoare a aristocraţiei romane.

Dar, să revenim la cronica interesantei reuniuni despre care vorbeam. În timp ce Elizabeth Lynch se arunca asupra lui Renán, aproape trîntindu-l pe Maestrul Sabato, care apăruse pe neaşteptate, eu, aflîndu-mă lîngă Nene, care-i şoptea ceva la ureche Cristinei, ca o măsură preventivă înaintea divorţului, le-am spus, să vedem atotştiutorilor dacă sînteţi în stare să aflaţi adevăratul nume al fufiţei. Nene Costa, al cărui talent literar a strălucit şi s-a stins definitiv în urmă cu o sută de ani, odată cu publicarea acelei povestioare din LA NACIÓN şi care, secîndu-i izvoarele inspiraţiei, şi-a dedicat tot restul vieţii vorbind la petrecerile şi cocteilurile de la Max Bill şi Noua Literatură, reuşind, chiar dacă nu credeţi, să destrame cele mai unite căsnicii din lumea bună, matematic, a doua zi pornindu-se divorţul iar el dispărînd la Caracas sau la New York, în aşteptarea Noii Stagiuni şi a calmării tipului. Aşa că, socotind cum susura în urechea Cristinei că

* Cîntăreţ argentinian foarte popular *(n. t.)*.

vroia să strălucească în fața presei, i-am aruncat mănușa, mai ales că am fost sigur că va fi îndrumat de Pampita, care-și rodea unghiile de furie pentru affaire-ul auricular al lui Nene cu gingava de Cristina. Așa că, după cum era de așteptat, Nene a ieșit în arenă și a început turnirul pentru a detecta adevăratul nume al fufiței, fapt pe care vi-l redau așa cum s-a petrecut :

Nene : Robinovici ? Satanowski ?

Pampita : Abramovici ? Gorodinski ?

Nene : Kuligavski ? Sokolinski ?

Pampita : Serebrinski ? Sabludovici ?

Nene : Mastranicola ? Spampinato ?

Pampita : Apicciafuoca ? Gambastorta ?

Nene : Sordelli ? Cucuzzella ?

Pampita : Lociacono ? Capogroso ? Fammilacacca ?

Nene : Norma Myrtha Cacopardo ?

Pampita : Mafalda Patricia Pinciafreddo ?

Nene : Ajunge, să ne lăsăm de bîjbîiala aceasta absurdă și s-o luăm sistematic. Să luăm ca bază cuvîntul Cazzo și să trecem în revistă toate posibilitățile. Măcar o dată să lucrăm serios. Pentru că tu improvizezi întotdeauna. Începe.

Pampita : Cazzolungo.

Nene : Ce obsesie, scumpo. Perfect, e bine : Cazzogrosso.

Pampita : Să nu uităm pluralul : Cazzolunghi, Cazzogrossi.

Nene : Să nu pierdem timpul cu fleacuri. Pluralul îl socotim la urmă, dintr-o răsuflare. Continuă.

Pampita : Culorile. E un zăcămînt uriaș : Cazzobianco, Cazzonero, Cazzobiondo, Cazzobruno. Și mai ce ?

Nene : Mititico, întotdeauna îți joacă feste estetica ta naturalistă. De ce trebuie să fie neapărat negru, alb sau roșu ? Aplică expresionismul, suprarealismul, ce dracului. Ia ascultă : Cazzogiallo.

Pampita : Florile. E ceva delicat. Cazzofucsia.

Nene : Da, dar să nu cădem pe partea cealaltă. Atîta sistematizare strică. Asociații libere. Ia să vedem.

Pampita : Piglialcazzo Capodicazzo, Cazzinculo, Cazzincül (variantă piemonteză sau lombardă, tu știi mai bine), Cazzolungo...

Nene : Ai spus-o o dată, obsedato.

Pampita : Cazzogelato, Cazzofreddo.

Nene : Stop. Mi-a venit o idee excelentă : false etimologii, trecînd de la o limbă la alta. Un membru al familiei Cazzofreddo sau Cazzofredi este făcut prizonier în Germania în vremea Războiului de O Sută de Ani și își schimbă numele în Katsfred, adică pacea pisicii. Nu știu care este pacea acestui prăpădit de patruped, dar așa se traduce.

Pampita : Și dacă italienașul se numea Cazzo, pur și simplu ? Nu s-ar putea să fie numai Katz ?

Nene : În principiu, da. Noi hotărîm asta. Dar Katz este evreu și nu văd cum se face ca simpla translație a unui italian în pădurile din Germania să-l oblige circumciziei. Mai degrabă aș pune Catzo, pentru că sună mai exotic. Putem presupune că există două ramuri ale familiei, în funcție de grafie. Unul dintre descendenții acestui prigionero ajunge casier la Fuccar, se îmbogățește, se face bancher, finanțează războaie și în cele din urmă este înnobilat : von Catzo.

Pampita : Un alt membru al familiei Catzo emigrează sau e dus în Rusia, ori, și mai bine, Ecaterina îl numește Trezorier, profitînd și de faptul că e un gagiu splendid. De ce taci, filozofule ? Catzov ?

Nene : Răbdare. Și asta e o mină formidabilă. Mai întîi, poate să apară patronimul Katzov.

Pampita : Cu v sau cu doi f.

Nene : Minorata mintală, cum ar spune Quique...

Quique : Pe mine să nu mă băgați în asta, prego. Am cea mai înaltă considerație profesională și personală pentru tînăra stea Elizabeth Lynch.

Nene : Rușii folosesc alfabetul cilîric. Fonemul este același. Să spunem, totuși, că în occident se cunoaște forma cu v, Katzov. Dar să continuăm. O ramură poloneză ar putea da Katzovsky.

Cristina : Domnule, asta sună a evreu.

Pampita (radioasă) : Tu ocupă-te de animație, Cristina.

Nene (delicat, curtenitor, didactic) : Nu, Cristina. Dar, vezi tu, aici, la noi, oricare nume polonez pare evreu. Zoltowski, de exemplu. Oricare neavizat îl poate lua pe conte

drept un rus din Junin Corrientes*. Să continuăm cu Cazzo slav. Unul din membrii familiei Katzowsky se întoarce din Polonia în Rusia și ia parte la mișcarea revoluționară. Vladimir Ilitch Katzovsky, mai cunoscut sub Lalin.

Cristina : Parcă-i un jucător de fotbal.

Nene : Sigur, e un descendent. Dar vorbeam de Lalin revoluționarul, cunoscut în Franța drept Laline. Și acum, întrebarea : cum se numește soția acestui moscovit ?

Cristina : Doamna Lalin.

Nene : Niet.

Cristina : Doamna Katzovsky.

Nene : Niet.

Pampita (atotștiutoare) : Nu, iubito. Doamna Katzovskaia.

Nene : Mai mult ca sigur. Mai trebuie menționat și un anume Anatol Fedorovici Katzarenco, ucrainian, scriitor naturalist care, fără îndoială, provine din aceeași ramură italiană, obiect al acestei cercetări. Și, în trecere, cîteva curiozități : Maşa Alexandrovna Katzov. Cine este ?

Pampita : Personaj dintr-un roman rusesc. Nu, stai : personaj din Cehov.

Nene : Corect ! O ramură emigrează în Georgia și de aici vine importanta familie Karakatzov. Titlul unui roman rusesc : FRAȚII KARAKATZOV.

Pampita : Foarte bine, dar nu fă pe eruditul. Tu ești de partea revoluționarilor pentru că ai stat doi ani la ambasadă și pentru că îți place să te joci de unul singur. Să ne întoarcem la italieni pentru că în asta te tai. Cazzobrutto. Și, mai grotesc : Cazzobrutone. Mai duios : Cazzobrutino.

Cristina : Cazzocarino.

Nene (plăcut surprins) : Foarte bine, Cristina.

Pampita : Înfricoșător : Cazzovicino. Nostalgic, a participat la Cruciade și a ajuns în Alasca sau pe aproape : Cazzolontano. Apetisant : Cazzocaldo.

Nene : Păsărico, iar cu obsesiile tale.

---

* Junin y Corrientes — cartier din Buenos Aires unde trăiesc cei mai mulți evrei, majoritatea veniți din Rusia. De aceea, pentru un locuitor al orașului, cînd spune „rus", înțelege „evreu". Așa cum „turc" înseamnă sirian sau libanez. În Buenos Aires trăiesc 500.000 de evrei *(nota autorului)*.

Pampita : Nu fi scîrbos, Nene. Acum te pocesc. Artistic : Bellcazzo. Curtenitor : Cazzoperté. Agresiv : Cazzopernona. Masochist : Cazzopermé. Posesiv : Cazzomeo.

Nene : Să nu uităm diminutivele : Cazzone, Cazzonello, Cazzonino. Şi, bineînţeles, pluralul : Cazzoni, Cazzonnelli.

Cristina : Şi proverbele ? *A Dios rogando y con el cazzo dando* *. (Un murmur de surpriză şi admiraţie. Nene Costa începe să creadă că, în cele din urmă, căsnicia aceasta ar merita osteneala. Pampita îşi sporeşte invenţiile.)

Pampita : Mai bine un *cazzo* în mînă decît o sută zburînd. Sau : Nu spune niciodată din acest *cazzo* nu voi bea. Sau : Nu se vorbeşte de *cazzo* în casa spînzuratului. Sau : Vine ca un *cazzo* pe deget. Sau : *Cazzo* cu clopoţei nu prinde şoareci.

Nene : Gata, ajunge, Pampita. Închidem mina asta. Propun să trecem la citate celebre : Cazzo are aceeaşi condiţie a morţii, căci atacă atît palatele regilor cît şi colibele păstorilor. Sau alta, din Quijote : Cel mai mare duşman pe care-l are Cazzo este foamea şi veşnica-i dorinţă.

Pampita : Canzzonete napolitane : O, Cazzo mio ! cîntat de Tito Schipa.

Nene : Variantă : O, Tito mio ! cîntat de Cazzo Schipa.

Pampita : Fraze celebre : Lui Cazzo ce-i al lui Cazzo.

Nene : Aut Cazzus aut nihil. Doctus cum Cazzus. Meine Katze, meine Katze ! exclamaţie a lui Ulrich cel Roşu în momentul cînd e prins şi mutilat de tătari. Cazzum non facit saltus, faimos aforism de Leibniz. Cazzum cum dignitate, expresie a lui Cicero definind idealul patricienilor romani retraşi din viaţa publică.

Pampita : Curriculum Cazzo.

---

* Proverbul corect este : *A Dios rogando y con el mazzo dando*, a cărui traducere literală ar fi : Cu ochii la Dumnezeu şi cu ciocanul în mînă. Iar sensul este acela de a nu te încrede mereu în ajutorul cuiva, pentru că ceea ce faci tu e bun făcut. Exact în acelaşi sens în spaniolă mai există un proverb *Ayúdate y te ayudaré*, corespunzînd românescului *Ajută-te şi am să te ajut*. În primul caz, evident, Cristina substituie *mazzo* prin *cazzo*. Zicala românească cea mai apropiată ar fi, poate, *Tot ţiganul îşi laudă ciocanul*. Asta, presupunînd că noi înşine intrăm în jocul personajelor lui Sabato, aşa cum procedează în continuare Pampita, făcînd substituiri ad-hoc, ceea ce ne-a determinat să le transcriem în echivalentele româneşti *(n. t.)*.

Nene : Slab. Dragi ascultători şi telespectatori, pentru a pune capăt festivalului nostru, vă voi face cunoscută declinarea cuvîntului Cazzo în limba Uy-kted. Nominativ : Khatzô. Genitiv : Khatzoen. Dativ : Khatzokï.

Pampita : O limbă precum limba Uy-kted ar trebui să aibă mai multe cazuri.

Nene : Ai răbdare. În această limbă, estenuată * în ultima vreme de cercetările lui Georgie cu Carola Monzoń, există şi alte cazuri, necunoscute în limbile indoeuropene. Deliberativ : Khatz. Consultiv : Khatzopekiut ? Compulsiv : Khatzo-üneh ! ! (deşi pare ciudat, întotdeauna se pun două semne de exclamare). Caritativ : Khatzützö.

Turnirul onomastic în care nu mi-am vîrît nasul, păstrînd o discretă tăcere, date fiind delicatele mele legături cu RADIOLANDIA, a luat sfîrşit. Tăcere discretă împărtăşită şi de Maestrul Sabato, destul de retras, meditînd, probabil, la Criza din Timpurile Noastre sau, mai degrabă, suferind un început de colită ori hepatită, fenomene care, după cum se ştie, prezintă simptome asemănătoare, aşa că nu poţi şti niciodată dacă acest gen de oameni sînt îngrijoraţi de soarta omenirii sau de funcţionarea aparatului lor digestiv.

EL SE GÎNDEA LA CUVINTELE LUI FERNANDO

şi îşi amintea de avertismentele sale. Da, aici nu se întîmpla nimic care să-l îngrijoreze. În aparenţă ! Doar micile nevinovăţii puse la cale de Fernando însuşi. Jocul ambiguu al lui Domínguez, străin *în aparenţă* de destinul său atît de legat de Orbi şi foc. *În aparenţă*. Brauner se întorsese la Paris în 1938 numai pentru a picta, în realitate însă revenise pentru a se întîlni cu destinul său însîngerat ; revenise în locul exact şi în momentul oportun pentru ca vasul aruncat de Domínguez să-i scoată ochiul, aşa cum îl visase şi îl pictase ani în şir, atîrnînd însîngerat de o bucată de piele. Oamenii se îndreptau ca

* *Estenuată în ultima vreme* — expresie tipică aparţinînd lui J. L. Borges, care aici apare sub numele de Georgie. Evident, încercare a lui Quique de a-l satiriza pe Borges pentru înclinaţia sa de a elabora mici cărţi în colaborare cu femei *(n. t.)*.

niște lunateci către regiunile spre care în mod obscur, nelămurit, se simțeau atrași. De exemplu acum, în cazul ăsta, cît era destin și cît întîmplare în adunătura asta de pocitanii ? Încerca să descopere sub fețele false, sub pozele sofisticate sensul adevărat și teribil al sorții, așa cum un spion încearcă să afle adevăratele cuvinte ale distrugerii din scrisoarea plină cu bîrfeli despre o petrecere, semnată de o femeie. Să și-o imagineze pe mătușa Teresita, exclama Quique, desfăcîndu-și brațele ca aripile unei mori de vînt, după ce își petrecuse viața în altarul Fecioarei del Pilar *, iar, după moarte, sosind în acest loc pentru a se întîlni cu individul care stăpînește Lumea și să descopere că nu e Cristos, ci, disons, un tip cu mai multe brațe. Asta este : solii îngrozitoare rostite de paiațe. Trebuia studiat fiecare cuvînt, fiecare gest și nu trebuia lăsat necercetat nici un colț din realitate, nici măcar un singur pas al lui Schneider sau al prietenilor săi. Amintiți-vă de Maupassant nebun sau de Rimbaud sfîrșind în delir, scria Fernando. Și de atîți alți necunoscuți care și-au sfîrșit zilele în mod înspăimîntător : între zidurile unui ospiciu de nebuni, torturați de politic, asfixiați în fîntîni părăsite, roși de furnicile carnivore din Africa, sfîșiați de rechini, castrați și vînduți ca sclavi sultanilor din Orient. Numai că Vidal Olmos uitase să menționeze și pedepsele mai subtile și, tocmai de aceea, mult mai înfiorătoare.

— Era un filantrop. Nu știați că a inventat ghilotina pentru a îndepărta suferințele ? Beți, călăii nici nu știau unde dădeau cu securea, își tăiau o mînă, îți tocau un picior. Sălbăticii. De subliniat că bietul monsieur Guillotin nu și-a putut industrializa ideea. A industrializat-o, bineînțeles, un tehnician neamț. Care s-a umplut de bani pe spezele Revoluției Franceze. Dar Dumnezeu l-a pedepsit, pentru că și-a investit banii într-o mină și a pierdut pînă și ultima lețcaie. Așa că, în cele din urmă, singurul care a trăit din idealurile lui Saint-Just a fost un

* *Nuestra Señora del Pilar.* Chipul Fecioarei apărut pe o columnă de marmură *(pilar)*, venerat în biserica del Pilar (Zargoza, Spania), comemorînd arătarea acesteia în fața apostolului Santiago (Iacob). Fecioara del Pilar se sărbătorește la 12 octombrie în calendarul catolic și este Patroana Spaniei *(n. t.)*.

prostănac pe care, numai văzîndu-l, Saint-Just ar fi vomat de scîrbă. Pentru că aceasta e dialectica, după cum susţine Maestrul Sabato.

Şi-a mai amintit şi de droguri, probabil unul din mijloacele folosite de Schneider. Pampita avea un tic al obrazului, acelaşi pe care îl avea şi Nene Costa.

ODATĂ CU SOSIREA LUI COCO BEMBERG

petrecerea s-a înteţit în mod neaşteptat, cu scufundări în piscină şi pahare de mentă. Apoi s-a procedat la o analiză privind Situaţia Maselor în Lumea a treia, nu înainte de a-l fi dojenit pe Nene (se vede treaba că el căzuse la mijloc) pentru preocupările sale literare.

— Tu, care ne plictiseşti în continuare cu Nabokov al tău, cînd ceea ce ar trebui să faci e să pui mîna pe o mitralieră, a rezumat Coco, frecîndu-şi pieptul.

Apoi, poate că datorită unui gest care, cu toată atenţia mea, nu i-a scăpat privirilor sale de cekist, m-a întrebat :

— Iar tu, Quique, ai putea să ne spui la ce dracului te gîndeşti ? Nu eşti peronist şi nici de stînga ; poţi să ne spui ce dracului eşti ?

Interes justificat, în definitiv, deşi eu n-am reuşit să-i răspund decît în şoaptă, îndurerat şi umil :

— E adevărat, Coco, nu sînt nici peronist şi nici de stînga. Sînt un om sărac, înţelegi ?

Cuvinte pentru care mai tîrziu (nimic nu se uită) am fost judecat cu asprime.

După aceea s-a trecut la examinarea situaţiei persoanelor aflate de faţă, a celor absente dar apropiate celor de faţă şi, în cele din urmă, a celor absente pur şi simplu.

— Cît timp am fost împreună s-a purtat bine. Apoi a obosit. Am văzut-o şi la analize.

— Asta crezi tu, dar n-a trecut totul, poponarule.

— Cu marihuana ne merge bine, vorbim mai mult şi dacă avem chef, plîngem.

— Ne înţelegem în toate. Ne-am cunoscut într-un apartament, unde am văzut filmul *Ora cuptoarelor* şi am început legătura noastră fără nici o condiţie.

— Am făcut terapia cuplului. Ne-am despărțit fără scandal, iar acum sîntem prieteni foarte buni.

— Atenție, bătrîne, începi să bați cîmpii.

— Dar tu ești un masochist și înseamnă că ești mult mai frustrat.

— Da, dar cel puțin am o perspectivă mai bună și asta mă ajută ca să înțeleg conflictele mult mai bine. Și, oricum aș fi, Panchita mă încălzește, e o femeie colosală, ce să-ți mai spun, și între noi există o empatie, înțelegi ? Cînd sîntem împreună, comunicarea dintre noi este fantastică.

— Eu mă car. Recunosc că nu-i frumos, că nu-s coaptă încă, dar nu mai pot să suport. Dacă-i poponar, s-o spună odată și să nu mai facă pe sfîntul. Pentru că ăștia care se ascund sînt cei mai răi, își bat joc de tine ca femeie, se agață de tine ca lipitorile și nu mai scapi.

Moment în care Coco nu s-a mai stăpînit și a țipat că de fapt ceea ce se întîmplă este că voi în curva asta de life nu vă dați seama că acestea nu sînt niște conflicte individuale, ci efecte ale subproducției alienării generale a societății de consum.

Iar cu Revoluția, m-am gîndit eu. Și, într-adevăr, discuția s-a politizat, exprimîndu-se verdicte importante :

— Nu, domnule, pe mine mă interesează să fiu tratată ca femeie și nu ca bun de consum. Ce crezi tu, pocitanie, că eu sînt Isabel Sarli * pentru că am țîțe frumoase ?

— E o problemă de urbanitate pentru care se impune cu toată fermitatea o schimbare structurală, a rostit Arturito, cel care este arhitect și care, respectînd adevărul, pînă atunci nu deschisese gura.

— Perfect, dar dacă e vorba de cei de jos lucrurile se schimbă.

— Și ce ai tu cu cei de jos ? Ești împotriva culturalizării masive ?

---

* Isabel Sarli, actriță de film, foarte proastă, cunoscută mai ales pentru că apare mai întotdeauna dezbrăcată *(n. t.)*.

— Nu, dar nu poți să te cobori. Există un context de clasă și trebuie să te păstrezi în interiorul lui.

— Numai că dacă te consideri clasă superioară, asta nu înseamnă că ai îndepărtat falimentul. N-ai dreptul să judeci mecanic.

— E drept, dar există un procent pe care trebuie să-l ai în vedere.

— Dacă negi modelul impus de societate, ești sancționată.

În clipa aceea, Cristina, care se păstrase cu toată prudența în afara discuției, ca să nu pară într-atît de proastă, a spus ceva despre nu știu ce carte. Biata novice ! Au privit-o ca pe cineva care în Era Cosmică vine în teleguță. Să citești cărți, ce tîmpenie ! Cărți ! GUERNICA, de exemplu, văzută de un burghez.

Așa că Cristina a tăcut și, încet-încet, am văzut-o îndreptîndu-se spre Nene Costa, care citea revista PLAYBOY sub un copac.

PRIVEȘTE FAȚA ASTA, I-A SPUS NENE COSTA

— Ce mai e și asta ? O femeie terminată. Probabil că fumează mult. I-a citit numele : E. Kronhausen.

— Și acum privește-o pe asta de jos, a continuat Nene. P. Kronhausen.

Cristina a întrebat dacă erau surori.

— Nu. Dar trăiesc împreună. Sînt o familie. O pereche.

— O pereche de femei ?

— Proasto : cea de sus e bărbat. Eberhard.

— Și ce vrei să spui cu asta ?

— Nimic. Fac parte dintr-o suită despre noile stiluri sexuale.

— Da, și par fotografiați de poliție după terminarea orgiei.

— Mai bine citește ce scrie aici.

Linda Lovelace, de 22 de ani (dar pare de 40 !). Dedesubt scrie că dacă nu avea măcar un orgasm pe zi devenea foarte nervoasă. Celebră după apariția ei în filmul pornografic DEEP THORAT. Numai rostirea numelui său atrăgea sute de persoane la orice petrecere, iar revista SCREW a lăudat-o, numind-o „gura favorită a Statelor Unite".

— Gura ? a întrebat Cristina. Dar e oribil.

Nene Costa i-a surîs cu o ironie dulce. Și au continuat să citească : pe baza valoroasei experiențe personale acum i s-a dat o rubrică în OUI, în care dă sfaturi mergînd de la inimaginabil la imposibil, învățîndu-i tot felul de figuri între oameni și animale.

— Mai degrabă cu măgari decît cu ciini, a spus Nene Costa cercetînd fața Lindei. Și acum, uită-te la preotul ăsta : Reverendul Troy Perry. O încrucișare dintre un pugilist și un filozof nefericit. Reține că este îmbrăcat cu multă grijă și bine pieptănat. Curriculum vitae : de mic copil s-a simțit atras de Tarzan. S-a căsătorit, a avut doi copii și abia după aceea și-a dat seama că era homosexual. A băgat divorțul și a înființat Biserica Comunitară Metropolitană numai pentru homosexuali. A fost descris de un ziarist cu care a stat de vorbă ca un Martin Luther King al acestei mișcări, iar el a răspuns : „Nu știu dacă s-ar putea spune asta, mie mi-ar fi de ajuns să mi se spună Martin Luther Queen". Desfășoară o activitate prodigioasă, de la intervenții în grupuri și demonstrații pînă la slujbe și conferințe în școli. A pus la punct un serviciu telefonic de urgență pentru homosexuali în criză.

— Și acum să le vedem pe surori, cum spuneai tu. Familia Kronhausen. S-au căsătorit pe cînd își luau doctoratul la Columbia University. Autori ai lucrării PORNOGRAFIA ȘI LEGEA precum și ai cărții ARTA EROTICA, un rezumat al celor 1500 de fotografii aflate în faimosul Muzeu Internațional din San Francisco, instituție fără scopuri lucrative. Betty Dodson, cunoscută pentru eforturile sale privind emanciparea femeii prin sex, a fă-

cut elogiul homosexualilor și heterosexualilor, începînd cu orgiile și terminînd cu masturbația. A făcut parte din juriul festivalului Visuri Umede, care a avut loc în 1971 la Amsterdam. Conduce o instituție practică pentru dezvoltarea sexualității.

Al Goldstein, mutră de curvar cu bani, fondator al revistelor SCREW și GUY, săptămînal pentru homosexuali, arestat la Havana, ca presupus agent CIA, actor în primul film epic porno produs de SCREW, predă un curs de sexualitate la Universitatea din New York. Să vedem și opiniile de rigoare :

Goldstein : Dacă soția mea mă înșală, o ucid. E proprietatea mea. Cum eu îi plătesc cheltuielile, eu sînt stăpînul ei, așa cum sînt stăpînul automobilului meu pe care nu-l împrumut altora.

Reverendul Perry : Dar ești sigur, Al, că ești editorul revistei SCREW ? Poate că ar trebui să-ți lași femeia și să întreții relații cu o altă proprietate de a ta. Să zicem, cu sofaua.

(Nu-i chiar rău, la urma urmelor, blegul ăsta are umor, a comentat Nene Costa.)

E. Kronhausen : Nu înțeleg, Al, cum de poți susține astfel de lucruri cînd, în același timp, te consideri un propulsor al revoluției sexuale ?

Goldstein : Fiecare lucru își are prețul lui. Să nu ne înșelăm cu gîndul că soția ta nu-și are prețul ei, asemeni unei aventuri sau unei orgii. Nu pretind decît ca soțiile mele să-și știe prețul de vînzare înainte de a semna un contract.

Nene Costa a trecut peste cîteva pagini.

— Aha, acum ceva despre swinging.

P. Kronhausen : E distractiv, poți petrece clipe plăcute. Mai mult, poți transmite tinerilor un mesaj, le poți spune că sexul este pentru recreație și nu pentru procreație.

E. Kronhausen : În grup, sexul poate fi distractiv și erotic. Noi doi, de multe ori ne-am prăpădit de rîs. Cînd există 20 de persoane într-un pat, se pot petrece situații

foarte comice : unul care cade, o piramidă care se prăbuşeşte.

P. Kronhausen : N-am să uit niciodată petrecerea ultimă din primăvara aceasta. Cîţiva nebuni mergeau cu televizoarele portabile din cameră în cameră, privind meciul de base-ball, în timp ce alţii nu mai terminau cu chiţăielile. Lui Ebe şi mie nu ne venea să credem, pur şi simplu, că unii, în locul sexului preferau meciul de base-ball.

PLAYBOY : Care este proporţia ideală între bărbaţi şi femei ?

Profesorul Pomeroy : În general, lumea vine în perechi. Dar o petrecere ideală presupune, mai mult sau mai puţin, un număr dublu de bărbaţi, pentru că femeile sînt mai rezistente.

PLAYBOY : Şi în ceea ce priveşte filmele ?

Profesorul Pomeroy : E ceva obişnuit. E vorba de filme adecvate, foarte genitale şi amănunţite, fără emoţii. Îi ajută pe cei de faţă să-şi dezvolte ideile proprii.

E. Kronhausen : Cred că în toate întîlnirile la care am participat, filmul n-a avut un rol mai important de 10 la sută. De obicei, efectele au fost mai degrabă depresive decît stimulatorii. Şi, în definitiv, dacă ai atîtea posibilităţi la îndemînă, ce nevoie mai ai să te uiţi la cei care-şi fac de cap pe ecran ?

PLAYBOY : Şi care e rolul vibratoarelor ?

Domnişoara Dodson : Noi, femeile, cînd e vorba de orgii, avem cu noi vibratoarele, atît pentru masaj sexual cît şi pentru masturbaţie. De asemenea, pentru a le arăta bărbaţilor cele mai bune poziţii pentru a face chestia împreună cu vibratorul. Simultan. Ceea ce nu-i chiar aşa de simplu: vibratorul îşi are cîntecul lui. Adică se poate face chestia şi, în acelaşi timp, se poate folosi şi vibratorul ca să se simtă totul mai puternic. Mi-am dat seama că pe măsură ce noi deveneam mai agresive şi le ceream să facă şi povestea asta, aveam şi mai multe orgasme.

Goldstein : Sînt obligat s-o cred pe Betty pentru minunile de care ne vorbeşte. Vibratoarele au fost dintot-

deauna un fel de tabú, ceva care trebuia cumpărat pe sub mînă în librăriile porno. Acum însă, spre marea mea bucurie, pînă şi cele mai elegante prăvălii de pe V Strasse le vînd cu numai 2,95 dolari. Şi cred că aţi observat că nu mai sînt nişte simple vibratoare, pentru că au formă de penis, ceea ce e foarte important pentru femeile care îşi au bărbaţii departe de ele. Consider că vînzarea unor astfel de obiecte consolatoare este un mare cîştig pentru americanul de mijloc. Dar pentru persoanele mai neajutorate, pentru cele care au nevoie de o prezenţă emoţională, ar trebui puse în vînzare obiecte consolatoare prevăzute cu un mic magnetofon înăuntru, care să spună mereu : „te iubesc, iubito".

Domnişoara Davis : Personal, eu consider că vibratoarele sînt oarecum inumane. Mie îmi place carnea şi nu plasticul sau metalul. Oricum, cu sau fără vibrator, consider că cei care susţin că lesbienele, aşa cum sînt eu, nu pot trăi dacă nu se culcă cu bărbaţii, susţin un mit. E ridicol. Noi, femeile, n-avem nevoie de bărbaţi, pentru că punctul nostru sexual se află în clitoris. Dacă lucrul acesta ar fi înţeles de cît mai multe femei, am avea mai multă putere şi mult mai multă autonomie.

Reverendul Perry : După sfaturile pe care mi le cer homosexualii, s-ar putea deduce că vibratoarele sînt folosite mai ales în întîlnirile în grupuri. Mulţi preferă vibratoarele pentru coitul anal. Dacă fac 69, se pot folosi, în acelaşi timp, şi vibratoarele. Ceea ce îşi are sensul lui, dacă stimulează actul sexual.

Domnişoara Lovelace : Depinde şi de calitatea vibratorului. Mie, de exemplu, nu-mi plac cele lungi şi subţiri, ci cele care au vîrful mai gros. Sînt fantastice.

Profesorul Pomeroy : Aspectul negativ al grupului sexual, din cîte înţeleg eu, este pericolul unei relaţii emoţionale. Mai exact, pericolul de a întîlni pe cineva (şi între atîta lume există un astfel de pericol) cu care te-ai putea înţelege minunat, sfîrşind, deci, prin a te angaja emoţional faţă de el. Cînd discut cu pacienţii mei, întot-

deauna le amintesc de pericolul acesta. Le spun că, într-un anume fel, se joacă cu focul. Pentru că înseamnă că trebuie să-şi ascundă o parte din viaţa lor atît în faţa copiilor, cît şi în faţa prietenilor mai apropiaţi.

ÎNTRE TIMP QUIQUE ASISTA. LA O NOUĂ FAZĂ A DISCUŢIEI

Astfel că de la problematica psihico-socială se trecuse la cea estetico-socială, amănunt captat la moment de auzul foarte fin al lui Nene Costa, intrînd imediat în joc, ca membru activ, pentru că a-ţi imagina o astfel de discuţie fără el e ca şi cum ţi-ai imagina o discuţie despre cursele automobilistice fără Fangio. S-au emis judecăţi despre :

John Cage şi muzica d'ameublement
Cultura oficială
Necesitatea de a-ţi bate joc de bunul-simţ
Antiopera
Anti-partitura
Anti-poemul
Anti-romanul

Ce înapoiere : mai bine anti-anti-romanul. Cine ar putea crede că, în acest caz, numai din plăcerea pentru demodare, Sábato nu ar trece în faţă, a spus Pampita, arătîndu-l cum se plimba dintr-o parte într-alta, gînditor.

Colajul muzical
Schoenberg

— Dar ce înseamnă *o idee* pentru Schoenberg ? a întrebat Nene. Trebuie să facem o diferenţă între ideea muzicală şi aspectul fenomenologic.

— Trebuie să demascăm încarnarea extremă a gîndirii idealiste burgheze.

— Felicitări ! Gîndirea idealistă burgheză ! Ca şi cînd ai spune portocală portocalizată !

— Atunci, cum rămîne cu Penderecky ?

Acest „atunci" m-a scos din sărite, dovedindu-mi la modul cel mai brutal cu putinţă în ce fel de ghiveci intelectual mă transformasem expunîndu-mă celei de A patra Puteri de la RADIOLANDIA.

SE DISPREŢUIA PENTRU CĂ SE AFLA ÎN CASA ACEASTA,

pentru că, într-un anume fel, simţea că avea ceva în comun cu cei de faţă. Şi încă îl mai privea pe Coco, cel care începuse să vorbească despre „negrişori", privindu-l cu dezgust şi ironie atunci cînd acesta le spunea că negrii îşi lăsaseră oasele de-a lungul şi de-a latul Americii Latine, luptînd în micile armate de eliberare, ducîndu-se să se bată la mii de kilometri de casele lor, în teritorii pustii, pentru scopuri atît de idealiste precum libertatea şi demnitatea. Coco, devenit acum un furios peronist de salon. Ce legătură avea el cu toată adunătura asta ? Da, sigur, se afla aici cu alte scopuri. Oricum însă, era de faţă pentru că îi cunoştea, pentru că întotdeauna avusese o anume legătură cu ei. Şi, la urma urmelor, cine ar fi putut susţine că le-ar fi fost superior ? Cineva spusese că în orice fiinţă se află germenele întregii umanităţi, toţi zeii şi demonii pe care şi i-au imaginat popoarele, zeii pe care i-au adorat şi demonii de care s-au temut se află în fiecare dintre noi şi, dacă ar rămîne un singur copil în urma unei catastrofe planetare, acest copil va procrea aceeaşi rasă de divinităţi luminoase şi perverse.

Se îndrepta spre gară sub tăcerea nopţii şi s-a oprit să se odihnească, întinzîndu-se pe iarbă, aproape de eucalipţii uriaşi şi solemni, rămînînd cu ochii deschişi spre cerul de culoarea cernelei albastre. Novele de pe vremea cînd se preocupa de astronomie i-au revenit iarăşi în minte, cu inexplicabilele lor explozii siderale. În legătură cu acestea, el avea ideile sale, idei de astrofizician bîntuit de erezii :

Există milioane de planete în milioane de galaxii, cu amibele şi megaterii lor, cu oamenii de Neanderthal şi după aceea cu Galileii lor. Într-o zi descopereau radiumul, într-o alta reuşeau să divizeze atomul de uraniu şi

nu reuşeau să-i controleze fisiunea sau se dovedeau neputincioşi în faţa luptei atomice, astfel că planeta explodă într-un infern cosmic : Nova, noua stea. De-a lungul secolelor, aceste explozii marchează sfîrşitul succesivelor civilizaţii de plastic şi computere. Chiar acum, în această noapte, din cerul tăcut şi înstelat îi sosea mesajul unuia din aceste cataclisme colosale, petrecut probabil pe cînd pe Pămînt, în cîmpiile mezozoice, mai păşteau încă dinozaurii.

Şi-a amintit imaginea patetică a lui Molinelli, intermediar rizibil între oamenii şi zeităţile care asistă la Apocalips. Şi de cuvintele acelea, din 1938, rostite în timp ce-l împungea în piept cu creionaşul scurt şi ros între dinţi : Uranus şi Pluton erau mesagerii Timpului Nou şi vor vorbi ca nişte vulcani în erupţie, semnalînd limita dintre cele două Ere.

Şi totuşi, cerul de acum, spuzit de stele, părea străin de orice interpretare catastrofică : emana seninătate, armonie şi o muzică nemaiauzită. Toposul uranus, cel mai frumos refugiu. Dincolo de oamenii care se năşteau şi mureau, de multe ori pe rug sau sub torturi, dincolo de imperiile care se înălţau cu aroganţă şi se prăbuşeau inevitabil, cerul acesta părea imaginea cea mai puţin imperfectă, imposibil de cucerit în afara transparentelor dar atît de riguroaselor teoreme.

Şi el intentase o astfel de cucerire. Ori de cîte ori simţise durerea pentru că turnul observatorului rămînea invulnerabil ; ori de cîte ori murdăria devenea insuportabilă, pentru că turnul acesta era foarte curat ; ori de cîte ori îl înfricoşase trecerea timpului, pentru că aici domnea eternitatea.

Să se închidă în turn.

Numai că îndepărtatul zgomot al vieţii terminase de fiecare dată prin a-l învinge, strecurîndu-se printre interstiţii, ori urcînd din însuşi interiorul lui. Pentru că lumea se afla nu numai în afară, ci şi în cel mai ascuns colţ al inimii sale, în viscere, în ficat şi în respiraţia lui. Astfel că, mai repede sau mai încet, universul acela incoruptibil începea să i se pară un simulacru trist, căci

lumea care contează pentru noi este cea de aici : singura care ne rănește cu durerile și nefericirile ei, dar și singura care ne dă plenitudinea existenței, sîngele acesta, focul acesta, dragostea aceasta și această așteptare împăcată a morții ; singura care ne dăruiește un parc sub amurg, atingerea mîinii pe care o iubim, privirea care va putrezi, dar care e a noastră : caldă și apropiată, carnală.

Da, e posibil ca acest univers, invulnerabil în fața forțelor distructive ale timpului, să existe ; dar nu erau decît un muzeu înghețat al formelor pietrificate, chiar dacă erau perfecte, forme rigide și, poate, concepute de un spirit pur. Pentru că ființele omenești sînt străine de spiritul pur, pentru că ceea ce este caracteristic acestei rase nefericite este sufletul, regiunea aceasta sfîșiată de carnea coruptibilă și spiritul pur, regiunea aceasta intermediară în care se petrec cele mai grave lucruri ale existenței : dragostea, ura, mitul și ficțiunea, speranța și visul. Ambiguu și neliniștit, sufletul suferă (cum ar putea să nu sufere !) și e dominat de pasiunile trupului muritor ; suferă aspirînd la veșnicia spiritului, șovăind mereu între putreziciune și nemurire, între diabolic și divin. Neliniște și ambiguitate din care, în clipe de groază ori de extaz, își creează poezia sa, cea care țîșnește din acest teritoriu confuz, ca o consecință a acestei confuzii : un Dumnezeu nu scrie romane.

A DOUA ZI, DIMINEAȚA, VREA SĂ SCRIE

dar mașina are tot felul de hibe : nu păstrează marginea, clapele se înțepenesc, panglica nu se rotește în mod automat, trebuind s-o miște cu mîna, iar în cele din urmă se rupe și o piesă pentru rotire a carului.

Disperat, se hotărăște să plece în centrul orașului, să-și uite de toate și să se plimbe prin cartierul de sud. În strada Alsina, între Defensa și Bolivar, se decide să-și cumpere un caiet cu arc și să scrie cu mîna. Ar fi ceva

nou, simbolic, îngăduindu-i să scrie într-o cafenea, în ciuda dificultății de caligrafie și a oboselii pe care i-o produce efortul de a păstra un scris citeț. E probabil că în modul acesta se rupe vraja.

Un vînzător plictisit și dezagreabil vine să-l servească, dar se irită imediat pentru că el vrea un caiet anume, așa și așa. Îl dă dracului și pleacă din librărie enervat. Își aduce aminte de Librăria Liceului, din colțul străzilor Bolivar și Alsina și se îndreaptă într-acolo. Se simte mai bine, gîndindu-se că în marea papetărie de aici ar putea găsi ceea ce vrea. Dar în drum, printre gratiile unei case bătrîne, observă o broască uriașă cercetîndu-l din întunericul subsolului cu ochii ei roșii și nemișcați, ca o piază rea. Își amintește de întîlnirea cu tînărul del Busto și de liliecii din fortăreața cu cerneluri a lui don Francisco Romos Mejías, din Tapiales : broaște cu aripi, murdare și milenare.

Încearcă să-și șteargă din amintire imaginea aceasta și se îndreaptă spre librărie cu toată hotărîrea. Cu toată hotărîrea ? Da, dar numai pînă la un punct. Și ca să fim exacți și obiectivi, să recunoaștem că o face cu o *anume* hotărîre.

Astfel că, intrat în librărie, cu teama pe care i-o inspiră întotdeauna vînzătorii, se adresează unui tînăr înalt și slab, cu părul lung. Și cu toate că își dă seama că acesta l-a recunoscut, încearcă să păstreze o mină indiferentă, atitudine prin care caută să-și depășească timiditatea pe care i-o produce întotdeauna recunoașterea sa. Înțelege că lucrurile se complică totuși, îi e rușine să-i explice ce vrea (un caiet-dosar, de mărimea asta, cu coperți negre pe dinafară și colorate pe dinăuntru etc.), dar înfrîngîndu-și cît de cît sfiala, îi spune ce dorește, fără a îndrăzni să-i spună toate amănuntele :

— Un caiet-dosar cu arc, zice el, în cele din urmă.

Vînzătorul îi arată cîteva modele care sînt departe de ceea ce caută ; nu vrea un caiet de format prea mare pentru că nu-i place, îl intimidează cu paginile lui enorme

și dezagreabile, tip cearșaf ; și, bineînțeles, nu vrea nici unul prea mic, unde nu ar putea să scrie în voie, simțindu-se ca într-o cămașă de forță. Desigur, însă, că nu-i spune toate astea, mărginindu-se doar prin a-i mărturisi că „vroiam altceva".

Vînzătorul îi arată alte tipuri, dar din nefericire din ce în ce mai departe de modelul ideal pe care îl are în minte. Blestematul meu obicei de a intra mai înainte de a-mi fi precizat limpede ceea ce vreau, se gîndește el. Obicei care îl obligă să-și cumpere cele mai neplăcute și inutile invenții. Amărît, își amintește dulapul destinat unor astfel de achiziții, plin cu cămăși de purtat, ciorapi foarte scurți sau mult prea lungi, pixuri care scriu subțire de tot ori foarte gros, un cuțit pentru tăiat paginile cărților cu mîner de sidef colorat pe care scrie AMINTIRE DIN NECOCEA, o pereche de castaniete pe care nu mai știe cum le-a cumpărat, un uriaș Don Quijote din bronz care-l costase destui bani și chiar și o vază cromată pe care s-a văzut obligat s-o cumpere într-un bazar unde intrase din greșeală, căutînd un inel pentru chei. Asta în ceea ce privește obiectele păstrate. Dar cel mai mult îl amărau cele pe care le purta cu el, în virtutea nenorocitului spirit european de economie insuflat de mama sa, cu atîta efort, ca și obișnuința cu supa, și care, asemeni supei, chiar dacă a fost înghițit cu forța, lasă ceva în suflet : un pantalon sport pe care-l detestă, o jachetă simplă și o batistă oribilă, asta, ca să n-o arunce la gunoi, ori să n-o păstreze în muzeul cu obiecte monstruoase. Mai ales această batistă de un rozuliu murdar cu floricele de toate culorile pe care era obligat s-o folosească cu multă grijă și repulsie, cînd nu-l vedea nimeni ; punîndu-se în situația extrem de dificilă de a-și întîrzia de multe ori dorința de a-și sufla nasul din cauza lumii din jurul său.

Vînzătorul i-a mai arătat alte cîteva caiete, la fel ca celelalte, foarte departe de ceea ce visase el în ultimele clipe de meditație.

— Nu, a rostit destul de nesigur. Adică, da... Dar nu știu...

Vînzătorul s-a oprit din mișcări și l-a privit interogativ. Așa că, unindu-și toate forțele, dar fără a-l privi în ochi, a adăugat :

— Nu știu... da, nu-i rău... dar poate că puțin mai mic... ceva așa, ca un carnețel mare...

— Aha, înseamnă că nu vreți un caiet, ci un registru, a observat funcționarul cu o notă de severitate.

— Asta e, a răspuns Sabato, cu ușurare și falsitate. Un registru...

Și în momentul în care vînzătorul s-a întors spre rafturi, a adăugat cu o rușinoasă ambiguitate :

— Un registru dar care mai degrabă să semene cu un caiet.

Tînărul, la auzul acestor cuvinte, a rămas nemișcat, cu mîinile în aer îndreptate spre rafturi și și-a rotit numai capul pentru a-l privi de data aceasta cu o severitate clară. Sabato s-a grăbit să-i precizeze că da, desigur, ceea ce dorea era un registru care...

L-a însoțit pe funcționar pînă la o masă-vitrină sub geamul căreia era limpede că, în toată opulența aceea, nu se afla absolut nimic din ceea ce își dorea el. Dar nu mai avea încotro.

Funcționarul a scos și i-a arătat mai multe modele, dar, de necrezut, nimic nu se apropia de ceea ce căuta el. Și nu-și dădea seama dacă din cauză că adăugase acel „mai degrabă", din cauza tîmpeniei vînzătorului sau, poate, pentru că îl enervase cu șovăielile sale, acesta nu părea să fie deloc amabil. Așa că la fiecare nou model, Sabato făcea un gest negativ, deși nu cu toată claritatea. Și, spre nefericire, în loc să caute modele din ce în ce mai mari, vînzătorul le alegea pe cele din ce în ce mai mici. Bineînțeles, ar fi putut să-l oprească brusc din această alegere, dar cu ce mutră ? Astfel că funcționarul a terminat prin a-i oferi un carnețel infinitezimal, bun doar pentru a scrie telegrame foarte scumpe sau pentru fetițe de cîțiva anișori, fetițele acestea care merg pe stradă alături de mamele lor, purtînd cu toată seriozita-

tea un cărucior-jucărie în care-şi plimbă un bebeluş de plastic. Un carneţel în care să te faci că îţi însemnezi cheltuielile zilnice pentru o bucătărie microscopică.

A admis totuşi că era un carneţel foarte frumos şi, cu toată ipocrizia, s-a făcut că-i verifică funcţionarea arcului de la cotor, flexibilitatea coperţilor şi calitatea hîrtiei.

— E din piele, nu ? a întrebat, gîndindu-se că un amănunt atît de precis îi dovedea vînzătorului că era interesat în cumpărarea miniaturii.

— Nu, domnule. E din plastic, i-a răspuns tînărul, foarte sec.

— Ah, a comentat el, verificînd încă o dată arcul de la cotor.

În timp ce realiza această inspecţie apocrifă, simţea cum se acoperă de transpiraţie. Cum să-i mai spună, odată ajunşi aici, că jucăria aceea era exact contrariul a ceea ce căuta ? Prin ce cuvinte şi în ce mod ? Pentru o clipă a fost gata s-o cumpere pentru a o pune mai apoi în menţionatul muzeu de obiecte sterile ; dar şi-a dat seama că dacă ar fi făcut-o ar fi fost o fiinţă detestabilă. Şi s-a hotărît să-şi înfrîngă sfiala cu toată energia.

— E foarte frumos, într-adevăr foarte frumos, a comentat ca numai pentru el —, dar ceea ce vreau eu este un carnet mare. Mai bine zis, ceva *aproape* ca o mapă.

Vînzătorul l-a observat din nou, cu toată asprimea.

— Atunci, a zis el, înseamnă că vreţi o mapă.

Bănuind din capul locului că o să-i meargă şi mai rău ca pînă acum, cu carneţelele (care, la urma urmelor, sînt plăcute), l-a aprobat în mod echivoc. Numai că funcţionarul, cu o hotărîre care lui Sabato i s-a părut excesivă, s-a îndreptat spre raftul în care se aliniau monştrii acestei specii. Era evident, cu premeditare, a căutat mapa cea mai mare, ceva uriaş şi repugnant, un artefact din acelea care trebuie că se folosesc în ministere pentru uriaşele hîrtii birocratice, întrebîndu-l pe un ton care părea mai degrabă un ordin :

— Ceva aşa, presupun.

S-au privit o clipă, dar lui Sabato clipa aceasta i s-a părut o eternitate. Un exemplu aproape şcolăresc pentru a stabili diferenţa dintre timpul astronomic şi timpul existenţial. Un instantaneu grotesc : un vînzător dur ţinînd în mîini ca pe un drapel o mapă odioasă pentru munţi, în faţa unui client ruşinat şi intimidat.

— Da, a murmurat Sabato, abia auzit şi complet epuizat.

Cu destul efort, vînzătorul i-a ambalat uriaşul artefact, i-a făcut bonul şi i l-a dat : un preţ la fel de mare ca şi pachetul. Cu banii ăştia, a calculat el, în drum spre casierie, şi-ar fi putut cumpăra trei sau patru caiete-registru aşa cum şi-o dorise.

A părăsit librăria stăpînit de gînduri tenebroase : indiscutabil, totul îi era împotrivă.

Ajuns în Santos Lugares, a despachetat monstrul şi încercînd să nu-l mai reexamineze, l-a aruncat în dulapul cu achiziţii frustrate, printre chiloţi cu dungi galbene şi vaza cu strălucitoare aplicaţii cromate. Apoi s-a aşezat la birou şi a rămas tăcut, pierdut în gîndurile sale, cîteva ceasuri bune, pînă cînd l-au chemat la masă. După masă s-a uitat la televizor, la un serial care-i făcea bine : printre împuşcături şi picioare în feţele unor indivizi căzuţi la pămînt şi pe jumătate morţi, şi-a promis ca a doua zi să se pună serios pe lucru.

Peste noapte, înconjurată de flăcări, Alejandra s-a năpustit spre el cu ochii halucinaţi şi braţele deschise, încercînd să-l înlănţuie şi să-l oblige să moară în foc, odată cu ea. Ca şi altădată, s-a trezit urlînd.

Cu mult înainte de a se lumina de ziuă, s-a ridicat din pat şi s-a spălat cu apă rece, încercînd să-şi îndepărteze obsesiile. Dar i-a fost imposibil să se aşeze la scris, aşa cum îşi promisese. Continua să fie convins că Nene Costa nu spusese adevărul şi asta îl făcea să se pună încă o dată în gardă, tot mai îngrijorat. Fusese mult prea „natural" modul în care negase prezenţa lui Schneider la Buenos Aires. Aşa că lucrul cel mai potrivit era să supravegheze cu atenţie cafeneaua aceea. Ca o primă

măsură, l-a căutat pe Bruno și și-a dat întîlnire cu el în LA TENAZA și nu în ROUSILLON, cum stabilise să mai înainte.

CÎND BRUNO A INTRAT ÎN CAFENEA

I-a găsit pe S. aproape absent, ca și cînd ar fi fost fascinat de ceva care-l rupsese de realitate, căci abia de a părut să-l vadă și nici măcar nu l-a salutat. Se uita la o pisică perversă și somnoroasă care, cîteva mese mai încolo, citea sau se făcea că citește o carte groasă. Studiind-o, se gîndea la abisul care există de multe ori între vîrsta din registrul civil și cealaltă vîrstă, cea care rezultă din dezastre și pasiuni. Pentru că în timp ce sîngele își străbate drumul său printre celule și ani, drum pe care medicii îl examinează cu candoare și chiar îl și măsoară cu aparatele lor, încercînd să-l însănătoșească cu buline și comprese, în timp ce se sărbătoresc (de ce oare ?) zilele de naștere după calendar, sufletul, sub acțiunea unor forțe de neînlăturat, împlinește decenii într-un singur an, iar uneori milenii întregi. Sau poate pentru că acest trup, pe care îl învîrt cu inocență medicii de țară, cei care alungă sau ucid plăgile de ciuperci sau insecte într-un pămînt în care stau ascunse caverne cu dragoni, a moștenit sufletul de la alte trupuri muribunde, de la oameni sau de la pești, de la păsări ori de la reptile. Astfel că vîrsta aceasta poate să fie de sute sau mii de ani. De asemenea și pentru că așa cum spunea Sabato, chiar și fără reîncarnare, sufletul îmbătrînește în timp ce trupul se odihnește : îmbătrînește din cauza călătoriilor făcute noaptea în locuri ale infernului. Motiv pentru care pînă și la copii se pot observa priviri, sentimente și pasiuni care nu se pot explica decît acceptînd această întunecată moștenire de la lilieci ori șoareci, ori prin aceste coborîri nocturne în infern, coborîri care calcinează și sfîșie sufletul, în timp ce trupul care doarme se păstrează tînăr și îi înșală pe medicii aceștia care își consultă tensiometrele în loc să

cerceteze semnele atît de subtile în mişcarea lor sau lumina ochilor. Pentru că această calcinare, această sfîşiere a sufletului poate fi detectată dintr-o anume mişcare a pasului, dintr-o stîngăcie, ori din cutele frunţii. De asemeni, şi mai ales, din privire, pentru că lumea care se observă în privire nu este numai lumea copilului inocent, ci şi lumea unui monstru care a dezlănţuit orori. Aşa că aceşti oameni de ştiinţă ar trebui să se apropie mai întîi de faţă, să analizeze cu maximă atenţie, chiar şi cu maliţie, micile semne de pe ea. În mod special, încercînd să surprindă strălucirea atît de fugară din ochi, pentru că, dintre toate interstiţiile care ne îngăduie să aflăm ce se petrece acolo jos, ochii sînt cei mai importanţi ; recurs suprem la care nu putem apela în cazul Orbilor, cei care în acest fel îşi sigilează tenebroasele lor secrete.

Din locul unde se afla, îi era imposibil să-i cerceteze aceste semne de pe faţă. Dar îi rămîneau altele ; îi era de ajuns, de exemplu, să-i urmărească mişcările încete, abia perceptibile ale picioarelor pentru a se aşeza mai bine pe scaun sau mişcarea mîinii cînd îşi ducea ţigara la gură, pentru a şti că femeia aceea avea o vîrstă infinit mai mare decît cei douăzeci şi ceva de ani ai trupului : o experienţă care-i venea dintr-o cine mai ştie care şarpe-pisică preistorică. Animal care în mod perfid părea indolent, dar care îşi ascundea astfel sexualitatea de viperă gata oricînd pentru asaltul trădător şi mortal. Pentru că pe măsură ce trecea timpul şi cercetarea devenea mai amănunţită, simţea că ea stătea la pîndă, cu acea virtute proprie felinelor, care pot controla pînă şi în întuneric cele mai neînsemnate mişcări ale prăzii, fiind capabile să perceapă zgomote ce trec neobservate de celelalte animale şi să calculeze cea mai uşoară ameninţare din partea adversarului. Mîinile ei erau lungi, ca şi picioarele. Avea părul de un negru lucios, lung şi bogat, ajungîndu-i pînă la umeri şi fluturînd la fiecare mişcare a capului, mişcare pe care o făcea cu multă gingăşie. Faţa îţi inspira la început o oarecare nelinişte, dar şi-a dat seama că aceasta se datora distanţei excesive dintre ochi : mari şi migdalaţi,

dar atît de despărţiţi, încît îi confereau o frumuseţe inumană.

Da, era evident că şi ea îl observa, ţinîndu-şi pleoapele întredeschise, aproape somnoroase, şi cercetîndu-l cu priviri piezişe, bine disimulate, în momentele în care îşi ridica ochii de pe carte ca şi cînd ar fi meditat la cele citite, ori se prefăcea pierdută pe gînduri, aşa cum ne pierdem cu toţii în gînduri profunde dar vagi, atunci cînd citim sau reflectăm la propria noastră existenţă. În astfel de momente, îşi întindea picioarele cu voluptate, arunca o privire peste cei din jur, părînd că se opreşte ceva mai mult asupra lui S., pentru ca după aceea să se retragă în universul ei pisicoşerpesc.

Bruno şi-a dat seama că în apele foarte adînci ale prietenului său căzuse o substanţă misterioasă care, în timp ce se dizolva acolo jos, emana miasme care în mod sigur ajungeau pînă la conştiinţa acestuia. Senzaţii foarte obscure, dar care pentru el, pentru S., erau întotdeauna prevestitoare de întîmplări hotărîtoare. Şi care îi produceau o proastă dispoziţie, o anume nervozitate, aşa cum se petrec lucrurile cu animalele atunci cînd se apropie o eclipsă de soare. Pentru că era de necrezut ca ea s-o fi putut face numai în acest mod, cu pleoapele căzute şi genele lungi care-i acopereau lumina ochilor, şi aşa destul de puţină. Probabil că, în tăcere şi uşor echivoc, îşi trimitea radiaţiile peste S., cel care mai mult prin piele decît prin conştiinţă percepea această prezenţă, cu ajutorul miriadelor de receptori infinitezimali de la extremitatea nervilor, asemeni sistemelor de radar care supraveghează la frontiere apropierea duşmanului. Semnale care în astfel de momente îi ajungeau pînă în măruntaie prin aceste reţele atît de complicate şi care (le cunoştea foarte bine) nu numai că îl excitau, dar îl şi puneau în gardă, neliniştindu-l. Astfel l-a văzut Bruno, ca şi cînd s-ar fi retras într-o peşteră întunecată, pînă în clipa cînd, brusc, s-a ridicat de pe scaun şi fără să-l salute, i-a spus în loc de despărţire :

— O să vorbim altădată despre ceea ce ţi-am spus la telefon.

IEȘIND,

S. a trecut pe lîngă femeie și aceasta a închis cartea, punînd-o alături (oare, pentru ca el să poată vedea titlul ?). Era un volum gros, bine legat, cu o strălucitoare supracopertă colorată, reproducînd o pictură care părea să fie de Leonor Fini : într-un lac sclipitor, o femeie goală, cu un păr lung și argintiu, profilată pe un crepuscul roșu, înconjurată de niște lunatice păsări carnivore, faună marină și ochi halucinați. Titlul l-a înfiorat : OCHII ȘI VIAȚA SEXUALĂ.

Ajuns în stradă, S. și-a început reflexiile dintotdeauna. Din clipa în care îl văzuse pe Dr. Schneider intrînd în această cafenea și, imediat după aceea pe Costa, pericolul îl pîndise în mod constant. Iar acum, dîndu-și întîlnire cu Bruno, se producea un nou eveniment semnificativ.

Se gîndea : Schneider, văzîndu-l ieșind de la Radio Național, a intrat repede în cafenea, dar nu chiar atît de repede, încît să nu-l poată recunoaște. Și totuși, cunoscîndu-l, era posibil ca totul să fi fost prevăzut cu toată viclenia : îl urmărise, iar după aceea îl așteptase în colțul străzii și intrase în bar cu multă grabă, lăsînd, totuși, timp suficient pentru ca S. să-l recunoască. Faptul că după aceea sosise și Nene Costa agrava lucrurile pentru că știau foarte bine că el avea să se ducă la Radio Național. Dar cum de știau ?

Mai apoi — își continua el gîndurile —, Schneider prevăzuse că S. avea să dea tîrcoale casei lui Costa, întorcîndu-se iarăși în cafeneaua LA TENAZA. Și atunci o trimite ca momeală pe femeia aceasta și așteaptă următorul pas, cel pe care îl și făcuse.

Firește, era un ansamblu de supoziții care răspundeau unui adevăr, dar ar fi putut să fie și un ansamblu de coincidențe. Era la fel de posibil ca Schneider să nu-l fi urmărit, să se fi aflat în colțul acelei străzi dintr-un motiv oarecare și să fi vrut într-adevăr să evite o întîlnire cu el.

Totuși, în noaptea aceea n-a reușit să doarmă. Și, lucru ciudat, și-a reamintit iarăși de crima lui Calsen Paz.

Doar că amănuntele erau altele. Sub porunca sau supravegherea unui Schneider deloc brutal, ci sinistru de sever, Calsen se transforma în Costa, fata sărmană din cartier devenea femeia din LA TENAZA, soră şi amantă a lui Costa. În timp ce Patricio, destul de vag, asista la momentul în care Costa vîra sula mai întîi în ochii tînărului legat, iar apoi în inimă, mînuind arma crimei cu o precizie perversă.

A DOUA ZI, LA ACEEAŞI ORĂ,

S. s-a reîntors în LA TENAZA, pentru că s-a gîndit că dacă ea dorea să-l vadă va face acelaşi lucru. Dar a vrut să fie sigur şi pentru asta s-a ascuns sub intrarea uneia din clădirile apropiate. Cînd a zărit-o apropiindu-se, după mers, a avut impresia că studiase baletul ; dar în afară de ceea ce putuse să înveţe de la orele de dans, mai avea ceva care nu se învaţă, dar pe care îl au toţi negrii : se mişca lent, într-un ritm care-l amintea fără îndoială pe cel al negrilor, chiar dacă faţa şi pielea ei nu aveau nimic comun cu aceştia. Era destul de înaltă, purta ochelari de soare foarte întunecaţi, o minifustă violetă şi o bluză neagră.

A intrat în cafenea, unde a rămas preţ de un ceas. Cînd a ieşit, a părut să şovăie în privinţa drumului pe care trebuia să meargă, privind în mai multe direcţii şi apucînd-o în cele din urmă pe Ayacucho, spre Recoleta.

A urmărit-o de la distanţa cuvenită pînă cînd a văzut-o intrînd în LA BIELA. Clipă care i-a confirmat supoziţia, căci LA BIELA era una din cafenelele lui preferate, deci, îl căuta. A aşteptat să iasă şi a urmărit-o din nou : s-a reîntors, pe acelaşi drum la LA TENAZA.

S. a şovăit la începuturi în privinţa modului în care trebuia să se comporte, dar, neclară încă, o hotărîre s-a conturat în sufletul său, acolo unde era foarte greu să deosebeşti ceea ce era fascinant de plăcerea şi inconştienţa în faţa unui pericol. A intrat şi îndreptîndu-se direct spre

ea, i-a spus : „Poftim, sînt aici." Ea l-a ascultat fără să se mire, aruncîndu-i un surîs indescifrabil.

Așa a început scufundarea lui într-o mlaștină fosforescentă, alături de pantera aceea tăcută care se mișca exact cu aceeași senzualitate și trufie elastică a acestor animale, dar lăsîndu-ți senzația că în tot acest timp mintea ei era controlată de un șarpe. Vocea ei era destul de puternică, dar lăsa impresia că străbătea cu mare dificultate laringele, asemeni călătorului care merge în timpul nopții și îi e teamă că l-ar putea trezi pe cel de alături. O voce sumbră și caldă, ca de ciocolată fierbinte. Amănunt important : dacă Schneider se afla sau nu în spatele ei, asta n-a putut s-o afle niciodată. Intuia, totuși, faptul că instrumentul acela își îndeplinea cu sfințenie, lentă și complicată, corupția.

Există, s-a gîndit S. într-un moment oarecare, mai multe forme de pedeapsă. Poate că, a reflectat el — dar destul de tîrziu după aceea —, una din aceste forme avea să fie sacrificiul Agustinei.

O, FRAȚII MEI !

Jujuy, 30. — Două surori, de 13 și 9 ani, mor din cauza gerului. Victimele sînt Calixta și Narcisa Llampa, cele care, împreună cu fratele mai mare, plecaseră spre casă de la școala numărul 36 aflată în munți. Din cauza oboselii și a frigului, s-au oprit și s-au adăpostit la marginea drumului, în timp ce frățiorul a plecat să caute ajutor. Dar cînd acesta s-a întors împreună cu un țăran, fetițele muriseră din cauza gerului. Căutînd să se încălzească, cele două surori se luaseră în brațe și așa le-a găsit moartea.

Nacho a decupat știrea din pagina de ziar și a căutat cutia de pantofi pe capacul căreia scrisese cu cerneală neagră :

SURÎDE, DUMNEZEU TE IUBEȘTE.

(În caz de incendiu, vă
rog să salvați cutia aceasta)

A pus peticul de ziar peste celelate.

Los Angeles, California. — John Grant, din orașul nostru, de 38 de ani, era plin de datorii și pentru a-și echilibra cît de cît veniturile, și-a asigurat soția și pe cei doi copii pentru suma de 25 de mii de dolari. După aceea le-a organizat o călătorie de vacanță, în avion, introducînd într-unul din geamantane o bombă cu efect întîrziat. A fost arestat în timp ce ridica banii asigurați. O ospătăriță, care îl aștepta la ieșire după terminarea serviciului, se afla în combinație cu el.

Stockholm, France Presse. — Grigori Podyapolski, savant care face parte din Comitetul Sovietic pentru Drepturile Omului, eminent geofizician în vîrstă de 47 de ani, a fost convocat să-și facă un examen psihiatric la spitalul militar din Moscova. Se presupune că după examen va fi internat, așa cum se obișnuiește în astfel de cazuri, pentru a fi supus unei îngrijiri speciale.

Roma, A.F.P. — Episcopul Helder Cámara a povestit în fața ziariștilor și a membrilor din episcopatul său felul în care poliția din armata braziliană organizează cursuri pentru specialiști în tortură. În ziua de 8 octombrie 1969, la orele 4 după-amiază, un grup de o sută de militari, în marea lor majoritate sergenți din cele trei arme, a asistat la un curs practic oferit de locotenentul Haylton, care le-a proiectat imagini realizate în timpul torturilor, explicînd avantajele fiecărei metode. După expunerea teoretică, ajutoarele sale (patru sergenți, doi plutonieri și un soldat) au realizat demonstrații practice folosind 10 deținuți politici.

Buenos Aires, Telam — În dimineața zilei de ieri, Daniel Fuentes, de 20 de ani, a înregistrat pe o bandă de magnetofon motivele hotărîrii sale. După aceea s-a dus în curtea din dos și a legat capătul unei sîrme groase de stîlpii unei hălîngi de viță de vie, iar pe celălalt de gîtul

său. În sfîrșit, odată terminate toate acestea, s-a urcat pe acoperișul casei și și-a tras un glonț în tîmpla dreaptă, evitînd în acest fel, a declarat el pe banda de magnetofon, situația în care nu ar fi funcționat una dintre metodele calculate din timp. Căzînd în gol, a rămas suspendat de sîrmă, poziție în care a fost găsit de tatăl său, cel care a alergat imediat ce a auzit împușcătura. Aflînd de cele înregistrate pe banda de magnetofon, fata la care se referea a spus : „Drace, ce nebun !".

Buenos Aires. — Domnul Alvan E. Williams, în momentul coborîrii din avion, surîde publicului. El își propune să pună la punct în orașul nostru o vastă rețea pentru vînzarea faimoaselor sale deodorante uscate. Viitorul — a declarat el — aparține deodorantelor uscate și nu există nici un motiv pentru ca atît de activul comerț de aici să nu înțeleagă acest lucru. Sînt convins că într-un timp foarte scurt acțiunea noastră va da roade frumoase.

Lausing, Texas. — Dudley Morgan, negru, acuzat de agresiune împotriva doamnei McKay, a fost urmărit de către un grup de albi furioși bine înarmați, care l-au legat de un țăruș de fier, după care au pregătit un impresionant rug din lemne și materiale inflamabile. În momentul aprinderii lui se strînseseră mai bine de 5000 de persoane. Cînd s-a întețit focul, au luat crengi de pin cu jeratec și i le-au înfipt în ochi, pe gît și pe piept, în timp ce Morgan îi implora să-l omoare împușcîndu-l. Mulțimea striga, cerînd ca moartea lui să fie cît mai lentă cu putință, așa că materialele inflamabile au fost retrase pentru ca temperatura lor să nu aibă efect imediat, ceea ce a făcut ca negrul să urle din cauza durerilor insuportabile. Mirosul de carne arsă devenea din ce în ce mai înăbușitor, dar mulțimea se călca în picioare pentru a vedea cît mai de aproape zvîrcolirile acuzatului. Doamna McKay, soșită la fața locului într-o mașină cu patru prietene, nu s-a putut apropia din pricina înghesuielii. Înainte de a muri, negrul a reușit să îngîne „Spuneți-i adio soției

mele", după care şi-a lăsat capul în jos şi şi-a dat duhul. Cînd a trecut focul, mulţi dintre cei de faţă şi-au făcut loc pentru a-şi procura amintiri : bucăţi din craniu şi oase, lăsîndu-se fotografiaţi într-o atmosferă de mare bucurie.

Londra, U.P. — Turiştii sosiţi în vara aceasta în insulele Frisice au fost nevoiţi să-şi sapę potecă pentru a ajunge la ţărmuri, din cauză că plaja era acoperită cu petrol. Imnul închinat de Byron purităţii şi albastrului Mării Nordului se referă la un peisaj care nu mai există. În ultimii o sută de ani, canalele olandeze au deversat aici toate reziduurile industriale. „Este preţul cu care plătim progresul", a afirmat Sir Gilmor Jenkins, afirmînd că cel puţin o jumătate de milion de tone de petrol acoperă suprafaţa mării de aici. Acizi, amoniac, insecticide, detergenţi, cianuri, fenoli, apa canalelor, resturi carbonifere, de titan şi mercur sînt cîteva din substanţele care ajung în fiecare zi în mare. Drept consecinţă a acestui fapt, numai pe coastele britanice mor în fiecare an peste 250 de mii de păsări marine. Încă puţin şi progresul industrial va anihila sau va face să degenereze întreaga floră şi faună marină.

Buenos Aires, La Razón. — Mihai Kiefer, de origine română, de 59 de ani, avea o mică fermă în Pampa del Infierno, provincia Chaco, pe care o lucra împreună cu soţia sa, Margarita Schmit, de 46 ani, şi cei doi copii, Juan şi Jorge, acesta din urmă căsătorit cu Teodora Diebole, de 21 de ani. Cum Teodora urma să fie în curînd mamă şi cum copilul ar fi fost o povară în plus, soacra acesteia a încercat s-o facă să avorteze, bătînd-o de nenumărate ori în mod sălbatic, fără ca fiul ei să aibă curajul să intervină. Întrucît procedeul acesta n-a dus la nici un rezultat, în urma unui consiliu de familie s-a hotărît să fie ucisă, pentru aceasta vîrîndu-se o viperă în coşul de rufe. După aceea, doamna Kiefer i-a poruncit să-i aducă o cămaşă din coş, ceea ce Teodora a făcut, fiind muşcată de viperă. Dar pentru că veninul părea să acţioneze foarte lent şi temîndu-se că în cele din urmă n-ar fi fost mortal, fa-

milia s-a urcat într-o mașină și au obligat-o pe Teodora să alerge în urma acesteia, legată cu o funie. După cum avea să declare mai apoi în fața tribunalului soțul său, Teodora i-a rugat de mai multe ori să le fie milă de ea, înnebunită de sete și chinuită de efectul veninului. Dar sentința de condamnare la moarte fusese luată. Pentru a o grăbi, soacra a strîns-o de gît cu o basma.

Paris, A.F.P. — Thor Heyerdhal, cel care a realizat în 1947 expediția KON-TIKI, iar în 1969 o alta sub denumirea RA, a declarat că în decursul acesteia din urmă a constatat o mare diferență față de prima. În 1947 a spus el, am plutit pe un ocean absolut limpede, neobservînd nici un semn al mîinii omului timp de 101 zile de călătorie, de-a lungul celor 4300 de mile pe care le-am străbătut. În schimb, a continuat el, în 1969 n-a existat nici măcar o zi în care să nu fi navigat printre tot felul de resturi și reziduuri, cum ar fi ambalaje din plastic, sticle, cutii de conserve și pete de petrol. Nu este vorba așadar de gunoaiele de altă dată care se transformă în elemente folositoare vieții organice, ci de materiale sintetice care nu fac parte din evoluția naturii. Nu știm unde vrem să ajungem, dar continuăm să fabricăm tot felul de lucruri fără sens, a conchis el pe un ton sumbru.

New York, A.F.P. — Acuzat de genocid, soldatul american Arnold W. McGill a declarat că nu înțelege de ce se face atîta caz de distrugerea acelui sat vietnamez, cînd acest procedeu a fost aplicat în mod regulat pretutindeni, așa cum o știu foarte bine generalii care au condus Pentagonul. Eu n-am făcut nimic altceva decît să îndeplinesc ordinele venite de la căpitanul Medina, a spus el. Și a adăugat : în plus, e vorba de un sat care, așa cum era, ne dădea o mare bătaie de cap.

Bromwich, U. P. — Bill Corbet a declarat în fața judecătorului că de 7 ani n-a schimbat un cuvînt cu soția sa, deși trăiesc sub același acoperiș. La rîndul său, doamna

Corbet a confirmat această situație, recunoscînd că „de mulți ani nu ne mai vorbim. Cînd unul intră în cameră, celălalt iese. Așa că ne întîlnim foarte rar, uneori pe scară sau în fața băii". Ea a mai adăugat că pînă de curînd îi pregătea mîncarea și i-o punea pe masă, lăsîndu-i cîte un bilet : supa e sărată, mîncarea trebuie reîncălzită. Nimic altceva. Dar în ultima vreme s-a întrerupt și acest tip de comunicare.

Tokio, A. F. P. — În ziua cînd au bombardat Hiroșima — povestește domnul Yasuo Yamamoto —, mergeam pe bicicletă. Am auzit uruitul avioanelor, dar nu le-am dat nici o atenție pentru că ne obișnuiserăm cu ele. Două minute mai tîrziu, am văzut ridicîndu-se o uriașă columnă de foc urmată de niște explozii înfiorătoare, ca și cînd ar fi fost vorba de mii de tunete la un loc. Bicicleta a fost smulsă de sub mine și aruncată în aer, iar eu am căzut în spatele unui perete. Cînd am reușit să mă ridic, sprijinindu-mă de zid, m-am trezit în mijlocul unei confuzii oribile, cu urlete de femei și copii, oameni în agonie sau răniți de moarte. Am alergat spre casă, întîlnindu-mă la tot pasul cu persoane care-și acopereau rănile cu mîinile arse, țipînd de durere. Pe chipul lor se citea cea mai mare groază pe care am văzut-o vreodată și o suferință care nu poate fi concepută. Dincolo de gară se înălța un foc de nedescris și toate casele fuseseră distruse. Mă gîndeam plin de neliniște la soție și la unicul meu copil. În cele din urmă, strecurîndu-mă printre dărîmături și foc, cînd am ajuns la ceea ce fusese casa noastră, n-am mai găsit nici un perete întreg, etajele se înclinaseră ca după cutremur, iar în jur se făcuseră grămezi de geamuri sparte, ferestre, uși și tavane prăbușite. Rănită, soția mea striga după copil, pe care cu cîteva clipe înaintea dezastrului îl trimisese pînă la unul din magazinele din apropiere. L-am căutat peste tot, în direcția în care știam că plecase. La un moment dat, am auzit un plîns înăbușit și am dat peste un copil dezbrăcat și de acum aproape fără piele pe el, cu părul ars complet. Stătea pe pămînt și gemea, dar nu mai avea nici măcar puterea de a se contracta. Îngroziți, l-am

întrebat cum îl cheamă şi el ne-a spus cu o voce ciudată, mai mult în şoaptă, că îl chema Masumi Yamamoto. L-am aşezat pe ceea ce mai rămăsese dintr-o uşă, cu mare grijă, pentru că era numai rană vie, şi am plecat să găsim un doctor. După ce am traversat cam zece străzi, am văzut un şir lung de răniţi şi arşi care aşteptau să fie îngrijiţi de un doctor şi cîteva infirmiere, de asemenea rănite. Gîndindu-ne că copilul nostru n-o să mai poată suporta mult timp, l-am rugat pe un medic militar să ne dea ceva care să-i aline durerile. Ne-a dat ulei ca să-l ungem peste tot, ceea ce am şi făcut în mare grabă. Copilul m-a întrebat dacă are să moară. I-am spus cu toată puterea noastră că nu, că o să se facă bine foarte repede. Am vrut să-l ducem acolo unde fusese casa noastră, dar ne-a rugat să nu-l mişcăm din loc. La căderea serii se liniştise puţin, dar cerea încontinuu apă. Nu ştiam dacă îi făcea mai rău, dar i-am dat să bea ori de cîte ori a cerut. Apoi a început să delireze şi cuvintele îi deveneau tot mai de neînţeles. Mai tîrziu a părut să-şi revină în simţiri şi ne-a întrebat dacă e adevărat că există un cer deasupra noastră. Complet zăpăcită, soţia mea n-a reuşit să-i răspundă, dar eu i-am spus că da, că există cer, acolo sus, un loc foarte frumos unde nu sînt niciodată războaie. M-a ascultat atent şi a părut că m-a înţeles, liniştindu-se. Imediat însă a murmurat : „atunci e mai bine să mor". Pieptul lui se umfla ca foalele, dar nu putea să mai respire. Soţia plîngea, acoperindu-şi gura ca să n-o audă. După aceea a început să delireze din nou şi n-a mai cerut apă. Iar cîteva minute mai tîrziu, spre fericirea lui, şi-a dat duhul.

Scrisoarea domnului Lippmann, din Eureka, statul Colorado, adresată Secretarului General al Naţiunilor Unite şi publicată în ziarul NEW YORK TIMES :

Stimate domnule,

vă scriu pentru a vă aduce la cunoştinţă că am hotărît să renunţ la calitatea mea de membru al rasei omeneşti. În consecinţă, puteţi să nu mă aveţi în vedere în

tratatele și dezbaterile pe care această Societate le va realiza în viitor. Vă salut cu toată considerația,

Cornelius W. Lippmann

DINTRE TOATE TĂIETURILE

Nacho a ales trei pe care le-a adăugat expoziției de pe perete. Mai întîi, un anunț enorm, cu litere de douăzeci de centimetri, publicat pe două coloane și care suna astfel : *Dumnezeu are telefon ! 803001. În caz de urgență, vă rugăm să-l sunați.*

Un alt anunț, apărut în LA NACIÓN, alături de știrile mai importante, i s-a părut la fel de interesant : *AJUNGE CU SINGURĂTATEA ! Rezolvarea la nivelul dumneavoastră social-economic și cultural. Ambele sexe. Umanitate, înțelegere, experiență, autenticitate și discreție. STUDIOUL ASTRAL. Director-îndrumător E. Matienzo Pizarro, strada Córdoba 966. Informați-vă și rezervați-vă ora la telefon 392-2224.* După ce l-a așezat și pe acesta pe perete, a telefonat la numărul indicat și în clipa cînd i s-a răspuns „Studioul Astral, bună ziua, ce doriți ?", a țipat de trei ori BAU ! BAU ! BAU !

Pentru a pune capăt muncii din ziua aceea, a așezat deasupra fotografiei lui Anouilh în bluză, ieșind de la biserică, ultima copertă dintr-un număr al revistei READER'S DIGEST unde Paul Claudel, distinsul diplomat și poet metafizic, gras dar de o mare demnitate, își admonesta cititorii cu privirile lui pătrunzătoare, recomandîndu-le să citească READER'S DIGEST ! Admonestarea era însoțită de cuvintele de rigoare.

Terminat și acest lucru, Nacho s-a hotărît să meargă la grădina zoologică.

ÎN DUPĂ AMIAZA ACEEA S. S-A PLIMBAT ÎNDELUNG,

așteptînd ora stabilită pentru a se întîlni cu Nora. După ce a ajuns în Piața Italiei, a luat-o pe Bulevardul Sarmiento pînă la Monumentul Spaniolilor, iar de aici, pe

lîngă grădina zoologică, fără nici o țintă. Expresie care i-a venit în minte chiar în clipa aceea, ceea ce dovedea, după opinia lui Bruno, că pînă și scriitorii se lasă învinși de locuri comune, atît de superficiale și de înșelătoare. Căci întotdeauna mergem spre o țintă anume, uneori determinați de voința noastră cea mai limpede, dar alteori și asta poate că în împrejurări decisive pentru existența noastră, o facem sub o voință necunoscută pînă și de noi înșine. O voință puternică și de necontrolat ce ne determină să ne îndreptăm spre locuri unde trebuie să ne întîlnim cu ființe sau lucruri care într-un fel sau altul sînt sau urmează să fie primordiale pentru destinul nostru, favorizînd sau împiedicînd dorințele noastre aparente, ajutîndu-ne sau sporindu-ne neliniștile, și uneori, ceea ce rezultă a fi și mai uimitor, odată cu trecerea timpului, dovedind că aveau mai multă rațiune decît propria noastră voință conștientă.

S. simțea sub pași frunzele galbene ale platanilor biciuiți de vîntul acelei înserări, atît de melancolice în zilele de sărbătoare, mai ales în acest cartier, cînd copiii care se zbenguiau prin grădina zoologică au fost luați acasă de părinții lor sau de bone, și cînd marinarii alungați de frigul și ploaia mărunță s-au vîrît în barurile din strada Santa Fe, cu logodnicele lor sau cu turistele modeste, cele care-i însoțesc pentru a bea un *submarin* fierbinte cu jumătăți de lună.

Nu se vedea absolut nimeni pe cărarea aceea singuratecă, în afară de un tînăr slab, agățat cu amîndouă mîinile de grilaj, ca un răstignit, privind nemișcat spre grădina zoologică, nepăsător în fața ploii pentru că nu era îmbrăcat decît în niște blugi și o geacă la fel de deșirată ca și pantalonii, ceea ce îi dădea o aparență stîngace și ușor grotescă.

Cînd a fost aproape de el, S. și-a dat seama că era Nacho și a împietrit pe loc, ca și cînd ar fi săvîrșit o faptă urîtă sau ca atunci cînd ni se întîmplă să-l surprindem pe cineva într-un moment de absolută intimitate. Așa că s-a îndepărtat, dînd un ocol, atent să nu-l distragă pe tînărul acela care cerceta grădina tăcută și animalele ei captive, ca niște fantasme inofensive. Ajuns la o distanță potrivită, a

rămas pe loc pentru a-l observa din spatele unui platan, fascinat de prezența lui aici și, mai ales, de atitudinea statică și contemplativă.

ÎN ACEST TIMP NACHO

avea din nou, ca de atîtea ori, șapte ani, era străin de teritoriul murdăriei și al disperării, stătea trintit pe pămînt, la umbra chioșcului, descifrînd RAZA ROȘIE și simțind respirația liniștită a lui Milord, întins alături, cît era de lung, cu părul lui de culoarea cafelei cu lapte și cu pete albe de ciine vagabond. Picotea de multe ori la picioarele lui, pierdut fără îndoială în visele plăcute ale siestei, în siguranță deplină, știindu-se de partea Forțelor Puternice și Binefăcătoare, precum Carlucho, de două ori gigantic pe scăunașul acela pentru pitici, sorbindu-și cu o lentoare meditativă ceaiul de mate din ceașca de lut, gînditor în ora lui de filozofie : gîndire (după părerea lui Bruno) care nu putea fi tulburată în nici un caz de prezența băiatului, nici de cea a lui Milord, ci, dimpotrivă, întreținută și chiar incitată, pentru că Gîndirea sa nu era pentru el însuși, ci pentru Omenire în general și, în special, dată fiind condiția sa spirituală, pentru acele două ființe lipsite de ajutor. Așa că în timp ce băiatul citea RAZA ROȘIE, iar Milord visa un os frumos și o hoinăreală de sărbătoare prin Insula Maciel, Carlucho își întregea noile sale idei despre Funcția Banului, Rostul Prieteniei și Tristețea Războiului.

Moment în care, sub înrîurirea vreunei amintiri sau a unui gînd suscitat de povestioarele citite, punînd degetul la pagina la care ajunsese, Nacho și-a ridicat privirile către prietenul său, spunînd „Carlucho", iar uriașul cu părul argintiu și umeri de atlet i-a răspuns automat „ce mai este", fără a se smulge din gîndurile care în clipa aceea îl frămîntau atît de mult.

— Mă auzi sau nu mă auzi ? a continuat băiatul, aproape plîngîndu-se.

— Te aud, Nacho, sigur că te aud.

— Ce animal ți-ar plăcea să fii ?

Cu un alt prilej discutaseră despre tigri şi lei. Ideea generală era, mai mult sau mai puţin, aceasta : tigrii erau ca pisicile, iar leii asemeni cîinlor. Curios : amîndoi preferau cîinii. Dar întrebarea aceasta era mai complicată decît lăsa impresia, pentru că Nacho, cunoscîndu-l atît de bine pe Carlucho, nu l-ar fi întrebat ceva atît de simplu. Nu, nici vorbă.

— Da, ce animal ţi-ar plăcea să fii ?

Nu aştepta un răspuns imediat, ştia că şi Carlucho, la rîndul său, era prea cinstit pentru a-i răspunde ceva la întîmplare, numai pentru a scăpa de el. Nu ar fi avut cum să-i spună, de exemplu, elefant şi cu asta gata. Nu putea să-i răspundă într-un fel fals sau la un mod care ar fi fost jignitor pentru orice animal, pasăre, fiară, orice ar fi fost să fie. Şi nici Nacho nu-l întrebase întîmplător, ci după ce se gîndise îndelung la aşa ceva.

Carlucho a sorbit cu sete din ceaiul de mate şi, aşa cum obişnuia s-o facă ori de cîte ori se concentra în mod deosebit, şi-a fixat privirile albastre asupra acoperişului verzui al balconului care dădea spre strada Chiclana, timp în care murmura pentru el însuşi : „dacă eu ar trebui să fiu animal...".

— Da, a întărit Nacho, nerăbdător.

— Da, dar... Ce crezi tu, Nacho, că lucrul acesta-i atît de făcile ? Dacă ar fi făcile... Aşteaptă, aşteaptă puţin...

Nacho ştia foarte bine că atunci cînd i se umflau vinele gîtului, Carlucho se gîndea cu toate puterile lui. Şi acum se bucura foarte tare pentru că îşi gîndise întrebarea de multă vreme, sigur că îl va pune în încurcătură. Pe alţii, bineînţeles, nu. Cel întrebat răspundea elefant, tigru sau leu şi povestea era terminată. În cazul lui Carlucho, situaţia era diferită, trebuia să cîntărească bine în pro şi contra fiecare lucru pentru că trebuia să spună nici mai mult nici mai puţin decît ceea ce considera că era adevărat, pentru că „ceea ce e drept e drept şi gata".

— O să fiu sincer, pruncule : nu m-am gîndit niciodată la asta, dar absolut niciodată. Şi tu vii tocmai cu întrebarea asta.

L-a împins ușor pe Milord cu piciorul pentru că avea prostul obicei de a veni mereu în fugă, tolănindu-se chiar lîngă vasul în care-și ținea apa fierbinte pentru ceai, și și-a aruncat iarăși privirile asupra acoperișului verde.

— Și ? a insistat Nacho, care se bucura cu atît mai mult cu cît îl vedea cum se frămîntă și venele i se umflau din ce în ce mai tare.

Carlucho s-a supărat. Lui Nacho îi era teamă cînd se supăra, pentru că însuși Carlucho recunoștea mai apoi, cînd se liniștea, că în astfel de momente era în stare de orice.

— Dar cine ești tu ? i-a strigat Carlucho, în timp ce ochii începeau să-i scapere de mînie. Ți-am spus să aștepți un moment. Sau nu ți-am spus să aștepți ? Spune !

Nacho s-a făcut mic, așteptînd să treacă furtuna. Carlucho s-a ridicat în picioare și a început să pună în ordine marginea teancului de reviste, grămăjoarele de ciocolată și pachetele de țigări. Totul era ordonat la milimetru, ca o armată disciplinată și curată, Carlucho nesuportînd nici un fel de dezordine : nimic nu-l deranja mai mult pe lumea asta ca „falsa ordine". Încet-încet, s-a liniștit și s-a așezat iarăși pe scăunel :

— Trebuie să-mi bat capul și din cauza ta. Vezi, există atîtea animale... tigrul, leul, elefantul, condorul, capra, ce vrei... ca să nu-ți mai amintesc lipitoarea, furnica sau păduchele și chiar și șobolanul... Ce să-ți mai zic... Mai bine alege-ți din toate astea ce-ți place și gata.

A sorbit îngîndurat din ceaiul de mate și Nacho, după umbra aceea a surîsului interior ce începea să i se deseneze pe față, pe care el o cunoștea atît de bine, a înțeles că reflecția lui Carlucho se apropia de sfîrșit.

— Da, dacă eu ar trebui să fiu animal..., a trăncănit, el, aproape vesel de acum, pentru a-și prelungi plăcerea meditației.

S-a ridicat din nou, așezîndu-și ceaiul pe cutia care-i servea de măsuță și după aceea, cu mult calm, întorcîndu-se spre băiat, i-a răspuns :

— Știi ce, pruncule, vreau să fiu sincer : ipopotam.

Nacho a sărit în sus. Nu era surprins, ci aproape furios, pentru că în prima clipă a crezut că Carlucho își bate joc de el.

— Dar ce, ești nebun ? a strigat el.

Carlucho l-a privit cu severitate, pe fața lui putîndu-se citi răceala care preceda cele mai puternice explozii de mînie :

— Și ce are ipopotamii ? a întrebat cu o voce de gheață. Ia să vedem.

Nacho a redevenit umil și tăcut.

— Ia să vedem noi. Acum să-mi spui ce are de rău ipopotamii.

Milord se făcuse ghem și stătea cu urechile ațintite, pe jumătate înfricoșat. Nacho îl scruta pe Carlucho cu multă grijă. Știa că în astfel de momente era foarte periculos, cel mai neînsemnat cuvînt putînd să dezlănțuiască o catastrofă.

— Eu n-am zis că hipopotamii ar fi răi, a îndrăznit el să murmure, neîncetînd nici o clipă să observe fața prietenului său.

Carlucho l-a ascultat, cercetîndu-l la rîndul lui cu toată asprimea.

— Ai sărit în sus ca laptele cînd fierbe, a zis el.

— Eu ?

— Da, tu. Acum n-ai să-mi spui că n-ai sărit ca laptele.

— Eu n-am sărit deloc. M-am gîndit că mai degrabă ți-ar fi plăcut să fii alt animal. Asta era.

Carlucho păstra în continuare o tăcere de gheață : nu era mulțumit, în povestea asta se ascundea ceva.

— Mie să-mi spui ce are ipopotamii de rău.

Nacho a cîntărit pericolul. Dacă ar fi negat orice fel de rea intenție, Carlucho ar fi bănuit că minte. Și-a dat seama că era preferabil să spună cîteva din părțile rele ale animalului.

— Știu eu... sînt niște animale destul de urîte.

— Așa, e bine. Și mai ce ? Acum n-ai să-mi spui că pentru că sînt urîte nu sînt animale de prim ordin.

— Cred că, pe deasupra, sînt destul de prostuţe.

— Prostuţe ? Cine ţi-a spus că sînt prostuţe ?

— Şi... nu ştiu... mi se pare.

— Mi se pare, mi se pare ! Aşa că dacă ţi se pare ţie rezultă că ipopotamii ie proşti ?

Nacho l-a privit ca şi cînd s-ar fi aflat în faţa unei grenade, neştiind dacă mai poate să facă explozie. A încercat să-l liniştească.

— Păi, cine ştie, poate că nu-i aşa... eu nu-mi dau seama.

— Poate că nu-i aşa ! Nu ştiu cînd ai să înveţi să judeci şi să nu mai spui prostie după prostie !

A dat nişte ţigări unui client, reaşezîndu-şi restul armatei într-o ordine impecabilă. Nacho ştia că era mai bine să-l lase să se liniştească singur, pe îndelete, şi să nu mai spună niciodată nimic despre hipopotami. De cîte ori nu rămăseseră scufundate în cel mai profund mister afirmaţii de ale lui Carlucho despre bani sau crucişătoare, despre moda feminină sau prăjiturile cu unt.

Aşa că a lăsat să treacă mult timp pînă să revină în discuţie animalele. Carlucho era asemeni rîurilor de cîmpie puternice, lente şi aparent calme, cu ape care par că nu se mişcă, dar care ascund bulboane periculoase, unde cel care riscă să pătrundă îşi pierde viaţa. Ca să nu mai vorbim de forţa furioasă pe care o au atunci cînd vin furtunile şi ploile care-i sporesc apele. Carlucho nu suporta ca o afirmaţie de a sa, îndelung meditată, să fie luată în derîdere. Bineînţeles, uneori şi el obişnuia să glumească. Dar cînd se vorbea în serios, îl înfuria faptul că ceilalţi nu înţelegeau că se vorbea într-adevăr în serios. Povestea cu hipopotamii l-a amărît atît de mult, încît timp de cîteva zile nu s-a simţit deloc în largul lui : tăcea mereu şi cînd răspundea o făcea aproape monosilabic.

Aşa că abia cînd avea să treacă totul şi să poată vorbi prietenește despre tot felul de lucruri, Nacho a revenit, insistînd, asupra vechii teme, dar aşa, în general. Despre grădina zoologică, de exemplu.

— Dacă eu aş fi guvernul — a dictaminat Carlucho — aş interzice grădinile zoologice. Asta-i.

— De ce, Carlucho ? Mie îmi place să merg la zoo. Îmi place să văd animale. Ţie nu ?

— Nu, domnule. Nu-mi place. Nu-mi place deloc. Vreau să fiu sincer cu tine : dacă eu aş fi guvernul, nu numai că aş interzice grădinile zoologice, dar i-aş închide pe toţi indivizii ăştia care se duc în Africa să prindă animale sălbatice.

Nacho l-a privit nedumerit.

— De ce te miri ?

S-a ridicat pentru a vinde ţigări şi s-a aşezat imediat la loc, pe scăunelul său.

— Aşa stau lucrurile, a continuat el, sentenţios. Aş închide toate canaliile astea. Să vedem dacă le place să stea după gratii, ca leul sau ca tigrul.

S-a întors spre Nacho.

— Ţie ţi-ar plăcea să trăieşti într-o cuşcă ?

— Mie ? Sigur că nu.

Carlucho s-a ridicat brusc, foarte vesel, şi arătîndu-l cu degetul ca un procuror care îl acuză, a exclamat :

— Aha ! Vezi ? Vezi cum stau lucrurile ? Te-am luat înfroganti, asta-i.

S-a aşezat iarăşi pe scăunel, s-a liniştit, a sorbit din ceai şi a rămas pe gînduri, privind spre acoperişul verde.

— Aşa stau lucrurile pentru că aşa-i lumea.

S-a întors spre Nacho mîniat foc.

— Spune-mi, Nacho, dacă ţie nu-ţi place să stai în cuşcă, cum vrei să-i placă leului sau tigrului ? Nu ? Fiinţă care, pe deasupra, e obişnuită cu pădurea, liberă, mergînd peste tot. Nu crezi ?

Nacho a tăcut.

— Ţie îţi vorbesc, Nacho ! a insistat el.

— Da, Carlucho, ai dreptate.

Carlucho a început să se liniştească, dar a rămas pe scăunelul lui mult timp, fără să scoată o vorbă. Apoi i-a servit pe mai mulţi cumpărători.

— Ţigări şi iar ţigări ! Dă-i înainte : pînă şi pe fabricanţii de ţigări i-aş închide. Pentru că-i o afacere numai pentru ei. Prin treizeci, cînd tata avea treizeci de ani, doctorul Helguera i-a spus, don Rossi, ori vă lăsaţi de fumat, ori o să muriţi în şase luni de zile.

— Şi ce-a făcut tatăl tău ?

— Tata ? Dar ce crezi tu ? Tata era tare ca fierul. Dar s-a lăsat de fumat şi gata. Aşa trebuie să fie bărbaţii adevăraţi, nu ca prefăcuţii de azi, cei care spun că dacă o să poată, că dacă n-o să poată, că da, că nu, că ţigara, că fără ţigară, că obişnuinţa, că viciu. Nişte poponari.

— Poponari ?

— Cînd ai să mai creşti, o să ştii şi ce-i asta.

— Aşa că n-a mai fumat.

— Răposatul meu tată era om dintr-o bucată. Cît a mai trăit n-a pus trabuc în gură.

— Trabuc ?

— Sigur, Nacho. Trabuc. Sau tu credeai că fuma ţigări uşoare cu filtru, ca poponarul ăsta. Niciodată n-au intrat în casa noastră ţigările cu filtru sau băuturile dulci. Pe cuvînt.

Lui Nacho îi ardea să vorbească iarăşi despre hipopotami.

— Dar ia să-mi spui, Carlucho, dacă n-or să mai existe grădini zoologice, unde se vor duce copiii ca să vadă animalele ?

— Unde ? Niciunde.

— Cum niciunde. Înseamnă că nu or să mai vadă animale sălbatice ?

— Nu, domnule. N-or să le mai vadă. Nimeni n-o să moară dacă n-o să mai vadă un leu în cuşcă. Un leu trebuie să trăiască în pădure, acolo-i locul lui. Cu tatăl şi cu mama lui, dacă e pui mic. Sau cu leoaica şi puii lui, dacă e mare. Iar pe ăla care-l vînează, eu l-aş băga în locul lui în cuşcă. Să vedem dacă-i place să mănînce după gratii.

Nacho l-a privit cu multă atenţie.

— Ţie îţi place să vorbeşti cu mine, nu-i aşa ?

— Da, îmi place.

— Bine, şi animalele vorbesc, să ştii tu. Sau crezi că dacă rag nu vorbesc între ele ? Ştii tu ce înseamnă un urs închis în cuşcă, toată ziulica dînd încolo şi încoace, în sus şi în jos, mereu la fel, mereu singur, mereu gînditor ?

A privit din nou acoperişul verde. — Să nu crezi că nimeni nu-şi dă seama de asta.

Apoi, după un moment de tăcere, a continuat :

— Mie îmi place să fac isperienţa asta. Ştii ce am făcut într-o zi ?

Un anume surîs prevestea faptul că experienţa aceea fusese decisivă.

— Ştii ce am făcut ? M-am dus la grădina zoologică aşa, pe la vecernie.

— Cum adică pe la vecernie ?

— Sigur, blegule, adică pe înserate. Cînd grădina era închisă. Ai văzut gardul de fier care dă spre bulevardul Sarmiento ?

— Da.

— Perfect, se înserase, copiii plecaseră să-şi bea laptele, iar paznicul închisese poarta. Aşa că nu mai era absolut nimeni. Să vezi atunci ce înseamnă grădina zoologică. Să faci isperienţa asta.

— Care ?

— Cînd nu mai e nimeni.

— Şi cum e, Carlucho ?

Carlucho a lăsat capul în jos şi a început să deseneze pe pămînt cu un fir de mătură.

— E foarte trist, a murmurat el.

— Sigur, pentru că nu mai există copiii, pentru că nu le mai dă nimeni caramele sau biscuiţi, de asta.

Carlucho şi-a ridicat faţa, înfuriat.

— Cînd ai să înveţi tu adevărul ? Nu-ţi dai seama, tontule ? Cînd sînt copiii, animalele îşi uită unde sînt, bineînţeles. O caramea, o alună, un biscuit. Sigur că-şi uită. Tuturor animalelor le plac copiii, unora mai mult, altora mai puţin. Dar să nu ne îndepărtăm. Înţelegi ? Îşi UITĂ !

Nacho nu înțelegea. Carlucho se uita la el așa cum se uită profesorul la un elev nesilitor.

— Să presupunem (e o presupunere) că, de izemplu, ție îți moare tatăl și vine un prieten și-ți vorbește de meciul de fotbal al echipei River, ori de greva sindicatelor, ori mai știu eu de ce. Te fac să-ți uiți. Nu vreau să spun că nu trebuie să facă asta, dacă te iubesc. Așa trebuie și e bine că-i așa.

Nacho îl privea din ce în ce mai nedumerit.

— Tu nu mă înțelegi. Ți-o citesc pe față.

S-a concentrat. Vinele gîtului au început să se umfle.

— Vreau să spun nu că nu trebuie să existe prieteni care să-ți vorbească de echipa River, ci să nu-ți moară tatăl. Înțelegi ?

L-a observat pe băiat pentru a-și da seama dacă începea sau nu să priceapă ce vroia să-i explice.

— Îți dai seama ? Nu înseamnă că eu mă opun să meargă copiii la grădina zoologică și să nu dea alune elefantului sau biscuiți maimuțelor. Ceea ce vreau eu e că nu trebuie să existe grădina zoologică. De asta am făcut isperiența.

— Nu mi-ai spus care.

— Am privit animalele, seara tîrziu, cînd începe să se întunece, cînd sînt singure singurele, cum se spune, fără copii, fără caramele, fără nimic.

A reînceput să deseneze pe pămînt cu firul de mătură, apoi și-a ridicat fața spre băiat, iar acestuia i s-a părut că avea ochii în lacrimi.

— Și ce ai văzut, Carlucho ?

— Ce am văzut ?

S-a ridicat, a pus în ordine cîteva cutii și după aceea i-a răspuns :

— Ce crezi că aș fi putut să văd ? Nimic. Animalele singure. Asta am văzut.

S-a așezat și-a adăugat ca pentru sine :

— Era un animal mare de tot, un neam nu știu de care. Trebuia să-l vezi. Stătea aplecat, cu ochii în pămînt,

nefăcînd nimic altceva în tot timpul decît să privească pămîntul. Se întuneca din ce în ce și animalul era singur-singurel. Mare de tot. Și nu se mișca nici pentru a speria o muscă. Se gîndea. Tu crezi că animalele dacă nu vorbesc nu știu să gîndească ? Sînt ca și oamenii : își îngrijesc copiii, îi mîngîie și plîng cînd li se omoară perechea. Așa că de unde să știm noi ce gîndea animalul ? Și vreau să spun că mie, cu cît e mai mare cu atît mi-e mai milă de el. Nu știu de ce dar, uneori, animalele mici nu-mi plac, de ce să mint ? Sînt sîcîitoare, ca puricele. Dar animalele acestea mari... Un leu, de izemplu. Ori un ipopotam. Îți dai seama cît de trist trebuie să fie pentru că n-a fost niciodată în pădure ? Ori în apa unui rîu sau a unui lac ?

A tăcut.

— Și știi ce am făcut ?

— Ce ?

— I-am vorbit.

— Cui ?

— Cui puteam să-i vorbesc, blegule ? Animalului aceluia mare, bizon sau ce o fi fost să fie.

— Și i-ai vorbit ?

— De ce nu ? Dar nu s-a mișcat deloc. Sigur, poate că nu mă auzea. Închipuiește-ți că eu nu aveam cum să strig de unde mă aflam. M-ar fi luat de nebun.

— Și ce-i spuneai ?

— Nu mai știu nici eu... De toate... Suflete, îi spuneam. Suflete. Așa ceva.

— Și ce ar fi putut să-ți răspundă ?

— Nimic. Sigur că nimic. Dar ar fi putut măcar să se uite la mine. Și nici asta.

— Dacă nu te auzea...

— Nu, bineînțeles. Trebuia să-i vorbesc în șoaptă.

Au tăcut amîndoi. După aceea au vorbit despre alte lucruri, dar în cele din urmă, Carlucho a revenit iarăși asupra animalelor.

— Știi ceva ?

— Ce ?

— Eu aș putea să fiu medic. Dar nu veterinar.

— De ce ?

— Pentru ceea ce ţi-am spus. Pentru că sînt sigur că animalele vorbesc între ele şi se înţeleg aşa cum ne înţelegem noi. Şi dacă tu eşti medic şi cineva îţi spune mă doare aici şi aici, e perfect. Te poţi orienta. Dar cum faci ca să te orientezi în cazul unui ipopotam ? Sau cu un leu ? Închipuieşte-ţi-l pe acest rege al pădurii întins la pămînt, fără să-şi poată mişca măcar capul, privindu-te în ochi, cerîndu-ţi ajutor, convins că îl poţi ajuta. Şi tu nu ştii ce să faci, iar el, de ixemplu, are cancer.

Treptat, înserarea de toamnă se transforma în noapte, întunericul coborînd mai întîi în locurile cele mai umbrite, în interiorul cuştilor cu animale, urcînd după aceea spre înălţimi, puţin cîte puţin, în timp ce Nacho rămăsese pe loc, nemişcat, privind prin gardul de fier, deslușind undeva, abia păşind, elefantul, iar mai încolo poate chiar bizonul pe care Carlucho îl contemplase cîndva, cînd cu experienţa sa, bizonul căruia îi vorbise în şoaptă şi rămăsese fără răspuns.

DAR CE FEL DE MÎNGÎIERE,

ce cuvinte înţelepte sau prietenoase — s-a gîndit Bruno că se gîndea Sabato — ce gesturi de duioşie ar fi putut ajunge pînă la sufletul ascuns şi singuratic al acelui animal, atît de departe de patria şi pădurea sa, despărţit în mod brutal de rasa lui, de cerul şi lagunele verzi ale pămîntului său ? În cele din urmă, meditînd la toate aceste mizerii, Nacho şi-a desprins mîinile de pe gardul de fier, le-a îndesat în buzunarele blugilor ponosiţi şi, aplecat de gînduri, lovind cu piciorul pietricelele de pe drum, s-a îndreptat spre Avenida del Libertador. Încotro ? Către ce singurătăţi ?

S. a fost surprins din nou de scîrba aceea faţă de literatură, cea care se repeta în fiecare zi, din ce în ce mai puternică, întorcîndu-i stomacul pe dos, făcîndu-l să-şi amintească iarăşi de spusele lui Nietzsche : poate că ci-

neva va reuşi să scrie ceva adevărat atunci cînd această repulsie pentru literatură şi pentru cuvinte va ajunge la un grad insuportabil ; o repulsie puternică, în stare să te facă să verşi numai privind amestecătura aceasta pestriţă de artişti care vorbesc despre moarte în timp ce se bat să cîştige un premiu municipal.

Şi după aceea, la un milion de kilometri distanţă de toţi aceşti (aceşti ?) vanitoşi, meschini, perverşi, murdari, ipocriţi, să începi să respiri aer curat şi proaspăt şi să fii în stare să vorbeşti fără a te ruşina cu un analfabet precum Carlucho, ori să faci ceva cu mîinile, un şanţ pentru irigaţia plantelor sau o punte între două maluri. Ceva umil, dar curat şi exact. Ceva util.

Dar cum inima omului este de nepătruns — îşi spunea Bruno — cu un astfel de gînd în creierul său, trupul lui S. s-a îndreptat spre strada Cramer, unde avea s-o întîlnească pe Nora.

A TRECUT O VREME

fără să mai aibă veşti de la doctorul Schnitzler. Şi s-a gîndit, uşurat, că nici n-o să mai aibă vreodată. Pînă cînd, într-o zi, a auzit din nou în telefon chiţăielile lui de şobolan străin. Ce mai e nou, dr. Sabato ? Aţi fost bolnav ? Trebuie să vă îngrijiţi. Nu-i promisese că avea să-l viziteze mai pe îndelete ? Tocmai primise de la Oxford o carte fantastică etc. etc.

A lăsat să se scurgă cîteva săptămîni, neştiind ce atitudine să ia, şovăind între teama de a-l vedea şi teama de a renunţa să-l mai vadă, cîntărind toate reacţiile posibile. Pînă cînd s-a trezit cu o scrisoare cu un început puţin rece şi, în bănuiala lui, ironic asupra sănătăţii sale, vorbindu-i de crizele de gută şi nevralgiile atît de dureroase şi sîcîitoare. Paraliziile isterice (o ştia ?) apar mai frecvent pe partea stîngă, parte supusă influenţelor inconştiente. Şi-a dus mîna şi şi-a pipăit partea stîngă. De mai mult timp îl neliniştea o idee ciudată : cineva se apropia de el

cu un cuțit lung și ascuțit, îl apuca pe după cap cu o mînă, așa cum fac frizerii, și, cu cealaltă, îi vîra vîrful cuțitului în ochiul stîng. Mai exact spus, nu în ochi, ci între globul ocular și osul orbitei. Imediat după această operație, pe care individul o executa cu multă atenție, cuțitul era învîrtit jur-împrejurul ochiului, pînă cînd acesta cădea din orbită. De obicei cădea la picioare, dar după aceea, sărind ca o minge de ping-pong, ajungea în locuri mai îndepărtate.

Povestea aceasta îi provoca o senzație deosebit de puternică și de neplăcută. Așa că ori de cîte ori intuia că e pe punctul de a se petrece, începea să se neliniștească. Iar partea ciudată era aceea că în astfel de cazuri era inutil să încerce să se gîndească la altceva : lucrurile se succedau în mod inexorabil.

De exemplu. Într-o noapte se afla împreună cu soția lui Falú*, vorbind despre călătoria lui Eduardo în Japonia, și și-a dat seama că lucrurile astea aveau să decurgă ca de obicei. Ea a observat că devenea din ce în ce mai palid și s-a îngrijorat.

— Ți s-a întîmplat ceva ? a întrebat ea, observîndu-l cu atenție. Bineînțeles, nu avea cum să-i spună despre ce era vorba. Așa că a mințit-o : nu, nu i se întîmplase nimic. Și asta chiar în momentul în care individul acela îi vîra cuțitul între globul ocular și osul orbitei și începea să-l învîrtească cu dexteritatea dintotdeauna.

Soția lui Falú a continuat să vorbească despre lucruri care, în mod logic, pentru Sabato, nu prezentau interes, și nici nu se afla în condiții propice pentru a le înțelege, dar bănuia că se întîmpla ceva deosebit. A încercat să rămînă cît mai liniștit cu putință, chiar dacă rotirea cuțitului în jurul ochiului era atît de dureroasă. Firește, situația aceasta nu era întotdeauna la fel de jenantă. De foarte puține dăți extragerea ochiului avusese loc de față cu alte persoane. De cele mai multe ori se afla în pat sau în întu-

* Eduardo Falú — celebru cîntăreț la ghitară din zilele noastre *(n. t.)*.

nericul unui cinematograf, unde îi era destul de ușor să treacă neobservat. De foarte puține ori operația fusese practicată într-o împrejurare atît de incomodă ca în cazul de față, pentru că la aceasta asista nu numai doamna Falú, ci și alte persoane care îl priveau de la o oarecare distanță.

SE AFLAU DIN NOU PE URMELE LUI

Credea că participarea lui fusese secretă și i se părea imposibil ca cineva să-l fi putut măcar bănui. Și-atunci, de ce se roteau în jurul lui, punînd tot felul de întrebări ? Ce însemnau șușotelile acelea de prin colțuri ? Cine șușotea și de ce ? I s-a părut că-l recunoaște pe Ricardo Martin discutînd cu Chalo și Elsa, timp în care, din cînd în cînd, privea pe furiș spre locul unde se afla el. Lumina era însă atît de slabă, încît nu putea să fie sigur de prezența acestuia. Și chiar în clipa aceea a mai intrat o persoană despre care ar fi jurat că era Marchison dacă n-ar fi știut că acesta se afla la universitatea din Vancouver. S-a înclinat spre Anzoátegui, i-a spus ceva la ureche, devenindu-i evident faptul că toți erau la curent cu un lucru deosebit de grav care-l privea în mod nemijlocit. După aceea au mai sosit și alții, totul căpătînd aspectul unui priveghiu, dar un priveghiu lîngă un cadavru încă viu și destul de suspect. Între proaspeții veniți i s-a părut că le distinge mai întîi pe Cio cu Alicia, apoi pe Malon cu Graciela Berethervide și Sirin și pe Kika împreună cu Renée. Se înghesuiau din ce în ce mai mult, atmosfera devenea tot mai sufocantă, iar rumoarea creștea, și nu pentru că ar fi ridicat glasurile (se vorbea mereu în șoaptă), ci pentru că acestea se înmulțiseră. După aceea au mai sosit Iris Scaccheri, Orlando, Luís, Emilia și Tita. Iar el se afla singur, în cel mai îndepărtat colț, ca și cînd și-ar fi așteptat verdictul pentru crimă. Vestea ajunsese peste tot, bineînțeles. Dar cine era femeia aceea care încerca să intre împingîndu-i pe toți ? Fără îndoială, Matilde Kirilovsky, dar cea de demult, din vremea facultății, pe cînd era o copilă. Se împingeau, obligați s-o facă din cauza celor ce conti-

nuau să sosească, ceea ce era foarte neplăcut, mai ales pentru el. Şi asta dacă-i aveau în vedere pe ultimii care-şi făcuseră apariţia, familia Sonis, Ben Molar, doctorul Sauransky, Chiquita, familia Molius, Lily cu José şi mulţi alţii, care nu erau, nu mai erau în acest amalgam decît nişte presupuneri ale sale şi nu nişte imagini clare.

Şi atunci şi-a pierdut cunoştinţa, ca şi cînd s-ar fi scufundat într-o fîntînă cu ape negre.

Şi s-a trezit urlînd.

A trebuit să treacă mult timp pentru a se elibera de reziduurile acelui coşmar, pentru a i se şterge din memorie, puţin cîte puţin, chipurile acelea, roase de efortul şi timpul de veghe. Dar neliniştea sa, în loc să slăbească, a început să crească, pentru că el simţea cum, zi de zi, crima se răspîndea tot mai mult, cotropindu-i teritoriul nocturn, cu poliţişti şi interogatorii tot mai grăbite.

S-a ridicat cu greutate, şi-a vîrît capul sub robinetul cu apă rece şi a ieşit în grădină. Se lumina de ziuă. Copacii, spre deosebire de oameni, primeau lumina dimineţii cu o noblețe liniştită, noblețea fiinţelor care (presupunea el) nu îndură această aventură sinistră din toate nopţile.

A rămas mult timp, nemişcat, lîngă un răzor cu flori. Apoi a intrat în casă, s-a dus în birou, s-a scufundat într-un fotoliu şi a început să-şi cerceteze biblioteca. Se gîndea la mulţimea de cărţi pe care n-avea să le mai citească niciodată pînă la moarte. S-a ridicat şi a tras dintr-unul din rafturi Jurnalul lui Weininger, pe care-l observase stînd în fotoliu. L-a deschis la întîmplare şi a citit cîteva fraze din prefaţa lui Strindberg : „Acest om ciudat şi misterios ! Născut vinovat, asemenea mie. Pentru că am venit pe lume cu o conştiinţă rea, fiindu-mi frică de toate, de oameni şi de viaţă. Cred că am făcut ceva rău înainte de a mă fi născut."

A închis cartea, a pus-o la loc şi s-a scufundat iarăşi în fotoliu. Mai apoi s-a dus şi s-a vîrît în pat.

Cînd s-a trezit, se înserase de-a binelea şi abia de-i mai rămînea timp pentru a se întîlni cu femeia aceea din

cafeneaua LA TENAZA. Cînd a ajuns lîngă ea, a avut o senzaţie ciudată : în întunericul de sub arborii din strada Cramer i s-a părut că vede umbra fugitivă a Agustinei.

A DOUA ZI, ÎN LA BIELA

Paco i-a adus un bilet împăturit cu multă atenţie : „Turnurile gotice şi turnul Eiffel (ad majorem hominis gloriam) caută în mod simbolic verticala, fug de teritoriul feminin, orizontal prin excelenţă. Patul este şi el orizontal, simbol al sexului".

Nu mai era nevoie să privească pentru a şti de la cine venea, dar n-a putut să n-o facă : ea era aici, într-un colţ din cafenea şi-l observa cu privirile ei de şoarece vesel. I-a făcut un semn, închizîndu-şi unul din ochi ca şi cînd l-ar fi întrebat ce părere avea de acest lucru. Împotriva prezenţei lui McLaughlin, aştepta un semn de răspuns pentru a se arunca asupra lui. Dar S. nu i-a răspuns, chiar dacă a privit-o cu o simpatie ipocrită. El se gîndea la mesajul şi insistenţa ei. Era evident că îl urmărea, pentru că niciodată nu-l mai văzuse în LA BIELA. Ceea ce nu ştia era dacă îl urmărea ea însăşi, ori avea agenţii ei de serviciu.

— Mac şi mai cum ? l-a întrebat.

Acesta şi-a scris numele pe un şervetel de hîrtie.

Se pronunţa Maclaflin, nu ?

Depinde, există regiuni din Irlanda unde se pronunţă Maclaklin.

Bineînţeles: cum nu-i de ajuns arbitrarietatea engleză, i se adăuga nebunia irlandeză.

Vroia să-şi facă o teză de doctorat : sexul, răul, orbirea.

S. l-a privit cu uimire.

— E o temă complicată, nici eu nu ştiu mare lucru. Adică tot ceea ce ştiu se află dezvoltat în Raportul despre Orbi.

— Înţeleg. Dar mai există şi altceva. Mi se pare că am citit în biografia dumneavoastră că străbunicii albanezi au luptat în secolul al XV-lea împotriva turcilor. Cunoaşteţi legenda oraşului Orbilor ?

Sabato a intrat în panică. Nu. Care legendă ?

— Nu o cunosc prea bine. Trebuie să mai fac unele cercetări. În părţile acelea exista un oraş subteran al Orbilor, cu rege şi vasali. Toţi erau Orbi.

S. a rămas stană de piatră : nu ştia acest lucru. A urmat un moment de tăcere, timp în care a avut impresia că descoperă cum se forma un triunghi cabalistic : Mac, care-l privea cu ochii lui de culoarea cerului, S. însuşi şi doctorul Schnitzler, cel căruia nu-i scăpa nimic, ţinîndu-l tot timpul sub observaţie. Dacă ar fi făcut o piesă de teatru care n-ar fi respectat convenţiile naturalismului (s-a gîndit S. mai tîrziu), ar fi trebuit să dea afară toate personajele celelalte, cu cafeaua sau băutura lor, scaunele, personalul de serviciu şi resturile de mîncare. Pentru că erau false, nerespectînd decît o modalitate de disimulare a adevăratei realităţi, ceea ce dovedea cît de mincinos putea să fie acest tip de realism. Doar trei personaje în vîrfurile unui triunghi, pe o scenă abstractă, cercetîndu-se şi supraveghind fiecare mişcare sau gest.

Era prea mult. I-a spus lui McLaughlin că-i pare rău, dar suferea de o nevralgie care-l împiedica să vorbească şi-ar prefera să se vadă altădată, în zilele următoare. În clipa în care tînărul a plecat, S. a observat că celălalt personaj scria cu multă frenezie. După cîteva minute avea în faţă rezultatul acestei frenezii : „Mi se pare, dragul meu doctor Sábato, că nu vrei să mă vezi ; mai mult, mi se pare că nu mă simpatizezi deloc. Mare păcat ! Nu-ţi dai seama cît sufăr ! Avem atîtea lucruri în comun ! Aş avea atîtea să-ţi spun, acum cînd te afli atît de aproape de adevăr. Am pierdut speranţa (trebuie să ţi-o spun cu toată sinceritatea, cu mîna pe inimă) că ai să-ţi reînnoieşti vizita pentru a lua o cafea împreună. De aceea, profit de această fericită împrejurare şi îţi trimit cîteva observaţii care cred că te vor interesa :

1. Sporirea brută a populaţiei mondiale.
2. Insurecţia păturilor inferioare.
3. Revolta femeilor.
4. Revolta tinerilor.
5. Revolta popoarelor de culoare.

Toate acestea, dragul meu doctor, absolut toate sînt MANIFESTĂRI ALE VITALULUI ASUPRA RAȚIONALULUI, ceea ce trebuie calificat cu toată rigoarea ca o DEȘTEPTARE A STÎNGII. N-are rost să-ți explic tocmai dumitale că nu vorbesc de stînga în sensul trivial, propriu amăriților care habar n-au de adevărata problemă. Vorbesc de stînga în sensul profund, cel care are o legătură directă cu instinctul rasei și reprimarea acestuia. Într-un fel și dumneata ai spus acest lucru. Vezi cît sîntem de apropiați ! Un personaj al dumitale a spus același lucru în mod strălucit în Raportul despre Orbi. De aceea te-am urmărit atît de atent în ultimii ani, am vrut să te ajut, să mă apropii de dumneata, să-ți fiu un sprijin sufletesc. Dar am impresia că dumneata nu vrei. Ți-o spun cu toată francheța : îmi pare nespus de rău."

N-a mai putut să continue, menționarea lui Fernando îl înmărmurise. Era adevărat, toate aceste opinii le-ar fi putut exprima Fernando Vidal Olmos. Și el, Sabato, ce era în cazul acesta ? I-a făcut semn lui Paco pentru a-i aduce încă o cafea, refuzînd să privească spre masa unde se afla individul acela. După ce a sorbit din cafea, și-a reluat cititul : „Începînd cu Renașterea, tehnologia și rațiunea au pus stăpînire pe totul. Lupta milenară dintre scoarța cerebrală și diencefal ia sfîrșit (DAR NUMAI APARENT, DOCTORE ! APARENT NUMAI !), ia sfîrșit cu triumful scoarței, vitalul fiind substituit de lucrul mecanic : ceasul, matematica, masele plastice. Dar diencefalul, chiar subjugat, nu renunță, se retrage plin de mînie și resentiment pentru ca în cele din urmă să atace sociotatea triumfătoare cu boli psihosomatice, nevroze, revolte ale populației, insurecția celor oprimați (sînt soldații săi !), fie femei sau copii, negri sau galbeni. Toată stînga ! Pînă și în îmbrăcăminte : se impun culorile țipătoare (feminine), arta irațională, cîștigă teren arta popoarelor primitive, hippy se îmbracă asemeni femeilor, se feminizează lumea inferioară. Să nu ne lăsăm înșelați de țigara femeilor, de pantaloni, de sufragiul universal, ori de lucrul în birouri : e o viclenie pentru a ne face să credem că vin spre noi. Ceva asemănător cu ceea ce se întîmplă în Orient, cel care, în sens

profund aparţine tot stîngii : pentru a rezista civilizaţiei masculine a Occidentului, se consolidează prin tehnologia sa, inclusiv cu arme atomice, cu tranzistori şi marxism, cu masele plastice şi calculul infinitezimal. Vei vedea : rasa galbenă se va porni împotriva noastră. Deja au început s-o facă prin budismul zen, cu yoga şi înfruntarea prin karaté. Şi tocmai intelectualii, deci creierul şi însuşi nucleul acestei civilizaţii occidentale, sînt cei care au căzut drept victime, ca nişte găinuşe. Ai grijă, dragul meu doctor Sabato !"

Terminase de citit, dar continua să privească pe mai departe rîndurile acelea. Ştia că individul îl spiona. Încerca să raţioneze cu rapiditate : cine era doctorul Schnitzler ? Apăra civilizaţia occidentală ? Această civilizaţie era rezultatul Luminii. Şi el nu putea să fie un agent al tenebrelor. Sau spunea toate acestea pentru a disimula, pentru a-l lua prin surprindere. Vroia să-l facă să nu se mai lupte cu lumea întunericului, întărîtîndu-i amorul propriu de occidental şi sexul masculin ?

S-a ridicat, l-a salutat pe individ de la distanţă, iar după aceea, pentru a-şi pierde urma, a făcut cîteva ocoluri şi a intrat în cafeneaua LA CUEVA, din strada Quintana colţ cu Ayacucho. Pe un şervеţel de hîrtie a început să-şi facă unele însemnări în mod automat. Întotdeauna îi fuseseră de mare folos. Primul cuvînt pe care l-a scris a fost SCHNITZLER şi, imediat dedesubt, SCHNEIDER. Cum de nu-şi dăduse seama mai demult ? Amîndouă numele începeau şi sfîrşeau prin acelaşi fonem. Şi aveau acelaşi număr de silabe. Da, e adevărat, puteau fi nume apocrife. Dar dacă erau astfel, era semnificativ faptul că fuseseră alese cu caracteristici identice. În acest caz, exista vreo legătură între cei doi oameni ? Amîndoi, ca şi cînd nu ar fi fost de-ajuns, ar fi putut să vină dintr-o regiune dintre Bavaria şi Austria, amîndoi erau uşor groteşti şi disprețuiau în aceeaşi măsură femeile. Dar în timp ce Schneider era mai mult ca sigur un agent al întunericului, Schnitzler apăra ştiinţa raţională.

A stat mult, gîndindu-se la acest „dar". Nu cumva era vorba de o simplă împărţire a muncii ?

A ieşit şi a început să se plimbe pînă cînd se făcea ora pentru a se întîlni cu Agustina.

Cînd s-au aflat împreună şi-a dat seama de abisul care se deschisese între ei.

EA S-A TRANSFORMAT ÎNTR-O FURIE
ÎN FLĂCĂRI

iar el a simţit cum universul se prăbuşea
zguduit de mînia şi insultele ei
şi nu numai carnea lui era cea sfîşiată de ghearele ei,
ci şi conştiinţa
şi a rămas pe loc ca un gunoi al propriului său suflet
turnuri dărîmate
de un cataclism
şi calcinate de flăcări

ÎNTRE TIMP

Nacho studia cu atenţie trăsăturile lui Pérez Nassif : desfrîul şi meschinăria, ipocrizia şi ambiţia josnică, dibăcia şi deprinderile lui de om de oraş, totul culminînd cu o tunsoare corectă, tip de funcţionar vădit. A tăiat fotografia şi a fixat-o cu cîteva bolduri între celelalte din colecţia sa. Depărtîndu-se puţin de perete, a privit întreg ansamblul cu ochi de expert. După aceea a privit peretele din partea opusă : leii străluceau în puritatea şi frumuseţea lor.

S-a întors pe pat, nu înainte de a fi pus un disc al Beatles-ilor şi a început să mediteze, observînd tavanul.

Se năşteau pentru a murdări scutece, pentru a rîgîi de atîta lapte (eu îi dau tot ce sînt în stare, ştii foarte bine), pentru a se îngrăşa (ia uite ce frumos e, ştergîndu-i balele cu babeţica), pentru a se face mari, ajungînd la unicul

moment magic și adevărat (nebuni și visători), pentru a cunoaște după aceea bățul și sfaturile, tinerele învățătoare transformîndu-i într-o turmă de ipocriți (nu trebuie să minți, copii, nu vă roadeți unghiile, nu scrieți cuvinte urîte pe pereți, nu lipsiți de la școală), într-o turmă de realiști, profitori și meschini (economia este baza bogăției). Fără a renunța vreodată să mănînce, să meargă la closet și să murdărească tot ce atingeau. După aceea slujba, căsătoria, copiii. Și iarăși micii monștri rîgîind de atîta lapte, sub privirile fermecate ale ex micilor monștri rîgîind de atîta lapte, pentru ca în acest fel comedia să se reia de la capăt. Lupta, disputarea scaunelor în autobuz și în posturile administrative, invidia, bîrfa, satisfacția sentimentului lor de inferioritate privind defilarea tancurilor patriei lor (piticul se simte puternic). Etcaetera.

S-a ridicat și a ieșit să se plimbe pe străzi. Julia, Julia, oceancopil, cals me. Ajungînd în Mendoza colț cu Conde, s-a așezat în potecă și a privit arborii sub crepuscul : nobilii, frumoșii și tăcuții arbori. Julia, seashell eyes, windy smile, calls me. Și japoneza aceasta nenorocită, fufa asta care trebuia să strice totul. Trenurile începeau transportul vitelor în picioare, cădea noaptea peste uriașul furnicar, odată cu ieșirea furnicuțelor din birouri, după ce învîrtiseră timp de șapte ore Scrisori și Documente, rostind tot timpul bună ziua, domnule, dați-mi voie, domnule Malvicino, bună ziua, domnule Dolgopol, domnul Leprete dorește să vă vadă, agățîndu-se de furnicuțele mai mari, lustruindu-și pantofii, surîzînd în fața prostiilor lor, tîrîndu-se, alergînd spre metrou, călătorind ca sardelele, îmbrîncindu-se, călcîndu-se în picioare, luptîndu-se să ocupe un scaun care se elibera, mirosindu-se, simțind viața ca pe o călătorie fără sfîrșit în metrou și o slujbă într-un birou, cu căsătorii însoțite de fiare de călcat și ceasuri deșteptătoare, iar apoi cu copii, doi copii (ăsta-i cel mai măricel, uite ce vioi este și nici nu-ți închipui dacă-ți spun ce deștept este) și datoriile de rigoare, cu amînarea Avansării, cafeneaua, Fotbalul și Cursele de cai sîmbăta și duminica, cu colțunași făcuți

de stăpîna casei (niciodată n-am mîncat colţunaşi mai buni decît cei pe care îi face stăpîna casei). Şi după aceea iarăşi ziua de luni, trenul, metroul şi Biroul.

Şi acum se întorceau în acelaşi tren, ca vitele, în picioare. Noaptea începea cu fantasmagoriile ei de vis şi sex, mai întîi cu a cincea ediţie a ziarului LA RAZON, cu crime şi furturi perfecţionate în cea de a şaptea ediţie, după aceea Televiziunea şi visul, unde totul este posibil. Atotputernicele vise în care furnicuţa se transformă în Erou al celui de al doilea război mondial, în Şef de birou, în Individul care ţipă fără pic de teamă nu înseamnă că dacă dumneata îmi eşti şef, o să mi-o iei înainte şi ai să fii Don Juanul între fetele din Minister, golgeterul echipei River. N-o să fii dumneata Fangio, marele cîntăreţ, nici proprietarul unui automobil sport, nici Socrate şi nici Aristotel Onasis.

Trenurile continuau să treacă.

Se făcuse noapte de-a binelea. S-a ridicat şi s-a îndreptat spre casă. Julia, Seeping sand silent cloud.

Şi-a găsit sora aruncată pe pat, cu ochii în tavan.

TĂCUT ŞI NELINIŞTIT

s-a apropiat de fereastră şi a privit afară. Cîte grozăvii, precum cea a lor, se consumau în acelaşi moment şi cîte singurătăţi creşteau necunoscute în acest oraş execrabil ? În spatele lui simţea cealaltă mînie, cea a ei. S-a întors spre ea : faţa aspră, gura încleştată, buzele mari şi dispreţuitoare, totul îi spunea că remuşcările ei ajunseseră la limită şi că mai era puţin pînă cînd acest cazan de ură sub presiune avea să facă explozie. Fără să şi-o fi propus, împins mai ales de suferinţa lui insuportabilă, Nacho a ţipat, întrebînd-o ce i-a făcut *el*. A spus *el*, subliniindu-l cu furie, bătîndu-şi pieptul cu amîndouă mîinile. Şi de ce tocmai ea trebuia să-i poarte pică ?

Disperat, şi-a dat seama că Agustina se ridicase hotărîtă să plece. A apucat-o de mîini.

— Unde te duci ?!

Ea şi-a plecat capul şi Nacho a văzut-o cum îşi muşca buzele pînă la sînge. După aceea s-a apropiat de unul din pereţi şi şi-a pus un pumn pe suprafaţa acestuia, nu atît pentru a se sprijini, cît mai ales pentru a bate în el.

— În viaţă nu există absolutul — a rostit după o lungă pauză. Şi dacă nu există absolutul, înseamnă că e îngăduit să faci orice.

Părea să nu-i vorbească fratelui ei, ci ei însăşi, cu voce scăzută dar mînioasă. După aceea a adăugat :

— Nu, nu-i chiar aşa. Nu înseamnă că ţi-e permis orice. Sîntem *obligaţi* să facem orice, să distrugem şi să murdărim totul. Fratele ei o privea uluit. Dar ea se concentrase în propriile-i gînduri şi continua să-şi rezeme pumnul crispat de răceala peretelui. Pînă cînd a început să ţipe sau mai degrabă să urle, în timp ce lovea peretele cu toate puterile ei.

Cînd s-a calmat, s-a îndreptat spre pat, s-a aşezat pe marginea lui şi şi-a aprins o ţigară.

— M-a costat scump să învăţ asta, a rostit ea.

Nacho s-a apropiat de ea, iar cînd s-au aflat faţă în faţă, i-a spus :

— Numai că eu nu sînt de acord.

— Cu atît mai rău pentru tine, tîmpitule ! Tocmai asta mă înfurie. Şi urlînd la el că e un debil mintal, a început să-l lovească peste tot cu mîinile şi picioarele pînă l-a doborît la pămînt.

Apoi s-a aşezat din nou pe marginea patului şi a izbucnit în plîns. Dar nu era un plîns potolit şi sec, ci unul sălbatic, plin de furie.

Cînd s-a liniştit, şi-a fixat privirile în tavan şi a tăcut. Faţa ei părea pîrjolită de vandali : incendii, violuri, jafuri. Apoi şi-a scos o ţigară şi abia şi-a aprins-o din cauza tremurului mîinilor.

— Văd că ai pus fotografia domnului Pérez Nassif între cea a lui Sabato şi a lui Camus. Credeam că nu co-

lecţionezi decît fotografiile scîrboşilor care vorbesc despre absolut. Era vorba, dacă-mi amintesc bine, de un fel de pact cu ţapii cei mari. Nu cu nişte viermi.

Un timp, care lui Nacho i s-a părut o veşnicie, nu s-a auzit decît tic-tac-ul ceasului deşteptător. După aceea, clopotele de la biserică.

— Pérez Nassif, a murmurat Agustina. Va trebui să mă mai gîndesc.

AJUNGÎND LA CASA LUI,

Lolita a mîrîit, aşa cum făcea mereu în ultima vreme, dar de data aceasta gata-gata să-l muşte, văzîndu-se obligat s-o ameninţe cu un băţ, deşi, în realitate, dacă l-ar fi întărîtat şi mai tare, ar fi dorit să-i rupă spinarea.

Cîinii au un instinct sigur, s-a gîndit. Cînd s-a mai pomenit ca un cîine să se poarte astfel cu unul de-ai casei ? A încercat să-şi amintească exact cînd a mai mîrîit astfel, dar i-a fost cu neputinţă să-şi amintească întîmplările sau gîndurile lui din astfel de clipe, neputînd să ajungă la nici o concluzie.

Intrînd în birou a dat peste

ULTIMA COMUNICARE DE LA JORGE LEDESMA

Dumneata te-ai supărat pe mine, dar nu mă deranjează. Vrei sau nu vrei, legătura noastră e mai presus decît înghesuiala din acest autobuz în care mergem amîndoi şi are o dimensiune la care dumneata nu te-ai gîndit niciodată. Nu mă interesează dezacordurile dumitale, eşti moştenitorul meu : eu te numesc şi n-ai cum să mă împiedici.

Ultimele dumitale lucrări, reflecţiile asupra nimicului şi neliniştii, precum şi asupra atotputerniciei speranţei, dovedesc (îmi dovedesc mie) că ai ajuns într-un punct mort. Şi n-ai să poţi ieşi din aceasta decît dînd înapoi : Abaddón sau Apollyon, Îngerul Splendid sau Satana. Ajunge cu in-

termediarii. DUMNEZEU, EXTERMINATORUL. Sîntem primii sau ultimii ?

Lumea umblă în pielea goală şi nimeni nu-şi dă seama. Şi cum am timp destul, o să dorm puţin.

Cartea mea merge bine, deşi nu atît de repede. Îmi lipseşte ambianţa, imboldul, aerul, banii. În plus, trebuie să ţi-o mărturisesc, sînt un laş. Trebuie să văd dacă într-una din zilele următoare o să am curajul de a urca din nou, în pielea goală, stîlpul cu felinar din strada Corrientes. O să mai vedem. Puţină răbdare.

A IEŞIT SĂ SE PLIMBE FĂRĂ NICI O ŢINTĂ

pînă cînd s-a trezit în faţa cafenelei BOSTON. Cum ajunsese pînă aici ? Mai demult obişnuia să vină aici pentru a sta de vorbă cu tinerii de la universitate. Dar acum ?

A comandat un gin şi, ca şi în alte împrejurări de nelinişte, şi-a concentrat atenţia asupra petelor de pe pereţii bătrîni. Pe măsură ce se adîncea în contemplarea lor, i s-a părut că întrevede o peşteră în care credea că distinge trei fiinţe familiare. Atitudinea lor şi tipul de criptă antică unde se desfăşura ceremonia păreau să configureze un ritual deosebit de grav pe care avea impresia că îl trăise cîndva, într-o existenţă anterioară.

Dar privirile i-au obosit repede din cauza efortului de a descoperi detalii, mai ales în prezenţa mistagogului care oficia ceremonia. A închis ochii, s-a odihnit puţin, deşi neliniştea lui continua să crească, şi după aceea, convins că ceea ce se petrecea acolo avea o legătură strînsă cu existenţa sa, şi-a continuat observaţia. Pînă cînd detaliile acelea s-au integrat într-un chip cunoscut şi pervers, chipul cuiva pe care, ani de zile, se străduise în zadar să-l îndepărteze din viaţa sa : chipul lui R. !

Îndată ce a descoperit cheia acelui cod secret, restul s-a revelat de la sine, în mod instantaneu. Închizînd ochii din nou, de data aceasta apăsîndu-şi-i cu palmele ca şi cînd

şi-ar fi refuzat amintirea, a lăsat să izvorască spaima desfrînată din noaptea aceea a anului 1927.

Dar lucrul acesta n-a fost cel mai surprinzător şi poate că mai tîrziu el ar fi fost atribuit tendinţei sale de a descoperi în petele de pe pereţi fapte care îl obsedau. Neverosimilă a fost intrarea în cafeneaua BOSTON a lui R. însuşi, exact în momentul acela, ca şi cînd l-ar fi spionat şi ar fi aşteptat clipa în care termina descifrarea acelei hierograme. Nu-l mai văzuse din 1938.

S-a aşezat la o masă din apropiere, a cerut tot un gin, l-a băut în grabă, a plătit şi a plecat imediat, fără să-şi manifeste nici cea mai mică intenţie de a-i vorbi.

S. a rămas foarte amărît. Îl urmărise, era evident. Dar, în cazul acesta, de ce nu se apropiase de el pentru a-l hărţui aşa cum o făcea pe vremea cînd se aflau în Laboratoarele Curie ? Şi-a amintit că personajul acela mînuia nesfîrşite tehnici de urmărire şi că prezenţa sa tăcută dar semnificativă era una din modalităţile pe care le folosea pentru a-l avertiza. Dar ce să fi urmărit în cazul acesta ?

A meditat îndelung asupra grozăviilor din peştera aceea, pînă în clipa în care a înţeles sau a crezut că înţelege că trebuia să se întoarcă în subsolul din strada Arcos.

Cînd a văzut iarăşi casa aceea veche, înconjurată de edificii moderne, a avut senzaţia că se află într-un bazar de mecanisme cromate, contemplînd, alături de acestea, o mumie.

Un afiş fixat de-a lungul grilajului anunţa licitarea clădirii. Privind rămăşiţele acelea murdare şi decăzute, şi cunoscîndu-l aşa cum îl cunoştea pe R., şi-a dat seama că acesta nu-i apăruse iarăşi în cale numai pentru a-l invita să privească pentru ultima dată un album familiar care avea să fie ars de persoane indiferente : în joc se afla probabil ceva mult mai important. Şi mult mai înfricoşător.

A aruncat o privire spre poartă. Era închisă cu un lanţ cu lacăt, rugina de pe ele fiind tot atît de veche ca şi cea de pe gardul de fier. Mai mult ca sigur că nu o deschisese

nimeni în toți acești ani de procese și succesiuni. De ce ar fi făcut-o ? Și era și mai sigur că don Armancio n-a dorit să vadă casa asta niciodată, nici măcar din stradă.

S-a apropiat de poarta de intrare a trăsurilor, splendidă horbotă de fier forjat care fusese furată de găștile acestea de hoți și anticari, combinații atît de abundente în Buenos Aires. În locul ei fuseseră instalate două imense foi de tablă. Ruginite, împodobite cu lozinci mai vechi și altele mai noi care spuneau TRĂIASCĂ PERON, cele două foi de tablă abia de se mai țineau în picioare, unite printr-o sîrmă care trecea prin cîteva găuri crăpate.

A căutat un magazin de fierărie în strada Juramento, de unde și-a cumpărat un clește-foarfecă și o lanternă, după care a continuat să se plimbe așteptînd căderea întunericului. Din Juramento a trecut în strada Cuba și de aici a intrat în piața Belgrano, unde s-a așezat pe o bancă, fascinat de biserica din fața sa, cea care-i pătrundea în suflet din ce în ce mai mult, în cele mai ascunse unghere, odată cu ultimele pîlpîiri ale amurgului. Nu mai auzea și nu mai vedea nimic din tumultul care se desfășoară la o astfel de oră în această parte a orașului, simțindu-se tot mai singur. Era un amurg funest, străbătut de zeități oculte și maligne, de liliecii care își începeau călătoriile nocturne, păsări ale întunericului al căror cîntec nu-i decît un chițcăit de șoareci cu aripi, soli ai zeităților tenebrelor, heralzi gelatinoși ai groazei și coșmarurilor, partizani ai acestei teocrații a cavernelor, ai suveranilor șobolanilor și nevăstuicilor.

Se lăsa cu voluptate în voia viziunilor sale, părîndu-i că asistă la epifania celui mai mare monarh al tenebrelor, înconjurat de suita sa de bazilisci, gîndaci, dihori, broaște, șopîrle și nevăstuici.

S-a trezit însă din închipuirile sale, întorcîndu-se la tumultul cotidian, la luminile de neon și la zgomotul automobilelor. S-a gîndit că era suficient de întuneric pentru ca nimeni să nu-i observe mișcările sub arborii din strada

Arcos. Cu toate acestea, şi-a sporit măsurile de precauţie, a aşteptat să se îndepărteze ultimul trecător, a supravegheat intrările de la edificiile din jur şi tocmai cînd se pregătea să taie plasa de sîrmă i s-a părut că dintr-una din casele apropiate, ca şi cînd ar fi stat la pîndă pînă în clipa aceea, s-a îndepărtat în grabă o figură corpolentă pe care o cunoştea foarte bine.

A rămas paralizat de spaimă.

Dacă umbra aceea fugitivă era într-adevăr doctorul Schneider, ce fel de legătură exista între el şi R. ? De mai multe ori se gîndise că R. încerca să-l oblige să pătrundă în universul tenebrelor, pentru a-l cerceta, aşa cum o făcuse altădată cu Vidal Olmos ; şi că Schneider încerca să-l împiedice sau, în cazul în care i-ar fi îngăduit acest lucru, să facă în aşa fel ca pedeapsa să fie pregătită cu multă grijă.

Mai tîrziu s-a liniştit şi s-a gîndit că era îndeajuns de întărîtat şi că silueta aceea nu avea de ce să fie neapărat a doctorului Schneider, cel care, pe deasupra, nu avea nici un interes să se arate în faţa sa în cazul cînd îl pîndise din umbră, aşa cum o făcuse în atîtea alte împrejurări.

A tăiat sîrma şi a pătruns înăuntru, avînd grijă să pună foaia de tablă la loc. În noaptea de vară, strecurîndu-se printre nori, luna ilumina din cînd în cînd scena aceea funebră. Din ce în ce mai exaltat, a înaintat prin parcul devorat de un cancer monstruos : printre palmieri şi magnolii, printre tufele de iasomie şi cactuşi, plante agăţătoare necunoscute înfăptuiseră alianţe ciudate, în timp ce buruieni uriaşe trăiau ca nişte cerşetori printre dărîmăturile unui templu al cărui cult nu-l cunoscuseră niciodată.

Contempla ruina acelei clădiri, cu frizele prăbuşite, cu jaluzelele putrede sau atîrnînd într-o parte, cu ferestrele sparte.

S-a apropiat de casa slugilor. Nu avea puterea, cel puţin în momentul acela, să privească ferestrele de la casa cea mare. Aşa că s-a aşezat pe pămînt, cu spatele la ea,

pentru a cerceta molozul, meditativ și înfricoșat, pentru că știa că odată ce va termina de răsfoit albumul acesta îngălbenit, va trebui să înfrunte groaza. Și poate, tocmai pentru că știa acest lucru, întîrzia în amintirea lui despre Florencio și Juan Bautista, amîndoi prefigurîndu-l pe Marcelo : aceeași piele măslinie, același păr negru și lung, aceiași ochi mari, întunecați și umezi ; gata să asiste, în momentul în care avea să le crească barba, la înmormîntarea Contelui de Orgaz. Florencio, distrat, gîndindu-se la altceva, la o priveliște calmă și plăcută dintr-un alt loc (dintr-un alt continent, de pe o altă planetă), cam „plecat", cum cu precisă intuiție spuneau țăranii din vremea aceea. Expresie care contrasta, în ciuda identității aproape perfecte a trăsăturilor fizice, cu expresia realistă și sănătoasă a fratelui său mai mic. Din cauza asta se gîndea că Marcelo moștenise aerul și firea sa nu de la tatăl său, Juan Bautista, ci de la unchiul Florencio, ca și cînd cineva din familie ar fi primit sarcina să păstreze o tradiție frumoasă și inutilă.

Observa eucaliptul în care urcase Nicolás în după amiaza aceea din 1927 pentru a imita la nesfîrșit mișcările și țipetele maimuței. Și și-a adus aminte cum acesta a încetat brusc să mai țipe și toți au tăcut în același moment, iar el a simțit în ceafă chemarea aceea. S-a întors foarte încet, ridicînd capul, știind cu exactitate locul de unde venea și atunci, acolo sus, în fereastra din dreapta, a văzut imaginea împietrită a lui Soledad.

Era greu, din cauza luminii puține, să-ți dai seama încotro își îndrepta privirile ei paralizante. Dar el o știa.

După aceea a dispărut și, treptat, și-au reluat cu toții preocupările de mai înainte, chiar dacă nu o mai făceau cu aceeași euforie.

Niciodată nu i-a povestit nimănui, exceptîndu-l pe Bruno, bineînțeles, faptele acelea legate de Soledad. Chiar și acestuia nu i-a spus nimic despre ritul acela monstruos. Iar acum, așezat pe pămîntul din același parc, după aproape

o jumătate de secol, simţea sau presimţea că cercul se închide. Şi îşi amintea în continuare de toate momentele acelei nopţi, de cîntecul domol la ghitară al lui Florencio, de nesfîrşiţii cartofi prăjiţi de Juan Bautista şi de Nicolás, cel care cînta tot timpul CRÎŞMĂRIŢA DIN SANTA LUCIA, pînă cînd au ţipat la el „ajunge" şi au reuşit să doarmă. Bineînţeles, el nu.

Lui Bruno i-a povestit cum a cunoscut-o în casa lui Nicolás, în salonul acela prezidat de marele portret în ulei al lui Rosas. Învăţau o teoremă de trigonometrie, cînd a simţit în spatele său prezenţa uneia dintre acele fiinţe care nu au nevoie să vorbească pentru a-ţi comunica ceva. Se întorsese pe loc şi pentru prima dată văzuse aceiaşi ochi gri-verzui, gura strînsă şi aceeaşi expresie autoritară ca cea a tatălui ei, fără îndoială moştenitoare bastardă a acestuia. Nicolás amuţise, ca şi cînd s-ar fi aflat în faţa unui monarh absolut. Iar ea, pe un ton calm dar hotărît întrebase de ceva, iar Nicolás i-a răspuns cu un glas care nu mai era al lui. După aceea s-a retras la fel de tăcută precum sosise.

Abia într-un tîrziu au reuşit să se întoarcă la teorema de trigonometrie. Şi rămînînd cu o impresie tulbure, pe care abia devenit matur a crezut că o poate rezuma în felul următor : ea apăruse pentru a-l face să ştie că exista, că era. Două verbe între care a şovăit de nenumărate ori, pînă cînd s-a hotărît să le folosească împreună, în ciuda faptului că ştia că nu semnificau acelaşi lucru, ba chiar puteau să contrasteze. Caracterizarea aceasta o făcuse însă după aproape patruzeci de ani, cînd i-a povestit întîmplarea lui Bruno, ca şi cînd atunci cînd se petrecuse nu făcuse nimic altceva decît să o fotografieze, şi abia acum, după atîta timp, se simţea capabil s-o interpreteze.

În noaptea care a urmat teoremei de trigonometrie, a visat că înainta pe un coridor subteran, la capătul căruia, goală, luminînd în întuneric asemeni fosforului, îl aştepta Soledad.

Şi de atunci nu s-a mai putut concentra în nimic altceva, dincolo de visul acesta. Pînă cînd a venit vara şi, în sfîr-

șit, a putut să se ducă din nou în strada Arcos, unde știa că ea îl aștepta.

Și acum se afla în același loc, tremurînd în întuneric, așteptînd consumarea acelui vis, alături de cei trei prieteni. S-a ridicat cu multă grijă și a ieșit cu pantofii în mînă, încălțîndu-i în parc, pentru a nu face zgomot.

S-a îndreptat spre ușa din dos a casei celei mari, ușa uriașului geamlîc care în timpul iernii ocrotea o parte din grădină.

Exact cum își imaginase, ușa nu era închisă cu cheia. Prin geamurile mari, albastre și gălbui, cînd îi îngăduiau norii, luna își pulveriza argintul ei peste plantele ocrotite de frigul iernii. În clipa cînd s-a obișnuit cu semiîntunericul, a văzut-o la picioarele scării care ducea spre etajul superior. Lumina aceea nesigură și trecătoare o instala în adevărata ei lume. Cîndva îi spusese lui Bruno că Soledad părea confirmarea doctrinei antice asupra onomasticii, pentru că numele ei corespundea întru totul cu ceea ce era : tăcută și singuratică, părea că păstrează secretul uneia din acele Secte puternice și sîngeroase, secret a cărui divulgare se pedepsește cu chinuri și moarte. Violența ei interioară părea păstrată asemeni presiunii dintr-un cazan cu aburi. Un cazan sub care ardea însă un foc de gheață. I-a explicat asta, spunîndu-i că ea însăși era un oximoron, și nu limbajul sărac prin care ar fi putut să fie descrisă. Mai mult decît cuvintele ei indispensabile (sau țipetele sexuale), tăcerea ei era cea care sugera fapte ce nu corespundeau cu ceea ce numim în mod obișnuit „fapte din viață", ci cealaltă clasă de adevăruri, cele care stăpînesc coșmarurile. Era o ființă nocturnă, un locuitor al peșterilor, avînd aceeași privire paralizantă și aceeași senzualitate cu cea a șerpilor.

— Să mergem, i-a spus.

Și îndreptîndu-se spre una din ușile laterale, au intrat într-un fel de bucătărie. Cu o veche lampă de gaz pe care o purta în mîna dreaptă, confirmîndu-i că totul fusese prevăzut, s-a oprit într-unul din colțurile încăperii și i-a arătat capacul care închidea subsolul.

L-a ridicat şi au coborît pe o scară de cărămidă, simţind din ce în ce mai puternic mirosul umed al pămîntului. Înaintînd printre tot felul de nimicuri ponosite, i-a arătat un alt capac, poruncindu-i să-l deschidă. Au început astfel o nouă coborîre, de data aceasta pe o scară din cărămizi mari din epoca colonială, roase de curgerea umezelii din cei peste două sute de ani. Firişoare de apă provenind din infiltraţii misterioase alunecau de-a lungul pereţilor, făcînd ca acest al doilea subsol să fie şi mai cutremurător.

Citise de multe ori prin ziare şi reviste tot felul de amănunte despre tunelurile secrete din Buenos Aires, construite în timpurile coloniale şi descoperite abia cînd s-au construit zgîrie-norii şi metroul. Nu găsise însă niciodată o explicaţie acceptabilă. Îşi amintea în mod deosebit de tunelul de un kilometru şi jumătate dintre Recoleta şi biserica Socorro, despre catacombele din Manzana de las Luces * şi despre coridoarele care făceau legătura dintre aceste tuneluri şi vechile case din secolul al XVIII-lea, integrînd la un loc un labirint al cărui scop nu a reuşit să-l desluşească nimeni.

Lampa pe care o purta Soledad lumina în jos, astfel că nu putea să vadă în lături. Dar după ecoul stins al paşilor care se aude numai în locurile adînci şi pustii, înclina să creadă că nu exista nimic în afara acestei scări, pînă cînd au pătruns într-un coridor îngust şi prost construit, nesprijinit în lături nici măcar de cărămizile obişnuite. Tunelul nu îngăduia decît trecerea unei singure persoane, ea luînd-o înainte, cu lampa în mînă, iar el înaintînd în spatele ei, privind cum sub tunica aproape transparentă i se mişca linia trupului, cu o maiestate morbidă.

Mergeau de mai bine de o jumătate de oră, deşi îi era greu să aprecieze cît de cît exact acest interval, pentru că în lumea aceea timpul nu mai avea ritmul vieţii normale, scursă sub lumina zilei. Într-un anume fel, înaintînd prin meandrele şi bifurcările coridorului, marşul acela tăcut şi delirant i s-a părut o eternitate. În plus, îl uimea siguranţa cu care ea înainta pe drumul ce corespundea locului spre care se îndreptau. Şi se gîndea, îngrozit, că cel care nu ar fi

* *Cartierul Luminilor* (n.t.).

cunoscut exact amănuntele acelui labirint, nu ar mai fi putut să vadă niciodată străzile din Buenos Aires, pierdut pentru totdeauna printre broaștele, nevăstuicile și șobolanii de aici, cei pe care-i simțea (mai mult decît îi vedea) tăindu-le calea, fugind spre labirinturile lor, mult mai murdare și mai de nepătruns.

În cele din urmă și-a dat seama că se apropiau de locul unde trebuiau să ajungă, întrezărind undeva, în fața lor, o lumină plăpîndă. Tunelul a început să se lărgească și la capătul lui au pătruns într-un fel de peșteră, nu mai mare decît o cameră obișnuită, o încăpere prost construită, cu pereți din aceleași cărămizi mari coloniale și o scară pe care abia de o puteai ghici într-unul din colțuri. Pe unul din pereți atîrna un felinar de felul celor ce se foloseau pe vremea viceregelui Vértiz, aruncînd în jur o lumină firavă.

Chiar în mijlocul încăperii, direct pe pămînt, se afla un mindir ca de pușcărias, dar care părea să mai fie folosit, iar în jurul pereților cîteva bănci de lemn, negeluite. Totul era sinistru, sugerînd foarte bine imaginea unei închisori.

Soledad tocmai stinsese lampa cînd S. a auzit pașii cuiva care cobora pe scară. Imediat i-a văzut chipul aspru și ochii lui de nictalop : era R. ! Nu-l mai văzuse de pe cînd plecase din Rojas pentru a studia în La Plata, amintindu-și însă de multe ori de chinuirea acelei vrăbii căreia i-a scos ochii, iar acum îl avea în față, după ce își imaginase (și își dorise) să nu-l mai întîlnească niciodată în calea sa.

Ce legătură putea să existe între R, și Soledad ? De ce se afla aici, ca și cînd l-ar fi așteptat ? Brusc l-a încercat senzația că Soledad și el aveau ceva în comun, în primul rînd această condiție nocturnă identică, fascinantă și în același timp îngrozitoare.

— Credeai că n-ai să mă mai vezi niciodată, nu-i așa ? i-a spus el cu glasul acela răgușit și sarcastic pe care îl detesta.

Stăteau toți trei în încăperea mizerabilă, formînd un triunghi de coșmar. A privit spre Soledad și a văzut-o mai ermetică decît oricînd, într-o atitudine de hieratică ma-

iestate care nu corespundea deloc cu vîrsta ei. Dacă nu i-ar fi observat pieptul, din ce în ce mai agitat, ar fi putut crede că era o statuie : o statuie care, în mod tainic, tresărea. Sub tunica aproape transparentă, S. îi întrezărea trupul de femeie şarpe.

A auzit din nou glasul lui R. care-i spunea, arătînd în sus printr-o mişcare a capului :

— Ne aflăm sub cripta bisericii Belgrano. O cunoşti ? Biserica aceea rotundă. Biserica Fecioarei Imaculate, a adăugat ironic.

După aceea, cu un glas care lui S. i s-a părut deosebit, aproape de teamă (ceea ce era neverosimil), i-a spus :

— O să-ţi mai spun şi că acesta este unul din punctele-noduri ale Universului Orbilor.

Iar după un timp :

— De acum înainte acesta va fi centrul realităţii tale. Tot ceea ce vei face sau nu vei face te va aduce aici. Şi cînd n-ai să vii de bună voie, vom avea noi grijă să-ţi amintim datoria ta.

A tăcut, iar Soledad şi-a scos tunica aproape transparentă, cu mişcări lente, rituale. Pe măsură ce îşi scotea veşmintele, ţinîndu-şi braţele încrucişate deasupra capului, lăsa să i se vadă trupul cu şolduri late şi mijloc subţire, apoi buricul şi în cele din urmă sînii provocatori, tresărind la fiecare mişcare.

Cînd a fost complet goală, a îngenuncheat pe mindir în direcţia lui S., apoi, cu o mişcare lentă, s-a lăsat pe spate, timp în care-şi deschidea picioarele şi le întindea înainte.

S. a simţit că în momentul acela centrul Universului se afla aici.

R. a luat felinarul din perete, răspîndind un miros puternic de ulei ars şi făcînd mult fum, şi după ce a înconjurat întreaga încăpere, s-a apropiat de S. şi i-a poruncit:

— Acum priveşte ceea ce trebuie să vezi.

S-a dus pînă lîngă Soledad şi i-a luminat pîntecul, pînă în clipa aceea aflat în întuneric. Fascinat de groază. S. a

văzut că în loc de sex Soledad avea un uriaș ochi gri-verde, ochi care-l privea cu o sumbră expectativă și cu o nestăvilită dorință.

— Și acum — i-a spus R. —, vei face ceea ce trebuie să faci.

O putere ciudată a început să pună stăpînire pe el din clipa aceea și, fără a înceta să privească și să se lase privit de marele ochi vertical, s-a dezbrăcat și s-a lăsat îngenuncheat în fața ei, între picioarele deschise larg. A rămas așa cîteva clipe, privind cu spaimă și sadism sumbrul ochi sexual.

Atunci ea s-a ridicat cu o strălucire sălbatică, și-a deschis gura asemănătoare cu cea a unei fiare care sfîșie totul, l-a strîns în brațe și între picioare, ca și cînd ar fi fost vorba de niște puternice cîrlige de carne și încet-încet, ca un uriaș clește, l-a obligat să se înfrunte cu acel mare ochi, pe care-l simțea sub el, fragil și elastic, cedîndu-i : treptat, pînă cînd s-a spart. În timp ce simțea cum lichidul acela frigid se scurgea în toate părțile, el își începea intrarea într-o altă peșteră, mult mai misterioasă decît cea în care avea loc ritul acela sîngeros, peștera monstruoasei orbiri.

Acum, după patruzeci și cinci de ani, se afla din nou în casa din strada Arcos. „Cînd n-ai să vii de bunăvoie, vom avea noi grijă să-ți amintim datoria ta". Îl avertizase de acest lucru în noaptea din 1927 și i-l amintise în 1938, la Paris, cînd el credea că se poate refugia în universul luminos al științei. Iar acum i-l repetase încă o dată, prin tăcere, cînd... Cînd ce ?

Nu-și dădea seama și poate că nu va reuși s-o înțeleagă niciodată. În schimb, își dădea seama că R. nu intrase întîmplător în cafeneaua BOSTON, ci tocmai pentru a-i repeta avertismentul său. Drept pentru care acum se găsea în mijlocul dărîmăturilor din parcul acela.

Pînă în clipa aceea nu avusese curajul să privească spre ușa din spatele casei, ușa uriașului geamlîc care ocrotea

plantele în timpul iernii. În aparență, totul părea să se repete întocmai : noaptea de vară, căldura, luna strecurîndu-și argintul printre curgerea norilor. Dar între ceea ce fusese și ceea ce era acum se interpuneau înfrîngerile și marile furtuni, ostracizările și deziluziile, marea și luptele, dragostea și nisipurile deșertului. Ce avea, prin urmare, această întoarcere cu ceea ce înseamnă într-adevăr o întoarcere ?

Lumina lunii, fie din cauza stării lui sufletești, fie din cauza misterului care o înconjurase întotdeauna pe Maria de la Soledad, ori dintr-o cauză care exista cu adevărat, avea o consistență șerpuitoare, prevestitoare de rău. A început să i se pară că nu se afla în parcul unei vechi și cunoscute case din Belgrano, ci pe teritoriul unei planete părăsite, oamenii ei emigrînd spre alte regiuni din univers, fugind de un blestem. Fugind de pe o planetă pe care nu avea să mai răsară nici măcar o singură zi soarele și care nu avea să mai vadă niciodată lumina lunii. A unei luni care în virtutea permanenței definitive cîștiga o putere supranaturală, înzestrată în același timp cu o infinită melancolie și cu o violentă, sadică și funerară sexualitate.

A înțeles că sosise momentul.

S-a ridicat și s-a îndreptat spre ușa din spate, acolo unde marele geamlîc era distrus de timp și nepăsarea oamenilor. A deschis-o cu mare efort, sub scrîșnetul balamalelor ruginite, și și-a început înaintarea spre subsoluri, refăcînd cu lanterna lui drumul dintr-un alt timp.

Știa că la capătul acelui labirint îl aștepta ceva. Dar nu știa ce.

URCAREA

a fost infinit mai grea decît coborîrea, pentru că poteca era alunecoasă și brusc începuse să-i fie teamă că se va rostogoli în abisul acela mlăștinos pe care mai mult îl bănuia. Abia de se putea ține pe picioare, lăsîndu-se condus

de instinct şi după capriciul luminii puţine care se filtra prin cîte o crăpătură de sus. Astfel a urcat, puţin cîte puţin, cu multă grijă, dar mereu cu speranţă, speranţă care creştea pe măsură ce luminozitatea devenea mai mare. Şi totuşi, s-a gîndit (şi acest gînd îl neliniştea foarte mult) că lumina aceea nu venea de la soare, ci mai degrabă de la un cer iluminat de unul dintre acei sori de la miezul nopţii care luminează în mod glacial regiunile polare. Şi chiar dacă această idee nu avea nici un fundament raţional, a prins rădăcini în mintea sa, transformîndu-se în ceea ce am putea numi o speranţă descurajatoare : trăia un sentiment identic celui încercat de cel care se întoarce în patria sa după ce a rătăcit mult timp prin locuri îngrozitoare şi bănuieşte, tot mai neliniştit, că patria la care revine a putut fi devastată în absenţa sa de o sumbră calamitate, de demoni cruzi şi invizibili.

Se agita mult în urcuşul atît de dificil, deşi agitaţia putea să provină şi de la bănuiala amintită, cea care îi strîngea inima. Se oprea, dar nu se aşeza: nu pentru că poteca era plină de noroi, ci din teama pe care i-o insuflau şobolanii uriaşi pe care-i simţea trecîndu-i printre picioare, iar din cînd în cînd reuşea chiar să-i distingă în penumbră: scîrboşi, cu ochi maligni, chiţcăitori şi feroci. Cînd a simţit că se apropie de sfîrşit, certitudinea calamităţii la care se gîndise începea să capete corp, căci în loc să perceapă, din ce în ce mai apropiată, rumoarea oraşului Buenos Aires, tăcerea părea tot mai profundă. În cele din urmă a putut să întrezărească un fel de oblon care putea să fie intrarea în subsolul unei case. Şi chiar era. Printr-un fel de chepeng ce se deschidea printre cărămizile roase de umezeală şi timp, a reuşit să pătrundă în subsolul acela, unde, pentru început, n-a văzut decît grămezi de obiecte puţin clare, acoperite de pămîntul adus de ploaie, alături de alte grămezi, de data aceasta de moloz şi bucăţi de lemn putred, totul sub lumina ce se cernea chinuită printre gratiile din tavan.

S-a strecurat printre mormanele acelea buretoase pentru a găsi ieşirea care (era sigur de asta) avea să-l ducă

spre parterul clădirii, indiferent ce clădire ar fi putut să fie. Tavanul era din piatră şi probabil că din cauza asta încă nu se prăbuşise. Avea, totuşi, o fisură suficient de mare pe unde pătrundea lumina, care făcea să se vadă, deşi nu foarte bine, dimensiunile acelui spaţiu subteran ; lumină care l-a făcut să se gîndească şi la posibilitatea că deasupra s-ar putea să nu se afle clădirea pe care o bănuise mai înainte, ci un teren viran unde se aruncaseră molozul şi gunoaiele de la alte construcţii. Gîndul acesta i-a venit descoperind că fisura aceea mare nu aparţinea tavanului, ci unei vechi uşi de lemn pătrunsă de umezeală. A socotit că uşa aceasta trebuia să dea spre o scară, deşi nu putea s-o vadă din cauza mormanelor de gunoi. A încercat să treacă pe deasupra acestora, dar, în clipa aceea, din ceva moale şi spongios care se prăbuşea sub picioarele lui, a ţîşnit o turmă de şobolani uriaşi, unii dintre ei cuprinşi de isterie, aruncîndu-i-se asupra, urcîndu-i-se pe picioare, pe tot trupul, ajungîndu-i pînă la faţă. Dînd din mîini, scîrbit şi disperat, a reuşit să-i smulgă de pe el cu multă greutate. Asta însă nu l-a împiedicat pe unul dintre şobolani să-i atingă obrazul : sub ploaia de chiţcăituri, i-a simţit blana scîrboasă şi rece periindu-i pometii şi preţ de cîteva secunde ochii lui s-au înfruntat de aproape cu ochii roşii, perverşi şi scînteietori ai acelei scîrnăvii furioase. Nu s-a putut stăpîni şi a scos un ţipăt strident stins imediat de un val de vomă, ca şi cînd ar fi strigat scufundat pe jumătate într-o mlaştină cu apă putredă. Pentru că voma nu era din mîncare (nu-şi amintea să fi mîncat ceva de mult timp), ci dintr-un lichid vîscos care i s-a scurs încet pe bărbie.

Din instinct, s-a dat înapoi şi s-a trezit din nou jos, lîngă oblonul neregulat prin care pătrunsese în subsolul acela. Şobolanii fugeau în toate direcţiile, dîndu-i cîteva clipe de răgaz pe care le-a folosit pentru a-şi trece mîneca de la cămaşă peste gură, curăţindu-se de murdăria aceea insuportabilă. Stătea pe loc, paralizat de frică şi scîrbă. Simţea cum îl pîndesc din toate ungherele acelei încăperi zeci, poate sute de şobolani cu ochii lor milenari. Dispera-

rea începea să-l stăpînească tot mai mult, căci avea impresia că nu putea străpunge zidul acela de murdărie vie. Dar și mai îngrozitoare i se părea perspectiva rămînerii pe loc, unde mai devreme sau mai tîrziu somnul l-ar fi putut învinge, prăbușindu-l în noroi și făcînd din el o pradă ușoară pentru șobolanii care stăteau la pîndă. Această perspectivă deloc plăcută i-a dat puteri, reluîndu-și urcușul. Convins că bariera aceea de murdărie și șobolani era ultima care-l despărțea de lumină. Ca un nebun, și-a încleștat fălcile și s-a aruncat spre ieșire, ocolind grămezile de gunoi, călcînd peste șobolani, dînd din mîini ca o morișcă pentru a-i îndepărta de trupul lui și în acest fel s-a trezit în fața ușii de lemn putred care a cedat ușor sub loviturile disperate date cu picioarele.

O MARE LINIȘTE DOMNEA PESTE ORAȘ

Sabato mergea printre oameni, dar aceștia păreau să nu-l vadă, ca și cînd ar fi fost singura ființă vie printre fantasme. Disperat, a început să țipe. Oamenii însă își continuau drumurile lor, tăcuți și indiferenți, fără a da cel mai mic semn că l-ar fi văzut sau auzit.

Atunci a luat trenul spre Santos Lugares.

Ajuns în gară, a coborît și s-a îndreptat spre strada Bonifacini, fără ca cineva să-l privească sau să-l salute. A intrat în casă și doar un singur fapt i-a semnalat prezența : Lolita a lătrat de cîteva ori, mai mult mîrîind, zburlindu-și părul. Glady a liniștit-o, făcînd-o să tacă : ești nebună, nu vezi că nu-i nimeni ? A intrat în biroul lui. În fața mesei de scris se afla Sabato, cu capul obosit sprijinit în ambele mîini, ca și cînd ar fi meditat asupra unei mari nenorociri.

S-a apropiat de el și cînd a ajuns în față, a observat că ochii lui priveau în gol, nedumeriți și triști.

— Sînt eu, i-a explicat.

El însă a rămas nemișcat, în aceeași poziție.

— Sînt tu, s-a rectificat el, în mod grotesc.

Dar nici așa nu s-a întîmplat nimic din care să reiasă că celălalt l-ar fi văzut sau auzit. N-a scos nici cea mai stinsă șoaptă, n-a tresărit și nu și-a mișcat mîinile.

Cei doi se aflau singuri, despărțiți de lume. Și, pe deasupra, despărțiți între ei înșiși.

Brusc, a observat că din ochii lui Sabato se scurgeau lacrimi. Lacrimi care, a constatat cu stupoare, se scurgeau și pe obrajii ei.

IEȘEAU CU SUTELE DIN METROU,

se împingeau, coborau din autobuze ticsite, intrau în infernul din Retiro, de unde se urcau din nou în alte trenuri. An nou, viață nouă, se gîndea Marcelo cu pioasă ironie, privindu-i pe acești disperați în căutarea unei speranțe ce izvora dintre șuierături, artificii și țipete, cu cozonac și cidru.

De pe banca pe care stătea, a privit ceasul din turn : era nouă. Și, bineînțeles, tăcută și punctuală, ea își făcuse apariția. „Cadoul meu"; a spus ea surîzînd și arătîndu-i pachetul cu panglică verde : Cesar Vallejo, legat în piele. Un legător neamț din strada Lucila. Nu se mai găsesc astfel de exemplare. Aproape argintiu, părul ei juca în penumbră. „Ulrike", a rostit el, înfiorat, atingîndu-i mîinile fine în clipa cînd a primit pachetul. Au rămas pe loc, așezați pe banca de lemn; ca doi naufragiați pe o mică insulă dintr-un ocean furtunos.

Apoi s-au îndreptat spre port. Un vapor împodobit peste tot, cu toate luminile aprinse, stătea pregătit pentru a arunca peste lume urletul sirenelor lui la miezul nopții.

Credea el, oare, într-o viață nouă ? L-a întrebat, ca de obicei, aproape silabisind și justificîndu-se imediat : „Știi, pînă la zece ani am fost bîlbîită". Așa obișnuia ea să-și recunoască defectele, fără ascunzișuri.

Discuțiile dintre ei erau la fel de dificile ca și ascensiunea a doi convalescenți pe vîrful Aconcagua. Evitau tot

ceea ce era personal, încercînd să studieze texte universitare, ceea ce însemna că, de fapt, nici nu stăteau de vorbă. Uneori însă traduceau împreună din germană : Rilke şi Trakl. Dar nici acest lucru nu era atît de simplu : cum să corectezi greşelile lui Marcelo fără a-l răni ? Şi, mai ales, fără ca astfel de corecturi să nu pară o îngîmfare din partea ei. Dar e normal, eşti fiica unui neamţ, îngîna el, încercînd în modul acesta să-i motiveze cunoştinţele. E mai uşor cînd e vorba de cîntece, îţi dai seama ? Cuvintele îţi rămîn în memorie fără nici un efort, aproape mecanic. El însă o acompania ruşinat, greşind atît melodia cît şi cuvintele, ceea ce făcea ca rezultatul să fie de două ori mai prost : *Gewahr mein Bruder, ein Bitt.* Nu, Marcelo, iartă-mă : *Gewähr,* înţelegi ? Cu diereză. Sigur, cît de tîmpit putea să fie. Îi emoţiona Schumann proslăvind prietenia aceea virilă, granadierul pe pragul morţii, cerîndu-i tovarăşului de arme să-l ducă în patria sa, pentru a fi îngropat acolo, pentru a fi aproape cînd Împăratul avea să-l cheme iarăşi alături de el ; cîntecul acela de luptă, de melancolie şi loialitate în regiuni îndepărtate. Iar în penumbra pieţei, emoţia era şi mai mare. Atunci el a fost ispitit să-i spună că era frumoasă cu lungul ei păr aproape argintiu, curgîndu-i peste bluza neagră. Dar cum să-i spui ceva atît de lung şi atît de intim ? Aşa că şi-au continuat drumul fără să vorbească, pînă cînd s-au apropiat şi mai mult de vaporul împodobit pentru Anul nou. Luminile şi podoabele arătău că şi aici existau fiinţe care vroiau să fie fericite, oameni care aşteptau sunetul sirenei şi vraja acelei ore, cea care avea să le despartă viaţa, lăsînd în spate chinurile, sărăcia şi deziluziile anului care se stingea sub privirile lor.

După aceea s-au întors şi s-au aşezat pe aceeaşi bancă. Pînă cînd ea i-a spus că se făcuse 10 şi că trebuia să ajungă în Lucila înainte de 11.

Da, sigur, sigur. Şi el avea să meargă acasă, să-şi vadă părinţii.

Marcelo a privit-o lung. Părinţii lui ? De fapt..., Palito era singur, iar el nu avea altceva...

S-au ridicat, ea puţin mai înaltă. Şi atunci Ulrike i-a trecut mîna peste faţă şi i-a spus : „La mulţi ani !“. Iar după aceea, pentru prima oară — şi pentru ultima — şi-a apropiat buzele de cele ale lui Marcelo, simţind amîndoi că prin sărutul acela uşor începea ceva foarte profund. A privit-o îndepărtîndu-se spre staţie, cu bluza ei neagră şi pantalonii galbeni, gîndindu-se că nu era cu putinţă ca nici măcar ea să nu fie mîndră de frumuseţea ei : frumuseţea unui peisaj ascuns şi secret, un loc care nu apărea în nici un prospect turistic, nu pătrunsese (şi nici nu avea să pătrundă lăcomia băloasă şi ipocrită.

A străbătut Avenida del Libertador, în drum spre casa părinţilor lui, oprindu-se pentru a o privi de pe trotuarul din faţă. Da, la etajul al VII-lea ardeau toate luminile. Probabil că totul era pregătit, în speranţa că l-ar putea vedea, măcar cîteva clipe. S-a gîndit dacă nu era un semn de mare meschinărie sau de orgoliu din partea lui gestul de a nu-i vizita, întristînd-o astfel încă o dată pe mama sa, destul de zăpăcită şi tot pe atît de distrată. A şovăit un timp, aducîndu-şi aminte de cuvintele schimbate cu ea, de părul răvăşit şi obişnuitele-i greşeli şi lapsusuri culturale. Bécquer * ? Dar ce-i cu Bécquer ? De ce atîta zgomot în jurul lui Bécquer din moment ce ea, cînd era numai atîtica, îl recita din memorie ? Beckett, mamă ! Beckett ! i-o tăia Beba cu asprimea ei intelectuală atît de precisă. Dar era ca şi cînd ar fi strigat în pustiu : Bécquer ! Bécquer ! Ce mai noutate !, revenea mama lui, studiindu-şi în continuare pagina cu cuvinte încrucişate.

A stat în loc şi a privit mult timp luminile de la etajul al VII-lea, în cele din urmă traversînd strada, dar nu pentru a urca, pentru că a luat-o spre Heras, pentru a se urca în autobuzul 60. Toate veneau aglomerate, reuşind cu greu să se urce într-unul din ele. A coborît în strada Independencia, a intrat într-un magazin şi a cumpărat o sticlă de cidru de la gheaţă şi un cozonac. Avea de-acum în buzunar *cadoul*. O să fie o mare surpriză pentru Palito. „Îmi lipsesc

* Gustavo Adolfo Bécquer (1836—1870), poet spaniol aparţinînd romantismului.

cuvintele, Marcelo, asta-i. Dacă aş avea un dicţionar !" Iar acum, chiar dacă era unul mic, de acord cu nevoile lui, îl avea. Fantasticele lui nevoi : să copieze în fiecare zi cîte zece cuvinte într-un caiet şi, în acelaşi timp, să şi le vîre aici (arăta spre frunte). Comandantul spunea de fiecare dată că obligaţia lor nu era numai aceea de a învăţa să tragă la ţintă.

A continuat pe Independencia, iar de aici a trecut prin Bajo, pentru a traversa în Balcarce. Cînd însă a dat să intre în blocul unde locuia cu chirie, mai mulţi oameni s-au aruncat asupra lui. I s-a părut atît de ireală toată situaţia, încît nici măcar n-a încercat să fugă. Şi ar fi fost inutil : era încercuit din toate părţile. A simţit o puternică lovitură între picioare şi o alta în cap, după care i-au vîrît o cîrpă murdară în gură şi l-au aruncat în portbagajul unei maşini care îi aştepta cu motorul aprins. Totul durase numai cîteva secunde. În portbagaj, sfîrşit de durere, a simţit cum automobilul alerga pe străzi, lua curbele în plină viteză pentru a intra în marile bulevarde, iar, de aici, cotea iarăşi, pentru ca mai apoi liniştea să crească. Atunci s-au oprit.

L-au scos din portbagaj, l-au aruncat pe pardoseala de ciment, i-au dat cîteva picioare în rărunchi şi testicule şi în timp ce se răsucea de durere, nereuşind să urle din cauza cîrpei murdare pe care i-o vîriseră în gură, l-a auzit pe unul dintre ei spunîndu-i celuilalt :

— Bătrîne, dă-mi o ţigară.

După ce şi-au aprins ţigările, l-au tîrît pe un coridor; iar de aici pe nişte scări, cînd a început să audă ţipete : mai degrabă urletele cuiva care era jupuit de viu.

— Ascultă-le bine, i-a spus unul din ei.

Au luat-o pe un alt coridor, mult mai întunecat decît primul şi mirosind puternic a closet. Au deschis o celulă şi l-au aruncat înăuntru. Întunericul era total şi nu simţea decît miros de rahat.

— Ascultă-le bine şi fă un efort de memorie pentru că o să-ţi trebuiască.

Încet-încet s-a obișnuit cu întunericul. Mirosul însă era îngrozitor. Brusc a deslușit un geamăt și abia atunci a întrezărit un alt trup aruncat pe ciment. După un răstimp a încercat să murmure cîteva cuvinte, ceva care putea să însemne Pedreira, Pereira sau Ferreira, iar mai apoi Hugo. Era important, a mai spus. După mai multe încercări, Marcelo a reușit să descifreze ceea ce vroia să-i spună : dacă vreodată avea să iasă viu din infernul acesta, să le spună tovarășilor lui că el nu spusese nimic. Te rog, fratele meu, a adăugat în cele din urmă.

AU INTRAT DOI CU O LANTERNĂ

și s-au apropiat mai întîi de cel care spusese că se numește Pereira sau Pedreira, examinîndu-l cu foarte multă grijă. „Pui de cățea", a spus unul, „și știa ceva, sînt sigur". L-a mai lovit o dată cu piciorul, apoi s-au apropiat de Marcelo :

— Să mergem.

Pe coridor a auzit iarăși urletele acelea sfîșietoare.

L-au băgat, dînd cu picioarele în el și împingîndu-l într-o cameră unde se afla un fel de masă de operație. L-au dezbrăcat și i-au percheziționat toate buzunarele : perfect, o agendă de telefon, o carte de poezii, poponarul : „Lui Marcelo, la sfîrșitul acestui an 1972, întotdeauna, întotdeauna, Ulrike". Deci, Ulrike, ha ? Și ei care-l credeau poponar. Și un mic dicționar în buzunarul de la haină :

— Uite, Turco, uite ce dedicație : „Lui Palito, în speranța că-i va fi de folos, cu multă dragoste, Marcelo". Nici mai mult, nici mai puțin decît lui Palito în persoană ! De unde se vede că idiotul ăsta n-a învățat nici măcar abecedarul. — Cel căruia îi spuneau Bătrînu, a zis gata cu fleacurile, acum la muncă.

L-au întins pe masa de marmură și i-au deschis brațele și picioarele în formă de cruce, legîndu-i încheieturile mîinilor și gleznelor cu bucăți de funie udă pe care le-au petrecut prin niște inele prinse sub masă. După aceea au

aruncat peste el o găleată cu apă rece și i-au trecut peste față vîrful picanei *. I-au arătat-o și l-au întrebat dacă știa despre ce e vorba.

— E o invenție argentiniană, a spus Turco, izbucnind în hohote de rîs. Să mai spună după aia că noi, argentinienii, nu sîntem în stare decît să-i copiem pe străini. Nu, domnule, avem și noi industria noastră națională. Și ne face cinste.

Bătrînul, care părea să aibă cea mai înaltă autoritate, s-a apropiat și i-a spus :

— Aici ai să ne spui totul, înțelegi ? Tot ceea ce înseamnă totul. Și cu cît mai repede, cu atît mai bine. Noi nu ne grăbim : te putem ține așa o zi sau o săptămînă fără să crăpi. Știm să ne facem meseria foarte bine. Așa că o bine să ne spui cîteva lucruri înainte de a începe. Și-ți atrag atenția că pe celălalt prieten al lui Palito, îl avem alături. Ai auzit urletele acelea ? Ne-a spus o groază de lucruri, dar vrem să aflăm și ce știi tu. Așa că poți începe: cum l-ai cunoscut, ce ți-a spus, care-i sînt legăturile, dacă-i cunoști pe Rubio și pe Cachito. Palito ne-a scăpat printre degete. Unde s-a ascuns ? Tu locuiești împreună cu el, sînteți prieteni intimi. Asta o știm. E inutil să negi ceva din toate astea. Ceea ce vrem să știm e altceva. Cu cine are legături, cu cine se întîlnea, cine venea în camera din strada Independencia și cine e Ultrike ?

În camera din strada Independencia nu venea nimeni. Ulrike era o simplă prietenă. El nu l-a întrebat niciodată nimic pe Palito.

De ce locuiau împreună ? Unde îl cunoscuse ? Nu știa că Palito făcuse parte din guerrilla lui Che Guevara ?

Nu, de asta nu știa nimic.

Așa că l-a întîlnit întîmplător pe stradă, într-o zi oarecare, și s-au hotărît să locuiască împreună...

Marcelo nu răspunde.

---

* *Picana*, clește electric ; instrument de tortură inventat, se pare, chiar în Argentina *(n. t.)*.

Nu s-a prezentat nimeni ? Ţi-a plăcut mutra cretinului ăluia ? Cine v-a făcut cunoştinţă ? Şi de ce venise Palito să locuiască la Buenos Aires ? Unde îl văzuse pentru prima oară ?

În cafeneaua din Rivadavia colţ cu Azcuénaga.

Da, foarte bine. Dar în cafeneaua asta intră mii de bărbaţi şi femei. De ce s-a apropiat de el ? Ştia cine e Rubio ?

Marcelo nu i-a răspuns.

Perfect, acum la muncă.

Mai întîi i-au prins picana de gingii, simţind cum i se înfig deodată mii de ace fierbinţi. S-a arcuit cu violenţă şi a urlat. Îndată ce s-au oprit, i-a fost o ruşine de moarte că ţipase. Nu putea să reziste. S-a gîndit cu groază că n-avea să reziste.

— Vezi, ăsta nu-i decît un mic avans. Gratis ! Numai începutul. L-ai văzut pe ăla din celulă ? Hai, să nu pierdem timpul de pomană. Ştim destule, nu-ţi face griji. Şi nu-ţi ruina trupul pentru toată viaţa, păstrînd secrete pe care oricum le vom afla. Pentru că tot ai să ni le spui, dar atunci n-o să mai fii bun de nimic. Hai. În primul rînd, să ne spui cum l-ai cunoscut pe Palito.

— În cafeneaua din Rivadavia colţ cu Azcuénaga.

— Da, asta ai mai spus-o. Te cred. Dar cum ? S-a apropiat aşa, deodată, şi ţi-a spus vreau să locuim împreună ?

— S-a apropiat pentru a-mi cere un foc.

— Şi tu i-ai dat.

— Bineînţeles.

Bătrînu s-a întors spre ceilalţi şi i-a întrebat dacă în buzunarele lui găsiseră ţigări şi chibrituri. Nu. Numai un mic dicţionar, o carte de poezii şi un inhalator pentru astm, o agendă de telefoane şi şapte sute şi ceva de pesoşi.

Bătrînu s-a întors spre el, vorbindu-i cu duioşie :

— Ai văzut ? Aici nu se poate minţi. Nu ai nici ţigări, nici chibrituri. Ţi-o spun pentru binele tău : nu ne duce cu preşul.

I se terminaseră.

Ce anume ?

Ţigările.

Şi ţigările şi chibriturile în acelaşi timp ?

Au rîs.

Să vedem : ce ţigări fuma ? JOCKEY CLUB, a spus la întîmplare. Da, JOCKEY CLUB ? Cît costă pachetul ?

N-a putut să răspundă. Nu ştia. I-au vîrît o nouă cîrpă murdară în gură.

— Daţi-i bătaie, măriţi voltajul.

I-au pus picana între picioare, la subsuori, la tălpi. Trupul lui se zvîrcolea cu toată puterea.

— Opriţi ! E bine. Văd că aparţii tipului de om cu capul tare, idiotule... O să-ţi ruinezi viaţa de-a surda. Cînd o să se schimbe guvernul, noi o să rămînem pe loc. Ca şi voi. Cei care or să supravieţuiască, bineînţeles. Scoate-i căluşul, băiete.

I-au scos ghemotocul de cîrpă din gură.

— Ştim că într-o zi a venit Rubio pe care l-ai cunoscut, pentru că ţi l-a prezentat un student de la drept, unul Adalberto, Adalberto Palacios. Vezi că ştim că ai minţit ? Şi vezi că alţii au vorbit ?

Marcelo s-a cutremurat. Dar n-aveau cum să-l fi prins pe Rubio. Poate doar pe Palacios.

— Nu-i adevărat, a spus el.

Bătrînu l-a privit cu o expresie de om cumsecade.

— Ascultă, am să-ţi mai spun ceva : ştim că tu nu eşti guerrillero, că eşti incapabil să omori o muscă. Aici ştim mai multe decît îţi poţi tu imagina. Nu te torturăm pentru asta, înţelege : te torturăm pentru că ştii lucruri pe care trebuie să ni le spui. Avem multă încredere într-un tip ca tine şi tocmai de aceea vrem să te ajutăm. Pentru că îţi place poezia, pentru că eşti firav şi delicat. Înţelegi ? Nu ne-o lua în nume de rău. Să nu crezi că eu mînuiesc picane pentru că îmi face plăcere. Nu. Şi eu am familie. Sau ce crezi tu că sîntem noi : nişte fiare fără părinţi ?

Chipul lui era plin de bunătate şi bunăvoinţă.

— Perfect, acum că ne-am cunoscut un pic și ai aflat că nu sîntem ceea ce credeai tu, să vorbim în liniște. Ai spus că Palito a venit la tine și ți-a cerut un foc și tu ai zis că da și i-ai dat un foc, nu-i așa ?

—"Da.

— Și ți-am dovedit că ai mințit.

— Da.

— Vezi că n-are rost să ne minți ? Știm întotdeauna cînd sîntem mințiți. Să ne întoarcem la cafeneaua din Rivadavia. Asta e adevărat, știm. Cum v-ați cunoscut ? A venit așa, la tine, și a început să-ți vorbească despre guerrilă ? Știi foarte bine că un guerrillero nu-i vorbește despre acest lucru nimănuia decît dacă e un om de toată încrederea. De ce să aibă încredere în tine, un necunoscut ? Pentru că exact despre asta ți-a vorbit.

Nu, niciodată. Nu știa cine e Palito. Știa doar că era din Tucuman, că lucrase pe o plantație de trestie, că plantația s-a desființat și a rămas fără lucru și că după aceea lucrase la FIAT și că rămăsese din nou fără lucru.

Dar nu-i spusese niciodată de ce rămăsese fără lucru ?

Nu.

Nici pentru ce plecase în Bolivia ?

Nu.

Așa că nu știa că Palito organizase un grup de guerrilleros ?

Nu.

Și nu venise niciodată în camera lor un tip în jur de 27 de ani, înalt, cu ochelari, cu păr negru și creț, care șchiopăta ușor ?

Era sigur că e vorba de el Lungo. S-a înspăimîntat. Fără îndoială, cel care vorbise era Palacios.

Nu. Nu-l văzuse niciodată pe omul acesta.

Bătrînu l-a privit lung, în tăcere, apoi s-a întors spre oamenii lui și le-a spus :

— Cu toată forța.

I-au vîrît întîi cîrpa în gură și l-a auzit pe Turco spunînd : „ăsta o să ne spună și laptele pe care l-a supt".

Au început cu gingiile, apoi au trecut la tălpi și la testicule. Simțea cum îi smulgeau carnea cu cleștele acela fierbinte. A început să vadă totul în alb, timp în care inima îi bătea cu atîta putere încît păreau pumnii cuiva închis într-o cameră împreună cu o haită de cîini turbați, lovind în ușă.

Pînă în clipa cînd descărcările electrice s-au terminat.

— Scoateți-i cîrpa.

Unde-și țineau armele ? Cine erau șefii ? Unde locuia Lungo ? Unde-și aveau ascunzișurile ? Avuseseră vreo legătură cu atacul din Calera ? Care dintre ei frecventau cafeneaua din Pasco Colon și San Juan ?

Aproape că nu mai putea să vorbească, simțindu-și limba ca pe un ghemotoc de vată. A murmurat ceva, iar Bătrînu și-a apropiat urechea de el. Ce vroia să spună ?

— Apă, a șoptit el.

Da, or să-i dea și apă, dar mai înainte trebuia să răspundă.

Se gîndea la Palito, la copilăria aceea nefericită de la țară, la suferințele din Bolivia și la stoicismul de gheață al lui Che Guevara. În clipele acelea viața lui Palito depindea de un singur cuvînt pe care l-ar fi rostit el. Nu făcuse niciodată nimic de valoare, nu alinase nici măcar tristețea sau foamea unui copil sărac. În fond, la ce era bun ?

Bătrînu i-a arătat o sticlă de coca-cola de la gheață.

Are de gînd să vorbească ?

Marcelo n-a făcut nici un gest.

Atunci, acesta a deschis sticla și a vărsat-o peste el.

— Vîrîți-i cîrpa în gură, a țipat el. Și puneți maxima.

Grozăvia a reînceput pînă cînd totul s-a făcut negru și și-a pierdut cunoștința. Cînd și-a revenit, ca și cînd s-ar fi sculat din mormînt, a auzit cuvinte pe care nu le înțelegea prea bine, ceva despre un doctor și despre injecții. A simțit cum îl înțepau, deși nu știa unde. După aceea a auzit „un timp trebuie să-l lăsăm în pace".

Au început să vorbească între ei, ceva despre prima duminică, despre plaja de la Quilmer, rîzînd sau plîngîndu-se că şi-au făcut pulbere revelionul. A auzit nume : Turco, Petrillo sau Potrillo, Bătrînu, Şeful. Au reînceput urletele într-una din camerele alăturate. De ce nu termină odată ? a zis unul din ei. Cineva s-a apropiat şi l-a întrebat „auzi ?", e prietenul tău, Palacios : nu-i punem căluş ca să-l auzi bine. Mai tîrziu o să ţi-l arătăm.

Corpul lui părea un ghemotoc de vată îmbibată cu alcool căruia i se dăduse foc, îl chinuia setea şi-l auzea pe cineva spunînd aproape de el „berea asta nu-i prea rece, parcă-i ceai". Ţipetele continuau să perforeze pereţii. Palito, numai piele şi os, în satul lui din Tucuman, Comandantul, omul nou.

— Gata, băieţi, daţi-l jos, spuse cineva, mai mult ca sigur că e vorba de Bătrînu —. Doctorul spune că pe ăsta trebuie să-l lăsăm un pic.

Îi scot legăturile şi-l aruncă jos pe ciment.

— Aduceţi-o pe mititica aia şi pe Buzzo.

Îi aduc tîrîndu-i de păr.

Pe Marcelo îl ridică de pe ciment şi-l sprijină de perete, obligîndu-l să privească : fata are nouăsprezece-douăzeci de ani, iar el ceva mai mult. Amîndoi au o înfăţişare de oameni umili, muncitori.

Pe numitul Buzzo îl dezbracă şi-l leagă pe aceeaşi masă pe care îl torturaseră pe Marcelo, în timp ce ceilalţi o ţin strîns pe fată. Bătrînu îi spune lui Buzzo că i-ar conveni să vorbească înainte de a pune în mişcare maşinăria aceea, făcînd ca logodnica lui să nu mai fie bună de nimic.

— Ştim că amîndoi faceţi parte din Montos *. Cachito a spus totul : asaltul asupra detaşamentului condus de el Tigre, asaltul de la Spitalul din San Fernando, uciderea sergentului Medina. Tu trebuie să ne spui numai cîteva amănunte care ne lipsesc : vorbeşte-ne despre legăturile pe care le aveţi cu grupul din Córdoba.

---

* *Montos — montoneros*, membrii unei grupări de guerrilă urbană care a acţionat la Buenos Aires *(n. t.)*.

Ce legături ? El nu știe nimic despre așa ceva.

— Puneți-vă pe treabă, a poruncit Bătrînu.

Marcelo vedea din afară ceea ce i se făcuse lui, repetîndu-se aceleași atrocități pe un alt trup care se contorsiona așa cum se contorsiona trupul lui.

— Opriți.

I-au apropiat fata.

— Cum se numește ?

— Esther.

Esthercita, bărbații te-au iubit pe rînd, cîntă unul dintre ei. Bătrînu îi spune taci acum.

— Unde ai cunoscut-o ?

— La fabrică.

— Ce legături există între voi ?

— E logodnica mea.

— Deci, nu e nimic politic, nu ?

— Nu, nimic. E numai logodnica mea.

— Și nu vorbiți niciodată de politică ?

— Toată lumea vorbește de politică.

— Da, sigur. Presupun însă că ea știa că tu ești cu montonerii.

— Eu nu sînt cu montonerii.

Au rîs în hohote.

— Perfect. Aici n-o să discutăm prostii. Dezbrăcați-o.

Buzzo a țipat : „Să nu faceți asta !". Un țipăt aproape sălbatic.

Bătrînu l-a privit fix și îndelung. Întrebîndu-l apoi cu o politețe de gheață :

— Vrei să spui că tu nu ne dai voie, nu ?

Buzzo l-a privit și a spus :

— E drept, acum nu pot să fac nimic. Dar dacă vreodată se va întîmpla să scap de aici, jur că am să vă caut pe toți și în gaură de șarpe și am să vă ucid.

S-a făcut un moment de liniște profundă. Dar pe fețele lor se citea o bucurie fără margini. Bătrînu s-a întors către

ceilalţi şi i-a întrebat ce mai aşteaptă. S-au aruncat cu toţii asupra ei şi i-au sfîşiat îmbrăcămintea. Marcelo privea îngrozit scena aceea halucinantă. Fata era modestă, săracă, dar avea ceva din frumuseţea umilă a fetelor din Santiago de Estero, cu vagi trăsături indiene. Da, aşa era, amintindu-şi că în puţinele cuvinte rostite observase pronunţia specifică acelor locuri. În timp ce-i smulgeau hainele, strigau şi rîdeau cu o nervozitate morbidă, mai ales unul dintre ei, uriaş şi murdar, care striga mereu eu sînt primul.

În momentul în care individul numit Turco, bălos şi înnebunit, s-a aruncat peste ea, iar ceilalţi o pipăiau sau se masturbau, iar bietul crucificat, pe masă striga Estercita !, Marcelo şi-a pierdut cunoştinţa. Din clipa aceea n-a mai avut noţiunea timpului, nici pe cea a locului. Deodată se trezea în celulă (aceeaşi de mai înainte ?), cu acelaşi miros de excremente şi urină şi în acelaşi timp era întins şi torturat pe masa de marmură, ori era lovit în burtă şi i se răsucea testiculele. Totul era confuz, numele pe care i le spuneau, ţipetele, insultele, scuiparea în obraz. Într-un singur moment a simţit că îl tîrau de păr pe un coridor întunecos şi-l aruncau iarăşi în celula aceea, umedă şi plină de duhoare. Credea că e singur. Dar imediat ochii săi care păreau că îi vor ieşi din orbite, plini de sînge, lipiţi, deslueau mai întîi un fel de fantasmagorie ceţoasă alături de el şi începea să creadă că era vorba de un trup omenesc. Un alt trup.

Şi acesta murmura. Nu ştia nimic, îl acuzau că ar fi membru al FAR-ului. Al FAR-ului ? Spusese da de fiecare dată pentru că îi era foarte frică. Ce părere avea ? Tonul era de implorare şi scuză.

— Da, a îngînat Marcelo.

Cum adică da ?, îl implora celălalt.

Că făcuse bine, că nu trebuia să-şi facă griji.

Celălalt a tăcut. S-au auzit ţipete noi şi după aceea obişnuitele pauze de linişte (ghemotocul de cîrpă era vîrît în gură, se gîndea Marcelo). A simţit cum celălalt se tîra spre el.

— Cum te cheamă ?

— Marcelo.

— Te-au chinuit mult ?

— Mai mult sau mai puțin.

— Ai vorbit ?

— Bineînțeles.

A tăcut din nou. Iar după aceea : aș vrea să urinez, dar nu pot.

Adoarme în cîteva clipe, somn într-un deșert înfierbîntat, ca pe jeratec. Pînă cînd îl trezesc cu lovituri de picior. Au venit să-l ia iarăși. Cît timp a trecut ? O zi sau două ? Nu știe. Nu vrea nimic altceva decît să moară odată. Îl tîrăsc de păr într-un loc inundat de lumină. Altă cameră de tortură. Îi arată o masă informă de carne, de răni și de scîrnăvie.

— Nu-l recunoști ?

Din nou Bătrînu, cu vocea lui monotonă și rece.

Cînd masa aceea de carne încearcă să se miște, făcînd un gest ca și cînd ar fi vorba de salutul unui prieten, i se pare că-l recunoaște. Iar în clipa în care își dă seama cine este, leșină încă o dată. Se trezește în aceeași încăpere. Probabil că i-au dat ceva, poate i-au făcut o injecție.

Aduc o femeie însărcinată, vine un doctor și o examinează, apoi le spune indiferent și rece puteți să vă faceți meseria. O să pierzi copilul, nenorocito. Îi pun picana la sîni, în vagin, în anus, la subsuori. O violează. Apoi, în timp ce alături se aud urlete disperate, îi introduc o sticlă.

— E soțul ei, îi explică Bătrînu.

Simte că îi vine să verse, dar nu poate. Să spună dacă o cunoaște pe femeia aceasta, cea însărcinată, să spună dacă îi cunoștea pe Buzzo și pe Esther și să spună cînd îl văzuse ultima dată pe Cachito. Totul se învîrte în creierul lui și nu înțelege nimic. Iar ei continuă să-l întrebe despre femeia aceea, spunîndu-i că or s-o facă să nască acolo, pe loc, și or să-i smulgă copilul cu cleștele.

Bătrînu îi mai spune că dacă nu spune tot ce ştie, dacă nu le spune ce a făcut Palito în ultimele săptămîni, or să-l facă bucăţele. Era înalt ? Avea pistrui ? Îi spuneau Colorado ? Îl cunoştea pe celălalt ? Îl mai văzuse cu Palito în cafeneaua din Independencia ?

Au dezlegat-o pe femeia însărcinată şi au început cu el. Cînd îşi revine se află din nou aruncat pe pardoseala de ciment din celulă. Totul e însă mult mai întunecat. La puţin timp vin cei cu lanterna. Îl căutau pe celălalt. Vezi, de unde dracului a scos lama de ras ? Îl luminează cu lanterna. Pui de căţea, avea multe să ne spună. Îl tîrăsc afară din celulă şi rămîne absolut singur.

Îi vine să urineze, dar nu poate : durerea îl face să leşine. Visează ceva ciudat, din copilărie : imagini foarte pure dintr-un grajd. Pe jumătate adormit, îngînă o rugăciune, stă în genunchi la marginea patului său de copil şi se roagă lui Isus Cristos, în timp ce mama sa stă alături şi îi spune acum la culcare. Isus Cristos, asta era. Şi brusc, mai mult în şoaptă, rosteşte : DOAMNE, DOAMNE, DE CE M-AI PĂRĂSIT ? Imediat însă îi e ruşine, se gîndeşte la femeia însărcinată. Întîlnirea cu Ulrike din Plaza Retiro i se pare că s-a petrecut acum un secol, pe o altă planetă. Dumnezeu a avut un atac de nebunie şi întreg universul s-a sfărîmat în bucăţi, între urlete şi sînge, între înjurături şi resturi mutilate. Şi-aminteşte din nou de Toribio şi îngînă încă o dată rugăciunea din copilărie, ca şi cînd ar putea să aibă vreun rost în Infernul acela. Unde era Dumnezeu ? Ce vroia să arate prin tortură, prin violarea unei fiinţe atît de umile precum Esther ? Ce vroia să spună ? Poate că vroia să spună ceva pentru toată lumea şi nimeni nu îl înţelegea. Poate că în clipa aceea existau logodnici care se ţineau de braţ, se auzeau urări de la mulţi ani, rîsete, iar vapoarele făceau să se audă pînă departe sirenele lor. An nou, viaţă nouă. Sau poate că trecuseră multe zile. În ce zi erau ? Aici nu era decît noapte. Ah, da, celălalt îi spusese că mărturisise totul, dar nu spusese decît minciuni, acuzînd oameni nevinovaţi. I s-a părut că plînsese deşi aici nu mai puteai să deosebeşti lacrimile. Poftim ? Se sinucisese cu o lamă de ras ? Iar

femeile. ce era cu ele ? Se gîndea la Marta Delfino, Norma Marcello, Aurora Martins, Mirta Cortese, Rosa Vallejo, Ema Debenedetti, Elena da Silva, Elena Codan, Silvia Urdampilleta, Irma Betancourt, Gabriela Yofre. Părea defilarea unor fantasme în infern. Noii martiri ai creştinismului. Să fii devorat de fiare nu însemna nimic pe lîngă toate acestea, de aici. După aceea a început să delireze din nou, amestecînd nume şi epoci.

Şi atunci reapar cei cu lanternă. Îl tîrăsc de păr în camera de tortură.

— Gata — zice Bătrînu —, acum s-a terminat. Ori ne spui tot, ori nu mai ieşi viu de aici.

Îl pun din nou pe masă. Încăperea e plină de fum, de ţipete, de rîs şi de înjurături. Totul se transformă într-un infern încă neclar. O să te chinuim, poponarule, pînă ai să ne spui totul. Îi răsucesc testiculele, îi vîră picana în gură, în anus, în uretră, îl lovesc peste urechi, pocnindu-i timpanele. După aceea îşi dă seama că au adus o femeie pe care o dezbracă şi o aruncă peste el. Descarcă electricitatea picanei în amîndoi, în acelaşi timp, strigă cuvinte îngrozitoare, aruncă peste ei găleţi cu apă rece, apoi îi dezleagă şi-i aruncă pe ciment. Leşină încă o dată, iar cînd îşi revine, doctorul e lîngă el cu seringa în mînă. Nu are ce să mai spună, aude ca prin vis. Toţi însă par o haită turbată. Îl tîrăsc, îl bagă cu capul într-un butoi cu urină, punîndu-i mereu aceleaşi întrebări, deşi el nu mai înţelege nimic. Totul a dispărut într-un pămînt zguduit de cutremure şi incendii. Înainte de a-şi pierde cunoştinţa încă o dată, simte ùn fel de bucurie nebună: O SĂ MOR, se gîndeşte el.

LA ORA ASTA, CEI TREI CRAI SE AFLĂ FOARTE APROAPE

îşi spune Bruno, uşor ironic. Protejat de întunericul de sub arborii de pe Avenida del Libertador, a văzut apropiindu-se Chevroletul Sport de culoare cărămizie al dom-

nului Rubén Pérez Nassif. A coborît împreună cu Agustina. Erau orele 2 după miezul nopții. Au intrat repede într-un bloc cu apartamente.

A rămas la locul lui de observație pînă la 4, cînd s-a retras spre casă. Mergea aplecat, cu capul plin de gînduri și cu mîinile vîrîte în buzunarele blugilor ponosiți.

MAI MULT SAU MAI PUȚIN LA ACEAȘI ORĂ

trupul lui Marcelo Carranza, gol, de nerecunoscut, era aruncat pe cimentul unui coridor întunecat. Numitul Bătrînu i-a întrebat dacă mai trăia. Unul din ei, Correntino, s-a apropiat de el, dar îi era scîrbă pentru că era plin de scuipat, sînge și resturi de vomă.

— Cum e ?

Correntino i-a dat o lovitură de picior în rărunchi, dar n-a auzit nici un geamăt.

— Din partea mea nu mai există, a rostit el, sentențios.

— Perfect, băgați-l în pungă.

Au venit cu un sac din foaie de cort, l-au vîrît în el, l-au legat la gură cu o funie și au plecat să bea gin. Apoi s-au întors, au dus sacul pînă la mașină, l-au pus în portbagaj și au pornit-o spre Riachuelo. Ocolind rîul, s-au oprit în locul unde se ardeau gunoaiele. Au scos sacul și cînd l-au pus pe pămînt unuia dintre ei i s-a părut că se mișcă. „Mi se pare că n-a murit, omule". Și-au apropiat urechile de sac și, într-adevăr, au auzit sau au crezut că aud un geamăt, un fel de murmur. Au tîrît sacul pînă la apele rîului, i-au legat bucăți mari de plumb și după aceea doi dintre ei, apucîndu-l de ambele capete, l-au balansat de cîteva ori și l-au aruncat în apă, cît mai departe de mal. Au rămas un moment pe loc, privind cum se scufunda, apoi Correntino a spus : „Ne-a muncit oleacă". S-au urcat în mașină și unul dintre ei a spus că ar dori să bea o cafea și să mănînce un cîrnat fiert în ulei.

— Cît e ceasul ?

— Încă nu e cinci.

— Perfect, să ne întoarcem. Mai e pînă se deschid cafenelele.

CASA PARE MAI PĂRĂSITĂ DECÎT ORICÎND

iar scîrțiitul porții de fier ruginit mai puternic decît în timpurile de mai puțină singurătate. Milord l-a primit cu schelălăiturile lui stridente, imposibil de evitat atunci cînd rămînea închis în maghernița aceea fără nimeni cu el. Nacho l-a îndepărtat cu picioarele, indiferent, și s-a aruncat pe pat. Cu mîinile sub ceafă, privea fix în tavan. Avea chef să asculte Beatles-ii pentru ultima dată. Cu mare greutate, s-a ridicat și a pus discul.

Julia, Julia, oceanchild, calls me.

Julia, sleeping sound, silent clound.

Stînd pe dușumele, cu capul plecat, își simțea ochii umflați. Pînă cînd, cu o lovitură de pumn dată cu toată puterea lui, a făcut picupul țăndări.

S-a ridicat, a ieșit și a apucat-o pe Conde, către marile bulevarde, însoțit pe furiș de Milord. Cînd a ajuns la răscrucea cu Mendoza, s-a oprit un moment și imediat a sărit pe rambleul de pămînt, printre gunoaie și cutii de conserve, așezîndu-se pe traverse, între liniile de cale ferată. De acolo de sus, cu privirile încețoșate, a început să deslușească primele semne ale dimineții, lumini încă palide colorînd cîte un nor, căzînd pe ferestrele clădirilor turn care se construiseră printre vechile case dărăpănate sau pe cîte un acoperiș îndepărtat : aceste ferestre care se deschid încet, cu o speranță înnoită, în casa unde duseseră sicriul. Julia, Julia, oceanchild, a murmurat el, însoțindu-și gîndurile cu o tenebroasă speranță că trenul nu avea să întîrzie prea mult. Clipă în care a simțit limba caldă a cîinelui lingîndu-i mîna. Abia acum și-a dat seama că-l însoțise de la distanță. Cu furie și nemăsurată disperare, a țipat la el : „Lasă-mă, idiotule !", încercînd să-l lovească.

Gîfiind, Milord l-a privit cu ochii lui îndureraţi. Contemplîndu-l, Nacho și-a amintit un fragment dintr-o carte pe care o ura : Războiul poate fi absurd sau greșit, dar plutonul tău, prietenii care dorm în timp ce unul face de

pază, asta rămîne şi nu se uită niciodată. D'Arcangelo, de exemplu. Şi, poate, un cîine.

— Dobitocul dracului ! a ţipat el, gîndindu-se la autorul cărţii. Şi cu o furie mai cumplită decît înainte, s-a aruncat asupra animalului, lovindu-l cu toată puterea. Pînă cînd s-a prăbuşit, plîngînd, peste liniile de cale ferată.

Cînd l-a putut privi din nou, l-a văzut în acelaşi loc, nemişcat, inutil în bătrîneţele lui.

— Du-te acasă, prostule, i-a zis el cu puţinele accente de mînie care-i mai rămăseseră, ca nişte flăcări mici după consumarea unui mare incendiu. Dar cum cîinele nu se mişca şi continua să-l privească fix cu ochii lui (de durere ? de reproş ?), Nacho s-a liniştit din ce în ce şi i-a vorbit în şoaptă, aproape rugîndu-l, să plece, să-l lase singur. Glasul lui era nespus de duios şi chiar dacă nu mai avea curajul să murmure, vroia să-i spună : „iartă-mă, bătrîne".

Atunci, Milord a renunţat la atitudinea lui de neliniste şi în cele din urmă a dat din coadă, dar nu cu putere sau bucurie, ci evocînd parcă momentele de veselie de mai demult, biete firimituri care rămîn pe duşumele după consumarea petrecerii.

Nacho a escaladat rambleul şi odată ajuns jos, i-a luat capul în mîini, l-a mîngîiat şi l-a rugat iarăşi să plece acasă. Milord l-a privit cu neîncredere şi după un răstimp, fără nici un chef, s-a pus în mişcare, schiopătînd uşor şi privind din cînd în cînd înapoi.

Nacho a urcat iarăşi printre gunoaiele şi hîrtiile de pe rambleu, aşezîndu-se pe aceleaşi traverse, între liniile de fier. Printre lacrimi a privit pentru ultima oară arborii de pe maidanul din apropiere, farul cu vapori de mercur, strada Conde : fragmente dintr-o realitate fără sens, ultimele pe care le mai vedea.

S-a întins peste şinele de fier, a închis ochii şi, izolat de penumbră, şi-a aţintit auzul pentru a desluşi pînă şi cele mai neînsemnate zgomote. După un răstimp, i s-a părut că distinge mersul unui şobolan. Deschizînd ochii, a descoperit că zgomotul acela era al lui Milord. Lumina

tristă a ochilor lui i s-a părut un nou șantaj și l-a lovit iarăși cu furie, înjurîndu-l și amenințîndu-l. Pînă cînd, obosit, învins de voința cîinelui, s-a liniștit, dîndu-se bătut, exact în clipa cînd a auzit zgomotul trenului. Atunci a coborît încă o dată rambleul și s-a îndreptat spre casă, însoțit îndeaproape de Milord.

A intrat în casă și a început să-și adune hainele, băgîndu-le într-o raniță. Din Casa de Economii a copilăriei sale a scos o lupă, o cocardă care aparținuse lui Carlucho, două bile de sticlă, o mică busolă și un magnet în formă de potcoavă. Din rafturi a ales VÎNĂTORUL ASCUNS, iar de pe pereți a desprins fotografia Beatles-ilor, de pe cînd mai erau împreună, și pe cea a unui copil vietnamez care fugea pe ulița unui sat în flăcări. A vîrît totul în raniță, alături de pachetul cu manuscrisele sale. A ieșit în curte, a legat ranița pe portbagajul motoretei, a suit cîinele deasupra ei și a pornit motorul. L-a oprit însă imediat ce se urcase și el, a coborît, a dezlegat totul și a scos din raniță dosarul cu manuscrisele și însemnările sale. L-a pus pe pămînt, răsfoindu-l și mototolind cîteva pagini, după care i-a dat foc și a rămas pe loc, observînd cum se transformau în cenușă acei căutători ai absolutului care începuseră să trăiască (și să sufere) în cuvintele lui. În clipa aceea credea că pentru totdeauna.

Începea să-și reașeze lucrurile pe motoretă cînd a sosit Agustina. Mută, ca o somnambulă, a intrat direct în cameră.

El, fratele ei, a rămas pe motoretă, paralizat, neștiind ce trebuie să facă. S-a dat jos și, pierdut pe gînduri, a luat-o cu pași înceți spre ușă. Agustina stătea pe pat, îmbrăcată, cu ochii în tavan, fumînd.

Nacho s-a apropiat, contemplînd-o cu un aer sumbru, aproape morbid. Apoi, pe neașteptate, spunîndu-i curvă și repetîndu-i-o la nesfîrșit, din ce în ce mai furios, s-a aruncat asupra ei și rămînînd în genunchi în mijlocul patului, deasupra ei, a început s-o lovească peste față cu palmele amîndouă, fără ca ea să schițeze nici cel mai mic

gest de apărare, inertă şi moale, ca o păpuşă de cîrpă, ceea ce îl întărîta şi mai tare pe fratele ei. A început să-i sfîşie hainele. Plîngînd ca un scos din minţi, cînd n-a mai rămas pe ea nici un fel de îmbrăcăminte, a început s-o scuipe pe faţă, pe umeri, peste tot, terminînd cu deschiderea picioarelor şi scuiparea sexului. În cele din urmă, cum ea continua să nu-i opună nici un fel de rezistenţă, privindu-l cu ochii ei mari, plini de lacrimi, şi-a lăsat mîinile pe lîngă trup şi s-a prăbuşit peste trupul surorii lui, plîngînd în hohote. Au rămas astfel foarte mult timp. Pînă ce el s-a putut ridica şi a ieşit. A pornit motoreta şi a luat-o pe strada Monroe. Ţinta lui era încă destul de neclară.

ÎN ZIUA DE 6 IANUARIE 1973

Natalicio Barragán s-a trezit foarte tîrziu, cu capul plin de cioburi de sticlă şi ace. A privit mult timp spre tavan, fără să-l vadă. Încerca să se gîndească la ceva, dar nu ştia prea bine la ce trebuia să se gîndească. Ca nişte ţevi care ruginesc din cauza timpului şi acizilor, gîndul său abia de se scurgea prin tuburi subţiri, asemeni infiltrărilor de apă noroioasă, plină de cheaguri. Se ridicase pentru a-şi pregăti un ceai de mate cînd, pe neaşteptate, ca un fulger care traversează întunericul unei nopţi furtunoase, amintirea acelei viziuni a căzut peste el.

Şi-a strîns tîmplele în mîini, rămînînd mult timp neliniştit şi îngrijorat.

În timp ce-şi pregătea ceaiul, amintirea fiarei în flăcări devenea tot mai clară, mai puternică şi mai de temut, încît în cele din urmă a dat cu ibricul de pămînt şi a ieşit în stradă.

Era o zi cu mult soare şi cu un cer absolut senin. Puteau să fie orele unsprezece şi, cum era o zi de sărbătoare, lumea trecea dintr-o parte într-alta, cu copiii de mînă, în cealaltă ducîndu-şi păpuşile îndrăgite, ori beau ceai în faţa caselor şi stăteau de vorbă. Barragán le-a scrutat feţele şi a încercat să le desluşească discuţiile. Dar nici

chipurile, nici cuvintele nu-i spuneau nimic nou : erau cele din oricare altă zi de sărbătoare din La Boca.

Stînd în picioare în acelaşi colţ al străzilor Brandsen şi Pedro de Mendoza, uşor sprijinit de acelaşi perete care-i servise de reazem spre dimineaţă, a privit către acelaşi cer prăbuşit pe vîrful catargelor. I s-a părut absolut o minciună să vadă un cer atît de senin, fără nici o umbră de nor, fără nimic neobişnuit, în timp ce lumea se plimba atît de nepăsătoare.

S-a hotărît să se ducă pînă la cismăria lui Nicola. El, ca întotdeauna, chiar dacă era zi de sărbătoare, continua să lucreze. A stat cu el de vorbă cîteva minute. Despre ce ? Despre nimic important, dar era limpede că Nicola nu observase nimic deosebit în noaptea aceea şi nu se întîlnise cu nimeni care să-i fi spus că ar fi văzut ceva.

Spre căderea serii, după ce vînduse ziarele pe care i le dădea Berlingieri, s-a îndreptat spre cafenea. Ignoranţa totală a celor din jurul lui făcea să-i crească groaza ceas de ceas. La bar se făceau pariuri pe meciul dintre Boca şi Rancing. El însă a rămas deoparte, cu păhăruţul de rachiu în faţă. Aştepta sosirea nopţii cu o teamă pe care şi-o ascundea cu multă grijă, dar care (curios lucru) se manifesta printr-un fel de mîncărime a pielei de pe tot trupul şi prin răcirea mîinilor şi picioarelor în plină zi de vară.

A hoinărit dintr-o parte într-alta pînă tîrziu, apoi s-a reîntors în cafenea, unde a rămas pînă la ora închiderii : două după miezul-nopţii. Atunci a străbătut acelaşi traseu din noaptea anterioară, a traversat bulevardul Amiralul Brown, continuînd pe strada Brandsen pînă la docurile portului, privind tot timpul, şi foarte atent pe unde călca. Ajungînd la colţul străzii Brandsen cu Pedro de Mendoza, s-a sprijinit de perete, de acelaşi perete, şi şi-a închis ochii. Inima îi bătea să-i spargă pieptul, mîncărimea pielei devenise insuportabilă, iar mîinile îi erau acoperite de o sudoare de gheaţă.

În cele din urmă s-a hotărît să-şi ridice pleoapele şi să privească în sus : da, era acolo, aruncînd flăcări pe nări,

cu ochii însîngeraţi, într-o atitudine de furie stăpînită şi tocmai de aceea mai de temut : ca şi cînd cineva ne-ar ameninţa într-o liniște şi o singurătate absolută, fără ca nimeni altcineva să poată observa pericolul.

A închis iarăşi ochii şi s-a lăsat moale pe lîngă zid. A rămas astfel mult timp, pînă a reuşit să-şi adune puterile, cînd s-a ridicat şi s-a îndreptat spre cîrciumă, cu ochii aţintiţi în pămînt.

A doua zi ciudatul fenomen din ziua anterioară s-a repetat întocmai : toată lumea trecea pe străzi dintr-o parte într-alta, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, aveau loc aceleaşi discuţii (despre politică şi fotbal), iar în barul lui Chichin se făceau aceleaşi glume dintotdeauna. Tăcut, Barragán îi privea pe oameni stupefiat, fără a mai îndrăzni să le spună ceea ce altădată le-ar fi spus-o oricum. Cînd s-a întors în camera sa, n-a uitat să privească iarăşi, cu multă atenţie, spre cer.

S-au scurs astfel cîteva zile şi el se simţea din ce în ce mai trist şi mai neajutorat, trăind cu senzaţia că săvîrşeşte un act ruşinos, de trădare şi laşitate. Pînă cînd, într-o noapte, intrînd în camera sa, a fost orbit de o lumină pe care o cunoştea foarte bine. În mijlocul acelei lumini a văzut chipul lui Isus Cristos privindu-l îndurerat şi sever, aşa cum se privesc copiii care-ţi sînt dragi, dar care au făcut un lucru reprobabil. După aceea a dispărut.

Natalicio Barragán ştia foarte bine ceea ce i se reproşa. Cu cincisprezece ani în urmă îi apăruse tot ca acum, iar el predica în stradă şi în barul lui Chichin. Atunci a prorocit vărsare de foc peste Buenos Aires şi aproape toţi glumeau cu el, spunîndu-i : „Hai, Loco, povesteşte-ne ce ţi-a spus Isus". Şi el, cu păhăruţul de rachiu în mînă, le povestea. Or să vină timpuri de sînge şi de foc, le spunea, în timp ce-i ameninţa cu degetul pe găliganii care-l împingeau şi se prăpădeau de rîs, repetîndu-le că numai cu sînge şi foc mai putea să fie purificată lumea.

Şi cînd în după-amiaza aceea friguroasă din iunie 1955, moartea a căzut peste mii şi mii de muncitori din Plaza

de Mayo, însăşi soţia lui Barragán murind sfîşiată de bombe, incendiile ridicîndu-şi limbile de foc toată noaptea spre cerul de peste Buenos Aires, toţi şi-au adus aminte de Loco Barragán, cel care din ziua aceea lugubră n-a mai fost acelaşi om, extravagant, aiurit şi binevoitor : a devenit tot mai tăcut, lumina ochilor lui părînd că păstrează o taină îngrozitoare, închizîndu-se în el însuşi ca într-o peşteră părăsită : ceva, în adîncul sufletul său, îi spunea că ceea ce se întîmplase nu însemna aproape nimic pe lîngă marile sfîşieri şi marea tristeţe care avea să se prăbuşească într-o zi pe umerii oamenilor, pe umerii tuturor oamenilor. Astfel că în anii care s-au scurs după aceea, el a rămas tăcut, iar noii găligani, cei care altădată moşteneau de la cei dinaintea lor obiceiul de a-şi rîde de Barragán, acum, cînd îl vedeau intrînd în cîrciuma lui Chichin, amuţeau cu toţii.

Dar el nu mai prorocea nimic. Devenise retras şi ursuz.

Acum însă, cînd i-a apărut dragonul acela, şi-a dat seama că ziua nenorocirilor era aproape, iar el trebuia să-şi facă datoria.

Aşa că Isus Cristos ştia ce-i spune cu chipul său trist şi sever. Da, el era un păcătos, trăia din pomana altora, cerşind, ori din ziarele pe care i le dădea Berlingieri pentru a-şi scoate un ban în plus. Era un rătăcitor şi, pe deasupra, tăinuia Apariţia sa.

În ziua aceea, spre seară, după ce meditase ore în şir, plimbîndu-se printre danele portului, a intrat în cîrciumă, şi-a cerut păhăruţul de rachiu şi cu el în mînă, s-a întors spre locul unde se aflau Loiacono, Berlingieri, crăcănatul de Olivari şi şchiopul Acuña, spunîndu-le :

— Băieţi, azi-noapte mi-a apărut Isus Cristos.

Ei vorbeau despre un meci al echipei Racing. S-a făcut o tăcere ca de mormînt. Cei mai tineri au renunţat să mai joace biliard, toţi privindu-l cu mare îngrijorare. Barragán i-a observat îndelung, în timp ce tremura din tot trupul. După aceea a adăugat :

— Dar, mai înainte, întorcîndu-mă spre casă, în colțul străzii Brandsen cu Pedro de Mendoza am avut altă viziune.

Toți au rămas cu privirile ațintite asupra lui. Cu glas tremurat, Barragán le-a spus :

— Stătea pe cer, înspre port, ocupînd jumătate din tot cerul. Coada îi atîrna pînă la pămînt.

S-a oprit, încercînd un sentiment neclar, de teamă și rușine. Apoi a continuat, aproape în șoaptă :

— Un dragon colorat. Cu șapte capete. Aruncînd flăcări pe nări.

Liniștea era din ce în ce mai profundă. Natalicio Barragán a adăugat :

— Pentru că sfîrșitul e aproape. Dragonul prevestește sînge și nu va rămîne piatră pe piatră. Mai apoi, Dragonul va fi încătușat.

UN ȘOARECE CU ARIPI

Fără a ști ce trebuie să facă (pentru ce să strige ? pentru ca lumea să vină și să-l omoare cu parii, scîrbită ?), Sabato a observat cum picioarele lui se transformau în gheare de liliac. Nu simțea nici un fel de durere, nici măcar gîdilatul la care s-ar fi putut aștepta din cauza încreținii și uscării pielei, în schimb îl încerca o scîrbă fără margini, pe măsură ce această transformare înainta văzînd cu ochii : mai întîi tălpile picioarelor, apoi picioarele și încet-încet, trupul. Scîrba a devenit insuportabilă în momentul în care i se formau aripile, poate unde erau numai din carne, fără nici un fel de pene sau fulgi. În cele din urmă, capul. Pînă în clipa aceea urmărise întregul proces cu privirile și chiar dacă nu îndrăznise să-și pipăie cu mîinile, încă omenești, labele acelea, observase cu un fel de groază fascinantă ghearele acelea de șoarece uriaș și pielea zbîrlită ca de bătrîn milenar. După aceea, așa cum am spus, ceea ce l-a impresionat cel mai mult a fost formarea aripilor enorme și cartilaginoase. Cînd însă procesul transformării

a trecut la cap şi a început să simtă cum i se alungea botul şi cum îi creşteau pe nas peri foarte lungi, groaza a ajuns la intensitatea maximă, imposibil de descris. Un timp a rămas paralizat în pat, unde îl surprinsese transformarea. A încercat să se stăpînească şi, analizînd totul, să-şi facă un plan amănunţit. În acest plan intra hotărîrea de a rămîne calm şi tăcut, pentru că dacă ar fi ţipat, lumea ar fi dat năvală înăuntru şi l-ar fi ucis fără milă cu tot ce i-ar fi căzut în mîini. Mai exista, sigur, speranţa vagă că oamenii şi-ar fi putut da seama că această murdărie vie era el însuşi, pentru că nu era logic să se fi instalat în locul lui în mod inexplicabil.

În capul lui de şoarece ideile continuau să fiarbă.

S-a ridicat şi, aşezat pe marginea patului, a încercat să se liniştească, luînd lucrurile aşa cum erau. Atunci a observat că labele lui nu ajungeau pînă la duşumele. S-a gîndit că prin contracţia oaselor devenise mai scund, nu prea mult însă, ceea ce explica şi încreţirea pielei. A calculat că noua sa statură putea să atingă în jur de un metru şi douăzeci. S-a ridicat de pe pat şi s-a privit în oglindă.

A rămas astfel un răstimp îndelungat, fără a se mişca. Îşi pierduse calmul şi plîngea în tăcere în faţa acelei grozăvii.

Există oameni care au şoareci în casă, fiziologi precum Houssay, care fac tot felul de experienţe pe animalele acestea atît de scîrboase. El însă aparţinuse celor ce simt o scîrbă de neînvins la simpla vedere a unui şoarece. Ne putem imagina, prin urmare, ce scîrbă îl încerca acum contemplînd şobolanul acela de un metru şi douăzeci, cu imensele sale aripi cartilaginoase şi cu pielea aceea repulsivă, zbîrcită, de animal monstruos. Iar el *înlăuntru !*

Privirea lui a început să-i slăbească şi atunci a avut, brusc, convingerea că această slăbire a vederii nu era un fenomen trecător, ca urmare a emoţiei care-l încerca, ci că procesul avea să avanseze treptat, pînă la orbirea totală. Şi aşa s-a şi întîmplat : în cîteva secunde, deşi aceste secunde i s-au părut secole de catastrofe şi coşmaruri, ochii

lui s-au umplut de o noapte absolută. Își simțea inima bătînd tumultuos și pielea tremurînd de frig. A rămas paralizat. Apoi, încet-încet, înaintînd pe pipăite, s-a apropiat de pat și s-a culcat pe o parte. A rămas astfel mult, foarte mult timp. Pînă cînd, pe neașteptate, nemaiputîndu-se stăpîni, uitîndu-și de planul făcut și de prevederile cele mai rezonabile, s-a trezit aruncînd spre cer un imens și înfricoșător strigăt de ajutor. Un strigăt însă care nu mai era cel al unui om, ci un strident și dezgustător țipăt de uriaș șobolan întraripat. Cum era de așteptat, lumea și-a făcut apariția. Dar nu și-a manifestat nici un fel de surpriză. L-au întrebat ce se întîmplase, dacă se simțea rău și dacă nu vroia o ceașcă de ceai.

Era clar, nu-și dăduseră seama de transformarea care avusese loc.

Nu le-a spus nimic, n-a scos nici un cuvînt, gîndindu-se că l-ar fi luat drept nebun. S-a hotărît să încerce să trăiască oricum, păstrîndu-și taina, chiar și în condiția aceea atît de îngrozitoare.

Pentru că astfel este dorința de a trăi : nesecată și fără condiții.

GEORGINA ȘI MOARTEA,

două cuvinte pe care Bruno n-a vrut să le gîndească niciodată împreună, ca și cînd prin această nevinovată magie ar fi fost posibil să paralizeze scurgerea timpului, magie către care se înclina tot mai mult, odată cu trecerea anilor, așa cum rafalele reci ale vîntului din august smulg frunzele ruginite, ducînd departe ceea ce el ar fi vrut să păstreze pentru totdeauna.

A rătăcit fără nici o țintă precisă, trezindu-se înaintînd pe Rio Cuatro, pînă cînd a întrezărit Balconul roșietic deschis spre cerul cenușiu de toamnă : nu era numai melancolie, ci la fel de lugubru și enigmatic ca Alejandra și Fernando. Casa familiei Olmo l-a făcut să-și aducă aminte de acest ciudat domn Valdemar, oprit pe pragul morții de

hipnotizator, aşteptînd astfel, cu viscerele sale şi mii de viermi în aşteptare, pînă în clipa cînd o şoaptă de aproape-cadavru, din cadrul uşii sinistre, l-a rugat, disperat, pentru Dumnezeu, terminaţi odată. Şi atunci cînd magicianul rupe vraja, corpul se prăbuşeşte în moarte şi putrefacţie instantanee, miriade de viermi aruncîndu-se asupra lui ca o armată de monştri infinitezimali, turbaţi de foame şi dorinţă.

Coşurile uriaşe şi podul arcuit peste Riachuelo contrastau puternic alături de locuinţa aceea din alte timpuri, realitatea implacabilă înfruntîndu-se cu fantasmele încă neclare.

Dar dacă aceasta era realitatea, ce însemna această leproasă clădire în ruină ? Şi, mai ales, ce însemna el însuşi, din moment ce sufletul i se înmuia contemplînd petele de lepră de pe zidurile acelea roşietice, pline cu muşchi ? Un fiu, un nepot, un stră-strănepot de marinari aspri şi războinici neîmblînziţi, ori tot o fantasmă precum don Pancho Olmos, sau acel Bebe cu clarinetul lui nesăbuit, ori precum Escolastica ducînd pe umeri capul străbunului ei ? De ce, dacă nu astfel stăteau lucrurile, îl îndurera într-atîta sfîrşitul acelei clădiri sumbre şi a ceţoşilor ei locuitori ? De ce, în această toamnă din Buenos Aires simţea că şi pentru el se apropie un timp cu străzi dezolante şi frunze galbene ? Acum îşi vedea întreaga existenţă ca pe o călătorie năvalnică spre neant. Da, Saint-Exupéry. Îl îmbărbătase pe Martin, pe atîţi alţi neajutoraţi pierduţi în haos şi întuneric. Dar pentru el ce făcuse ?

TATĂL LUI, TATĂL LUI,

încă o dată, cine mai ştie a cîta oară, încă, avea să se mai întîmple la fel. „Nicolás, moare tata". Dar el ştia că nu-i vorba de Nicolás, ci de fraţii tăi, de acord cu sistemul acela de fier unde cel mai mic trebuia să se supună fără a crîcni celui mai în vîrstă. Astfel că, ierarhic şi economic, Nicolás însemna Nicolás — Sebastian —Juancho — Fe-

lipe — Bartolomé — Lelio. Precum şi mustrarea tacită vroind să spună trebuia să afli, să te căutăm departe, întotdeauna străin de casa şi destinul nostru, ştiind că tata nu s-a împăcat niciodată cu gîndul acesta şi că acum aşteaptă să te întorci pînă nu va fi prea tîrziu. Chiar dacă nici în telegramă şi în nici o discuţie, nimeni nu avea să rostească un cuvînt care să aibă vreo legătură cu acest sentiment, conform legii care impunea tăinuirea celor mai profunde emoţii. Astfel că atunci cînd intrau în contact cu alţi oameni, obişnuiţi cu norme mai puţin aspre, li se păreau foarte superficiali în trăirile lor, căci nu-şi exprimau în mod deschis decît emoţiile legate de fapte fără prea mare importanţă. În felul acesta, îşi puteau exprima mîhnirea, însoţind-o cu lungi comentarii, pentru căderea grindinei sau năvala lăcustelor care distruseseră recolta unui prieten, dar li se părea de prost gust să-şi exprime acelaşi sentiment dacă acestui prieten i-ar fi murit un copil. Situaţie în care bătrînul Bassan, cu faţa lui împietrită, obişnuia să spună simplu „aşa-i soarta". Cuvinte pe care nu le-a auzit rostite niciodată cînd era vorba de pierderea recoltei, ca şi cînd aceste uriaşe şi înfricoşătoare puteri care acţionează sub numele generic de „soartă" nu trebuiau invocate în zadar sau cînd se produceau întîmplări de mai mică importanţă.

DOUĂZECI ŞI CINCI DE ANI MAI TÎRZIU, OAMENII, LUCRURILE,

toate erau la fel şi totul era deosebit. Pentru că pe aceeaşi modestă cale ferată se scurgeau aceleaşi vagoane, în aceeaşi direcţie, printre aceleaşi clădiri avînd aceeaşi culoare. Un pic mai veştedă şi pe ici, pe colo căzută de tot. Dar nu atît de îmbătrînită precum oamenii care trăiseră şi suferiseră în acelaşi interval de timp. Pentru că, se gîndea el, oamenii se macină mai mult decît lucrurile şi dispar mult mai repede. Astfel că un modest scaun vienez supravieţuieşte aruncat în podul casei, evocînd moartea celei

care-l folosise cîndva. Evocare de un patetism stupid. Pentru că un fleac, orice tîmpenie de obiect care asistase la desfășurarea unei mari iubiri, vibrînd intens sub strălucirea pe care pasiunea o conferă simplelor obiecte ce se află în preajmă, iar după aceea, cu îndărătnicia lucrurilor care supraviețuiesc, se întoarce la nesemnificația ce îi e proprie : opac și stupid, asemeni scenografiei dintr-o piesă de teatru atunci cînd peste vraja și flacăra acesteia s-a tras cortina.

Da, vagoanele acelea erau cele dintotdeauna, dar oamenii se schimbaseră ori nu mai trăiau. Și, mai ales, eu sînt altul. Multe și mari catastrofe înmormîntase în sufletul său un oraș peste altul, precum pămîntul și incendiile sau jefuirea noilor troieni. Și chiar dacă cei care locuiau peste vechile ruini ale Troiei păreau să trăiască precum toți ceilalți, sub ei se auzeau glasuri stinse, ori se găseau resturi de oase și dărîmături din palate mîndre, foșnete sau legende despre pasiuni stinse de mult.

Pe măsură ce se îndepărta de Buenos Aires, stațiile de cale ferată păreau să se unifice arhetipului de gară din pampă, precum succesivele schițe ale unui pictor care caută obsesia ce zace în adîncul lui : un magazin cu pereți din cărămidă roșie, la marginea unui drum de pămînt ; cîțiva țărani în pantaloni bufanți și pălării negre cu boruri largi, scobindu-se gînditori între dinți cu cîte o surcică uscată : cîte un cărucior, caii legați la stănoaga unui magazin universal, șoproane acoperite cu tablă de zinc, o caleașcă ruinată cu capotă din pînză neagră, apoi ajutorul de șef de stație, în cămașă cu mînecă scurtă, cu mîna dreaptă pe funia clopotului de semnal.

Pînă cînd, în sfîrșit, a apărut gara Santa Ana și atunci copilăria lui a irupt brusc, cu toată puterea, pentru că locul acela aparținea fermei Santa Brigida, deci era locul familiei Olmos, ceea ce însemna, în primul rînd Georgina, în spatele majordomului albinos, cel care rîdea din te miri ce, spunînd mereu ce chestie, nu ?, lovind scaunul trăsurii cu palma și legănîndu-și capul fără nici un fir de păr dintr-o parte într-alta, om fără nimic deosebit pentru el, dar

rămas pentru totdeauna în memorie pentru că în spatele lui a văzut-o pentru prima dată pe Georgina, sfioasă şi firavă, cu părul aproape roşu. Da, locurile acestea erau legate de oamenii care avuseseră cea mai puternică înrîurire asupra vieţii lui. Chiar dacă acum din Santa Brigida nu mai rămăseseră decît nişte resturi, iar cele şase sute de hectare, la cît se redusese ferma pe vremea copilăriei lui, nu mai erau ale familiei Olmos, nici ale familiei Bardos, ci aparţineau unor oameni indiferenţi la destinul acelor fiinţe dragi lui, uitate acum, ori intrate în anonimat. Pentru că întinsurile acestea, în care indienii o omorîseră pe micuţa Brigida, pampele acestea străbătute odinioară de călăreţii de sub comanda căpitanului Olmos, pămîntul acesta de unde plecaseră pentru a nu se mai întoarce niciodată, împreună cu copiii lor, Celedonio şi Panchito pentru a-l urma pe Lavalle, erau atît de străine de sîngele şi destinul lui, precum străzile din Buenos Aires care, uneori, poartă numele neamului său, dar sînt străbătute de oameni nepăsători şi grăbiţi, veniţi din toate părţile lumii pentru a face avere, persoane care, în multe cazuri, considerau viaţa lor de aici ca pe o şedere trecătoare într-un biet hotel.

Acum trenul începea să coboare, descriind o curbă către apus, iar el ştia că după ce va lăsa în urmă pădurea Santa Ana, turla bisericii va apărea brusc înaintea ochilor şi puţin după aceea zidurile morii : silozurile morii lui Bassan şi, odată cu aceasta, casa şi copilăria lui.

În cele din urmă, cînd a ajuns în Capitan Olmos, identic sie însuşi, a simţit că în toţi aceşti ani nenumăraţi trăise într-un fel de iluzie, într-o fantasmagorie zadarnică, fără consistenţă şi greutate ; întîmplările la care credea că asistase se spulberau, aşa cum visele, trezindu-te, îşi pierd puterea şi viaţa, transformîndu-se în frînturi nesigure dintr-o închipuire din ce în ce mai ireală. Senzaţia aceasta îl făcea să creadă că singurul lucru adevărat şi real din viaţa lui era copilăria, dacă adevărat şi real este ceea ce rămîne identic cu sine însuşi : un fragment de eternitate. Dar, aşa cum, trezindu-ne din somn, viaţa cotidiană se conta-

mînează de infamii, și nu mai sîntem aceiași care eram mai înainte, întoarcerea de acum îi vorbea despre o copilărie viciată și tristă din cauza suferințelor prin care trecuse. Și aceasta, deși copilăria însemna eternitatea, îl împiedica s-o vadă așa cum trebuia să fie văzută : limpede și cristalină. Căci o vedea ca printr-un geam murdar, neclară și fără lumină ; ca și cum, apropiindu-se de o fereastră prin care ne este dat să vedem cîteva clipe eternitatea noastră, am descoperi că geamurile acesteia au îndurat suferința anilor, acoperindu-se cu furtuni și rafale de grindină, cu noroi și pînza de păianjen a vieții noastre.

Ca și cînd ar fi privit din întuneric locuri luminate, a văzut și a recunoscut chipuri care nu l-au recunoscut pe el : Irineo Diaz, cu aceeași, acum decolorată și îmbătrînită, trăsură cu acoperiș din pînză neagră ; Bengoa, hamalul, așteptînd ca întotdeauna sosirea trenului și, în cele din urmă, așezat ca un idol, bătrînul Medina, bătrîn de pe cînd el era un copil, stînd, i se părea lui. în aceeași poziție în care îl văzuse ultima oară, acum treizeci și cinci de ani : gînditor și neînfricat, ca toți indienii care după o anume vîrstă rămîn neschimbați, ca și cînd timpul nu ar mai curge prin ei, ci numai pe alături, iar ei îl privesc cum trece, fumînd aceeași țigară acră, hieratici și misterioși, ca idolii americani, îl privesc ca pe un rîu care duce cu el lucruri absolut pieritoare.

— Nu mă recunoașteți ?

Bătrînul și-a ridicat privirile fără nici o grabă. Adînciți între oasele pergamentoase ale măștii lui de pămînt, Bruno a simțit cum ochii aceia mici îl cercetau calm, cu minuțiozitate. Obișnuit să privească universul cu multă atenție, fără nici un alt scop decît pentru a-l observa și a păstra pentru el însuși configurația precisă (cu un fel de subtilă și ironică muțenie), Medina aparținea aceleiași rase de *baqueanos* care puteau să deosebească în nesfîrșitul pampei urma unui cal dintre alte mii de urme, capabili să orienteze o armată întreagă numai după mirosul aproape imperceptibil al unei buruieni. Îl privea cu o neîncredere

şireată, abia descifrabilă prin anumite riduri din colţul ochilor. Şi precum atunci cînd se şterge un portret în creion şi rămîn numai liniile esenţiale, cele care au fost lucrate mai mult şi mai apăsat, liniile feţei lui Bruno copil începeau să se lămurească. Astfel că, străbătînd cei treizeci şi cinci de ani de absenţă, de ploi şi morţi, de vînturi sudice şi întîmplări, o sentinţă sobră dar implacabilă a ţîşnit din misterioasele profunzimi ale memoriei lui Medina, cel care şi-a sfîrşit examinarea chipului aceluia abia mişcîndu-şi buzele, în timp ce faţa îi rămînea împietrită, fără a trăda nici cea mai mică emoţie, dacă aceasta ar fi existat într-adevăr în inima acelui om :

— Tu eşti Bruno Bassan.

După cele patru cuvinte, Medina s-a închis iarăşi în muţenia lui, impasibil la întîmplările din lume, străin faţă de violenţa şi aproape înfricoşătoarea comoţie a acelei fiinţe care lăsase în urmă copilul pentru a deveni bărbat în puterea vîrstei.

Bruno a străbătut străzile prăfoase, piaţa cu palmierii şi paradisurile ei, apropiindu-se de zidurile morii şi distingînd din ce în ce mai puternic zgomotul izocron al maşinilor. Un simbol atroce : mersul indiferent al lucrurilor, în timp ce în mijlocul lor organizează omul care le-a născocit cu dragoste şi speranţă.

MOARTEA LUI MARCO BASSAN

— Acum doarme, i-a explicat Juancho.

În penumbra apăsătoare a camerei a auzit pentru prima dată scîncetul acela surd şi respiraţia agitată, întretăiată. Cînd s-a obişnuit cu întunericul, a zărit ceea ce mai rămăsese : o grămadă de oase într-o pungă de carne dureroasă şi putredă.

— Da. Mirosul se simte de la intrare. Dar te obişnuieşti.

Bruno şi-a privit fratele. Pe cînd el era un copil, acesta fusese idolul lui : cu pălăria lui cu boruri largi şi umerii

lați și vînjoși, pe iapa aceea sură cu coadă lungă. Iar mai apoi, cînd a plecat de acasă, tatăl i-a spus : „N-o să mai intre în casa asta niciodată". Pentru ca acum, parcă pentru a demonstra netemeinicia unor astfel de cuvinte în fața neamului și a sîngelui, Juancho nu numai că se întorsese, ci era chiar el cel care îl îngrijea pe tatăl lor, zi și noapte.

— Apă, Juancho, a murmurat bătrînul, trezindu-se din somnul acela cu medicamente, cel care trebuie că se deosebea de somnul lui de odinioară, ca o mlaștină plină cu duhoare și fiare față de o lagună peste care bat înfiorate aripile păsărilor.

Ridicîndu-l ușor cu mîna stîngă pe după umeri, i-a dat o linguriță de apă, ca unui copil.

— A venit Bruno.

— Ha, cum ? a înghițat cu limba lui scămoșată.

— Bruno. S-a întors Bruno.

— Ha, cum ?

Privea înainte, cu tot chipul, ca un orb.

Juancho a dat puțin perdelele la o parte. Atunci Bruno a văzut mult mai clar ceea ce mai trăia din omul acela puternic și plin de energie. Din ochii lui adînciți în orbite ca două bile de sticlă verzuie, aproape opacă, a țîșnit o lumină firavă, ca o flăcăruie ce se ridică pe neașteptate cînd sufli peste jeratecul aproape stins.

— Bruno ! a șoptit el.

Bruno s-a apropiat și, aplecîndu-se peste el, a încercat să-l îmbrățișeze, în timp ce mirosul devenea de nesuportat.

Bătrînul a articulat ca un bețiv :

— Vezi, Bruno. Am ajuns o ruină.

A fost o bătălie de multe zile, dusă cu aceeași energie cu care înfruntase toate greutățile. A muri însemna a se da învins, iar el nu se recunoscuse învins niciodată. Bruno își spunea că era făcut din același aluat cu veneții care își ridicaseră orașul luptînd cu apa și ciuma, cu pirații și foamea. Încă mai avea profilul auster al lui Iacopo Soranzo pictat de Tintoretto.

Se întreba dacă nu ar fi fost un gest de laşitate şi meschinărie din partea lui dacă ar fi ieşit, să-şi uite de toate, să bată străzile, în loc să rămînă, precum Juancho, lîngă durerea tatălui lor. Crîmpeie de gînd care refuzau să se întregească îi spuneau că nu făcea nimic rău dacă încerca să-şi uite de această scîrbă. Imediat însă, ca o străfulgerare, apăreau alte crîmpeie de gînd care-i spuneau că deşi tatăl lui n-ar fi suferit mai mult sau mai puţin, îndepărtîndu-se de conştiinţa şi memoria lui, tot era vorba de un fel de trădare. Şi astfel, ruşinat, se întorcea acasă pentru cîteva clipe, plătind o cotă meschină de solidaritate cu Juancho, cel care rămînea nemişcat pe scaunul său, atent la fiecare zgomot, ajutîndu-l şi ascultîndu-i lungile vaiete şi nesfîrşitele deliruri.

— Juancho — se auzea deodată. Mi-au dat foc la pat ! Şi încercînd să se ridice, arăta flăcările : aici, lîngă picioare.

Fiul se ridica de pe scaun cu repeziciune şi stingea focul cu gesturi repetate, exagerînd precum într-o pantomimă cînd trebuie să te faci înţeles fără cuvinte.

Pentru cîtva timp bătrînul se liniştea.

După aceea, patul se rupea în două şi trebuia reperat. Juancho aducea scînduri, lua fierăstrăul, îngenunchea pe duşumele lîngă bolnav, şi se făcea că taie şi bate cuie. Pentru ca mai apoi, cînd tatăl său se îndepărta de capul patului, înfricoşat, arătîndu-i cu degetul pe oamenii care îl acuzau, spunîndu-i că era un laş şi un ticălos, să se ridice din nou de pe scaun şi să-i împingă pe intruşii aceia afară din cameră, cu mîinile şi picioarele, adresîndu-le cuvinte aspre.

— Juancho, şoptea bătrînul pe neaşteptate, ca şi cînd ar fi vrut să-i spună un mare secret.

Fiul se apropia de el şi-şi punea urechea la buzele lui, înecîndu-se din cauza mirosului putred.

— Au intrat hoţii — murmura el —. S-au deghizat, prefăcîndu-se în şoareci şi acum s-au ascuns în dulapul cu haine. Şeful lor e Gaviña. Ţi-l aduci aminte ? Cel care a fost comisar cînd cu conservatorii. Un hoţ, un nerușinat.

Crede că nu l-am recunoscut dacă s-a transformat în șobolan.

Prin fața ochilor lui continuau să defileze chipuri vechi, cunoscuții de odinioară. Deformată în mod monstruos de deliruri și morfină, memoria lui devenise tăioasă și grotescă.

— Vai, don Juan ! Cine ar fi crezut că vei sfîrși ca zilier ? Cu averea pe care ai știut să ți-o faci !

I-l arăta, clătinîndu-și capul, surîzînd ca și cînd nu ar fi vrut să creadă, cu o anume deziluzie ironică. Fiul său îl căuta cu privirile.

— Acolo, își țesală calul.

— A, da, comenta Juancho. Ia să-l păcălim noi.

— Îți dai seama ? Don Juan Audifed. Cine ar fi putut crede !

Comenta întîmplarea la modul cel mai firesc cu putință, o bună bucată de timp, căci pe de-o parte vedea monștri sau fantasme și îndată după aceea se comporta cu luciditate, conversînd cu oameni morți acum douăzeci de ani, cu aceeași naturalețe cu care mai apoi spunea că i s-a uscat gîtul și i-ar cădea bine un pahar cu apă. Cînd Bruno se întorcea din stradă, fratele lui îi povestea rîzînd întîmplările petrecute cu tatăl lor, cu acest amestec de duioșie și condescendență cu care tatăl povestește năzbîtiile copilașului. Dar chiar atunci reîncepea delirul și Juancho se întorcea și el la magica lui pantomimă, timp în care Bruno se strecura în vestibul, unde ceilalți frați discutau despre recoltă, vînzări de pămînt, ori animale. Bruno îi asculta și încercînd să intre în vorbă, își amintea că pe cînd era copil, îl puneau să afle greutatea grîului folosind balanța pentru densități. Frații îl priveau în tăcere. Iar el menționa nume : Favorito, Berletta *. Frații îl contraziceau categoric : aceștia, de cel puțin douăzeci de ani, nu mai erau în viață. Unul dintre ei își stingea

* *Favorito* și *Berletta*, specii de grîu foarte roditor prin 1924, în Argentina *(n. t.)*.

ţigara şi intra în dormitorul tatălui, achitîndu-şi cota de datorie sufletească, pentru a se întoarce tăcut şi întunecat.

— Şi don Sierra ?

Care ?

Îşi amintea.

Cei mai în vîrstă îşi exercitau monopolul asupra unor amintiri şi nu acceptau să-l împartă oricum cu cei mai mici, mai ales cu Bruno. Dar cum să nu, sigur că şi-l amintea : gras şi cu burtă, cu nişte urechi enorme peste care fluturau pletele lungi şi albe.

Nu era de-ajuns. Se priveau între ei, sfătuindu-se pe tăcute şi Nicolás, aţintindu-l cu privirile ca un profesor pe elevul care-şi susţine examenul de teză, îi cerea să spună care era nota particulară cea mai caracteristică a lui don Sierra.

Da, întăreau ceilalţi.

Bruno se sforţa să-şi aducă aminte. Fraţii îl priveau cu şiretenia specifică oamenilor de la ţară. Caracteristica esenţială a lui don Sierra, nimic mai mult, e ceea ce-i cereau să le spună. Tăcerea devenea tot mai apăsătoare. în timp ce Bruno îşi chinuia memoria cu disperare.

Ceasul cu trei capace ?

Nu, domnule.

Îl vedea foarte bine sosind în şareta sa, coborînd cu biciul în mînă, cu un chimir uriaş în jurul burţii enorme, numai în maiou, transpirat şi congestionat, cu pălăria neagră dată peste ceafă, cu sandalele brodate, murdare de balegă.

Se recunoştea învins ?

Nu-şi amintea. Dacă nu era ceasul cu trei capace, nu ştia.

Ceasul cu trei capace ! îngînau ei cu dispreţ.

— Şi ? insista Bruno, avînd impresia că-i întinseseră o cursă.

Ce şi ?

Caracteristica aceasta esenţială.

Fraţii cei mari se priveau iarăşi : una din regulile jocului era cea de-a-l lăsa pe cel examinat ros de îndoială.

Bruno îi stima pe voinicii aceia cu umeri lați și păr argintiu, așteptînd verdictul, fără să-și dea seama de un astfel de joc.

Cu gravitate, fratele cel mare enunța informația : să-l înșele pe englezul O'Donnell.

— Să-l înșele pe englezul O'Donnell ?

Bruno și-a exagerat uimirea pentru a nu se da bătut întru totul, ca și cum, în cazul în care această înșelare ar fi existat, nu putea fi atît de importantă încît să fie ridicată la rang de caracteristică. Cel puțin în cadrul familiei Bassan.

Nicolás își privea frații pe sub sprîncene : și-l putea închipui cineva pe bătrînul Sierra fără a-l minți pe englezul O'Donnell ? Niciodată, întăreau aceștia.

— Faceți o glumă proastă, a spus Bruno, încercînd să descopere în privirile lor sclipirea răutății.

Nicolás s-a întors către Marco, cel mai mic (patruzeci și cinci de ani) și i-a poruncit :

— Tata doarme. Să vină Juancho.

— Un moment, l-a oprit Bruno, bănuind ceva.

L-a însoțit pe Marco, temîndu-se că l-ar fi pus la curent pe Juancho cu cele din vestibul. Juancho însă era frînt de oboseala atîtor zile și nopți de nesomn și durere.

— Tu nu ai auzit nimic, i-a explicat Nicolás. Spune-i ăstuia care era principala caracteristică a lui don Sierra.

— Să-i spună minciuni englezului O'Donnell.

Marco s-a întors în vestibul :

S-a trezit, vrea apă.

A ieșit și Juancho, iar realitatea care se retrăsese pe tăcute sub dulcea aducere aminte, precum dulcele interval în care soldatul, în timpul luptei, citește scrisoarea abia venită și deschide pachetul cu lucrușoare dragi, a năvălit cu toată cruzimea. Au tăcut și au continuat să tragă din țigări. Se auzeau vaiete. Nicolás privea pe fereastră, gînditor. La ce se gîndea ?

Bruno a ieșit în stradă.

Totul, absolut totul, începînd cu numele așezării, era legat de ființe care contaseră atît de mult în viața lui : Ana Maria Olmos, fiul ei Fernando, apoi Georgina. Și deși dorea atît de mult să se îndrepte spre bătrîna casă căreia i se datora înființarea așezării, ceva neclar îl împiedica s-o facă, astfel că nu îndrăznea decît să-i dea ocol de la distanță. Străbătînd ulițele pline de praf, numele peste care da îi trezeau amintirile : prăvălia lui Salomón, pantofăria lui Libonatti, palatul doctorului Figueroa, Societatea de Ajutor Mutual a Maiestății Sale Vittorio Emmanuele. Numai că pentru Bruno amintirile din copilărie nu avuseseră niciodată o legătură între ele, astfel că i se păreau niște fapte ireale. Pentru că el concepea realitatea ca pe ceva curgător și viu, ca pe o intrigă palpitantă, în timp ce amintirile acestea îi apăreau dezarticulate, statice, valoroase numai prin ele însele, fiecare ca o insulă ciudată și solitară, cu același fel de irealitate proprie fotografiilor, această lume de ființe pietrificate în care există întotdeauna un copil ținut de mînă de o mamă care nu mai există (pămînt și pulbere), în timp ce copilul nu este, aproape niciodată, medicul faimos ori eroul pe care și-l imaginase mama, ci un funcționar neînsemnat care, învîrtind hîrtiile, descoperă fotografia și o contemplă cu ochii înlăcrimați.

Astfel că ori de cîte ori încercase să reconstruiască părțile cele mai îndepărtate în timp din viața lui, totul îi apărea cețos și abia dacă rămîneau în lumină, ici-colo, episoade sau chipuri care uneori nu erau nici măcar atît de extraordinare, încît să-și justifice dăinuirea. Pentru că altfel n-avea cum să-și explice faptul că își amintea cu toată intensitatea, de exemplu, sosirea acelui uriaș motor pentru moară. Cu „toată intensitatea". Nu era chiar așa, căci cînd încerca să-și precizeze prin cuvinte scena aceea, totul devenea mai puțin clar, amănuntele dispăreau, momentul respectiv pierzîndu-și consistența presupusă. Nu, nu știa totul, nu putea să dea detalii : întîmplarea aceea se evapora ca un vis, imediat ce te trezești din somn. Și îi era imposibil să-și forțeze aducerea aminte dacă nu

găsea cheia, cuvîntul magic, amintirile fiind ca niște prințese care-și dorm somnul lung și nu se trezesc decît în clipa cînd li se șoptește la ureche cuvîntul tainic. Acolo, jos, în adîncuri, dormeau fericiri și triste|i și, pe negîndite, era de-ajuns un cîntec sau un miros anume pentru ca vraja să se destrame, lăsînd să țîșnească din acel cimitir al somnului fantasma neașteptată. Ce melodie, ce crîmpei de melodie auzise în după-amiaza aceea de singurătate în grădina Luxemburg ? Cîntecul venea de foarte departe, dintr-o lume care nu mai exista și dintr-o dată s-a văzut în Căpitan Olmos, într-o noapte de vară, sub lumina unuia din felinarele acelea mari cu arc voltaic. Cine era în preajmă ? Nu l-a văzut decît pe Fernando, tăind picioarele dinapoi ale unei broaște, iar după aceea efortul grotesc al acesteia de a înainta peste țărînă folosindu-se numai de picioarele din față. Dar și în cazul acesta era vorba de o fantasmă neclară, fără carne și oase, un Fernando fără greutate, lipsit de ochii lui adevărați și de buzele groase, mai mult o idee : ceva groaznic, o scîrboșenie. Și monstrul acesta răsărise dintr-un țipet al umbrelor pentru a mutila o broască datorită unui cîntec. Și cît de ciudat era faptul că sadicul acela, cîntecul și broasca mutilată supraviețuiseră împreună, aveau să rămînă pentru totdeauna uniți, în afara timpului, într-un ungher întunecat din sufletul lui. Nu, nu putea să-și amintească, nici în mod logic, nici în ordine, copilăria lui. Reminiscențele acelea izvorau la întîmplare dintr-un adînc nebulos și neutru, fără a reuși să stabilească legăturile temporale dintre ele. Căci între fragmentele acestea care apăreau ca niște insulițe deasupra unui ocean indiferent, îi era cu neputință să precizeze cine pe cine preceda, timpul dintre ele neavînd nici o semnificație pentru că nu erau unite de viață și moarte, de ploi și de prieteni, de nefericiri și iubiri. Astfel că sosirea acelui uriaș motor pentru moară putea să se fi petrecut foarte bine atît înaintea, cît și în urma mutilării broaștei, între un moment și celălalt întinzîndu-se oceanul cenușiu, fără început și fără sfîrșit, fără o cauzalitate a lucrurilor care se scufundaseră într-o uitare eternă.

Între timp, Juancho a trebuit să cedeze în lupta aceea atît de inegală, a suferit un atac ciudat, începînd să țipe și să tremure, și au fost nevoiți să-i facă o injecție pentru a-l adormi. Bătrînul a observat imediat lipsa lui și din adîncurile în care se zbătea, și-a închipuit că îl duseseră la Pergamino, iar aici îl uciseseră din răzbunare. Iar ei îi ascundeau adevărul. De ce i-l ascundeau ? Poftim ? De ce ? a murmurat, izbucnind în plîns, deși fără lacrimi, pentru că în trupul lui nu mai era apă, dar din zgomotele pe care le făcea și din convulsia trupului se putea deduce că era plîns ceea ce producea acel aproape cadavru: un plîns uscat, subțire, un fel de aproape cadavru de plîns. Unde era Juancho ? Poftim ? Unde era ? În Pergamino, a mai șoptit de cîteva ori, înainte de a intra într-o criză pe care toți au considerat-o drept cea de pe urmă : respira ca și cînd cineva l-ar fi înecat, se agita cu furie și neputință, iar din gura lui țîșneau gemete și frînturi de cuvinte, ca niște gloanțe reci. Își arunca pătura de pe el, urla. Pînă cînd, pe neașteptate, fața lui a devenit rigidă și au fost nevoiți să-l lege pentru a nu se arunca jos din pat. După aceea din gura lui, ca dintr-o gaură care servește de intrare într-un puț adînc, întunecat și rău mirositor, au țîșnit acuzațiile împotriva dușmanilor care îi uciseseră copilul. Iar după aceea, căzut ca și cînd s-ar fi prăbușit în el însuși, rămînînd nemișcat, absolut inert.

Toți copiii lui s-au privit în tăcere. Nicolás s-a apropiat să vadă dacă mai respira. Numai că bătrînul avea să învingă și criza aceasta. Era un sac de oase și carne putredă, dar sufletul lui rezista, se retrăgea în inimă, ultima fortăreață care-i mai rămînea, pe cînd restul corpului se prăbușea, neajutorat, în moarte.

Cu un glas stins, sfîrșit de efort, a îngînat ceva. Nicolás și-a apropiat urechile de buzele lui și a descifrat mesajul : „cît de trist e să mori". Cam asta părea să fi spus. După aceea a reînceput încă o dată lupta, asemeni unui războinic care își adună resturile unei armate decimate pentru a se întoarce cu ea la inutila, zadarnica (dar frumoasa) bătălie. Armata lui !, se gîndea Bruno. Cînd nu mai conta decît pe inimă, pe inima aceea slabă

şi obosită. Numai că el era aici, lîngă ei, asigurîndu-i că încă va rezista cu fiecare palidă bătaie a inimii lui.

Ruina aceea a avut mai apoi un moment de luciditate, l-a recunoscut pe Bruno, i-a surîs cu tristeţe, încercînd să-i vorbească. Bruno s-a aplecat deasupra lui, dar n-a reuşit să-nţeleagă nimic, deşi tatăl lui îi arăta trupul, ceea ce mai rămăsese din trupul lui.

Rămăsese pentru moment singur cu el şi lui Bruno i s-a părut că în privirile lui, mai potolite acum, întrezăreşte un surîs incredul, amestec de satisfacţie şi ironie. A încercat încă o dată să-i vorbească şi Bruno a făcut acelaşi gest, apropiindu-şi urechea de buzele tatălui. Juancho, a murmurat acesta. Încerca să adoarmă. Părea gînditor. Apoi iarăşi a îngăimat ceva greu de înţeles. Cum, cum ? Terenul ? Care teren ? A avut senzaţia că se înfurie, se sforţa din toată puterea, rostind cuvinte neclare şi fără nici o legătură între ele, cuvinte pe care un necunoscut nu le-ar fi putut înţelege niciodată, dar pe care Bruno a reuşit să le adune la un loc, într-o ordine firească, aşa cum cineva care cunoaşte o limbă veche izbuteşte să descifreze un text din nişte fragmente aproape ilizibile : vroia ca din moştenirea care i se cuvenea o parte să reprezinte un teren de pămînt bun.

Vechea lui manie : pămîntul care te leagă de el.

A încercat să-i surîdă ca un fiu rătăcitor care promite că se întoarce acasă. După aceea l-a strigat pe Juancho, vroia apă şi dorea să fie întors pe partea cealaltă. Bruno a încercat să facă el lucrul acesta, dar s-a dovedit foarte stîngaci şi bătrînul a făcut un gest de refuz. A trebuit să-l trezească pe Juancho şi, împreună, au reuşit să-l întoarcă în pat şi să-i dea o linguriţă de apă. Pentru prima oară în viaţa lui Bruno a simţit că era, într-adevăr, folositor şi s-a simţit mult mai frate cu Juancho, înţelegînd cu o duioşie aproape umilă că el, care străbătuse alte pămînturi, lumi şi doctrine, el, care citise atîtea cărţi despre durere şi moarte, era inferior fratelui său, care nu făcuse niciodată astfel de lucruri.

Bătrînul a făcut un gest nou, Juancho s-a apropiat de el şi i-a dat să-nţeleagă că a înţeles şi e de acord. Atunci tatăl lor a părut că a adormit imediat, împăcat. Bruno l-a privit pe Juancho.

— Grădina.

Ce era cu grădina ? Era distracţia lui. Nu ştia ? Trebuia mişcat pămîntul, acum era timpul, trebuia s-o sape. Asta era totul.

A văzut că fratele lui se pregătea să iasă în spatele casei.

Cum, nu trebuia să doarmă ? Unde se ducea ?

— Ţi-am spus că trebuie să sap grădina.

Bruno l-a privit uimit. Ce rost mai avea, din moment ce n-are s-o mai vadă, aşa cum nu mai avea să vadă nimic, niciodată.

— Da, dar el a adormit împăcat, fiindcă i-am promis asta.

Bruno s-a uitat la el, în tăcere, observîndu-i oboseala după atîtea nopţi de nesomn, părîndu-i-se că îmbătrînise brusc.

— De acord, dar ar putea să pună pe altcineva să sape.

— Nu, nu i-a îngăduit nimănui să se atingă de grădină.

Imediat ce Juancho a ieşit, s-a aşezat pe scăunelul lui. Simţea că e gunoi, vinovat pentru că îi fusese scîrbă, şi s-a mustrat singur pentru faptul că încercase să uite durerea şi suferinţa bătrînului, hoinărind pe uliţi, gîndindu-se la altceva, citind în fiecare zi ziarele şi chiar o carte. Toate acestea erau nişte dovezi de frivolitate, o nemernicie din partea lui, pînă şi faptul că se gîndise la lucruri atît de profunde precum destinul şi moartea, din moment ce se gîndise în general, în abstract, şi nu în legătură cu această carne îndurerată, suferindă, la această carne, pentru această carne.

Cînd s-a întors fratele, i-a cedat scaunul. Şi au stat astfel, tăcînd amîndoi, ascultînd vaietele bolnavului, crîmpeiele de delir. Din spate, Bruno privea umerii laţi ai lui Juancho, învins de oboseală, părul alb şi capul înclinat

înainte. O clipă a fost ispitit să-i pună o mînă pe umeri, pe umerii aceia care-l purtaseră în cîrcă pe cînd era mic. Brusc însă, şi-a dat seama că niciodată n-o să fie în stare să facă un astfel de gest.

— Gata, mă întorc în grădină. Ai grijă.

Reaşezîndu-se pe scaun, a simţit un orgoliu asemănător celui pe care trebuie că-l simte o santinelă cînd preia postul de la tovarăşul său, post aflat într-o poziţie de pericol.

Se înserase. Din cînd în cînd îşi făceau apariţia fraţii mai mari.

În cele din urmă, Juancho a fost obligat să se ducă să-şi continue somnul întrerupt. Şi astfel, pentru prima oară în viaţa lui, Bruno a trebuit să-şi petreacă toată noaptea aceea lîngă un muribund. Intuind că abia acum începea să devină om, căci numai moartea te pregăteşte cu adevărat pentru viaţă. Pentru că moartea unei singure fiinţe unită prin legături de nedesfăcut cu cineva, te face să înţelegi moartea şi viaţa altor fiinţe, oricît ţi-ar fi de străine, pînă şi viaţa şi moartea celor mai umile animale. I-a dat apă ori de cîte ori a cerut şi a reuşit să-i facă pînă şi injecţia de morfină.

A vorbit în veneţiană, probabil despre lucruri din copilăria lui, pentru că rostea nume pe care nu le mai auzise niciodată. De asemenea, vorbise despre o cîrmă sau aşa ceva. Pe neaşteptate, expresia feţei lui era de nelinişte. Apoi reîncepea lupta cu duşmanii săi, zvîrcolindu-se în pat. Mai tîrziu i s-a părut că îngînă un cîntec şi atunci faţa părea că iradiază de fericire. Apropiindu-şi urechea de buzele lui, a recunoscut crîmpeie deformate din LE CAMPANE DE SAM GIUSTO, cîntecul răsculaţilor din Trieste, cel pe care i-l cînta pe cînd era copil.

După alte două zile a început agonia.

Pe Bruno l-a şocat indiferenţa şi gesturile automate, mecanice, cu care preotul i-a slobozit maslul şi l-a miruit, rostind rugăciunile cuvenite. Şi totuşi, l-a înfiorat solemnitatea aceea : era tatăl lui cel care se despărţea

pentru totdeauna de viață, de viața pe care o trăise cu atîta curaj și tenacitate.

Două lumînări au fost aprinse sub icoana Sfîntului Marcu. Juancho i-a pus de gît un medalion al aceluiași sfînt venețian. Și, în mod ciudat, din clipa aceea bătrînul s-a liniștit pînă în clipa în care și-a dat duhul.

A MERS PE AMIRAL BROWN,

dar ajungînd la colț cu Pinzón a văzut că vechea cafenea Chichin se schimbase : mesele nu mai erau din marmură, ci din plastic. S-a așezat cu teamă, ca un intrus-fantomă, într-un loc care nu-i corespunde, după douăzeci de ani de absență. Mulți dintre cei ce discutau despre fotbal pe atunci muriseră de mult, iar flăcăii care-l sîcîiau pe Loco Barragán deveniseră bărbați în toată firea, poate că se căsătoriseră și aveau o droaie de copii. Unde era, deci, cafeneaua Chichin ? Băiatul care l-a servit era nou și nu avea de unde să-l știe. I se părea că e un bolnav în casa lui sau că murise. Și patronul ? Era cel de la casă, un spaniol pe nume Mourente. De pe oglinda cea mare dispăruse pînă și fotografia jucătorilor de la Boca Junior. Nu mai era nici Gardel, nici Leguisamo *.

UN OM DIN ALT TIMP

Privirile i s-au oprit asupra unui bătrîn foarte slab. Avea părul alb, un nas coroiat și ascuțit, iar ochii înfipți sub extremitățile frunții îi dădeau un aer de pasăre, de pasăre agitată, ca și cînd ar fi pierdut ceva. Gîtul îi era exagerat de înalt și la fel de exagerat mărul lui Adam. În colțul gurii, ca pe o țigară stinsă, avea o scobitoare pe care o mișca din cînd în cînd, schimbîndu-i locul. Privea spre stradă de parcă ar fi așteptat pe cineva, ca și cînd

* Boca Junior, echipă de fotbal celebră în Argentina ; Gardel, faimosul cîntăreț și interpret de tangouri ; Leguisamo, unul dintre cei mai vestiți jockey argentinieni *(n. t.)*.

s-ar fi aflat pe peronul unei gări unde, dintr-o clipă într-alta, trebuia să sosească o persoană îndelung așteptată. Așteptare care i se putea citi întru totul pe chip, deși buzele ușor căzute păreau să spună cu toată amărăciunea că el însuși consideră că așteptarea n-avea nici un rost. Fără îndoială, omul acela era Humberto J. D'Arcangelo, cunoscut în lumea sa sub numele de Tito. Îi mai lipsea CRITICA * făcut sul sub braț. Și mai lipsea Chichin, spălînd paharele și declamînd, la cererea sa, formația Boca Junior din 1915.

De la o masă apropiată l-au întrebat cu glas tare :

— Și dumneata, don Humberto, ce părere ai ?

— Despre ce ? a răspuns D'Arcangelo prost dispus.

— Despre ce a spus Armando la televizor.

S-a răsucit în scaun pe jumătate, cu chipul lui ascuțit îndreptat spre masa de unde venise întrebarea.

— Poftim ? Despre ce a spus Armando ?

Da, despre asta, despre declarațiile lui Alberto J. Armando.

I-a măsurat cîteva clipe, toți așteptînd în tăcere cuvintele lui, ca și cînd s-ar fi aflat în fața unui judecător implacabil dar drept. Tito însă nu le-a spus nimic, a privit iarăși spre strada Pinzón și s-a scufundat în universul lui solitar, în timp ce unul dintre cei care îi ceruseră verdictul (Acuña, cel cu picioarele strîmbe ? Loiácono ?) comenta, pe un ton de triumf : „Ați văzut ? Vă dați seama ?". La ce s-o fi gîndind ? E clar, bătrînul e ca și mort. Și Bruno îl vedea (și-l imagina) șezînd în fața circiumii, pe scăunelul de paie, cu bastonul lui noduros alături, cu lavaliera lui verde, scămoșată de atîta purtat, murmurînd din cînd în cînd „da, și ?", legănîndu-și capul ca și cînd prin gestul ăsta, melancolic, i-ar fi povestit unui interlocutor invizibil ceva deosebit. „Așa erau lucrurile pe vremea aceea." Care lucruri ? Puține și mereu aceleași : marea pe care o contempla de pe înălțimea

* Ziar argentinian foarte popular prin anii 30, azi dispărut (*n. t.*).

muntelui, cu flautul lui în mînă, zilele de Crăciun acoperite cu zăpadă proaspătă și păstorii cîntînd din cimpoaie. Îl vedea pe Tito bînd ceai de mate alături de el, întrebîndu-l între ironie și duioșie ce cîntau păstorii. Iar bătrînul, închizînd ochii, cu un surîs fals și nerușinat, îngîna :

La notte de Natale
è una festa principale
que nació nostro Signore
a una povera mangiatura.

Asta-i ceea ce cîntau, vedeți ? Și ningea mult, bătrîne ? A, da, zăpadă, foarte multă... Și rămînea tăcut, gîndindu-se la pămînturile acelea de basm, în timp ce Tito îi făcea cu ochiul lui Martin și îi surîdea cu o expresie de chin ascuns sub pudoare și de melancolică ironie :

— Ai văzut, puștiule ? Mereu aceeași poveste. Nu se gîndește la altceva. Mereu la pămînt. Dacă eu aș avea bani...

Desigur, murise de mult. Furgonul municipal venise să-i ducă micul cadavru, însoțit de Tito, pînă la anonimul depozit cu numere din Chacarita, pentru a putrezi într-un bloc de ciment. Nu în pămîntul din satul lui îndepărtat, ci aici, în cel de al patrulea subsol al unui cimitir de ciment cu nișe numerotate.

Bruno l-a privit iarăși pe D'Arcangelo, încercînd să citească pe chipul său dorința de absolut, amestecul acela de candoare sceptică și de bunătate și acea uimire și neînțelegere în fața unei lumi din zi în zi mai haotică și mai înnebunită ; o lume în care jucătorii de fotbal nu mai luptă doar din dragoste pentru tricourile lor, ci pentru bani. O lume în care cafeneaua Chichin nu mai servea vermut cu fernet sau biter, iar Boca Junior nu mai era decît o amintire dureroasă. O lume unde duiosul han cu găini și cai fusese împărțit în niște camere-celule din ciment cu acoperiș din tablă zincată, fără a mai lăsa loc bătrînei cabriolete deșelate de atîtea plimbări. Poate că

în cămăruța lui Tito mai dăinuiau steagul echipei Boca de odinioară, fonograful acela minune și fotografia lui Tresorieri cu autograf. Deși astfel de tezaure supraviețuiau la fel de trist ca și stăpînul lor, într-o încăpere unde nu se mai auzea cotcodăcitul găinilor în zorii zilei, și nu mai pătrundea mirosul de glicină amestecat cu izul balegilor.

A ieșit și s-a plimbat pe străzile care se schimbaseră la fel de mult. Rambleul acela, de exemplu, precum și casele cu zăbrele și curte interioară unde erau acum ? Versuri umile aparținînd poeților din cartier i se învălmășeau în suflet :

A șters asfaltul dintr-o lovitură
bătrînul cartier
ce m-a văzut crescînd.

Nimic nu mai rămășese din orașul fantasmă ridicat în deșert : acum era un alt deșert de aproape nouă milioane de suflete care nu simțeau că ar mai fi fost ceva înaintea lor, nedispunînd nici măcar de simulacrele acelea ale eternității care la alte națiuni sînt monumentele din piatră ale trecutului. Nimic. Absolut nimic.

A rătăcit pe străzile acelea, fără nici o țintă.

TRECUSE DE MIEZUL NOPȚII

cînd s-a întors în casa familiei Olmos. S-a apropiat de ea pe tăcute, ca de cineva care doarme și nu vrei să-l trezești, pentru a-i ocroti somnul ca pe ceva foarte fragil și tot pe atît de drag. Ah, dacă ai putea să te întorci la anumite epoci din viață așa cum poți să te întorci în locurile unde s-au petrecut aceste epoci ! Aceleași locuri unde acum treizeci de ani îl ascultase recitînd cu glasul lui grav un poem de Machado. Cît de fericit s-ar simți dacă ar putea reînvia momentul acela de tranzit tăcut și inexorabil. Realitatea aceea care abia de mai pîlpîia din cînd în cînd într-o amintire tot mai cețoasă.

Viaţa lui fusese o cursă continuă în urma unor fantasme şi a unor lucruri ireale, ireale cel puţin din punctul de vedere al oamenilor practici. Pentru că în cazul lui totul era o repetată renunţare la prezent pentru a-l lăsa să se transforme în trecut, în amintire nostalgică, în iluzii pierdute, prezent invocat în zadar, aşa cum o făcea acum, cînd nimeni şi nimic nu se mai poate întoarce, cînd mîna fiinţei pe care am iubit-o cîndva nu ne mai poate atinge nici măcar obrazul, aşa cum o făcuse Georgina în urmă cu treizeci de ani, în grădina aceea, într-o noapte asemănătoare acesteia de acum, cea care-l vedea rătăcind singur şi fără nici o ţintă. Se simţea înfrînt şi trăia această înfrîngere cu sentimentul vinovăţiei, provocat, poate, de amintirea acelui bărbat energic şi simplu care fusese tatăl său : unul din oamenii care înfruntă cu curaj viaţa aceasta trecătoare şi nemiloasă dar atît de minunată în fiecare clipă a prezentului ei.

El, în schimb, fusese întotdeauna un contemplativ care trăia cu durere, suferind curgerea timpului care se duce şi ia cu el lucrurile pe care le-am dori veşnice. Şi în loc să lupte împotriva lui, se recunoştea învins de la bun început, încăpăţînîndu-se după aceea să şi-l amintească, mereu melancolic, invocîndu-i spectrele, închipuindu-şi că le-ar putea fixa într-un fel sau altul într-un poem sau într-un roman. Încercînd — şi ceea ce era şi mai rău, închipuindu-şi că încearcă — să săvîrşească un lucru uriaş faţă de puterile lui, acela de a clădi cel puţin un fragment de eternitate, chiar dacă ar fi fost să fie un fragment mic, familiar, la fel de modest — dar la fel de patetic — precum o piatră funerară, cu cîteva nume pe ea şi o inscripţie semnificativă, în faţa căreia alte fiinţe, alţi bărbaţi şi alte femei din timpurile ce vor veni, fiinţe triste şi meditative ca şi el, şi din aceleaşi motive, se vor opri din vertiginoasa curgere a zilelor lor şi vor simţi, chiar dacă va fi doar cîteva clipe, aceeaşi iluzie a eternităţii.

Georgina, a şoptit el, mîngîind grilajul ruginit prin care contempla magnolia înflorită, ca şi cînd şoapta lui

ar fi putut face să răsară, dintre ruinele acelei grădini părăsite, nu numai spiritul ei, ci şi trupul, cu cuta aceea uşoară de-a lungul frunţii care părea că întreabă care e sensul vieţii, al iluziilor şi al frustrărilor ; abia uimită, cu rezerva şi modestia tuturor întrebărilor ei. *Georgina*, a şoptit încă o dată, lăsîndu-şi privirile să alunece prin hăţişul de umbre.

În rămăşiţele trupului tău,
în viermii înfometaţi şi febrili,
chiar şi în astea se va afla sufletul meu,
vechi locuitor al unui pămînt devastat,
fără casă de-acum, şi fără patrie,
orfan care-şi caută fiinţele dragi
printre strigăte anonime
şi dărîmături.

A rătăcit pînă în zori, cînd s-a întors acasă şi a încercat să doarmă. Dar somnul i-a fost agitat şi obositor. A visat că se afla singur într-un loc necunoscut. Părea că-l cheamă cineva. Îi era însă greu să-i distingă faţa, atît din cauza întunericului, cît şi din cauza leprei care-i acoperise trupul şi-i rosese obrajii. Şi-a dat seama că era un cadavru care încerca să se facă înţeles : cadavrul tatălui său.

S-a trezit plin de nelinişte, cu o puternică durere de inimă.

Şi iar s-a abătut peste el gîndul înfrîngerii şi al trădării acelui neam din care scobora. Şi i-a fost ruşine de el însuşi.

NEAŞTEPTATA HOTĂRÎRE A LUI BRUNO

care, trezindu-se, s-a îndreptat spre gara Chacarita, loc din Buenos Aires pe care-l ocolise îndurerat, întotdeauna, din 1953, cînd i-a murit tatăl. Acum, după alţi douăzeci de ani, simţea nevoia să se întoarcă în satul lui. Ce căuta ? Ce vroia să facă ?

DIN NOU ÎN CAPITAN OLMOS, POATE PENTRU ULTIMA OARĂ

A avut un vis pe care mult mai tîrziu a încercat să-l descifreze. Dar cine poate să descifreze semnificaţia viselor ? Şi cum ?

„Capitan Olmos", a auzit, îndată ce aţipise. I s-a părut că era bătrînul don Pancho care rostea cuvintele în şoaptă, din trupul lui mumefiat.

A privit. Nu, nu era nimeni. Fără îndoială că Medina murise. Şi mai mult ca sigur nu mai trăia nici cărăuşul bagajelor, obositul Bengoa. Ori poate că nici nu mai era nevoie de el.

S-a îndreptat încet spre casa în care se născuse şi a simţit încă o dată comoţia încercată cînd tatăl lui trăgea să moară, auzind zgomotul izocron al motoarelor de la moară. S-a oprit la cîţiva paşi, intuind că nu va mai intra în casă şi n-o să-şi mai vadă fraţii, deşi în clipa aceea nu-şi explica motivul. A luat-o spre piaţă şi s-a aşezat pe una din băncile de lîngă palmierul unde se ascundea în nopţile de vară. Teatrul-cinematograf Columb : din eternitate îl priveau Williams S. Hart şi Eddie Polo, în roluri de cowboys, membri ai Poliţiei Regale Călări din Canada.

După aceea s-a îndreptat spre cimitir, trecînd pe lîngă casele de cărămidă, zugrăvite în roşietic sau albastru deschis, cu gardurile lor din mărăcini sau limbi de cactus.

În lumina după-amiezii a început să citească inscripţiile de pe monumentele funerare, nume care-i populaseră copilăria, familii dispărute, oameni înghiţiţi de Buenos Aires prin anii 30, cînd toate aşezările acelea de cîmpie au fost decimate de foame, lăsîndu-şi morţii mai singuri decît oricînd înainte.

Familia Peña. Aici se afla mormîntul unde se odihnea Escolástica. Domnişoara Mayor, da. Misterioasa fată nemăritată, plină de danteluţe şi zorzoane, cu obiceiurile şi vorbirea ei accentuînd mereu pe a şi cu manierele de veche argentiniancă. Şi familia Prados, şi Olmos, cei care

cu un secol în urmă rezistaseră atacurilor indienilor din pampă. Şi familia Murray :

In loving memory
of
John C. Murray
Who departed this life
January 25th 1882
at the age of 40 years.
Erected by his fond wife and children.

Şi în cele din urmă, uşor înclinată într-o parte, crucea mamei lui :

María Zeno de Bassán
Nacida en Venecia en 1870
Muerta en este pueblo en 1913.

Şi al tatălui său, alături, şi cel al fraţilor. A rămas pe loc. După aceea a înţeles că era fără rost, că era tîrziu şi trebuia să plece.

pietre însingurate
întoarse spre case pustii ale tăcerii
martore ale nimicului
certificate ale destinului ultim
ale unui neam dornic şi nemulţumit
ruine părăsite
unde în alte vremi
s-au auzit explozii
şi acum se văd pînze de păianjeni.

S-a îndreptat spre ieşire, aruncînd-şi privirile în treacăt peste alte nume din copilăria lui : Audiffred, Despuys, Murphy, Martinelli. Pînă cînd, pe neaşteptate, a privit uluit o lapidă pe care scria :

Ernesto Sabato
A dorit să fie îngropat în pămîntul acesta
cu un singur cuvînt pe mormîntul său :
PACE

S-a sprijinit de un grilaj scund şi a închis ochii. După aceea, cînd i-a redeschis, revenindu-şi, a părăsit cimitirul

cu sentimentul că nimic nu era tragic : cipreșii funebri, tăcerea nopții care se apropia, aerul cu miros de pampă, subtilele gesturi stinse ale copilăriei (ca un călător care pleacă pentru totdeauna și de la fereastra trenului face semne pudice de despărțire), toate acestea îi produceau mai degrabă senzația de melancolică odihnă trăită de copil atunci cînd își lasă capul în brațele mamei, închizînd ochii plini de lacrimi, după ce se trezise dintr-un coșmar.

„Pace". Da, fără îndoială că numai de acest lucru avea nevoie omul acesta, s-a gîndit el. Dar de ce îl văzuse îngropat în Capitan Olmos și nu în Rojas, adevăratul lui sat? Fusese, oare, o dorință, o premoniție sau un fel de rămas-bun adresat prietenului său ? Și cum putea fi prietenesc un astfel de gest, închipuindu-ți-l mort și îngropat ? În orice caz, și oricum ar fi stat lucrurile, pacea era ceea ce-i lipsea și dorea atîta s-o aibă, adică exact de ceea ce are nevoie orice creator, cineva care s-a născut cu blestemul de a nu se resemna cu realitatea ce i-a fost dat s-o trăiască, cineva pentru care universul este oribil sau tragic de trecător și imperfect. Pentru că nu există o fericire absolută, se gîndea Bruno. Abia de ni se dă în clipe fugitive și fragile, iar arta este un mod de eternizare (dorința de eternizare) a acestor clipe de dragoste sau extaz ; pentru că, într-un fel sau altul, toți sîntem frustrați, iar dacă triumfăm în ceva, sîntem învinși în altceva, frustrarea reprezentînd destinul inevitabil al oricărei ființe care s-a născut pentru a muri ; pentru că toți sîntem singuri sau, într-o bună zi, sfîrșim prin a fi singuri : îndrăgostiții, fără dragoste; părinții, fără copiii lor, ori copiii fără părinți ; iar revoluționarul pur, în fața tristei materializări a idealurilor pe care cu ani în urmă le-a apărat cu prețul suferinței sale, sub tortură, tot singur ; pentru că viața e o veșnică neîntîlnire, pe cel pe care îl întîlnim în calea noastră și ne iubește nu-l iubim, iar cînd îl iubim, nu ne mai iubește el, ori e mort și dragostea noastră nu mai are sens, e inutilă ; pentru că nimic din ceea ce a fost nu se mai întoarce, lucrurile și oamenii și copiii nemaifiind ceea ce au fost cîndva, iar casa copilăriei noastre nu mai păstrează tezaurele și taînele

noastre, și tata dispare fără să ne fi spus ceea ce era mai important, poate fundamental, atunci cînd l-am putea înțelege nemaifiind alături de noi și nu-i mai putem vindeca vechile lui triste̦i și tot pe atît de vechile lui neîntîlniri ; și pentru că locul în care ne-am născut s-a transformat, iar școala unde am învățat să citim nu mai există, pe pereți, planșele care ne făceau să visăm, circul a fost uzurpat de televiziune, nu se mai aude cîntecul flașnetelor, în piața copilăriei noastre, cînd revenim în ea, o găsim ridicol de mică.

O, fratele meu, a rostit Bruno cu glas tare, ironizîndu-și astfel, nu fără pudoare, tristețea, cel puțin tu ai încercat să faci ceea ce eu n-am avut curajul, ceea ce în cazul meu nu a trecut niciodată dincolo de planuri abulice. Ai încercat să faci ceea ce, în suferința sa, apăsat de suferință, într-o baracă sordidă dintr-un oraș murdar și apocaliptic, încearcă să facă și un negru prin blues-ul său. Cît de bine te înțeleg și te iubesc, văzîndu-te îngropat în pampa aceasta, odihnindu-te în întinderea ei atît de îndrăgită de tine. Cît de bine te înțeleg și cît de mult te iubesc, citindu-ți singurul cuvînt de pe lapida care în cele din urmă te-a eliberat de durere și singurătate.

La căderea nopții, pașii l-au purtat pe neștiute spre casa copilăriei lui, acum casa altora. Mai avea încă ferestrele luminate. Cine erau oamenii aceia ?

Va fi fiind sufletul un străin pe pămînt ?
Încotro își îndreaptă pașii ?
E numai glasul lunar al surorii traversînd noaptea sfîntă
ceea ce aude peregrinul
sumbru
în barca nocturnă
peste apele înlunate
printre crengi putrede și ziduri prăbușite.
Cel care delira e mort,
cel străin a fost îngropat.
Soră a tristeții năvalnice,
privește !

Chipul tăcut al nopții
neliniștită luntre naufragiind
sub ploaia stelelor.

Pentru că nu există poezie festivă, cum a zis cineva, numai timpul și ireparabilul reușind să cuvînte. Și pentru că s-a spus cîndva (dar cine și cînd ?) că într-o zi totul va fi trecut, uitat și șters : pînă și zidurile cele mai semețe, precum și înfricoșătoarele șanțuri care înconjurau fortăreața inexpugnabilă.

SFÎRȘITUL LUI „ABADDÓN, EXTERMINATORUL"

Sumar

Prefață 5

CÎTEVA ÎNTÎMPLĂRI PETRECUTE ÎN ORAȘUL BUENOS AIRES LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1973 11

În după-amiaza zilei de 5 ianuarie 12
În dimineața aceleiași zile 13
Martor, martor neputincios 14

CONFESIUNI, DISCUȚII ȘI CÎTEVA VISE ANTERIOARE ÎNTÎMPLĂRILOR AMINTITE, DAR CARE POT SĂ FIE LUATE DREPT ANTECEDENTELE LOR, CHIAR DACĂ NU ÎNTOTDEAUNA LIMPEZI ȘI UNIVOCE. PARTEA PRINCIPALĂ SE PETRECE ÎNTRE ÎNCEPUTUL ȘI SFÎRȘITUL ANULUI 1972. CU TOATE ACESTEA, APAR ȘI EPISOADE MAI VECHI, CARE AU AVUT LOC ÎN LA PLATA, ÎN PARISUL DE DINAINTEA RĂZBOIULUI, ÎN ROJAS ȘI ÎN CAPITAN OLMOS (AȘEZĂRI, ACESTEA DOUĂ, DIN PROVINCIA BUENOS AIRES) 21

Cîteva confidențe făcute lui Bruno 22
Nu știa prea bine cum apăruse Gilberto 29
Reapare Schneider ? 33
Cugetări, un dialog 36
Quique era posomorît 51
Puține singurătăți precum cea a ascensorului și a oglinzii sale 51
Se îndreptă spre Recoleta 52
O tragere la răspundere 55
Sub amurg 61
Nacho a intrat în camera lui 61
Doctorul Ludwig Schneider 63

Pe afişul acela 75
Un cocktail 77
Marcelo, a spus Silvina, şi faţa ei era numai o rugă . . . 80
Pur şi simplu din slăbiciune, se gîndea Sábato 80
În toată noaptea aceea Marcelo a călătorit la întîmplare . 87
Paiaţa 92
Apariţia fraţilor 93
Se sărbătoreşte apariţia unei cărţi a lui T.B. 96
A simţit necesitatea revenirii în La Plata 96
Reîntîlnirea 98
Cînd Agustina s-a întors acasă era în puterea nopţii . . 99
S-a trezit ţipînd 103
Tînărul Muzzio 104
Date interesante din interviu 106
Dragul şi îndepărtatul meu tînăr 108
Visele acestea or să mă înnebunească 128
Diferite feluri de dificultăţi 129
Nacho a urmărit-o pe sora sa de la distanţă 134
Despre săraci şi circuri 134
Visele comunităţii 147
Un necunoscut 151
I-a privit iritat, descurajîndu-i 151
Bruno vroia să plece 152
Foarte bine, acum structuralismul ! 154
Pe Bruno îl fascina acel chip 160
Perfect, e bine 161
Să mori pentru o cauză dreaptă 170
Trecuseră mulţi ani 171
Nu-l văzuse niciodată 172
A ieşit din dugheană şi s-a întors în parc 173
Un fel de nemurire a sufletului 189
Quique 194
I-a făcut bine aerul nopţii 196
Înainta fără grabă spre piaţa Boulogne-Sur-Mer 197

Imediat ce a plecat Sabato 197
Şi povestea cu congelatul, Quique ? 200
Diferite propuneri adresate Weltanschauung-ului lui Quique 202
Ideile lui Quique despre noul roman 203
Nu, cum ar fi putut să-l întrebe Marcelo ? 210
Nu, Silvina, scrisorile tale nu mă plictisesc 227
A deschis cartea şi i-a recunoscut scrisul 228
Era aici 229
Un avertisment 234
Un interviu 234
Pînă cînd, în sfîrşit, s-au întîlnit 238
Paşii l-au purtat iarăşi către piaţă 244
Amănunte care trebuiesc avute în vedere 246
Anumite întîmplări petrecute la Paris prin 1938 246
Un reportaj 292
Mergea pe Corrientes 294
Dr. Schnitzler 303
Expunerea doctorului Alberto J. Gandulfo 310
A treia comunicare de la Jorge Ledesma 323
În toată noaptea aceea Sabato a stat şi a meditat 324
Costa îl privea 325
Şi atunci, fetelor 326
El se gîndea la cuvintele lui Fernando 332
Odată cu sosirea lui Coco Bemberg 334
Priveşte faţa asta, i-a spus Nene Costa 336
Între timp Quique asista la o nouă fază a discuţiei 341
Se dispreţuia pentru că se afla în casa aceasta 342
A doua zi, dimineaţa, vrea să scrie 344
Cînd Bruno a intrat în cafenea 350
Ieşind 353
A doua zi, la aceeaşi oră 354
O, fraţii mei 355
Dintre toate tăieturile 362
În după amiaza aceea S. s-a plimbat îndelung 362
În acest timp Nacho 364

Dar ce fel de mîngîiere : : : : : : : : : 374
A trecut o vreme . : : : : : : : : : : 375
Se aflau din nou pe urmele lui : : : : : : : : 377
A doua zi, în La Biela . : : : : : : : : 379
Ea s-a transformat într-o furie în flăcări : : : : : 383
Între timp . : : : : : : : : : : : : 383
Tăcut şi neliniştit : : : : : : : : : : 385
Ajungînd la casa lui : : : : : : : : : : 387
Ultima comunicare a lui Jorge Ledesma : : : : : 387
A ieşit să se plimbe fără nici o ţintă . : : : : : 388
Urcarea . . : : : : : : : : : : : 399
O mare linişte domnea peste oraş : : : : : : : 402
Ieşeau cu sutele din metrou : : : : : : : 403
Au intrat doi cu o lanternă : : : : : : : : 407
La ora asta, Cei trei crai se află foarte aproape : : : : 418
Mai mult sau mai puţin la aceeaşi oră . : : : : : 419
Casa pare mai părăsită decît oricînd : : : : : : 420
În ziua de 6 ianuarie 1973 . : : : : : : : : : 423
Un şoarece cu aripi : : : : : : : : : : 427
Georgina şi moartea : : : : : : : : : : 429
Tatăl lui, tatăl lui : : : : : : : : : : : 430
Douăzeci şi cinci de ani mai tîrziu, oamenii, lucrurile : 431
Moartea lui Marco Bassan : : : : : : : : 435
A mers pe Amiral Brown : : : : : : : : : 447
Un om din alt timp : : : : : : : : : : 447
Trecuse de miezul nopţii : : : : : : : : : 450
Neaşteptata hotărîre a lui Bruno : : : : : : : 452
Din nou în Capitan Olmos, poate pentru ultima oară : : 453

Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 15 aprilie 1986
Coli de tipar : 29

Tiparul executat sub comanda 60034
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1 — București,
Republica Socialistă România

Sábato, ca teritoriu şi personaj, nu ţine de literatură, ci de viaţă. El este un teritoriu al curajului civic şi un personaj al apărării existenţei umane şi, prin aceasta, al drepturilor şi libertăţilor omului.

DARIE NOVĂCEANU

Dragă Darie,

iţi mulţumesc foarte mult pentru generoasele cuvinte despre Abaddón **şi mă bucură chiar numai posibilitatea că îl vei traduce sau vei aranja traducerea lui (...) simpatia şi amintirea mea scumpă despre România rămîn neşterse şi m-aş bucura foarte mult ca această carte să apară la Bucureşti. E o carte care m-a sfîşiat ani în şir şi, bineînţeles, o carte dificilă pentru cititor, căci nu am vrut să fac nici un fel de concesie facilului şi demagogiei. Nu mai am vîrsta la care să-mi pot îngădui acest lucru şi niciodată nu am făcut aşa ceva.**

ERNESTO SÁBATO

Lei 22,50